Terran Williams

Kako **Bog** vidi **žene**

Kraj patrijarhata

Kako Bog vidi žene

Kraj patrijarhata

Terran Williams

The Spiritual Bakery Publications

Cape Town, Južnoafrička Republika

Copyright © Terran Williams, 2022

Prijevod s engleskog, 2026., uz dopuštenje autora – besplatno preuzimanje na www.hans-joerg-ronsdorf.de

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se umnožavati, pohranjivati u sustav za pretraživanje podataka ni prenositi u bilo kojem obliku i na bilo koji način – elektronički, mehanički, fotokopiranjem, snimanjem ili drugačije – bez prethodnoga pisanog dopuštenja vlasnika autorskih prava.

Biblijski citati, ako nije drugačije navedeno, preuzeti su iz The Holy Bible, New International Version® NIV®

Copyright © 1973, 1978, 1984, 2011 Biblica, Inc. TM

Upotrijebljeno uz dopuštenje. Sva prava pridržana u cijelom svijetu.

Sve internetske adrese u bilješkama, većinom skraćene u obliku www.bit.ly, provjerene su u studenom 2021. i tada su bile dostupne.

ISBN mekoukoričenog izdanja na Amazonu (Amazon Paperback): 9798401047878

Pohvale knjizi „Kako Bog vidi žene“

Terran Williams iskreno i temeljito istražuje što Bog u Bibliji doista govori o ženama i o odnosu između muškaraca i žena. Ova će knjiga nekim ljudima biti neugodna, ali možda tako i treba biti, jer Williams pomno gradi dokaz da Božji moralni kompas uvijek pokazuje prema jedinstvu muškaraca i žena – u stvaranju, u Crkvi i u Kristu. Izvrstan izvor za svakoga tko se hrva s ovom temom.

—dr. Michael Bird, akademski dekan i predavač Novoga zavjeta na Ridley Collegeu, Melbourne, Australija; autor knjige Evangelical Theology

Umjesto da jednostavno iznese i obrazloži svoje stajalište o ženama i službi, Terran Williams vodi nas sa sobom na putovanje: pripovijeda o svojoj teološkoj, egzegetskoj, zajedničkoj i osobnoj preobrazbi i pritom donosi oštra zapažanja, uvide i upozorenja. Njegova je pripovijest osobito korisna jer pokazuje kako je kritički promišljao opsežna istraživanja i povezivao ih, a pritom ostao beskompromisno predan autoritetu Pisma. Ipak, zahvaljujući njegovu razgovornom i privlačnom pristupu, složena istraživanja i tumačenja postaju pristupačna.

—dr. Cynthia Westfall, profesorica istraživačica na McMaster Divinity College, Ontario, Kanada; autorica knjige Paul and Gender: Reclaiming the Apostle's Vision for Men and Women in Christ

Neumoljivom i iskrenom logikom te s razumijevanjem obaju stajališta iznutra Terran Williams nudi privlačno napisan i dobro organiziran argument za muško-ženski mutualizam (uzajamno partnerstvo muškarca i žene). Stekao sam nove uvide dok sam čitao dokaze za koje pokazuje da su ga naveli da promijeni vlastito stajalište.

—dr. Craig Keener, profesor biblijskih studija na Asbury Theological Seminary, Kentucky, SAD; urednik izdanja The NIV Cultural Backgrounds Study Bible*; predsjednik The Evangelical Theological Society 2018.–2020.*

U knjizi koja je prekretnica naše generacije Terran Williams istražuje dubine Pisma kako bi ponovno osvojio visine na koje su pozvane žene (i muškarci).

—Starla i Daniel Webster, pastori crkve City Lights Church, Dubai

Ovo je pravovremena knjiga i zaslužuje širok krug čitatelja. Društvo je uvelike izgubilo sposobnost da o nečemu žustro raspravlja, a da pritom ostane uljudno, osobito kad je riječ o osjetljivim pitanjima kao što su spol, uključenost, jednakost i etnička pripadnost. Zato je osvježavajuće čitati knjigu napisanu s milošću i dostojanstvom. Njezina poglavlja ostavljaju jasan dojam da ih nije napisao samo doista drag čovjek, nego i jasan mislilac, odlučan da vjerno prikaže biblijski tekst. Terran Williams upravo je takav čovjek – načitan, rječit, brižan u oblikovanju misli i pun milosti. Osobito se nadam da će braća upiti njezinu poruku i u zajednici vjere živjeti životom punim milosti kakav im je Bog oduvijek namijenio.

—dr. Paul Alexander, predsjednik Trinity Bible College and Graduate School, Sjeverna Dakota, SAD; predsjedatelj World Alliance for Pentecostal Theological Education

Ova je knjiga iskrena, ponizna, znanstvena i izazovna. Dok sam je čitala, nisam mogla a da ne pomislim: ono što je Lee Strobel nastojao učiniti ateizmu knjigom *The Case for Christ*, Terran Williams ovdje čini komplementarnoj teologiji (stajalištu da je Bog muškarcima i ženama dao različite uloge, a vodstvo pripada muškarcima) – pokazuje da je to stajalište sve teže braniti za svakoga tko se želi dati oblikovati dokazima. Duboko sam joj zahvalna – divno će oblikovati krajolik naših crkava. Čitajte je, iskusite je, živite je i gledajte kako po njoj dolazi Kraljevstvo.

—dr. Katia Adams, pastorica crkve The Table, Boston, SAD; autorica knjige Equal

Ovo sveobuhvatno djelo o toj temi, s dobrom ravnotežom analize i kritike istaknutih stručnjaka, predstavlja marljiv trud predanoga Isusova sljedbenika da dođe do iskrene procjene pitanja koje je kršćanima, Crkvi i društvu donijelo toliko podjela i boli. Dobro bismo učinili da obratimo pozornost!

—dr. Quinton Howitt, suosnivač South African Theological Seminary i The School of Leadership

Napisana s pastoralnom osjetljivošću i teološkom pronicljivošću, ova me knjiga nadahnjuje da organizaciju vodim ne kao muškarac, nego kao punopravna partnerica u evanđelju. Potječem iz denominacije koja ženama nije dopuštala propovijedanje ni vodstvo, pa ova knjiga mome mužu i meni daje novi početak dok osnivamo novu crkvu.

—Minah Koela, izvršna direktorica organizacije Beautiful Gates, Cape Town, Južnoafrička Republika

Ovu knjigu mora pročitati svaki vjernik koji želi produbiti svoje razumijevanje toga kako je Bog stvorio muškarce i žene da zajedno služe u njegovu Kraljevstvu. Terran Williams učinio je ono što se nadam da će učiniti svaki kršćanin (a svakako svaki pastor) – *sam* je proučio što Pismo kaže o spolu i o vodstvu žena, uključujući i razumijevanje stajališta svih strana. *Kako Bog vidi žene* uvjerljiva je pripovijest o poniznoj potrazi jednoga predanog teologa za istinom, a ujedno i opsežna studija komplementarne i egalitarne teologije i prakse (egalitarizam je stajalište da su muškarci i žene jednaki te mogu služiti u svim službama i oblicima vodstva).

—Kadi Cole, izvršna direktorica tvrtke Kadi Cole and Company, Florida, SAD; savjetnica za vodstvo; izvršna trenerica (executive coach); autorica knjige Developing Female Leaders

Uvijek se primijeti kad netko voli Pismo. Terrana sam prvi put čuo kako govori skupini mladih surfera prije 20 godina. Oči su mu zasjale i bivao je sve živahniji dok je vrlo jasno objašnjavao kako Božje kraljevstvo provaljuje u naš svijet i kako je dostupno i njima. Dok čitam ovu knjigu, vidim da se promijenilo samo to što se čini da je Terran još više zaljubljen u Božju riječ. Uživao sam u svakoj stranici i zatekao sam se kako govorim: Da! Da! Da! Ako ste strastveni kad je riječ o istini, slobodi i svemu onome na

što je Bog pozvao Crkvu, slutim da biste mogli reagirati na isti način. Ovu knjigu preporučujem svima, bez obzira na to s koje strane ograde sada sjedite.

—Paul Van Coller, vođa crkve Hope Church, George, udruženja Association of Related Churches in Southern Africa i projekta Zambia Project

Ova je knjiga misijski hitna – ponekad smo ušutkali i sputavali najveći dio Crkve da ne živi svoj puni poziv i ne vidi kako se svijet mijenja. Budući da sam odrastao u Južnoj Africi u doba *apartheida*, iz prve ruke znam kako je ideologija koju je podupirala pogrešna teologija stvorila društvo koje je na riječima priznavalo jednakost, a i dalje tlačilo ljude koji nisu bijeli, poput mene. Isto sam tako vidio kako teologija „jednaki, ali s različitim ulogama" stvara slomljene žene *i* muškarce. Terranova knjiga iznosi teološki i znanstveni dokaz koji mi je pomogao da još dublje shvatim kako trebam gledati i voljeti svoju ženu i druge žene.

—Julian Adams, pastor u crkvi The Table, Boston, SAD; direktor organizacije Frequentsee; autor knjige Terra Nova

Ovo je jasan i glasan poziv na buđenje. Ako visoko cijenite Pismo, ako ste skloni strogom razmišljanju i spremni ste na dubok rad, ova će knjiga u vama odjeknuti. Terranova potraga za istinom poznata je mnogima, ali ono kamo nas te biblijske istine vode možda je nepoznat teren. Koliko god nas vuklo da tvrdoglavo ostanemo pri svome, možda je upravo to potrebno da promijenimo mišljenje.

—Jess i Tom Basson, pastori crkve Grace Family Church, Durban, Južnoafrička Republika

Kao i u svojoj prethodnoj knjizi, Terran piše lako i pristupačno te se bavi ključnim argumentima ne pribjegavajući stručnim tehničkim pojedinostima. Temeljito je istražio temu i proučava cijeli spektar komplementarnih i egalitarnih argumenata. Priča koju dijeli o putu sa svojom ženom Julie prema braku i službi u kojima su potpuno ravnopravni partneri utemeljuje njegov argument u stvarnosti. Od djela koja sam pročitao, a koja komplementaristima pomažu da ponovno promisle o tom pitanju, ovo je jedno od uvjerljivijih.

—dr. Derek Morphew, osnivač međunarodnog Vineyard Bible Institute; autor knjige The Kingdom Reformation

Kako Bog vidi žene snažna je i čudesna knjiga! Poštuje autoritet Pisma i donosi ključnu kritiku uvjerenja da bi muškarci trebali voditi. Terran Williams služi se različitim disciplinama – na primjer teologijom, razvojnim studijama i društvenim znanostima – kako bi doveo u pitanje način na koji komplementarna teologija priječi ljudski procvat. Njegov je rad jednako logičan koliko i cjelovit. Divno je pristupačan i bavi se složenim pitanjima s milošću i vještinom.

—dr. Mimi Haddad, predsjednica i izvršna direktorica CBE International; savjetnica za teologiju i rod pri organizacijama World Relief i World Vision International

Ovo je, po mome mišljenju, najbolja knjiga u raspravi između komplementarizma i evanđeoskog egalitarizma. Izvrsna je i prvorazredna, i evanđeoski kršćani trebali bi je naširoko čitati. Kupite primjerke prijateljima, posuđujte je na sve strane. Ističe istinu da evanđelje oslobađa potlačene. Biblija je od korica do korica radosna vijest za muškarce i žene.

—*dr. Kevin Giles, autor knjige* What the Bible Actually Teaches on Women

Posveta

Ovu knjigu posvećujem prije svega Julie, svojoj srodnoj duši i u borbama prekaljenoj partnerici u životu, u odgoju djece i u mijenjanju svijeta.

Također Ivy, našoj kćeri, ženstvenoj i neustrašivoj, mladoj, a već prožetoj osjećajem Božjega poziva. Neka trčiš utrku na koju si pozvana, s radošću i pouzdanjem, bez ikakva sumnjanja u sebe koje je moralo podnositi toliko žena prije tebe.

Na savanama našega kontinenta lavovi i lavice riču zajedno kako bi pokazali snagu čopora. Kao u divljini, tako u našoj obitelji, tako u našoj crkvi – i tako u našem svijetu.

Na kraju, ovu knjigu posvećujem svakome tko želi iznova odgovoriti na Isusovo pitanje koje prodire do dna duše, u Lk 7,44:

„Vidiš li ovu ženu?“

Sadržaj

Predgovor **11**

Prolog: Kako Bog vidi žene **14**

1 Promjena mišljenja **17**

Prvi dio – PAD I USPON ŽENA **24**

2 Inferiorni spol **25**

3 Uspon (i zamke) komplementarizma **44**

4 Partnerstvo sklopljeno u raju **67**

5 Otkupljeni odnosi među spolovima **91**

Drugi dio – ŽENE (NE)OGRANIČENE **109**

6 Korintske žene **110**

7 1 Tim 2,11-15 ..... **137**

8 Žene, podložite se **176**

9 Bog koji se prilagođava **209**

Treći dio – SLUŽBA ŽENA **226**

10 Moćne žene u Starom zavjetu **227**

11 Moćne žene u evanđeljima **243**

12 Moćne žene u ranoj Crkvi **260**

13 Obdarenost (Rim 12) nasuprot spolu (1 Tim 3) **289**

Četvrti dio – OSLOBAĐANJE ŽENA **306**

14 Biblijska ženstvenost i muževnost **307**

15 Kraj udomaćivanja Eve **323**

16 Praktične posljedice za crkve **333**

17 Narod protiv patrijarhata **345**

Epilog: Kako Isus vidi žene **364**

Dodatak 1: Je li Bog muškog spola? **367**

Dodatak 2: Adam i Eva prije pada (nastavak) **375**

Dodatak 3: Što znači kephalē **380**

Dodatak 4: Smiju li žene poučavati? **386**

Dodatak 5: Još dva argumenta iz 1 Tim 3 ..... **391**

Dodatak 6: Zašto činjenice možda neće promijeniti naše mišljenje **399**

Veliko hvala **409**

Odabrana bibliografija **411**

Druge knjige Terrana Williamsa **414**

Predgovor

Veći dio života bila sam Kristova sljedbenica.

Cijeli život bila sam žena.

Mjesto na kojem se ta dva opisa sijeku bilo je putovanje otpuštanja i preuzimanja … otpuštanja očekivanja obitelji, vlastitih, društvenih, pa čak i crkvenih očekivanja o tome tko sam. I ponovnog preuzimanja svoje (ponekad zaboravljene) sposobnosti djelovanja, svrhe, autoriteta i svijesti o tome tko je Bog i tko sam ja prema onome što on kaže.

Ova knjiga, a još više čovjek koji ju je napisao, odigrala je ključnu ulogu na tom putu. Prvi put smo se sreli kad mi je bilo tek 17 godina – ja, novopridošlica širom otvorenih očiju, a on, vođa razbarušene kose u crkvi koju ćemo oboje sljedeća dva desetljeća zvati svojim domom.

Petero djece, 4 doma, 18 godina braka i 1 izgaranje kasnije, osjećam se jednako širom otvorenih očiju, a sada smo oboje razbarušene kose! Ipak, ispod tih tjelesnih obilježja kriju se dva srca puna ožiljaka iz borbi, koja su učila i odučavala se kako da vide jedno drugo više onako kako Bog vidi drugoga.

Zanimljivo je da sam, kad je moj muž prvi put krenuo na taj put mijenjanja svoje teologije o ženama, bila njegova najoštrija kritičarka. Oboje smo prije toga studirali teologiju, a ja sam se s tom temom osobno hrvala mnogo godina ranije – čak sam svjedočila kako mi je Bog progovorio u tom burnom razdoblju moje vjere i nježno šapnuo mom umornom srcu: „Zašto se boriš za položaj kad već sjediš u mome krilu?“

U tom sam trenutku vidjela sebe onakvom kakva doista jesam.

Nisam bila nekakva nedovoljno cijenjena sluškinja koja mora zahtijevati svoja prava. Bila sam ljubljena kći Svevišnjega. Nisam se morala gurati i laktariti

kako bih stala uz svoju braću; već sam sjedila s Bogom, blizu njegova srca, točno ondje gdje sam najviše čeznula biti – bez obzira na uloge i ograničenja.

Nakon tog susreta rado sam prihvatila svoju navodno od Boga danu ulogu pomoćnice. Iskreno, nakon godina borbe za svoje mjesto u crkvi, to mi je bilo olakšanje.

I daleko od toga da sam se osjećala potlačeno – prilike za služenje nizale su se jedna za drugom. Propovijedala sam, vodila sastanke, sudjelovala u ključnim odlukama vodstva, s mužem sam zajedno osnivala crkve, suorganizirala sam ženske skupove koji su dosegnuli tisuće.

A ipak, evo moga muža – toliko godina kasnije – kako mi govori da misli da smo pogriješili! Da smo nekako svojom teologijom činili nepravdu ženama i svjedočanstvu Crkve.

Opirala sam se. Dugo.

Kao prvo, *ja* se nisam osjećala osobito oštećenom. A kad bih promijenila svoje stajalište, ne bi li to ironično pokazalo da je moj muž i dalje glava našega doma, sa ženom koja samo slijedi muževa uvjerenja? Terran nije jako navaljivao, ali s vremenom, i nakon dodatnog razmišljanja, polako sam počela uviđati da naš odnos (kao ni naša crkva) od početka nikada nije bio tipično komplementaran.

Odrasla sam u domu s majkom koja je bila jednako sposobna i marljiva kao moj otac. Pohađala sam izvrsnu žensku školu – u kojoj nam nisu ni morali govoriti da sa svojim životom i potencijalom možemo učiniti bilo što; to smo već podrazumijevale! Zatim sam rano postigla uspjeh u visokom obrazovanju, karijeri i službi – nikada se ne osjećajući manje vrijednom od muškaraca uz koje sam radila, služila i živjela.

Ironično, moje inzistiranje da zadržim svoju komplementarnu teologiju (koje je proizlazilo iz uvjerenja da o tome trebam sama odlučiti) i Terranova mirna reakcija na to pokazali su da smo u svom partnerstvu zapravo bili mnogo egalitarniji nego što sam isprva htjela priznati.

Ne samo čovjek uz mene, nego i ova knjiga bila je jedan od najvećih Božjih darova meni. Bog ju je upotrijebio da preoblikuje način na koji vidim sebe kao ženu, a time i način na koji vidim Boga.

Iako se u našoj prijašnjoj komplementarnoj crkvi nikada nisam osjećala potisnutom od drugih, sada uviđam da sam na suptilne načine sama sebe potiskivala time što sam drugima previše prepuštala prednost – odustajala sam od sanjanja većih snova i umanjivala vlastiti glas i potencijal. Ipak, možda još bolnije, sada vidim da, iako meni nikada nije bilo uskraćeno mjesto za stolom, mnogim mojim jednako obdarenim sestrama jest – samo zato što su bile neudane ili udane za muškarce koji nisu bili vođe. Sada me rastužuje pomisao da sam toliko dugo bila zadovoljna našom teologijom jer je koristila meni, dok je toliko drugih ranjavala. Ipak, ima mnogo toga na čemu možemo biti zahvalni i čemu se možemo nadati. Bog još nije završio ni s kim od nas!

Iako mi um i srce još uvelike trebaju obnovu, onaj Božji šapat od prije nekoliko desetljeća istinit je danas kao što je bio i onda. Ja *doista* sjedim u Božjem krilu i nikada se ne moram otimati za položaj. Jednaka sam u svakom smislu svojoj braći u Kraljevstvu. Samo što je sada moja teologija u skladu s mojom praksom i proživljenim iskustvom.

Molim se da vam ova knjiga bude slična milost, dragi čitatelji. Poput Riječi koju svi volimo, neka njezine riječi rasvijetle vaš um i omoguće vam da jasnije vidite ne samo sebe nego i Boga – u čijim očima vaš odraz gori žestokom, oslobađajućom ljubavlju.

—Julie Williams

Prolog: Kako Bog vidi žene

Kroz najveći dio povijesti Crkve ljudi su vjerovali da su žene, što god inače bile, manje vrijedne od muškaraca. To što se u Bibliji spominje daleko manje žena nego muškaraca (samo 200 od njezinih 3.000 imenovanih likova) djelomično objašnjava stoljetnu, neosporavanu pretpostavku da su žene manje važne od muškaraca. No Bogu koji izabire ženinu utrobu da po njoj pohodi svoj svijet nikada nije bilo stalo do statistike ni veličine. Čak i u onim dijelovima Biblije u kojima glavnu ulogu igra muškarac postoje žene koje, unatoč svojim manjim ulogama, prenose mnogo više Božje vizije partnerstva muškarca i žene nego što bismo na prvi pogled mogli shvatiti.

Uzmimo, na primjer, Abrahama. On je prvi Židov – muškarac, slobodan čovjek i osoba s ugledom i imetkom. Bog mu obećava da će djeca njegove djece imati silan utjecaj. Ipak, on je i dalje čovjek svoga vremena: njegova izabranost ne poništava njegovo užasno postupanje prema egipatskoj robinji Hagari. Na zahtjev svoje neplodne žene služi se Hagarom kako bi dobio dijete. Kad ona zatrudni, dopušta svojoj ljubomornoj ženi da je zlostavlja sve dok Hagara ne pobjegne u pustinju.

Njezina je priča potresna: ako je netko ne spasi, i ona i njezino nerođeno dijete umrijet će. I tada nastupa Bog. On se zauzima da je spasi te je šalje natrag uz jamstvo da će zaštititi i nju i njezina sina. To obećanje odjekuje onim koje je ranije dao Abrahamu: „Umnožit ću tvoje potomstvo tako da se neće moći prebrojiti od mnoštva.“[1]

Razmislimo o značenju toga: u svijetu kojim vladaju muškarci Bog počinje otkrivati svoj veliki plan otkupljenja Abrahamu, prvome od biblijskih patrijarha. Ipak, upravo dok to čini, staje i uz jednu ženu. I to ne uz bilo koju ženu, nego uz onu na samom dnu društvene ljestvice – robinju. Izgubljenu u pustinji, slomljena srca, beznadna duha i oskvrnjena tijela, Bog vidi Hagaru i

1. Post 16,10

kroz nju poziva u postojanje buduću veličinu koju su vladajuće društvene okolnosti trebale učiniti gotovo nemogućom.

Na Božju potvrdu ona odgovara tako da je jedina osoba u cijelom Pismu koja svome Stvoritelju daje ime „Bog koji me vidi“.[2] Njezin proboj dolazi iz bolje teologije. Prvi put vidi samu sebe ne onako kako je vide Abraham, Sara ili društvo onoga vremena, nego onako kako je vidi Bog. Ona je sjeme posađeno rano u dugoj priči Biblije, koje će jednoga dana donijeti plod u Kristu, koji će u svom kraljevstvu uzdići do veličine ne samo Židove nego i pogane, ne samo slobodne nego i robove, ne samo bogate nego i siromašne, *i ne samo muškarce nego i žene*.

Zašto (i kome) pišem

Pišem za žene. Želite li poštovati Pismo i dati sve od sebe za Boga i njegovu Crkvu? Onda razvalimo vrata ograničavajućeg, nezdravog nauka, probijmo staklene stropove i otključajmo kaveze sumnje u sebe u kojima je predugo živjelo previše žena. Učinimo to tako da se okrenemo Pismu i iznova otkrijemo kako vas Bog doista vidi.

Pišem za muškarce. Bili toga svjesni ili ne, već imate teologiju o ženama. Ona oblikuje način na koji gledate na polovicu čovječanstva i na više od polovice Kristove zaručnice. Zato je neodvojiva od vaše vlastite ljudskosti i vašeg učeništva. Gledati žene onako kako ih Bog vidi neće biti samo dar ženama uz koje radite, služite i živite, nego će biti i bitan dio vašeg vlastitog iskustva slobode i posvećenja. Barem je tako bilo u mome iskustvu.

Pišem za iskrene skeptike. Sumnjate li iskreno mogu li i smiju li žene biti potpuno ravnopravne muškarcima, osobito kad je riječ o vodstvu u crkvi? Nadam se da ću ponizno otvoriti Pismo na način koji će vam pomoći da obratite pozornost na svoje predrasude i naslijeđena uvjerenja. To zahtijeva podrobnu analizu, točku po točku, mnogih tumačenja Pisma koja su se proširila kroz naizgled beskrajan niz internetskih stranica, organizacija, knjiga, pa čak i jedne studijske Biblije.

Pišem za crkvene vođe. Ako ste komplementarni crkveni vođa, kao što sam ja bio veći dio svoga odraslog života, morate biti sigurni da se ono što vjerujete,

2. Post 16,13

prakticirate i zabranjujete u vezi sa ženama u svojoj crkvi temelji na pomno promišljenoj teologiji koja uzima u obzir cijelu Bibliju. Uostalom, vaše teološko stajalište ne utječe samo na vas – ono utječe na bezbroj drugih ljudi, a u nekim slučajevima mijenja smjer čitavih života.

Iako moram dovesti u pitanje mnoge dugo prihvaćene pretpostavke, nemam nikakvu želju dijeliti Crkvu. Poput Pavlova pisma Korinćanima, i ova je knjiga nastala „iz velike nevolje i tjeskobe srca, s mnogo suza – ne da vas ražalostim, nego zbog moje duboke ljubavi prema Crkvi“.[3] Nadam se da ćete, dok je čitate, iskusiti nešto od onoga što sam ja iskusio – ushit i nezasluženu milost kad ljuske padaju s umornih očiju.

Teško da sam revolucionar koji ustaje u obranu žena. Iskreno rečeno, osjećam da sam, nažalost, zakasnio na zabavu – kao dječak bubnjar koji daje svoj doprinos pri kraju bitke – kad je sloboda za moje sestre već na vidiku. A ipak sam osjetio gotovo svetu prisilu da podignem svoj glas, da udaram u svoj bubanj, čak i u ovaj čas. Jer posljednjih godina, dok su mnoge crkve učinile velike korake naprijed, svjedočio sam duboko zabrinjavajućim posljedicama i sve većem (ali prešućenom) „broju žrtava“ koji su prouzročile dobronamjerne crkve koje se drže patrijarhalne teologije. Za njima ostaju Hagare. To su bezbrojne žene koje su bile otjerane u pustinju, slomljena duha, s nerođenim potencijalom i pobačenim snovima. U određenom smislu, ova je knjiga moje putovanje u tu istu pustinju – ne kao žrtva, nego kao bivši počinitelj. Bilo je to hodočašće od grube, drske samouvjerenosti, preko zbunjujuće složenosti, do poniznog strahopoštovanja, dok gledam ono što je u Pismu bilo cijelo vrijeme: što Bog vidi kad vidi ženu.

Iako pišem uglavnom s pogledom punim nade usmjerenim prema djelotvornijoj Crkvi budućnosti koja časti Krista, pišem i s pogledom unatrag, teška srca, priznajući načine na koje sam nesvjesno potkopavao upravo one crkve koje sam pomagao voditi. Ova je knjiga stoga moja isprika svim onim ženama čije sam svjetove možda nenamjerno učinio manjima i moj pokušaj da ispravim nepravde u kojima sam i sam sudjelovao.

3. 2 Kor 2,4

1

Promjena mišljenja

„Promijeniti mišljenje ne znači da smo napustili svoja načela. To može značiti da smo nešto naučili.“ Adam Grant

Oxford Dictionary definira patrijarhat kao „bilo koji oblik društvenog uređenja u kojem muškarci imaju prevladavajuću moć“. Prema toj definiciji, ja sam nekoć bio glavni zagovornik patrijarhalnog nauka u svojoj crkvi.[4] Kao glavni pastor zadužen za poučavanje, nekoliko puta godišnje stajao bih pred stotinama novih članova i objašnjavao zašto je, po Božjoj volji, biblijski da muškarci nose veću odgovornost u crkvi i braku. Objašnjavao bih:

Prema Bibliji, Bog je stvorio Adama i Evu da se međusobno nadopunjuju u jednakim, ali različitim ulogama. Štoviše, Bog je tu komplementarnost unio u crkvu, tako da je – iako je većina uloga otvorena ženama – Bog samo muškarce odredio da budu starješine i pastori. Iako postoji golem kulturni pritisak da se to promijeni, odlučni smo ravnati se prema Bibliji, a ne prema kulturi.

I tek tako, većina bi ljudi prihvatila naše stajalište. Kad neki to nisu učinili i odlučili su otići, tješio sam se time da je vjernost Isusu najvažnija.

Zatim, prije nekoliko godina, nakon što se to pitanje ponovno pojavilo i shvatili smo da su naša dotadašnja obrazloženja pomalo tanka, naš je uži vodstveni tim odlučio iznova razmotriti taj nauk te ga temeljito izložiti i obraniti. Iako smo o tom pitanju razgovarali otvoreno, nitko od nas nije ozbiljno sumnjao u to da bismo mogli biti u krivu u vezi s našim dotadašnjim tumačenjem Pisma. Uostalom, imali smo cijenjene kršćanske vođe poput

4. Iako nikada nisam upotrijebio riječ patrijarhat da bih definirao svoje prijašnje stajalište, ne mogu pronaći nijednu drugu riječ u engleskom jeziku koja bi bila bliža onome što sam poučavao.

Johna Pipera i Timothyja Kellera koji su zagovarali naš način čitanja Biblije u svakojakim pitanjima – uključujući spol i vodstvo. A Bog je brojčano blagoslivljao našu crkvu dok je taj nauk bio na snazi.

Kao jednome od teološki najobrazovanijih vođa, povjereno mi je da s drugima napišem rad o toj temi. U temu sam uronio s oduševljenjem i predanošću, spreman pružiti jasnu i promišljenu obranu našega stajališta. Unatoč svom teološkom obrazovanju, tada sam prvi put duboko istražio argumente protiv *i za* to da žene vode u crkvi. Budući da se nikada nisam bojao činjenica, pročitao sam sve što sam mogao o toj temi.

Dok sam to činio – a nikada nisam zamišljao da bi se to moglo dogoditi – moja se samouvjerenost pretvorila u prah. Što sam bolje razumio ono u što sam vjerovao i kako su mnogi od najpoznatijih i najglasnijih zagovornika tog uvjerenja branili svoje stajalište, to mi je više sinulo koliko sam pogriješio kad sam pretpostavljao da su moja uvjerenja izgrađena na biblijskoj egzegezi čvrstoj kao stijena.[5] Kako je to moguće? Kako su toliki autori i stručnjaci koje sam poštovao, i za koje sam mislio da su imuni na zamke kulture, i sami mogli biti zarobljeni zastarjelom, ali jednako nebiblijskom kulturom? Moje putovanje prema odgovoru na to pitanje razotkriva se u ovoj knjizi.

Nisam promijenio mišljenje olako. Posebno sam se držao savjeta iz Mudrih izreka: „Prvi koji iznese svoju stvar čini se da je u pravu, dok ne dođe drugi i ne ispita ga.“[6] Kako bih bio dvostruko i trostruko siguran, okrenuo sam svaki kamen – svaki tekst i svaki argument – promatrajući ga sa svih strana, iznova i iznova. Kad razmislim, pokazalo se da je to bilo jedno od najoslobađajućih putovanja.

Definicije i presudni trenuci

Dopustite mi da definiram neke pojmove kojima se služim u ovoj knjizi. Pod *patrijarhatom* ili *hijerarhijom spolova* mislim na pretpostavku da u bilo kojem području o kojem je riječ – bio to dom, crkva ili društvo – muškarci imaju

5. To je iskustvo uobičajeno. Na primjer, Andrew Bartlett u „Men and Women in Christ“ kaže: „Kad sam počeo pisati, nisam bio siguran gdje ću završiti. … Što se tiče službe žena, mislio sam da bih mogao pronaći razmjerno jake i fino uravnotežene argumente s obiju strana, što bi značilo da bilo koji zaključak o tom pitanju može biti samo privremen. Bio sam u krivu ...“ (str. 15)
6. Izr 18,17

zadaću nositi najviši autoritet. Za razliku od prizvuka naše sekularne kulture, koja muškarce prikazuje kao nasilnike, grabežljivce, one koji bježe od odgovornosti i one koji su gladni moći, kad se služim tim pojmovima, ne mislim da su muškarci uvijek tlačitelji ili da je njihova muževnost neizbježno toksična. Ohrabruje to što sve više patrijarhalnih crkava otkriva mudrost slušanja ženskih glasova. Ipak, iako te crkve ženama daju *pravo glasa*, i dalje se podrazumijeva da muškarci imaju *posljednju riječ*.

U ovoj ću se knjizi uglavnom osvrtati na određeni oblik patrijarhata nazvan *komplementarizam*. Riječ je o novijoj i vrlo utjecajnoj inačici revidiranog patrijarhata, izmišljenoj u američkim crkvama u posljednjoj četvrtini prošloga stoljeća. Iako tvrdi da izjednačuje spolove, on isključuje žene iz propovijedanja i pastoralnog vodstva u crkvama, zagovara podložnost žene u braku te, u manjoj mjeri, dovodi u sumnju vodstvo žena u društvu. Također je sklon ponajprije cijeniti ulogu žena u kući – kao potpore mužu, domaćica i odgajateljica djece.

Da bi kratka povijest komplementarizma bila još malo složenija, malen je postotak crkava odnedavno pokušao *ublažiti* njegove strože posljedice – pa dopušta ženama da propovijedaju (ali ne s autoritetom). Žene mogu i voditi muškarce u crkvi (ali samo na nižim razinama vodstva). Mogu biti vođe na najvišoj razini u društvu (ali ne i u najvišem vodstvu crkve). Mogu donositi odluke zajedno sa svojim muževima (ali kad se ne slažu, muž ima odlučujući glas). To se naziva *blagim komplementarizmom*.

Dva bih desetljeća sebe opisao kao blagog komplementarista. Poput mnogih drugih vođa koji se nalaze u sličnim crkvenim krugovima, cijenio sam mnoge darovite žene i radio uz njih – zahvalan što sam dio zdrave crkve koja, kako se činilo, nije ograničavala, ušutkavala ni potiskivala njihov poziv ili doprinos.

Ipak, dok sam iznova proučavao Pismo, morao sam priznati da je – ako su izvorne komplementarne metode tumačenja Pisma ispravne – blagi komplementarizam mnogo teže obraniti nego što sam se nadao. On jednostavno više nema čvrst biblijski argument za svoju uključiviju praksu. Zaključio sam da ili trebamo živjeti ono što vjerujemo – i ne dopustiti ženama da propovijedaju, vode, pa čak ni da vode zajedno s muškarcima – ili trebamo pobliže pogledati što vjerujemo i zašto. (Uostalom, ako je

komplementarizam pogrešan, onda ni njegov blagi oblik nije nimalo prihvatljiviji nego što bi bio tek blagi oblik rasizma.)

Kad sam upravo to učinio i pobliže se zagledao u svaki od primarnih i sekundarnih izvora, ono što sam otkrio duboko me uznemirilo. Pri pomnijem istraživanju zaprepastio sam se kad sam otkrio da su cijenjeni teolozi (poput Waynea Grudema, Toma Schreinera i Andreasa Köstenbergera), kao i omiljeni pastori (poput Johna Pipera i Timothyja Kellera), svi iznijeli ozbiljno manjkave biblijske analize i neuravnotežene argumente kako bi došli do svojih zaključaka o isključivanju žena iz mnogih vrlo utjecajnih uloga. Zapravo, *nisam mogao pronaći nijedan nepobitan biblijski argument za isključivanje žena iz najvišeg vodstva*. Koliko god se argumenata moglo iznijeti, svaki ima ozbiljnih nedostataka. A samo njihovo slaganje jednoga uz drugi ne čini ih nimalo čvršćima, kao što ni slaganje mnogih krhkih karata ne čini kuću od karata čvrstom.

S druge strane, jednako sam se zapanjio kad sam pronašao snažne, štoviše uvjerljive biblijske argumente zašto žene *trebaju* biti uključene. Upravo je moja predanost pristupu toj temi koji uzima u obzir cijelu Bibliju razlog zašto sam se na kraju opredijelio za teologiju *muško-ženskog mutualizma*.[7] Cijenim sinonimni pojam *egalitarizam* i stojim rame uz rame s većinom biblijskih stručnjaka koji su se otvoreno svrstali pod tu zastavu – u pravu su kad kažu da Pismo podupire ideju da su muškarci i žene jednaki i da zaslužuju jednaka prava i prilike. Ipak, radije se tim pojmom ne služim u ovoj knjizi, i to iz tri razloga: prvo, i komplementaristi tvrde da vjeruju u jednakost spolova; drugo, taj se pojam, kad se primjenjuje na spol, katkad povezuje s nijekanjem svih razlika između muškaraca i žena; i treće, jednakost nije jedina ključna ideja – uzajamno partnerstvo i jedinstvo u suradnji jednako su važni. Imajući to na umu, evo moje radne definicije i stajališta koje ću dalje razlagati u ovoj knjizi:

Muško-ženski mutualizam teološko je stajalište, utemeljeno na Pismu, da su muškarci i žene različiti, a ipak jednaki, stvoreni da služe i djeluju kao partneri jedni uz druge u svim područjima života. Autoritet, darovi i

7. Isprva sam se odlučio za „gender mutualism" (rodni mutualizam), ali sam zatim shvatio da se u zapadnoj kulturi riječ „gender" (rod), upotrijebljena kao pridjev, više ne odnosi samo na muško i žensko. Ni „sex mutualism" (spolni mutualizam) nije dolazio u obzir, pa sam se odlučio za nimalo seksi „male–female mutualism" (muško-ženski mutualizam).

stručnost koje je Bog dao svakoj osobi mogu se i trebaju prepoznavati i slaviti, bez obzira na njezin spol.

I na kraju, napomena o riječi *teologija*. U svom najjednostavnijem i najčišćem obliku, naša bi teologija trebala biti oblikovana stalnim nastojanjem da se što više približimo Božjem pogledu na svako pojedino pitanje. *Kako Bog vidi žene* stoga je *teologija o ženama – ono što Biblija, uzeta kao cjelina i ispravno složena, uči o ženama*.

Neprestana reformacija

Protestantska reformacija 16. stoljeća donijela je prijeko potrebno preispitivanje crkvenih učenja. Ipak, sama je ta reformacija zagovarala načelo „Crkve koja se neprestano reformira" (prema latinskom izrazu *ecclesia semper reformanda*). Kalvin i Luther, na primjer, nisu zamišljali da su rekli posljednju riječ o bilo kojem pitanju biblijske važnosti, nego su naraštajima koji su ih slijedili predali trajnu zadaću da marljivo promišljaju o našim naucima i njihovoj usklađenosti s Pismom. Predobro su znali da je u Crkvi staroj više stoljeća lako pokupiti neobične predmete – stare, nevažne relikvije iz davno prošlih razdoblja – koje treba odbaciti, a ne prigrliti, ako Crkva želi slobodno napredovati iz slave u slavu.

Vjerujem da je to jedna od ključnih reformacija naše generacije. Čitajući crkvenu povijest, divio sam se tome kako Duh i dalje vodi Crkvu prema sve većoj jasnoći o njezinim učenjima i praksi u mnogim pitanjima. Ako je prva reformacija nastojala vratiti *Božju riječ* običnim ljudima, koji su odavno bili lišeni njezine snage koja mijenja život, kasnije su reformacije polako, ali postojano vraćale *Božje djelo svemu* Božjem narodu – bez obzira na dob, rasu, društveni sloj ili spol.

Reformacije zahtijevaju trud. Kroz velik dio crkvene povijesti kršćani su prepuštali nekolicini odabranih učenih pojedinaca da utvrde u što svi vjerujemo. Zapravo, prije protestantske reformacije i pojave tiskarskog stroja 1436. godine, većina je ljudi teologiju, i velik dio Biblije, smatrala uzvišenim nerazumljivim brbljanjem – koje mogu razumjeti samo svećenici koji čitaju i govore latinski i koji imaju pristup rijetkom primjerku Biblije. Iako se otada mnogo toga promijenilo, mnogi vjernici (pa i mnogi crkveni vođe) i dalje

prepuštaju procjenu ove ključne teme drugima, oslanjajući se na to da će drugi umjesto njih obaviti težak egzegetski posao. Kad sam jednom kolegi pastoru rekao da sam promijenio stajalište, požalio se: „Kao zaposlen pastor ne znam kada bih trebao naći vremena da promišljam o svojoj teologiji." U pravu je: potrebni su vrijeme i trud! Ipak, to je pothvat vrijedan takva ulaganja.

Reformacije ne moraju nikoga sramotiti. Postoji bolji put od tabora koji dijele i od pogrdnih karikatura jednih o drugima. Ne mislim samo na dvije očite „strane" u ovoj raspravi, nego i na naše spolove – koje se prečesto suprotstavlja jedne drugima, kao da su ili svi muškarci smeće ili su sve žene *Jezabele*. U tom sam duhu vrlo ponosan na mnoge muškarce i žene koje poznajem (s obiju strana ovog razgovora) koji čine sve što mogu kako bi izgrađivali tijelo i iskazivali čast jedni drugima. Jedna mi je pastorica rekla: „Hodam putem Isusa, koji je uzdizao žene, a da pritom nije omalovažavao muškarce." U tom istom duhu želim iskazati čast i onim vođama i teolozima (opet, u oba tabora) koji su svoje živote posvetili iskrenoj potrazi za istinom i pravdom. Iako se s Timom Kellerom i Johnom Piperom ne slažem u ovom konkretnom pitanju, ne vidim ih kao dvodimenzionalna zaštitna lica patrijarhata. Mnogo toga što sam danas oblikovali su upravo oni, i od njih i dalje učim na mnogo načina.

Crkve koje preispituju svoju teologiju trebaju odbaciti „kulturne ratove" posljednjih desetljeća, kao i metode javnog posramljivanja pojedinaca kojima se nastoji izazvati promjena vrijednosti. Dok suosjećajno slušamo glasove društva i bol koju su iskusile žene, naš glavni pokretač u ovom razgovoru mora biti ispravno razumijevanje i otkupiteljska primjena teologije Pisma.

Reformacije zahtijevaju poniznost. Moguće je učiniti ispravnu stvar, ali na takav način da se učini više štete nego koristi. Gdje god završili, svakako svojim uvjerenjima dodajte ljubaznost, blagost i strpljivost.

Ne uživam u sukobima, a ne biste trebali ni vi. Iako sada vjerujem drukčije, mnoge komplementarne vođe i njihove crkve još uvijek iznimno cijenim kao svoju braću i sestre u Kristu – kakve god bile razlike u našem razumijevanju, ono što nam je zajedničko mnogo je veće. Budući da sam i sam veći dio svoga djelovanja u kršćanskom vodstvu bio komplementarist, bilo bi neprimjereno

od mene da sugeriram kako su oni koji se toga još drže na neki način duhovno ili intelektualno manjkavi.

Kao što ću kasnije podrobnije pokazati, susret Crkve s relativno novom kulturnom pojavom ravnopravnosti žena možda je najveća studija slučaja koju smo ikada morali temeljito ispitati: kako je povijesna Crkva upila kulturne pretpostavke u čitanje vlastitih tekstova. Tim Keller to majstorski izražava:

[Naše] razumijevanje Biblije može itekako biti pogrešno – zapravo, uvijek je djelomično pogrešno – i zato uvijek mora biti otvoreno za ispravljanje. … Zbog naših kulturnih naočnjaka ne smijemo samo govoriti [novoj kulturi]; moramo slušati i [njezine ljude]. Moramo slušati što govore i ozbiljno shvatiti njihova pitanja, njihove prigovore onome što mi govorimo te njihove nade i težnje. Češće nego ne, taj nam susret s novom kulturom pokazuje mnogo toga što Biblija uči – stvari koje smo ili potpuno propustili ili smatrali nevažnima, možda čak i načine na koje smo Bibliju krivo čitali kroz leću vlastitih kulturnih pretpostavki.[8]

Prema apostolu Pavlu, u Ef 5, Isus neprestano radi na tome da uljepša svoju Crkvu „kupelji svoje riječi" i da je učini sve sjajnijom i bez mane. U svjetlu njegove milosti nudim ovu knjigu; iako ona nesumnjivo ima nedostataka na svakojakim mjestima kojih trenutačno nisam svjestan, molim se da ipak odigra malu ulogu u obnoviteljskom djelu Duha kojim se uljepšava Isusova Crkva.

8. Timothy Keller, Center Church, pogl. 8.

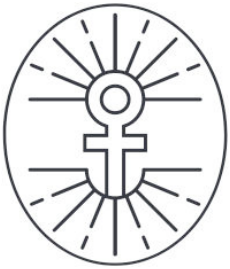

Prvi dio

PAD I USPON ŽENA

2

Inferiorni spol

„Žena je bila začetnica čovjekova pada … kako bismo mogli poželjeti zagrliti takvu vreću balege, makar i vršcima prstiju?“ Odon iz Clunyja, 936. po. Kr.[9]

Naivno pretpostavljamo da je ono što Crkva danas vjeruje o ženama ono što je oduvijek vjerovala. Kao što ćete uskoro otkriti, to nije tako! U ovom poglavlju istražimo zašto je naš današnji odgovor na pitanje „Kako Bog vidi žene?“ daleko bolji od odgovora koji bi dala većina kršćana u povijesti.

Iako ćemo u cijeloj ovoj knjizi ponajprije proučavati Pismo, u ovom i sljedećem poglavlju želim istražiti *situaciju u kojoj se nalazimo*. Spoznati gdje smo pogriješili u povijesti Crkve, davno i nedavno, kad smo nemudro prigrlili patrijarhat kao „Božji dobar naum“, istodobno je fascinantno i zastrašujuće.

Sve donedavno u povijesti bilo je opće prihvaćeno i neupitno načelo da muškarci trebaju vladati ženama „za njihovo dobro“. Sve najveće religije to su učile i većina ih to još uvijek uči. Što je tumačenje neke religije konzervativnije, to su muškarci bili skloniji ograničiti žene samo na određena područja. Nažalost, unatoč svojim unutarnjim izvorima i uspavanom potencijalu da zbaci takvo tlačenje, kršćanski se svijet uglavnom držao ideje muške nadmoći – tumačeći vlastito Pismo tako da brani ideju „kršćanskog“ patrijarhata.

To je zato što je Crkva kroz najveći dio svoje povijesti vjerovala u urođenu inferiornost žena. Knjigom tako velikom i složenom kao što je Biblija može se, grubo rečeno, poduprijeti bilo koji unaprijed donesen zaključak o stvarnosti.

9. Citat iz Patrologia Latina, citirano u: Christine Klapish-Zuber (ur.), A History of Women, pogl. 1.

Kao bijeli južnoafrički kršćanin, to bih trebao znati. U mojoj su zemlji, prije samo nekoliko desetljeća, neki od naših najučenijih „biblijskih" teologa učitavali svoj rasizam u Bibliju, umjesto da dopuste Bibliji da razotkrije njihov rasizam. Služili su se tekstovima tako da su izvrtali njihovo značenje – stvarajući pogled na rase „odvojeni, ali jednaki", nazvan *apartheid*. Američki kršćani podupirali su nešto slično u svojoj politici rasne segregacije početkom dvadesetog stoljeća, unatoč jasnim i uvjerljivim argumentima neistomišljenika kao što je John Marshall Harlan, nekadašnji robovlasnik koji je uvidio svoju zabludu. Kao osamljen glas u svojim teološkim krugovima toga vremena, uporno je tvrdio: „Proizvoljno odvajanje građana na temelju rase znak je ropstva koji je nespojiv s jednakošću."[10] Iako su kršćani toga vremena možda načelno priznavali ideju jednakosti crnaca i bijelaca, time što su crnce odvajali u posebna područja i uskraćivali im pravo glasa, potkopavali su njihovu jednakost i lišavali ih ljudskosti.

Kao današnji kršćanin, mogu reći nešto slično o diskriminaciji na temelju spola u Crkvi, koja je možda bila još dublje ukorijenjena. Gotovo cijela Crkva, na gotovo svim kontinentima i kroz sva stoljeća, prihvaćala je učenje svojih vođa da je žena „drugačija i inferiorna". Koliko god nedavni pokušaji komplementarnih crkava da to preinače u „jednaki, ali s različitim ulogama" bili plemeniti, htio bih ponoviti Harlanovu misao i primijeniti je na spol: odvajanje članova crkve na temelju spola znak je ropstva koji je nespojiv s jednakošću.

Iako ću to podrobnije pokazati u sljedećem poglavlju, tvrdnja komplementarista da je njihovo stajalište povijesno stajalište Crkve svjedoči o ozbiljnoj povijesnoj amneziji. Iako će svi današnji kršćani i crkve kategorički izjaviti da su žene jednake muškarcima, gotovo se nitko, čini se, ne sjeća da je ideja o *jednakosti* muškarca i žene postala prihvaćeni nauk Crkve *tek sasvim nedavno*.[11]

Možda je to najraširenija i najdugotrajniji grijeh povijesne Crkve: sve do 1960-ih godina uvjerenje da su žene u biti manje vrijedne od muškaraca uglavnom nitko nije dovodio u pitanje. Tek je tada, nakon uspjeha pokreta za oslobođenje žena (Women's Liberation Movement), društvo „otkrilo" da su

10. https://bit.ly/3mzfAEq

11. Zasluga pripada Williamu Wittu, koji mi je u „Icons of Christ" (pogl. 3) pomogao da to prvi put ispravno sagledam – njegovo proučavanje teologije o inferiornosti žena kao crkvenog nauka kroz najveći dio crkvene povijesti bilo je moje polazište u pisanju ovog poglavlja.

žene doista jednako inteligentne kao muškarci i jednako sposobne za značajno vodstvo. *Tek je u tom trenutkuCrkva diljem svijeta počela ubrzano preispitivati vlastite nauke o ženama.* Gotovo dva tisućljeća gotovo su svi veliki učitelji Crkve imali nisko i ograničavajuće mišljenje o ženama. Kao što ću vam pokazati, to su mišljenje naslijedili iz kultura koje su ih okruživale, i umjesto da ga dovedu u pitanje Pismom, dopustili su da mizoginija njihove kulture upravlja njihovim čitanjem Pisma.

Razlog zašto moram toliko naglašavati ovu točku jest da istaknem kako je komplementarizam, sa svojim učenjem „jednaki, ali s različitim ulogama", jednako toliko odmak od povijesnog stajališta Crkve koliko i muško-ženski mutualizam.[12] *Nijedno od tih dvaju stajališta nije postojalo prije samo 60 godina! Oba su tek dojenčad u povijesti biblijskog tumačenja, pa komplementarizam nema nimalo više prava na prvenstvo od muško-ženskog mutualizma.* Zapravo, moje nekadašnje stajalište, blagi komplementarizam, *mnogo* je mlađe od obaju – i ima najmanje povijesnih presedana od svih tih stajališta.

Inferiornost žena kao ustaljeni nauk Crkve

Istina je da je kršćanstvo u prvim stoljećima svoga postojanja privuklo u svoje crkve mnoštvo žena. Isusovo revolucionarno postupanje sa ženama, žene koje su imale vodeće uloge u najranijim crkvama, jednak položaj muškaraca i žena u Kristu prema Pavlovim poslanicama – sve je to Crkvu usmjerilo u pravcu koji je ženama nudio novostečeni položaj kakav nisu poznavale nigdje drugdje ni u jednom prijašnjem razdoblju civilizacije. Ipak, unatoč uzvišenom pogledu rane Crkve na žene i odnosu prema njima, u postapostolskoj Crkvi nije sve bilo dobro. Iako su žene gledali u (malo) pozitivnijem svjetlu nego njihovi grčko-rimski susjedi, *ideja o inferiornosti žene brzo je pustila korijenje*.

Ono što slijedi izbor je spisa nekih od „velikih" crkvenih vođa i mislilaca u povijesti, koji pružaju uvid u to široko rašireno mišljenje.

Crkveni otac Origen (184.-253. po. Kr.) primijenio je Pavlovo učenje „ružno je ženi da govori na sastanku"[13] tako što je zahtijevao potpunu šutnju žena, čak i

12. Andrew Bartlett u „Men and Women in Christ" (str. 6–10) zaključuje isto: „Kad komplementaristi tvrde da je njihovo stajalište ‚povijesno', to je zabluda."
13. 1 Kor 14,35

ako žele reći nešto izvrsno ili sveto, samo zato što njihove riječi „dolaze iz usta žene“.[14] Slično tome, crkveni otac Ivan Zlatousti (347.-407. po. Kr.) zabranjivao je ženama da bilo što poučavaju jer je „ona jednom poučila Adama i loše ga je poučila. … Zato neka siđe s učiteljske katedre! Ona je sada podvrgnuta muškarcu, zbog grijeha.“[15] Osobito je upozoravao muške pastore na ženinu sposobnost da ih zavede, savjetujući tim muškarcima da budu „osobito oprezni, zbog sklonosti ženskoga spola grijesima … jer oko, ne samo nečedne, nego i čedne žene probada i uznemiruje um“.[16]

Tertulijan, otac latinskoga kršćanstva (160.-225. po. Kr.), bio je još oštriji: „Žena je hram sagrađen nad kanalizacijom.“ Ženama se obratio izravno:

Zar ne znate da ste (svaka od vas) Eva? Božja presuda nad ovim vašim spolom živi i u ovom vijeku: i krivnja nužno mora živjeti. Vi ste đavlova vrata. Vi ste prva odmetnica od božanskoga zakona. Vi ste ona koja je nagovorila onoga koga đavao nije bio dovoljno hrabar napasti. Tako ste lako uništile Božju sliku, čovjeka. Zbog onoga što ste zaslužile, čak je i Sin Božji morao umrijeti.[17]

Iza njegovih otrovnih osuda stajale su žene u crkvama koje je poznavao, a koje su druge poučavale i krstile. To mu se nimalo nije sviđalo: „Ženi nije dopušteno govoriti u crkvi, ali joj nije dopušteno ni poučavati, ni krstiti, ni prinositi, ni prisvajati sebi udio u bilo kojoj muškoj službi [ili] svećeničkoj dužnosti.“[18] Tertulijan je, uvodeći rimske političke metode u crkvene strukture, preobrazio Crkvu svoga vremena iz organske zajednice u političko tijelo u kojem su samo muškarci mogli punopravno sudjelovati u bilo kakvom vodstvu. Također je poticao žensku čednost. Žene su, govorio je, odgovorne ne samo za vlastitu spolnu čistoću nego i za čistoću muškaraca. Pisao je duge rasprave o tome kako žene trebaju izbjegavati privlačnost – nisu smjele kupati svoja prljava tijela, nego su ih trebale pokrivati od glave do pete tamnom, bezobličnom odjećom i kloniti se javnih mjesta kako ne bi dovodile muškarca u napast. Iako ih je Krist mogao otkupiti, ipak su bile osobito zapletene u grijeh, i najbolje ih je bilo odvojiti i podrediti.

14. Citirano u: Patricia Cox Miller (ur.), Women in Early Christianity
15. Citirano u: Elizabeth A. Clark, Women in the Early Church
16. Citirano u: Philip Schaff (ur.), St. Chrysostom
17. Citirano u: Alexander Roberts (ur.), Tertullian, Minicius Felix, Commodian, Origen
18. Citirano u: Karen Jo Torjesen, When Women Were Priests

Isto je tako crkveni otac Augustin (354.-430. po. Kr.) vjerovao da žena nema nikakvo vlastito dostojanstvo odvojeno od muškarca: „Kao pomoćnica, a ta služba pripada samo njoj, ona nije slika Božja. Međutim, [muškarac] je sam po sebi slika Božja jednako potpuno i cjelovito kao i kad su on i žena sjedinjeni u jedno.“[19] Kako su stoljeća prolazila, to se nisko mišljenje o ženama nije popravilo. Unatoč svom ugledu najvećeg crkvenog intelektualca nakon Augustina, Toma Akvinski (1225.-1274. po. Kr.) nije uspio zamijetiti nikakvu usporedivu inteligenciju u ženama koje je poznavao. Teologiji spola u Crkvi pridonio je time što je oživio Aristotelovu besmislenu ideju da su žene manjkava ljudska bića, posljedica nezgode s muškim sjemenom, koje bi u normalnim okolnostima proizvelo još jednog muškarca. Posljedica je toga da su „žene po naravi podređene muškarcima, jer u muškarcima prevladava razum“.[20]

Toma Akvinski priznao je da žena dijeli ljudsku narav s muškarcem (što je bila dobrodošla novost u razmišljanju) i da je „pomoćnica“ muškarcu, ali je to odmah ograničio rekavši da je, izvan spolnog razmnožavanja, „drugi muškarac uvijek od veće pomoći“. Muškarac ono malo pomoći što dobiva od žene uzvraća time što je vodi: „Nadređeni se služi svojim podređenima na njihovu korist i dobro. … Jer u ljudskoj obitelji ne bi bilo dobroga reda kad nekima ne bi upravljali drugi, mudriji od njih.“[21]

Koliko god Toma Akvinski imao velik um kad je riječ o Bogu, taj je um nažalost bio ispunjen strašnim idejama o ženama koje je preuzeo od svoga učitelja, Alberta Velikog, dominikanskog teologa, koji je napisao:

Žena je neuspio muškarac i u usporedbi s njim ima manjkavu i oštećenu narav. Zato je nesigurna u sebi. Ono što ne može dobiti, nastoji postići lažima i đavolskim prijevarama. Stoga se treba čuvati svake žene kao da je otrovna zmija i rogati đavao … U zlim i izopačenim djelima možda je pametnija, to jest lukavija, od muškarca. Njezini je osjećaji tjeraju prema svakom zlu, kao što razum muškarca potiče na svako dobro.[22]

19. Augustin, De Genesis ad litteram, sv. 9.
20. Toma Akvinski, Summa Theologica, 1.92.1. www.bit.ly/3CD8B2V
21. Na drugom mjestu Toma Akvinski navodi to kao razlog zašto žena ne može primiti red u Crkvi ni imati važnu ulogu: „Žena je u stanju podređenosti, stoga ne može primiti sakrament reda.“
22. Filthaut Ephrem (ur.), Albertus Magnus: Quaestiones Super De Animalibus, sv. 15, q. 11.

Martin Luther, protestantski reformator (1483.-1546. po. Kr.) i uvijek sklon polemici, učinio je neke pozitivne korake u tome da se žene vide kao puna ljudska bića. Ali ipak, stare su se ideje zadržale: „Božja riječ i djela posve jasno pokazuju da su žene stvorene da budu ili supruge ili bludnice." „Nijedna haljina ne pristaje ženi gore od želje da bude mudra." „Muškarci imaju široka i velika prsa, uske bokove i više razuma od žena, koje imaju tek malena i uska prsa, a široke bokove, kako bi ostale kod kuće, mirno sjedile, vodile kućanstvo te rađale i odgajale djecu." Komentirajući redak koji upozorava na preljubnice, Luther ga je iskoristio kao priliku da iznese svoje ideje o muškarcima i ženama:

Stvorena je da bude uz muškarca, da se brine za djecu i da ih odgaja … i da bude podređena muškarcu. Muškarcima je pak zapovjeđeno da upravljaju ženama i ostatkom kućanstva i da vladaju nad njima. Ali ako žena napusti svoju službu i preuzme vlast nad svojim mužem, ona čini djelo koje proizlazi iz njezine vlastite krivnje i iz zla. Jer Bog ovaj spol nije stvorio za vladanje, i zato one nikada ne vladaju uspješno.[23]

Koliko god te ideje glavnih crkvenih vođa u povijesti bile razorne, John Knox, škotski reformator i utemeljitelj *prezbiterijanizma*, osvaja nagradu kao vodeći mizogin Crkve. U svom bijesnom napadu na katoličke kraljice, Mariju od Guisea u Škotskoj i Mariju Tudor u Engleskoj, svoje je argumente, kako je rekao, temeljio na Pismu: „Bog je objavio da je više od nakaznosti u naravi da žena kraljuje i ima vlast nad muškarcima.“[24] Po naravi su, govorio je Knox, žene slabe, krhke, nestrpljive, nemoćne, nepostojane, okrutne i bez razboritosti. To je razlog zašto ne smiju voditi, a muškarci koji se povinuju njihovu savjetu i vodstvu trebali bi time i sami biti isključeni iz javne službe. Pozivajući se na Pavla, govorio je da je žena, čak i u svom najvećem savršenstvu, ipak stvorena da bude podređena muškarcu. Nikakvo se sažaljenje ne iskazuje ženama koje trpe pri porodu i u toj podređenosti muškarcu – to je ono što je zaslužila u Evi. Zato mora predati sve svoje želje i svoju volju svome mužu i njegovoj volji. Sve to, kaže Knox, ima posljedice za ulogu žena, ne samo u domu i crkvi nego i u društvu: „Žena uzdignuta da poučava, sudi ili kraljuje nad muškarcem nešto je najodvratnije Božjoj volji i odredbi."

23. *Luther's Works*, sv. 15, komentar na Prop 7,26, str. 130.
24. John Knox, First Blast of the Trumpet Against the Monstrous Regiment of Women. www.bit.ly/3EG88xc

Njegov kolega reformator Kalvin napisao je: „Nije nimalo besmisleno da čovjek istodobno zapovijeda i sluša u različitim odnosima s drugim ljudima. Ali to se ne odnosi na žene, koje su po naravi (to jest po redovitom Božjem zakonu) rođene samo da slušaju, jer su svi mudri ljudi uvijek odbacivali *gynaikokratian*, vladavinu žena, kao neprirodnu nakaznost.“[25]

Puritanac John Dod u svom tumačenju Deset zapovijedi iz 1603. godine piše: „Kao što se Crkva mora bojati Krista Isusa, tako se i žene moraju bojati svojih muževa. A taj se unutarnji strah mora pokazivati vanjskom krotkošću i poniznošću. Jer ako u nižemu nema straha i strahopoštovanja, ne može se iskazati ni zdrava ni postojana čast višemu.“[26]

Jedan od najistaknutijih anglikanskih teologa, Richard Hooker (1554.-1600. po. Kr.), nastavio je tu jadnu i upornu tradiciju gledanja na žene s visine. U svom djelu *The Laws of Ecclesiastical Polity* rekao je da su ženski „sudovi obično najslabiji zbog njihova spola“.[27] Objasnio je zašto na vjenčanjima otac predaje nevjestu njezinu mužu: „Sama slabost (imbecility) njezine naravi i spola obvezuje je da je uvijek drugi usmjeravaju, vode i njome upravljaju.“[28]

John Wesley, utemeljitelj metodističkog pokreta (1703.-1791. po. Kr.), pružio je ženama neke značajne prilike za služenje u svojim crkvama, ali je ipak smatrao da je ženina glavna služba u domu. Pišući svojoj ženi na jednom od svojih užurbanih propovjedničkih putovanja, savjetovao joj je da prihvati svoju sudbinu žene vezane uz dom: „Ne bori se više za prevlast, za moć, novac ili hvalu. Budi zadovoljna time da budeš privatna, beznačajna osoba, koju poznajemo i volimo Bog i ja. … Kakvu važnost tvoj karakter ima za čovječanstvo ako bi te sada pokopali? Ili da nikada nisi živjela, kakav bi to gubitak bio za Božju stvar?“[29]

Navodim sve te citate kako bih istaknuo jednu stvar: povijesno stajalište Crkve – bilo da je riječ o crkvenim ocima, srednjovjekovnoj, katoličkoj, protestantskoj, puritanskoj, anglikanskoj ili metodističkoj Crkvi – uvijek je

25. John Calvin, *The Second Epistle of Paul the Apostle to the Corinthians and the Epistles to Timothy, Titus and Philemon. (U svom komentaru na 1 Tim 2,12.)*
26. John Dod, A Plaine and Familiar Exposition of the Ten Commandements
27. Richard Hooker, The Laws of Ecclesiastical Polity, predgovor 3.13.
28. Richard Hooker, The Laws of Ecclesiastical Polity, knjiga 5, 43.5. Riječ „imbecility“ u starom engleskom označavala je nekoga tko je slab ili nerazvijen.
29. www.bit.ly/3nQszRt

bilo da su žene „drugačije i inferiorne“ i stoga uglavnom neprikladne za značajan doprinos izvan spolnog razmnožavanja i vođenja kućanstva.

Svaki biblijski odlomak koji se moglo uvjerljivo izviti tako da podupre inferiornost i podređenost žena upotrijebljen je u tu svrhu. Kroz najveći dio crkvene povijesti, da je žena pitala svoje crkvene vođe kako je Bog vidi, dobila bi ponižavajući i sramotan odgovor. *Podređenost žena muškarcima nije se osporavala jer se temeljila na neupitnoj pretpostavci: žene su po svojoj naravi manje vrijedne od muškaraca.* Iz toga što su žene po samoj svojoj biti bile manje inteligentne, grješnije, osjetljivije na kušnje i emocionalno nestabilnije, proizlazio je nepobitan zaključak da su ujedno nesposobne za vodstvo u domu, crkvi i društvu.

Odakle su uopće došle te strašne ideje?

Kultura nadjačava Pismo

Jedna od najčešćih pogrešaka koje Crkva i dalje čini jest to da čita Pismo kroz leću kulture umjesto da čita kulturu kroz leću Pisma. To objašnjava seksizam i mizoginiju u povijesti Crkve. Osobito su spisi Aristotela (384.-322. pr. Kr.) oblikovali kulturne pretpostavke u korijenu grčko-rimskog svijeta, koje su zatim prešle u ranokršćansko shvaćanje razlike među spolovima. Aristotel je izričito tvrdio da su žene deformirani muškarci, čime su bile određene i njihove uloge u društvu. Aristotel je žene opisivao kao „tamne, tajnovite, uvijek u pokretu, nesuzdržane i bez granica“, za razliku od muškaraca, koji su bili „svijetli, pošteni, dobri, postojani, suzdržani i čvrsto omeđeni“.[30]

Te su ideje upravljale kulturnim stavovima i postupcima u cijeloj grčko-rimskoj civilizaciji. Patrijarhat je bio ugrađen u DNK Rimskoga Carstva. Rani crkveni oci, iako su iznosili i neka pozitivna stajališta o ženama, *ipak su ih isprepleli s ružnim, starim idejama*. Dok udžbenici crkvene povijesti tu ranu fazu crkvene povijesti opisuju kao „potragu za istinom“, osobito u vezi s identitetom i naravi Isusa, rijetko se spominju laži koje su se istodobno i neprimjetno upijale u crkveni nauk o naravi žene.

Osim toga, jedan vid platonske filozofije, nazvan dualizam, bio je rani izazov Crkvi i učvrstio je omalovažavanje žena. U tom krivovjerju stvarnost je

30. Kayla Huber, „Everybody's a Little Bit Sexist“. Citirano u: Mathews, „Gender Roles and the People of God“, pogl. 10.

podijeljena na tijelo ili materiju (za koju se vjeruje da je po sebi zla) i duh ili um (koji je po sebi dobar). Taj pogrešan način gledanja na svijet bio je prekriven i kategorijama spola: muškarci, koje se smatralo razumnijima, bili su po sebi dobri i stvoreni na sliku Božju, dok su žene, određene svojim tijelima, a ne umom, stoga smatrane tjelesnima i stvorenima tek na sliku muškarca. Kako je ta nebiblijska dihotomija prodirala u kršćansko razmišljanje, žene su poistovjećivane s nerazumnošću, s tijelom i s njegovim grješnim požudama. Ta krivovjerna ideja o urođenoj grješnosti ženske spolnosti uputila je Crkvu na užasan put. Sam se spolni odnos sada smatrao posljedicom pada. Ivan Zlatousti poticao je svoje čitatelje da edenski vrt prije pada zamisle kao mjesto na kojem je „želja za spolnim odnosima … bila uklonjena iz njihovih duša".[31] Nakon pada, međutim, spolni odnos postao je nužno zlo. Bio je nužan da bi se rodila djeca, ali je postao i način na koji se „istočni grijeh" prenosi na tu djecu. Grijeh je bio neka vrsta spolno prenosive bolesti. To žalosno shvaćanje spolnosti, osobito kod žena, čiji se cijeli identitet vrtio oko spolnog razmnožavanja, dovelo je do pretjeranog cijenjenja djevičanstva, asketskog izbjegavanja spolnih odnosa u braku, opsjednutosti djevičanstvom Majke Marije i, kasnije, svećeničkog celibata.

Muškarci su trebali izbjegavati žene, a žene same sebe. Antički povjesničar Paladije (386.-430. po. Kr.) govori o 20.000 žena koje su živjele u siromaštvu, čistoći i samoći kao pustinjakinje u pustinjama oko Egipta, očito se mučeći pod teretom svoga osuđivanog spola. Taj pustinjački život, koji su prihvaćali i muškarci i žene, kasnije će se razviti u monaške zajednice odvojene po spolu, ustrojene oko zavjeta celibata, siromaštva i služenja u samostanima. U toj su kulturi „najpobožnije" žene izbjegavale brak, a ako je bilo moguće, i spolne odnose u braku, i činile se što neprivlačnijima. Povjesničarka Elizabeth Clark kaže:

Riječ koja najbolje opisuje stav crkvenih otaca prema ženama jest ambivalentnost. Žene su bile Božje stvorenje, njegov dobar dar muškarcima – i prokletstvo svijeta. Bile su slabe i umom i karakterom – a pokazivale su neustrašivu hrabrost i ostvarivale golema znanstvena postignuća. Tašte, prijevarne, prepune požude – privodile su muškarce Kristu, bježale od spolnih susreta, nisu se kolebale pred prijetnjama krvnika, kitile su se kostrijeti i pepelom.[32]

31. Elizabeth A. Clark, Women in the Early Church, str. 122–23.
32. Elizabeth A. Clark, Women in the Early Church, str. 15.

Kako je Rimsko Carstvo polako propadalo, te grčko-rimske ideje, sada stopljene s crkvenom teologijom, prešle su u srednjovjekovnu Crkvu. Kao i prije, ambivalentnost prema ženama ostala je: s jedne strane žene su prikazivane kao zle i manje vrijedne, a s druge su ih hvalili kao uzore kreposti i svetosti (ako bi nekako uspjele izbrisati svoju spolnost).

I tada su na red došli lovovi na vještice. Budući da je ta ambivalentnost prema ženama bila tako duboko ukorijenjena, ne iznenađuje što su društvo i Crkva krenuli odvajati pljevu od žita. Da bi se vještica prepoznala i osudila, bilo je dovoljno pronaći ženu koja nije ponizno priznavala svoj podređeni položaj, pustiti inkvizitore da je muče dok ne „prizna" ono za što je optužena, a zatim je po kratkom postupku spaliti. Jedan opat muškog samostana pokazivao je malo suosjećanja za tako lako demonizirane žene: „Zloća žena veća je od svake druge zloće na svijetu. Otrov zmajeva izlječiviji je i manje opasan za muškarce od prisnosti sa ženama. Radi spasenja naših duša izbjegavat ćemo ih kao otrovne životinje."[33]

Sve do reformacije najveća nada koju je žena imala da je se smatra pobožnom bila je da se potpuno kloni spolnog života i kućnih uloga. Kao redovnice žene su se mogle obrazovati i iskusiti određenu samostalnost. A nekolicina bi bila promaknuta u opatice ženskih samostana. Srednjovjekovna povijest pripovijeda o muškarcima koji su u duhovnim stvarima slušali neke od takvih žena. Nakon što su se radi Krista odrekle kućnih uloga, Hildegarda iz Bingena i Katarina Sijenska, na primjer, zauzimale su se za Krista glasom u kojem je odzvanjao duhovni autoritet kakav su prije imali samo muškarci.

Izvan tih duhovnih uloga u kojima su se odricale svojega spola postojali su samo služinstvo i sramota. Klement je u drugom stoljeću rekao: „Kod žena već sama svijest o vlastitoj naravi mora izazivati osjećaj srama"[34] – i sve to zato što su crkveni oci pogrešno odgovorili na pitanje kako Bog vidi žene, učitavajući seksističke pretpostavke svoje kulture u biblijske tekstove. Ipak, u petnaestom stoljeću pojavio se tračak nade.

33. Citirano u: Karen Jo Torjesen, When Women Were Priests, str. 223.
34. St. Clement, Pedagogues II, 33, 2.

Reformacija i prosvjetiteljstvo

Reformacija, koju su omogućili prijevod Biblije na narodne jezike i njezino tiskanje, pružila je Crkvi priliku da se pokaje za svoju doktrinarnu mizoginiju i počne ispočetka. Njezinu su utemeljitelju, Martinu Lutheru, otvorene oči ne samo za evanđelje Svetoga pisma nego i za dobrotu braka i spolnosti. Potkopavajući takozvanu duhovnu vrijednost celibata te slaveći brak i spolnost, Luther i Kalvin okrenuli su naglavce 1400 godina crkvenog nauka, tako da su se bivši svećenici i pastori ženili, a „pastorova žena" postala je nov poziv s duhovnim dostojanstvom. Kršćanke su dobile novu čast kao supruge, majke i voditeljice kućanstva. Lutherova žena, Katharina von Bora, majčinski se brinula za njegovo šestero djece i „upravljala gospodarskim dvorištem, ribnjakom, voćnjakom, mnoštvom slugu, djecom, bolesnim posjetiteljima, studentima podstanarima i crkvenim vođama u njihovu golemom augustinskom samostanu s četrdeset soba samo na prvoj etaži".[35]

Unatoč svim tim dobicima, uporna seksistička učenja Luthera, Kalvina i Knoxa ipak su se pobrinula da patrijarhat ostane neosporen. U Lutherovim je očima Evin grijeh i dalje činio ulogu žene podređenom. Svako protestantsko područje donijelo je bračni pravilnik koji je naglašavao ženinu poslušnost mužu.[36] Osim toga, Luther je poziv žena čvrsto vezao uz dom, a ne uz crkvu i ne uz šire društvo: „Jer kao što puž svoju kuću nosi sa sobom, tako i žena treba ostati kod kuće i brinuti se o poslovima kućanstva, kao ona kojoj je oduzeta sposobnost da upravlja poslovima koji su izvan kuće i koji se tiču države."[37]

„Baština protestantizma za žene bila je duboko dvoznačna", piše Lyndal Roper. „Dio srama svojstvenog ženstvu se smanjio, ali podređenost je ostala, a njihovo zatvaranje u kućanstvo se pojačalo. Iako je mogla potvrditi duhovnu jednakost žena s muškarcima, reformacija je umjesto toga uvela ‚obnovljeni patrijarhalizam' koji je udane žene čvrsto stavio pod vlast njihovih muževa kao glave."[38] Umjesto Marije, koju su katoličke žene cijenile

35. Barbara MacHaffie, Her Story, str. 63.
36. Beth Allison Barr, The Making of Biblical Womanhood, pogl. 4.
37. Susan C. Karant-Nunn and Merry E. Wiesner-Hanks, Luther on Women
38. Lyndal Roper, The Holy Household, str. 1–2, citirano u: Barr, pogl. 4.

jer je sjedila do Isusovih nogu, Luther je, čini se, uzdizao Martu, koja je radila u kuhinji. Budući da su Luther i Kalvin zatvorili samostane, sve one mogućnosti samostalnosti i služenja koje su ta mjesta nekoć pružala nekolicini žena više nisu bile dostupne.

Čak i nakon reformacije ideja o inferiornosti žena ostala je netaknuta: okrutni lovovi na vještice koji su od petnaestog do sedamnaestog stoljeća harali Europom i Amerikom dokaz su da Crkva nije reformirala svoj nizak pogled na žene. Edikt pape Inocenta VIII. iz 1484. o progonu vještica doveo je u sljedećim desetljećima do pogubljenja otprilike 200.000 lažno optuženih žena. Teolozi koji su podupirali tu odredbu napisali su spis *Malj za vještice* kako bi objasnili zašto su žene toliko sklone predati se đavlu: lako se daju zavesti, imaju prevrtljiv jezik i, uostalom, stvorene su od „savijenog rebra". Sotona je najprije kušao Evu, a budući da je spolnost bila prenositeljica istočnoga grijeha, zamišljalo se da je svaka vještica sklopila savez s đavlom kako bi nevine namamila u grijeh. „Budući da je zbog toga nedostatka (savijenog rebra) nesavršena životinja, ona uvijek vara … Žene traže, smišljaju i izvršavaju razne osvete, bilo vračanjem, bilo nekim drugim sredstvima. Nije čudo da u tom spolu postoji tako velik broj vještica … Svako vračanje dolazi od tjelesne požude, koja je u ženama nezasitna."[39] Budući da se samo 6 % tih smrti dogodilo u katoličkim zemljama – Španjolskoj, Italiji, Portugalu i Irskoj – djeca reformacije, i dalje čvrsto mizogina, nadmašila su katolike u spaljivanju vještica: na Lutherovu Njemačku otpada 40 % pogubljenja. Druge pretežno protestantske zemlje, poput Švicarske, Engleske i Nizozemske, činile su 35 %.

Čovjek bi se nadao da će ondje gdje vođe reformacije nisu uspjeli uzdići položaj žena u Crkvi u širem društvu uspjeti mislioci prosvjetiteljstva. No intelektualci prosvjetiteljstva, iako su iznosili novu ideju o općoj jednakosti svih ljudi, zadržali su svoj seksizam.[40] Jean-Jacques Rousseau (1712.-1778. po. Kr.), čije će ideje o jednakosti kasnije pridonijeti oslobađanju robova, nije nimalo pomogao ženama u njihovu teškom položaju: „Cjelokupan odgoj žena treba biti zamišljen u odnosu prema muškarcima. Ugađati muškarcima, biti im korisne, zadobiti njihovu ljubav i poštovanje … To su dužnosti žena u svim vremenima i tome ih treba poučavati od djetinjstva." Isto tako, pogledi

39. H. Kramer and J. Sprenger, Malleus Maleficarum

40. Zasluga za ovaj odjeljak o misliocima prosvjetiteljstva pripada Alice Mathews, Gender Roles and the People of God, pogl. 11.

Immanuela Kanta (1724.-1804. po. Kr.) na opća prava i ukidanje društvenih hijerarhija nisu uključivali žene. On je pojasnio da muž ima „pravo posjedovati [svoju ženu], a dužnost žene da sluša muža zahtjev je prirodnog prava kao i moralna obveza". Čak je i *Encyclopédie* Denisa Diderota (1713.-1778. po. Kr.), u svoje vrijeme poznata po naprednim pogledima, opisivala žene kao „slabe, plašljive, lukave, poročne, osvetoljubive, površne i prijevarne" – u osnovi kao manje vrijedne i kao da postoje samo zato da služe svojim muškim pandanima.[41]

Tugujem dok pišem ovo poglavlje. Sve to vrijeme – kao što će ova knjiga pokazati – Crkva je sjedila na zlatnom rudniku sile koja izjednačuje, upravo ondje, u svojem vlastitom Svetom pismu. Konačno, nakon stoljeća potčinjavanja žena, neke su biblijske ideje o jednakosti spolova pronašle put u šire kulturno ozračje. Ipak, dok je šira kultura počela primjenjivati posljedice tih od Boga nadahnutih ideja, većina Crkve odlučila se držati patrijarhalizma kao da joj spasenje ovisi o tome – i postala je, ironično, posljednji bastion zastarjelog, nebiblijskog načela.

Uspon žena

Kao što će posvjedočiti svaki suvremeni povjesničar, u posljednja dva stoljeća žene diljem svijeta odupiru se inferiornosti, podređenosti i isključivo kućnim ulogama koje su bile njihova sudbina od pamtivijeka. Taj je otpor bio spor, ali postojan, i nije prošao bez nazadovanja. Njegov uspjeh pokazuje činjenica da većina društva danas priznaje da su spolno zlostavljanje, silovanje, nasilje nad ženama, nejednake mogućnosti u obrazovanju i na poslu, nejednake plaće i zakoni koji diskriminiraju po spolu pogrešni.

Iako je Crkva kroz povijest ograničavala biblijske ideje o „slobodi" na osobno spasenje, teološki razvoj posljednjih stoljeća počeo ih je šire primjenjivati na društvenu, političku i gospodarsku slobodu. Naoružani novim

41. Srećom, sjeme kasnijeg oslobođenja žena ipak je bilo posijano, iako ga je zasjenio glas većine: markiz de Condorcet (1743.-1794.) napisao je raspravu u kojoj je zagovarao puni ulazak žena u javnu sferu, uključujući pravo glasa i pravo na obnašanje javnih dužnosti. A Olympe de Gouges (1748.-1793.) upozorila je na nedosljednost rodne hijerarhije unutar navodno općega egalitarnog sustava: „Sloboda i pravednost sastoje se u tome da se vrati sve što pripada drugima; stoga su jedine granice ostvarivanja prirodnih prava žena trajna muška tiranija; te granice treba preoblikovati zakonima prirode i razuma."

razumijevanjem Božje brige za oslobođenje, mnogi su kršćani bili na čelu nekih od velikih društvenih pokreta, poput demokracije, ukidanja ropstva, radničkih prava, socijalne skrbi, rasne jednakosti, općeg prava glasa i jednakosti žena na radnom mjestu. Uzmimo pravo glasa žena kao primjer napretka u priznavanju dostojanstva žena. Najranije sufražetkinje bile su uglavnom kršćanke. Iako nijedna demokratska zemlja nije dopuštala ženama da glasaju prije nego što je to 1838. učinilo Pitcairnovo otočje, otkako je Saudijska Arabija 2015. napokon dopustila ženama da glasaju na lokalnim izborima, svaka zemlja na svijetu koja ima demokratske izbore danas dopušta ženama da glasaju.

Naravno, iako izvorno sjeme te revolucije seže do Isusova odnosa prema ženama i Pavlove *Magne Carte čovječanstva* u Gal 3,28, u postupnom oslobađanju žena ulogu su odigrali i mnogi drugi čimbenici. Tijekom 1800-ih godina žene, pretežno kršćanke, počele su osnivati i voditi najrazličitije društveno-aktivističke organizacije – uzbuđenje koje se prije moglo doživjeti samo u ženskim samostanima i redovima – kako bi se uhvatile u koštac s raznim društvenim zlima. Žene su pokretale nedjeljne škole kako bi djecu poučavale o Bogu i čitanju. Brinule su se za siročad i udovice. Druge su žene poučavale čitanju, pisanju, računanju i vjeri. Zalagale su se za mir, trijeznost, reformu zatvora i zatvaranje javnih kuća. U svemu tome događalo se nešto dublje: *žene su otkrivale svoju moć da mijenjaju svijet*.

Stoga su se počele zalagati i za prava žena – u pokretu u kojem su se žene svih vjeroispovijesti, kultura i rasa udružile kako bi zastupale stav da su gospodarska, psihološka i društvena sloboda nužne da bi se žene u svojim društvima uzdignule iznad položaja građana drugoga reda. Nastojale su promijeniti način na koji se na žene gleda u njihovim kulturama i time iznova odrediti društveno-gospodarske i političke uloge žena u društvu. Mnogi kršćanski vođe i stručnjaci bili su na čelu tog pokreta u njegovim ranim danima – tako da se može reći da je „oslobođenje žena, kako je procvjetalo 1960-ih, imalo duboke evanđeoske i biblijske korijene“.[42]

42. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, str. 39: „Bio je to pokret koji su predvodili evanđeoski kršćani koji su vjerovali da Pismo jasno uči jednakost muškaraca i žena u Kristu. Protivili su se i ropstvu i potčinjavanju žena. Među predvodnicima ‚feministica prvoga vala' bili su evanđeoski kršćani William i Catherine Booth, osnivači Vojske spasa, Sojourner Truth, Amanda Berry Smith, Katherine Bushnell, A. J. Gordon i Fredrik Franson.“

Osobito 1960-ih i 1970-ih, u jednoj od najvećih društvenih revolucija svih vremena, napokon je došao red na žene da izbore svoje najveće slobode. Njihovoj su stvari pomogli i drugi čimbenici.

Uspon moderne industrijalizacije značio je da su žene našle posao izvan kuće. Iako su najbolji poslovi i plaće bili rezervirani za muškarce, žene su počele kušati rad izvan kućanstva. U Drugom svjetskom ratu mnoštvo je žena iz nužde preuzelo poslove svojih odsutnih muškaraca koji su ratovali: upravljale su tvrtkama, izučavale zanate, vodile tvornice, vozile kamione i proizvodile oružje. Nakon rata počela se mijenjati i narav rada. Uredski sektor rastao je kako je mozak postajao važniji od mišića. Žene su se u prosjeku možda teže snalazile u fizički zahtjevnijim poslovima, ali intelektualni rad svakako su mogle obavljati. Dokaz za to je činjenica da danas više žena nego muškaraca diplomira na sveučilištu.

Osim toga, izum oralne kontracepcije 1950-ih dao je ženama nadzor nad time kada će i koliko djece imati – s manje djece imale su više vremena. Do 1960-ih planetom su se širili oslobodilački pokreti i javni prosvjedi. Pokreti za građanska prava izborili su velike pobjede i za sobom donijeli idealan trenutak da procvjeta i ženski pokret. Tijekom 1860-ih godina, dok se ukidalo ropstvo, žene, uglavnom evanđeoske kršćanke, počele su osporavati svoj podređeni položaj. Isprva ih nisu shvaćali ozbiljno. Idejama koje mijenjaju društvo obično treba vremena da se prime. Ali konačno, stoljeće kasnije, dok su nebijele rase u zemljama u kojima su dominirali bijelci izborile građanska prava, žene su iskoristile društveni zamah i uspješno srušile svoj inferiorni položaj. Mnogo dugujemo tim hrabrim ženama koje su išle prije nas. Uglavnom zahvaljujući njima žene danas uživaju jednak položaj.

Teško je precijeniti koliko je duboka promjena nastupila. U samo nekoliko desetljeća tisućljetne, neupitne pretpostavke o inferiornosti žena ustupile su mjesto svijetu u kojem se sutkinje, programerke, kirurginje, političarke, predsjednice, profesorice, generalice i direktorice tvrtki čine sasvim normalnima.

S obzirom na njezinu povijesnu umiješanost i u potčinjavanje žena i u njihovo oslobođenje, kako će Crkva sada odgovoriti na te potresne društvene promjene?

Kršćanski svijet sukobljava se s oslobođenjem žena

Stajalište Crkve kroz povijest bilo je da žene ne mogu voditi u crkvi, domu ili na poslu *zato što su inferiorne*. U svakom stoljeću prije 20. i 21. patrijarhalna kultura bila je u tome suglasna s Crkvom. Sada je stigla nova kultura koja je prkosila tim pretpostavkama. Kako je Crkva najprije odgovorila, to je povijest – doduše vrlo nedavna povijest – a mnogi njezini glavni misaoni predvodnici i utjecajni ljudi još su živi i jednako glasni sve do danas.

Nažalost, prvi odgovor Crkve na uspjeh pokreta za oslobođenje žena bio je uglavnom reaktivan. Držeći se ideje o inferiornosti žena, najveća crkvena skupina – rimokatolici – kao i konzervativne evanđeoske i reformirane crkve bile su najneprijateljskije prema promjeni. Kao odgovor na najranije vapaje da žene više ne budu potčinjene i da budu jednake, kršćani su čitali i prihvaćali odgovore autora poput Johna Ricea. U knjizi *Bobbed Hair, Bossy Wives, and Women Preachers* (1942.) pokušao je smiriti žene tvrdeći da će „riješiti njihova pitanja Božjom riječju“:

Muškarac je stvoren na sliku Božju. Bog je muški Bog. Muška zamjenica upotrebljava se za Boga posvuda u Bibliji … Bog nije ženstven. A muškarac je stvoren na sliku Božju. S druge strane, žena je slika muškarca i njegova družica … Blago ženi koja to pamti; njezina je slava u tome da bude pomoć muškarcu i da bude podložna svojemu mužu ili svojemu ocu.[43]

Manje popularan, ali znanstveniji, evanđeoski teolog Donald Guthrie još je 1957. u svojem komentaru Prve poslanice Timoteju u seriji Tyndale izjavio: „Prvenstvo muškarčeva stvaranja stavlja ga u položaj nadmoći nad ženama.“[44] Poznati bibličar Charles Ryrie došao je 1958. do sličnog zaključka:

43. John Rice, Bobbed Hair, Bossy Wives, and Women Preachers, str. 68.
44. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, str. 175.

„Božja misao o ženama … značit će podređenost i čast u domu, šutnju i pomaganje u crkvi.“[45]

Iako su bili naoružani tim ranim „teološkim“ obranama, velik dio otpora koji su kršćani pružali promjenama u društvu pokretao je pogrešan dojam da je „kršćanska obitelj“ napadnuta. Premda su kasnija feministička učenja možda doista bila prijetnja kršćanskoj obitelji, u stvarnosti je pokret za oslobođenje žena u svojem ranom obliku bio prijetnja samo jednoj društveno-religijskoj pojavi u kojoj su, zbog industrijske revolucije, muškarci cijeli dan radili izvan kuće, dok se od žena očekivalo da ostanu kod kuće i brinu se o kućanstvu i djeci. Ono što su kršćani tada, čini se, zaboravili jest da je u ranijim kršćanskim kulturama i otac uglavnom ostajao kod kuće: samo je kućanstvo bilo gospodarska jedinica u kojoj je cijela obitelj bila radna snaga koja se brinula za životinje i polja te se bavila malom proizvodnjom poput predenja, tkanja i stolarije.

Osim toga, nove „egalitarne“ brakove koje je društvo prihvaćalo – a koje danas na Zapadu uobičajeno žive čak i kršćani koji se izjašnjavaju kao komplementaristi – tada su doživljavali kao rušenje „kršćanskoga“ braka, jer su ljudi vjerovali da je glavni biblijski nauk o braku odnos autoriteta i podložnosti.

Suglasnost i račvanje puta

Sve do 1960-ih, kaže stručnjak komplementarist Daniel Doriani, teolozi su pretpostavljali „ontološku inferiornost“ žena.[46] Teolozi, svećenstvo i svi ostali do tog vremena općenito su smatrali žene „inferiornima“, a muškarce „superiornima“. Tvrdili su da to kaže i Biblija.

No tada se pred Crkvu postavilo novo pitanje: „Što Bog ima reći o tom neviđenom usponu žena u društvu, o društvenom pokretu koji je zahtijevao punu jednakost žena s muškarcima?“ Crkva je nakratko zbila redove oko

45. Charles Ryrie, The Place of Women in the Church, str. 146. Pregledavajući ključne tekstove, dosljedno je birao najkonzervativnija tumačenja. Na primjer, u svojem proučavanju Prve poslanice Korinćanima, u kojoj se u 11. poglavlju vidi da žene prorokuju i mole, dok im se u 14. poglavlju zapovijeda da šute, tvrdio je da je šutnja pravilo, iako u iznimnim okolnostima žene smiju nešto reći ili izmoliti pred muškarcima. Ipak, valja mu priznati da je počeo davati riječi novom nauku koji će Crkva uskoro prihvatiti. U svojem poglavlju o Isusovu stavu prema ženama istaknuo je da su u Isusovim očima žene bile duhovno i intelektualno sposobne te sposobne služiti. Kao jedan od prvih teologa koji su priznali da su muškarci i žene „jednaki“ u duhovnim povlasticama i u braku, odmah je ograničio tu tvrdnju dodavši da trebaju djelovati u različitim područjima.
46. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, str. 176.

svojega povijesnog nauka. Ipak, unatoč početnom sukobu s kulturom oko jednakosti spolova, od 1960-ih do 1990-ih velik je dio Crkve došao do divne spoznaje: „Čekajte, pogriješili smo … žene *jesu* jednake muškarcima."

To je i danas jedan od najdramatičnijih zaokreta u povijesti kršćanske teologije. Crkva je stoljećima bila odjek patrijarhalnih i mizoginih kultura, učitavajući te stavove i ideje u biblijski tekst. *No sada, zahvaljujući velikoj kulturnoj promjeni i ustrajnim kršćanima pionirima u svojim redovima, Crkva se vratila biblijskom tekstu i otkrila da u Bibliji zapravo ima toliko toga što potvrđuje bitnu jednakost žena*.

Tim Keller, kao što sam već citirao, kaže: „Češće nego ne … susret s novom kulturom pokazuje nam mnogo toga što Biblija uči – stvari koje smo ili potpuno propustili ili smatrali nevažnima, možda čak i načine na koje smo pogrešno čitali Bibliju kroz leću vlastitih kulturnih pretpostavki."[47] I tako, kad se pažljivije čitala, Biblija ipak nije učila da su žene manje razumne, ili sklonije grijehu, ili nesposobne za vodstvo, ili nesposobne raditi izvan kuće. Iako je sjeme jednakosti žene bilo u Pismu, a u povijesti Crkve izronilo je samo nakratko, *tek je nedavno Crkva konačno i službeno počela široko i ponosno prihvaćati tu jednakost kao dio crkvenog nauka*. Svatko tko je to uzeo kao polazište sada je bio dio posve novog dana u kršćanskoj teologiji o ženama – raskida s tisućljetnom teologijom Crkve.

Ako vas iznenađuje kad čitate da je Crkva tisućljećima nakon svojega početka došla do nove jasnoće o tome što Biblija uči, budite sigurni: tako je oduvijek bilo. Kad je kultura vjerovala da je Zemlja ravna, teolozi su to učili iz Biblije. Kad su ljudi mislili da se Sunce okreće oko Zemlje, biblijski su tekstovi to dokazivali. Dok znanstvenici nisu naučili određivati starost Zemlje, ljudi su vjerovali da ju je Bog stvorio u sedam doslovnih dana prije samo nekoliko tisuća godina. Slično tome, ukidanje ropstva i nadvladavanje antisemitizma u društvu uključivali su i to da Crkva biblijske tekstove čita na nov (i bolji) način. Nova otkrića u kulturi mogu baciti novo svjetlo na ono što zapravo jest (i nije) u Bibliji. Isto se može reći za otkriće šireg društva da su žene u biti jednake muškarcima. I gle čuda, Biblija *jest* govorila o bitnoj jednakosti obaju spolova u stvaranju i u Kristu! To je ondje bilo cijelo vrijeme.

Katolička Crkva, iako se isprva okupila protiv jednakosti žena, također je promijenila svoju teologiju. Godine 1987. papa Ivan Pavao II. dao je glas

47. Timothy Keller, Center Church, pogl. 8.

vodećim katoličkim teolozima svojega vremena izdavši obvezujući nauk za Crkvu[48] koji je odbacio stoljećima zastupano stajalište – da je Bog pri stvaranju podredio žene muškarcima – i umjesto toga inzistirao na njihovoj „bitnoj jednakosti".

A evanđeoske crkve? Slično katoličkom primjeru, nekoliko hrabrih ljudi odvažno je stalo uz oslobođenje žena, tvrdeći da je puna jednakost i uzajamnost muškaraca i žena u crkvi, domu i društvu ono što je Biblija oduvijek imala na umu. *Međutim – i zato se ova knjiga mora napisati – njima su se suprotstavili drugi evanđeoski kršćani koji su, iako su također odbacivali povijesni crkveni nauk o inferiornosti žena, ipak nastojali zadržati neki oblik podređenosti žena.*

Ono što je uslijedilo bila je rasprava koja je trajala desetljećima između tih dviju skupina, hijerarhista i mutualista, jednako odanih Svetom pismu, o čemu svjedoči mnoštvo knjiga koje su autori i autorice s obiju strana pisali kao odgovor jedni drugima. Složivši se da iz svojih nauka izbace ideju o inferiornosti žena, te su dvije skupine krenule dvama različitim putovima, tako da danas neke denominacije zastupaju jedno stajalište, a druge prihvaćaju drugo. Evo ključne točke: *oba su stajališta bila posve nova u povijesti Crkve*. Patrijarhalisti su prijašnji nauk da su „žene inferiorne i stoga podređene muškarcima" zamijenili naukom da su „žene jednake, ali ipak podređene muškarcima", dok su se mutualisti umjesto toga opredijelili za to da su „žene jednake i stoga nisu podređene muškarcima".

Razgovor, katkad žustar, a katkad srdačan, nastavio se do 1987. Tada se u SAD-u dogodilo nešto što je, vjerujem, neopravdano dovelo do preranog kraja razgovora: sastavljena je *Izjava iz Danversa* (*The Danvers Statement*) sa svojim novim naukom nazvanim „komplementarizam". Taj je nauk postao toliko popularan da su ga mnogi evanđeoski kršćani proglasili pobjednikom rasprave. Naravno, to je stajalište možda pobijedilo zato što je ispravno. Ali ako išta znamo o povijesti Crkve, onda znamo i da je moguće pobijediti i iz drugih razloga. Dopustite mi da iznesem kako ja razumijem „pobjedu" komplementarizma.

48. John Paul II, Mulieris Dignitatem: On the Dignity and Vocation of Women.

3

Uspon (i zamke) komplementarizma

„Uvjereni smo da će nijekanje ili zanemarivanje [muškog autoriteta i podložnosti žene] dovesti do sve razornijih posljedica u našim obiteljima, našim crkvama i u kulturi općenito.“ John Piper[49]

Jeste li čuli priču o majci koja bi zamijesila tijesto za kruh, oblikovala ga, a onda odrezala krajeve i bacila ih prije nego što bi ostatak tijesta stavila u pećnicu? Kad su je djeca pitala zašto, objasnila je da je tako radila njezina majka i majka njezine majke prije nje. „Tako se jednostavno pravi kruh – to je naša tradicija.“ Budući da nisu bila sasvim zadovoljna majčinim odgovorom, djeca su zatim upitala baku za razlog. Ona je pretražila sjećanje i prisjetila se da je njezina baka pekla kruh u malom kalupu – toliko malom da je morala odrezati krajeve tijesta da bi ono stalo unutra. Djeca su otrčala natrag majci: „Mama, sad kad više ne upotrebljavamo taj mali kalup, ne moramo odrezati krajeve!“[50]

Ta me mala priča podsjeća na razliku između komplementarizma i mutualizma. Prvi se drži „argumenta iz povijesti Crkve“ i tvrdi da je podređenost žena Božji dobar naum, jer, uostalom, „Crkva je to oduvijek tako učila i činila“. Drugi odgovara da u podređivanju žena nema ničega samo po sebi razumnog ili dobrog, jer povijesni razlozi zbog kojih je Crkva prihvatila taj nauk više ne vrijede. U tisućljećima u kojima se inferiornost žena u društvu i Crkvi podrazumijevala i nije se dovodila u pitanje, podređenost žena možda je imala smisla. Ali u svijetu u kojem sada živimo, i u Crkvi koja se više ne drži ideje o inferiornosti žena, ona uopće nema smisla.

49. The Danvers Statement, www.bit.ly/2Y6Xhgg
50. Zahvaljujem Williamu Wittu na ovoj dražesnoj slici iz „Icons of Christ“, pogl. 3.

Ipak, gledajući kako crkve brane komplementarizam, primijetio sam koliko se njih poziva na tu ideju „povijesti Crkve". Budući da je to povijesni nauk Crkve, tvrde oni, odstupanje od njega mora biti opasno i razdorno. No ono što većina ne uviđa jest da je sve do 1960-ih povijesni nauk Crkve bio da su žene podređene muškarcima *zato što su inferiorne muškarcima*.

Kasniji uspjeh pokreta za oslobođenje žena bio je glavni poticaj koji je pomogao Crkvi da se, prvi put u svojoj povijesti, vrati svojem Svetom pismu i preispita ideju o inferiornosti žena. Čineći to, s pravom se predomislila. *U tom je trenutku Crkva bacila svoj kalup za kruh! Od tada većina crkava svoj nauk o spolu i vodstvu peče s istom polaznom pretpostavkom: da su žene jednake muškarcima, a ne inferiorne. Time su te crkve prihvatile posve nov nauk o tom pitanju – ne stariji od 50 ili 60 godina.*

Teolozi, od kojih su mnogi i danas živi, tada su osmislili dva suprotstavljena revizionistička nauka, a oba sada pretpostavljaju urođenu jednakost muškaraca i žena. Prvi, koji će se kasnije nazvati *komplementarizam*, revidirani je oblik patrijarhata. On se odlučuje zadržati podređenost žena, ali odbacuje istinski povijesni razlog za to. Umjesto toga, njegovi su utemeljitelji pronašli nove argumente iz Pisma kojima podupiru svoje stajalište. Drugo stajalište, općenito poznato kao *egalitarizam*, ali koje ja radije nazivam *mutualizam*, potpuno je odbacilo rodnu hijerarhiju. Budući da je ideja o inferiornosti žena sada bila široko odbačena, tvrdili su njegovi zastupnici, ni ideja o podređenosti žena više nema vjerodostojnog temelja.

Evo grafičkog prikaza različitih stajališta:

	Inferiornost žena?	*Podređenost žena?*
Povijesni hijerarhizam (100.–1960-ih)	Da	Da, jer su žene inferiorne
Komplementarizam (od 1960-ih nadalje)	Ne	Da, iz novih razloga
Mutualizam (od 1960-ih nadalje)	Ne	Ne

U ovom ću poglavlju istražiti uspon (i zamke) revidirane rodne hijerarhije koja je stvorena 1970-ih, a 1980-ih u SAD-u upakirana kao komplementarizam te je zavladala tolikim crkvama i denominacijama diljem svijeta.

Kao netko tko živi na samom jugu Afrike, mogu posvjedočiti da se, kad Amerika kihne, mi ostali prehladimo. To vrijedi za njezinu politiku i

gospodarstvo, ali i za njezine nauke. Zbog samog broja kršćana ondje, sredstava kojima raspolažu i njihove prevlasti u medijima i na internetu, teologije rođene u Americi brzo se šire po ostatku svijeta. Budući da je ondje prisutna predanost autoritetu Pisma, to je uglavnom dobro, ali s vremena na vrijeme izveze se i nešto opasnije. Pogledajte njezinu teologiju prosperiteta: na mojem kontinentu mnoge crkve vjeruju da se bogatstvo i zdravlje mogu zatražiti vjerom i sijanjem „financijskog sjemena" „Božjem čovjeku". Rezultat: neki vrlo bogati pastori vode crkve u nekim od najsiromašnijih zajednica Afrike. Na isti je način Amerika uspješno izvezla i svoju teologiju komplementarizma. Teologija prosperiteta nastala je kad su biblijski učitelji, težeći „rastu crkve", pokušali vjenčati kršćanstvo s materijalizmom. Komplementaristi su pak nastali kad su biblijski učitelji, težeći „čistoći crkve", pokušali vjenčati kršćanstvo s dobronamjernim patrijarhatom. Prvu je dovoljno lako biblijski opovrgnuti; drugu na okupu drži profinjena mreža biblijskih argumenata – otuda i opseg ove knjige.

Ono što je zajedničko objema teologijama jest da su to relativno novi nauci. Komplementarizam je društveno-religijski pokret koji su u Americi krajem prošlog stoljeća pokrenuli John Piper, Wayne Grudem i drugi, a zastupa poseban način povezivanja odabranih biblijskih tekstova. On odbacuje povijesni nauk o inferiornosti žena, ali ipak pronalazi nove razloge da zadrži muškarčevu ulogu glave i podložnost žene, osobito u domu i crkvi. Njegovi majstori riječi u biti su rekonstruirali rodnu hijerarhiju tako da malo koji komplementarist uopće shvaća da se njegova uvjerenja zapravo svode upravo na to. Ipak, budimo pošteni: nisu svi njegovi zagovornici jednako predani tome da komplementarizam zvuči prihvatljivo modernom uhu. Russell Moore, na primjer, nekadašnji predsjednik Povjerenstva za etiku i vjersku slobodu (Ethics and Religious Liberty Commission) Južne baptističke konvencije, radije upotrebljava riječ patrijarhat nego komplementarizam.[51]

Tvorci komplementarizma

Kao i svaki nauk, i ovaj revidirani oblik patrijarhata ima točno određene začetnike. Osebujan način na koji komplementarizam povezuje određene biblijske tekstove izvorno je izumio George Knight III. u svojoj kratkoj knjizi

51. Vidi www.bit.ly/2ZUrOPf

iz 1977., *The New Testament Teaching on the Role Relationship of Men and Women*. U njoj je napustio povijesno crkveno stajalište o inferiornosti žena i opredijelio se za izraz „jednaki, ali s različitim ulogama".

Pri stvaranju je, rekao je Knight, Bog svakom spolu dodijelio različite i trajno obvezujuće „uloge". Priznao je da Gal 3,28 govori o jednakosti spolova u Kristu, ali je inzistirao na tome da to nema nikakvih društvenih posljedica za rodne hijerarhije u društvu i Crkvi. Izostavio je sve što je Isus učio o tom pitanju i sve što se o tome može naučiti od njega. Nakon što je ustvrdio da je podređenost postojala prije pada, tvrdio je da tri teksta (1 Tim 2,11-14; 1 Kor 11,3 i 1 Kor 14,33-35) pokazuju kako Pavao u crkvama potvrđuje ono što je on nazvao „poretkom stvaranja".

Tvrdio je da se Pavlov izraz „muškarac je glava ženi" u 1 Kor 11,3 odnosi na muškarčev „viši rang" te da je riječ *authentein* (koju bi, kako kaže, trebalo prevesti kao „vršiti autoritet") u 1 Tim 2,12 pozitivna riječ koja označava autoritet što ga vrše muški pastori. Ponudio je i kreativno novo tumačenje retka „nije Adam bio zaveden, nego žena" (14. redak), koji se stoljećima čitao kao dokaz moralne i intelektualne inferiornosti žena. Eva je, rekao je, činom „zamjene uloga" zanemarila i zaobišla Adamov autoritet, što je dovelo do pogubnih posljedica. Sve je to nazvao „jasnim naukom Pisma".

Drugi su teolozi osporavali Knightove poglede, a rasprava je bjesnila dok je nekoliko denominacija počelo zaređivati žene za službe vodstva, a većina je i dalje raspravljala o tom pitanju.

Krajem 1980-ih Knight je potaknuo dvije zvijezde u usponu na crkvenom i teološkom nebu, Johna Pipera i Waynea Grudema, da uđu u borbu i obračunaju se s tim takozvanim „lažnim naukom" koji se širio Crkvom. Tijekom dvaju sastanaka 1987. okupili su malu skupinu drugih pastora, koji su se najprije sastali u Dallasu, a zatim u Danversu, kako bi raspravili o tom pitanju i usvojili doktrinarnu izjavu o rodnim ulogama, koju su nazvali *Izjava iz Danversa*. Osnovali su i organizaciju nazvanu *Council of Biblical Manhood and Womanhood* (Vijeće za biblijsku muževnost i ženstvenost). Godinu dana kasnije, uz doručak, Vijeće je odlučilo kako će nazvati stajalište izraženo u Izjavi iz Danversa: odlučili su ne upotrijebiti izraze patrijarhat ili hijerarhija, nego izraz komplementarizam, jer je naglašavao „jednakost i uzajamno

korisne razlike“.[52]

Godine 1989. pokrenuli su svoju inicijativu održavši konferenciju za tisak, dijeleći brošure i objavivši Izjavu iz Danversa u časopisu *Christianity Today* – sve u nadi da će „naići na široko prihvaćanje“. Kako bi to stajalište još više proširilo, Vijeće je odlučilo „objavljivati knjige, članke i brošure, održavati seminare za stručnjake, kao i velike konferencije za laike“.[53] Prvo veliko djelo koje je proizašlo iz tih nastojanja bila je zbirka eseja *Recovering Biblical Manhood and Womanhood* iz 1991., koju su uredili John Piper i Wayne Grudem.[54]

Njihovo je stajalište bilo široko prihvaćeno, a mnogi su ga denominacijski vođe upotrijebili da okončaju svaku raspravu. Krajem tisućljeća denominacije poput Prezbiterijanske crkve u Americi (Presbyterian Church of America) i najveće denominacije, Južne baptističke konvencije, potpisale su Izjavu iz Danversa, odlučne da se više nikada ne poigravaju idejom egalitarnih brakova, zaređivanja pastorica ili žena za propovjedaonicom.

Budući da je najvažniji tekst za komplementarizam bio 1 Tim 2,12-15, Andreas Köstenberger i Thomas Schreiner, cijenjeni bibličari na teološkim učilištima Južnih baptista, objavili su znanstveno djelo *Women in the Church* kako bi opovrgnuli sve pokušaje nekomplementarnog čitanja tog odlomka. Druga ključna djela u prilog komplementarizmu bila su popularna knjiga Waynea Grudema *Evangelical Feminism*, u kojoj je tvrdio da opovrgava više od stotinu protuargumenata koje su iznijeli nekomplementaristi. Andreas Köstenberger objavio je 2014. i svoju knjigu *God's Design for Man and Woman*.

Ipak, najutjecajnije tvorevine komplementarnog tabora jesu prijevod Biblije ESV iz 2001., *ESV Study Bible* (njezine je bilješke uredio Wayne Grudem), kao i internetski portal *the Gospel Coalition*, koji su osnovali John Piper, D.A. Carson i Tim Keller. Umjesto da bude ekumenska platforma, ima komplementarizam ugrađen u svoju izjavu vjere. Zajedno sa svojim znanstvenim časopisom *Themelios* redovito kritizira gotovo svako veće djelo koje osporava komplementarizam. Pomogao je i golemi izdavač *Crossway* – gotovo svako veće komplementarno djelo potječe od njega.[55]

52. John Piper and Grudem, Wayne (ur.), Recovering Biblical Manhood and Womanhood, str. 11.
53. Kako su Piper i Grudem naveli u oglasu u časopisu Christianity Today, 13. siječnja 1989.
54. Christianity Today proglasio ju je knjigom godine 1992.
55. Za podroban kronološki pregled povijesti i teoloških djela vidi 2. poglavlje izvrsne doktorske disertacije Jamina Hübnera: www.bit.ly/3BNaSY8

Doista, komplementarizam je bio toliko snažan i djelotvoran pokret da se većini crkava pod njegovim utjecajem već samo razmatranje drugih stajališta o tom pitanju čini očitom ludošću ili krivovjerjem. Znam to iz vlastitog iskustva – koliko god sam se smatrao teološki potkovanim, gotovo 20 godina nisam ni pomislio da to stajalište podvrgnem unakrsnom ispitivanju. Pa ipak, ako je to stajalište manjkavo, zašto je unatoč tome doživjelo takav uspon?

Jednaki, ali s različitim „ulogama"

Genijalni izraz Georgea Knighta „jednaki, ali s različitim ulogama" odmah je naišao na odjek kod modernih ušiju. Mnogo je bolji od prastarog shvaćanja „inferiorni, dakle podređeni". Riječ „inferiorni" zamijenjena je riječju „jednaki", što je bitno poboljšanje, a ideja podređenosti zamijenjena je „različitim ulogama". Ipak, pri pomnijem pogledu taj se izraz pokazuje kao svojevrsni opsjenarski trik. Naime, u većini slučajeva oni koji ga šire ne moraju čak ni objasniti koje su to različite uloge. Samo izgovaranje riječi „jednaki, ali s različitim ulogama" zadovoljava većinu ljudi koji tu ideju čuju prvi put, osobito ako se doda napomena da su muškarci i žene, uostalom, od Boga stvoreni različito.

Problem je, međutim, u tome što ono što piše *na* komplementarnoj limenci nije u limenci! Ideja „uloga" moderan je sociološki konstrukt koji je postao popularan tek 1960-ih, kad su se područja djelovanja koja su se očekivala od žena počela ubrzano mijenjati. Izraz označava podjelu rada, u kojoj se jedna osoba brine za neke stvari, a druga za druge. Na primjer, kad bih svojoj djeci na dan kućnih poslova rekao da ću podijeliti različite uloge, sva bi očekivala da ću im dati različite zadatke.

Ali u komplementarizmu, ako postavite pitanje (koje, čini se, malo tko postavlja): „Koje su *točno* te različite uloge?", odgovor će (sveden na bit) glasiti da u domu i crkvi muškarci vode, a žene se u oba područja podlažu i pomažu. *Ali vidite, to nije raspodjela uloga. To je obični zapovjedni lanac.* Plemenski poglavica koji hoda okolo sa svojim pomoćnikom nije u „lijepoj međuovisnosti" – on je u hijerarhiji od dvije osobe.

Ideja „uloga" sa sobom nosi ideju *zamjenjivosti*. Jedno dijete može čistiti bazen, a drugo dnevni boravak, a sljedeći tjedan te se uloge mogu zamijeniti.

Nasuprot tome, komplementarna „uloga“ jest *trajan, nepromjenjiv odnos moći utemeljen na nečijem spolu*. U komplementarizmu su žene isključene iz određenih uloga u crkvi samo zato što su žene, dok muškarci nisu isključeni ni iz jedne uloge samo zato što su muškarci. U takvom uređenju nema ničega komplementarnog.

Iako je ideja uloga spojiva s jednakošću, ideja trajnih odnosa moći dodijeljenih rođenjem izraz je nejednakosti. Izazov za komplementariste oduvijek je bio pokazati kako dvoje ljudi može biti doista jednako, a da im je samo na temelju kromosoma nepromjenjivo određeno da ili vode ili slijede. Apologeti komplementarizma odgovaraju povlačenjem usporedbe s odnosima u Trojstvu (o čemu ćemo kasnije podrobno govoriti). Također pažljivo biraju analogije, poput časnika i vojnika u vojsci, upravitelja i radnika, predsjednika i građanina, ili pastora i člana crkve. Nijedna od tih analogija ne podrazumijeva urođenu nadmoć, tvrde oni, i to je istina. Ali to nisu poštene ni prikladne analogije[56] – u svim tim slučajevima uloge se mogu promijeniti, a onaj tko ima autoritet ima ga na temelju posebne stručnosti ili iskustva. Njihovo vodstvo nije dodijeljeno rođenjem na temelju njihova tijela. Pastor, na primjer, može voditi zbog svojega posebnog karaktera, poziva, obrazovanja i darova – ali moguće je da pastor jednoga dana odstupi, a da član crkve postane pastor.

Nisam pronašao nijednu prihvatljivu analogiju koja bi pokazala kako su autoritet ili podređenost upisani u nečije kromosome ili tijelo. Najbliže su analogije hinduistički kastinski sustav, u kojem nečiji položaj moći određuje kasta ili obitelj u koju se netko rodi, ili apartheid, u kojem je boja kože određivala nečija politička prava. Oba ta sustava dodjeljivanja uloga i ranga rođenjem – kako bi se svi komplementaristi zacijelo složili – primjeri su *nejednakosti*. Pa ipak, po čemu se točno komplementarizam razlikuje od kastinskog sustava ili apartheida?

Kompromis i kapitulacija

Komplementaristi često tvrde da mutualisti čine kompromis sa Svetim pismom. Ono što ne shvaćaju ili ne priznaju jest da, iako s pravom drže do

56. Zahvaljujem Kevinu Gilesu, What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 3, za protuargumente koji slijede.

božanskog autoriteta Pisma, svoje tumačenje Pisma stapaju sa samim Pismom. Božja riječ *jest* istinita, ali potrebna nam je poniznost da priznamo kako naša tumačenja nje ne moraju uvijek biti ispravna. Božja je riječ doista nepogrešiva. Mi, međutim, nismo.

U jednom videu,[57] u kojem Piper, Grudem i Keller objašnjavaju zašto je komplementarizam dio doktrinarne izjave njihove organizacije, Piper upozorava da postupanje s Biblijom na način koji „zaobilazi ulogu glave i podložnost … ne sluti na dobro za evanđelje". Carson se nadovezuje: „Zaobilaziti ono što Pismo nedvosmisleno, opetovano i jasno kaže … nije slušanje onoga što Bog govori. To je način da se ne drhti pred Božjom riječju." Keller, umjereniji u izražavanju, ipak ponavlja isto: egalitarizam „utječe na način na koji čitamo Pismo. On rahli naše razumijevanje Pisma."

Evanđeoskim mutualistima ta je tvrdnja apsurdna. Posve je nepošteno sugerirati da stotine bibličara koji su cijeli život posvetili tome da iz godine u godinu ispravno tumače Božju riječ imaju nisko mišljenje o Bibliji. Mnogi od najboljih konzervativnih bibličara na svijetu – nekoć komplementaristi, a sada više ne – svoje nove zaključke ne duguju zanemarivanju Božje riječi, nego, naprotiv, njezinu pažljivijem proučavanju. Tu su F.F. Bruce, Leon Morris, N.T. Wright, Gordon Fee, Richard Bauckham, Philip Payne, Walter Kaiser, Ben Witherington, Stanley Gundry, Kenneth Bailey, Aida Spencer, Walter Liefeld, Joel Green, Cynthia Westfall, Miriam Adney, Cornelius Plantinga, John Stackhouse, Michael Bird i mnogi drugi.[58] Štoviše, posljednjih je godina čak sedam mutualista izabrano za predsjednika Evanđeoskoga teološkog društva (Evangelical Theological Society), društva kojemu se može pristupiti samo ako se svake godine potpiše izjava vjere u nezabludivost Pisma.[59] Moja je poanta jednostavno ta da se, suprotno mnogim tvrdnjama komplementarista, ova rasprava vrti oko tumačenja Pisma, a *ne* oko autoriteta Pisma.[60]

Komplementaristi su skloni mutualiste prikazivati kao one koji kapituliraju pred kulturom. Nakon što su društvene pokrete feminizma osudili kao

57. www.vimeo.com/44525286
58. Zahvaljujem Kevinu Gilesu, What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 2, za ovaj popis.
59. Čak sedam predsjednika Evanđeoskoga teološkog društva – Roger Nicole, Kenneth Kantzer, Walter Kaiser, Stanley Gundry, Alan F. Johnson, Millard Erickson i Craig Keener – mutualisti su.
60. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 9.

prijetnju kršćanskoj obitelji, teolozi komplementaristi redovito optužuju druge teologe da su u dosluhu s feminizmom. Evo kako je J.I. Packer reagirao na one koji su predlagali kraj nauka o podređenosti u Crkvi: „Današnji pritisak da se žene postavljaju za [pastorice] više duguje svjetovnim, pragmatičnim i društvenim čimbenicima nego bilo kakvom poštovanju biblijskog autoriteta. Budući će naraštaji njihovo agitiranje vjerojatno smatrati još jednim pokušajem da se svjetovna kultura krsti u Krista, kao što je to liberalna crkva oduvijek nastojala činiti.“[61]

To su snažne i obmanjujuće riječi, ali odjekuju kod onih koji su umorni od „kompromisaša“. Andreas Köstenberger slavi komplementariste kao junake dana pred nebiblijskim naukom koji će, kako upozorava, „neizbježno smanjiti djelotvornost Crkve i postupno nagrizati napredovanje Božje misije u našem svijetu. Komplementarizam, istinski biblijski nauk, duboko je protukulturan, ako ne i kulturno neprihvatljiv. Ako zaniječemo tu stvarnost stvaranja, neizbježno ćemo postati suučesnici u potkopavanju autoriteta Božje riječi i onoga koji nam ju je dao.“[62]

Iako bismo svi trebali poslušati njegovu zabrinutost zbog kapituliranja pred kulturom, Köstenberger bi dobro učinio da svoje riječi primijeni na vlastite poglede. Umjesto toga, čini se da uopće nije svjestan činjenice da je komplementarizam relativno novo teološko stajalište, nastalo izravno iz njegova slaganja s kulturnim odbacivanjem inferiornosti žena. Osim toga, čini se da ne vidi mogućnost da je sam komplementarizam možda kapitulacija pred jednom doista nebiblijskom kulturom: hiperkonzervativnom, patrijarhalnom kulturom koja veliča rodne stereotipe poslijeratne Amerike 1950-ih – u kojoj su žene u svojem najboljem izdanju bile podložne kućne kraljice koje su odgajale djecu i podupirale svoje zaposlene muževe. Ukratko, komplementaristi lažno optužuju svoje teološke protivnike da čine kompromis s Pismom i kapituliraju pred kulturom. Nažalost, njihova iskrivljena prikazivanja tu ne završavaju.

61. J. I. Packer, „Let's Stop Making Women Presbyters“, Christianity Today, 11. veljače 1991.
62. www.bit.ly/3bAU0ZG

„Lijepa" različitost

Nekoliko puta godišnje, desetak godina, stotinama ljudi okupljenih na tečaju za članstvo u našoj crkvi objašnjavao sam zašto smo u teologiji komplementarni. Objašnjavao sam:

Postoje četiri načina življenja braka. U šovinističkom braku muž dominira, a žena ga ropski slijedi. U hiperfeminističkom braku dominira žena, a pasivni muž sluša svaku njezinu zapovijed. Nijedna od tih mogućnosti ne predstavlja pravu jednakost. U egalitarnom braku oni su jednaki, ali nema razlika između muškarca i žene. U komplementarnom braku, međutim, oni su jednaki, a njihove razlike koje je odredio Bog slave se i poštuju.

Gotovo bi svi u publici prihvatili to stajalište, kao što sam i ja. Ipak, kad sam počeo pažljivije razmišljati o svojim uvjerenjima i stajalištu, shvatio sam da ljude pridobivam tako što krivo prikazujem egalitarno stajalište. To nije bila poštena borba. *U stvarnosti se egalitarizam (ili mutualizam) svim srcem slaže s komplementarizmom da su muškarci i žene stvoreni različiti i da se nadopunjuju*. Još nisam sreo mutualističkog teologa koji bi tvrdio da su muškarci i žene po Božjem naumu, ili u prosjeku, isti po tijelu ili psihološkim osobinama. Ipak, upravo tako mnogi vodeći komplementaristi i dalje pogrešno prikazuju svoje teološke protivnike. U svojoj knjizi o komplementarizmu Köstenbergerovi tvrde da mutualisti zastupaju ideju „nediferencirane jednakosti".[63] U stvarnosti mutualisti ne smatraju mušku i žensku spolnost fluidnom ili zamjenjivom. Oni, na primjer, ne osporavaju shvaćanje da samo muškarci mogu biti očevi, sinovi i braća, a samo žene majke, kćeri i sestre.

Gledano iz perspektive stvaranja marke, ako je Knightova genijalnost bila u tome što je skovao izraz „jednaki, ali s različitim ulogama", onda je Piperova genijalnost bila u tome što je za to stajalište smislio naziv „komplementarizam" – izveden, njegovim riječima, „iz komplementarnosti u Post 2,18, gdje Bog daje Evu Adamu kao njegovu pomoćnicu koja mu pristaje". Ipak, nakon što sam proučio stvarnu razliku između komplementarizma i mutualizma, mislim da bi pravednija definicija prvoga bila „komplementarnost *s* hijerarhijom", a drugoga „komplementarnost *bez*

63. Andreas i Margaret Köstenberger to kažu u knjizi „God's Design for Man and Woman".

hijerarhije".[64] Da sam to tako izložio ljudima na našem tečaju za nove članove, pretpostavljam da bi mnogi od njih zastali i razmislili prije nego što bi se pridružili našoj crkvi.

U razgovorima između mutualista i komplementarista predlažem da je bolji način govora o našim razlikama da se najprije složimo kako je Bog stvorio muškarce i žene namjerno, jednake i tako da se nadopunjuju. To nam daje iznenađujuće mnogo zajedničkog tla. Stvarno neslaganje leži u određivanju toga koje su to točno razlike između muškaraca i žena koje je Bog htio i do kakvih posljedica one stoga vode. Jesu li naše razlike doista toliko velike da zahtijevaju potpuno odvojena područja, u kojima muškarci uvijek imaju autoritet? Ili komplementarnost možemo vidjeti kao poziv da radimo zajedno, rame uz rame, u domu, društvu i crkvi?

U službi u crkvi nauk komplementarizma o komplementarnosti sugerira da su različitim spolovima dodijeljene različite uloge, ali to se ne događa u komplementarnim crkvama, u kojima su žene isključene iz određenih službi, a muškarci ni iz jedne! *Svaki muškarac načelno može obavljati službu bilo koje žene, ali ne i obrnuto.* To nije komplementarnost – to je isključivanje.

Propast društva

Komplementaristi ne samo da mutualiste krivo prikazuju kao kompromisaše, kapitulante i one koji brišu razlike među spolovima, nego ih i djelomično okrivljuju za propast same kulture.

Ako je uobičajena politička strategija okriviti suprotstavljena stajališta za propast društva, onda se Piper i Grudem tim sredstvom služe vrlo djelotvorno. Na primjer, dok Keller i Carson pokraj njega kimaju glavom, Piper objašnjava zašto The Gospel Coalition odbacuje egalitarizam tako što neuspjeh da se muškarci postave za vođe-sluge u domu i društvu povezuje s „brutalnim muškim društvom", „pasivnošću", „zbunjenošću oko muškosti", „muškarcima koji u trenucima planu od bijesa", „cijelom homoseksualnom

64. Izdanje knjige „Discovering Biblical Equality" iz 2005., koje su uredili Groothuis, Pierce i Fee, nosilo je kao podnaslov „complementarity without hierarchy" (komplementarnost bez hijerarhije). Žao mi je što izdanje iz 2021. odustaje od tog izraza, očito zato što je komplementarizam tako uspješno, iako obmanjujuće, prikazao komplementarnost kao nešto što se s egalitarizmom međusobno isključuje.

pričom", „zlostavljanjem žena" i „zanemarivanjem djece".[65] Naravno, većina tih stvari uopće nije Božji ideal. Ali može li Piper doista dokazati da je rješenje za sve nevolje društva to da se muškarcima kaže da budu vođe-sluge, a ženama da prihvaćaju vodstvo muškaraca?

Isto tako, Grudem žali zbog katastrofa koje će uslijediti ako Crkva dopusti pravu jednakost muškaraca i žena u domu, crkvi i društvu te ono što on naziva „ukidanjem razlika".[66] U brakovima će to, kaže, „od muževa napraviti slabiće, a od žena uzurpatorice". U odgoju će „djeca biti odgajana s premalo discipline i premalo poštovanja prema autoritetu". U obitelji će „sve odgovornosti biti podijeljene prema darovima i interesima, a ne prema ulogama koje određuje Pismo". U području ljudske spolnosti muškarci će postati „nemuževni i neprivlačni ženama", a žene „neženstvene i neprivlačne muškarcima", i jedni i drugi bit će „ambivalentni prema spolnosti". U sportu će se ljudi „protiviti natjecanju i smatrati ga zlim, a ne dobrim". U gospodarstvu „nikome ne bi bilo dopušteno da bude jako bogat, a postojala bi velika ovisnost o državi blagostanja i o vladi". U obrazovanju će „nasilno iskorijeniti svaki obrazac prirodnih sklonosti i nadarenosti dječaka za neke vrste aktivnosti, a djevojčica za druge".

Ne izmišljam. To su Grudemove riječi u njegovoj najpopularnijoj obrani komplementarizma. Iako se naše moderno društvo zacijelo suočava s vrlo stvarnim izazovima, neiskreno je i nepošteno sve ih svaliti na stajališta svojih protivnika. Možda je najjači dokaz da je Izjava iz Danversa politička literatura njezina posljednja rečenica: „Uvjereni smo da će nijekanje ili zanemarivanje tih načela dovesti do sve razornijih posljedica u našim obiteljima, našim crkvama i u kulturi općenito."[67]

Društveno-religijska analitičarka Kristin Du Mez u knjizi *Jesus and John Wayne* objašnjava zašto su takve tvrdnje imale toliko odjeka u evanđeoskoj Americi na kraju stoljeća obilježenog usponom feminizma, sekularizma i postmodernizma, gubitkom smisla i identiteta te uspjehom seksualne revolucije: „Te su strahove aktivno raspirivali evanđeoski vođe koji su imali izravan interes raspirivati strahove kako bi učvrstili vlastitu moć, i to vidimo

65. https://vimeo.com/44525286
66. Ovaj citat i oni koji slijede u odlomku potječu iz: Wayne Grudem, Evangelical Feminism, pogl. 1.
67. www.bit.ly/3CFM0CC

u povijesti konzervativnog evanđeoskog kršćanstva."[68]

Postoji još jedan razlog zbog kojeg se toliko promišljenih i predanih kršćana bez pitanja drži komplementarizma. Sve zahvaljujući majstorskoj, ali u konačnici obmanjujućoj analogiji.

Podređenost u Trojstvu

Prije mnogo godina moja je supruga dobila zadatak da napiše nešto za druge pastorske supruge koje se možda muče prihvatiti muško vodstvo u domu i crkvi. Kao što sam već izložio, osnovnu ideju komplementarizma teško je shvatiti: kako netko može biti jednak, a istodobno podređen. Moja se supruga mučila s razumijevanjem razloga za naše takozvane različite uloge, sve dok nije pročitala majstorsku analogiju Kathy Keller, koju je zatim uvrstila kao vrhunac svojega rada. Prema Keller, pastorova supruga, koja odabire podložnost svojem mužu i u domu i u crkvi, prikazana je u svjetlu Isusove podređenosti njegovu Ocu:

Isus u svojem podložnom služenju, preuzimajući ulogu sluge kako bi nam osigurao spasenje (Fil 2,5-11), pokazuje da je njegova podložnost Ocu bila dar, a ne nešto što je od njega bilo iznuđeno. Ni u jednom trenutku njegova jednakost s Ocem nije dovedena u pitanje … Sinova [bitna] jednakost s Ocem, a ipak njegova [funkcionalna] podložnost radi spasenja, kad je preuzeo ulogu sluge, uvode nas u srce otajstva Trojstva. Kako bi se to uopće moglo i početi prenositi bez ljudskih sudionika koji uprizoruju iste istine, iste uloge?[69]

Keller tvrdi da je Isus jednak Ocu, a ipak mu se podređuje. Nakon što su to pročitale, moja supruga i mnoge druge pastorske supruge rado su to pitanje u svojim srcima smatrale riješenim. Odlučile su da, preuzimajući od Boga danu ulogu podložnosti nekomu tko im je „jednak", svijetu pokazuju lijep i tajanstven život Trojstva.

Ali ta je analogija kobno manjkava. *Pismo nas nigdje ne uči da svoju podložnost bilo kojem čovjeku (bilo pastoru, kralju, bračnom drugu ili roditelju) oblikujemo prema Isusovoj podložnosti Ocu.* Tekst na koji se Keller poziva u Fil 2, u kojem

68. Iz 5. epizode (13. minuta) podcasta „The Rise and Fall of Mars Hill", dostupnog ovdje: www.bit.ly/3CEBjAm.
69. Kathy Keller, Jesus, Justice, and Gender Roles, pogl. 2.

Krist, iako jednak Bogu, postaje sluga koji umire na križu, ponajprije opisuje Isusovu poniznost i služenje *drugima*, a to je nešto što *svi* ljudi mogu nasljedovati u odnosu prema *svim* ljudima.[70]

Tvrdnja Kathy Keller da je Trojstvo neshvatljivo ako „ljudski sudionici ne uprizoruju iste uloge" opasna je. Unatoč nedavnim brojnim pokušajima da ljudi svoje idealne društvene odnose učitaju u Trojstvo, *ne postoji zemaljski odnos koji bi mogao na pravi način prikazati odnose u Trojstvu*. Michael Bird ne baš šaljivo sugerira da bi to, kad bismo ga već morali pronaći, bio brak triju osoba – starijeg muškarca, mlađeg muškarca i eunuha. Birdova je poanta da je ozbiljna pogreška povezivati uloge muža i žene s ulogama Oca i Sina.[71]

Ako je Knightov majstorski potez bio izraz *jednaki, ali različiti*, a Piperov izraz *komplementaran*, Grudemov je doprinos bio ovaj nauk o analogiji između Trojstva i braka. Upravo je on u svojoj *Systematic Theology* iz 1994. prvi uveo u glavnu struju Knightovu ideju iz 1977. da je Trojstvo za svu vječnost biblijski primjer istinske jednakosti osoba i razlike uloga.[72] Kao reakciju na one koji su tvrdili da je Trojstvo izvrstan primjer one vrste uzajamne podložnosti kakvu su zamišljali između muškaraca i žena, Grudem je otišao do kraja u suprotnom smjeru, tvrdeći da su različite uloge zapravo u samom srcu *vječnih* odnosa unutar Trojstva. Uveo je izraz *Eternal Functional Subordination* (vječna funkcionalna podređenost) kako bi tvrdio da je Sin bio podređen Ocu već eonima prije nego što je uopće krenuo u svoje poslanje na zemlju. Grudemu je bilo važno pokazati da Sinova podređenost Ocu nije bila privremena. Tvrdio je: „Kaže li Sin Ocu: ‚Nije pošteno da ti zapovijedaš samo zato što si Otac'? Kaže li Sin Ocu: ‚Ti si zapovijedao petnaest milijardi godina, a sada je moj red za sljedećih petnaest milijardi'? Ne! Apsolutno ne!"[73]

Čini se da Tim i Kathy Keller ne idu tako daleko da vjeruju u Sinovu *vječnu* podređenost, ali su ipak postali najpopularniji promicatelji ideje da je Trojstvo uzor komplementarnog braka, tvrdeći čak u jednoj uspješnici da,

70. To je izričito rečeno u njegovoj uvodnoj izjavi, koja glasi: „u poniznosti cijenite druge više od sebe, ne gledajući svaki na svoje interese, nego svaki na interese drugih. U međusobnim odnosima imajte isti način razmišljanja kao Krist Isus…" (Fil 2,3-5)

71. Za više vidi ovaj kratki video: www.bit.ly/3waFKAs

72. George Knight III. u svojoj je kratkoj knjizi iz 1977., „The New Testament Teaching on the Role of Women", zapravo prvi smislio tu analogiju, ali ju je Grudem razvio i proširio kao formaliziranu teologiju u svojoj „Systematic Theology", udžbeniku koji se na biblijskim školama diljem svijeta najviše upotrebljava kao sažetak biblijskog nauka.

73. Wayne Grudem, Evangelical Feminism and Biblical Truth, pogl. 1.

„budući da su naše dodijeljene [bračne] uloge ukorijenjene u naravi odnosa unutar Trojstva, petljanje u [autoritet i podložnost] kakve Bog želi u braku zacijelo nije naše pravo“.[74] Ali bez Grudemova dodatnog argumenta da je Sinova podređenost *vječna* analogija Kellerovih između Trojstva i braka ne drži vodu. U utjelovljenju Sina jedna osoba Trojstva postaje čovjekom na 33 godine i za to vrijeme dobrovoljno prima naloge od Oca i Duha. Kad to promotrimo na pozadini njihove vječne jednakosti i uzajamnosti, utjelovljenje vidimo kao ono što ono jest: neponovljiv događaj u povijesti cjelokupne stvarnosti. Nije ni odgovorno ni prikladno uzeti taj trenutak u Božjem vječnom postojanju kao trajnu, nepromjenjivu normu za rodne uloge u ljudskom braku. Za razliku od razdoblja u kojem je Sin bio na zemlji dok je njegov Otac bio na nebu, i žena i muž stoje nogama na istom tlu.

Zato je Grudem pojačao argument. Slijedeći njega, većina teologa komplementarista počela je govoriti o *vječnim* odnosima unutar Trojstva kao o odnosima jednakosti *i „uloga“*. Drugi teolozi komplementaristi, poput Johna Starkea, Brucea Warea, Rodricka Dursta, Malcolma Yarnella i Michaela Oveya, iznijeli su modele Trojstva koji su kao njegovo određujuće obilježje isticali hijerarhiju, a ne jednakost. „Otac je Kristov autoritet i oduvijek je bio … Nema Trojstva bez poretka autoriteta i podložnosti“,[75] rekao je Owen Strachan u svojoj knjizi iz 2016., *The Grand Design: Male and Female He Made Them*, koju posvećuje „Wayneu Grudemu … koji je nama i mnogima drugima pokazao veličanstveni Božji naum u Kristu“.

Uvjeren u svoj novi argument za podređenost žena, Grudem je na nj čak sve uložio, rekavši da će se „ispravno razumijevanje Trojstva možda pokazati kao najodlučniji čimbenik u konačnom odlučivanju“ o položaju i ulogama žena.[76] Godine 2016., međutim, drugi cijenjeni teolozi komplementaristi udružili su snage kako bi se suočili s ozbiljnim zamkama Grudemove inačice Trojstva. Pošteno je reći da je prvi teolog koji ju je kritizirao bio mutualist Kevin Giles u svojem djelu iz 2002., *The Trinity and Subordinationism*.[77] No tek kad je dovoljno teologa komplementarista osporilo to krivovjerje nizom blogova i internetskih rasprava koje su uslijedile 2016., taj je nauk konačno i odlučno pao. To je dovelo do širokog pokajanja zbog neortodoksne ideje od koje su

74. Timothy and Kathy Keller, The Meaning of Marriage, pogl. 6.
75. Owen Strachan and Gavin Peacock, The Grand Design: Male and Female He Made Them
76. Wayne Grudem, Evangelical Feminism and Biblical Truth, str. 411, bilj. 12.
77. Kevin Giles, The Trinity and Subordinationism: The Doctrine of God and the Contemporary Gender Debate

komplementaristi svih tih godina neopravdano imali koristi u obrani svojega stajališta o rodnoj hijerarhiji. A pokajanje je doista bilo potrebno: Grudemova *Eternal Functional Subordination* kreće se u sličnom smjeru kao drevno krivovjerje *arijanstva*, iako ne ide tako daleko kao ono; prema arijanstvu Sin je *u svojoj vječnoj biti* manji od Oca.[78] To je krivovjerje prvi put odbacila rana Crkva na saboru koji je potvrdio bitno jedinstvo i jednakost u vječnim odnosima Trojstva. Kao što je Liam Goligher rekao u jednoj objavi tijekom rasprave: „Reći da unutar vječnoga Trojstva postoji stvarno prvenstvo Oca ili podređenost Sina znači izaći iz kršćanske pravovjernosti.“[79] Čak je i Gospel Coalition tada objavila članak koji je ponovno razmotrio Augustinov nauk o Trojstvu i pokazao da on niječe odnos autoriteta i podložnosti kao obilježje vječnih odnosa unutar Trojstva.[80] Promjena mišljenja u teološkom svijetu bila

78. „Eternal Functional Subordination“ nalikuje jednoj vrsti poluarijanstva, nazvanoj „homoianizam“, zbog triju stvari: 1) pretjeranog oslanjanja na ekonomijsko Trojstvo u Pismu pri oblikovanju imanentnih trinitarnih odnosa, 2) što vodi do snažnog subordinacionizma obilježenog hijerarhijom unutar Božanstva, 3) a posljedično i do toga da se Sinu pripisuje manja slava i veličanstvo nego Ocu.“ (Michael F. Bird and Scott Harrower, ur., 2009: „Trinity without Hierarchy: Reclaiming Nicene Orthodoxy in Evangelical Theology“, pogl. 1.) Matthew Tinkham to krivovjerje naziva „neosubordinacionizam“ – vidi www.bit.ly/3PXG1jT

79. Izvor: www.bit.ly/3wdix0I Drugi su teolozi primijetili kako je Grudem izjednačio govor o „različitim ulogama“ s autoritetom i podložnošću. Ali ovaj je put svoj nauk o „jednakima, ali s različitim (rodnim) ulogama“ učitao u Trojstvo. Međutim, iako proučavanje Novoga zavjeta pokazuje da Isus, Duh Sveti i Otac „čine različite stvari“, to ne bi trebalo jednostavno izjednačavati s idejama autoriteta i podložnosti. Grudemovi argumenti da bez vječne hijerarhije ne bismo mogli razlikovati Oca, Sina i Duha počeli su se činiti vrlo tankima. Istina je da je Otac na čelu planiranja otkupljenja, dok je Isus na čelu ostvarenja spasenja, a Duh na čelu primjene spasenja. Ipak, te različite „uloge“ ne govore o hijerarhiji, čak i ako govore o poretku. Dok je Isus bio na zemlji, primao je upute od Oca i Duha. Kad se Isus vratio na nebo, Duha su poslali Otac i Sin. Ali ta „podložnost“ jednoga drugima nužna je zbog njihove posve jedinstvene suradnje u poslanju; ona nije znak vječne hijerarhije u odnosima Oca, Sina i Duha. Iako Otac upravlja djelovanjima, Otac u isto vrijeme – jer Bog je istodobno Otac, Sin i Duh, koji dijele jednu volju – izvodi svoja vlastita djelovanja u Sinu i u Duhu. Budući da ima jednu bit, Božanstvo dijeli jednu volju – a ta činjenica ne dopušta nikakav smislen govor o autoritetu i podložnosti u vječnom smislu. Možda najjasnije nijekanje Isusove sadašnje podređenosti Ocu nalazimo kod Pavla, koji u 1 Kor 15,28 kaže da će se „i sam Sin podložiti onome koji mu je sve podložio, da Bog bude sve u svemu“. Prema tom retku Isus Krist nije podložan Ocu u sadašnjem vijeku, pa ne može biti istina da je vječno podređen. Oko toga što će točno biti to buduće „podlaganje“ na kraju vijeka, bibličari se razilaze. Predlažem da se ono, kad uzmemo u obzir kontekst u r. 24-27, u kojem se citira Ps 8, odnosi na Isusa u njegovoj jedinstvenoj ulozi pravoga Adama, a ne na njegovu narav kao vječnoga Sina Božjega. Kao Bog-čovjek, božanstvo koje u sebe uzima čovještvo, on će konačno ostvariti eshatološko jedinstvo svega. Tada će otkupljeno čovječanstvo koje on predstavlja potpuno zauzeti svoje mjesto kao kraljevi i kraljice obnovljenoga stvorenja, podložni svojemu Bogu, a ne više u pobuni protiv njega – trojedinom Bogu koji će se tada divno očitovati, bez zapreka grijeha, Sotone ili smrti, u svim ljudskim stvarima i u cijelom svemiru.

80. Vidi www.bit.ly/3x2GWX6

je toliko korjenita i nagla da je danas u konzervativnim komplementarnim krugovima široko prihvaćeno da se posebni društveni odnosi, uključujući brak, ne smiju učitavati u unutarnji život Trojstva.[81] Nakon što su ih Knight i Grudem skrenuli s kursa, mnogi su evanđeoski teolozi jasno izrazili da odbacuju „komplementarnu pripovijest [o Trojstvu] koju je nakalemila mala skupina teologa kako bi poduprla svoje tvrdnje o rodnim ulogama" te obnovili svoju privrženost „apostolskoj i evanđeoskoj vjeri koja ispovijeda jednoga Boga i tri jednake osobe, [koje se ne] razlikuju … po stupnjevima autoriteta".[82]

Kakav divan proboj! Doista, jedina legitimna primjena odnosa unutar Trojstva na ljudsku zajednicu jest ona na koju je Isus mislio u svojoj molitvi da njegovi sljedbenici budu jedno među sobom kao što su on i Otac jedno.[83] Kad iskusimo preobilje bezgranične radosti kojom se Otac i Sin raduju jedan drugome, časti koju iskazuju jedan drugome i ljubavi kojom ljube jedan drugoga,[84] shvaćamo da *odnos između Oca i Sina u našim zemaljskim zajednicama (i brakovima) najbolje prikazujemo ne zapovjednim lancima, nego vezama uzajamne radosti, časti i ljubavi*.[85]

Pa ipak, iako pozdravljam vođe koji su javno priznali svoje pogreške, već je nanesena tolika šteta. Mnogi obični ljudi, uključujući mnoge vođe koje poznajem, bili su *neopravdano* pridobiveni za komplementarizam Grudemovim knjigama i knjigama Kellerovih iz razdoblja prije 2016., koje su zastupale dvojbenu usporedbu Trojstva i braka.[86]

Privlačnost blagog komplementarizma

Neke su crkve predano komplementarne jer u potpunosti razumiju izvorni i službeni komplementarizam koji su iznijeli Piper, Grudem i drugi i slažu se s njim. Možda su njihova uvjerenja učvrstili komplementarni dokumenti o

81. Vidi sažetak Wyatta Grahama o pet razloga zbog kojih je nauk o vječnoj podređenosti Sina (Eternal Subordination of the Son) tada odbačen: www.bit.ly/3mCmusv
82. Michael F. Bird and Scott Harrower, ur., 2009: „Trinity without Hierarchy: Reclaiming Nicene Orthodoxy in Evangelical Theology", pogl. 1, 2.
83. Iv 17,21-23
84. Mt 3,16-17; Iv 14,31; Lk 10,21; Rim 5,5
85. Iv 13,34
86. Poput Grudemove „Systematic Theology" i knjiga Kellerovih „The Meaning of Marriage" i „Jesus, Gender and Justice".

stajalištima, teološka učilišta i pripadnost denominacijama. Međutim, druge crkve, poput one koju sam pomagao voditi, najprije su se izjasnile kao komplementarne jer, pa, mislim da ga zapravo nismo potpuno razumjeli!

Volim misliti da nikada ne bih prihvatio cijeli komplementarizam u Grudemovu pakiranju protiv kojega u ovoj knjizi iznosim argumente. Prije nego što sam to pitanje temeljito istražio, sve dok sam vjerovao da je blagi komplementarizam moje crkve više-manje isto što i izvorna inačica, rado sam se nazivao komplementaristom.

Ali vidite, to blage komplementariste stavlja u nesiguran položaj. Oni imaju mutualističku praksu, a tvrde da su u teologiji komplementarni. Nije čudo da tvorci komplementarizma – poput Pipera, Grudema, Schreinera i Köstenbergera – i dalje odbacuju te blaže izraze. Na primjer, Russell Moore u jednom članku žali zbog trendova u komplementarnim crkvenim zajednicama, koje je navodno zarobila feministička kultura, tako da se „praktične odluke u većini evanđeoskih domova donose postupkom pregovaranja, uzajamne podložnosti i konsenzusa". Govori o crkvi u kojoj se jedna žena koju poznaje „ne može sjetiti da je njezin pastor ikada poučavao o muškarčevoj ulozi glave". Boji se da „ta feminizirana teologija odozdo možda izbija na površinu sve do akademske zajednice i denominacijskog vodstva".[87] Slično tome, Köstenberger upozorava da se isto događa u vodstvu crkve:

U želji da pokažu kako komplementarizam kulturno nije uvredljiv, štoviše da je čak aktualan, mogli bi pokušati prilagoditi svoj nauk i praksu kulturi do te mjere da postanu gotovo neraspoznatljivi od egalitarizma. Komplementaristi bi mogli postaviti manje militantne žene na mjesta vodstva kako bi izbjegli dojam glasnog, agresivnog ili možda uvredljivijeg feminističkog vodstva ženskog tipa.[88]

Čitajući te izjave, sada shvaćam kako sam loš komplementarist bio! Zapravo, kad se pitam kako sam toliko dugo prihvaćao komplementarizam u crkvi koju sam pomagao voditi, shvaćam da je to bilo uglavnom zato što smo bili doista *nedosljedni* komplementaristi. Nismo živjeli ono za što smo govorili da vjerujemo. Dopuštali smo ženama da propovijedaju. Nismo samo postavljali starješine: govorili smo o *bračnim parovima starješina* i objašnjavali da, iako je tehnički samo muž starješina, budući da su on i njegova žena jedno tijelo, kad

87. Izvor: www.bit.ly/3GL5lom
88. Izvor: www.bit.ly/3CIkVyG

Bog pozove muža, on daje odgovarajuću milost i ženi. Supruge su dolazile na naše sastanke vijeća starješina i njihov je glas bio dobrodošao u dijelu našeg odlučivanja.

Iako ne mogu govoriti u ime drugih parova, i moj je vlastiti brak bio mnogo egalitarniji nego što bi to Grudem ili Piper htjeli. Naša teologija o đakonicama značila je da nam nije smetalo da žene vode muškarce u raznim službama i malim skupinama. Voditeljice su se osobito istaknule u našim službama za socijalnu pravednost. (Ako ste komplementarna crkva i niste spremni napustiti komplementarizam, ali u kostima osjećate da s njim nešto možda nije u redu, svim vam srcem preporučujem da i vi razmislite o tome da na neki od tih načina napravite „kompromis"!)

Pa ipak, dok razmišljam o vlastitom putu, živjeti takav raskorak između svojega navodnog stajališta i stvarne prakse nikada nije idealno. Ako se ono što „znamo u kostima" razlikuje od onoga za što kažemo da vjerujemo, a to se opet razlikuje od naše prakse, imamo problem. Dužni smo sami sebi imati teologiju i praksu koje se slažu.

Sumnjam da bih se osjetio ponukanim preispitati svoje stajalište da se nisu dogodile tri stvari. Prva je da su mnogi naši pastori i propovjednici počeli upotrebljavati ESV i *ESV Study Bible*. Iako volim većinu toga prijevoda, trznuo bih se svaki put kad bi čitali bilo koji od mnogih odlomaka Novoga zavjeta u kojima se apostol obraća samo „braći", a ne, kao u NIV-u, „braći i sestrama". Kad je ESV tek izašao, preporučivao sam njegovu studijsku Bibliju – a onda su me mnogi njezini čitatelji počeli pitati zašto dopuštamo ženama da propovijedaju kad njihove studijske bilješke to žestoko osporavaju!

Druga je da su neki od mlađih starješina i njihove supruge velik dio svojega teološkog obrazovanja dobivali preko Piperove osobne mrežne stranice i od Gospel Coalition. Mnogi od njih, iako su nastojali uvažavati iskusnije starješine, imali su hrabrosti priznati da sada ne vjeruju da bi žene trebale propovijedati. Štoviše, jedna od naših deset crkava dobila je dopuštenje da žene u njoj ne propovijedaju.

Treće, i posljednje, tijekom mnogo godina pridružili smo se rastućem pokretu crkava i sve smo se više u njemu angažirali. Taj je pokret od svojih najranijih dana potpuno prihvatio komplementarizam. Za razliku od naše crkve, međutim, većina crkava u tom pokretu *doista* je živjela ono što je

propovijedala. Nije bilo propovjednica. Za starješine su se zaređivali samo muškarci. Nije bilo govora o „bračnim parovima starješina". Mnogi vođe u tom pokretu izražavali su zabrinutost zbog naizgled egalitarne prakse naše crkve – što je bilo razumljivo: tvrdili smo da smo komplementarni.

Jednom je prilikom supruga jednoga od najviših pastora u cijelom pokretu posjetila našu crkvu i potaknula naše pastorske supruge da ostanu u svojoj traci; objasnila je svoj pristup: „On je pozvan voditi crkvu, ja sam pozvana služiti njemu." Iako sam siguran da su se neke supruge na tom sastanku osjetile jako ohrabrene, znam da su mnoge ostale potresene. Budući da su desetljećima stajale uz nas, rame uz rame, naše supruge nikada prije nisu bile promatrane samo kao bračna potpora. Svaka je od njih, na svoj način, posvetila neke od svojih najboljih godina izgradnji i jačanju naše crkve na prvoj crti služenja. Istodobno sam neprestano susretao povrijeđene žene koje su napustile ili napuštale svoje crkve u tom pokretu jer su osjećale da su žene ograničene u službi ili da ih njihovi muški vođe ne čuju.

Tada je, usred svega toga, naša crkva odlučila ponovno razmotriti doktrinarni temelj našeg razumijevanja spola i službe starješina, a ja sam počeo iznova čitati teološke i biblijske argumente Pipera, Grudema i Schreinera.

Poput sljedbenice scijentologije koja uživa u svojoj religiji sve do dana kad je pozovu da otvori tajnu omotnicu i otkrije da je zapravo thetan zarobljen u ovom svemiru, i meni se sviđao komplementarizam dok nisam doista razumio neka od njegovih unutarnjih učenja. Koliko god komplementarizam bio uspješan u širenju po crkvama diljem svijeta, pri pomnijem pogledu manje nalikuje božanskoj objavi, a mnogo više profinjenom teološkom konstruktu koji skriva još jedan oblik ugnjetavanja.

Strah od isključivanja

Postoji još jedan razlog zašto je komplementarizam odnio pobjedu u tolikim denominacijama i crkvama poput moje. Nedavno istraživanje *pristranosti* u bihevioralnim znanostima pokazalo je da *uglavnom ne vjerujemo onome što je istinito, nego onome zbog čega nećemo izgubiti svoje saveznike*.[89] To možda zvuči zlokobno, ali zapravo je riječ o *podsvjesnoj* pristranosti. Kao ljudi, i kršćani i

89. Kognitivnoj pristranosti posvećujem Dodatak 6.

nekršćani, na svaku novu ideju reagiramo istim nagonskim pitanjem: „Što će biti s mojim društvenim položajem i mojim mjestom u ovome svijetu ako to prihvatim?“ Ne pitamo: „Je li to istina?“, nego: „Što će to učiniti mojemu životu?“ (Time se mnogo opširnije bavim u *Dodatku 6: Zašto činjenice možda neće promijeniti naše mišljenje*.)

Razmislite kako bi se to moglo odvijati u crkvama koje bi odlučile preispitati svoj nauk o podređenosti žena. Crkve i denominacije prije 1960-ih obično su vodili plaćeni muškarci – žene, tako su vjerovali, nisu bile dorasle toj zadaći. Gotovo sve crkve imale su takvo stajalište. A onda je većina crkava i denominacija prilično naglo promijenila mišljenje i počela tvrditi da su žene i muškarci jednako sposobni. Sada se raspravljalo o tome gdje će koja crkva ili denominacija završiti: hoće li žene uključiti u vodstvo i pustiti ih za propovjedaonicu ili će ih isključiti.

Naravno, usred svega toga bilo je i iskrene potrage za istinom, ali ne budimo naivni kad je riječ o ljudskoj naravi. O tome su uglavnom morali odlučivati plaćeni crkveni službenici, a ne ljudi u klupama. Stavite se u kožu crkvenoga vođe toga vremena koji pokušava donijeti odluku. Koji je podtekst svake vaše misli? Ja bih to trebao znati, jer sam i sam cijeli život plaćeni crkveni službenik: „Ne želim izgubiti svoj položaj u ovoj crkvi ni svoj posao.“ Ponavljam, to nije optužba. Uopće ne razmišljati o osobnom utjecaju i posljedicama naših zajedničkih odluka jednostavno je nemoguće.

Ono što se zatim događa, prema stručnjacima za bihevioralne znanosti, jest da se pojave *rani usvojitelji*. U ovom slučaju to bi bili oni koji počnu tvrditi da su se iz Pisma uvjerili kako i žene mogu voditi. Što sada misle ostali vođe? „Pa, divim se vašoj hrabrosti, ali ja ću se suzdržati dok ne vidim gdje će završiti većina.“ Naravno, to ne govore naglas – ali intuitivno shvaćaju da će manjina izgubiti svoje mjesto, a vjerojatno i posao.

U tu neizvjesnost, u kojoj većina nije mogla promijeniti mišljenje dok ne bi znala da će ga promijeniti i većina, ušao je jasan i kristalno čist glas dviju zvijezda u usponu u evanđeoskom svijetu: „Ne slušajte evanđeoske feministe. Oni čine kompromise s Pismom, kapituliraju pred kulturom, razaraju kulturu i brišu razlike među spolovima. Osim toga: jednaki smo, ali različiti; mi potvrđujemo komplementarnost; odnos muške vlasti i ženske podložnosti odražava se u Trojstvu; naše je stajalište povijesno; a ako i dalje

sumnjate, evo vam mrežne stranice, i prijevoda Biblije, i Vijeća, i konferencije, i moćnih, privlačnih propovjednika, i temeljnih djela."

Nevjerojatno, od sredine 1960-ih do kraja 1980-ih vodila se zdrava i otvorena rasprava u kojoj su obje strane raspravljale o najvjerojatnijem tumačenju nekoliko spornih tekstova. A onda su došli oni koji su putem *Izjave iz Danversa* tvrdili da mutualisti niječu autoritet Biblije te radije izvrću Pismo kako bi ono odgovaralo njihovu feminističkom programu. Oni koji su osporavali komplementarno stajalište kažu: „To je bio kraj svake rasprave i dijaloga o tome što Biblija zapravo kaže."[90]

Napori i poruke komplementarista bili su tako politički pronicljivi i vješti da su bez muke pridobili neodlučne. Odlučni protivnici uključivanja žena sada su u raspravi bili posve uvjereni. Onima u sredini, koji su željeli sačuvati svoje mjesto u svijetu, odluku je donio netko drugi. A crkveni službenici koji nisu bili komplementaristi – osim ako nisu imali sreće da budu u egalitarnoj crkvi ili denominaciji – morali su se ili povući u ilegalu ili otići i početi iznova negdje drugdje; bolno iskustvo i u jednom i u drugom slučaju.

Taj je strah od isključivanja toliko snažan da može zaglušiti i zaslijepiti. Kad čitam onih nekoliko stručnjaka komplementarista kojima je zadaća prikazivati djela autora izvan vlastitoga tabora, uvijek se iznova čudim koliko su prezrivi u tonu, koliko su gluhi za ono što se govori i koliko se njihovi argumenti čine manjkavima. A upravo su ti ljudi, kojima je povjereno kritički prosuđivati djela što osporavaju njihovo stajalište, obično na najvišim akademskim položajima u svojim komplementarnim denominacijama, teološkim učilištima i organizacijama. Uzmite svih šest teoloških učilišta Južne baptističke konvencije u SAD-u: svake godine *nastavnici moraju potpisati Izjavu iz Danversa kako bi zadržali posao*. Svake. Godine. Za sumnju u tom pitanju nema mjesta. Tako je komplementarizam, dok su njegovi tvorci još živi, postao takva „evanđeoska istina".

Ipak, vođe i teolozi i dalje napuštaju komplementarni tabor. Ako je šutnja cijena mjesta za stolom, onda je ta cijena možda previsoka. Beth Moore, i sama dugogodišnja vodeća ženska osoba u denominaciji Južnih baptista, nedavno je uvidjela to nesretno poistovjećivanje komplementarizma s autoritetom Biblije u svojoj denominaciji te ju je javno napustila. Nedavno je

90. Vidi Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 2. Giles, koji je od sredine 70-ih u prvim redovima te rasprave, pripovijeda tu priču.

izazvala njegove tvorce: „Ne možemo sudjelovati u izgradnji sustava, a zatim sjediti za svojim stolovima ne mareći za to što mnogi ljudi čine u njegovo ime. Ako ste pomogli izgraditi nešto što se pretvorilo u Frankensteina, idi po svoj laso, Victore, i uvuci to čudovište natrag.“[91] I dalje izlaze knjige uspješnice koje ističu isto, a pišu ih stručnjaci u svojim akademskim područjima koji su nekoć bili komplementaristi.[92] Ako je ikada bilo vrijeme da se napusti ta pala teologija koja propada, to je vrijeme sada.

Ostavimo li povijest komplementarizma po strani, vrijeme je da zaronimo u ključne biblijske tekstove. Kad to učinimo u sljedećem poglavlju, brzo ćemo otkriti gdje komplementarizam griješi – a griješi već na samom početku …

91. Vidi objave Beth Moore na Twitteru od 8. travnja 2020.
92. Najnovije su knjige Beth Allison Barr „The Making of Biblical Womanhood“ i Kristin Du Mez „Jesus and John Wayne: How White Evangelicals Corrupted a Faith and Fractured a Nation“.

4

Partnerstvo sklopljeno u raju

„Eva nije ni superiorna ni inferiorna, nego je Adamu jednaka. Ona je jedna polovica polariteta, Južni pol prema Sjevernom polu. Ona je njegov najjači saveznik u ostvarivanju Božjih nauma, prva prepreka kad on skrene s puta.“ Victor Hamilton[93]

Kad pingvin Mumble u filmu *Happy Feet* susretne proroka Lovelacea, primijeti da mu je oko vrata omotana plastika. Lovelace tvrdi da je to njegov „sveti talisman“, koji su mu dala „mistična bića“,[94] te da je zato izvor njegovih moći. Naravno, mi znamo ono što Mumble samo naslućuje: ono što ima oko vrata komad je otpada u koji je vjerojatno uplivao kao mlađi pingvin. Kad ga Mumble i njegovi neobični prijatelji ponovno pronađu, Lovelace se bori za zrak i jedva govori.[95] Mumble zaključuje: „Ono što ima oko vrata pretijesno je. Guši ga!“ Lovelace isprva crpi neku vrstu moći iz komada plastike, ali tek kad se suoči s time koliko je ona razorna i koliko ga sputava, može je se napokon osloboditi. To nije blagoslov, nego prokletstvo.

Slično tome, „kršćanski“ patrijarhat, za koji komplementarizam tvrdi da proizlazi iz „Božjega dobrog nauma“ u Post 2-3, izdaje se za talisman istine, za božansko načelo muške vlasti i ženske podložnosti koje, primijenjeno u domu i u crkvi, donosi Božji blagoslov. Kao što ću vam pokazati u ovom poglavlju, on uopće nije dio Božje najviše namjere za odnose muškarca i žene – ni u domu, ni u crkvi, ni bilo gdje drugdje. Naprotiv, on je posljedica odnosa muškarca i žene iskvarenih i ugušenih u palom svijetu.

Priča Pisma počinje u vrtu u kojemu se Božji naumi za čovječanstvo i stvorenje veličanstveno pokazuju. A onda nastaje kaos. Sotona kuša Evu i

93. Victor Hamilton, The Book of Genesis: Chapters 1–17, str. 181.
94. Vidi ovaj videoisječak scene: www.bit.ly/3BzJGvK
95. Vidi ovaj videoisječak scene: www.bit.ly/3mCpcyb

Adama da se odreknu svojega visokog dostojanstva nositelja Božje slike. Hvala Bogu, poslije dolazi otkupljenje u Isusu, pravoj slici Božjoj, koji se suočava sa Sotoninom kušnjom, također u vrtu, ali ovaj put odolijeva njegovim lažima. Priča završava kad Isus ono što je započeo pri svojem prvom dolasku dovrši pri drugom – i dovede do prekrasnoga grada-vrta u kojemu su njegovi prvotni naumi za čovječanstvo i stvorenje pobijedili. Kršćanska teologija ne može se odvojiti od velike priče svijeta. Ako je konačno otkupljenje obnova prvotnoga stvorenja, moramo ispravno razumjeti početak svega. Zato teološko istraživanje pridaje toliku težinu uvodnim (i završnim) poglavljima Biblije. Zato i Izjava iz Danversa, manifest komplementarizma, počinje ondje gdje počinje Biblija, nudeći ove tvrdnje:

I Adam i Eva stvoreni su na Božju sliku, jednaki pred Bogom kao osobe, a različiti u svojoj muškosti i ženskosti. … Razlike u muškim i ženskim ulogama Bog je odredio kao dio stvorenoga poretka i one bi trebale naći odjek u svakom ljudskom srcu. ... Adamovu ulogu glave u braku Bog je uspostavio prije pada i ona nije bila posljedica grijeha.

Nakon svake od tih rečenica Izjava navodi dokazne tekstove, ponajviše i najupadljivije retke iz Post 1-3. Zapravo, jedan redak služi kao potpora za sve tri tvrdnje – redak koji nosi golem doktrinarni teret, ako je ikada postojao takav: „Gospodin Bog reče: ‚Nije dobro da čovjek bude sam. Načinit ću mu pomoćnicu koja mu pristaje.'" (Post 2,18).

Na temelju takvog čitanja Post 1-3, a osobito 2,18, komplementaristi su zatim zagovarali „mušku ulogu glave" u domu, u crkvi, pa i u širem društvu,[96] pri čemu žene, iako su „jednake po dostojanstvu i vrijednosti", *ipak se moraju podložiti muškarcima koji imaju vlast.*[97] Zapravo, devetnaest od dvadeset i dva autora knjige *Recovering Biblical Manhood and Womanhood* svoj argument za podređenost žena temelji na stvaranju ili na poretku stvaranja.

Iako danas malo tko od nas osporava da Biblija naučava jednako dostojanstvo muškaraca i žena, pitanje je trebamo li dovesti u pitanje ideju da

96. Ne tvrde svi komplementaristi da se muška vlast proteže i na šire društvo, iako vodeći među njima, poput Johna Pipera i Andreasa Köstenbergera, to svakako tvrde. Kako kaže potonji: „Inzistirati na tome da se žene smiju baviti bilo kojom djelatnošću izvan doma uz nikakvu ili tek minimalnu brigu za Božju posebnu stvaralačku svrhu za svaki spol. To je protivno biblijskom nauku i duboko problematično." (Izvor: www.bit.ly/3by3zsy)

97. Kellerovi to tvrde: „Nježna, služeća vlast muževe uloge glave i snažan, milostiv dar ženine podložnosti vraćaju nas onome što smo trebali biti pri stvaranju." (Tim i Kathy Keller, The Meaning of Marriage, pogl. 6.)

je odnos muške vlasti i ženske podložnosti dio stvorenja prije pada. Cijelo ovo poglavlje posvetit ćemo tome da to otkrijemo.

Post 1 – kralj i kraljica stvorenja

Knjiga postanka sadrži dva izvještaja o stvaranju, jedan u Post 1, a drugi u Post 2. Svaki donosi drugačiji redoslijed događaja i drugačije tematske naglaske, a ipak ih povezuju neke zajedničke misli. U prvom su poglavlju ljudska bića Božje stvorenje šestoga dana: „Tada reče Bog: ‚Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična. …' Tako Bog stvori čovjeka na svoju sliku, na sliku Božju stvori ga, muško i žensko stvori ih."

U prvih pet dana stvaranja Bog zapovijeda: „Neka bude …", a ovdje kaže: „Načinimo … na svoju sliku." U tom završnom stvaralačkom činu ljudi su nedvojbeno vrhunac njegova stvorenja. Ni anđeli, ni galaktike, ni bilo koje od osjetilnih bića što lutaju našim planetom ne nose njegovu sliku. Što znači nositi je?

To znači da smo stvoreni da upućujemo na Boga. Budući da imamo jedinstven odnos s Bogom i jedinstven odnos s čudesnim svijetom u kojemu se nalazimo, stojimo između Boga i njegova stvorenja kao predstavnici i jednoga i drugoga. Stvorenje predstavljamo kao svećenici stvorenja, dajući glas neartikuliranom štovanju kojim ostatak stvorenja slavi svojega Stvoritelja. Boga predstavljamo kao namjesnici stvorenja, odražavajući dobar Božji karakter cijelome stvorenju. Bog ne namjerava sam, nego s čovječanstvom i po njemu, skrbiti za stvorenje i voditi ga. Zato naše „vladanje" mora odražavati Božji karakter. Korisnije je o slici koju nosimo razmišljati kao o zadaći koja je jedinstveno dana nama nego kao o nekakvu urođenom znaku skrivenom u dubini naše duše. N.T. Wright dobro izražava tu misao kad kaže da trebamo biti „ukošeno zrcalo: postavite ga pod pravim kutom i vidjet ćete ono što vam je inače nevidljivo. Naš je poziv kao nositelja slike da načinom na koji živimo i djelujemo ljudima oko sebe odražavamo spoznaju o Bogu."[98]

Osobito uočite temeljnu jednakost muškaraca i žena, muškoga i ženskoga. U svijetu u kojemu su muškarci obezvrijedili žene ovaj odlomak donosi riječ ispravka

98. Citirano u: Alice Mathews, Gender Roles and the People of God, pogl. 13.

povezujući vrijednost Boga, na čiju je sliku žena stvorena, s vrijednošću same žene. Ne samo muškarci – *oboje* smo stvoreni na sliku Božju kako bismo *oboje* predstavljali Božju ljubav, mudrost i moć svemu što su njegove ruke načinile.

Tada reče Bog: „Načinimo čovjeka na svoju sliku, sebi slična, da vladaju nad ribama u moru i pticama na nebu, nad stokom i svim divljim životinjama. …" Bog ih blagoslovi i reče im: „Plodite se i množite, napunite zemlju i podvrgnite je sebi. Vladajte nad ribama u moru i pticama na nebu i nad svim živim bićima što se miču po zemlji." (Post 1,26-28)

Dva su načina na koja blagoslivljamo svijet: rađamo djecu i brinemo se o zemlji kao njezini upravitelji. Zajedno, i muško i žensko, stvoreni smo da odražavamo Božju sličnost, dana nam je vlast nad životinjskim svijetom i povjereno nam je da napučimo planet novim ljudima koji će nam se pridružiti u *edenizaciji* – u tome da sve veći dio Božjega dobrog stvorenja pretvaramo u Eden.

Osobito uočite da, iako muškarci i žene mogu izgledati različito i iako jedno može rađati i dojiti djecu, a drugo ne može, *ovaj odlomak ne stvara dva različita skupa uputa za muškarce i žene*. Ne samo muškarci nego i žene dobivaju vlast kao Božji namjesnici, što je jedan vid naše pune ljudskosti. *Potrebni su i muškarci i žene zajedno da bi se odrazila puna slika Božja. To je blagoslov saveza.* Što god bilo jedinstveno za svaki spol biološki ili psihološki, bit je u tome da svatko od nas unosi cijeloga sebe u cijeli poziv koji Bog ima za nas kao ljudski rod. Bog ne postavlja „muško" vladanje kao svoje mjerilo i plan za čovječanstvo. Ne, muško i žensko zajedno nose sliku Božju. „Samo takvo zajedničko sudjelovanje u predstavljanju Božje vladavine svijetu može biti dostojno Boga čiju sliku nosimo."[99]

Zapravo, Božja zamisao da stvori savršeno *jedinstvo* muškarca i žene dolazi kao iznenađenje u tijeku poglavlja. U prethodnim danima stvaranja Bog unosi red u kaotičan svijet tako što *odvaja* svod, vode i kopno. Čak i zvijezde označuju *zasebna* vremena, dane i godine, a sunce upravlja danom, dok je mjesec stražar noći. Budući da ljudi dobivaju vodstvo nad ostatkom stvorenja, svatko i sve „zna svoje mjesto". Ali kad dođe do stvaranja muškoga i ženskoga, on prestaje povlačiti granice i umjesto toga ih povezuje kao potpune partnere, *bez i najmanjega nagovještaja uloga ili hijerarhije utemeljenih na spolu*. Bog je mogao reći Adamu: „Ti podvrgni zemlju", a Evi:

99. Sarah Bessey u knjizi „Jesus Feminist", pogl. 5, navodi da je to rekao J. R. Daniel Kirk.

„Ti odgajaj djecu." Umjesto toga naglašava njihovu potpunu suradnju kao suroditelja, susvećenika i suvladara. Kasnije u povijesti mi ćemo ljudi samo nekolicinu izabranih postavljati za kraljeve i kraljice, ali Božje prvotno određenje za svaku ženu i svakoga muškarca jest da bude kraljica i kralj.

To uvodno poglavlje Božje Dobre knjige daje okvir svakomu kasnijem poglavlju i ostatku priče. Barem zasad nema nikakvih božanski objavljenih rodnih uloga. Nije bilo govora o tome da jedan spol ima vlast nad drugim. Muškarci i žene zajedno upravljaju Božjom zemljom – savez koji C.S. Lewis prekrasno prikazuje kad Edmund, Susan, Peter i Lucy sjede na četiri prijestolja Narnije.

„Zasad je sve vrlo dobro", kaže komplementarist. „Pričekajte da dođemo do drugoga i trećega poglavlja, drugoga izvještaja." U posljednjih mnogo desetljeća komplementaristi su sastavili popriličan popis argumenata za navodno Adamovo vodstvo nad Evom prije pada. Iznijet ću te argumente i odgovoriti na svaki redom te pokazati da nijedan od njih nije izričito u tekstu. Ipak, taj je popis toliko uvjerljiv osobi koja ga prvi put čuje da ona pretpostavlja kako je slučaj zatvoren. Poznajem snagu toga popisa: potaknut serijom propovijedi koju je održao tada slavni pastor-teolog i propovjednik megacrkve Mark Driscoll, i sam sam jednom propovijedao neke točke upravo s toga popisa. Kao učitelj Biblije koji tvrdi da „poučava istinu, cijelu istinu i ništa osim istine", danas se s priličnim žaljenjem osvrćem na to što sam se dao zahvatiti tim usiljenim pristupom uvodnim poglavljima Biblije.

U ovom poglavlju navest ću pet najistaknutijih zaključaka kojima se razni propovjednici i stručnjaci komplementaristi služe pokušavajući dokazati Adamovo vodstvo nad Evom prije pada. U Dodatku 2 pobijam šest drugih argumenata.

Prvi argument: Adam je stvoren prvi, zatim Eva

Komplementarist tvrdi da je *u Post 2 Adam stvoren prvi, a Eva poslije, i da to pokazuje kako je muškarac vođa žene. Zapravo je i Pavao u 1 Tim 2,13 upozorio na tu činjenicu: „Adam je prvi stvoren, a onda Eva."*

Pavlove riječi Timoteju potpuno ću istražiti u 7. poglavlju. Zasad uočite da Pavao ne kaže: „Adam je bio nadređen Evi", što je samo jedno od tumačenja onoga što je Pavao mislio. Na temelju pažljivoga čitanja 1 Tim 2 u 7. poglavlju

iznijet ću još dva. Bez obzira na to što je Pavao mislio u 1 Tim 2, Post 2 treba najprije čitati u njegovu vlastitom svjetlu. Čak i ako pretpostavimo da se Pavao poslužio Post 2 kako bi poduprio podređenost žena (siguran sam da nije), to ne bi nužno značilo da Post 2 sam po sebi to naučava. Douglas Moo objašnjava da se pisci Novoga zavjeta ponekad ne služe starozavjetnim odlomcima kao konačnim tumačenjima ili dokazima, nego kao prigodnim argumentima ili izražajnim sredstvima kojima podupiru ono što žele reći.[100]

Bog je mogao stvoriti oba spola istodobno, ali nije. Zašto? Jedan se odgovor nameće: Adam je stvoren prvi, a zatim Eva, jer *Bog želi pokazati Adamu (i njegovim sinovima) koliko je očajnički sam, nepotpun i nedostatan bez Eve (i njezinih kćeri) – posljednjega Božjeg stvorenja*. U Post 1, nakon postanka mora i sjemenja, zvijezda i morskih bića, ptica i zvijeri, dolazi Božja kruna stvorenja: „čovjeka … muško i žensko". Uočite da se isti osjećaj rastućega iščekivanja javlja i u sljedećem poglavlju, kad Božji posljednji čin stvaralačkoga genija Edenu – sa svom njegovom florom, faunom i jedinim muškarcem koji je već ondje – daruje prekrasnu ženu. Usporedno s rastućim crescendom stvaranja u Post 2 raste i Adamova sve dublja čežnja za njegovim pandanom. Nijedna od životinja (a on ih sve prođe!) nije njegova srodna duša. Ali kad susretne najveći Božji dar, jedino stvorenje načinjeno od već žive tvari, prasne u ljubavnu pjesmu koja počinje vrhunskim riječima: „Ta je napokon …!" (*Zōt happa'am … !*)

Jednostavno čitanje Post 2 stoga ne napreduje od muške vlasti prema ženskoj podložnosti, nego od ljudske nepotpunosti prema dubokom jedinstvu i partnerstvu. Ipak, čini se da su komplementaristi odlučni u odlomak učitati *više*. Uzmimo, na primjer, Jamesa Hurleyja, koji je 1981. godine iznio argument da bi prvi čitatelji Adamovu prednost shvatili kao njegovu vlast zbog drevne ideje *prava prvorođenstva*, prema kojoj bi najstariji sin u obitelji naslijedio dvostruko više od imanja koje bi dobila njegova braća i preuzeo bi vodstvo obitelji.[101] Ali Adam nije bio „rođen", a Eva nije bila njegova sestra. I nigdje u Pismu pravo prvorođenstva nije primijenjeno na poredak stvaranja ni na odnose muža i žene.

Izrazito patrijarhalne kulture koje su okruživale Izrael imale su vlastite priče o stvaranju, kao što je mezopotamska priča o stvaranju Atrahasis, u kojoj je

100. D.A. Carson (ur.), Hermeneutics, Authority and Canon, str. 188
101. Man and Woman in Biblical Perspective, Zondervan, str. 207

Tiamat opisana i postoji prije Marduka, a ipak se u toj kulturi i dalje branio patrijarhat.[102] Očito, za drevne čitatelje raznih priča o stvaranju to je li prvi došao muškarac ili žena nije imalo nikakve veze s njihovim pretpostavkama o hijerarhiji. Osim toga, ostatak Knjige postanka pokazuje kako Bog namjerno preokreće pravo prvorođenstva prisutno u drevnoj kulturi i umjesto toga kasnije rođene blagoslivlja vodstvom i vlašću (Jakova nad Ezavom, Josipa nad njegovom braćom).

Drugi argument: žena je načinjena „od muškarca" i „za muškarca"

Pavao kaže upravo to u 1 Kor 11,8-9. Iako ćemo 1 Kor 11 temeljito istražiti u 6. poglavlju, zasad se prisjetimo da on retke 8-9 ograničava recima 11-12: „Ipak, u Gospodinu žena nije neovisna o muškarcu niti je muškarac neovisan o ženi. Jer kao što je žena od muškarca, tako je sada i muškarac po ženi."

U 1 Kor 11, iako podržava komplementarnost muškarca i žene, *Pavao ne zagovara podređenost žena muškarcima. Naprotiv, on naglašava uzajamnu čast koju žene i muškarci trebaju iskazivati jedni drugima.* I s pravom – to što je Eva „od" Adama prikazuje muškarca kao ženin izvor dostojan časti; to što je Eva „za" Adama znači da je žena muškarčevo upotpunjenje dostojno časti. Pouka je za čitatelja i čitateljicu ista: Bog je stvorio svaki spol da njeguje drugoga i da bude s njime međusobno ovisan.

Eva je stvorena „za" Adama, koji sam nije bio dostatan. To ne znači da on ima vlast nad njom, ništa više nego što bi to bio slučaj kad bih „za" svojega sina uzeo instruktora – njegov instruktor time ne bi postao njegov podređeni.[103]

Stvoritelj koji Evu stvara „od" Adama jedini ima vlast nad njom. Stvaranje Eve nije bilo poput stvaranja djeteta. Dijete može proizaći iz naših tijela u smislu da nam „pripada" i da je, u početku, pod našom vlašću. Evin je postanak drugačiji. Njezin je prvi dodir s njezinim Stvoriteljem. Ona upoznaje Boga prije nego što upozna svoj pandan. Muškarac niti sudjeluje u

102. Kako tvrdi Richard Hess u „Discovering Biblical Equality", pogl. 4.
103. Zahvaljujem svojemu prijatelju Andrewu Bartlettu na ovoj usporedbi – on se njome služi u kritici Mikea Wingera.

njezinu stvaranju niti daje savjete. On spava dok je ona oblikovana. Ona mu je predstavljena potpuno dovršena.

Smatrati muškarca njezinim autoritetom zato što je ona načinjena od dijela njegova tijela značilo bi da bi Adam morao zemlju nazivati svojim gospodarom, jer je načinjen od praha. Isto tako, ako su i muškarac i žena izravni, osobni i svrhoviti činovi Stvoritelja, možemo se zapitati što Post 2 kaže o *razlogu zbog kojega je ona načinjena od njega, a ne od zemlje*. Ranije u poglavlju Bog od zemlje stvara ne samo Adama nego i zvijeri i ptice. Da je Bog na isti način stvorio Evu, što bi je posebno povezivalo s Adamom? Upravo je to što je načinjena od njega pogodilo Adama kod Eve kad izjavljuje da je ona kost od njegovih kostiju i meso od njegova mesa.

Kad smo već kod njegova boka, prevoditelji koji se odlučuju za „rebro" gotovo sigurno griješe. Gotovo svaka druga uporaba hebrejske riječi *tsela* odnosi se na „stranu" nečega, obično na jednu njegovu polovicu.[104] Ona je načinjena iz njegova boka. Godine 1157., neposredno prije nego što je postao nadbiskup u Parizu, Petar Lombardski, iznimno rijedak disident u odnosu na drevni patrijarhat, ispravno je komentirao ovaj redak: „Eva nije uzeta iz Adamovih nogu da mu bude podređena, ni iz njegove glave da mu bude gospodarica, nego iz njegova boka da mu bude partnerica."[105]

Treći argument: „Neka se zove žena"

Grudem tvrdi da Adam, kad susretne Evu i kaže: „neka se zove ‚žena', jer je uzeta od muškarca", daje joj ime, što je, kaže Grudem, važno jer, kao što Bog vlada stvorenjem dajući mu imena, tako i Adam pokazuje svoje vodstvo nad životinjama dajući im imena, pa time Adam pokazuje svoju vlast nad ženom dajući joj ime.

Ne tako brzo. Istina je da se ista riječ za „zvati" ili „imenovati" (*kara*) rabi za Božje imenovanje stvari u Post 1 („dan", „noć", „nebo", „zemlja" i „mora") i za Adamovo imenovanje zvijeri i ptica (Post 2,19-20). Ali čin razvrstavanja neke stvari ili vrste nije automatski izraz vlasti – osim ako već nije utvrđeno da onaj koji daje ime ima vlast nad njom.[106] Na primjer, samo 13 poglavlja

104. Vidi www.bit.ly/3mH7w4E
105. Petar Lombardski, Sentencije (The Sentences)

kasnije[107] Hagara, sluškinja, *daje Bogu ime kad otkrije nešto o njemu.* Ona zacijelo nema vlast nad Bogom. Stoga to što Adam ženu naziva „ženom" nije nužno dokaz hijerarhije.

Ono što to dokazuje jest da on razabire njezinu jedinstvenu kategoriju – netko poput njega samoga. U drevnim jezicima imena su bila opisi stvari, osobe ili vrste koja se imenuje. To što je muškarac (*ish*) u Post 2 naziva „ženom" (*ishsha*) osobito čini malo vjerojatnim da on vrši vlast. *Uočite sličnost imenica* – Adam prepoznaje da je ona, za razliku od životinja, netko poput njega i prikladna družica. *Naglašena je njezina sličnost, a ne njezina podložnost.* Reći: „Ti si ona koja je poput mene i ti me upotpunjuješ" teško da je isto što i reći: „Ja sam ti nadređen." Malo je vjerojatno da bismo u ovom odlomku trebali uočiti zapovjedni lanac između muškoga i ženskoga, osobito upravo u trenutku kad je Adam ushićen – nakon što je prošao kroz dugu cirkusku povorku životinja, sada je pronašao onu pravu.

Osim toga, malo koji prevoditelj uopće shvaća riječ „žena" kao vlastito ime. Ona je, naprotiv, opća imenica koju su poznavali svi drevni čitatelji, jednostavna oznaka ženskoga spola. Tek u Post 3,20 Adam je „nazvao" (druga riječ: *vaiyokra*) svoju ženu Evom. To što se to imenovanje događa nakon pada znači da iz njega ne možemo izvući nikakav zaključak o navodnoj hijerarhiji u odnosima prije pada.

Četvrti argument: „Gdje si?"

Nakon što je par pojeo zabranjeni plod, skrivaju se u vrtu, a tada Bog doziva muškarca: „Gdje si?" (Post 3,9) Ali zašto Bog pristupa samo muškarcu, a ne i ženi? Komplementaristi zaključuju da Bog, svjestan grijeha, Adama poziva na odgovornost. Naposljetku, tako glasi argument, Bog je samo Adamu povjerio vodstvo.

Ali razgovor se uopće ne odvija tako. On ne kaže: „Što si učinio!", nego: „Gdje si?" U drugom i trećem poglavlju Knjige postanka pisac prikazuje Boga

106. „Kad Bog nečemu daje ime, čini to u svojstvu suverenoga vladara, ali *qārā'* sam po sebi ne upućuje na nadređenost. Stoga je pretjerano tvrditi da čovjek, dajući imena životinjama, nad njima vrši suverenu vlast. Da bi to bilo jasno, trebala bi postojati paralela s ‚podvrgnite' i ‚gospodarite' iz 1. poglavlja. … Dajući imena, čovjek pokazuje sposobnost razlučivanja." (Victor Hamilton, New International Commentary on the Old Testament)

107. Ona je Gospodinu koji joj je govorio dala ovo ime: „Ti si Bog koji me vidi." (Post 16,13)

antropomorfno. Bog hoda vrtom. Svojim rukama oblikuje Adama. I ovdje je iskreno znatiželjan zašto ih ne može pronaći. Naravno, teološki možemo tvrditi da je Bog transcendentan i da sve zna, ali u ovom je izvještaju istaknuta Božja sposobnost za istinski odnos s nama, a to zahtijeva da postavlja pitanja i da može biti znatiželjan. Zapravo, nakon Adamova odgovora postavlja još dva pitanja: „Tko ti je rekao da si gol? Jesi li jeo sa stabla s kojega sam ti zapovjedio da ne jedeš?" (r. 11). Njegovo utvrđivanje činjenica nastavlja se kad i Evu nešto pita (r. 13).

Ostaje pitanje: zašto Bog najprije govori Adamu, i to samo Adamu? Odgovor bi mogao biti u uočavanju književnoga postupka kojim se pripovjedač majstorski služi u cijeloj pripovijesti o vrtu: *Bog razgovara s Adamom, Evom i Sotonom samo s jednim po jednim.* Sve te interakcije u Post 3 imaju određen redoslijed: zmija prevari ženu, a ona navede muškarca na krivi put. Zatim se Bog obraća muškarcu, koji okrivljuje ženu, pa ženi, koja okrivljuje zmiju. Naposljetku Bog izriče posljedice zmiji, zatim ženi, pa muškarcu. Redoslijed je: zmija, žena, muškarac; muškarac, žena, zmija; i zmija, žena, muškarac. Da je Bog najprije progovorio ženi ili i muškarcu i ženi zajedno, taj bi književni postupak bio narušen.

Činjenica da Bog ispituje Adama, a zatim Evu, omogućuje i da se odvije domino-reakcija upiranja prstom – i time otkriva njihov nedostatak pokajanja, kao i štetan učinak grijeha na odnos para.

Naposljetku, svaki argument da redoslijed kojim Bog nekomu govori označuje njegovo priznanje lanca vlasti urušava se kad se dva kruga Božjega razgovora s njih troje stave jedan uz drugi. Nakon Božjih početnih saslušanja muškarca, koji upire prstom u ženu, pa žene, koja optužuje Sotonu, on svakomu od njih troje izriče posljedice – ali ovaj put obrće redoslijed i Adamu se obraća posljednjemu. Oni koji tvrde da to što se Bog Adamu obraća prvomu (ili posljednjemu) govori nešto o navodnoj hijerarhiji, moraju objasniti zašto to ne znači ništa slično kad mu se obraća i posljednjemu (ili prvomu).

Peti argument: ezer kenegdo

„Gospodin Bog reče: ‚Nije dobro da čovjek bude sam. Načinit ću mu pomoćnicu koja mu pristaje.'"[108] Mnogi taj redak navode kao glavni argument za to da su žene, kao dio Božjega dobrog i prvotnog nauma, određene da budu pod muškim vodstvom. Kao što sam već rekao, Izjava iz Danversa, čije je prvo izdanje sastavio John Piper, donosi deset „doktrinarnih" tvrdnji o ulozi muškaraca i žena i upravo se tim jednim retkom služi kao dokaznim retkom za *čak četiri* od tih tvrdnji. John Piper objašnjava kako razumije taj redak: „Bog nas uči da je žena muškarčeva ‚pomoćnica' u smislu odane i prikladne pomoćnice u životu u vrtu."[109] Slično tome George Knight kaže: „Jednostavno je ispravno … potvrditi da, ako je jedno ljudsko biće stvoreno da bude pomoćnik drugomu ljudskom biću, onaj koji prima tu pomoć ima određenu vlast nad onim koji mu je pomoćnik."[110]

Ali Knight i Piper pogrešno to zaključuju. Naravno, pomoćnik može biti podređen, *ali može biti i jednak ili čak nadređen*. Gdje bi bila djeca bez „pomoći" svojih majki ili učenici bez „pomoći" svojih nastavnika? Osobito je zanimljivo, međutim, to da *ta riječ u Starom zavjetu nikada ne označuje podređenost.* Zapravo, riječ prevedena kao „pomoćnik" (hebrejski: *ezer*) u Bibliji se pretežno rabi za *Boga* koji pomaže svojemu narodu. Od 19 pojavljivanja riječi *ezer* u Starom zavjetu izvan Post 2, 16 puta rabi se za Boga[111] u njegovu odnosu prema Izraelu kao „pomoćnika", a tri puta označuje vojnu potporu, poput pojačanja bez kojih bi bitka bila izgubljena. *U 18 od 19 slučajeva onaj kojemu se pomaže nije vođa pomagača*.[112] U osam od tih uporaba „pomoćnik" je „spasitelj", „zaštitnik" ili „izbavitelj". U preostalim pojavljivanjima pomoć se sastoji u pružanju snage, često vojne naravi. Biti

108. Post 2,18
109. John Piper i Wayne Grudem (ur.), Recovering Biblical Manhood and Womanhood, str. 79
110. George Knight, The New Testament Teaching on the Role Relationship of Men and Women, str. 43
111. Vidi Izl 18,4; Pnz 33,7.26.29; Ps 20,3; 33,20; 70,6; 89,20; 115,9.10.11; 121,1.2; 124,8; 146,5 i Hoš 13,9.
112. Jedina iznimka možda je Ez 12,14, gdje se govori o kaldejskom kralju koji oko sebe nema nikoga tko bi mu pomogao u bitki. Ipak, u tom odlomku nije naglašena kraljeva vlast nad tim pomagačima, nego njegova potpuna izgubljenost bez njih.

nekomu *ezer*, dakle, znači nadoknaditi ono što mu nedostaje pružajući svoju snagu ili intervenciju.

Zbog toga je engleska riječ „helper" (pomoćnik) beznadno nedostatna za prenošenje pravoga značenja riječi *ezer*. U naše vrijeme ideja „pomoćnika" obično upućuje na manje kvalificiranoga podređenog, poput šegrta koji električarki dodaje pravi odvijač. Ona bi to vjerojatno mogla i sama, ali korisno je imati nekoga tko pomaže u manjim zadacima. Ne! *Ezer* bi trebalo prevoditi kao „snažan pomoćnik" ili, još bolje, „partner" – kao što to čine mnogi prijevodi, poput REB, NAB, NRSV i CEV.

Na koji način, dakle, Eva pomaže Adamu? Neki komplementaristi tim retkom tvrde da mu je pomagala tako što je bila majka njegove djece, a i domaćica. Ali to nije ni blizu glavnoga načina na koji ona pomaže Adamu u Post 2, gdje je dano najvažnije značenje: „Nije dobro da čovjek bude sam. Načinit ću mu pomoćnicu koja mu pristaje." *Ona mu pomaže tako što ga izbavlja iz njegove samoće.* Ona je njegova družica. Osim toga, malo šire razmišljanje upućuje na to da ona s njim kao partnerica čini ono što već znamo iz Post 1: oba nositelja slike dobila su zadaću da odražavaju Boga svijetu te da napuče i edeniziraju planet.[113] Eva također treba biti Adamova partnerica u zadaći koja je dana njemu – da se brine za vrt.

U biti, ona nije stvorena da služi njemu, nego da služi uz njega. Ako o tome ima ikakve sumnje, razmotrite samo riječ prevedenu kao „suitable" (prikladan; hebrejski: *kenegdo*). Ona nije samo njegov *ezer*, ona je njegov *ezer kenegdo*. Što ta riječ znači? Pokazuje se da je engleska riječ „suitable" jednako nedostatan prijevod riječi *kenegdo* kao što je „helper" nedostatan prijevod riječi *ezer*. *Kenegdo* je složeni izraz koji znači *kao nasuprot njemu*. „Muško i žensko su poput dvaju dijelova slagalice koji pristaju jedan uz drugi", kaže Kathy Keller, „jer nisu ni potpuno jednaki ni nasumično različiti, nego su razlikovani tako da zajedno mogu stvoriti potpunu cjelinu."[114]

Ona je njegova nezamjenjiva partnerica i saveznica. Ono što muškarcu nedostaje, žena posjeduje i pruža. Ona nije tek naknadna zamisao ni

113. Neki stručnjaci ističu da riječ *ezer* najavljuje konačnu pomoć koju će ona pružiti muškarcima: u sljedećem poglavlju saznajemo da će Evino „sjeme" spasiti ljudski rod, uključujući sve muškarce. U zanimljivoj igri riječi hebrejska riječ za „sjeme" u Post 3,15 zvuči slično riječi ezer. U tom je smislu ona njegova spasiteljica, jer će roditi Spasitelja svijeta.
114. Tim i Kathy Keller, The Meaning of Marriage, pogl. 6.

neobvezna pomoćnica neovisnoga muškarca koji je sam sebi dovoljan. Ona je njegova družica, dopuna, pandan i suradnica.

Ako je on u ratu, ona je njegova suborkinja. Ako on *edenizira* svijet, ona je njegova suradnica. Ako on odgaja djecu, ona je njegova suroditeljica.[115] Taj odnos između prvoga muškarca i žene određen je uzajamnom potporom, uzajamnim uvažavanjem, dijeljenjem vlastitih snaga kako bi se nadopunio drugi te prepoznavanjem istoga i drugačijega u svojem najbližem prijatelju. Bog je znao da nama, sinovima, braći, muževima i prijateljima, nije dobro biti sami, pa nam je dao naše najbolje saveznice darujući nam kćeri, sestre, žene, prijateljice i suradnice. Više nismo prepušteni tomu da Božje djelo činimo sami – u svojem domu, crkvi ili svijetu – nego muškarci poput mene sada mogu radosno, ponizno i zahvalno stajati uz svoje partnerice i suborkinje. To je značenje Post 2,18.

Vidite li kako to potkopava komplementarizam? Četiri „doktrinarne" tvrdnje Izjave iz Danversa ostaju klimave ako su (kako vjerujem) izgrađene na pogrešnom tumačenju Post 2,18 kao njihova stalnog dokaznog teksta. Možda je Post 2,18 za komplementarizam „pomoćnica koja mu ne pristaje"! Ostavimo li po strani loše egzegetske šale, nadam se da vidite zašto se traženje znakova muškoga vodstva nad ženskim u svijetu Knjige postanka prije pada pokazuje kao uzaludna potjera za nečim čega nema.

Primjeri eisegeze

Kad je riječ o tumačenju, *eisegezu* treba izbjegavati. Ne smijemo u odlomak unositi značenje koje u nj nije stavio ni ljudski ni božanski autor. Umjesto toga trebamo činiti dobru *egzegezu* i razabrati njegovo ispravno značenje.

Kad sam kao tinejdžer prvi put čitao Knjigu postanka, nisam primijetio ništa o Adamovoj vlasti nad Evom sve do Post 3,16. Ali kad sam čuo neke od pet zaključaka kojima sam se pozabavio u ovom poglavlju (i šest u Dodatku 2), činilo mi se sve očitijim da je Adam bio glavni. Međutim, Walter Brueggemann u knjizi *Genesis: A Bible Commentary for Teachers and Preachers,*

115. Zapravo, biti nečiji *ezer kenegdo* podrazumijeva da je i taj netko isto to nama. Onaj kojemu trebamo pomagati također je naš „kao-nasuprot", naš su-edenizator, sunositelj slike, suroditelj i suborac, jednako kao što smo mi njemu – i donosi koje god snage on ima, a koje su i njoj potrebne za njezinu potpunost.

kaže da „takva egzegeza izdaje tekst i dobar je primjer toga kako naše … pretpostavke upravljaju našom egzegezom".

Da bih pokazao koliko zaključci mogu zavesti, zamislite da su me učili kako je Eva prije pada bila Adamova nadređena i gospodarica, na temelju sljedećih argumenata: 1) U Post 1 vlada onaj koji je posljednji stvoren, pa tako vlada i Eva, koja je u Post 2 stvorena posljednja. 2) Eva je nazvana „pomoćnicom" – izrazom koji se ponajviše rabi za Boga koji dolazi spasiti slabe. 3) Adam je načinjen od praha, Eva od mesa. 4) U patrilokalnim kulturama žene su napuštale roditelje kako bi se pripojile obitelji svojega muža, ali Post 2,24 kaže da muškarac napušta svoju obitelj kako bi se pridružio ženi. 5) Sotona zna da mora udariti pastira kako bi raspršio ovce – i to i čini. 6) Potrebna je nadljudska sila da se obori Eva, a tek malo ljudskoga pritiska da se obori Adam. 7) Bog najprije Evi izriče presudu, a zatim Adamu, jer je ona kao vođa najodgovornija. 8) Posljedica grijeha za Evu jest da ona više neće vladati; sada će on vladati njome.

Da je to dugo bio nauk Crkve, možda bi cijele denominacije u to vjerovale. Gomilanje argumenata i njihovo neprestano ponavljanje kao da im daje legitimnost. Međutim, i komplementarni popis argumenata i ovaj osmerostruki primjeri su iste pogreške: *eisegeze.* Kad spajamo točke koje nisu namijenjene spajanju, nastaje iskrivljena slika.

„Poredak stvaranja" vrijedi za cijelo stvorenje

Ako se komplementarist služi „poretkom stvaranja" kao temeljem za to da ženama zabrani da vode muškarce ili da s njima zajedno vode u crkvi i domu – onda se to odnosi i na cijelo društvo. *Stvorenje se, teološki gledano, proteže na svako područje*. Adam i Eva nisu bili samo prva obitelj i prva crkva, nego i prva zajednica ljudi, sjeme samoga društva. Većina znanstvenih radova o 1 Kor 11 i 1 Tim 2 zaključuje da se Pavao Adamom i Evom prije pada služi kao prototipom odnosa muškarca i žene *općenito.*

Iako se ne slažem sa stajalištem Johna Pipera, odajem mu priznanje što je *dosljedan:* stvorenje, smatra on, ograničava žene u crkvenim *i* društvenim strukturama. On s odobravanjem citira drugoga teologa: „Post 2 … uvjerava me da je odnos muškarca i žene u svojoj biti nepovratan. … [Š]efica [koja]

ima tajnika muškarca … opteretit će ljudskost obiju strana … To je dio … stvorenja, dana činjenica koju ništa neće promijeniti."[116]

U članku „How Should Women Lead?"[117] Piper tvrdi da žene smiju voditi muškarce samo „neosobno". Smiju utjecati na muškarce na udaljenosti – na primjer kao urbanistica ili arhitektica koja projektira ceste ili zgrade kojima muškarci prolaze – ali ne kao narednica na vojnoj obuci. Smiju voditi muškarce „neusmjeravajuće", poput Abigajile, koja je „odvratila Davida od toga da ubije Nabala" s „nevjerojatnom suzdržanošću i pokornošću". (Slično tome, žena ne smije muškarca osobno poučavati nauk, nego samo putem knjige koju napiše, jer u tom slučaju „ona ne gleda u mene i … ne usmjerava me autoritativno kao žena".[118])

Na sličan način Kevin De Young tvrdi da stvaralački naum podupire ideal muškoga vodstva u društvu.[119] Ako je komplementarno čitanje Post 2-3 ispravno, onda se ne usuđujemo podupirati težnje naših kćeri da se uzdignu do izravnoga i osobnoga vodstva nad muškarcima – ne samo u crkvi, nego i na radnome mjestu i u državnoj vlasti. De Young čak savjetuje svoje kćeri, koje bi se mogle naći na bilo kojoj razini „organizacijske sheme neke tvrtke", da prihvate da je Božji plan „muško vođenje i žensko pomaganje". One moraju prigrliti „ženskost" i dopustiti muškarcima da „vode u ljubavi", dok one „ponizno pomažu".[120]

Kakvo teško ograničenje to tumačenje nameće mogućnostima zaposlenja naših kćeri! S olakšanjem sam uvjeren da Piper i De Young pogrešno čitaju Post 2. Makar zbog profesionalnoga procvata žena, potičem svoje

116. John Piper, Recovering Biblical Manhood and Womanhood, str. 37
117. www.bit.ly/3LPBXQV
118. John Piper na pitanje „Do You Use Bible Commentaries Written by Women?" (Služite li se biblijskim komentarima koje su napisale žene?) odgovara: „Postoji to umetanje pojave koja se zove *knjiga* i *pisanje*, koje ženu kao autoricu stavlja izvan čitateljeva pogleda i, u određenom smislu, oduzima dimenziju njezine ženske osobnosti."
119. Članak Kevina De Younga „*Death to the Patriarchy?*" kritiziram ovdje: www.bit.ly/3LQLN4W.
120. U knjizi „Men and Women in the Church", pogl. 9, De Young otkriva što poučava svoju djecu: „Muško vođenje i žensko pomaganje ono je što bi muškarci i žene trebali svjesno nastojati pronaći i rado prihvatiti. Čak i na radnome mjestu, gdje organizacijska shema tvrtke može imati muškarce i žene na svakoj razini, vjerujem da i dalje postoji način da kršćani na primjeren način prigrle muškost i ženskost. … Muškarac koji vodi u ljubavi ženi uvelike olakšava da ponizno pomaže." To je proturječna poruka u kojoj jedna tvrdnja poništava drugu: 1) Žene se u društvu mogu naći u ulozi da vode muškarce. 2) Ali žene bi *zapravo* trebale poticati muškarce da vode. (Zatim ozbiljno pogrešno čita priču o Debori, sugerirajući da je ona svoje vodstvo pokušavala prenijeti na Baraka – to ću pogrešno tumačenje pobiti u 10. poglavlju.)

komplementarne prijatelje da barem razmotre mogućnost da u Post 2 rodna hijerarhija možda ne postoji. Okretanje prema Post 3 pomaže nam da to napokon i zaključimo.

Postanak patrijarhata

Ako patrijarhat nije bio dio Božjega namjeravanog nauma, zašto su ga gotovo sve kulture u povijesti prakticirale? Post 3 daje teološki odgovor.

Dok Adamu i Evi sok još kaplje s brade, Bog se obraća zmiji, ženi i muškarcu. Upozorava ih na posljedice njihovih djela i priprema ih za njih. Ženi kaže: „Žudjet ćeš za svojim mužem, a on će vladati nad tobom.“[121] Što se ovdje događa?

Komplementaristi kažu da se zbog pada muževa dobronamjerna vladavina nad ženom prije pada sada pretvara u tiraniju. Prema tom stajalištu riječ „vladati“ (hebrejski: *mashal*) ovdje znači *tlačiteljsku vladavinu*. Umjesto da je bogobojazno vodi, on će njome gospodariti. Ono što je nekoć bilo dobro (njegovo vodstvo nad njom u ljubavi) pretvorilo se u nešto okrutno i izrabljivačko.

Ali je li to doista ono što Bog govori? Jasno je rečeno da će Adam kao posljedica pada sada preuzeti vodstvo nad Evom (a, proširimo li to, muškarci će preuzeti vodstvo nad ženama). Post 1,26-28 objavio je Božji ideal: muškarci vladaju *uz* žene. Kako je onda mračno što u palom stvorenju muškarac vlada *nad* ženom.

Hebrejska riječ *mashal* ne znači, kako tvrde neki komplementaristi, tlačiti. Ona znači kraljevati, vladati, upravljati, gospodariti ili voditi. Od njezinih 81 pojavljivanja u Starom zavjetu ona jednostavno znači vodstvo ili vladavinu: pri prvom pojavljivanju sunce „vlada“ noću i danom; pri posljednjem kralj-svećenik „vlada“ Božjim narodom.[122] Oba velika rječnika biblijskoga hebrejskog jezika koji analiziraju svaku starozavjetnu pojavu te riječi ne navode za nju nijedno negativno značenje. Osim ako nije povezana s nekim odredbenim izrazom poput „okrutno“, njezin temeljni semantički pojam ne uključuje tlačenje ni tiraniju. Jedan od znakova da je svijet krenuo krivim

121. Post 3,16
122. Uvjerite se sami: www.bit.ly/3nVjfvA.

putem, kaže Bog, jest to što će muškarci preuzimati vlast nad ženama samo zato što su one žene. Iako je zlostavljačka muška vladavina gora od dobronamjerne muške vladavine, ni jedna ni druga nije Božji ideal. Već je sama činjenica da je odnos muškaraca i žena kao posljedica pada postao nejednak i utemeljen na moći dovoljno strašna sama po sebi.

U dva retka koja slijede posljedica s kojom se Adam mora suočiti jest da će mu upravo zemlja iz koje je prvotno uzet sada davati hranu samo uz cijenu njegove krvi izbodene trnjem i znoja njegova lica. Stavimo li ih jednu uz drugu, posljedice za Evu i Adama usporedne su: Adam će sada biti podvrgnut svojemu izvoru (zemlji), a Eva će sada biti podvrgnuta svojemu izvoru (Adamu). To je pravi postanak patrijarhata – katastrofalna zadana postavka koja se odigrava u svakom palom društvu u kojemu muškarci preuzimaju nadzor nad ženama.

Što je Evina „žudnja"?

Što znači to da će Eva „žudjeti" (hebrejski: teshuqah) za Adamom? Bibličari predlažu tri glavne mogućnosti. Istražimo svaku.

Prirodna žudnja. To stajalište Evinu žudnju ili privrženost njezinu muškarcu vidi kao prirodnu, čak od Boga određenu. Kontekst u recima 16-19 upućuje na to da je riječ o prirodnoj žudnji, premda osujećenoj: žena donosi djecu na svijet, što je nešto dobro, ali nakon pada to prati strašna bol. Slično tome, muškarac iz zemlje dobiva hranu kao i prije, ali sada mu njezino trnje stoji na putu – štoviše, ona će ga sada progutati u smrti. *Svaka od tih rečenica najavljuje da će težnja koju je dao Bog biti izbačena iz kolosijeka.* Na isti način, dakle, njezina je žudnja za partnerom prirodna, ali je nažalost osujećuje njegova odlučnost da njome vlada.

Pretjerana žudnja. To stajalište mijenja prethodno tvrdeći da ženina žudnja ili privrženost njezinu muškarcu, koju je dao Bog, nakon pada postaje idolopoklonička. Poput Disneyjeve princeze koja čeka da je spasi prava ljubav njezina srca, to stajalište tvrdi da se zato žena tako često društveno vezuje uz muškarca – nalazeći svoj glavni identitet u njegovu, a ne u Božjem prihvaćanju i zagrljaju. To će je učiniti ili zahtjevnom ili, kako je smatrao Kalvin, servilnom: beskičmeno predanom svakoj želji svojega muža.

Buntovna žudnja. Prema tom tumačenju ona želi gospodariti njime, a on uzvraća istom mjerom – i počinje borba spolova. Nekomplementaristi s tim stajalištem kažu da „njih dvoje, koji su nekoć vladali kao jedno, [sada] pokušavaju vladati jedno drugim“,[123] premda će muškarac nadvladati. Komplementaristi to čitaju kao Evinu pobunu protiv Adamove prethodne, od Boga određene vladavine, koja sada postaje tiranska. Grudem kaže: „Iskrivljenje je bilo u tome što će se Eva sada buniti protiv vlasti svojega muža. Ona ima unutarnji poriv i nagon da se suprotstavi Adamu, da se odupre Adamovu vodstvu. Njezin nagon, žudnja i volja usmjereni su protiv njezina muža.“ Budući da je Grudem član odbora za prijevod ESV-a, nije iznenađenje što ga ESV prevodi: „Tvoja će žudnja biti *protiv* tvojega muža.“

Koje je stajalište ispravno? Kolebao sam se između prvoga i drugoga, ali ozbiljno sumnjam u treće, osobito u njegovu komplementarnu inačicu. Iz šest razloga, koje navodim otprilike prema rastućoj težini:

Prvo, posljedice toga tumačenja suptilno su pogubne. Ono sugerira da Adam vrši nadzor nad Evom zato što ona stalno započinje svađu s njim. Iako je njegova vladavina možda okrutna, prema tom je stajalištu razumljiva – kako se drukčije nositi s prkosnom podređenom?

Drugo, u prethodnom retku, gdje se opisuje dvosmjerna borba za prevlast, Bog to jasno kaže: „Neprijateljstvo ću staviti između [zmije] i žene.“ Ako se u Post 3,16 opisuje usporedna dvosmjerna „borba spolova“, zašto Bog ne kaže i: „Bit će neprijateljstvo između žene i muškarca“? U ovom odlomku čini se da prevlast teče samo u jednom smjeru.

Treće, „žudnja za kontrolom“ nov je prijevod. Nekoliko novijih prijevoda (poput NLT-a) koji su se odlučili za „žudnju za kontrolom“ slijede članak iz 1975. godine naslovljen *What is Woman's Desire?*[124] Članak primjećuje da se ista rijetka riječ za žudnju iz Post 3,16 ponovno rabi u Post 4,7, kad je Kajinu rečeno da grijeh vreba na vratima i *žudi* za njim, ali da on mora njime vladati. Zaključuje da riječ u oba slučaja mora značiti „žudnja za kontrolom“. Međutim, konteksti tih dvaju odlomaka prilično su različiti.[125] Na primjer, u prvom je Eva upozorena da će njome vladati netko drugi kao posljedica njezina grijeha. U drugom je Kajinu zapovjeđeno da vlada kako bi spriječio

123. Victor Hamilton, New International Commentary on the Old Testament.
124. Vidi www.bit.ly/3mHetTi
125. Vidi www.bit.ly/2YguUMU

grijeh. Nesigurno je kontekstom učitavati značenje u riječ u jednom odlomku, a zatim to značenje prenositi u drugi odlomak s drugačijim kontekstom.[126]

Četvrto, ESV-ov izbor „žudnja … protiv" nije samo neobičan i vjerojatno pogrešan,[127] nego izokreće značenje: suprotstavljenost postoji u muškarcu prema ženi. Kao što porođajni bolovi otežavaju to da ona donosi djecu na svijet, tako je njegova samonametnuta uloga njezina gospodara suprotna njezinoj žudnji za njim ili privrženosti njemu, bilo prirodnoj bilo idolopokloničkoj. Muka u ovom drugom slučaju ne proizlazi iz porođajnih bolova, nego iz njegove nametnute vladavine.

Peto, iako je moguće, malo je vjerojatno da riječ piscu Knjige postanka znači jedno, a piscu Pjesme nad pjesmama nešto sasvim drugo. Ako pokušamo uskladiti temeljno značenje riječi *teshuqah* u Post 4,7 i u Pj 7,11 – „Ja sam dragoga svojega, i njegova je [*teshuqah*] prema meni" – zaključujemo da se ona vjerojatno odnosi ili na snažnu prirodnu žudnju ili na nepodijeljenu privrženost, a ne na žudnju za gospodarenjem (osim ako mislimo da Pjesma nad pjesmama slavi oblik seksa ili ljubavi utemeljen na moći). Osim toga, iako se konteksti Post 3,16 i Pj 7,11 razlikuju, oba se odnose na odnos žene i muškarca.

Šesto, gotovo svi tumači i prevoditelji u prošlosti i sadašnjosti shvaćaju riječ *teshuqah* kao „okretanje" ili „žudnju".[128] Walter Kaiser ističe da je, prije nego što ju je talijanski redovnik Pagnino 1528. godine preveo kao „žudnju", *svih* dvanaest poznatih drevnih prijevoda odabralo značenje „okretanje".[129] Iako Pagninov utjecaj prevladava u današnjim prijevodima, vodeći stručnjak za biblijski hebrejski, Andrew Macintosh, tvrdi da ona znači „odan" (u smislu nepodijeljenoga okretanja pozornosti prema nekomu).[130] To dovršava zlokobnu metaforu u Post 4,7: grijeh, poput grabežljivca koji vreba, „naciljao je svoju metu", a Kajin, sada upozoren, mora ovladati svojim mogućim napadačem. To odgovara i Pjesmi nad pjesmama – „on je potpuno odan

126. Ipak, Wayne Grudem to zna: o jednom drugom odlomku piše da je „temeljna pogreška u tumačenju" „prenositi kontekst riječi upotrijebljene u jednom slučaju na uporabu te riječi u drugom slučaju". (Evangelical Feminism, 5.10)
127. Zamjena riječi „for" (za, prema) riječju „contrary" (protiv) u ovom slučaju pogrešno prevodi hebrejski prijedlog *el*. Mary Convoy i Matt Lynch dobro kritiziraju tu pogrešku – vidi www.bit.ly/3T8fjGz i www.bit.ly/3MNDPdz
128. Vidi dva članka Marg Mowczko: www.bit.ly/3ghuPAZ i www.bit.ly/3yW4kI3
129. Hard Sayings of the Bible, str. 98.
130. „The Meaning of Hebrew תשוקה", *Journal of Semitic Studies* LXI/2 (2016), str. 365-87.

meni". Kad je riječ o Post 3,16, to daje vjerodostojnost drugom stajalištu: „okrenut ćeš se [od Boga] prema svojemu mužu".[131] Čitani na taj način, nijedan od tih odlomaka ne podrazumijeva gospodarenje.

Nije li to prava tragedija moći grijeha u odnosima muškarca i žene? Prema drugom stajalištu – mojem izboru – došlo je do strašnoga preokreta ljepote prvoga susreta para: muškarac je nekoć slavio što je pronašao jednaku partnericu koju je tražio kao Božji dar, a sada će ona s bolom u muškarcu, u kojega gleda kao u nadomjestak za Boga, pronaći gospodara. Umjesto da vlada zajedno sa svojom sunositeljicom slike (Post 1) i surađuje sa svojim jednakim pandanom (Post 2), pali će muškarac sada nadzirati ženu koja žudi za njim kao za svojim upotpunjenjem (Post 3,16). Iskvareni grijehom, i žena i muškarac izgubit će dio prisnoga partnerstva koje je Bog prvotno namijenio.

Još jedno, posljednje pitanje o Post 3,16. Je li to prokletstvo, propis ili opis? To nije prokletstvo. Zmija i zemlja prokleti su zbog grijeha čovječanstva, ali muškarac i žena nisu. To nije ni propis. Bog ne zapovijeda muškarcima da tlače žene, niti ženama da imaju bolove pri porođaju. Naprotiv, to je opis. Kao posljedica sloma odnosa između čovječanstva i Boga u vrtu, to je jedno posebno iskrivljenje koje će postati uobičajeno u ljudskim odnosima.

Koliko god neuspjeli odnos među spolovima bio strašan, njemu se može i mora odupirati. Trebamo učiniti što možemo da iz svojih odnosa uklonimo gospodarenje, slamajuću inferiornost, otrovnu superiornost i idolopoklonstvo, jednako kao što nastojimo učiniti rađanje djece manje opasnim i bolnim i kao što gnojimo zemlju i uništavamo korov kad je obrađujemo.

Muškarac i žena

Naposljetku, za obnovu odnosa muškarca i žene bit će potrebno Evino „sjeme". Do toga ćemo doći u 5. poglavlju. Do tada ne zaboravimo Božji ideal: u našoj borbi protiv rodne hijerarhije imamo nadahnjujući primjer

131. Katharine Bushnell, misionarka u Kini na prijelazu iz devetnaestoga u dvadeseto stoljeće, zastupala je to stajalište. Umjesto „žudnja" radije je tu riječ prevodila kao „okretanje". Ona je taj redak prevela ovako: „Ti se odvraćaš k mužu svojemu, a on će vladati nad tobom." Prije pada i Adam i Eva podlagali su se Božjoj vlasti. Nakon pada, zbog grijeha, žene će se sada najprije okretati svojemu mužu. (Izvor: Kristin Du Mez, A New Gospel for Women, str. 121)

kojemu možemo težiti – veličanstveni prvi susret Adama i Eve. Richard Davidson u svojoj monumentalnoj studiji o rodu i spolnosti u Starom zavjetu primjećuje:

Stvaranje muškarca na početku pripovijesti i stvaranje žene na njezinu kraju savršeno se uravnotežuju. Pripovjedač za opis stvaranja muškarca rabi točno jednak broj riječi (na hebrejskom) kao i za stvaranje žene. Kretanje u Post 2 ne ide od nadređenoga prema podređenomu ni od vodstva prema podložnosti, nego od nepotpunosti prema potpunosti. Žena je stvorena kao vrhunac, kulminacija priče, i kao Adamu potpuno jednaka.[132]

Nigdje u Post 2 muškarcu nije dana vlast nad njom, niti mu je rečeno da je vodi, niti je njoj rečeno da ga sluša. Jasno je da na kraju Post 2 on ima partnericu koja ga oslobađa samoće i surađuje s njim u istom pozivu koji je on ranije primio.

Razmotrite teološki dodatak na kraju Post 2. Kad bi komplementarno čitanje toga poglavlja bilo ispravno, ondje bi vjerojatnije pisalo: „Zato muškarac … ima vlast nad svojom ženom." Umjesto toga, završna je poanta ona koja se citira na svakom kršćanskom vjenčanju: „Zato će se muškarac … sjediniti sa svojom ženom, i postat će jedno tijelo." Riječi „sjediniti se" i „jedno tijelo" potvrđuju da poglavlje naučava uzajamnost i potpunost, a ne vladanje ili zapovijedanje.

Čini se da Pavao potvrđuje taj uvid: nakon što se u 1 Kor 6 pozvao na Post 2,24, samo nekoliko redaka kasnije, u 1 Kor 7, precizira: „Žena nema vlasti nad vlastitim tijelom, nego ga prepušta svojemu mužu. … Muž nema vlasti nad vlastitim tijelom, nego ga prepušta svojoj ženi." Prema Pavlovu čitanju Post 2, budući da su dvoje supružnika jedno tijelo, oboje imaju jednak pristup tom jednom tijelu i jednaku vlast nad njim.[133]

Post 2, dakle, ne naučava da je muškosti svojstveno vodstvo, a ženskosti podložnost. Umjesto toga potvrđuje jedinstvo, uzajamnost i jednakost muškaraca i žena – a ne hijerarhiju.

Prvi spomen bilo kakve podređenosti žena muškarcima pojavljuje se u Post 3,16, kad se kaže da će muškarac „vladati" ženom *kao posljedica grijeha*. Da je

132. Richard Davidson, Flame of Yahweh, pogl. 2.
133. Zahvaljujem Andrewu Bartlettu, koji mi je u izravnom razgovoru pomogao uočiti tu vezu između 1 Kor 6,16 i 7,4.

Bog planirao da muškarci vode žene, ne bi li to unio u ove tekstove, s barem upola onakvom jasnoćom kakvu daje dvama drugim spomenima vlasti: dobronamjernoj vlasti nepaloga čovječanstva nad stvorenjem i samonametnutoj vlasti palih muškaraca nad ženama? Odsutnost ičega drugog o vlasti jasno pokazuje da, prema Božjem idealu, samo Bog ima vlast nad ljudima, a muškarci i žene imaju od Boga danu suvlast da služe jedni drugima, a ne da se izrabljuju, te da u partnerstvu jedni s drugima služe ostatku stvorenja.

Odvidjeti, a zatim vidjeti

Kad počnemo *vidjeti* nešto čega u biblijskom tekstu nema, potrebna nam je Božja pomoć da to *odvidimo* – da to prestanemo vidjeti. S obzirom na povijesni nauk Crkve da su „žene podređene jer su inferiorne", većina drevnih komentatora učitavala je žensku inferiornost u te izvještaje prije pada kako bi potvrdila svoje odbijanje ženskoga vodstva u crkvi i društvu. Međutim, s naše povlaštene točke gledišta danas znamo da su prijašnji naraštaji tekst jednostavno čitali očima vlastitih patrijarhalnih, mizoginih kultura. Daleko od toga da su se suprotstavili kulturi koja ih je okruživala – kapitulirali su pred njom.

Ipak, Božjom milošću ne samo crkveni otac Ivan Zlatousti[134] nego i Luther, utemeljitelj protestantizma, vidjeli su Post 2-3 dovoljno jasno. Unatoč Lutherovu općenito niskom mišljenju o ženama, s vremenom je uspio „odvidjeti" ono čega u Post 2-3 nema i potpuno uvažiti ono što ondje jest. Još neoženjen i mlad, propovijedao je 1523. godine kroz Knjigu postanka i bez pitanja prihvatio dugo zastupano stajalište da je Eva stvorena za podložnost svojemu mužu. Adamovo nadijevanje imena Evi tumačio je kao znak njezine ovisnosti o njemu. Pisao je o njoj kao o „slaboj ženici" koju je zasjenio intelekt njezina muža i krivnju za Adamov pad svaljivao je na njezinu osjetljivost na Sotonino krivovjerje.

Ali kad je bio mnogo stariji i oženjen, ponovno je propovijedao o istom odlomku. Ovaj put vidio ga je drukčije. Kako jedan povjesničar sažima njegovu poruku: „Eva je postala junačka žena, izvrsna filozofkinja, koja ima

134. Na primjer, Ivan Zlatousti u Post 2 zapaža da „Eva nije bila podvrgnuta čim je bila stvorena; niti je, kad ju je Bog doveo muškarcu, ona čula od Boga išta slično, niti joj je muškarac rekao išta slično: rekao je doduše da je ona kost od njegovih kostiju i meso od njegova mesa". (Homilije na Prvu poslanicu Korinćanima, homilija 26)

jednaku ulogu u domu i vlada stvorenjem u ravnopravnom partnerstvu sa svojim mužem. Naglašavajući na koje je načine Eva prije pada bila jednaka Adamu, Lutherova su razmišljanja nadišla razmišljanja bilo kojega od njegovih teoloških prethodnika."[135]

Božjom milošću i meni je dano vidjeti ono što je Luther, koji je do grla bio uronjen u svoju mizoginu kulturu, uspio nazrijeti u Post 2. Na mnogim mojim teološkim putovanjima napredak u razumijevanju Pisma došao je kad sam priznao da sam u Pismo učitavao nešto čega u njemu jednostavno nema.

Živo se sjećam noći kad sam napokon uvidio pravi nauk Post 2. Bio sam tako siguran da je u nepalom vrtu postojalo muško vodstvo, ali sam (prvi put) bio otvoren barem čuti zašto to možda nije tako. Nakon što sam počeo pisati dio istraživačkoga rada naše crkve o toj temi, odlučio sam izraditi tablicu s argumentima za i protiv – potpuno nepripremljen za ono što se zatim dogodilo. Dok sam razmišljao o svakom argumentu, počela se oblikovati spoznaja koja je svitala, i glasno sam uskliknuo: „Majko mila – toga ovdje nema. Eva je Adamu jednaka u svakom pogledu!"[136] U tom je trenutku moja žena prošla pokraj mene, pomalo zbunjena mojim iznenadnim uzvikom. Htio sam joj objasniti što proživljavam i što sam upravo (od)vidio u Pismu, ali prije nego što sam uspio izustiti riječ, suze su mi potekle niz obraze. Jer preda mnom je stajala osoba koju sam vidio nebrojeno puta, a ipak sam je *vidio* kao prvi put. „Ti si moja *ezer kenegdo* – moja snažna pomoćnica i savršena partnerica. Ti si kost od mojih kostiju i meso od mojega mesa", rekao sam joj. „Ti si snažna ondje gdje sam ja slab." Kad mi je iz očiju uma uklonjeno to brvno nerazumijevanja o Božjem idealu, ugledao sam svoju ženu onako kako je Bog vidi.

Iskoračujem li ovdje na tanak led s nekim nečuvenim tumačenjima Post 1-2 koja smo Ivan Zlatousti, Luther, a sada i ja neopravdano prihvatili? Nipošto – u možda najmjerodavnijoj knjizi teološki konzervativnoga stručnjaka o rodu i spolnosti u Starom zavjetu Richard Davidson zauzima upravo isto stajalište koje sam iznio u ovom poglavlju i navodi pedeset važnih znanstvenih studija

135. Mickey Mattox, Defender of the Most Holy Matriarchs: Martin Luther's Interpretation of the Women of Genesis, str. 252-53 (Citira Davidson u Flame of Yahweh, pogl. 2, bilj. 23.)
136. Kako je dokument poput Post 1-3 mogao biti napisan u tako radikalno patrijarhalnom svijetu, a ipak biti slobodan od patrijarhata, jednostavno me oduševilo. Usporedite ga, na primjer, s pričom o postanku Atrahasis iz sličnoga razdoblja, u kojoj stvorenje nastaje tako što muški bog Marduk raskida na komade božicu Tiamat, čiji dijelovi tijela postaju naš fizički svemir.

o Post 2 koje dolaze do istoga zaključka.[137] Zapravo, „većina komentatora danas odbacuje tvrdnju da Post 1-2 određuje ženu prije pada“.[138]*The Book of Genesis: New International Commentary On The Old Testament,* na primjer, odnos para sve do Post 3,16 opisuje kao „vladavinu jednakih …“ koji „vladaju kao jedno“. Isto tako *Genesis: NIV Application Commentary* prosuđuje da „Post 2 ... ne uspostavlja niti izriče rodne uloge. Bez obzira na to koji se zaključci o tom pitanju u cjelini mogu izvući kad se uzmu u obzir novozavjetni tekstovi, ovaj se tekst bavi ljudskim ulogama, a ne rodnim ulogama. Muškarac i žena služe zajedno.“

Čak i Rimokatolička Crkva, najveći dio Crkve u svijetu, danas naučava „bitnu“ i „temeljnu“ jednakost spolova i podređenost žena muškarcima pripisuje *u potpunosti padu*. Papa Ivan Pavao II. kaže: „Prevladavanje toga zlog naslijeđa“, o kojemu se govori u Post 3,16, „zadaća je svakoga kršćanina.“[139] Patrijarhat nije talisman istine; naprotiv, on se navukao na vrat čovječanstva kad se Zli prvi put došuljao među nas. Ali hvala Bogu, koji odmah nakon pada obećava da će Evin potomak[140] jednoga dana doći kako bi Božji narod oslobodio jarma, uklanjajući i rušeći okove tlačenja koji razaraju odnose, sputavaju tolike ljude i izobličuju način na koji gledamo jedni na druge.

137. Otkako je napisao svoju knjigu „Flame of Yahweh“, taj se broj povećao. Izvan komplementarnih biblijskih škola to je prihvaćeni konsenzus većine stručnjaka za Stari zavjet.
138. Tako kaže Kevin Giles u knjizi What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 2.
139. Ivan Pavao II., Mulieris Dignitatem, str. 36–41
140. Vidi Post 3,15.

5

Otkupljeni odnosi među spolovima

„Bez ikakve galame i bez publiciteta Isus je dokinuo prokletstvo pada, ženi vratio njezino djelomično izgubljeno dostojanstvo i za zajednicu svojega novoga kraljevstva ponovno zadobio izvorni blagoslov stvaranja – jednakost spolova.“ John Stott[141]

Živim u Cape Townu, velikom lučkom gradu na južnom vrhu Afrike. Zamislite sada da brodovi moraju odrediti svoj smjer u trenutku kad isplove iz gradske luke – i da im se poslije ne dopušta promijeniti kurs: stigli bi ondje kamo ih je naposljetku odveo početni smjer. Razlika od samo nekoliko stupnjeva mogla bi značiti razliku između dolaska u Rio de Janeiro i dolaska u Miami.

U prethodnom smo poglavlju usporedili komplementarno i mutualističko čitanje Post 2 i 3 te otkrili da komplementaristi tvrde kako je odnos vlasti i podložnosti između muškarca i žene oduvijek bio dio Božjega dobrog stvaranja, dok mutualisti dokazuju da se takva hijerarhija pojavila tek nakon pada. Kao što bez sumnje vidite, to su *vrlo* različite polazišne točke. Ovisno o tome kojoj se priklonite, to će uvelike utjecati na cijeli vaš pogled na veliku biblijsku priču, pa i na zaključke do kojih ćete na kraju doći. Ako pogriješite u početnom smjeru odnosa među spolovima, nećete završiti samo u Riju, nego na Južnom polu (slikovito rečeno, naravno)! Upravo je to (po mojem mišljenju) toliko tragično u komplementarizmu: *ono nad čim Bog tuguje, veliki dijelovi Crkve idealiziraju*.

Kako možemo biti sigurni da Božji dobri plan za odnose među spolovima vodi na sjever, prema mutualizmu, a ne na jug, prema komplementarizmu?

141. John Stott, Issues Facing Christians Today, pogl. 13.

Srećom, u biblijskoj priči imamo još mnogo toga što potvrđuje taj početni smjer, osobito kad otkupljenje dođe potpuno u vidokrug.

Kad iz Pisma izvodimo teologiju, ključno nije ponajprije to koliko se tekstova bavi nekom temom, nego to da prepoznamo glavne nosive dijelove Biblije. Već smo, na primjer, otkrili koliko su presudna i teološki bogata prva tri poglavlja Biblije. Slično tome, kad iz Novoga zavjeta izvodimo cjelovitu teologiju spolova, postoji još nekoliko velikih odsjeka koji imaju golemu težinu.

U takve odsjeke, predlažem, ubrajaju se Isusov odnos prema ženama; izlijevanje Duha na žene na Pedesetnicu; Pavlova vizija otkupljenoga čovječanstva u Gal 3,28; i mjesto žena u novome stvorenju.

Prijatelj žena

U 11. poglavlju razmotrit ćemo službu žena u evanđeljima. Zasad pogledajmo konkretno kako se Isus odnosio prema ženama. Jedan od najzapanjujućih vidova njegove zemaljske službe jest način na koji je preokrenuo hijerarhije među spolovima i podrivao seksizam. Zapravo, dostojanstvo koje je dao ženama bilo je radikalno i bez presedana za jednoga vjerskog vođu u antičkom svijetu. Imam prijateljicu koja je došla do vjere kad je to otkrila o Isusu. Kao radikalna feministica proučavala je patrijarhat u povijesti i zanimalo ju je kako je svaki od utemeljitelja religija promicao mušku prevlast – a ostala je bez riječi kad je u evanđeljima otkrila da je Isus prvi istaknuti osloboditelj žena u povijesti. Tko je taj čovjek? – pitala se, a sada pjeva njemu, pokraj mene u crkvi, duboko zaljubljena u njega.

Usporedite Isusov odnos prema ženama s rabinom Eliezerom iz prvoga stoljeća, koji je upozoravao: „Riječi Tore radije treba spaliti nego ih povjeriti ženi. Tko svoju kćer poučava Tori, kao da je poučava razvratu.“[142] Kao suvremeni ljudi mogli bismo pomisliti da je Isus prema ženama bio samo ljubazan, ali on je bio mnogo više od toga – bio je revolucionaran. Zbog pogrešnoga čitanja prvih poglavlja Knjige postanka, uz patrijarhat koji je potom obavio svaki kutak poznatoga svijeta, pismoznanci i farizeji uglavnom su žene smatrali odgovornima za zlo u svijetu i strogo su ih odvajali od

142. Mišna, Sota 3,4, 19a; 21b

velikoga dijela društvenoga i vjerskoga života u kojemu su njihovi muževi, očevi i braća slobodno sudjelovali. Ben Sira dijelio je Eliezerov prezir: „Ne sjedaj među žene; jer iz odjeće izlazi moljac, a iz žene ženska zloća. Bolja je muška zloća nego ženska dobrota; žene donose sramotu i pogrdu.“[143]

U evanđeljima su, međutim, žene među Isusovim najbližim prijateljima i sljedbenicima. Barem na jednom putovanju u službi uz njegovih dvanaest učenika pridružuju mu se Ivana, Suzana i Marija Magdalena. Potonju je oslobodio života u nemiru. Ona se u evanđeljima spominje čak 14 puta i prva je osoba koja susreće tek uskrsloga Isusa. Kad je on susretne na dan svojega uskrsnuća, ona čuje prvu riječ koja izlazi iz usta Uskrsloga Gospodina: „Ženo …“ Isprva nije sigurna da je to on, ali kad izgovori njezino ime, onako kako ga samo on može izgovoriti, shvaća i to da smrt nije kraj i to da je ona sigurno jedna od njegovih najbližih prijateljica.

Isus iz Nazareta bio je pionir u davanju dostojanstva ženama. U evanđeljima, kao što je nekoć učinio prorok Ilija, uskrisuje od mrtvih jedinoga sina jedne udovice, jer vidi njezinu slomljenost zbog gubitka sina, ali i društvenu ranjivost koja iz toga slijedi.[144] Drugom prilikom susreće ženu koja se 12 godina muči s kroničnim krvarenjem. Protivno zakonima o čistoći, prema kojima je nečista, ona potajno dotakne rub njegove haljine. Isus ne mari za uvjerenje da je sada i on postao „nečist“, nego hvali hrabru vjeru koja se usudila pružiti ruku prema njemu i izvući iz njega iscjeljujuću silu. A onda, u onaj najstrašniji petak, Isus moli svojega najboljeg prijatelja da se brine za njegovu majku, upravo u trenutku kad njezino srce probada pogubljenje njezina sina.

Za razliku od rabina, koji su izbjegavali čak i spominjati žene, Isus svoje propovijedi ispunja ženskim likovima. Na sablažnjiv način uspoređuje Božju radost zbog našega spasenja s radošću udovice koja pronađe izgubljeni novčić.[145] Na drugome mjestu inzistira da je smjelost koja nam treba u molitvi smjelost udovice koja traži pravdu.[146]

Ističe i neke žene koje su bile primjer ispravnoga odgovora na njegovu poruku. Djelo ljubavi jedne bludnice kojoj je oprošteno koristi da posrami

143. Sir 42,12-14. Na drugome mjestu Sirah kaže da je kći potpuni gubitak i stalni mogući izvor sramote.
144. Lk 7,11-15
145. Lk 15,3-10
146. Lk 18,1-8

negostoljubivo ponašanje jednoga farizeja.[147] Upozorava na darežljivost siromašne udovice[148] i potvrđuje majke koje donose svoju djecu da ih blagoslovi, unatoč reakciji njegovih nestrpljivih učenika.

Isus čak dovodi u pitanje neupitne norme i zakone koji su žene ostavljali izloženima hirovima muškaraca**.** Jedna stroga vjerska skupina pokušava ga uhvatiti u zamku: „Je li dopušteno čovjeku otpustiti svoju ženu iz bilo kojega razloga?" Isus odgovara na taj zakon pristran prema jednom spolu tako da navodi Božju izvornu nakanu za brak: „Čovjek će prionuti uz svoju ženu i bit će dvoje jedno tijelo." Pitaju ga zašto je onda Mojsije zapovjedio da muškarac smije ženi dati otpusnicu i otpustiti je. Isusov odgovor djeluje kao električni udar: „Mojsije vam je zbog tvrdoće vašega srca dopustio otpustiti svoje žene. *Ali od početka nije bilo tako.*"[149] U okolnostima u kojima su se žene smatrale vlasništvom muškarca, u kojima su muškarci mogli otpustiti svoje žene zato što su im pokvarile večeru ili zato što nisu bile dovoljno lijepe, i u kojima su otpuštene žene u društvu prolazile strašno, Isus izaziva muškarce da svoje žene vide onako kako ih on vidi: kao osobe s urođenom, neodvojivom i nezamjenjivom vrijednošću. Ono što je Eva bila Adamu prije pada – voljeni pandan i ravnopravna družica – to bi njihove žene trebale biti njima. U svemu tome Isus ne dopušta da pala kultura u kojoj žive promijeni definiciju braka niti muškarcima daje posebne povlastice da jednostavno odbace svoje *ezer kenegdos*.

I žene su ljudi

Žene u biti nisu „drugačije" od muškaraca. Dijele puno čovještvo muškaraca. Ne treba im posebno postupanje, nego ljudsko postupanje. Isus je to pokazivao tako što u ophođenju sa ženama nije dizao nikakvu pompu. U evanđeljima su žene jednostavno tu. Ponekad su imenovane, ponekad su u pozadini. Ponekad primaju. Drugi put daju. Isus se prema njima odnosi kao prema ravnopravnima muškarcima. Nevjerojatno za njegovo doba: nigdje u evanđeljima Isus ne oslovljava muškarce kao muškarce ni žene kao žene. Niti daje ikakav nauk o rodnim ulogama ili o tome kako ostati unutar područja primjerenih spolu. Kanadska autorica Sarah Bessey kaže:

147. Lk 7,36-50
148. Mk 12,41-44
149. Mt 19,1-8

U zapisima evanđelja vidjela sam kako se Isus prema ženama nije odnosio nimalo drugačije nego prema muškarcima, i to mi se svidjelo. Nismo bile neizrecivo dragocjene, krhke poput finoga porculana. Nismo dobivale nikakve povlastice niti je itko nježno strepio može li nam se povjeriti da razumijemo, pridonosimo ili radimo. Žene nisu bile ni previše slatke ni preslabe za osvjedočenje Duha Svetoga, niti previše manipulativne i sklone ljubomori, nesigurnosti i prijevari da bi potiskivale kraljevstvo tame. Isus nije bio pokroviteljski i nije se spuštao na nas s visine.[150]

U riječima Sarah Bessey odjekuju neke misli Dorothy Sayers, znanstvenice s Oxforda:

Možda nije čudo što su žene bile prve kod jaslica i posljednje kod križa. Nikada nisu upoznale muškarca kao što je bio ovaj Čovjek – nikada nije bilo drugoga takvoga. Prorok i učitelj koji im nikada nije prigovarao, koji im nikada nije laskao, nije ih nagovarao ni gledao s visine … koji je njihova pitanja i argumente shvaćao ozbiljno, nikada im nije ocrtavao njihovo područje, nikada ih nije požurivao da budu ženstvene niti im se rugao zato što su žene; koji nije imao nikakve skrivene namjere ni nesigurnoga muškog dostojanstva koje bi morao braniti; koji ih je uzimao onakve kakve ih je našao i bio potpuno nesputan.[151]

Pisci evanđelja ne samo da prisutnost žena u društvu i u službi prikazuju kao nešto normalno nego ih prikazuju i u najpozitivnijem mogućem svjetlu. *Uzmite Evanđelje po Ivanu.* Kad u njegovim poglavljima pregledamo Isusove susrete sa ženama, nalazimo da je jedna žena (Marta) razočarana njime, ali on s njom postupa tako nježno, a, kao što ćemo vidjeti u 11. poglavlju, njezinu kasniju slomljenost srca dočekuje najvećom čašću. Za razliku od društva u kojemu su bili uronjeni, koje je žene napadalo i okrivljavalo, nijedna žena nije prikazana kako se opire Isusovu djelovanju, ne vjeruje, napušta ga ili ga izdaje. Usporedite to s načinom na koji Ivan prikazuje licemjerje, taštinu, nestalnost, tupost, namjernu nevjeru i posvemašnje zlo u Isusovim muškim učenicima.[152]

Ili uzmite Evanđelje po Luki. U Lukinu životopisu Isusa postoji 27 mjesta na kojima su muškarci i žene *u paru*, počevši od anđela koji se ukazuje muškarcu

150. Sarah Bessey, Jesus Feminist, pogl. 1.
151. Dorothy Sayers, Are Women Human? Essays on the Role of Women in Society, str. 68.
152. Vidi Iv 12,4-5; 13,2.27-40.37-38; 9,24-35; i 16,18.31-32.

Zahariji, *a zatim Mariji*, pa sve do prisutnosti muškaraca *i žena* koji svjedoče Isusovoj smrti i uskrsnuću i u njima sudjeluju. S obzirom na velik trud koji Luka ulaže u strukturu svojega remek-djela, bilo bi šteta promašiti njegovu poantu: *s Isusovim dolaskom dolazi i puno dostojanstvo žena*. Tu poantu možda najbolje primamo kad promatramo kako se Isus odnosio prema trima ženama posebno:

Žena na zdencu. U svijetu u kojemu se poučavanje žene teologiji smatralo ne samo nepotrebnim nego i nemoralnim, u Iv 4 nalazimo Isusa kako svoje putovanje namjerno planira tako da se susretne s jednom prezrenom ženom na zdencu u Samariji. Budući da rabini javno nisu razgovarali čak ni sa ženskim članovima svojih obitelji, a kamoli sa ženama koje nisu poznavali, ona je zbunjena njegovom otvorenom molbom za pomoć i njegovim razgovorom s njom. To brzo prelazi u osobni i teološki razgovor o njezinoj prošlosti u odnosima i njezinoj potrebi za Bogom. Kao žena koju su zlostavljali mnogi muškarci, njezina priča otkriva da se prema njoj nijedan muškarac nikada prije nije tako odnosio. U njihovu razgovoru, najduljem zapisanom razgovoru između Isusa i bilo koje pojedine osobe, on ozbiljno ulazi u njezina teološka pitanja. Kad joj kaže da ode pozvati svojega muža, primjećujemo njegovo naizgled suptilno zanemarivanje tadašnjega stajališta da žena treba slijediti svojega muža, a ne voditi ga. Ishod toga razgovora jest da ona postaje prva osoba u Evanđelju po Ivanu koja otkriva da je Isus Mesija, i njegova prva evangelistica velikih razmjera.

Žena zatečena u preljubu. Skupina muškaraca baca Isusu pred noge ženu zatečenu u krevetu s muškarcem koji nije njezin muž. Iako je Mojsijev zakon teretio i muškarca preljubnika, njega u ovoj priči nema – vjerojatno su ga pustili da se izvuče. Rulja pokušava njezinu sramotu i očitu krivnju iskoristiti da Isusa uhvati u zamku. Ondje ona leži, licem u prašini, razotkrivena i ponižena, čekajući da je pogodi prvi kamen. Ali Isus oko nje povlači krug zaštite.[153] Nastupa tišina, napetost doseže vrhunac. A onda on progovara. Za razliku od svih drugih glasova, njegov nije prožet bijesom i mržnjom. Njegov izazov da onaj tko nije sagriješio baci prvi kamen pogađa muškarce, a ne ženu, ravno među oči. Jedna po jedna, stisnute šake ispuštaju teško kamenje. Žena se uspravlja, a on čeka – nježno je pokrivajući preobražavajućom, nečuvenom milošću.

153. Zahvaljujem Sarah Bessey, majstorici pisane riječi, za ovu rečenicu.

Marija iz Betanije. Na Bliskom istoku muškarci i žene nisu se družili. Jose ben Johanan iz Jeruzalema poučavao je: „Tko mnogo razgovara sa ženom, navlači zlo na sebe i na kraju će baštiniti pakao.“[154] Ali Isus šokira svoje sljedbenike time što dopušta Mariji da „sjedi do njegovih nogu“, što je bio stručni izraz za to da je netko nečiji učenik. Kao prvi rabin koji je to ikada učinio, Isus ponovno krši norme o spolovima. Uloga žena bila je obavljati kućne poslove, a uloga muškaraca razgovarati s rabinom gostom i sjediti pod njegovim poučavanjem. Osim toga, biti učenik nekoga rabina značilo je krenuti putem obuke koji je mogao dovesti do toga da i sam postaneš rabin. Pa ipak, kad Isusu prigovore što Mariji dopušta to počasno mjesto, on pokazuje da njezino mjesto do svojih nogu ne samo podnosi. On ga potiče. Čak blago kori Martu, zaokupljenu ribanjem lonaca: „[B]rineš se i uznemiruješ za mnoge stvari, a potrebno je malo – ili zapravo samo jedno. Marija je izabrala bolje.“[155]

Mariju iz Betanije susrećemo u evanđeljima još jednom. Samo šest dana prije njegova uhićenja, dok sjena križa visi nad njegovom glavom, Isus je gost na večeri kad ona, koja je prije sjedila do njegovih nogu, sada ulazi s alabasternom posudom punom skupocjenoga mirisa. Tiho obilazi prostoriju dok ne stane iza Isusa, razbija posudu i izlijeva njezin neprocjenjivi sadržaj na njegovu glavu i noge.

Muški gosti ne cijene tu gestu ni prekrasan miris koji sada ispunja prostoriju. Umjesto toga osuđuju Marijinu žrtvu kao nerazumno rasipanje: „Pustite je!“ kaže Isus. „Zašto joj dodijavate? Učinila mi je lijepo djelo! Unaprijed je pomazala mirisom moje tijelo za ukop. … [G]dje god se u svijetu bude propovijedalo evanđelje, pripovijedat će se i ovo što je ona učinila.“[156] U Evanđelju po Marku nijedna osoba ne prima veću čast, a Isus joj je daje uz rizik za vlastiti ugled, jer ne mari za ogorčenje muškaraca za stolom. I kakav je to svet trenutak za svakoga od nas upravo sada: dok čitamo ove retke, *mi* postajemo ispunjenje Isusova obećanja – prepoznajemo i častimo upravo onu ženu koju je Isus počastio.

154. Pirkei Avot 1,5
155. Lk 10,42
156. Mk 14,1-9

Žene i Duh misije

Na dan Pedesetnice Petar zbunjenom mnoštvu objašnjava značenje izlijevanja Duha na 120 muškaraca i žena. Tvrdi da se time ispunjava Joelovo proroštvo izrečeno stoljećima prije: „U posljednje dane, govori Bog, izlit ću svojega Duha na sve ljude. Vaši sinovi i vaše kćeri prorokovat će, vaši mladići gledat će viđenja, vaši starci sanjat će snove. Čak i na svoje sluge, i na muškarce i na žene, izlit ću u one dane svojega Duha, i oni će prorokovati.“[157]

U cijeloj Hebrejskoj Bibliji nema zapisa da je Duh izliven na roba, na pogana ili na ženu – samo na slobodne muškarce Židove. Točnije, takav blagoslov primaju samo kraljevi i proroci. Pa ipak, Joelovo proroštvo, vjerojatno najnečuvenije predviđanje koje je izrekao neki židovski prorok, objavljuje da će doći vrijeme kada Duh neće biti dan samo židovskim kraljevima i prorocima, nego „svim ljudima“, uključujući pogane, „sluge“ niskoga položaja ili robove, pa čak i „kćeri“ i „žene“.

Djela apostolska zatim bilježe kako se Božji Duh poput šumskoga požara širi iz one gornje sobe u Jeruzalemu dok on čini ono što je obećao: ispunja i osnažuje i žene, robove i pogane. Čak je i Petar, opterećen židovskim etnocentrizmom iz svojega odgoja, poslije u Kornelijevoj kući zaprepašten kad vidi da se Duh izlijeva na pogane. Tek tada konačno može povjerovati da i pogani mogu pripadati Božjemu narodu.[158] Dok čitamo Bibliju od početka do kraja, trebali bismo osjetiti slično strahopoštovanje kao Petar u Kornelijevoj kući kad vidimo kako se ono što je nekoć bilo dano samo muškarcima na dan Pedesetnice daje i ženama!

Pa ipak, upravo je onamo Isus vodio stvari. Njegov radikalan odnos prema ženama u zemaljskom životu, na primjer, doveden je do vrhunca njegovom smrću na križu, u trenutku kad se i hramski zastor razderao nadvoje[159] i kad se Sveta Božja Prisutnost, koja je nekoć prebivala u Svetinji nad svetinjama, izlila na ulice. Židovski hramski kompleks u vrijeme njegove smrti sastojao se od koncentričnih područja koja su, od najunutarnjijega prema najvanjskijem, dopuštala samo židovskim muškarcima ulaz u unutarnje

157. Dj 2,17-18; Jl 3,1-2
158. Dj 10,44-48
159. Mt 27,5

predvorje, poganima u Predvorje pogana, a zatim ženama u Predvorje žena. Simbolika je dovoljno jasna: predvorja predstavljaju koliko su se različite vrste ljudi najviše mogle približiti Božjoj prisutnosti. Samo su hebrejski muškarci smjeli u sam hram, a samo je jedan židovski muškarac, jednom godišnje, smio ući u Svetinju nad svetinjama.

Osjetite onda čudo toga što se, dok je krv tekla iz Isusova boka, Božji Duh izlio iz Svetinje nad svetinjama – probio je obale, razderao pregradni zastor nadvoje i potencijalno doveo svakoga u samo središte zbivanja! *Odsad u strukturama Božjega naroda više ne bi bilo nikakvih područja „samo za muškarce" ili „samo za Židove".*

Dar Duha nije dan samo kao dio nečijega potpunog spasenja i uključenosti u Božji narod, nego i radi nečijega punog sudjelovanja u Božjoj misiji. I Joel u svojem proroštvu i Petar u svojoj propovijedi povezuju Duha s pozivom koji ide u svijet: „svatko tko zazove ime Gospodnje bit će spašen".[160] Joelova i Petrova poanta jest da će, kad dođe Mesija, i slobodni i rob, i stari i mladi, i bogati i siromašni, i Židov i pogan, i muškarac i žena biti jednako spašeni *i jednako poslani u sili Duha da vrše misiju*. U Kristu ćemo svi, i muškarci i žene, biti kraljevi, proroci, svećenici, glasnici i misionari.

Joelovo proroštvo počinje se ostvarivati kad nastaje prva crkva. U Dj 1, prije nego što je Duh darovan, kaže nam se da su „[s]vi oni jednodušno i ustrajno bili u molitvi, *zajedno sa ženama i s Marijom, Isusovom majkom*, i s njegovom braćom. U one dane ustade Petar među vjernicima (bila je to skupina od oko stotinu i dvadeset ljudi) i reče: ‚Braćo i sestre …'"[161] Zašto su se pripremale i žene, a ne samo muškarci? Vrlo jednostavno: i njih je poslao Uskrsli Isus. Dj 1 nastavlja se odmah na Lk 24, gdje Isus, nekoliko dana prije nego što uzađe na nebo, jede sa svojim učenicima – među kojima su apostoli „i oni koji su bili s njima"[162] – i zapovijeda im da budu Isusovi svjedoci svim narodima, ali tek nakon što prime silu odozgo. Tko su „oni koji su bili s njima"? Među njima su mnoge žene – u 10. retku „one" su žene, a isti se „oni" javljaju u recima 33 i 50-53 te u Dj 1,14. Što se događa kad „oni" (uključujući mnoge žene) prime

160. Dj 2,21; Jl 3,5
161. Dj 1,15-16
162. Lk 24,33

Duha? „Svi" počinju „navješćivati Božja veličanstvena djela"[163] pred promatračima – *ne samo muškarci, nego i žene na čelu Božje misije.*[164]

Ako je najveći blagoslov dan Crkvi Duh, a najvažnije djelo Crkve naviještanje Isusa izgubljenomu svijetu koji umire, onda moramo uočiti da su žene u ranoj Crkvi – sasvim suprotno smjeru Staroga zavjeta – potpuno sudjelovale u sili i misiji zajedno s muškarcima. Ne propustimo ovu presudnu točku: iako Židovi, muškarci i gospodari prevladavaju na obzoru biblijskoga pripovijedanja, Joelovo proroštvo i Petrovo navođenje toga proroštva pokazuju da je u Božjem naumu jednako mjesto dano poganima, robovima *i ženama*. Evo još jednoga kratkog, ali nosivog odlomka koji kaže nešto vrlo slično.

Ni Židov ni Grk

Prije nego što je susreo Isusa, Pavao je, kao i svi Židovi, vjerojatno molio jutarnju molitvu u kojoj je hvalio Boga što nije stvoren kao pogan, rob ili žena. Kad se ta molitva molila u sinagogi u kojoj su bile i žene, žene bi zauzvrat zahvaljivale Bogu „što si me stvorio po svojoj volji" – i time su priznavale svoju manju vrijednost u Božjim očima i prihvaćale svoje manje povlastice u antičkom židovskom životu.

Možda obrezanje, znak saveza u Starom zavjetu, zamišljamo kao nešto vrlo bolno što su židovski muškarci morali podnijeti. U stvarnosti to je bio statusni simbol koji su nosili na svojem tijelu i koji ih je označavao kao pripadnike najvišega vjerskog sloja – sloja iz kojega su bili isključeni i pogani i žene. Zamislite sada ushit jednakosti koji je donio novozavjetni znak saveza. To više nije muško obrezanje (koje je po samoj svojoj naravi isključivalo), nego krštenje kao obred svakoga vjernika, namijenjen Židovu *i* poganu, muškarcu *i* ženi.

163. Dj 2,11

164. Slično tome, u Dj 4, u istoj jeruzalemskoj crkvi, ponovno nalazimo žene na samoj prvoj crti misije evanđelja. Nakon što su Petar i Ivan pušteni iz zatvora, odlaze svojima i vode ih u molitvu. „Kad su se pomolili, potreslo se mjesto na kojem su bili okupljeni, i svi su se napunili Duha Svetoga te su i dalje sa smjelošću govorili riječ Božju." (Dj 4,31) Tko su ti „oni" koji mole i propovijedaju? Nema razloga pretpostaviti da bi žene spomenute u Dj 1 i 2 bile isključene. To postaje jasno kad vidimo ishod toga što su muškarci i žene navješćivali Božju dobrotu: „I sve se više vjernika pridruživalo Gospodinu, mnoštvo i muškaraca i žena." (Dj 5,14)

Mnogi stručnjaci kažu nam da su se sljedeće riječi iz Gal 3,28, koje uredno pobijaju Pavlovu raniju jutarnju molitvu iz vremena prije obraćenja, upotrebljavale kao usmena krsna formula: „Nema tu više ni Židova ni Grka, nema više ni roba ni slobodnjaka, nema više ni muškog ni ženskog, jer ste vi svi jedan u Kristu Isusu.“[165] Ključni izraz u tom retku jest „u Kristu Isusu“. Iako Isus iz Nazareta predstavlja onoga za koga su Židovi vjerovali da ima najviše mjesto u Božjem narodu – slobodnoga muškarca Židova –, svi koji su kršteni u njegovo ime u njemu baštine isti dragocjeni položaj. Ovaj redak ne spušta cijelo čovječanstvo na istu razinu. Naprotiv, on otkupljeno čovječanstvo podiže na istu visinu. Nije čudo što je taj redak nazvan društveno najeksplozivnijim tekstom u Bibliji i *Pavlovom Magnom Cartom čovječanstva*. Ako Gal 3,28 čitamo u kontekstu cijele poslanice, vidimo da je Pavlova poanta da Bog ima jednu obitelj, a ne dvije. Obitelj koju je Bog obećao Abrahamu čine svi koji vjeruju u Isusa – i Abrahamovi sinovi i njegove kćeri, i oni koji su naslijedili njegove gene, Židovi koji vjeruju, i oni koji su nasljedovali njegovu vjeru, pogani koji vjeruju. Pavao to piše kako bi se pozabavio problematičnim odnosima između Židova i pogana. Židovi su dugo smatrali da su nadmoćniji od pogana, i iako su sada imali istoga Spasitelja, i dalje su smatrali da su Božji miljenici. Ako su pogani htjeli pred Bogom stajati kao njihovi pravi ravni, vjerovali su mnogi židovski kršćani, najprije su se morali obrezati. Pavao to odlučno odbacuje. Razliku između obrezanih i neobrezanih proglašava nevažnom. I Židovi i pogani imaju puni pristup Abrahamovu najužem krugu: „Nema ni Židova ni Grka“, kaže on. Prema Pavlu, kakve god etničke i društvene razlike postojale „vani u svijetu“, one su bez značenja „ovdje u crkvi“.

Iako je u središtu Poslanice Galaćanima to što su Židovi pogane smatrali manje vrijednima, Pavao usput spominje da isto načelo vrijedi i za hijerarhije „slobodnjaka i roba“ te „muškog i ženskog“. *Njegova je ključna poanta da evanđelje ukida hijerarhijske sustave vrijednosti i povlastica koji su ukorijenjeni u etničkom podrijetlu, društvenom položaju i spolu.*

165. Neposredni kontekst jasno pokazuje tu vezu: „Jer svi vi koji ste kršteni u Krista, Krista ste obukli“ (Gal 3,27). Kao novi vjernici, ulazeći u krsnu vodu, izgovarali su svoj novi identitet i jedinstvo u Kristu.

Ni rob ni slobodnjak

U Poslanici Galaćanima Pavao iznosi radikalnu teologiju koja pokreće svojevrstan kulturni potres, iako se on isprva osjetio tek kao rani podrhtaj. Slično tome, i njegova poslanica Filemonu poučava jednoga kršćanskoga gospodara kako da promijeni način na koji će se odnositi prema svojem robu koji mu se vraća. Pavao potiče toga voditelja kućne crkve u Kolosama da ponovno primi svojega odbjegloga roba Onezima. Otkako je pobjegao, Onezim je došao do vjere, pa ga sada Pavao, zajedno s ovim pismom, šalje natrag njegovu „vlasniku", ali uz razumijevanje da će dotadašnje stanje njihova odnosa biti narušeno. Izaziva Filemona da Onezima primi „ne više kao roba, nego bolje od roba, kao dragoga brata. Meni je osobito drag, a koliko tek tebi, i kao čovjek i kao brat u Gospodinu."[166] Kad Poslanicu Galaćanima i Poslanicu Filemonu stavimo jednu pokraj druge, uočavamo da se Pavao s napetostima između Židova i pogana te slobodnjaka i roba nosi na isti način: *ne poričući društvene razlike, nastoji hijerarhiju što više rastočiti, primjenjujući silu evanđelja koja ujedinjuje i izjednačuje.*[167]

U svim tim primjerima *Pavao radikalno preokreće društvene hijerarhije* u načinu na koji vjernici gledaju jedni na druge i kako se jedni prema drugima odnose: Židovi prema Grcima u galaćanskoj crkvi i gospodar prema robu u kološkoj crkvi. Pavao možda ne briše njihove društvene razlike,[168] ali Kristov križ i dar Duha počeli su rastakati diskriminaciju, neprijateljstva, isključivanja i hijerarhijske norme koje su tako dugo bile prihvaćene i cijenjene.

U svim svojim poslanicama Pavao je osobito zaokupljen razlikom koju evanđelje stvarno čini u praktičnom životu zajednice. Crkva nije tu samo da

166. Flm 1,16

167. Slično tome, baveći se napetostima između bogatih i siromašnih u korintskoj crkvi, u 1 Kor 11,17-34, Pavao se suprotstavlja grješnom načinu na koji su se bogati u njihovoj zajednici odnosili prema siromašnima. Kori ih zato što se prejedaju i opijaju za stolom Gospodnje večere, dok siromašne ostavljaju gladnima. Pita ih: „Zar prezirete Crkvu Božju i sramotite one koji nemaju ništa?" U evanđelju, u kojemu su bogati i siromašni spojeni u jedno Kristovo tijelo, bolji je put da „braća i sestre, kad se okupljaju na jelo, čekaju jedni druge".

168. Zato se Pavao na pastoralnoj i misijskoj razini i dalje odlučuje za drugačiji pristup u evangelizaciji Židova i pogana i u pastoralnoj skrbi za njih kad je riječ o pitanju Mojsijeva zakona, kojega su se Židovi držali. (Vidi 1 Kor 9,17-23; Rim 14-15) Židovi i pogani možda su stigli do „istoga odredišta, ali su došli vrlo različitim putovima i zadržavaju vrlo različita kulturna sjećanja i predodžbe". (N. T. Wright – izvor: www.bit.ly/3q7vQid)

vjeruje evanđelju. Crkva postoji zato da u svojoj zajednici i kroz nju razradi najbolji način na koji se ljudi mogu odnositi jedni prema drugima i djelovati jedni uz druge. Ona je jedino mjesto na svijetu na kojemu bi svi trebali sudjelovati ravnopravno.

Potpuno promašujući tu poantu, mnogi stručnjaci komplementaristi čitaju Gal 3,28 samo kao opću izjavu o nečijem položaju pred Bogom, a poriču činjenicu da je Pavlu osobito stalo do praktičnoga i zajedničkoga ostvarivanja te presudne teologije. Ali u Pavlovoj misli naš položaj pred Bogom oblikovat će naše konkretne odnose i oblik koji crkva poprima. Kristovo evanđelje otvara ne samo nov način odnosa s Bogom nego i jednih s drugima. Židovski, izrazito hijerarhijski svijet u kojemu je Pavao odrastao u Kristu je preokrenut. Taj novi život u Kristu treba voditi do novoga iskustva zajedništva, kaže Gal 3,28.

Što to znači za spolove?

Ni muško ni žensko

Nakon što je naveo jedinstvo i jednakost između „Židova i pogana" te „slobodnorođenih i roba", Pavao dodaje i treći par: „muško i žensko". To ne znači da Pavao kaže kako krštenjem postajemo bića bez roda i bez spola. Ono što mora nestati jesu napeti odnosi moći – „vani u svijetu" hijerarhija i postojeće stanje između muškarca i žene mogu biti oštri, ali „ovdje u crkvi" počinje se očitovati novi poredak.

A što je s vodstvom u crkvi? To je tema na koju ćemo poslije doći potanje, ali zasad uočite ovo pronicavo zapažanje novozavjetnoga stručnjaka F. F. Brucea:

Pavlovo izjednačavanje položaja muškoga i ženskoga u Kristu ne podrazumijeva ništa više ograničenja nego njegovo izjednačavanje položaja Židova i pogana ili roba i slobodnoga čovjeka. Ako se u svakodnevnom životu život u Kristu otvoreno očituje u crkvenom zajedništvu, onda, ako pogan može vršiti duhovno vodstvo u crkvi jednako slobodno kao Židov, ili rob jednako slobodno kao građanin, zašto ne bi i žena jednako slobodno kao muškarac?[169]

169. F.F. Bruce. The Epistle to the Galatians

Iako se neki od nas možda teško mire s Bruceovom poantom, po mojem se mišljenju ona slaže sa zapažanjem koje iznosi Pavao – i odbacuje svaki pokušaj da se povlastice, moć ili rang održe argumentom spola, društvenoga položaja ili etničkoga podrijetla. Bruce nastoji istaknuti nedosljednost očitu kod toliko bibličara koji rado razmatraju posljedice Pavlove teologije za etničke odnose (Židov – pogan) i društveno-ekonomske odnose (rob – slobodnjak), ali je propuštaju primijeniti na odnose između muškarca i žene. Ali u Pavlovoj sažetoj teološkoj izjavi ta su tri para usporedna.

Najmanje što možemo reći jest ovo: iako Pavao u Poslanici Galaćanima ne razrađuje što sve to znači za žene i robove kao što to čini za pogane, on očito ruši pregrade koje jedne povlašćuju, a druge nepravedno kažnjavaju. On zamišlja kako žene, robovi i pogani doživljavaju slobodu od kulturnih hijerarhija, te jedinstvo i jednakost u Kristovu tijelu, u kojemu razlike, iako nisu potpuno uklonjene, trebaju biti duboko umanjene. *To je doista radikalna zamisao.*

Ali kamo sve to vodi? Službe žena u ranoj Crkvi istražit ćemo u 12. poglavlju, ali skočimo sada na kraj priče.

Kako na nebu

Zasad živimo u vremenu u kojemu se ispunjavaju mračna predviđanja iz Post 3,16, jer muškarci spremno vladaju nad ženama, ali patrijarhat će na kraju progutati Isusova *Parousia* (njegov ponovni dolazak). Na kraju Poslanice Galaćanima, u kojoj je nastojao pokazati kako evanđelje ukida podjele i hijerarhije u Božjem narodu, Pavao kaže: „Ni obrezanje ni neobrezanje ne znači ništa; važno je novo stvorenje.“[170] Novo stvorenje odnosi se na Božje obećanje da će iznova oblikovati ljudski rod i svemir. U Božjem budućem preoblikovanju svijeta podjela i hijerarhija više neće biti, ali ta se budućnost već sada ostvaruje u crkvi po Kristovu djelu i po prisutnosti Duha, koji svima daje darove vodstva i poučavanja, tako da će muškarci i žene ponovno vladati jedni uz druge (Lk 22,30).[171]

170. Gal 6,15

171. Prema Joelovu proroštvu o kraljevstvu koje dolazi, kad se Duh izlije poput potopa i kad mnoštva ljudi iz svakoga naroda budu zazivala ime Mesije Gospodina, njegovi će ključni sudionici biti i muškarci *i žene*.

Neki stručnjaci komplementaristi, međutim, tvrde da će i u budućem svijetu vladati muškarci, a ne žene. Istina je da je Isus svojim muškim apostolima obećao dvanaest budućih prijestolja, kojima će ih jednoga dana nagraditi velikom čašću za njihove žrtve,[172] ali kad čitamo odlomke u kojima su ta obećanja dana, vidimo da Isus slično obećanje proširuje na *sve svoje sljedbenike*, a ne samo na Dvanaestoricu.[173] Što se tiče 24 starješine u Ivanovu apokaliptičnom viđenju, apokaliptičnu simboliku ne smijemo previše rastezati – čak i ako 24 čine 12 Izraelovih sinova i 12 apostola, oni predstavljaju *cijeli Božji narod*. Osim toga, problem s tvrdnjom da je najveća čast za svu vječnost pridržana za 24 slobodna muškarca Židova jest u tome što to nema posljedice samo za žene, nego i za robove i pogane: hoće li oni zauvijek biti na dnu? Sigurno ne – do takva bismo zaključka došli samo ako bismo počinili previše čestu tumačiteljsku pogrešku da simbolične izjave u Pismu čitamo doslovno.

Ono što je jasno u Isusovu poučavanju jest da će oni koji su u palom svijetu na najnižoj prečki u otkupljenom svijetu dobiti najviše položaje. U prispodobi o talentima Isus vjernost ovdje povezuje s nebeskom nagradom i vlašću na nebu. Kršćanska mučenica Blandina iz četvrtoga stoljeća, „sitna, krhka, prezrena robinja“, s pravom je vjerovala da bi njezina vjernost do smrti mogla značiti da će „biti postavljena među nebesku elitu, posađena ravno u sjaj Božje blistave palače, ispred onih koji su u palom svijetu bili neizmjerno iznad nje“.[174]

Kako znamo da će na novim nebesima i novoj zemlji i muškarci i žene biti ravnopravni subaštinici? U Starom zavjetu postojale su tri službe „vodstva“ koje je Bog izdvojio za posebno pomazanje: proroci, svećenici i kraljevi. Novi zavjet preuzima te tri uloge i projicira ih – doduše u razvijenom obliku – u vječnost.

172. Mt 19,28 i Lk 22,30

173. U Mt 19, nakon svojega očito metaforičkoga obećanja Dvanaestorici da će sjediti na dvanaest prijestolja, kao naknadu za žrtve koje su podnijeli za njega, Isus odmah govori o tome kako će „svatko“ tko podnosi žrtve za njega biti nagrađen u ovom životu i u sljedećem, tako da će mnogi koji su na zemlji posljednji na nebu biti prvi. Slično tome, u Lk 22, neposredno prije nego što Isus spomene da će njegovi učenici sjediti na dvanaest prijestolja i suditi Izraelu (opet vrlo simbolično), Isus kaže da će u njegovu kraljevstvu sluga svih biti najveći od svih – što se ne odnosi samo na Dvanaestoricu, nego potencijalno na bilo koga. U oba su slučaja dvanaest prijestolja simbolična, a otvorena je i mogućnost da će na nebu biti nagrađenih ljudi s još većom čašću od apostola.

174. Tom Holland, Dominion: The Making of the Western Mind, pogl. 4

Žene jesu i bit će proročice. Već smo vidjeli kako žene na Pedesetnicu prorokuju zajedno s muškarcima. Iako će proroštvo kakvo poznajemo prestati, vjerojatno će Božji narod i dalje objavljivati Božje riječi kroz svu vječnost. *Isto tako, žene jesu i bit će kraljice i svećenice.* Petar uključuje žene u crkvi kojoj piše kad joj kaže da su „izabrani rod, kraljevsko svećenstvo".[175] Ivan, također uključujući žene, slavi Boga zbog toga što će te uloge trajati zauvijek: „Učinio si ih kraljevstvom i svećenicima koji služe našemu Bogu, i oni će kraljevati na zemlji."[176]

Razvucite svoju maštu do najudaljenijih obzora vremena i primijetit ćete da će, kad na novim nebesima i novoj zemlji vidimo konačno ispunjenje Gal 3,28, hijerarhije među spolovima koje su dosad prevladavale u ljudskoj povijesti izvesti svoj posljednji čin nestajanja. Svako natjecanje među spolovima, svako ponižavanje jednoga od strane drugoga, napokon će ustupiti mjesto potpunom međusobnom cijenjenju i suradnji.

To nas ne bi trebalo iznenaditi: novo stvorenje jest obnova i potpuni procvat izvornoga stvaranja. Božji izvorni naum bio je da i Adam i Eva budu čuvari Božje riječi, da oboje vladaju zemljom kao kralj i kraljica i da oboje obrađuju vrt-hram kao svećenici. *Kroz svu vječnost otkupljeni muškarci i žene radit će rame uz rame u konačnom ostvarenju prvoga stvaranja kao suproroci, suvladari i susvećenici.* Ako je to cilj prema kojemu sve vodi za Isusovu Crkvu, zašto bismo se sada zadovoljili ičim manjim?

Velike stvari događaju se u malim recima

Od tisuća imenovanih ljudi u Bibliji velika su većina slobodni muškarci Židovi – zapravo u cijelom Pismu postoji samo 200 imenovanih žena. Nakon tako sjajnoga početka za žene u biblijskoj priči i u priči čovječanstva, pad naših praroditelja usmjerava nas u pogubnom smjeru. Većina glavnih likova u Bibliji slobodni su, a ne robovi; Židovi, a ne pogani; i muškarci, a ne žene. Što da mislimo o tome? Trebamo li onda zaključiti, na temelju puke biblijske statistike, da Bog više voli slobodne muškarce Židove?

175. 1 Pt 2,9
176. Otk 5,10

Nipošto. Razlog zbog kojega uglavnom nalazimo priče o Židovima jest to što je to bio narod koji je Bog posebno pozvao da iščekuje Mesiju, da ga ugosti i podijeli sa svijetom. Slično tome, slobodni muškarci pojavljuju se na svakom koraku zato što su antičke društvene prilike sredozemnoga svijeta robove i žene držale praktično nevidljivima, izvan javne sfere – a upravo se u njoj odvija velik dio biblijskoga pripovijedanja.

Stoga statistička neravnoteža vidljiva u Pismu *nije* posljedica toga što bi Bog radije birao muškarce za posebno postupanje ili za posebne zadaće u svojem kraljevstvu, nego posljedica palog svijeta kojim vladaju muškarci (kako je Bog predvidio u Post 3), svijeta kojemu je Bog milosrdno i strpljivo prilagodio svoje objaviteljske i otkupiteljske namjere.

Štoviše, ako pogledamo golem naglasak na Židovima, ne samo u Starom nego i u Novom zavjetu, ne možemo zaključiti da Židovi u Božjem planu stoje više ako uzmemo u obzir presudne biblijske izjave golema teološkoga značenja – kao što je obećanje Abrahamu da će njegovi potomci „blagosloviti narode svijeta" ili izjava nad Crkvom da „u Kristu nema ni Židova ni Grka". Iako su takve izjave rijetke, one su odlučujući čimbenici u tumačenju Biblije te u prihvaćenom vjerovanju i praksi Crkve.

Biblijsko pripovijedanje, iako u njemu prevladavaju slobodni muškarci Židovi, ne govori samo o slobodnim muškarcima Židovima. Teološki rečeno, velike stvari događaju se u malim recima. Nemaju svi tekstovi jednaku težinu. Iako je drago kamenje razasuto po cijeloj zemlji, postoje mjesta na kojima ga ima u golemim količinama. Iako je sve Pismo nadahnuto, uočavamo da se na nekim mjestima nakuplja golema količina važnoga nauka: kad je riječ o otkrivanju mjesta žene u Božjem srcu, u crkvi te u budućnosti svijeta i završetku povijesti, dijelovi Pisma koji govore najglasnije obično su ovi: sam početak i sam kraj biblijske priče, a između njih Isusov odnos prema ženama, izlijevanje Duha koji ne gleda na spol, kao ispunjenje Jl 3, i Pavlova radikalna vizija iz Gal 3,28 o duhovnoj jednakosti koja se polako, ali sigurno počinje očitovati kao društvena i funkcionalna jednakost u crkvi – činjenica koja je osobito vidljiva u Rim 16 (što ćemo razložiti u 12. poglavlju) i u Rim 12 (što ćemo istražiti u 13. poglavlju).

Kad smo postavili te koordinate, mnogo smo bolje opremljeni da u svojem vrednovanju žena krenemo na sjever, a ne na jug, i da shvatimo osobito tri

biblijska odlomka koji pušu poput bočnoga vjetra i koji se, pri površnom čitanju, čini da upućuju na manju vrijednost ili podređenost žene. Tim žestoko osporavanim odlomcima okrećemo se u nastavku.

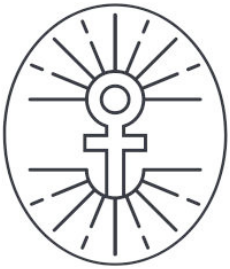

Drugi dio

ŽENE (NE)OGRANIČENE

6

Korintske žene

„Ipak, u Gospodinu žena nije neovisna o muškarcu, niti je muškarac neovisan o ženi.“ 1 Kor 11,11

Evo jednoga savjeta: *ako tehnički posao razumijevanja teških biblijskih odlomaka doista nije vaša stvar, preskočite ovo i sljedeće poglavlje i vratite im se na kraju*. Moja supruga, prva čitateljica mojega prvog rukopisa, rekla mi je: „Svako poglavlje u ovoj knjizi pravi je užitak za čitanje“ – osim ovoga i sljedećega, koja su „vrlo težak posao“. Radi čitatelja volio bih da su ova dva poglavlja manje složena – ali budući da je komplementarizam vrlo istančana mreža „biblijskih“ argumenata, ako želimo vidjeti kako se ljudi i crkve oslobađaju od njega, moramo tu mrežu rasplitati nit po nit.

Kao kratak pregled: glavna točka izložena u ovom i u sljedećem poglavlju, otvoreno rečeno, jest da *su komplementaristi pogrešno pročitali tri odlomka u Pavlovim poslanicama (1 Kor 11,3-16; 1 Kor 14,33-35 i 1 Tim 2,11-15). Oni zaključuju da Pavao naučava podređenost žene u svim crkvama za sva vremena. Ali u tim se odlomcima Pavao bavi određenom povijesnom situacijom ili osjetljivošću vezanom uz određenu kulturu. Iako sadrže djeliće teologije o spolovima koji nam danas mogu pomoći, nijedan od tih tekstova ne podupire hijerarhiju spolova koja bi vrijedila uvijek i posvuda.*

U ovom se poglavlju bavimo prvim dvama odlomcima, a trećim u sljedećem, pri čemu svaki put pokušavamo razumjeti i kritički ocijeniti komplementarno tumačenje, a zatim krenuti prema boljem tumačenju. Petar napominje da u Pavlovim poslanicama „ima nekih *stvari koje je teško razumjeti*“.[177] Ova tri odlomka sigurno su na vrhu toga popisa. (Još nešto prije nego što zaronimo:

177. 2 Pt 3,16

da ne bih preopteretio ovo i sljedeće poglavlje, mnogo vrlo važnoga sadržaja smjestio sam u bilješke na kraju knjige, pa slobodno kopajte i ondje.)

1 KOR 11,3-16

Prvi se odlomak bavi *pokrivanjem glave* – pa, slobodno za ovaj odlomak dobro napnite glavu. Nekoliko puta u životu, svaki put danima, pokušavao sam ga razmrsiti i svaki put sam otišao s malo više uvida, ali i s više pitanja nego što sam ih imao na početku. Dopustite mi da vas upoznam s time dokle sam došao s ovim odlomkom.

Brzo pročitajte ovaj odlomak (možda ćete mu se morati vraćati tijekom poglavlja) i ne čudite se ako vam se, dok ga čitate, počne vrtjeti u glavi:

3 Ali želim da znate da je glava svakomu muškarcu Krist, a glava ženi muškarac, a glava Kristu Bog. 4 Svaki muškarac koji moli ili prorokuje pokrivene glave sramoti svoju glavu. 5 A svaka žena koja moli ili prorokuje otkrivene glave sramoti svoju glavu – to je isto kao da je obrijana. 6 Jer ako se žena ne pokriva, neka se onda i ošiša; ali ako je ženi sramota ošišati se ili obrijati glavu, neka se pokriva.

7 Muškarac ne treba pokrivati glavu jer je on slika i slava Božja; a žena je slava muškarčeva. 8 Jer muškarac nije od žene, nego žena od muškarca; 9 niti je muškarac stvoren radi žene, nego žena radi muškarca. 10 Zbog toga žena treba imati vlast nad svojom glavom, zbog anđela. 11 Ipak, u Gospodinu žena nije neovisna o muškarcu, niti je muškarac neovisan o ženi. 12 Jer kao što je žena od muškarca, tako se i muškarac rađa od žene. A sve je od Boga.

13 Prosudite sami: Dolikuje li ženi moliti se Bogu otkrivene glave? 14 Ne uči li vas sama narav stvari da je muškarcu sramota ako ima dugu kosu, 15 a da je ženi slava ako ima dugu kosu? Jer duga joj je kosa dana kao pokrivalo. 16 Ako je tko sklon prepirati se oko toga, mi nemamo drugoga običaja – a nemaju ni crkve Božje.

Dopustite mi da najprije iznesem svoju najsporniju točku: ako je komplementarno tumačenje ovoga odlomka istinito, onda to – iako neki komplementaristi to poriču – znači, prvo, da svaka odrasla žena treba živjeti pod vlašću nekoga muškarca, obično svojega oca ili muža; drugo, da žene ne

bi smjele biti vodeće osobe na najvišoj razini nad muškarcima u crkvi *i u društvu*, a vrlo vjerojatno ni voditeljice muškaraca na nižim razinama; i, treće, da sve žene trebaju, općenito govoreći, biti podložne svim muškarcima, bilo da je riječ o sestrama prema braći ili o kolegicama prema kolegama. Ni kad sam bio komplementarist nisam to tvrdio, ali kad sam pomnije istražio, shvatio sam da je to zapravo posljedica *dosljednoga* komplementarnoga tumačenja toga odlomka. Ako to Bog *doista* kaže u ovom odlomku, moramo to sigurno znati. Ali ako to *ne* kaže, siguran sam da i to želimo pouzdano znati. Krenimo.

U jedinom poučavanju o pokrivanju glave u Bibliji Pavao je zabrinut zbog žena koje za vrijeme javnoga bogoslužja puštaju kosu da im slobodno pada ili ne nose veo,[178] kao i zbog muškaraca koji puštaju dugu kosu. U suvremenoj zapadnoj kulturi ni jedno ni drugo ne bi bio problem, ali u ondašnjoj je kulturi to slalo poruku koju Pavao nije smatrao mudrom. Zato tomu u svojoj poslanici posvećuje podulji odsjek. Kao i drugdje u poslanici, umjesto da samo zapovijedi bolje ponašanje, Pavao slaže nekoliko razloga jedan na drugi. Ali upravo kad naš tumačiteljski zrakoplov treba poletjeti s piste, nailazimo na više ležećih policajaca oko kojih se razilaze i najbolji stručnjaci.[179] Počnimo s pitanjem kojom se situacijom Pavao bavi.

Situacija i zašto je zabrinjavala Pavla

Čini se da neke žene na sastancima crkve nisu nosile veo, nego su svoju kosu izlagale svima na pogled, a neki su muškarci puštali dugu kosu. Zato Pavao moli žene da pokrivaju glavu velom, a muškarce da nose kratku kosu kad

178. Stručna rasprava o tome misli li Pavao na glavu pokrivenu 1) kapuljačom ili velom ili 2) dugom ili raspuštenom kosom zamorna je. Magistralni komentar Anthonyja Thiseltona o Prvoj poslanici Korinćanima pregledava argumente obiju strana i tijesno se priklanja stajalištu da je riječ o pokrivalu za glavu, velu ili kapuljači. Ja ga u tome slijedim.

179. William Witt u djelu Icons of Christ, pogl. 8, nabraja pitanja na koja stručnjaci daju različite odgovore: Govori li Pavao o nekoj vrsti pokrivala ili oglavlja (rubac, kapuljača, tunika ili veo) ili o frizurama (dugoj ili raspuštenoj kosi)? Što znači grčka riječ za „glavu" (kephalē)? Kako Pavao može povlačiti usporedbe između tako različitih parova: Bog kao Kristova glava; Krist kao muškarčeva glava; i muškarac kao glava ženi? Odnose li se „muškarac" i „žena" na muškarce i žene općenito ili posebno na muževe i supruge? Što znači to da su muškarci slava Božja, a žena slava muškarčeva? Što Pavao misli kad piše da žena treba imati „vlast" nad svojom glavom? Kakvo je značenje spominjanja anđela? Što misliti o Pavlovoj izjavi da „narav uči" kako muškarci ne bi trebali imati dugu kosu? Kad Pavao kaže da „mi nemamo takvoga običaja", na koji običaj misli?

sudjeluju u molitvi i proroštvu na bogoslužnim okupljanjima crkve. Pavao pritom ne izdaje nikakvu zapovijed – on upućuje molbu koja se temelji na mnogim argumentima, među njima i na osjetljivosti kulture.

Zašto bi žene skidale veo, a zašto bi muškarci puštali dugu kosu? Moguće je da su se bunili, ali vjerojatnije je da su pretpostavili kako kršćanska jednakost spolova koju je Pavao propovijedao (prema Gal 3,28) znači da između muškaraca i žena nema razlika, pa su stoga zanemarivali pravila pristojnosti za spolove u svojoj kulturi. Drugi mogući motiv kod žena jest želja da nadiđu svoj drugorazredni položaj u društvu tako da se ponašaju kao muškarci. A tko je, kad je riječ o ženama koje skidaju veo, bio pokretač – muškarci ili žene? Većina komentatora kaže da su žene na vlastitu inicijativu skidale veo. Nedavno je Cynthia Westfall, na temelju 10. retka, do kojega ćemo uskoro doći, dokazivala da su zapravo muškarci vršili pritisak na žene da to čine. Koje god stajalište zauzeli, Pavao se u ovom odlomku ne obračunava s grješnim stavovima – on samo iznosi argumente kojima podupire kulturnu osjetljivost onoga vremena. Bez obzira na njihove motive, Pavao ne smatra dobrom zamisli da žene skidaju veo ili da muškarci puštaju dugu kosu. Ima nekoliko razloga za zabrinutost.

Prvi je razlog, na temelju izvještaja u Post 1 i 2, to što je Bog muškarce i žene stvorio jednake vrijednosti, ali ih nije stvorio jednakima jedne drugima. Budući da ih je „Bog stvorio kao muško i žensko", Pavao smatra nerazboritim stopiti ih u jednu bezobličnu cjelinu.

Drugi je razlog to što je u njihovoj kulturi žena koja je izvan kuće puštala svoju dugu kosu da slobodno pada time poručivala da je niskoga položaja i spolno dostupna. Cynthia Westfall dokumentira činjenicu da je u grčko-rimskom svijetu robinjama i prostitutkama bilo zabranjeno nositi veo.[180] Udane žene pokrivale su glavu kao znak svojega uglednog bračnog položaja, skromnosti i čednosti. Njihovo pokrivalo za glavu govorilo je o njihovu časnom položaju.[181] Pavao je, dakle, smatrao da se time što su sve žene na crkvenom okupljanju pokrivale glavu lijepo poručuje kako su *sve žene – bile neudane ili udane, robinje ili slobodne – časne u Kristu i u crkvi, čak i one koje izvan crkve nisu dobivale nikakvu čast.* Imamo li na umu da su korintsku crkvu većinom činile žene niskoga društvenog položaja – „ne mudre, ne moćne i ne

180. Cynthia Westfall, Paul and Gender, 25.
181. Cynthia Westfall, Paul and Gender, 27.

plemenita roda“[182] –, cijenit ćemo kako je Pavlovo inzistiranje na pokrivanju glave zapravo davalo protukulturno visoko mišljenje o svim ženama u Kristu.

Treći razlog, povezan s prethodnim, jest to što je žena koja javno otkriva kosu u toj kulturi činila nešto sramotno. Pavao doista u recima 4-6 dvaput upotrebljava izraz „sramotiti“ i jednom izraz „sramota“ – a oba se mogu prevesti kao „stid“. U kulturi stida i časti otkrivena glava privlačila bi pozornost na ženu na način koji bi potkopavao njezino poštovanje prema samoj sebi, poštovanje zajednice prema njoj i – u očima promatrača – poštovanje prema Bogu kojemu se klanjaju.

Posljednji razlog za zabrinutost jest to što bi sve navedeno potkopavalo „red“ u crkvi. Ovaj dio poučavanja uklapa se u veći odsjek Poslanice Korinćanima koji je posebno posvećen uređivanju crkve koja je zapala u nered,[183] a taj odsjek završava riječima: „sve neka bude pristojno i uredno“.[184] Suočen s očitom sklonošću korintske crkve slobodi i samoizražavanju, Pavao im nastoji pomoći da preispitaju kako čine neke stvari (uključujući pokrivala za glavu, Gospodnju večeru i duhovne darove) kako bi se svi vjernici izgrađivali, kako bi svi posjetitelji bili privlačno uključeni i, iznad svega, kako bi se proslavio Krist.

Bezvremenske istine

Danas gotovo nijedna crkva ne inzistira na pokrivanju kose. Stručnjaci se slažu da se Pavlov savjet odnosio na kulturu koja više ne postoji. Postoji li onda u ovom odlomku išta što možemo uzeti kao bezvremensku istinu za sve crkve posvuda?

Odgovarajući na to, moramo najprije priznati da Pavlu u ovom odlomku nije prvenstveno stalo do toga da nam pruži visoko razvijenu teologiju spolova. Naprotiv, usredotočen je na jedan kulturno određen običaj. *Pa ipak, kroz odlomak se probijaju naznake teologije spolova.* Evo kratkoga popisa istinitih tvrdnji kojih se i danas možemo držati.

182. 1 Kor 1,26
183. 1 Kor 11-14
184. 1 Kor 14,40

I žene i muškarci trebaju sudjelovati u govornim službama prema Bogu (kad „mole") i jedni prema drugima (kad „prorokuju"). U ovom se odlomku Pavao raduje što je to praksa crkve, iako upozorava na neprikladan izgled žena i muškaraca dok to čine. Ako ijedna crkva danas želi postati sve što može biti, potreban joj je aktivan i ravnopravan govorni doprinos i žena i muškaraca.

Muškarci i žene, iako jednaki u Kristu, ipak su različiti po stvaranju. Bog je stvorio dva spola: muško i žensko. Oni nisu isti; trebaju se međusobno nadopunjavati. Potrebno je oboje da bi se potpuno izrazila Božja slika.

Ženama treba dati najviši mogući položaj. Ako društvo ima nisko ili iskrivljeno mišljenje o ženama, crkva treba biti mjesto na kojemu im se pruža najveće dostojanstvo, bez obzira na njihov prošli ili sadašnji položaj u širem društvu.

Trebamo paziti na poruku koju šaljemo svojim postupcima. U svakoj kulturi i u svakom naraštaju mogu postojati određena ponašanja koja bi, iako možda imamo vlastite valjane razloge da ih zanemarimo ili da se u njih upustimo, drugima poslala pogrešnu poruku i ne bi pomogla svjedočanstvu crkve.

Komplementarno stajalište

Kako komplementaristi gledaju na ovaj odlomak? Ne koriste ga svi kao temelj za svoj nauk. Kad komplementarni teolozi u *Village Church* proučavaju ovaj odlomak (i sljedeći) u sklopu svojega pregleda tekstova o spolovima, čine to tako da ne podupiru nikakav nauk o muškoj vlasti.[185] I s pravom – najbolje ocijenjeni komentari Prve poslanice Korinćanima ne vide mušku vlast u 1 Kor 11.[186]

Mnogi komplementaristi, međutim, tvrde da ovaj odlomak naučava kako su *žene, po Božjem naumu, pod vlašću muškaraca*. Iako sam upravo pokušao pojednostaviti značenje odlomka, dopustite mi da ponovim da je ovaj odlomak vrlo složen i da suvremenim tumačima i dalje zadaje muke.

185. www.bit.ly/3CFKgJO. Vidi str. 33-37.

186. www.bestcommentaries.com ocjenjuje komentare Prve poslanice Korinćanima od Gordona Feeja (NICNT), Anthonyja Thiseltona (NIGTC) i Davida Garlanda (BECNT) kao najbolje, s ocjenama 4,91, 4,88 i 4,88 od 5,0. „Metafora u 11,3 često se shvaća kao uspostavljanje struktura vlasti. Ali ništa u odlomku ne upućuje na to." (Fee) „Unatoč Grudemu, čini se da ne označava odnos ‚podređenosti' ili ‚vlasti nad'." (Thiselton) „Pavao ne pokušava uspostaviti hijerarhiju spolova koja bi žene stavila u podređenu ulogu." (Garland)

Njegova se složenost dodatno povećava kad tumači postanu umetači – kad u odlomak učitavaju dodatna značenja. Upravo su to, vjerujem, učinili stručnjaci komplementaristi kad tvrde: „Trajno načelo 1 Kor 11,2-16 jest podložnost žene muškoj vlasti. Ono naučava da žena smije sudjelovati u molitvi i proroštvu u crkvi pod muškim duhovnim vodstvom i vlašću.“[187] To temelje na nekim ili na svim od ove četiri tvrdnje: 1) riječ *glava* znači *glava nad*, odnosno vlast; 2) Pavao je vidio hijerarhiju u braku Adama i Eve prije pada; 3) žene su na neki način u manjoj mjeri Božja slika nego muškarci; i 4) korintske žene trebale su na glavi nositi simbol muške vlasti. Sada ću odgovoriti na svaku od tih tvrdnji, a najviše ću se vremena zadržati na prvoj.

Znači li „glava“ vlast?

Znači li „glava“ „glava nad“? U suvremenom engleskom riječ „head“ (glava) metaforički se upotrebljava u značenju šefa, nekoga tko je nadležan. Ali jesu li tu metaforu „glave“ tako razumjeli izvorni govornici grčkoga koji su primili Pavlovu poslanicu? Većina komplementarista kaže da jesu. Bog želi, kažu oni, da sve žene budu podložne muškoj glavi – i stoga se supruge moraju podlagati svojim muževima, a žene ne smiju voditi u crkvi.

Treći redak ključan je za komplementarno tumačenje. Što dakle Pavao misli kad kaže: „Glava je svakomu muškarcu Krist, a glava ženi muškarac, a glava Kristu Bog“?

Mnogi komplementaristi, čitajući „glavu“ (*kephalē*) u značenju „glava nad“ (kao „vlast nad“), shvaćaju to tako da muškarci (kao „glava“) trebaju vršiti vlast nad ženama na isti način na koji Bog (kao „glava“) vrši vlast nad Kristom, a Krist (kao „glava“) vrši vlast nad muškarcima. Ako se čita na taj način, čini se da Pavao izjednačuje vlast Boga Oca nad Kristom s vlašću muškarca nad ženama. Budući da tu analogiju povezuju s opisom unutarnjega života trojedinoga Boga, oni zaključuju da hijerarhija spolova mora biti univerzalna, a ne samo kulturna ili posljedica pada.

Ali, kao što ću vam pokazati, kad se značenje odredi na temelju konteksta redaka koji slijede, „glava“ ovdje ne znači *vlast*, nego nešto poput *časnoga izvora života – osobe iz koje netko izvodi svoj život ili identitet*. U Pavlovo bi

187. Köstenberger i Köstenberger, God's Design for Man and Woman, str. 160.

vrijeme zamisao da *kephalē* znači *vlast* zapravo bila vrlo rijetka, ako je uopće i postojala – usrdno vas molim da pročitate Dodatak 3: Što znači *kephalē*, u kojemu to obrazlažem.

Stručnjaci komplementaristi obično upućuju na Ef 5 („muž je glava ženi"), jedino drugo mjesto na kojemu Pavao riječ *kephalē* upotrebljava za odnose između muškarca i žene. Zatim tvrde: budući da glava u Ef 5 znači vlast, mora značiti vlast i u 1 Kor 11.[188] Ali kao što ćemo razložiti u 8. poglavlju, ni ondje vjerojatno ne znači vlast.[189] Nasuprot komplementarnoj optužbi da je shvaćanje riječi *kephalē* kao izvora života nedavna novotarija u proučavanju riječi, crkveni oci koji su govorili grčki, Ćiril Aleksandrijski, Teodor Mopsuestijski, Atanazije i Euzebije, svi su ovdje *kephalē* shvaćali u značenju *izvor*.[190] Stoga ne iznenađuje što toliki stručnjaci zaključuju da je Pavao u 1 Kor 11,3 mislio na *izvor*, a ne na *vlast*.[191]

Ipak, koliko god to bilo malo vjerojatno, Pavao je ovdje možda mogao misliti na *vlast*. Kako to možemo pouzdano znati? Način da u svakom pojedinom slučaju utvrdimo što Pavao misli jest kontekst.[192] Pomno ćemo pogledati retke 4-16, ali najprije shvatimo tri usporedne izjave o „glavi" u 1 Kor 11,3.

188. Schreiner, na primjer, kaže: „Budući da Pavao riječ ‚kephalē' upotrebljava za označavanje vlasti kad govori o muževima i ženama u Ef 5,22-24, vjerojatno istu misao ima na umu i u 1 Kor 11,3." (Izvor: www.bit.ly/31rylBA)

189. Mnogi komplementarni argumenti koje sam pročitao, a koji tvrde da „glava" u Ef 5 znači „vlast", to tvrde na temelju svojega tumačenja onoga što ta riječ znači u 1 Kor 11,3. U klasičnom slučaju pitanja „kokoš ili jaje" jedno se slabo tumačenje koristi kako bi se poduprlo drugo, sve dok više ne možemo biti sigurni koje je bilo prvo. Jedan od razloga zbog kojih trebamo biti oprezni pri prenošenju značenja s jednoga mjesta na drugo jest to što Pavao riječ „glava" upotrebljava prilično različito: u 1 Kor 11 govori o Adamu kao Evinoj glavi, a Eva se ne opisuje kao Adamovo tijelo, dok u Ef 5 govori o mužu kao glavi svoje žene, koja je njegovo tijelo.

190. Payne, Man and Woman, One in Christ, pogl. 7. Na primjer, Ćiril Aleksandrijski (umro 444. po. Kr.) napisao je: „Luka [3,38, ‚Adam od Boga'] … objašnjava izvor čovjeka, Boga Stvoritelja. Stoga kažemo da je ‚glava (kephalē) svakomu muškarcu Krist', jer je čovjek po njemu načinjen i doveden u postojanje … ‚A glava (kephalē) ženi jest muškarac', jer je ona uzeta iz njegova tijela i tako ga doista ima kao svoj izvor. Isto je tako ‚glava (kephalē) Kristu Bog', jer je on od njega po naravi: jer Riječ je rođena od Boga Oca."

191. Payne, Man and Woman, One in Christ, pogl. 7, bilj. 7, navodi četrdeset stručnih radova koji dokazuju da kephalē u 1 Kor 11,3 znači „izvor". Ta je knjiga objavljena 2009.; popis je danas mnogo dulji.

192. Alan Johnson, na primjer, izrađuje meta-studiju 17 velikih studija o riječi kephalē, sa svih strana, i zaključuje: „Čini se da raste suglasnost da kephalē kao metafora u različitom kontekstu može imati različito značenje." (Izvor: www.bit.ly/3GJ9Vnc)

Priča o trima glavama

Pavao piše da je „glava svakomu muškarcu Krist, a glava ženi muškarac, a glava Kristu Bog“. Ključ za ispravno razumijevanje tih triju redaka leži u redoslijedu kojim ih Pavao navodi. Na prvi bi pogled netko mogao pomisliti da je Pavao posljednji redak trebao staviti na prvo mjesto, tako da glasi: „Bog je glava Kristu, koji je glava muškarcu, koji je glava ženi.“ Ali on to ne čini. Zašto onda ovaj redoslijed? Odgovor je da *Pavao slijedi vremenski slijed*.

Iako značenje izraza „*kephalē* svakomu muškarcu jest Krist“ nije presudno za našu raspravu, čini se da nadovezuje na Pavlovu teologiju o Kristu kao posredniku svega stvaranja. U tom je smislu Bog u Post 2 *po Kristu* stvorio Adama, a u izvedenom smislu i svakoga muškarca nakon njega.

Sljedeća rečenica, „*kephalē* ženi jest muškarac“, odnosi se na ono što se zatim dogodilo u vrtu u Edenu: od Adamova boka Bog je načinio Evu. Znamo da Pavao misli na Adama i Evu jer upotrebljava jedninu „žena“, a ne „žene“, i „muškarac“, a ne „muškarci“, a zatim se u 8. retku i u retku 12a vraća na to da spomene kako je Eva (koju naziva „ženom“) potekla od Adama („muškarca“). Potvrđujući tumačenje da 3. redak govori o Adamu kao Evinu *izvoru*, Pavao na kraju spominje da je u drugom smislu svaki od Adamovih sinova *potekao od* jedne od Evinih kćeri – svoje majke (r. 12b), a u još jednom smislu da je svatko *potekao od* svojega Stvoritelja (r. 12c).

Posljednja rečenica, „*kephalē* Kristu jest Bog“, najvjerojatnije se odnosi na Kristovo utjelovljenje. U svojoj zemaljskoj službi on je bio „slika nevidljivoga

Boga", koji je svijetu koji ga je promatrao predstavljao Oca kao svoj izvor.[193]

Mogli bismo se zapitati zašto Pavao ne kaže da je Krist također *kephalē* svakoj ženi. Odgovor leži u drugom pitanju: zašto Pavao uopće povezuje te neobične i naizgled nepovezane teološke izjave? Reci 4-5 pružaju neke uvjerljive odgovore: *služeći se kreativnim poučnim postupkom, Pavao povezuje način na koji žena i muškarac postupaju sa svojim tjelesnim glavama s načinom na koji svatko od njih postupa sa svojom metaforičkom glavom*. Drugim riječima, u 3. retku Pavao postavlja premisu da svatko ima metaforičku glavu kako bi u recima 4-5 mogao dokazivati da ono što muškarci i žene u bogoslužju čine sa svojim tjelesnim glavama odražava nešto o njihovoj metaforičkoj *kephalē* spomenutoj u 3. retku – za „svakoga muškarca" (r. 4) to je „Krist" (r. 3); za „svaku ženu" (r. 5) to je „muškarac" (r. 3).

Koliko god to čudno zvučalo suvremenim ušima, Pavao prelazi s doslovne na metaforičku upotrebu riječi *kephalē* i natrag. Eva je častila Adama kao svoju *kephalē*, pa tako svaka Evina kći treba častiti Adamove sinove time što časti svoju tjelesnu glavu (što se pokazuje nošenjem pokrivala za glavu). Isto tako, Adam je častio Krista kao svoju *kephalē*, pa tako svaki Adamov sin treba častiti Krista time što časti svoju tjelesnu glavu (što se pokazuje nošenjem kratke kose).

Koliko god tri izjave iz 3. retka bile snažne, reci 4-5 očito nisu istančana teologija. Ovo je Pavao kao genijalan i izvoran mislilac koji povezuje stvari kako bi ojačao svoj argument. On ne pokušava ponajprije poučiti njih (ni nas) razvijenoj teologiji spolova, nego nastoji poduprijeti svoj argument da se žene na bogoslužju trebaju pokrivati.

193. Kol 1,15 i Heb 1,3. Da bismo razumjeli ovu treću rečenicu, moramo shvatiti da su tri rečenice u r. 3 približno usporedne analogije. One nisu točni ekvivalenti. U Post 2 Bog je doslovno stvorio Adama. Za Adama se može reći da „potječe od" Boga. I Eva „potječe od" Adama, ali ne na isti način na koji je Adam potekao od Boga. Naposljetku, Sin je „potekao od" (ili „potječe od") Oca. Kao što Pavao kaže ranije u svojoj poslanici Korinćanima: „Krist nam je postao mudrost od Boga . . . naše otkupljenje" (1 Kor 1,30). Ali to se uopće ne odnosi na to da ga je Otac stvorio – nego se vjerojatno odnosi na način na koji on svoj život i identitet prima od Oca. Isus je izjavio: „kao što Otac ima život u sebi, tako je dao i Sinu da ima život u sebi" (Iv 5,26 NIV). Stručnjaci koji vjeruju da bi se Pavlova posljednja rečenica mogla odnositi na Sinov *vječni* odnos s Ocem, a ne samo na njegov odnos *u utjelovljenju*, možda su u pravu. Ali kako god se uzme, *kephalē* primijenjena na odnos Oca i Sina ne označava vlast. Da navedem analogiju: bilo u vječnosti bilo u utjelovljenju, Otac je *kephalē* Sinu – na isti način na koji je sunce *kephalē* sunčevoj zraci. Nikada nije bilo sunca bez sunčeve zrake niti sunčeve zrake bez sunca. Krist (sunčeva zraka) može se funkcionalno razlikovati od Boga (sunca), ali to ne znači da je vječno podređen Ocu.

Kad sada razmislimo o recima koji slijede nakon 3. retka, shvatit ćemo da Pavao u 3. retku ne može misliti na „vlast" – to znamo zato što je od početka do kraja objedinjujuća misao častiti svoj izvor, a ne podlagati se vođi: na primjer, nakon što je rekao da je „muškarac *kephalē* ženi" (r. 3), Pavao, čini se, istu misao parafrazira u 8. retku kad kaže da je „žena od muškarca" – što upućuje na Adama kao Evin izvor, a ne kao njezinu vlast.[194] Isto tako, nakon što je govorio o Kristu kao Stvoritelju („*kephalē* svakomu muškarcu jest Krist"), Pavao u 12. retku govori o Bogu kao Stvoritelju kad kaže: „sve je od Boga [ili: sve osobe potječu od Boga]". I ovdje se Pavao usredotočuje na Boga ne kao na vlast, nego kao na izvor onih koje stvara.[195] To nam također pomaže shvatiti kako se za Krista u 3. retku može reći da je *kephalē* „svakomu muškarcu" – nemaju ga svi muškarci za svoju vlast, ali ga svi imaju kao svojega Stvoritelja i izvor.

Tome u prilog ide i činjenica da pravovjerni nauk izričaj „Bog je *kephalē* Kristu" nikada nije shvaćao tako da Otac ima vlast nad Kristom. Kao što sam pokazao u 3. poglavlju, upravo su teolozi komplementaristi uvijek iznova pokušavali na vječne odnose unutar Trojstva nakalemiti navodnu hijerarhiju kako bi poduprli svoju zamisao o trajnoj hijerarhiji u odnosima muškaraca i žena. Pravovjerni opisi odnosa Sina i Oca, čak i dok je Sin bio na zemlji, *ne* opisuju toliko Oca koji nad Sinom ističe svoj „autoritet", koliko govore o Sinu koji se u ljubavi koja sebe daruje podlaže Očevoj volji, koja je zapravo i njegova vlastita.[196]

194. Cynthia Westfall u knjizi „Paul and Gender" (pogl. 1) kaže: „Pavao se pozivima na izvještaj o stvaranju u ovom odlomku, a osobito onim u 11,8, služi kako bi nastavio, objasnio i proširio svoju teološku izjavu iz 11,3. U bliskom kontekstu izjava da je žena od muškarca i da je žena stvorena radi muškarca upućuje na to da je u 11,3 riječ o podrijetlu života muškarca i žene."

195. Usporedba 1 Kor 8,6 s 1 Kor 11,12 to potvrđuje. „Postoji samo jedan Bog, Otac, od kojega je sve … i samo jedan Gospodin, Isus Krist, po kojemu je sve." (1 Kor 8,6). „Jer kao što je žena od muškarca … A sve je od Boga." (1 Kor 11,12) U prvom je Bog krajnji Stvoritelj, a Isus onaj po kojemu Bog stvara sve. U drugom je Bog krajnji Stvoritelj, a Adam onaj po kojemu Bog stvara Evu. U tom se smislu i Bog i onaj po kojemu Bog stvara mogu nazvati *kephale.* I jedan i drugi djeluju kao izvor, iako različite vrste: Bog je krajnji izvor, a Isus ili Adam posredni izvor. Obje vrste izvora zaslužuju čast.

196. Crkveni otac Ivan Zlatousti opovrgnuo je subordinacionističko shvaćanje Trojstva u ovom odlomku riječima: „Otac je rodio Sina ne kao roba pod svojom zapovijedi, nego kao slobodnoga, koji iskazuje poslušnost. [Sin] nije rob, on ima istu čast kao onaj koji ga je rodio." Trojstvo, kako se tradicionalno shvaća, naglašava odnose uzajamne ljubavi, a ne odnose vlasti. Rani istočni teolozi govore o Ocu kao o „izvoru božanstva". Otac vječno rađa Sina, a Duh proizlazi od Oca. Zapadni teolozi radije govore o Logosu kojega Otac rađa i o Duhu Svetom kao uzajamnoj ljubavi koja proizlazi i od Oca i od Sina.

Kathy Keller priznaje da je njezin „prvi susret sa zamislima o ulozi glave i o podložnosti [u braku] bio i intelektualno i moralno traumatičan“, ali kad su je neki „darovani učitelji usmjerili [da uvidi kako se] Druga osoba Božanstva [podložila] i preuzela ulogu sluge“, prihvatila je da u svojem braku može igrati „Isusovu ulogu“. Za tu vezu navodi i biblijsko uporište: „U 1 Kor 11,3 Pavao kaže … da je odnos Oca i Sina uzor za odnos muža prema ženi“, u kojem su „muško i žensko pozvani zrcaliti i odražavati … autoritet pun ljubavi i podložnost punu ljubavi“.[197] Nažalost, koliko god velik dio bestselera Kellerovih o braku bio briljantan, ta je knjiga pomogla proširiti ne samo pogrešno tumačenje nego i pogrešnu primjenu 1 Kor 11,3, zbog koje supruge misle da imaju posebnu zadaću svojom podložnošću mužu zrcaliti Sinovu podložnost Ocu.

Nema retka koji naše „dodijeljene uloge“ ukorjenjuje u Trojstvu, a ponajmanje 1 Kor 11,3. To se najjasnije vidi po tome što Pavao ne navodi samo dvije usporedne tvrdnje, nego i treću. Komplementaristi koji muškarca kao glavu žene rado uspoređuju s Bogom kao glavom Krista kao da zaboravljaju prvu tvrdnju: Krist je glava muškarcu. Možda bi se između Boga i Krista te muškarca i žene i dala iscijediti neka sličnost („jednaki po biti, ali podređeni po funkciji“, nudi komplementarizam), ali da je Pavao htio poučavati to, ne bi dodao i prvu tvrdnju o Kristu i muškarcu, jer nijedan muškarac nije Kristu jednak.

Na ovu temu o Evinoj glavi ostaje još jedno pitanje. U 5. retku Pavao kaže da žena koja sramoti svoju tjelesnu glavu sramoti i svoju metaforičku glavu, a to je, prema 3. retku, „muškarac“. Pitanje je dakle: na kojega muškarca ili na koje muškarce Pavao misli? Komplementaristi poput Köstenbergera obično odgovaraju da se to odnosi na *duhovno vodstvo muškaraca.* Mnogi pastori komplementaristi to još pojačavaju pa kažu da svaka žena mora biti pod nekim muškarcem kao glavom, bilo da je to njezin muž, otac ili pastorski tim sastavljen od muškaraca.

No ključ za utemeljeniji odgovor nalazi se u prethodnom retku: „svaki muškarac“ treba iskazivati čast „svojoj glavi“ (r. 4). Taj nas izričaj vraća na 3. redak, gdje vidimo da je odgovor već dan: „Krist“ je glava svakomu muškarcu. Slično tome, „svaka žena“ treba iskazivati čast svojoj glavi (r. 5), što nas također vraća na 3. redak, gdje vidimo da je „muškarac“ o kojem je

197. Tim i Kathy Keller, The Meaning of Marriage, pogl. 6.

riječ Adam, koji tipološki predstavlja sve muškarce. Drugim riječima, malo je vjerojatno da Pavao misli na nekoga određenog muškarca; prije misli na sve Adamove sinove.

Iako sav taj govor o časti možda ne nalazi snažan odjek kod onih među nama koji više ne žive u kulturi srama i časti, čitatelji Pavlove poslanice potpuno bi ga razumjeli. U ovom odlomku on povezuje pojmove *kephalē* i časti. Drugim riječima, čini se da Pavlova uporaba riječi *kephalē* u 3. retku spaja dva pojma koja se provlače kroz cijeli odlomak: izvor i čast.

Odgovorimo stoga na ključno pitanje postavljeno ranije: *što znači 3. redak?* Znači da je Krist izvor muškarca dostojan časti (kao njegov Stvoritelj); muškarac (Adam) izvor je žene (Eve) dostojan časti; a Bog je izvor Krista dostojan časti (u njegovu utjelovljenju).[198]

Zaključujem: *3. redak ne govori baš ništa o podređenosti Krista ni žene*.

Vidi li Pavao hijerarhiju u vrtu?

U 4. poglavlju tvrdio sam da pomno proučavanje Post 1-3 pokazuje kako je hijerarhija spolova nastala zbog pada, a ne po Božjem dobrom naumu pri stvaranju. Nasuprot tomu, komplementaristi se pozivaju na sljedeće retke kako bi tvrdili da je Pavao vidio hijerarhiju prije pada: „Jer muškarac nije od žene, nego žena od muškarca; niti je muškarac stvoren radi žene, nego žena radi muškarca“ (r. 8-9). Govoreći o tim recima, Schreiner kaže: „Pavao je Post 2 očito tumačio kao objavu razlike u ulogama između muškaraca i žena“ – a pod time misli na uloge vlasti i podložnosti.[199]

198. Dulji odgovor mogao bi glasiti da 3. redak znači sljedeće: u Post 2 Adam (i svaki muškarac) svoj identitet ili postojanje duguje Kristu, koji je stoga dostojan njegove časti. Kasnije u Post 2 Eva (i svaka žena) svoj identitet ili postojanje duguje Adamu, pa je on (i svaki muškarac) dostojan njezine časti. Konačno, u utjelovljenju (ili možda u vječnosti) Krist svoj identitet ili postojanje duguje (ili je dugovao) Ocu, koji je stoga dostojan njegove časti. Možemo se upitati i ovo: ako je osoba A *kephale* osobe B, što je onda osoba B osobi A? Pa, ako osoba B svoje postojanje ili identitet duguje osobi A, to se može reći i ovako: osoba B je *slika* osobe A. To što Pavao malo kasnije kaže da je „muškarac slika i slava Božja, a žena je slava muškarčeva“ (1 Kor 11,7) moglo bi upućivati na to da je Pavao to implicirao. Drugim riječima, uredna teološka posljedica 3. retka jest tvrdnja da je muškarac stvoren na sliku i priliku Kristovu; Eva je stvorena na sliku i priliku Adamovu; a Krist je slika i prilika Božja. Opet, ništa od toga ne upućuje na podređenost žene ni Krista.
199. Tako kaže Tom Schreiner u „Recovering Biblical Manhood and Womanhood“, str. 133.

Ali vidite li zašto to uopće nije očito? Do zaključka da je Pavao vidio hijerarhiju prije pada dolazimo samo ako pretpostavimo da Pavao u 3. retku govori o podređenosti žene. No u ovim recima on samo razvija ono što je već rekao u 3. retku o Post 2: „*Kephalē* [Eve] je [Adam]" – i spominje dvije najvažnije točke. Prvo, Eva je načinjena od Adama, doslovno stvorena iz njegova boka – i zato bi žene u Korintu trebale iskazivati čast muškarcima u crkvi, koji su, ako se vratimo u vrt, njihov izvor.[200] Drugo, Eva je načinjena za Adama, da mu bude pomoćnica i partnerica, njegova *ezer kenegdo*, da ga upotpuni i stane uz njega – i zato žene u Korintu, sjećajući se vrta, ne bi smjele sramotiti muškarce s kojima su stvorene da budu partnerice. (S druge strane, ni muškarci u Korintu ne bi smjeli sramotiti žene, bez kojih nisu potpuni.)

Ukratko, i Knjiga postanka i Pavao ističu i razliku među spolovima i potrebu za međusobnom ovisnošću u kojoj jedni drugima iskazuju čast – ali ni jedno ni drugo ne govori ništa o hijerarhijskim „ulogama" koje Schreiner tvrdi da nalazi u ovom odlomku.

Jesu li žene jednako nositeljice Božje slike?

A što je s riječima „Muškarac … je slika i slava Božja, a žena je slava muškarčeva" (r. 7)? Pošteno rečeno, jedva da se ijedan komplementarist služi ovim retkom kako bi osnažio svoj argument. Grudem se tim retkom ne služi da bi dokazivao podređenost žena zato što se na prvi pogled čini da proturječi našemu zajedničkom uvjerenju da spolovi nisu samo različiti nego i „jednaki". Zapravo, taj se redak kroz veći dio povijesti Crkve upotrebljavao kao dokazni tekst u obranu neosporavanog nauka da su žene po naravi manje vrijedne od muškaraca.

Kaže li Pavao da su žene u manjoj mjeri stvorene na Božju sliku nego muškarci? Ne.[201] Tvrditi, kao što je Crkva činila kroz velik dio svoje povijesti,

200. „Muškarac nije od žene" (r. 8) – na temelju Post 2 može se tvrditi da i Adam treba iskazivati čast Evi, ali Pavao ističe da se ne može reći da je ona bila njegov izvor.
201. Lucy Peppiatt (u „Women and Worship at Corinth") i drugi bibličari iznose tezu da Pavao doduše piše upravo to, ali da na ovom mjestu zapravo citira lažne učitelje u crkvi, kao što to čini i drugdje u Prvoj poslanici Korinćanima. Kako bih ovo poglavlje zadržao u prihvatljivoj duljini, odlučio sam to ne objašnjavati, nego se osloniti na tumačenje Cynthije Westfall, koje smatram uvjerljivijim.

da Eva samo dio Božje slike dobiva od Adama, proturječi Post 1, koji božansku sliku jednako priznaje obama spolovima. Čini se da Pavao, koji dobro poznaje Post 1, nastavlja svoj argument da je Bog/Krist izvor Adama kojemu se iskazuje čast, a Adam izvor Eve kojemu se iskazuje čast. Ona svoje postojanje i identitet ne duguje samo Bogu, nego i Adamu. Noseći veo na glavi na bogoslužju, žene iskazuju čast muškarcima.

Pavao možda nagovješćuje i obrat u smjeru časti – Adam je slava i slika (to jest slavna slika) Božja. Isto tako, Eva je slavna slika Adamova. To se dobro slaže s Adamovim riječima oduševljenja kad je prvi put ugledao sebe kako se odražava u Evi: „Napokon! Kost od mojih kostiju, meso od mojega mesa." *Ako žene trebaju iskazivati čast svojemu izvoru u Adamu, muškarci trebaju iskazivati čast vlastitoj slici u ženama.*

Umjesto da Pavlove riječi čitamo kao opis opadanja vrijednosti (od Adama prema Evi), možda bismo ih trebali čitati kao uzlazni crescendo slave. Adam je *samo* slika i slava Božja, dok je Eva slika i slava *i Boga i Adama*. Ne čitaju li se upravo tako Post 1 i 2? U oba poglavlja Božje krunsko djelo stvaranja dolazi na kraju. U 1. poglavlju to je čovječanstvo. U 2. poglavlju to je žena. Adam je načinjen od praha, a Eva od mesa.[202] U svijetu u kojem su žene bile toliko obezvrijeđene, riječi Knjige postanka i Pavla ovdje su protukulturne koliko god nešto može biti.

Trebaju li žene nositi „simbol" vlasti?

A sada moj omiljeni redak u ovom odlomku: „Zato žena treba imati vlast nad vlastitom glavom, zbog anđela" (r. 10). Slijedeći novi način prevođenja koji je 1881. uvela engleska Revised Version (RV), ESV ovaj redak prevodi: „Zato žena treba imati *simbol* vlasti na glavi, zbog anđela." Budući da ESV za sebe tvrdi da je doslovan prijevod, a ne dinamičan kao ranije citirani NIV, pretpostavili biste da je od tih dvaju prijevoda ESV doslovniji. Ali prevarili biste se. *Grčki izvornik ne spominje nikakav znak ni simbol.*

Zašto bi ESV to učinio? Komplementaristima odgovara tvrditi da je njezino pokrivalo za glavu simbol „vlasti" (grčki: *exousia*) muškaraca, ili možda

202. Pomno prateći Pavlov argument ovdje, prije bismo bili skloni reći da je Adam manje vrijedan od Eve nego obrnuto. Naravno, da bismo izbjegli suprotnu pogrešku Crkve u tolikom dijelu njezine mizogine povijesti, to nećemo učiniti.

njezina muža, nad njom. Ali Pavao to nikada nije rekao. Iako bibličari raspravljaju o raznim pojedinostima ovoga retka, ključno pitanje koje moramo postaviti jest: tko ima „vlast" o kojoj Pavao ovdje govori? Ako ona ima samo „simbol vlasti", onda to znači da muškarci općenito, ili možda neki određeni muškarci, imaju vlast nad njom. Ali grčki tekst kaže da sama žena „ima vlast nad" vlastitom glavom. Isti izričaj nalazimo kad Isus svojim učenicima daje „vlast nad" (*exousian … epi*) Sotonom. Na svih ostalih 102 mjesta na kojima se riječ *exousia* pojavljuje u Novom zavjetu, uključujući devet mjesta u Prvoj poslanici Korinćanima, ona označava vlast koju osoba sama posjeduje.[203] Pavao želi reći: ako je Bog pri stvaranju Evi i njezinim kćerima dao neku vrstu vlasti, nijedan muškarac (ni prevoditelj Biblije) nema pravo oduzeti joj je. *No to je upravo suprotno od onoga što sugerira prijevod ESV.* Tu leži najveća slabost komplementarnog čitanja 1 Kor 11: *jedino mjesto koje uopće spominje ikakvu vlast govori o vlasti žene*. Istina, njezina vlast ima neke veze s pokrivalom za glavu, ali čini se da je naglasak na njezinu slobodnom, ničim iznuđenom pravu da ga uopće nosi. Zašto bi Pavao dodao tu napomenu o njezinu pravu da nosi veo na glavi? Stručnjaci nisu sigurni, iako Cynthia Westfall tvrdi da su neki muškarci, a ne same žene, vršili pritisak na žene u Korintu da skinu veo. Iako ne možemo biti sigurni, ako je tako, onda Pavao potiče žene da se *suprotstave* onim muškarcima koji ih pokušavaju dovesti u neugodan položaj.

Pavao navodi dva razloga za vlast koju žena sama posjeduje. Prvi, na koji upućuju riječi na početku 10. retka („zato"), vraća nas na 8. i 9. redak, u kojima ona, vrhunac stvaranja, staje uz Adama kao njegova partnerica, pa ga zato ne bi smjela posramiti. Zar ona, tvrdi on, koja je vrhunac stvorenja i Adamu ravna, ne može stajati na vlastitim nogama? Drugi je razlog „zbog anđela". Što to znači? Stručnjaci nude mnoge prijedloge. Meni su dva najuvjerljivija: to je ili upućivanje na anđele koji su bili prisutni pri stvaranju (koji su bili ondje kad je Eva došla u svoj svojoj slavi) ili se, što je možda vjerojatnije, odnosi na Pavlovu raniju izjavu u istoj poslanici koja se tiče anđela, na odlomak u kojem kaže da će sveti jednoga dana suditi anđelima[204] – u tom je slučaju posve smisleno da žene same odlučuju o svojoj odjeći, jer *Eva i njezine kćeri pripadaju kraljevskom rodu i jednoga će dana, zajedno s muškarcima, vladati cijelim svemirom*.

203. Philip Payne, Man and Woman, One in Christ, pogl. 10.
204. 1 Kor 6,1-2

Upravo zbog te od Boga dane vlasti nisu samo muškarci, nego i žene mogli pridonositi molitvom i proroštvom, kako usput kažu reci 4-5.

Ipak u Gospodinu

Dosad je Pavao u ovom odlomku rekao stvari koje se mogu tumačiti – i tumačile su se – kao da uzdiže muškarce (r. 3-6), ali i žene (r. 7 i 10). Na kraju, međutim, posve jasno kaže da su u evanđelju i u crkvi oba spola jednaka i jednako ovisna jedno o drugome: „Ipak, u Gospodinu žena nije neovisna o muškarcu, niti je muškarac neovisan o ženi" (r. 11). U 3. retku rekao je da je Adam biološki izvor Eve (i da stoga sve žene trebaju iskazivati čast svim muškarcima), ali sada ističe i to da svaki muškarac svoje biološko postanje nalazi u majci: „Jer kao što je žena od muškarca, tako je i muškarac rođen od žene" (r. 12) – pa stoga svi muškarci trebaju iskazivati čast svim ženama. *Povezujući zapažanje o tome kako je Eva nastala u Post 2 sa zapažanjem o tome kako svaki muškarac nastaje na ovom svijetu, Pavao pojašnjava da čast treba teći u oba smjera* – što nam ostavlja još manje mogućnosti da zagovaramo hijerarhiju spolova na temelju poretka stvaranja. Uzajamnost, jednakost, jedinstvo – i pritom razlikovanje spolova: to je, čini se, ono što je Bog cijelo vrijeme zamišljao.

Neki stručnjaci tvrde da Pavao u ovom odlomku govori samo o muževima i ženama u braku, a ne o odnosima muškaraca i žena općenito. To je moguće, iako je ta mogućnost vrlo mala. Grčke riječi za „muškarca" i „ženu" mogu se prevesti i kao „muž" i „supruga", ako odlomak govori o tome. Ipak, većina stručnjaka tvrdi da Pavao, čitamo li cijeli odlomak, govori o tome kako se odnose svi muškarci i sve žene, što uključuje bračne parove, ali i nadilazi ih.[205]

Ipak, ako je manjina stručnjaka u pravu i Pavao govori samo bračnim parovima, onda možemo zaključiti da se ženina metaforička glava u 5. retku možda odnosi na njezina *paterfamilias*, muškarca koji je prema grčko-rimskoj kulturi „bio nadležan" za nju. Ako je tako, Pavao joj kaže da mu iskazuje čast, ali ne pruža nikakvu potporu tomu da mu bude podređena – zapravo se cijeli

205. Osim ako ne zamišljamo da neudane žene i udovice sada skidaju svoje pokrivalo za glavu, upravo ono što im daje dostojanstvo. Najjači je argument ipak to što Pavao u 12. retku kaže: „svaki je muškarac rođen od žene" – to nema smisla ako se čita: „svaki je muž rođen od svoje žene". Thiselton primjećuje da „golema većina autora uvjerljivo tvrdi da je riječ o odnosima spolova u cjelini, a ne samo o onima unutar užega obiteljskog kruga" u „1 Corinthians (NIGTC)".

odlomak kreće prema izjednačavanju spolova. Upečatljivo je da na drugom mjestu gdje Pavao govori o mužu kao *kephalē* (u Ef 5) odnos muža i žene smješta u okvir sveobuhvatnoga pojma *uzajamne podložnosti*. Slično tome, ovdje u 1 Kor 11 završava naukom o *uzajamnoj međuovisnosti*.

Bilo da se ovaj odlomak odnosi na odnose svih muškaraca i žena ili (što je manje vjerojatno) samo na odnose muževa i žena, mislim da možemo pouzdano odbaciti komplementarnu tvrdnju da „Pavao želi da žene nose pokrivalo za glavu kako bi pokazale da su podložne muškarcu kao glavi“.[206] Za većinu nas to je sjajna vijest! Zamislite da Bog želi da se sve žene podlažu svim muškarcima – a upravo bi to implicirao Pavao kad bi svoj argument ukorijenio u stvaranju. To bi uključivalo podložnost žene muškarcima u braku, u obiteljskim odnosima, u krugu prijatelja, u radnim odnosima, u društvu i u crkvi. Jeza me hvata kad pomislim kako je to pogrešno učenje kroz stoljeća sakatilo žene koje su ovaj odlomak krivo shvatile kao da ih uči da prema muškarcima budu podložne. Nažalost, upravo to Piper još uvijek poučava u uvodnom poglavlju knjige *Recovering Biblical Manhood and Womanhood*: „Zrela žena … potvrđivat će snagu i vodstvo muškaraca u nekom obliku *u svim svojim odnosima* s muškarcima koji su toga vrijedni.“[207] Srećom, Isus i temeljito proučavanje ovoga odlomka odlučno okončavaju to pogrešno tumačenje koje sakati žene.

Što pozornije razmatramo svaki argument koji komplementaristi iznose za čitanje ovoga odlomka u smislu vlasti i podložnosti, to jasnije vidimo zašto svaki od njih treba odbaciti kao žalosno izobličenje odlomka koji žene zapravo divno uzdiže, a ne umanjuje ih niti ih podređuje.

Istražimo sada drugi od triju Pavlovih odlomaka za koje se na prvi pogled čini da podupiru komplementarne zaključke.

1 Kor 14,33-35

Kao što smo upravo vidjeli u 1 Kor 11, Pavao ženama daje veliko dostojanstvo. Ne samo da odobrava sudjelovanje žena u molitvi i proroštvu, nego njegove primjedbe o pokrivalima za glavu proizlaze iz njegove želje da

206. Tako kaže Schreiner u „Recovering Biblical Manhood and Womanhood“, str. 132, 135.
207. Tako kaže John Piper u „Recovering Biblical Manhood and Womanhood“, str. 21.

se svim ženama iskazuje dužna čast. Kasnije u istoj poslanici nalazi se još jedan odlomak koji, barem na prvo čitanje, kao da proturječi prethodnom:

33 Jer Bog nije Bog nereda, nego mira – kao u svim crkvama svetih. 34 Žene neka šute u crkvama. Nije im dopušteno govoriti, nego neka budu podložne, kao što kaže i Zakon. 35 Ako žele nešto doznati, neka kod kuće pitaju svoje muževe; jer sramotno je za ženu govoriti u crkvi.

Budući da stručnjaci o ovom odlomku beskrajno raspravljaju, iznijet ću pet glavnih stajališta koja su zastupali razni stručnjaci. (Zapravo postoji šest stajališta, ali pokazat ću da je jedno od njih razrada drugoga, pa ću ga obraditi kao podstajalište.) Uzimam si i slobodu da ih, na temelju vlastitog odvagivanja argumenata, poredam od onoga koje smatram najslabijim do najjačega.

Stajalište 1: žene moraju šutjeti na bogoslužnim sastancima

Stručnjaci su se mučili objasniti kako je Pavao u 11. poglavlju mogao dopustiti ženama da govore na crkvenim okupljanjima, a onda, kako se čini, istu tu djelatnost zabraniti u 14. poglavlju. Sve do 1960-ih, kad se manja vrijednost i podređenost žena još općenito nisu dovodile u pitanje, stručnjaci – počevši još od crkvenog oca kao što je Origen pa sve do komentatora Charlesa Ryrieja – vjerovali su da je Pavao htio da žene šute *kao opće pravilo*. Ryrie je 1958. godine barem dodao da mogu postojati iznimke kad žene smiju govoriti.

No ako je ostatak Pisma uvijek najbolji tumač pojedinog mjesta u Pismu, onda ovo povijesno stajalište treba odbaciti. Pavao je u 11. poglavlju i u većem dijelu 14. poglavlja potvrdio da žene govore u crkvi. Stoga njegove upute u ovim recima ne možemo shvatiti tako da sve žene trebaju šutjeti u svim crkvama.

Neuvjerljivost ovoga stajališta, koju je dodatno istaknulo otkriće jednakosti žena nakon 1960-ih, potaknula je mnogo novih pokušaja da se ovaj odlomak smisleno objasni.

Stajalište 2: žene ne smiju prosuđivati proroštva

Ovo stajalište povezuje Pavlovo ušutkavanje žena s njegovom uputom nekoliko redaka ranije: „Proroci neka govore dvojica ili trojica, a ostali neka pomno prosuđuju ono što je rečeno“ (r. 29). Ono tvrdi da Pavao žene ušutkava samo djelomično. Iako i proroci i proročice smiju govoriti, ovo stajalište zaključuje da žene ne smiju *prosuđivati* proročke poruke.[208]

Na temelju spominjanja muževa (r. 35) ovo stajalište pretpostavlja da bi u antičkom svijetu bilo kulturno neprilično – i time bi se kršio „red“ na koji Pavao upućuje – da žena javno prosuđuje proroštva vlastitoga muža ili drugih muškaraca.

Ovo stajalište ima nekoliko slabosti. Prvo, „ostali“ spomenuti u 29. retku jesu svi prisutni koji slušaju nečije proroštvo. Ti ljudi trebaju prosuđivati, a ta skupina uključuje i druge žene. Drugo, 29. redak prilično je udaljen od 34. i 35. retka. Reci između njih odmiču temu od prosuđivanja proroštava prema tome da proroci vladaju sobom i čekaju svoj red (r. 30-32). Ništa od izričaja iz 29. retka ne ponavlja se u recima 34-35, i nema nikakve veze između izričaja o prosuđivanju proroštva i Pavlovih uputa ženama da šute. Ni Pavlov prijedlog da žene uče i postavljaju pitanja kod kuće nema veze s prosuđivanjem proroštava. Konačno, prosuđivanje proroštava zahtijevalo bi duhovni dar razlučivanja, koji Bog daje i muškarcima i ženama (12,10).

Koliko god ovo stajalište bilo malo vjerojatno, mnogi stručnjaci komplementaristi i dalje ga promiču i razvijaju.

Stajalište 2a: žene ne smiju uzurpirati ulogu starješina muškaraca

Ovo sam stajalište označio kao 2a jer je noviji izdanak prethodnoga. To je ujedno prevladavajuće komplementarno stajalište koje zastupaju Grudem,

208. Što je točno Pavao mislio pod „prosuđivanjem“ proroštava, nije sigurno. Odnosi li se to na duhovno razlučivanje izvora proroštva, na doktrinarnu kritiku njegova sadržaja, možda na razmatranje onoga što Bog možda govori kroz više proroštava zajedno ili na odluku o tome kako primijeniti ono što je rečeno?

Carson i Kellerovi. Ovo stajalište, iako ne ušutkava žene, pronalazi način da ih općenito podredi. Slaže se sa stajalištem 2 da Pavao zabranjuje ženama prosuđivati proroštva, *a onda nudi ovaj dodatni razlog: jedini koji smiju prosuđivati proroštva jesu starješine crkve, i zato Pavao ne želi da žene to čine.*

Po mojem mišljenju, ovo je stajalište još slabije od izvornoga jer čini dvostruki skok. Ne samo da preskače retke 30-32 i vraća se na 29. redak, nego *skače na razlog koji nigdje u cijeloj poslanici nije naveden*. Obrazloženje koje nudi Grudem jest da žene smiju prorokovati, dijeleći spontanu objavu, ali da prosuđivanje proroštava zahtijeva doktrinarni autoritet, a to je područje starješina, koji smiju biti samo muškarci. Ovo stajalište zatim ponovno skače, sve do 1 Tim 2,12, gdje piše da ženama nije dopušteno poučavati muškarce. Kad se taj redak poveže s prethodnim, napomena da žene trebaju biti „podložne, kao što kaže i Zakon" shvaća se tako da trebaju biti podložne starješinama muškarcima, kao što to uče rodne uloge iz Post 2.

Sve slabosti spomenute kod stajališta 2 vrijede i ovdje, ali ovo je stajalište iz nekoliko razloga izazvalo još više kritike. Pavao u cijeloj ovoj poslanici nigdje ne spominje starješine. Bez ozbiljne komplementarne gimnastike ništa u Prvoj poslanici Korinćanima ne upućuje na vlast muškaraca niti aludira na poučavanje kao na službu isključivo muškaraca.

Iako današnje karizmatske crkve možda samo starješinama dopuštaju prosuđivati proroštva, Pavao u 1 Kor 14 vjeruje u zrelost *cijele crkve* da i donosi i prosuđuje proročke riječi. Zapravo, jedino moguće spominjanje ikakvoga vodstva kojemu se u ovoj poslanici treba podložiti odnosi se na *cijeli* „Stefanin dom" – kojemu se Korinćani trebaju „podložiti". Dapače, taj je dom, kao i svi domovi, uključivao i neke žene, pa bi se moglo jače argumentirati da su muškarci u Korintu bili pozvani podložiti se ženama iz Stefanina doma nego da samo starješine smiju prosuđivati proroštva![209]

Što se tiče povezivanja 1 Kor 14 s 1 Tim 2,12, potonji je redak napisan mnogo kasnije, pa ga nitko od čitatelja ove poslanice nije ni poznavao. U ono vrijeme nije ni postojao. Osim toga, komplementaristi pogrešno tumače 1 Tim 2,12 (kao što ću pokazati u sljedećem poglavlju), što jamči da će svako takvo

209. Ipak, Pavao u 1 Kor 16,15-16 možda ne govori o Stefaninu domu kao o starješinama, nego samo kao o nadahnjujućim slugama (*diakonia*) i suradnicima (*sunergeo*) koji su vrijedni da im sam Božji narod ponizno služi.

povezivanje tumačenju ovoga odlomka donijeti samo još više tame, a ne svjetla.

Što se tiče riječi „podložnost", valja primijetiti da ona nema osobni objekt. Pretpostaviti da znači kako se žene trebaju podložiti starješinama muškarcima znači učitati u tekst nešto čega u njemu nema. Bolje je osloniti se na širi odlomak i pretpostaviti da je riječ o podložnosti načelu „reda" koje vodi sve Pavlove upute u poglavljima 11-14. Pa čak i ako se „Zakon" odnosi na Post 2 (što je malo vjerojatno, jer Post 2 ne uči da žena treba biti podložna), jedini zakon u Post 2 jest zakon da se ne jede plod. Opet se pogrešno tumačenje jednoga odlomka koristi da bi se izobličilo čitanje ovoga odlomka.

Možda je najočitiji nedostatak stajališta 2 i stajališta 2a to što 35. redak ne spominje ni prorokovanje ni prosuđivanje proroštava. Umjesto toga, on zabranjuje ženama postavljati pitanja iz želje da uče – a to je posve druga tema.[210]

Stajalište 3: Pavao opovrgava one koji kažu da žene ne smiju govoriti

Mnogi stručnjaci tvrde da je u Korintu postojala legalistička skupina koja se protivila Pavlu i koju Pavao zapravo citira u recima 34-35, a zatim je opovrgava u recima 36-38. Time Pavao dovodi u pitanje način na koji je ta crkva ženama nametala vlastita kulturna ograničenja. Drugim riječima, trebali bismo zamisliti navodnike s obiju strana redaka 34-35 kojima Pavao umeće riječi te legalističke skupine.

Ovo stajalište čini uvjerljivim to što Pavao doista i na drugim mjestima u poslanici citira ljude koji se protive njegovu stajalištu, a zatim ih ispravlja. Na primjer, u 1 Kor 6 piše: „‚Sve mi je dopušteno', kažete – ali nije sve korisno. ‚Sve mi je dopušteno' – ali ja neću dopustiti da išta zavlada mnome."[211]

Prema ovom stajalištu, Pavlov ispravak slijedi odmah nakon što je citirao te legaliste. Imajući to na umu, 36. redak mogao bi se prevesti ovako: „Što! Zar je riječ Božja od vas izišla ili je samo do vas došla?" Nakon toga pobijajućega

210. Za temeljitiju kritiku ovoga stajališta vidi J. Greenbury, „1 Corinthians 14:34-35: Evaluation of Prophecy Revisited", Journal of the Evangelical Theological Society 51 (2008): 721–31
211. 1 Kor 6,12. Vidi i 1 Kor 6,13 i 7,1.

pitanja Pavao jasno kaže da ne samo muškarci nego svi mogu moliti u jezicima i prorokovati (dakle „govoriti"), pod uvjetom da se to čini uredno (r. 37-40).

Ovom stajalištu vjerodostojnost daje i to što reci 34-35 toliko zvuče kao uobičajeno postupanje sa ženama u Rimskom Carstvu. Na primjer, rimski povjesničar iz prvog stoljeća Livije bilježi Ciceronov govor: „Pocrvenio sam kad sam maloprije prolazio usred gomile žena … koje trče posvuda u javnosti, zakrčuju ulice i razgovaraju s tuđim muževima! Zar niste isto mogle pitati svoje muževe kod kuće? Jeste li u javnosti s tuđim muževima šarmantnije nego kod kuće sa svojima?"[212]

Koliko god ovo stajalište bilo moguće, njegova je glavna slabost to što nijedan drugi citat tih legalista ili lažnih učitelja u poslanici nije tako dug.

Stajalište 4: Pavao to nikada nije napisao

Mnogi stručnjaci za tekstnu kritiku tvrde da ovih redaka o obveznoj šutnji žena nije bilo u Pavlovoj izvornoj poslanici.[213] Prije je neki rani čitatelj ili prepisivač – vjerojatno s gledištem koje ženu podređuje – nažvrljao te retke na rub. Kasniji su ih prepisivači zatim unijeli u sam tekst poslanice.

Stručnjaci za najstarije prijepise mnogo su puta utvrdili razlike među rukopisima koje su ih navele da dovedu u pitanje izvornost raznih tekstova, nazivajući ih *interpolacijama*. Ako za to nikad niste čuli, to vas može uznemiriti. Možda se pitate možemo li vjerovati Bibliji kakvu imamo. Ipak, zahvaljujući stoljetnom radu tekstnih kritičara, možemo s 99,9 % sigurnosti znati da imamo izvorni tekst za 99,9 % naših biblijskih tekstova. Ovaj bi odlomak ipak mogao pripadati onih 0,1 % nesigurnosti.

Razmotrite tri dokaza u prilog ovom stajalištu. Prvo, nitko pouzdano ne zna gdje u poslanici ovaj odlomak zapravo pripada – zapravo se reci 34-35 na sadašnjem mjestu u poglavlju pojavljuju samo u istočnim rukopisima. Najstariji zapadni rukopisi imaju te iste retke *nakon* 40. retka. Razmislite o tome: sve dok to Jeronim nije promijenio u četvrtom stoljeću, latinska je

212. Citirano u: M. Lefkowitz i M. Fant, Women's Life in Greece and Rome, str. 171.

213. Stručnjaci kao što su Gordon Fee u „The First Epistle to the Corinthians", Richard Hays u „First Corinthians, Interpretation" i Philip Payne u „Man and Woman: One in Christ" – svi zastupaju ovo stajalište.

Crkva s onoga što je sada 33. redak prelazila izravno na 36. redak. Prema ovom stajalištu, nakon što je neki rani pisar ono što su sada reci 34-35 napisao na rubu, dva kasnija prepisivača, koji su prepisivali taj prijepis, umetnula su to u Pavlove riječi – jedan na jedno mjesto, a drugi na drugo.

Drugo, to objašnjava proturječja. Zašto bi Pavao izravno proturječio onome što je rekao u odlomku o pokrivalima za glavu, gdje žene radosno mole i prorokuju zajedno s muškarcima? Zašto bi upotrijebio istu riječ „šutjeti" koja se pojavljuje ranije u poglavlju, a onda joj iznenada dao posve drukčije značenje? U 28. i 30. retku šutnja je trenutačna i nikoga ne sprječava u vršenju darova, dok se u 34. retku šutnja čini naglašenom i trajnom. Kao što je već spomenuto, Pavao kaže „svi" i „svatko od vas"[214] i time poziva i žene da se oglase. Osim toga, čini se da misaoni tijek poglavlja teče mnogo bolje bez redaka 34-35. Doduše, ni nakon 40. retka ne pristaju ništa bolje.

Treće, izričaj „kao što kaže i Zakon" nije baš svojstven Pavlu. Nijedan starozavjetni zakon ne zapovijeda šutnju ili podložnost žene. A Pavao obično upotrebljava izraz „pisano je" kada upućuje na određena mjesta u Pismu. Na dva mjesta gdje upotrebljava „kao što kaže Zakon" kako bi uputio na neki zakon, služi se drugim glagolom (legō) i taj zakon citira.

Unatoč tim i drugim teškim argumentima,[215] ne prihvaćaju svi stručnjaci ovo stajalište. Riječi „govoriti" i „šutjeti" *doista se* upotrebljavaju u 14. poglavlju (čak i ako u drukčijem smislu), a ovi se reci *doista* pojavljuju u svim ranim rukopisima koje imamo, iako im je mjesto nesigurno. Tko od nas želi biti kriv za odbacivanje nečega što je Bog možda nadahnuo? Iako sam sklon ovom stajalištu, ipak se moram zapitati postoji li možda neko drugo rješenje poteškoća koje nalazimo u ovom odlomku.

214. Vidi r. 23-24, 36 i 31.

215. Na primjer, Pavao nigdje drugdje ne navodi Zakon kako bi utemeljio neko pravilo za kršćansko bogoslužje, koje je izraz toga što smo u Duhu, a ne pod Zakonom. Osim toga, sve ostale zapovijedi u poslanici upućene su crkvi u Korintu. Ali 34. redak upućuje zapovijed „ženama u crkvama", što se, budući da odmah slijedi nakon riječi „sve crkve svetih", možda odnosi na žene u svim crkvama. Ta je zapovijed očito na krivom mjestu. Osim toga, nema drugoga dugog odlomka koji se u raznim ranim rukopisima pojavljuje na dva posve različita mjesta bez ikakva vidljivog razloga. Sve to podupire uvjerljivost toga da je riječ o kasnijem umetku.

Stajalište 5: oni koji ometaju dok uče narušavaju red

Ovo stajalište pretpostavlja da Pavao rješava jedinstven problem, vrlo specifičan za crkvu u Korintu, pa stoga to nije zapovijed svim crkvama, čak i ako iz nje proizlaze neke trajne pouke za sve crkve.[216]

Ključ ovoga stajališta jest to što su poglavlja 11-14 usmjerena na pravilan red na bogoslužju. U 11,3-16 Pavao se bavi primjerenom odjećom. U 11,17-34 ispravlja pogrešne prakse u vezi s Gospodnjom večerom. U 14,11-32 bavi se neurednom uporabom karizmatskih darova – točnije, ispravlja tri skupine ljudi koji govore *u krivo vrijeme*: osobu koja javno govori u jeziku, a nema tumača (r. 28), osobu s proročkom riječju koja ne želi čekati svoj red (r. 30-32) i, konačno, žene koje govore u krivo vrijeme ili na krivi način (r. 34-35). U sva tri slučaja Pavla ne zabrinjava toliko sadržaj riječi koliko neuredan način na koji se izgovaraju.

Iako ne možemo biti sigurni kakvo je točno ponašanje žena okupljenih na bogoslužnim sastancima u Korintu Pavao ispravljao, ipak možemo, na temelju poznavanja antičkih kultura, pretpostaviti da su žene na ometajući način „čavrljale u crkvi". U široj kulturi u kojoj gotovo nijedna žena nije bila obrazovana, u kojoj se učilo usmeno, a ne čitanjem, i u kojoj ženama obično nije bilo dopušteno sudjelovati na vjerskim okupljanjima, te su kršćanske žene, koje su možda već imale priliku iznijeti proroštvo, sada govorile kad nisu bile na redu. Umjesto da slušaju, uzbuđeno bi pitale ljude oko sebe što je rečeno ili što to znači. Zato im Pavao kaže da prestanu ometati sastanak i da razgovor sačuvaju za svoje muževe kod kuće. Pavao kaže: „Ako žele nešto doznati, neka kod kuće pitaju svoje muževe" – njihovi muževi, gotovo u svim slučajevima vjerojatno obrazovaniji od njih, možda bi mogli odgovoriti na njihova mnoga pitanja.

Drugim riječima, ova uputa o šutnji ne temelji se na „poretku stvaranja" upisanom u narav žene ni na nauku o vlasti muškarca i podložnosti žene, nego postoji zato da vrati red na crkveni sastanak koji je inače bio kaotičan i

216. Iako neki prijevodi riječi „kao u svim crkvama svetih" pripajaju početku ove upute koja ušutkava žene, ovo stajalište pretpostavlja da one bolje pristaju uz kraj prethodne izjave o prednosti reda. Dvadeset i devet engleskih prijevoda dijeli se po tom pitanju gotovo točno napola. Vidi www.bit.ly/3mGpFPT

ometan. Prema ovom stajalištu, suprotno komplementarnim argumentima, Pavla ne zabrinjava to što žene poučavaju, nego to što uče na način koji ne pomaže redu na sastanku.[217] Eugene Peterson u *The Message* hvata taj smisao svojom parafrazom: „Žene ne smiju ometati bogoslužje govoreći kad bi trebale slušati i postavljajući pitanja koja bi bilo primjerenije postaviti muževima kod kuće."

Za Pavla održavanje reda u crkvi uključuje i uvažavanje mjesnih kulturnih osjetljivosti. Kao što je bila „sramota" (11,6) da žene ne nose pokrivalo za glavu, tako je u toj kulturi možda bilo „sramotno" (14,35) da ljudi, osobito žene, ometaju u okruženju u kojem se uči.

Ako bi netko od nas Pavla ovdje htio optužiti za seksizam, prisjetimo se da je Pavao nastojao osnivati crkve koje su čuvale vrijednosti evanđelja, a ujedno je „svima postajao sve" da neke pridobije.[218] Pavao nije idealizirao kulturu do koje je crkva nastojala doprijeti, nego se, iz evangelizacijske nakane, pokušavao prilagoditi njezinim društvenim pravilima pristojnosti, ne odričući se pritom ključnih vrijednosti. I naravno, znao je da će tamo gdje je učenje presudno onima koji ometaju trebati neke smjernice za dobro svih.

Zanimljivo je da bismo, primijenimo li tu brigu za kulturnu osjetljivost na suvremeno zapadno okruženje, bili mudri kad bismo se pobrinuli da žene *pridonose i uče na isti način kao muškarci*. Zapravo, bilo bi „sramotno" da ne bude tako.

Je li ovo stajalište ispravno? Mislim da bi moglo biti.[219] Ali ne možemo biti posve sigurni, a to nas dovodi do posljednjeg zapažanja.

217. Ivan Zlatousti dijelio je Pavlovo stajalište tri stoljeća kasnije: „Tada su doista žene, zahvaljujući takvom poučavanju, šutjele; a sada među njima zna biti velike buke, mnogo graje i razgovora, i nigdje toliko kao na ovom mjestu [u katedrali] … Tako je sve zbrka, i čini se da ne razumiju da ne mogu naučiti ono što je korisno ako ne budu tihe. Jer kad se naša riječ [propovijed] mora boriti protiv razgovora i nitko ne mari za ono što se govori, kakvu im korist to može donijeti?" (Citirano u Homily IX, Nicene and Post-Nicene Fathers.)

218. 1 Kor 9,23

219. Iako moram priznati, zajedno s onima koji mu pretpostavljaju stajalište 4, da bi poziv na šutnju žena, spomenut čak tri puta bez ikakve ograde, mogao predstavljati apsolutnu (a ne samo na situaciju vezanu) zabranu svih usmenih priloga žena na sastancima.

Nejasan odlomak

Iako Crkva mora i dalje preispitivati naša tumačenja Pisma i kretati se prema sve većoj jasnoći i uvjerenosti, važno je priznati da ovaj odlomak još uvijek otvara više pitanja nego što daje odgovora. Čak su i jača stajališta tek oprezne pretpostavke. Zato je potrebna poniznost.

Ako se, iz straha od neposlušnosti Božjoj riječi, odlučimo za najkonzervativnije tumačenje (stajalište 1), onda bi potpuno ušutkavanje žena trebalo uključivati i to da ne pjevaju, jer Pavao pjevanje spominje kao jedan oblik govora.[220] Pozivati se na konzervativnost, a onda ženama samo zabraniti prosuđivanje proroštava ili propovijedanje, meni se čini prilično proizvoljnim i nedosljednim. A kad smo već kod dosljednosti: ako zauzimamo konzervativan pristup, budimo uistinu dosljedni i recimo svim ženama da pripreme pokrivala za glavu za sljedeći crkveni sastanak! Budući da su ugledni stručnjaci u proučavanju ovoga odlomka došli do tako različitih zaključaka, jedino oko čega se zacijelo svi možemo složiti jest to da je ovaj odlomak nejasan. Prema tome – po svakoj dobroj metodi tumačenja – ne bi smio biti temelj doktrinarnog zaključka ni opće zapovijedi u praksi svake crkve posvuda.

Ni 1 Kor 11 ni 1 Kor 14 ne isključuju mogućnost da žene vode u crkvi i u društvu, da kao partnerice stoje uz svoje muževe ili da muškarcima propovijedaju. I to unatoč tome što su komplementaristi upravo te retke iznosili u obranu svojega stajališta. Preostaje istražiti još jedan ključni odlomak.

220. Vidi Kol 3,16-17

7

1 Tim 2,11-15

„Protivljenje službi žena često se gradi gotovo isključivo na jednom Pavlovu tekstu – 1 Tim 2,11-12. Što god taj teški tekst i njegov kontekst značili, moraju se dovesti u ravnotežu sa svim drugim biblijskim tekstovima koji se tiču istoga pitanja. To, po mojoj prosudbi, pokazuje da tekst iz Prve poslanice Timoteju govori o ograničenoj situaciji." David Scholer[221]

Pred kraj knjige *Harry Potter i Princ miješane krvi* Dumbledorea okružuju neprijatelji. On preklinje profesora Snapea: „Severuse … molim te!" Slamajući nam srce, Snape ubija Dumbledorea, a mi zaključujemo da je Snape cijelo vrijeme bio Voldemortov izdajnički agent.

Ali čekajte. Tek u posljednjoj knjizi otkrivamo (zajedno s Harryjem) da ništa nije bilo onako kako se činilo. Kad Harry otkrije Snapeova sjećanja (izlivena u čarobnu posudu, Pensieve), pokaže se da je Snape kao mladić volio Harryjevu majku i da je, koliko god bio nesimpatičan, cijelo vrijeme bio odan Dumbledoreu i Harryju.

Zapravo je Dumbledore, koji je znao da umire od nepovratne kletve, unaprijed nagovorio Severusa da mu oduzme život kako bi Snapeu osigurao Voldemortovo povjerenje, koje bi on zatim mogao iskoristiti u Harryjevu korist.

Sada kad znamo priču, riječi „Severuse … molim te!" dobivaju posve drukčije značenje. To nije, kako smo nekoć mislili, Dumbledoreovo očajničko preklinjanje Snapea da ga poštedi, nego da ga ubije. Daleko od toga da bi taj trenutak bio pobjeda zla, on će zapravo dovesti do konačne pobjede nad tamom.

221. https://www.fuller.edu/womeninministry/

Ovu usporedbu[222] iznosim kako bih pokazao koliko je važno dobro poznavati cijelu priču prije nego što pokušamo ispravno shvatiti pojedinu rečenicu ili redak koji se, izvučen iz konteksta, može posve pogrešno razumjeti.

Stručnjaci komplementaristi čine pogrešku kad uzmu tri kratka retka iz vrlo duge priče (tri biblijska odlomka koja upravo obrađujemo) i istrgnu ih iz konteksta. Predani autoritetu Biblije (što je dobro), spremni su se uhvatiti nekog tumačenja odlomka iako Biblija kao cjelina to tumačenje ne podupire. Proturječeći glavnoj priči o Božjem planu obnove, oni idealiziraju i nastoje ovjekovječiti patrijarhat koji njezin Autor u široj priči namjerava ukloniti.

Doista, nema drugog odlomka na koji se češće i odlučnije pozivaju od Pavlovih riječi njegovu štićeniku u 1 Tim 2,8-15 kad žele potkrijepiti zašto je hijerarhijski poredak Božja volja. Kad svi drugi biblijski argumenti zakažu, to je odlomak na koji se komplementaristi povlače. Neki stručnjaci komplementaristi čak smatraju da je to *jedini* vjerodostojan odlomak koji stoji između žena i njihova ređenja za vodstvo u crkvi.[223]

Kratko upozorenje prije nego što nastavimo: ostatak ovoga poglavlja najtehničniji je i najdulji u ovoj knjizi. Ako vam je toliko složenosti tumačenja previše, slobodno prijeđite izravno na sljedeće poglavlje, ali znajte da ću pokazati kako *1 Tim 2,11-15, glavni tekst-bedem komplementarizma, zapravo ne podupire komplementarizam*.

Evo odlomka zajedno sa susjednim recima, koji mu daju određeni kontekst:

8 Hoću, dakle, da muškarci na svakom mjestu mole podižući svete ruke bez srdžbe i prepiranja. 9 Isto tako hoću da se žene odijevaju skromno, pristojno i dolično, da se ne kite raskošnim frizurama ni zlatom ni biserjem ni skupocjenom odjećom, 10 nego dobrim djelima, kako dolikuje ženama koje ispovijedaju da štuju Boga.

11 Žena neka uči u tišini i u potpunoj podložnosti. 12 Ne dopuštam ženi poučavati ni preuzimati vlast nad muškarcem; neka bude u tišini. 13 Jer prvi je oblikovan Adam, a onda Eva. 14 I nije Adam bio prevaren, nego je žena bila prevarena i postala grješnica. 15 Ali žene će se spasiti rađanjem djece – ako ostanu u vjeri, ljubavi i svetosti, s razboritošću.

222. Zasluga za ovu usporedbu pripada Rebecci McLaughlin, u „Confronting Christianity" (pogl. 8).

223. „Postoji samo jedan valjan argument protiv ređenja žena … zabrana koja se nalazi u 1 Tim 2,12", kaže Susan Foh u „Women in Ministry: Four Views" (1989), pogl. 2.

3,1 Vjerna je riječ: Ako tko želi nadgledništvo, želi plemenito djelo.

Komplementarno stajalište

Glavni reci kojima se podupire komplementarna teologija jesu: „Ne dopuštam ženi poučavati ni [vršiti] vlast nad muškarcem … Jer prvi je oblikovan Adam, a onda Eva." Komplementaristi te retke tumače tako da u biti znače:

Kao apostol određujem da za sve crkve u svim situacijama vrijedi: žena ne smije poučavati muškarca niti nad njim vršiti pastoralnu vlast, jer je jedino prikladno da muškarac poučava drugoga muškarca ili nad njim vrši vlast. Razlog je to što je Adam stvoren prije Eve i stoga s pravom vodi Evu. Taj „poredak stvaranja" vrijedi za sve buduće pobožne zajednice – duhovna vlast muškarca norma je kojoj Bog daje prednost.

Drugim riječima, kad žena poučava muškarce u crkvi ili ima vlast nad muškarcem, ona se protivi *i* trajnoj, općevažećoj apostolskoj zapovijedi *i* „poretku stvaranja".

Važno je primijetiti da komplementariste dijele tri pitanja: vrijedi li to hijerarhijsko načelo samo u domu i crkvi ili i u društvu; odnosi li se „poučavati ili vršiti vlast" na dvije djelatnosti (poučavanje *i* vodstvo) ili na jednu (poučavanje na način svojstven vođi); i jesu li žene isključene samo iz najvišeg vodstva u crkvi ili sa svih razina vodstva u crkvi na kojima ih slijede muškarci. U sva tri slučaja većina vodećih komplementarista (kao što su Köstenberger i Schreiner) priklanja se strožim tumačenjima. Na primjer, Köstenberger piše: „Pavao je lako mogao reći, ‚Ne dopuštam ženi da bude starješina', ali umjesto toga rekao je: ‚Ne dopuštam ženi poučavati ni vršiti vlast nad muškarcem', što pokazuje da su to funkcije koje ona ne bi smjela obavljati, a ne samo položaj u okviru kojega se takvo poučavanje i vršenje vlasti odvija."[224]

Što znači poučavati (grčki: *didaskein*)? Schreiner kaže da je to „prenošenje autoritativnoga gradiva". Pavla, dakle, ne zabrinjava samo to da će žene muškarce poučavati zabludi, nego to da će ih uopće poučavati. Neprikladno je da žene muškarce poučavaju čak i istini. Žene u crkvi smiju poučavati

224. Izvor: www.bit.ly/3mG7n13

druge žene i djecu,[225] ali ne odrasle muškarce. Jedan redak, Dj 18,26, tumači se tako da dopušta iznimku za žene koje poučavaju muškarce: izvan formalnoga crkvenog sastanka, i to nasamo, ženi bi moglo biti dopušteno poučavati muškarca.

Prema argumentu komplementarista, vršenje vlasti u 1 Tim 2,12 (grčki: *authentein*) ne odnosi se na negativnu uporabu vlasti, nego na pozitivnu, kakvu bi u crkvi vršili pastori muškarci.

Pavao navodi obrazloženje svoje apostolske zapovijedi: „Jer Adam …" Veznik „jer" (grčki: *gar*) znači *zato što*, kažu stručnjaci komplementaristi. Pavlov je razlog: „prvi je oblikovan Adam, a onda Eva". Riječi „prvi" i „onda" upućuju na rangiranje. To, kažu oni, dokazuje da je Pavao Post 2 čitao kao nauk o Adamovoj vlasti nad Evom prije pada.

Pavao nastavlja: „I nije Adam bio prevaren, nego je žena bila prevarena i postala grješnica" (r. 14). Komplementaristi to obično tumače kao upućivanje na Evinu suradnju sa Sotoninim nastojanjima da izokrene poredak stvaranja (jer je Sotona, iako je Adam bio nadležan, zaobišao njegovu vlast govoreći Evi, a Eva se, zaobilazeći Adamovu vlast, sama suočila s kušnjom, ne obrativši se Adamu).

Komplementaristi s pravom podsjećaju da podjela na poglavlja kakvu danas imamo ne postoji u Pavlovoj izvornoj poslanici. Zapravo se misaoni tijek nastavlja. Pavao odmah prelazi na pitanje tko može biti nadglednik (grč. *episkopos*) u crkvi (3,1). Komplementaristi zamišljaju da Pavao time implicira: „Spomenuo sam da žene ne smiju poučavati muškarce ni vršiti vlast nad njima, pa se sigurno pitate tko to smije činiti. Odgovor je … nadglednici *muškarci*."

225. Primjere za to vidi u Tit 2,3-4 i 2 Tim 1,5; 3,15.

Osim činjenice da je ovo gotovo posve novo tumačenje, izmišljeno dio po dio od 1970-ih,[226] dopustite mi da iznesem nekoliko zamjerki koje imam prema komplementarnom tumačenju (kako je gore izloženo).

Teško oštećena crkva

Ova poslanica nije napisana nama, nego za nas. Naravno, ona je nadahnuto Pismo i stoga sadrži bezvremene istine za sve crkve, ali te istine treba pažljivo iskopati, polazeći od jedinstvene situacije kojoj je bila upućena. Kad ne uzmemo u obzir tu konkretnu povijesnu situaciju, nego jednostavno pretpostavimo da se riječi obraćaju nama, skloniji smo pogrešno protumačiti njihovo značenje i primjenu. Kakvu bi, dakle, situaciju Pavao mogao imati na umu u 2,11-15?

226. Komplementaristi redovito osporavaju mutualistička tumačenja 1 Tim 2,11-14 kao nova. No taj prigovor siječe u oba smjera. Budući da je većina biblijskih učitelja u povijesti Crkve, sve do druge polovice dvadesetoga stoljeća, biblijske tekstove o ženama automatski čitala kroz prizmu patrijarhata ili mizoginije svoje kulture, razumljivo je da su odlomak poput ovoga shvatili pogrešno. Ukratko, čitali su ga kao opće podređivanje žena u svakom dijelu društva na temelju njihove kvalitativne manje vrijednosti. Muškarci trebaju poučavati i voditi jer žene to nisu sposobne činiti. Dakle, kad komplementaristi tvrde da je njihovo stajalište povijesno, pokazuju da ne znaju koliko je njihovo tumačenje novo. Idući kroz odlomak izraz po izraz, evo razlike između komplementarnog i (uobičajenoga) povijesnog stajališta: *„Ne dopuštam ženi poučavati."* Komplementaristi to vide tako da Pavao zabranjuje samo biblijsko poučavanje ili poučavanje kršćanskih muškaraca. Ali povijesno se to obično shvaćalo kao bilo kakvo poučavanje. Žene u društvu ne bi smjele nikoga poučavati, uključujući muškarce. *„ni preuzimati vlast nad muškarcem."* Komplementaristi većinom kažu da se to odnosi na pastoralno vodstvo koje je primjereno samo starješinama muškarcima. Ali povijesno se to shvaćalo tako da je ženama zabranjeno „uzurpirati" vlast (ili je silom oduzimati) muškarcima, koji jedini trebaju voditi posvuda u društvu, a ne samo u crkvi. *„ženi poučavati … muškarca."* Komplementaristi, nespretno pokušavajući uskladiti svoje shvaćanje ovoga odlomka s Priskinim opravdanim poučavanjem Apolona, tumače to tako da žena smije neformalno poučavati pojedinog muškarca, ali ne smije poučavati muškarce zajedno ni formalno. Ali povijesno se to shvaćalo kao zabrana da žena poučava skupinu muškaraca, *ali i* pojedinog muškarca. *„Jer prvi je oblikovan Adam, a onda Eva."* Komplementaristi to vide kao Adamovu vlast nad Evom, koja se primjenjuje samo na duhovno vodstvo muškarca u crkvi i u kršćanskom braku. Ali povijesno se to shvaćalo kao na stvaranju utemeljena opća vladavina muškaraca nad ženama u svakom području društva, uključujući crkvu, zbog nesposobnosti žene da vlada. *„I nije Adam bio prevaren, nego je žena bila prevarena i postala grješnica."* Komplementaristi kažu da se to odnosi na Sotonino izokretanje Adamove vlasti nad Evom i na to da je ona tom izokretanju podlegla. Ali povijesno se to shvaćalo kao veća intelektualna i moralna osjetljivost žene na prijevaru i kušnju. Za daljnje proučavanje razlike između komplementarnih i povijesnih tumačenja vidi www.bit.ly/3Q4TWo4 i www.bit.ly/3xlOXIj. Pitanje koje treba postaviti jest: ako ne prihvaćamo povijesno tumačenje da žena zbog svoje kvalitativne manje vrijednosti ne smije nikoga poučavati ni voditi muškarce igdje u društvu, koje je od novijih tumačenja (komplementarno ili mutualističko) ispravnije? Ova je knjiga moj odgovor na to pitanje.

Dovoljno je naš odlomak čitati u svjetlu svih redaka koji mu prethode. Nakon uvodnog pozdrava Pavao odmah prelazi na stvar i nalaže Timoteju: „Ostani ondje u Efezu da zapovjediš nekima da više ne šire lažno učenje i da se ne bave mitovima i beskrajnim rodoslovljima“ (1,3-4). Ti „neki“ ostaju u vidu kroz cijelu poslanicu dok Pavao piše da su „neki odstupili“ od „čistoga srca, dobre savjesti i neprijetvorne vjere“ te da su se „okrenuli praznom govorenju“ (1,5-6). Muškarci poput „Himeneja i Aleksandra“ „doživjeli su brodolom u vjeri“. Ti su muškarci otišli tako daleko da ih je Pavao „predao Sotoni da nauče ne huliti“ (1,19-20).

Odmah nakon ovoga opisa lažnih učitelja Pavao kaže: „Potičem *onda* …“ (2,1) – „onda“ ovdje znači „stoga“ – a zatim daje upute o tome da crkva u molitvi ponovno zadobije svijest o svojemu poslanju (2,1-7); da se muškarci klone srdžbe i prepiranja (2,8); da žene izbjegavaju razmetljiv i zavodljiv izgled (2,9-10); te da žena (jednina) uči u podložnosti (2,11), a ne da poučava ili preuzima vlast nad muškarcem (2,12).

Kad tumačimo Pavlove poslanice, moramo se sjetiti da slušamo samo jednu stranu telefonskog razgovora u kojem Pavao razgovara s nekim drugim, a ne s nama. Ponekad moramo nagađati, služeći se dokazima u samoj poslanici, kako će svaka od uputa u 1 Tim 2 obnoviti crkvu i otkloniti posljedice djelovanja lažnih učitelja. Kad to činimo, shvaćamo, na primjer, da crkva koju je razdiralo lažno učenje može izgubiti svijest o svojemu poslanju, pa nam uputa o tome da je u molitvi ponovno zadobije postaje razumljiva. Hereza i razdor možda su naveli muškarce da srdito reagiraju na druge muškarce ili na prevarene ili neuljudne žene, otuda Pavlova uputa da muškarci u molitvi podižu svete ruke „bez srdžbe i prepiranja“. Isto tako, hereza je možda na neki način poticala razmetljive, ohole, nepoučljive i samovoljne stavove i ponašanje, osobito kod nekih imućnih žena, i to posebno prema muškarcima, otuda upute ženama da u podložnosti uče iz Božje riječi i da se prema muškarcima odnose časnije. *Želim reći da Pavao daje upute koje se tiču konkretne teške situacije o kojoj on zna više nego mi, iako u poslanici postoje neki dokazi o tome kakva bi ona mogla biti.* Zašto bi inače samo muškarci bili potaknuti da mole? I zašto bi inače samo ženama bilo rečeno da uče?

Na ovom je mjestu iz 1 Tim 1 jasno da se neki muškarci loše ponašaju, ali koliko možemo biti sigurni, izvan 2,9-15, da su i žene prešle granicu? Odgovor daje 1 Tim 5: neke su žene napustile svoju „predanost Kristu“ zbog

svojih „putenih želja“ (r. 11). Mnoge od njih „besposlene obilaze od kuće do kuće“ kao „brbljavice koje pričaju besmislice i govore ono što ne bi smjele“ (r. 13). Daju neprijatelju „prigodu za klevetu“ (r. 14). „Neke su se zapravo već odvratile i pošle za Sotonom“ (r. 15) – to je upućivanje na predavanje herezi.[227] Pavlove završne riječi u poslanici pokazuju da je lažno učenje korijen problema: „Kloni se bezbožnih praznih govora i oprečnih tvrdnji lažno nazvanoga znanja, koje su neki ispovijedali i tako odstupili od vjere“ (6,20-21). *Ne znamo točno kako je lažno učenje dovelo do lošeg ponašanja nekih žena, ali veza svakako postoji, a najočitija je u tome kako Pavao te žene u Efezu uspoređuje s Evom, koju je i samu Sotona „prevario“.*[228]

Upečatljivo je, dakle, kod većine stručnjaka komplementarista koji pišu o 1 Tim 2,11-15 koliko ih malo priznaje da je učinak lažnog učenja glavna Pavlova briga u *cijeloj* poslanici, *uključujući i ovaj odlomak*. Kathy Keller, na primjer, citira Pavlove riječi: „Pišem ti ove upute da bi, ako se zadržim, znao kako se treba ponašati u Božjem domu“, i zaključuje: „cijela se poslanica … može promatrati kao priručnik za osnivanje crkava – kako ustrojiti crkvu … prema načelima Božjega doma“.[229] To nije točno, kao što primjećuje čak i Schreiner.[230] Čini se da ona previđa i jednu rečenicu – „ako se zadržim“ – koja, zajedno s drugim pokazateljima u *svakom* većem dijelu poslanice, otkriva Pavlova hitna nastojanja da obnovi crkvu koju su opustošili lažni učitelji. Köstenberger i Grudem, iako priznaju da Pavao piše poslanicu kako bi se borio protiv hereze i njezinih posljedica, začudo smatraju ovaj odlomak *digresijom* od toga prioriteta[231] – kao da Pavao zastaje u svojoj glavnoj brizi i u

227. U Pavlovim dvjema poslanicama Timoteju spominjanje Sotone uglavnom ima veze s lažnim učenjem i pokvarenim životom koji on zagovara – vidi 1 Tim 1,20; 2,14; 4,1; 2 Tim 2,23-25.

228. 1 Tim 2,14

229. Kathy Keller u „Jesus, Gender and Justice“. 1 Tim 3,15.

230. Vrlo stari komentari Prve poslanice Timoteju, kao što su komentar J.N.D. Kellyja iz 1963. i Donalda Guthrieja iz 1957., zauzimali su takav pristup, ali suvremeni komentari koje sam čitao priznaju da se ne samo trećina Prve poslanice Timoteju izravno bavi lažnim učiteljima i lažnim učenjem, nego da to boji i preostale dvije trećine poslanice. Zato Tom Schreiner priznaje: „Opisivati Prvu poslanicu Timoteju kao priručnik crkvenog poretka … ne odgovara točno svrsi poslanice … Pavao se usredotočuje na žene koje su lažni učitelji nasamarili i prevarili (usp. 1 Tim 2,14; 2 Tim 3,6-9)“ (Izvor: www.bit.ly/3BN3tYQ). Ipak, čest protuargument činjenici da se 1 Tim 2 bavi lažnim učenjem jest to da Pavao želi da muškarci „posvuda“ (NIV) ili „na svakom mjestu“ (ESV) (r. 8) mole na određeni način. Ali s obzirom na kontekst 1 Tim 1, to se vjerojatno odnosi na *svako mjesto* na kojem se vjernici u Efezu okupljaju na molitvu, a to su najočitije mnoge kuće u Efezu u kojima su se okupljale crkve.

231. Köstenberger u „Women in The Church“, str. 152-155, i Grudem, Evangelical Feminism and the Biblical Truth, str. 280-284. Zasluga pripada Andrewu Bartlettu u „Men and Women in Christ“ (str. 390).

dotadašnjem tijeku misli te se sada suprotstavlja nekim ženama koje su, usred lažnog učenja, pokušavale muškarce poučavati istini. Međutim, ne samo odlomci prije i poslije, nego i sam 12. redak sadrži znakove da Pavao ispravlja situaciju u kojoj su neke žene griješile.

Sada ne dopuštam

Istražimo Pavlovu riječ *epitrepō*, koja se u engleskom prevodi izrazom od četiri riječi kako bi se opisalo ponašanje koje se ispravlja: „‚*I do not permit*' (ne dopuštam) [*epitrepō*] ženi poučavati ni preuzimati vlast …"

Primijetite najprije da je glagol u prezentu, što tezu da Pavao ovu zabranu izriče za ovu situaciju čini prilično uvjerljivom. Ipak, Grudem inzistira da „snaga grčkoga" znači kako je ovo jedna od „zapovijedi koje vrijede za sve kršćane u svim vremenima".[232] To je inzistiranje pretjerano. Kao što kaže Douglas Moo, i sam stručnjak komplementarist: „Što se tiče prezenta glagola, on nam dopušta zaključiti samo to da je Pavao *u vrijeme pisanja* inzistirao na tim zabranama."[233] Već je samo to priznanje dovoljno da oslabi svaku tvrdnju da Pavao izriče opću odredbu. Budući da engleske riječi „I do not permit" (ne dopuštam) stvaraju dojam da se izriče bezvremena, opća odredba, sam Moo predlaže kao bolji prijevod „I am not permitting …" (sada ne dopuštam …).[234]

Osim toga, proučavanje uporabe te riječi drugdje u Bibliji potvrđuje da je ovo vjerojatno zabrana vezana uz konkretnu situaciju. U svim uporabama riječi *epitrepō* u grčkom prijevodu Staroga zavjeta, kao i u velikoj većini od 17 drugih mjesta na kojima se pojavljuje u Novom zavjetu, *ona se odnosi na odluku donesenu za konkretnu situaciju*.[235] Moo priznaje: „Mora se priznati da se taj glagol u Pismu ne upotrebljava često za zapovijedi koje vrijede

232. Wayne Grudem, Evangelical Feminism and the Biblical Truth, str. 301
233. Tako kaže Douglas Moo u „Recovering Biblical Manhood and Womanhood", pogl. 9.
234. „Engleski prijevod vjerniji grčkoj uporabi te riječi jest ‚I am not permitting' (sada ne dopuštam), što upućuje na novu zabranu vezanu uz konkretan slučaj kao odgovor na problem u Efezu, koja nema težinu crkvene predaje." Moo, 202
235. Vidi Philip Payne, Man and Woman, One in Christ, str. 201-202. Vidi i https://biblehub.com/greek/strongs_2010.htm. Jedine su dvije iznimke 1 Kor 14,34 „nije im dopušteno" i Mk 10,4 „Mojsije je dopustio". Prvom se bavim u 6. poglavlju i zaključujem da su te riječi najvjerojatnije bile interpolacija ili da je Pavao zapravo davao savjet za vrlo konkretnu situaciju u crkvi u Korintu. Što se tiče drugoga, Isusov odgovor u Mk 10,5-12 pokazuje da je on Mojsijevu odredbu vidio kao privremeno odstupanje od trajnog ideala.

općenito."[236] Ako je Pavao htio izreći opći ideal za sve crkve posvuda, zašto nije jednostavno napisao: „Žene nikada ne smiju poučavati"? Na primjer, on nikada ne bi napisao: „Sada vam ne dopuštam da budete bludni." Ne, bio bi izravniji: „Ne budite bludni!" Zašto onda ovdje upotrebljava tako neočekivan i blag izričaj?

Ukratko, to što Pavao zabranu uvodi riječju *epitrepō* daje nam razlog vjerovati da Pavao možda govori o mjesnoj situaciji.

Authentein

Bit komplementarnog tumačenja jest to da Pavao ženama govori da ne čine ono što bi smjeli činiti samo (neki) muškarci: da poučavaju i vrše pastoralnu vlast nad drugima. Drugim riječima, poučavanje i vršenje vlasti o kojima je ovdje riječ djelatnosti su koje je Bog odredio – pod uvjetom da ih obavlja prava osoba. *Ovo se čitanje, međutim, urušava čim se može pokazati da Pavao ženama zabranjuje nešto što ne bi htio da čine ni muškarci.* Drugim riječima, ako se pokaže da je jedna od tih djelatnosti, ili obje, grješna, onda je komplementarno čitanje pogrešno.

Posebno je sporno područje, dakle, glagol „*authentein*". Ta se rasprava očituje u raznim engleskim prijevodima: „to exercise authority" (vršiti vlast; ESV) nešto je legitimno, dok „to assume authority" (preuzeti vlast; NIV) može biti negativna radnja. Na primjer, ako učiteljica usmjerava učenike u razredu, ona „*vrši* vlast" (*exercises* authority), dok, ako učenik pokuša preuzeti nastavu, on neopravdano „*preuzima* vlast" (*assumes* authority). Drugi prijevodi glase „to have dominion" (imati gospodstvo; ASV), „to control" (nadzirati; CEB), „to domineer" (despotski vladati; NEB) i „to lord it over" (gospodariti nad; TLB).

Jedna od stvari zbog kojih je tu riječ teže prevesti jest to što se *authentein pojavljuje samo jednom* u cijeloj Bibliji.[237] Zato ne možemo vidjeti kako su tu riječ inače upotrebljavali Pavao ili bilo koji drugi biblijski pisac. Iako su je upotrebljavali pisci starogrčke književnosti u stoljećima prije i poslije Pavlove uporabe ovdje, 62. godine po. Kr., ona je ipak bila *iznimno* rijetka riječ. Zapravo, iz 100 godina prije i 100 godina poslije Pavlova djelovanja imamo u

236. Izvor: https://bit.ly/3mExipX (str. 199)
237. Stručni naziv za to jest hapax legomenon.

sačuvanoj antičkoj književnosti samo pet primjera njezine uporabe. Kako se onda možemo nadati da ćemo otkriti je li njezina nijansa pozitivna ili negativna?

Komplementaristi navode dva razloga za svoj pozitivni prijevod. Prvo, riječ *didaskein* (poučavati), tvrde oni, pozitivna je, pa zahtijeva pozitivan smisao i za *authentein*. Köstenberger tvrdi, na temelju pojavljivanja dvaju infinitiva jednoga uz drugi u starogrčkoj književnosti, da su oba glagola, *didaskein* i *authentein*, ili oba pozitivna ili oba negativna. Komplementaristi tvrde da je *didaskein* uvijek pozitivna riječ. Na primjer, Schreiner tvrdi da u Pavlovim pastoralnim poslanicama Timoteju i Titu *didaskein* uvijek znači „prenošenje autoritativne predaje na [okupljenom, javnom bogoslužju], a ne neformalno dijeljenje".[238] Jedina je iznimka, kažu, kad se upotrijebe dodatne negativne riječi koje ga označavaju kao lažno učenje. Stoga zaključuju da se u 1 Tim 2,12 pozitivno značenje riječi *authentein* izvodi iz njezine povezanosti s *didaskein*.

Drugo, komplementarni lingvisti poput Henryja Baldwina tvrde da se ta riječ u antičkoj književnosti vrlo često upotrebljava pozitivno, dok Al Wolters tvrdi da se gotovo nikada nije upotrebljavala negativno.

Budući da se njezino značenje pokazalo toliko presudnim za tumačenje 1 Tim 2,12, moramo prihvatiti da se stručnjaci o njezinu značenju možda nikada neće usuglasiti. Prateći stručno proučavanje ove drevne riječi u posljednjim desetljećima, primjećujem da stručnjaci svjetskoga glasa i dalje međusobno opovrgavaju tvrdnje. Ipak, nakon što sam mnogo dana čitao i iznova čitao novija stručna djela o ovoj riječi, zaključujem da se riječ u antičkoj književnosti katkad upotrebljava pozitivno, a katkad negativno. *Unatoč tomu, evo osam razloga zašto „vršiti vlast" u ovom retku vjerojatno nije ispravno i zašto je prijevod riječi s negativnijom nijansom točniji:*

Prvo, „poučavati" (*didaskein*) u ovom odlomku vrlo lako može biti negativna vrsta poučavanja i možda se ne odnosi ni na pozitivno ni na formalno poučavanje. Schreiner *mimo biblijskih dokaza* tvrdi da je to u Pavlovim poslanicama Timoteju i Titu uvijek pozitivna radnja, i to posebno i formalno ona koja se obavlja na tjednim bogoslužnim okupljanjima. U pastoralnim poslanicama ta riječ nije nužno ograničena na autoritativno, doktrinarno

238. Women in the Church, 3. izdanje, str. 175

poučavanje na okupljenom bogoslužju, a *katkad* se smatra grješnom vrstom *didaskein*.[239]

U svakom slučaju, nedosljedno je zagovarati nepromjenjivo značenje za *didaskein* (kao formalno, pozitivno poučavanje), a značenje ovisno o kontekstu za *authentein* – zapravo, najosnovnije načelo tumačenja jest dopustiti kontekstu da otkrije značenje obiju riječi.[240] Na primjer, kad je nekim ljudima u crkvi *zabranjeno didaskein*, možemo pretpostaviti da se to odnosi na ozbiljan nedostatak kod tih učitelja ili u njihovu nauku.[241] Iako postoje i drugi primjeri nedopuštenih oblika poučavanja,[242] razmotrite drugo mjesto u pastoralnim poslanicama na kojem se *didaskein* zabranjuje i koje je stoga

239. Riječ „poučavati" upotrebljava se u različitim odlomcima različito. Schreiner nema čvrstog argumenta za tvrdnju da riječ *didaskein* u pastoralnim poslanicama treba *uvijek* čitati kao formalno doktrinarno propovijedanje duhovnih vođa na bogoslužju ili da se uvijek nužno odnosi na poučavanje zdravog sadržaja. Iako didaskein na drugim mjestima u pastoralnim poslanicama može značiti ono što kaže Schreiner, katkad poprima i druga značenja: *suprotno Schreineru, katkad se odnosi na neformalno dijeljenje izvan okupljenog bogoslužja.* Pavao upotrebom riječi *didaskein* u 1 Tim 2,12 možda misli na nešto poput govorenja drugima s ciljem da se oblikuje ono što vjeruju ili kako žive. To bi uključivalo i neformalno dijeljenje i formalnije propovijedanje. Kada i gdje, ako žene prema komplementarnim mjerilima ne smiju poučavati muškarce, trebaju žene poučavati druge žene ako su na tjednom bogoslužju uvijek prisutni muškarci (Tit 2,3-5)? I smije li se „protivnike" poučavati i upućivati samo na bogoslužju (2 Tim 2,24-25)? Kako se može reći da na okupljenom bogoslužju samo jedna osoba („žena") pokušava poučavati samo jednu drugu osobu („muškarca") (1 Tim 2,12)? Kako bi se moglo odvijati prenošenje nauka, u kojem jedna poučena osoba poučava druge ljude koji će poučavati druge ljude, ako je riječ samo o poučavanju na okupljenom bogoslužju (2 Tim 2,2)? A što je s poučavanjem koje je utjecalo na cijele obitelji (Tit 1,10-11)? *Isto tako, suprotno Schreineru, može se odnositi na grješnu vrstu poučavanja.* Na primjer, Pavao upravo riječ *didaskein* upotrebljava za opis govornih postupaka onih koji ne prenose autoritativnu apostolsku predaju, nego heretički sadržaj (Tit 1,11).

240. *Didaskein* sam po sebi nije ni negativan ni pozitivan. Značenje u svakom slučaju određuje kontekst – na primjer, netko može poučavati na ohol ili prisilan način, ili može poučavati zabludu. Zaključno, umjesto da pretpostavljamo, kao što to čine stručnjaci komplementaristi, da je on sam po sebi pozitivan i da stoga treba određivati partnersku riječ *authentein*, smislenije je dopustiti da njegovo značenje odrede partnerske riječi i širi kontekst. Stručnjaci komplementaristi koji kažu da je *didaskein* „uvijek pozitivan osim ako postoji riječ koja ga pobliže određuje i kaže da je riječ o lažnom učenju" stvaraju umjetno pravilo tumačenja – ne, *kontekst uvijek određuje značenje.*

241. Vidi Mt 5,19a, Tit 1,11 i Otk 2,14.20, gdje se upotrebljava u negativnom kontekstu.

242. Osobito u kontekstu radnji koje zabranjuju Isus ili apostoli, negativni partnerski glagol uz riječ „poučavati" može nas navesti da pretpostavimo kako je riječ o grješnoj vrsti poučavanja. Na primjer, u Otk 2,20 Isus kori crkvu u Tijatiri jer dopušta da jedna žena nalik Jezabeli u crkvi „poučava" (*didaskein*) „i zavodi" (*kai plana*) njegove sluge. Ako su Tijatirci trpjeli grješno poučavanje od žene, Pavao neće učiniti isto u crkvi u Efezu – „Sada ne dopuštam …" Ključno je, međutim, uočiti da se na oba mjesta zabranjuje samo grješna vrsta poučavanja od strane žena. Korektivni kontekst i partnerski glagol „zavoditi" pokazuju da Isus ženi u Tijatiri ne zabranjuje dobro poučavanje, nego prijevarno i heretičko. Slično tome, korektivni kontekst i partnerski glagol *authentein* (koji može značiti „despotski vladati") pokazuju da Pavao ženama u Efezu nije zabranjivao dobro poučavanje, nego ono koje obeščašćuje i koje je agresivno.

bliska usporednica 1 Tim 2,12. Pavao kaže Titu da skupinu koju naziva „oni iz obrezanja", a koju opisuje kao „ljude pune praznog govorenja i prijevare", „treba ušutkati, jer remete cijele obitelji *poučavajući* ono što ne bi smjeli poučavati".[243] Prema Pavlovoj procjeni, nešto nije bilo u redu s tim učiteljima i s njihovim poučavanjem – zato je njih i njihov način govorenja trebalo zaustaviti. Slično tome, kako budemo nastavljali proučavati odlomak iz 1 Tim 2, otkrit ćemo da je očito bilo nešto nepobožno u skupini žena u crkvi, osobito u njihovu stavu i postupcima prema muškarcima, što je opravdalo Pavlovo ispravljanje *načina* na koji su muškarcima govorile o tome što treba vjerovati i kako živjeti.[244]

Drugo, ne postoji konsenzus među stručnjacima da se riječ *authentein* u antici uvijek rabi za pozitivnu radnju. U prvom i drugom izdanju glavne komplementarne knjige o značenju 1 Tim 2,12, *Women in the Church*, Baldwin je dobio zadatak napisati poglavlje o značenju te riječi i zaključio je da ona, ovisno o kontekstu, može značiti „vladati ili kraljevati, ili kontrolirati ili dominirati, ili djelovati samostalno, ili potaknuti (izazvati)".[245] Što se tiče 1 Tim 2,12, on dodaje da su „značenja kontrolirati ili dominirati … sasvim moguća" te da bi „preuzeti vlast nad" „moglo biti prikladno". Zanimljivo je da je njegovo poglavlje u trećem izdanju uklonjeno i zamijenjeno radom Woltersa, koji tvrdi da *authentein* gotovo *nikada* nema negativno značenje[246] – a taj zaključak mnogo više ide u prilog komplementarnim sklonostima. Ipak, Schreiner priznaje da se ta riječ ponekad može rabiti i negativno.[247] Ptolemej rabi tu riječ u svojem djelu *Tetrabiblos* (127.-148. po. Kr.) kad govori o tome kako jedan planet *kontrolira* drugi – to ima neporecivo negativnu nijansu: većina stručnjaka koje sam čitao, uključujući Baldwina i Grudema, ovdje je prevodi kao „dominirati".[248]

243. Tit 1,10-11

244. Zapravo se može pokazati da bi se sve tri stvari koje su Pavla brinule u vezi s ljudima koje je Tit trebao ušutkati (nepokornost, beskorisni sadržaj, prijevara) mogle odnositi na njegovu zabrinutost zbog žena koje se ispravljaju u 1 Tim 2,12-14.

245. Grudem, Evangelical Feminism, dodatak 7

246. Albert Wolters, "A Semantic Study of Αὐθέντης and its Derivatives," Journal for Biblical Manhood and Womanhood 1.11 (proljeće 2006): str. 44-65, 45.

247. U knjizi „Two Views on Women in Ministry" Schreiner kaže: „Zacijelo je moguće da u pojedinim kontekstima taj izraz ima negativnu nijansu."

248. Wolters je osamljen kad tu riječ kod Ptolemeja prevodi kao „steći prevlast" ili „preuzeti vlast". Ipak, time priznaje negativnu nijansu koju prepoznaju Baldwin i Grudem kad je prevode kao „dominirati". Wolters, međutim, pridaje prevelik značaj tomu što je Ptolemejev glagol u aoristu te stoga označava samo trenutak u kojem se preuzima nadmoć. No o značenju zapravo odlučuje kontekst rečenice: kao što Wolters pokazuje, *authentein* se rabi usporedno s tim da Saturn

Iako je istina da je Crkva u razdoblju nakon Konstantina (od 4. stoljeća nadalje) često počela rabiti riječ *authentein* u pozitivnom smislu, značenja riječi *authentein* iz toliko stoljeća kasnijeg vremena nisu posve mjerodavna za ovu raspravu.[249] Doista, jedan je problem Baldwinovih i Woltersovih studija (kao i Grudemovih studija riječi *kephalē*) to što se gotovo svi istraženi primjeri javljaju stoljećima nakon novozavjetnog razdoblja, pa su od ograničene koristi za procjenu značenja te riječi u vrijeme kad je pisana Prva poslanica Timoteju.[250]

Philip Payne ovako sažima svoje nalaze o povijesnom razvoju te riječi: „Jedino značenje riječi *authentein* koje odgovara 1 Tim 2,12, a za koje je ujedno utvrđeno da je zapisano prije Pavlova vremena, jest ‚preuzeti vlast'. ‚Dominirati' se kao značenje pojavljuje nedugo nakon Pavlova vremena, dok se ‚vršiti vlast' kao značenje može potvrditi tek mnogo kasnije."[251] Prvi potvrđeni primjeri toga, kaže Payne, javljaju se u četvrtom stoljeću, u razdoblju nakon Konstantina. Pa ipak se nastavila i negativna uporaba te riječi – crkveni otac Ivan Zlatousti zabranjivao je muževima da vrše *authentein* nad svojim ženama.[252]

Budući da se značenje riječi s vremenom mijenja, moramo tražiti uporabu iz vremena koje je Pavlu najbliže. Dvije potvrđene uporabe te riječi koje imamo iz razdoblja *prije* Pavla zato su najvažnije za naše proučavanje, jer najbolje

„preuzima potpun … nadzor" nad ljudskom dušom i navodi druge planete da ljude „učine" ljubiteljima tijela. Iako aorist može izraziti „ingresivnost" (tj. početak radnje), kao u „preuzeti vlast", to ne znači da trajna radnja koju označava prezent – kontroliranje onoga nad čime je subjekt ranije preuzeo nadzor – sada postaje neutralna ili pozitivna radnja. Osim toga, budući da postoji tako malo antičkih primjera te riječi, a Wolters je spreman u svoje proučavanje riječi uključiti i značenje imeničkog oblika riječi authentein, čini se da time proizvoljno niječe nijansu mnogo bližeg srodnog oblika te riječi, i to oblika koji se rabio vremenski blizu Pavlovoj uporabi. Koliko znam, nijedan drugi stručnjak, bez obzira na uvjerenje, ne pokušava u svoje tumačenje raznih antičkih primjera riječi *authentein* unijeti takvu razliku u značenju između aorista i prezenta.

249. Osobito kad uzmemo u obzir da je Crkva, pod utjecajem Aristotelove mizoginije, u prvih nekoliko stoljeća svojega postojanja počela čitati 1 Tim 2,12-14 kao opću zabranu da žene ikada vode muškarce, u bilo kojem području, i to na temelju Evine manje vrijednosti. Stoga je vjerojatno da su mnogi u Crkvi počeli pretpostavljati da authentein znači pozitivno vršenje vodstva – to baca svjetlo i na dva mjesta u crkvenim spisima iz 4. stoljeća u kojima se za Boga kaže da kao Gospodin vrši authentein.

250. Wolters je iskren u vezi s tim problemom: „Značenje ‚vršiti vlast' temelji se ponajprije na kasnijoj uporabi glagola. … Šteta je što nema više potvrda riječi authentes iz razdoblja oko prijelaza ere."

251. Philip Payne, Man and Woman, One in Christ, pogl. 20

252. John Chrysostom, Hom. Col. P. 27–31.

odražavaju kako se ona razumjela u Pavlovo vrijeme. Najstarija uporaba koju uopće imamo nalazi se u jednoj *apologiji* (obrambenom pismu) iz 27. godine pr. Kr.[253] Taj je tekst poznat po tome što ga je vrlo teško prevesti, ali čini se da govori o čovjeku po imenu Trifon, koji u pismu svojem bratu Asklepijadu objašnjava kako je izvršio *authentein* nad Antilohom, koji je, čini se, bio Asklepijadov podređeni ili rob. Trifon i Antiloh bili su na skeli, i kad je Antiloh odbio platiti lađaru vožnju, Trifon je nad njim izvršio *authentein* da to učini. Drugim riječima, prisilio ga je da plati.[254] Suvremenom uhu to možda zvuči kao pristojno ponašanje, ali u toj je kulturi bilo neprihvatljivo zapovijedati tuđem podređenome, kao što je danas neprihvatljivo zapovijedati tuđem djetetu – *otuda Trifonova potreba za pismom u kojem se opravdava*. Jedno što *authentein* ovdje ne može značiti jest „vršiti vlast", jer je pismo pokušaj da se objasni zašto je on uzeo sebi za pravo učiniti nešto na što očito nije imao pravo. Svaka tvrdnja da se ta riječ u antici „uvijek rabi pozitivno" kako bi izrazila „vršenje vlasti" stoga je zavaravajuća.[255]

Treće, *authentein* se može shvatiti kao negativna radnja kad se razmotre njezini sastavni dijelovi. Iako morfemi neke riječi nisu najbolji način da se odredi njezino značenje, kad nema mnogo slaganja, kao što je ovdje slučaj, to je ipak vrijedna vježba.[256] U ovom slučaju prvi dio riječi *authentein* („*aut*") znači *sam, sebe* i u biblijskim se riječima uglavnom rabi za radnje koje su

253. Papirus BGU 1208. Vidi www.bit.ly/3BKHl0Q. Drugu poznatu uporabu neću spominjati jer se čini da ima posve drugačije značenje od onoga u 1 Tim 2,12. U jednom djelu gramatičar Aristonik komentira odlomak Homerove Ilijade i govori o „authentein" (u smislu „autora" ili „začetnika") govora.

254. Odgovor stručnjacima koji tvrde da je Antiloh zapravo od početka bio pod Trifonovom zakonitom vlašću: teško je razumjeti kako ili zašto bi Trifon, u kulturi srama i časti, posvetio toliki dio svojega pisma obrani svojega postupka – njegovi bi postupci otkrili slabost i sramotu jer nije imao nadzor nad svojim slugom ili robom, a on bi osobno bio odgovoran za uvredu nanesenu lađaru.

255. Schreiner u knjizi Two Views of Ministry (str. 108) tvrdi: „Nedavne studije H. Scotta Baldwina i Ala Woltersa pokazuju da taj izraz označava pozitivnu uporabu vlasti." Pročitajte studiju Jamina Hübnera o tome kako stručnjaci komplementaristi pogrešno tumače vlastite studije riječi: „U najmanju ruku, sve to pokazuje da su komplementaristi primjetno zbunjeni u pogledu toga što su komplementarne studije (među ostalima) riječi authenteō pokazale." Vidi www.bit.ly/3EKqWM8 (str. 17)

256. Tako kaže D. A. Carson u „Exegetical Fallacies": „Iako je etimologija pomalo ‚nespretan alat za razabiranje značenja', ona je ipak korisna, ‚osobito u pokušajima da se razumiju značenja riječi hapax legomena'." (str. 33)

usmjerene na sebe ili usredotočene na sebe.[257] Čak i kad bi se moglo pokazati da je *authentein* pozitivna uporaba moći kod nekršćanskih vladara, mnogo je vjerojatnije da je Pavao – koji je o sebi radije govorio kao o nekome tko ne gospodari drugima i tko je radi Krista sluga svima[258] – izabrao tu riječ, koja je tek nedavno ušla u grčki jezik, kako bi opisao grješne oblike vladanja nad drugima s prizvukom oholosti (usmjerenost na sebe, a ne na Boga) i/ili sebičnosti (usredotočenost na sebe, a ne na druge).

Čak i ako prihvatimo Woltersovu tvrdnju da ta riječ znači *biti gospodar nekome*, je li riječ o pozitivnoj ili negativnoj radnji, ovisi u svakom pojedinom slučaju o tome tko je gospodar. Ako Bog, neki drevni kralj ili drevni robovlasnik „gospodari" svojim ljudima, to može biti u redu, ali svakom je Isusovu sljedbeniku, čak i pastoru, načelno zabranjeno pokušavati biti gospodar ili vladar nad bilo kojim drugim Isusovim sljedbenikom.

Četvrto, cijelo je poglavlje korektivno. Lingvisti objašnjavaju da, ako se riječ ponekad može rabiti pozitivno, a ponekad negativno, onda kontekst određuje što se podrazumijeva. Budući da Pavao želi obnoviti crkvu koju su opustošili lažni učitelji – a taj kontekst jasno postavlja 1 Tim 1 – vjerojatno je da on i u 2. poglavlju nastavlja ispravljati pogrešna ponašanja.

U svojim prethodnim zapovijedima Pavao ispravlja konkretne, grješne postupke srditih, svadljivih muškaraca u Efezu koji ne mole i imaju nesvete ruke (r. 8) te neskromnih žena u Efezu s raskošnim frizurama i skupom odjećom, kojima nedostaje pristojnosti i dobrih djela i koje trebaju prestati izazivati nered i ponovno se podložiti poučavanju (r. 9-11). To što se Pavao u tim zapovijedima obraća uvijek samo jednom spolu dokaz je da izdvaja njihove posebne propuste u toj konkretnoj situaciji. U tom smislu za muškarca nije ništa prihvatljivije da vrši *authentein* nad ženom nego da se razmetljivo odijeva, kao što ni za ženu nije prihvatljivo da ne moli, da je srdita ili svadljiva.

Osim toga, negativno obojeno razumijevanje riječi *authentein* dobro se uklapa kad se sjetimo da je prethodna zapovijed u 11. retku *antiteza* onoga što Pavao zabranjuje u 12. retku. Pavao želi da te žene u Efezu, poput Marije iz Betanije

257. Kao npr. authadēs = „samodopadan", authairetos = „po vlastitoj volji", autarkeia = „samodostatnost", autarkēs = „samodostatan", autokatakritos = „sam sebe osudio", autocheir = „vlastitom rukom", aucheō = „hvalim se". Izvor: www.bit.ly/3EKqWM8 (str. 18)
258. Vidi 2 Kor 4,5.

koja je nekoć sjedila do Isusovih nogu, uče u tišini (grčki *hesychia*, što ovdje znači *mirno, u miru*) i s podložnošću (r. 11), a *ne* da poučavaju nametljivo ili despotski (r. 12a),[259] što bi samo dovelo do suprotnoga od „tišine“ (opet *hesychia*) (r. 12b).[260]

Peto, 12. redak je zabrana. Već i sam izričaj 12. retka upućuje na negativno značenje. Kad bismo umjesto „žena“ stavili *osoba A*, umjesto „muškarac“ *osoba B*, slovo *x* umjesto *didaskein* i slovo *y* umjesto *authentein*, glasilo bi: „Ne dopuštam *osobi A* da *x* niti da *y* osobu B.“[261] Samo na temelju toga zaključilo bi se da su *x* i *y* najvjerojatnije negativne radnje. Tako kontekst stvara značenje – čak i kad bi se neka riječ drugdje mogla rabiti pozitivno, u ovom bi kontekstu vjerojatno bila negativna.[262] Woltersova studija neobično propušta uzeti u obzir da se od svih ranih pojava te riječi u antičkoj književnosti *samo u Pavlovu pismu ona rabi u kontekstu zabrane*.

Osim toga, Wolters Pavla prevodi tako da zabranjuje ženi da bude *„gospodar muškarcu“* – ali to se ne slaže s Pavlovom kasnijom zapovijedi robovima da poštuju svoje gospodare[263] (a znamo da su mnogi robovi bili muškarci, a mnogi gospodari žene). S obzirom na to da su u kućanstvu vjerojatno bili i muški robovi, Pavao upućuje neke žene da budu gospodarice (*oikodespotein*) nad muškarcima.[264]

Šesto, kad proširimo potragu za antičkom uporabom te riječi tako da uključimo i imenički oblik (*authentein* je glagolski oblik imenice *authentas*), otkrivamo da su njezine negativne asocijacije neporecive. U antičkoj uporabi

259. Veznik „de“, iako ga u većini prijevoda nema, povezuje dvije rečenice i tok misli između 11. i 12. retka. Vjerojatnije znači „i“ nego „ali“ – osobito zato što Pavao u istom retku rabi „alla“ kad želi reći „ali“.

260. S obzirom na raniji usporedni izričaj u Prvoj poslanici Timoteju, to je prirodno čitanje: „Valja primijetiti da se Pavlov tijek misli u r. 12 (*ne* poučavati *i ne* nadvladavati muškarca, *nego* biti u tišini) ne razlikuje mnogo od njegova tijeka misli o istoj temi poučavanja u 1,3-4 (*ne* poučavati drugačije *i ne* obraćati pozornost na mitove i beskrajna rodoslovlja koja potiču nagađanja *umjesto* Božjeg upravljanja u vjeri). Prva dva od toga promatraju se negativno, a posljednje pozitivno.“ (Andrew Bartlett, Men and Women in Christ, str. 340)

261. Zahvaljujem Jaminu Hübneru na tom uvidu.

262. Drugim riječima, da Pavao hvali pozitivno ponašanje, a poučavanje je jedna od stvari koje se pohvaljuju, ne bi bilo mogućnosti da je poučavanje o kojem je riječ negativan oblik poučavanja. Ali budući da Pavao ispravlja negativno ponašanje, otvara se mogućnost da je riječ o negativnom obliku poučavanja

263. 1 Tim 6,2

264. U 1 Tim 5,14 kaže ženama koje su se tek udale da „upravljaju kućom“ – riječ za „upravljati“ ovdje doslovno znači „biti despot kuće“.

imenice obiluju negativna značenja najjače vrste – najstarija uporaba te riječi odnosi se na *ubojstvo*. Wolters dokumentira četrdeset antičkih uporaba imenice s tim značenjem, ali onda pokazuje i da je do Pavlova vremena to značenje uvelike izblijedjelo. Zasjenila su ga druga značenja, ponajprije „gospodar". Ipak, ta se ideja zadržava sve do Pavlova vremena, a možda i u njegovu štivu: *Knjiga Mudrosti*[265] govori o Bogu koji uništava roditelje koji „ubijaju" (*authentas*) svoju djecu.[266] Iako je ranije značenje imenice, „ubojstvo", gotovo izblijedjelo, uvjerljivo je, premda ne i sigurno, da se negativna nijansa zadržala dok se značenje razvijalo[267] – uostalom, postoji barem pojmovno preklapanje između „oduzimanja tuđeg života" i „preuzimanja nadzora nad tuđim životom".[268]

Sedmo, da je Pavao imao na umu pozitivno vršenje vlasti, mogao se poslužiti nadaleko poznatim grčkim riječima koje upravo to kažu – poput riječi kojom se 10 redaka ranije poslužio za one koji su na vlasti (*hyperochē*). *Louw and Nida's Lexicon for the New Testament* navodi 12 riječi koje znače „vršiti vlast" i 47 koje znače „vladati" ili „upravljati", ali Pavao nije upotrijebio nijednu od njih. U 1 Kor 7, kad govori o *zakonitoj* vlasti koju jedan spol može imati nad drugim, izabrao je riječ *exousia*, koju u svojim poslanicama rabi 28 puta.[269] Ako je mislio posebno na *pastoralno* vodstvo, kao što inzistiraju stručnjaci komplementaristi, zašto se onda nije poslužio riječju koju je kasnije u poslanici upotrijebio za pastoralno vodstvo (*proestōtes*) (5,17); ili riječju za

265. Vjerojatno je napisana dva ili tri desetljeća prije prijelaza ere i dio je grčkog prijevoda Hebrejske Biblije; Pavao je sasvim moguće poznavao tu književnost (raspravu o tome vidi na www.bit.ly/3EKKrE4.)

266. Mudr 12,6. Woltersov argument da riječ u Knjizi Mudrosti znači samo „ubojica rođaka", a ne ubojica, smatram nevažnim – u svakom se slučaju podrazumijeva drastično negativna radnja.

267. Baldwin pogrešno pokušava odvojiti glagolski oblik od imenice, tvrdeći da u većini jezika imenički oblik riječi može promijeniti svoje ukupno značenje kad se rabi kao glagol. Međutim, većina lingvista pretpostavlja da može ostati neka odgovarajuća *nijansa*. Na primjer, engleski glagol „adulterate" (patvoriti) ima drugačije značenje od imenice „adultery" (preljub), ali negativna se nijansa prenosi na obje riječi.

268. Wolters pretpostavlja da riječ „authentēs" u značenju „ubojica" i ista riječ u značenju „gospodar" možda imaju različitu etimologiju. Ali možda i nemaju. Najviše što može reći jest da su „stručnjaci više puta iznosili mišljenje da imaju različitu etimologiju" – ali drugi su stručnjaci iznosili suprotno mišljenje. Zajednička je ideja, čini se, ideja da se moć koju čovjek ima upotrijebi kako bi se nametnuo drugome.

269. Možda je važna razlika između exousia i Pavlove uporabe riječi authentein u tome što je prva uporaba vlasti koju čovjek doista ima, poput ženine exousia da ima spolne odnose sa svojim mužem (1 Kor 7,4), dok druga (kao što nalazimo u Trifonovu pismu) može označavati prisvajanje vlasti koju čovjek zakonito nema, poput žene koja ima spolne odnose s tuđim mužem.

pastirsku brigu o crkvi (*poimainō*);[270] ili onom kojom se pisac Poslanice Hebrejima poslužio za crkvene vođe (*hegoumenōn*)?[271]

To što je umjesto toga izabrao tako *rijetku* riječ, riječ s vrlo osobitom nijansom,[272] čini vjerojatnim da je *htio točno imenovati i ispraviti jedno konkretno, grješno ponašanje koje je bilo uobičajeno među ženama u crkvi u Efezu*.

Osmo, drugi stručnjaci ozbiljno osporavaju zaključke stručnjaka koji su unaprijed opredijeljeni za komplementarizam. U najmanje sedam standardnih priručnika kojima se služe bibličari većina daje očito negativan prijevod (npr. despotski vladati, diktirati), a čak i oni s pozitivnijim prijevodima i dalje, iz kršćanske perspektive, imaju negativan prizvuk (npr. samostalna vlast, vlast usmjerena na sebe). Tako, na primjer, *Analytical Lexicon of the Greek NT* definira tu riječ ovako: „[O]naj koji djeluje po vlastitoj vlasti; stoga imati nadzor nad, despotski vladati, gospodariti nad." *Nida and Louw* je definira kao „kontrolirati, obuzdavati, despotski vladati", u smislu „izvikivati naredbe", „ponašati se kao poglavica prema" ili „lajati na". Slično tomu *BDAG*[273] je prevodi kao „zauzeti stav samostalne vlasti, izdavati naredbe, diktirati".

Stoga nije iznenađenje da se Cynthia Westfall, nakon što je dovršila vlastitu studiju te riječi,[274] služi istom bazom podataka[275] kojom se služi Wolters i otkriva da „kad se *authentein* rabi s osobnim vršiteljem radnje i osobnim [primateljem], daje se negativna ocjena, osim ako vršitelj ima božansku ili konačnu vlast".[276] Iako stručnjaci komplementaristi inzistiraju da ta riječ znači *vršiti pastoralnu vlast,* Westfall pokazuje da se od svih uporaba te riječi u bazi podataka *nijedna ne odnosi na bilo kakvu dobrohotnu pastoralnu brigu pastora ili*

270. Vidi Iv 21,16, Dj 20,28 i 1 Pt 5,2.
271. Vidi Heb 13,7.17.24.
272. Da biste razumjeli što mislim kad kažem da riječ ima „osobitu nijansu", usporedite glagol „poučavati" s „mudrovati" ili „držati pridike". Ili usporedite „voditi" s „tjerati" ili „prisiljavati". Potonji glagoli u oba slučaja imaju istu temeljnu ideju kao „poučavati" ili „voditi", ali dodaju dodatnu obojenost. Nastojao sam pokazati da je „authentein", čak i ako sadržava sastavnu ideju „vođenja" nekoga, riječ s dodatnom obojenošću – potječe od ranije riječi za „ubojstvo" i ima morfem „aut" (sam, sebe).
273. Kratica za The Bauer, Danker, Arndt, and Gingrich Greek-English Lexicon of the New Testament.
274. www.bit.ly/2prxkqm
275. Baza podataka Thesaurus Linguae Graecae sadržava više od 300 uporaba te riječi u rasponu od 1.200 godina.
276. Westfall, Paul and Gender, pogl. 9

crkvenog službenika za pojedinca ili skupinu.[277] Svoju studiju zaključuje ovako:

Budući da je riječ „authentein" glavni izvor na koji se oslanja isključivanje žena iz … vodstva u crkvi, odabir njezina značenja presudan je. … [Shvatiti] je samo kao „imati vlast" i zatim je tumačiti kao da opisuje služiteljsko vodstvo ili pastoralnu brigu krajnje je zavaravajuće. Zadaća Crkve trebala bi biti da razradi razumijevanje te riječi na temelju pouzdane leksikografije i lingvističke metodologije kako bi u ovoj raspravi napredovala oprezno. … Crkva je dosegla dob odgovornosti; vrijeme je da preuzme odgovornost (ili krivnju) za isključivanje žena s vodećih položaja u crkvi na temelju riječi authentein.

Ono što me najviše uznemiruje jest to što vodeći komplementaristi, kad dobiju zadatak ocijeniti lingvistički rad Westfall, jednostavno zaobilaze rezultat njezine opsežne studije tvrdeći da je Woltersov rad bolji.[278] Nasuprot tomu, Jamin Hübner s poštovanjem ocjenjuje njezin rad, zajedno sa svojim vlastitim istraživanjem riječi *authentein*, i zaključuje da je negativna obojenost te riječi kako se rabi u 1 Tim 2,12 „gotovo sigurna".[279]

Što se tiče značenja te riječi, prema Westfall: „U grčkom korpusu glagol označava niz radnji [u kojima] su ljudi koji su meta tih radnji oštećeni, prisiljeni protiv svoje volje (primorani) ili im se barem gaze vlastiti interesi, jer te radnje uključuju nametanje volje subjekta, u rasponu od obeščašćenja do smrtonosne sile."

Njezin se zaključak slaže s činjenicom da je Jeronim u svojem latinskom prijevodu, Vulgati iz četvrtog stoljeća, preveo *authentein* u 1 Tim 2,12 kao *dominari* – riječju iz iste porodice kojom se poslužio na drugom mjestu, gdje

277. Westfall, Paul and Gender, pogl. 9
278. Kritika knjige Westfall koju je napisao Tom Schreiner ne bavi se na odgovarajući način tvrdnjama koje ona iznosi o svojoj studiji riječi authentein, nego samo tvrdi da „čini se da ona nije provela jednako pomnu egzegezu riječi ‚authentein' kao Wolters". Ona zapravo donosi vrlo čvrstu, premda punu poštovanja, kritiku Woltersova rada. Slično Schreineru, www.cbmw.org je naručio od Caseyja Haugha recenziju knjige Westfall, a on uspoređuje njezinu egzegetsku studiju s Woltersovom i kaže: „Westfall ne pokazuje jednaku brigu za svoje razumijevanje riječi authentein." Wolters barem ima drugačiji ton: „Iako se ne slažem s velikim dijelom analize Westfall, odajem joj priznanje što je u raspravu unijela pitanja teorijske lingvistike i radujem se tomu kako će njezine argumente primiti oni koji o lingvistici znaju više od mene."
279. www.bit.ly/340JLIS

Pavao, unatoč svojoj zakonitoj duhovnoj vlasti, kaže da je jedina vrsta vodstva kojom se *nikada* ne služi *gospodarenje nad* onima koje vodi.[280]

Znači li ta riječ *preuzeti vlast nad* (Payneov prijevod), *biti gospodar nekome* (Woltersov prijevod) ili *nametnuti se drugome i pregaziti ga* (prijevod Westfall), to ne bi smjele činiti ni kršćanke *ni kršćani – i zato komplementarno čitanje 1 Tim 2,12 ne stoji*.

Iako samo Bog zna što je točno Pavao mislio riječju *authentein*, s obzirom na golemu težinu ovih argumenata u prilog negativnoj nijansi, zaključujem da su komplementarno čitanje i njegov uobičajeni prijevod („vršiti vlast") vjerojatno netočni. Prednost treba dati ažuriranom prijevodu NIV („preuzeti vlast")[281] i, barem u ovom slučaju, starijim engleskim prijevodima („uzurpirati vlast"),[282] premda sumnjam da bi „kontrolirati" (CEB), „despotski vladati" (NEB) ili „gospodariti nad" (TLB) mogli biti još točniji.

Sva područja života

Možda je najveća slabost ideje da Pavao zabranu ograničava na crkvene sastanke to što on svoj argument, kako kažu svi komplementaristi, temelji na „poretku stvaranja". No ne može se reći da Pavao svoju zabranu ženskog vodstva u crkvi temelji na „poretku stvaranja", a onda zanijekati posljedice „poretka stvaranja" *za sve odnose i sva područja*. Jednostavno nema načina da se ovaj odlomak protumači kao zabrana ženskog vodstva nad muškarcima u crkvi (pozivanjem na poredak stvaranja), a da se time ne baci i sjena Božjeg

280. 2 Kor 1,24: engleski: „lord it over" (gospodariti); latinska Vulgata: „dominamur". Iako se Jeronim riječju *dominari* drugdje u Vulgati služio za samovladnu vlast Boga i Isusa, čini se da je svjestan da to nije prikladna riječ za pastoralno vodstvo. Zapravo, istom riječju prevodi i Isusova i Petrova upozorenja kršćanskim vođama da ne „gospoduju" (ili „ne gospodare") drugima – vidi Mk 10,42-43; 1 Pt 5,3. Budući da su te konotacije samovladne moći očite u Jeronimovu razumijevanju, vrlo je malo vjerojatno da tu riječ u 1 Tim 2,12 rabi samo kako bi označio pobožnu, pastoralnu vlast. Istina je da Jeronim u jednom od svojih osobnih pisama suprotstavlja vladanje (dominari) biskupa vladanju kralja, ali ta usporedba pokazuje kako je crkvena i politička moć u kasnom 4. stoljeću u Rimu prožela ulogu biskupa.

281. Prevodeći je ovako, NIV čitatelju prepušta da odluči odnosi li se ona pozitivno na zauzimanje ispravne vlasti ili negativno, na vlast koja se nezakonito otima. Moja preporuka tog prijevoda pretpostavlja negativno značenje.

282. Vidi na primjer: Geneva (izdanje iz 1560.): „I permit not a woman to … vsurpe authoritie ouer the man." Bishop (1589.): „I suffer not a woman to … vsurpe auctoritie ouer ye man." KJV (1611.): „I suffer not a woman to … usurp authority over the man."

neodobravanja na žene koje vode muškarce izvan crkve – u državnoj vlasti, gospodarstvu ili javnoj službi.

Kako se neki komplementaristi izvlače iz ograničavajućih posljedica svojega vjerovanja u „poredak stvaranja" za profesionalne mogućnosti svojih kćeri, koje – budući da je rad dio stvaranja – ne bi smjele voditi muškarce? Tvrde da se ovaj odlomak odnosi samo na crkveno područje, i to posebno na službene crkvene sastanke. Riječi „Hoću da muškarci mole na svakom mjestu" čitaju kao „Hoću da muškarci mole *na svim crkvenim sastancima*". Ističu da 1 Tim 2,1 govori o molitvi, kao i ovaj redak. Redak 11 govori o ženama koje uče slušajući poučavanu riječ. Isto tako, sljedeće poglavlje govori o crkvenim vođama (3,1-12) i o tome kako se, prema uputama ove poslanice, treba ponašati u Božjem domu (3,15). Sve to, kažu oni, ograničava primjenu zabrane ženskog poučavanja i vodstva na tjedna javna okupljanja crkve na kojima su prisutni muškarci.

Odgovaram, prvo, da molitveni sastanci nisu bili ograničeni na tjedna bogoslužna okupljanja crkve. Knjiga Djela apostolskih opisuje molitvene sastanke u gornjim sobama iza zatvorenih vrata, na morskoj obali i u zatvorskim ćelijama. Crkveni su sastanci zacijelo uključeni u ono što Pavao govori u 2. poglavlju, ali u vidu je i svakodnevni život crkve, i kad je okupljena i kad je raspršena: uz sav govor o svetim rukama, slobodi od srdžbe i svađe, vanjskom izgledu;[283] dobrim djelima, učenju, rađanju djece; te vjeri, ljubavi i svetosti, Pavao ima u vidu cijeli život. Ako Pavao, kao što kažu komplementaristi, ženama zabranjuje da vode i poučavaju muškarce, onda to vrijedi za sva mjesta i sva područja djelovanja.

Moj drugi odgovor jest da pustim Michaela Birda da pogodi u srž stvari:

Mislim da vrijedi istaknuti da sami komplementaristi ograničavaju ili ublažavaju pune posljedice svojega stajališta i u tome je slabost njihova položaja. Na primjer, neki komplementaristi dopuštaju ženi da poučava muškarce neizravno, preko knjiga, radija i internetskih stranica, ali joj ne dopuštaju da ih poučava osobno. Žena smije napisati komentar Poslanice Hebrejima koji će čitati muškarci, ali ne smije muškarcima propovijedati ili ih poučavati o Poslanici Hebrejima. Žena smije biti predsjednica države,

283. Budući da smo proučili 1 Kor 11, znamo da je Pavao više volio da žene na crkvenim sastancima nose pokrivala za glavu, a ipak njegov govor o frizurama ovdje pokazuje da govori i o izgledu žena u svakodnevnom životu.

premijerka, izvršna direktorica, generalica ili policajka, ali ne smije služiti kao pastorica. Žena smije muškarce poučavati francuskom ili sviranju klavira, ali ne Bibliji ili teologiji. Žena smije poučavati Bibliji i nauku muškarce koji ne vjeruju, ali ne i muškarce kršćane.

Problem koji ovdje vidim jest to što se neki komplementaristi pozivaju na Knjigu postanka i na poredak stvaranja kako bi pokazali da je samo po sebi pogrešno da žena bude na položaju vlasti nad muškarcem, a ipak to ograničenje primjenjuju samo na crkveni život ili nedjeljno bogoslužje. No to je kao da se kaže da je u redu da netko počini preljub sve dok to ne čini u nedjelju ili u crkvenoj dvorani. Ili kao da se kaže da je u redu počiniti preljub sve dok se to čini s nevjernikom. Ako je toliko očito kršenje Božjeg poretka stvaranja da žena ima vlast nad muškarcem, onda bi to trebalo vrijediti za sva područja života, bilo da je riječ o gospodarstvu, državnoj vlasti, politici, javnoj službi ili crkvi, jer je Bog suveren nad svim ustanovama i cijeli se život živi pred Bogom i pod Bogom.[284]

Ako se držimo komplementarnog čitanja, ali nismo spremni zabraniti žensko vodstvo nad muškarcima potpuno i posvuda, onda, predlažem, moramo priznati svoju nedosljednost jer strogo ograničavamo samo kršćanke koje vode u crkvi. Bolje je rješenje, predlažem, preispitati kako čitamo ove retke.

Jer Adam je prvi stvoren, a onda Eva

Uz 1 Tim 2,12, glavni dokazni tekst koji komplementaristi navode za „poredak stvaranja" jest redak koji slijedi: „Jer Adam je prvi stvoren, a onda Eva." To je, kažu, dokaz da je Pavao u odnos Adama i Eve prije pada učitao mušku vlast. Je li to nepobitan argument?

Počnimo s riječju „jer" (*gar*). Stručnjaci komplementaristi kažu da ona ovdje znači *zato što*. Drugim riječima, Pavao zabranjuje žensko vodstvo „zato što" je Adam prvi stvoren. Međutim, riječ *gar* ne znači uvijek „zato što". Ono što ona doista znači jest da slijedi nešto što objašnjava ili podupire prethodnu

284. Mike Bird, Bourgeois Babes, Bossy Wives and Bobby Haircuts: A Case for Gender Equality

tvrdnju.[285] Pavao u svojim spisima osobito često donosi svakovrsnu potporu za ono što tvrdi, uključujući, kao što se čini da čini i ovdje, slikovite primjere. Imajući to na umu, može se čitati: „Sada ne dopuštam ženi da preuzme vlast nad muškarcem; *uostalom*, Adam je prvi stvoren …“ (Neki prevoditelji za *gar* biraju englesku riječ *indeed* – koja znači *uostalom* ili *zapravo*.) Iako to nije presudno za moj argument,[286] *gar* ovdje njegovu zabranu vjerojatno ne povezuje s uzrokom, nego s povijesnim presedanom.[287]

U svojim poslanicama Pavao osobito rabi starozavjetne pripovijesti i slike kao ilustracije kojima podupire ono što želi reći. Pripovijest o Hagari i Sari rabi da bi prikazao sukob Staroga saveza s Novim savezom, što su proživljavali nežidovski vjernici u Galaciji kojima su se rugali jer nisu bili obrezani na židovski način.[288] Na drugom mjestu rabi slike prelaska preko Crvenoga mora, mane, oblaka, stijene i pošasti koja je u pustinji pogodila Izraelce što su popustili, kao primjer opasnosti koja prijeti crkvi u Korintu: da je Isus spasi i brine se za nju, a da ona ipak izgubi svoju nagradu zbog moralnog pada i idolopoklonstva.[289] Kasnije rabi sliku Sotonina zavođenja Eve kao presedan za opasnost koja prijeti istoj crkvi da otpadne od svoje čiste i iskrene odanosti Isusu.[290] U svim tim primjerima Pavao se služi starozavjetnim primjerom kao analogijom za situaciju kojoj se upravo obraća.

Isto tako, nakon što je izrekao svoju zabranu ženama u Efezu, i svim ženama koje se slično ponašaju u drugim crkvama, podupire je analogijom. Usporedbu povlači između situacije crkve u Efezu i pripovijesti o Adamu i

285. „Mounceova rasprava o riječi *gar* u djelu Pastoral Epistles, 131–35, gdje ukratko pregledava Pavlove uporabe riječi gar i zaključuje: dokazi da ona u 1 Tim 2,13 uvodi razlog nadmoćni su jer je njezina najčešća uporaba ‚izraziti uzrok ili razlog' (131). Međutim, u svakom se slučaju logički odnos mora izvesti iz konteksta, a sam *gar* ne ‚izražava uzrok ili razlog'. Njegov minimalni semantički doprinos signalizira potporni materijal, koji može uključivati primjere, praslike, citate i druge oblike potpore, kao i uzrok; … Tumačenja određenih tekstova ne mogu se utvrditi prema ‚najčešćoj uporabi'.“ (Cynthia Westfall, Paul and Gender, pogl. 4)

286. No čak i ako *gar* ovdje doista znači „zato što“, oba tumačenja redaka 13-14 koja ću upravo ponuditi i dalje imaju smisla. Na primjer, to što žene, prema pripovijesti o Edenu kao pralici, trebaju poštovati muškarce (r. 13) i ne biti neovisne o njima (r. 14), služi kao teološki temelj Pavlove zabrane načina na koji su neke žene u Efezu sramotile muškarce (r. 12).

287. No čak i ako *gar* ovdje doista znači „zato što“, oba tumačenja redaka 13-14 koja ću upravo ponuditi i dalje imaju smisla. Na primjer, to što žene, prema pripovijesti o Edenu kao pralici, trebaju poštovati muškarce (r. 13) i ne biti neovisne o njima (r. 14), služi kao teološki temelj Pavlove zabrane načina na koji su neke žene u Efezu sramotile muškarce (r. 12).

288. Gal 4,22-24

289. 1 Kor 9,24-10,14

290. 2 Kor 11,3-4

Evi u Post 2-3. No što je točno ono u pripovijesti o Adamu i Evi što Pavao želi istaknuti?

Mnogi komplementaristi vjeruju da riječ „prvi" (grčki: *protos*) podrazumijeva *prvi po rangu*, ali što ako Pavao ovdje misli na *prvi po redoslijedu, bez ikakve konotacije ranga*? Ista se riječ rabi za Ivana, koji je „prvi" stigao do Isusova praznog groba, i za činjenicu da nas je Bog „prvi" ljubio, nakon čega mi njega ljubimo kao odgovor.[291] Zapravo, jedan se oblik iste riječi u okolnom odlomku rabi dvaput, deset redaka prije i deset redaka poslije, u značenju „prvi po redoslijedu": „Molim dakle *prije svega* da se čine molbe … za sve ljude" i „neka se *najprije* iskušaju, a *onda* neka služe kao đakoni".[292]

Čak i Ivan Kalvin dovodi u pitanje logiku hijerarhijskog tumačenja: „Argument da je žena podređena zato što je stvorena druga ne čini se osobito snažnim, jer je Ivan Krstitelj išao pred Kristom … a ipak je bio daleko manji od njega."[293] (Slično tomu, u Post 1 ljudi su stvoreni posljednji, a ipak se kaže da vladaju nad svime što je stvoreno prije njih.) Bi li genijalni Pavao iznio takav argument?

Ako Pavao ne upućuje na Adamov rang nad Evom, zašto onda spominje samo redoslijed? Jedan je uvjerljiv odgovor da u 13. retku priprema ono što će reći u 14. retku (i sjetimo se da Pavao nije rabio brojeve redaka, pa je već i naša sklonost da 13. redak odvojimo od 14. retka od samog početka pogrešna). Ne mogu zamisliti jednostavniji sažetak Post 2 od onoga koji Pavao ovdje daje: „Adam je prvi stvoren (kao što kaže Post 2,4-20), a onda Eva (kao što kaže Post 2,21-25)." Pavao se, dakle, u 13. retku možda prisjeća nekog vida stvaranja Adama i Eve koji treba čitati zajedno s 14. retkom.

Eva je bila prevarena, a ne Adam

Čitajući mnoge stručnjake komplementariste, primijetio sam da težište svojega argumenta za „poredak stvaranja" stavljaju na 13. redak (za koji smatram da su ga pogrešno pročitali kao Adamov rang iznad Eve), ali onda obično priznaju da su manje sigurni u pogledu 14. retka.

Taj redak tumače na jedan od dvaju načina. Prema prvome, Eva je (kao i njezine kćeri) ranjivija na prijevaru od Adama (i njegovih sinova) i zato žene

291. Iv 20,8, 1 Iv 4,18

292. 1 Tim 1,2 i 3,10

293. John Calvin, The Epistles of Timothy, Titus and Philemon. Kalvin, koji u istom odlomku Evu naziva „nekom vrstom dodatka" i „nižom pomoći", ipak prihvaća to tumačenje.

nisu prikladne da budu duhovne vođe i učiteljice. Prema drugome, koji je prvi zastupao George Knight 1977. godine,[294] Eva je surađivala sa Sotonom tako što je zaobišla Adamovu zakonitu vlast nad Evom.

Je li ženu lakše prevariti nego muškarca? Gotovo dva tisućljeća, sve do 1960-ih, to je bio crkveni dokazni tekst za manju vrijednost žene, pa i za to da joj navodno nedostaje intelektualnih sposobnosti. No pokret za oslobođenje žena srušio je tu kulturnu pretpostavku – a napustili su je i gotovo svi kršćani koji razmišljaju. Zato se gotovo nijedan od stručnjaka komplementarista – koji su s pravom zamijenili ideju manje vrijednosti žene idejom jednakosti žene – ne odlučuje za to tumačenje.[295] Ipak, to ne sprječava neke hrabre duše da ga se pokušaju držati. „Pavao u Evi vidi nešto što je reprezentativno za ženskost općenito“, kaže Grudem, koji s odobravanjem citira drugog stručnjaka: „Općenito, žene su više usmjerene na odnose i brigu za druge, a muškarci su skloniji racionalnoj analizi i objektivnosti. Postavljanje žena u učiteljsku službu zabranjeno je jer je manje vjerojatno da će povući crtu kad je riječ o doktrinarnim pitanjima o kojima se ne pregovara, pa će tako prijevara i lažno učenje lakše ući u crkvu.“[296]

No taj citat u biti zaključuje da žene *jesu* intelektualno manje vrijedne. On također niječe činjenicu da su mnoge žene analitičnije i racionalnije od mnogih muškaraca te da mnoge muškarce prijevara lakše zahvati nego mnoge žene. Što je najproblematičnije, zaboravlja da Pismo nedvosmisleno pozdravlja to što žene poučavaju druge žene, pa i djecu. Ako žena ne smije poučavati zato što ju je lakše prevariti, onda ne bi smjela poučavati nikoga, a osobito ne djecu!

Većina stručnjaka komplementarista zato je s pravom napustila to povijesno stajalište.[297] Ocijenimo sada Knightovo novo stajalište, koje Schreiner izlaže

294. George Knight, The New Testament Teaching on the Role Relationship of Men and Women
295. U knjizi „Women in the Church“ (pogl. 6) Schreiner kaže: „To tumačenje treba odbaciti jer implicira da su žene ontološki i intelektualno manje vrijedne.“
296. Wayne Grudem, Evangelical Feminism, pogl. 2
297. Komplementaristi ne razmatraju posljedice toga. U prvom izdanju knjige Women In The Church, najopsežnije obrane komplementarnog čitanja 1 Tim 2, Daniel Doriani piše dodatak o povijesti tumačenja. On pokazuje da je Crkva sve do 1960-ih pretpostavljala da se zabrana ženama temelji na bitnoj manjoj vrijednosti žena. Primijetite, dakle, da ne samo mutualisti nego i komplementaristi nude ono što Doriani naziva „reinterpretacijom“ odlomka. Nijedna strana ne može tvrditi da je njezino stajalište povijesno. Zabrinjavajuće je to što je u drugom izdanju Dorianijev dodatak uklonjen, što je, čini se, prešutno priznanje da su previše toga priznali.

ovako:

Pavao se usredotočuje na zmiju koja je pristupila Evi i prevarila nju, a ne Adama. [Time je] potkopala obrazac muškog vodstva i tijekom kušnje razgovarala samo s Evom. Eva je preuzela inicijativu u odgovoru zmiji, a Adam joj je to dopustio. Stoga nas pozivanje na Post 3 podsjeća na to što se događa kad se potkopa obrazac koji je Bog odredio.[298]

Problem s tim stajalištem jest to što ništa, ni u izvještaju iz Knjige postanka ni u Pavlovu argumentu, ne upućuje na to da je narav Evine prijevare na bilo koji način povezana s tim da je izašla iz svojega ranga i potkopala „obrazac koji je Bog odredio". Naprotiv, oba odlomka ističu kako je Eva posumnjala u Božju dobrotu i tako nije poslušala *Božju* zapovijed. Komplementaristi u oba odlomka učitavaju stvari kojih ondje nema. U Post 3 Sotonina kušnja nije bila usmjerena na to da potkopa Adamovu vlast nad Evom, nego na to da potkopa Božju vlast nad njom. I *oboje*, i Eva i Adam, zatim su kažnjeni za isti grijeh: za koji se nigdje ne kaže da se sastojao u tome da je ona „izašla ispod Adamove vlasti" ili da se on „odrekao vodstva nad Evom", nego u tome da su „jeli plod". Da, Adam je „poslušao [svoju] ženu", ali grijeh nije bio u tome što ju je slušao (što bi svi muževi trebali činiti), nego u tome što je prihvatio njezin grješni prijedlog da jede plod. Isto tako, zmija nije prokleta zato što je potkopala poredak stvaranja, nego zato što je prevarila Evu (r. 13-14). Posljedica toga što je Eva podlegla prijevari jest da je postala „grješnica" – doslovno „prijestupnica", što se ne odnosi na zamjenu uloga muža i žene, nego na zapovijed koju je Bog dao paru da ne jedu sa zabranjenog stabla. Jedina zamjena uloga u Post 3 njihov je pokušaj da se popnu na Božje prijestolje i sami sebi budu bog.

Budući da su oba komplementarna tumačenja 14. retka ozbiljno dovedena u pitanje, moramo se zapitati što bi drugo Pavao mogao misliti riječima: „[I] nije Adam bio prevaren; žena je bila prevarena i postala grješnica." To je vjerojatno jedan od redaka na koje Petar misli kad kaže da Pavao piše neke stvari koje su „teško razumljive". Kao što kaže Westfall: „Pavao jednostavno donosi kratku pripovijest o padu bez daljnjeg objašnjenja svoje teologije ili važnosti te pripovijesti za zabrane."[299] Dok su izvorni čitatelji možda točno

Zavaravajuće je to što se u 5. poglavlju komplementarno stajalište naziva „povijesnim stajalištem".

298. Tom Schreiner. Women in the Church, pogl. 6

299. Cynthia Westfall, Paul and Gender, pogl. 4

znali o čemu Pavao govori, mi, koji istu poslanicu uzimamo u ruke stoljećima kasnije, nismo upućeni u sve što je Pavao znao o svojim čitateljima, pa nam možda nedostaju neki važni podaci. Ipak, nudim dva moguća značenja, a oba se temelje na ideji da Pavao kori mnoge žene u Efezu *uspoređujući njihovo grješno ponašanje s ponašanjem njihove majke Eve*, u svjetlu načina na koji je Eva stvorena nakon Adama.

Prvo moguće značenje jest da Pavao u 13. retku možda upućuje na to kako je Bog poučio Adama prije nego što je Eva postojala. Je li ona tu pouku primila preko Adama, a ne izravno od Boga? Ako jest, je li zato Sotona ciljao baš na nju? To bi onda objasnilo zašto se kaže da je Eva bila prevarena, a Adam nije. Ako se tako čita, Evin je grijeh proizašao iz napada na njezino razmjerno plitko uvjerenje, pa je to bila prijevara, dok je Adam sagriješio širom otvorenih očiju, pa je to bila pobuna, a ne prijevara.[300] U tom slučaju Pavao možda ističe da žene u Efezu trebaju čvršće prihvatiti evanđelje i njegov poziv na pobožnost. Iako su muškarci poput „Himeneja i Aleksandra" (koji su bili Sotonina oruđa) ranije donijeli lažno učenje, mnoge su žene u Efezu (koje su bile poput Eve) najviše nasjele na njega i stoga nisu bile u položaju da poučavaju druge (r. 12), nego su trebale ponovno, s podložnošću i u tišini, učiti Božju riječ (r. 11). Nasuprot tomu, preostali muškarci u crkvi ostali su čvrsti, pa im ta zapovijed nije bila potrebna.

Druga je mogućnost shvatiti riječi „Adam je prvi stvoren, a onda Eva" kao poziv na razmišljanje o Post 2. Pavao na drugom mjestu kaže da je „Eva stvorena od Adama i Eva je stvorena za Adama"[301] – čime misli da su Evino postojanje i njezina svrha tijesno povezani s Adamovim postojanjem i svrhom, jer je on njezin partner. Pavao možda ispravlja neki efeški mit da žene ne trebaju muškarce. Ako je tako, Evinu je pogrešku pogoršala činjenica da se suočila s kušnjom *ne obazirući se na Adama kao svojega partnera i ne oslanjajući se na njega*. Taj uvid objašnjava kako je ona bila prevarena, iako Adam, koji je bio u blizini, nije bio prevaren. Prema tom stajalištu Pavao se suprotstavlja ženama u Efezu koje su svoju braću „poučavale" na samovoljan ili nepoštovan način, zaboravljajući pripovijest o podrijetlu koja bi Evine

300. Za Pavla je zapravo uobičajeno da se Evinom prijevarom služi na ovaj način, ne kao pozivanjem na poredak stvaranja, nego kao primjerom vrste prijevare koju treba izbjegavati – kao što kaže jednoj crkvi: „Bojim se da se, kao što je zmija svojim lukavstvom prevarila Evu, i vaše misli nekako ne odvrate od iskrene i čiste odanosti Kristu." (2 Kor 11,3)
301. 1 Kor 11,8-9

kćeri, kao pralika, podsjetila da poštuju Adamove sinove i da s njima tijesno surađuju kao partnerice.

Koje je značenje ispravno? Iako ja dajem prednost drugome, ne možemo biti sigurni. *Ipak, treba im priznati da oba ta značenja povlače nit koja povezuje grješne žene u Efezu, Pavlovu zabranu (r. 12) i ono što je podupire (r. 13-14), i to tako da se misli u 13. i 14. retku slažu.*[302]

Konkretni grijeh žena u Efezu

Što su mnoge od tih žena u Efezu učinile da su zaslužile takvu zabranu? Odgovor se nalazi u onome što se zabranjuje: „Sada ne dopuštam ženi da poučava ili da vrši *authentein* nad muškarcem."

Ključno je pitanje u ovom trenutku zabranjuje li Pavao dvije odvojene radnje (poučavati i vršiti *authentein*) ili jednu radnju s dva vida (poučavati na *authentein* način). Iako Köstenberger zastupa odvojene radnje, mnogi komplementaristi, uključujući Craiga Blomberga i Kathy Keller, tvrde da riječ „ili" (grčki: *oude*) koja spaja dva glagola zapravo *spaja glagole u jednu radnju s dva međusobno povezana vida*.

Studija Philipa Paynea o riječi *oude* pobija Köstenbergerove argumente i pokazuje da je upravo tako.[303] Zanimljivo je da je Piper, iako je pogrešno shvatio značenje riječi *authentein*, već 1989. godine zauzeo takav pristup kad je rekao: „Riječ ‚poučavati' … vjerojatno znači neku vrstu poučavanja koja je na neki način povezana s vlašću. Poučavanje i vršenje vlasti idu zajedno."[304] Ako se tako čita, riječ „poučavati" ne stoji sama za sebe, kao što ni „udariti" ne stoji samo za sebe u izrazu *udariti i pobjeći*. Značenje i nijansa svake riječi preobražavaju se zbog prisutnosti riječi s kojom je u paru, na sličan način kao što „glasno" u izrazu *glasno i jasno* ima drugačiju nijansu nego u izrazu *glasno i ponosno*.

302. Nijedno od tih značenja ne smatra 13. redak jednim razlogom, a 14. redak drugim razlogom, nego ih ujedinjuje u jedinstvenu, suvislu ilustraciju koja podupire 12. redak, prepričavajući pripovijest o Adamu i Evi na način koji je izravno povezan sa situacijom u crkvi u Efezu, kao što svjedoči i sama poslanica.
303. Vidi www.bit.ly/332TPjf. Vidi i članak Jamina Hübnera u kojem on to pitanje još više nijansira kako bi zadržao ideju jedne radnje s dva vida: www.bit.ly/3EKqWM8
304. Vidi www.bit.ly/3GOjAce. Schreiner zaključuje isto: „1 Tim 2,11-15 zabranjuje samo autoritativno poučavanje."

Uostalom, u cijelom ovom poglavlju Pavao ima sklonost spajati riječi ili izraze u jedinstvene pojmove. Pavao govori o „kraljevima i svima koji su na vlasti", „mirnom i tihom" životu, „pobožnosti i svetosti", „propovjedniku i apostolu", „istinu govorim, ne lažem", „srdžbi ili svađi", „pristojnosti i doličnosti", „tišini i podložnosti". Prihvaćam tezu Paynea, Blomberga i Keller: Pavao često misli jednu stvar (a ne dvije) kad rabi dva glagola zajedno, kao što je slučaj u 12. retku.[305] Pavao se tako bavi situacijom u kojoj žene, pod utjecajem lažnog učenja, pogrešno „poučavaju muškarce i pritom vrše *authentein* nad njima" ili „poučavaju muškarce na *authentein* način".

Dakle, koji je grijeh žena u Efezu? Navala lažnog učenja u crkvi nekako je navela mnoge žene da se prema muškarcima loše odnose. Umjesto da muškarcima budu *ezer kenegdos*, one se odijevaju zavodljivo ili razmetljivo (r. 9); izazivaju nered i ne daju se poučiti (r. 11, 12c); poučavaju muškarce (umjesto da budu spremne slušati ih ili učiti od njih) na način kojim preuzimaju nadzor nad njima (r. 12b). Svime time ne poštuju muškarce i izlažu se daljnjoj prijevari (r. 13-14). Pavlovo je rješenje da se te žene, kao i svi dobri Isusovi učenici, vrate poniznom držanju podložne učenice (r. 11). Trebaju prestati tako silovito diktirati muškarcima i radije čuvati sklad crkve (r. 12) tako da iznova potvrde svetu međuovisnost s muškarcima koju je Bog izvorno namijenio ženama, prema Post 2 (r. 13), te da izbjegavaju Evinu pogrešku odvajanja od Adama, osobito kad ih Sotona pokušava prevariti, prema Post 3 (r. 14).

Ukratko, zauzeo sam stajalište da je problem bio u tome *kako* su se žene odnosile prema muškarcima i kako su ih poučavale. Međutim, drugi stručnjaci, poput Andrewa Bartletta u knjizi *Men and Women in Christ*, tvrde da je problem bio i u tome *čemu* su žene u Efezu poučavale.[306] Bartlett tvrdi da

305. Ako još nismo sigurni da Pavao misli na jednu radnju s dva vida, onda primijetimo čemu je „poučavati ili authentein" suprotnost, kako je izraženo u 11. retku i na kraju 12. retka: ženama koje u tišini uče s podložnošću (r. 11) – što zapravo znači mnogo riječi za jednu ideju. Štoviše, kraj 12. retka još jednom ponavlja tu ideju, ali je ovaj put svodi na samo jednu riječ: „neka bude u tišini".

306. Iako svi stručnjaci komplementaristi tvrde da je problem kojim se Pavao bavi u 1 Tim 2 bio u tome *da* su žene uopće poučavale muškarce, stručnjaci koji nisu komplementaristi odbacuju to stajalište, ali se zatim razilaze u tri pristupa: je li problem bio u tome *čemu* su žene poučavale muškarce; ili *kako* su žene poučavale muškarce; ili u kombinaciji jednog i drugog. U ovom poglavlju zauzimam drugi pristup: problem je bio u prisilnom, oholom ili nepoštovanom *načinu* na koji su se žene – koje su bile pod utjecajem lažnog učenja, ali ne nužno i njegove širiteljice – odnosile prema muškarcima i poučavale ih. Međutim, moguć je i prvi ili treći pristup, kao što ukratko navodi ovaj odlomak. Andrew Bartlett u 11. do 13. poglavlju i dodacima 3–6 knjige „Men

te žene nisu bile samo pod utjecajem lažnog učenja; postale su njegove širiteljice. Kao takve, žene u Efezu trebale su prestati 1) poučavati bilo koga *i* 2) kontrolirati muškarce. To je uvjerljivo: Pavao je ranije iz crkve uklonio dvojicu muških lažnih učitelja (1,20), ali te žene ostaju. Znamo da je glavna briga Pavlove poslanice suočiti se s lažnim učenjem (1,3) i da su lažni učitelji u Efezu osobito ciljali na žene.[307] Mnoge su žene u crkvi sada „obilazile od kuće do kuće" kao „brbljavice koje pričaju besmislice i govore ono što ne bi smjele" (5,13) (što je usporedno s drugim mjestom u jednoj pastoralnoj poslanici, gdje Pavao nastoji ušutkati neke ljude koji su „poučavali ono što ne bi smjeli poučavati").[308] Te su se žene okrenule lažnom učenju (5,15)[309] – zato Pavao ušutkuje i njihovo širenje tih pogrešnih ideja sve dok ne budu obnovljene u nauku i pobožnosti.

Kako god se to shvatilo, Pavlov ukor ženama u Efezu možda se našem suvremenom senzibilitetu čini oštrim, ali kad razumijemo što je bilo u pitanju, možemo bolje cijeniti njegovu mudrost u tom zahvatu. To grješno ponašanje, uključujući heretičke ideje koje su ga pokretale, sablaznilo bi crkvu u očima njezine antičke okoline, u kojoj se prema običaju očekivalo da

and Women in Christ" iznosi najjači i najpotpuniji argument za to koji sam pročitao. Prihvaćajući Köstenbergerovu analizu da Pavao možda zabranjuje *dvije* odvojene, iako preklapajuće radnje, koje Bartlett čita kao „Ne dopuštam ženi da poučava (bilo koga) niti da vrši authentein nad muškarcem" (dodatak 4), on na temelju dokaza iz Prve poslanice Timoteju dokazuje da su muški lažni učitelji napustili crkvu, ali da su i dalje „neke bogate mlađe udovice koje žive za užitak [obilazile] od kuće do kuće prenoseći lažne i beskorisne mitove povezane s magijskim vještinama i astrologijom, razmećući se svojim bogatstvom, neskromno odjevene i svaka u potrazi za muškarcem koji će zadovoljiti njezine spolne želje". (str. 259) „U cijeloj poslanici Pavao o lažnim učiteljima govori rodno neutralno. Iz 1,3 i 5,13 možemo zaključiti da je imao na umu nekoliko žena kao lažnih učiteljica kojima se Timotej trebao sljedećima pozabaviti." (str. 261) „Timotej ih mora dovesti u red i pobrinuti se da nijedna od njih ne preuzme položaj starješine ili đakonice dok ne dokaže da je promijenila život." (str. 263) Prema tom stajalištu Eva je, poput žena u Efezu, „bila prevarena od sotone [tj. preko lažnih učitelja] tako da je primila zabranjeno znanje te je lažno poučavala i nadvladala muškarca, s teškim posljedicama". (str. 285) Iako se Bartlettov pristup razlikuje od mojega, obojica dolazimo do istog zaključka: „Prva poslanica Timoteju 2 ne opravdava opću zabranu da žene poučavaju u crkvi ni da žene vrše vlast u crkvi." (str. 286) Ako bi se moglo dokazati (ne mislim da se može) da Pavao misli na dvije odvojene radnje („poučavati" i „vršiti *authentein* nad muškarcem"), a ne, kako ja vjerujem, na dvije međusobno povezane („poučavati na *authentein* način"), onda Bartlettovu pristupu treba dati prednost pred mojim, jer njegovo stajalište, iako uključuje velik dio mojega, objašnjava i zašto bi ženama u toj situaciji moglo biti zabranjeno (dok ne budu obnovljene) da poučavaju općenito.

307. Vidi 2 Tim 3,6-8.

308. Tit 1,11

309. Osim toga, ako Prvu poslanicu Timoteju promatramo zajedno s drugim dvjema pastoralnim poslanicama, to postaje još jasnije. 2 Tim 3,6-7 govori o ženama koje lažni učitelji zavode, dok Tit 1,10-11 govori o „praznoslovcima i zavodnicima" koje „treba ušutkati".

žene poštuju muškarce, a ne da ih javno sramote. Na drugom mjestu u poslanici Pavao je zabrinut da bi loše ponašanje kršćanki u svakodnevnom životu moglo naštetiti ugledu crkve, jer bi se ponašale na način koji je „za prijekor" i davale bi Sotoni „prigodu za klevetu".[310] Ako je ikada postojao razlog da se neka skupina ljudi na neko vrijeme ušutka i da je se zamoli da ponovno ponizno sjedne do nogu Isusa, našega učitelja, onda je to bio ovaj.

Zašto Pavao kaže da *sve* žene ne smiju poučavati muškarce na *authentein* način ako su to činile samo *neke* žene? Iz istog razloga iz kojeg ranije u 1 Tim 2 kaže svim muškarcima da mole bez svađe i svim ženama da se ne odijevaju razmetljivo, iako su se nedvojbeno samo neki muškarci prepirali i samo se neke žene raskošno odijevale.

Što je najvažnije, Pavao ne govori ništa protiv toga da žene nastoje biti pobožne pastorice ili učiteljice. Stručnjaci komplementaristi koji to osporavaju, na temelju toga što je sljedeći odlomak o starješinama i đakonima, idu predaleko. Kad Pavao kaže: „Vjerna je riječ: Ako tko želi nadgledništvo, želi plemenito djelo. Treba dakle da nadglednik …", on započinje novi odlomak. U mnogim Pavlovim poslanicama postoje različiti odlomci koji nisu nužno povezani jedni s drugima. U Prvoj poslanici Timoteju ima šest takvih odlomaka koji se, iako ih labavo povezuje Pavlov pokušaj da popravi crkvu oštećenu lažnim učenjem, bave različitim gradivom. Stoga u 2. poglavlju nema baš ničega što govori o službama, nego samo o načinu na koji kršćanske djelatnosti (poput molitve, odijevanja, učenja) treba bolje obavljati (bez prepiranja, primjereno, s podložnošću itd.). Osim toga, zašto bi Pavao, kako tvrde komplementaristi, uništio svaku želju žena da vode, samo da bi nekoliko redaka kasnije potvrdio da „tko" (a za to rabi općenitu, dakle rodno uključivu riječ) „želi nadgledništvo"?[311] Doista, upravo je pozvao žene u Efezu na dobra „djela" (*ergon*) u 2,10 – a sada u 3,1 kaže da je služba nadglednika jedno takvo plemenito „djelo" (*ergon*).

310. 1 Tim 5,7.14

311. Novi zavjet rabi izraz *tis* i za muškarce i za žene. On znači „bilo tko", „netko" ili „jedan". Na primjer, u Lk 10,38 rabi se pridjevski za „ženu", „Martu".

Muževi i žene

Iako većina stručnjaka zaključuje da se Pavao bavi načinom na koji se *žene općenito* u crkvi pogrešno odnose prema *muškarcima općenito*, neki (poput Martina Luthera) to čitaju tako da se Pavao bavi *načinom na koji su se supruge pogrešno odnosile prema svojim muževima*. Budući da se „žena" i „muškarac" mogu prevesti i kao „supruga" i „muž", CEB prevodi 12. redak ovako: „Ne dopuštam supruzi da poučava svojega muža ili da ga kontrolira." Ti prevoditelji primjećuju da Pavao prelazi s množine za muškarce (r. 8) i za žene (r. 9) na jedninu za svakoga od njih u r. 11-12. Zašto prelaziti s množine na jedninu, pitaju oni, osim ako time ukazuje na određene osobe (bračne parove) i određene odnose (brak)? Iako se još nisam odlučio, mislim da argumenti protiv takvog čitanja odlomka to čitanje ne pobijaju.[312]

Četiri su razloga za vjerovanje da ovaj odlomak možda upućuje na brakove, a ne na odnose muškaraca i žena općenito. Prvo, generička jednina za „muškarca" nema smisla. Ako je Pavao, kao što kažu komplementaristi, pokušavao spriječiti ženu (jednina) da poučava u crkvi zato što su ondje bili muškarci (množina), zašto onda kaže „muškarca", a ne „muškarce"? Bilo bi prirodnije reći: „Sada ne dopuštam ženi (jednina) da poučava … muškarce (množina)" – osim ako Pavao želi da zamislimo neka crkvena okupljanja u Efezu na kojima je prisutan samo jedan muškarac, što je malo vjerojatno.

312. Razni komplementaristi iznose tri razloga protiv takvog čitanja. Prvo, neki kažu da bi Pavao, da je mislio na muževe i žene, ispred tih riječi umetnuo riječ „njihov". No Pavao rijetko rabi posvojnu zamjenicu u genitivu ispred riječi ‚žena' i ‚muž' u ijednom od svojih glavnih učenja o braku (vidi Kol 3,18-19; Ef 5,22-25; 1 Kor 7,2-4.11.14.33). Drugo, neki kažu da bi bilo neobično da se Pavao obrati muškarcima kao skupini (r. 8), a zatim ženama kao skupini (r. 9-10), i onda odjednom govori samo udanim ženama i udanim suprugama. Zapravo, bilo bi posve prirodno da Pavao negdje u svojoj poslanici progovori o brakovima na koje je lažno učenje nedvojbeno utjecalo – a ovo je mjesto jednako dobro kao i svako drugo. Treće, neki kažu da Pavao u svojoj poslanici nasumično prelazi s množine na jedninu, pa tome ne treba pridavati previše važnosti. Na primjer, Pavao govori o općenitom nadgledniku u jednini (3,2) i o radniku koji je dostojan svoje plaće (5,18). I nakon što govori o starješinama u množini (5,17), prelazi na jedninu kako odlomak teče dalje (5,19). Ali Pavao nigdje drugdje u svojim poslanicama ne rabi generičku jedninu nasumično. Za to uvijek postoji razlog. U 3,2 rabi jedninu za starješinu jer sada govori o tome kakvu osobu Timotej treba tražiti u starješini. Jednina ‚radnik' (5,18) rabi se zato što je citat kojim se služi u jednini. Što se tiče prelaska s množine starješina (5,17) na jedninu (5,19), u 5,17 riječ je o njihovu zajedničkom vodstvu, dok se 5,19 odnosi na optužbe protiv pojedinih starješina.

Drugo, Pavao svoju zabranu temelji na Adamu i Evi, koji su u Pismu pralik bračnog para (r. 13-14), a zatim govori i o rađanju djece (r. 15), što je također obiteljske naravi pa se vjerojatnije odnosi na bračni kontekst.

Treće, gotovo na svakom mjestu na kojem Pavao zajedno rabi grčke riječi *aner* i *gune* misli na muževe i žene (supruge). Obično, kad želi usporediti osobe prema spolu (a komplementaristi kažu da Pavao ovdje upravo o tome govori), rabi druge grčke riječi. Na primjer, u Gal 3,28 („nema više ni muškog ni ženskog") rabi riječi *arsen* i *thely*, riječi kojima se služio i Isus kad je govorio o stvaranju osoba različitog spola (vidi Mt 19,4: „Stvoritelj ih je stvorio kao muško i žensko").

Četvrto, spominjanje „žene" koja poučava „muškarca" upućuje na privatan odnos između dviju osoba različitog spola. U antičkoj kulturi u kojoj se pristojnost visoko cijenila to se obično događalo samo u domovima.

Ako Pavao *doista* misli na brakove, onda to možda znači da je zabrinut zbog toga što su supruge u Efezu, pod utjecajem lažnog učenja, stekle naviku da neformalno poučavaju svoje muževe na kontrolirajući i silovit način te su, poput Eve, bile opasno izložene daljnjoj prijevari jer su se samovoljno udaljile od ponizne suradnje sa svojim muževima. Ako se tako tumači, Pavao to mudro presijeca i potiče te supruge da se ponovno stave pod Božju riječ kao ponizne učenice koje se daju poučiti i da budu uz svoje muževe kao partnerice.

Zanimljivo je da je vodeća crkva u izrazito komplementarnom pokretu Acts 29 napisala opširnu biblijsku analizu kako bi opravdala isključivanje žena iz poučavanja i vodstva, a ipak je za to pronašla samo jedan argument: komplementarno čitanje 1 Tim 2,12. Pa ipak, u tom dokumentu priznaju (sasvim ispravno) da Pavao možda misli samo na brakove.[313] Ali vidite, ako Pavao misli upravo na brakove, onda njihov jedini argument za isključivanje žena *općenito* iz vodstva i propovijedanja muškarcima *općenito* pada u vodu.

Nejasno nasuprot jasnome

Uvjeren sam da se Pavao u 1 Tim 2,11-14 bavi konkretnom situacijom u Efezu u kojoj su neke žene griješile. Stoga 12. redak ne treba čitati kao opću

313. Vidi bilješku 160 u „The Role of Women in the Village Church": www.bit.ly/3CFKgJO

zapovijed za sve crkve posvuda, osim ako i u nekoj određenoj crkvi ima žena koje poučavaju muškarce na *authentein* način.

Ipak, sada dodajem važnu naknadnu misao: *odlomak je ionako toliko nejasan da ne opravdava to da bude temelj nekog nauka ili crkvene prakse.*

Jedno je hermeneutičko pravilo da se nejasni tekstovi moraju tumačiti u svjetlu jasnijih.[314] Rubnim tekstovima, koji ono što se čini da kažu obično spominju samo na jednom mjestu – poput uputa o nošenju pokrivala za glavu „zbog anđela“,[315] o tome da se netko „krsti za mrtve“,[316] o Kristovu propovijedanju „duhovima u tamnici“[317] ili o tome da će se „žene spasiti rađanjem djece“[318] – ne smije se pridavati jednaka težina kao jasnim, središnjim tekstovima. Umjesto da budu dogmatične ili da na tim nejasnijim odlomcima grade značajne nauke ili prakse, crkve bi svoja tumačenja tih odlomaka trebale držati poniznije i manje čvrsto, čak i dok se pouzdano i čvrsto drže autoriteta Pisma.

Nejasna mjesta Pisma *nisu* valjan temelj za neki temeljni nauk. Jasna učenja trebaju imati prednost. Na sreću, većina je biblijskih tekstova jasna; samo su neki nejasni.[319] Po čemu su određeni tekstovi nejasni? U njima je obično neuobičajeno mnogo nerazumljivih izraza; ili se čini da kažu suprotno od onoga što kažu drugi odlomci; ili ih je osobito teško primijeniti u konkretnim situacijama; ili se čini da nema nijednog drugog biblijskog odlomka koji kaže isto; ili je antička situacija na koju se odlomak odnosi zagonetna. Zato dovode do mnogih različitih tumačenja i vodeći stručnjaci o njima žestoko raspravljaju.[320] E pa, ne znam ni za jedan odlomak o kojem se u posljednjih sto godina crkvene povijesti više raspravljalo, ni za nejasniji tekst od ovoga. *Prema svim tim mjerilima 1 Tim 2,12-15 vrlo je nejasan tekst*.

314. Na primjer, Tertulijan, crkveni otac iz drugog stoljeća, napisao je da „nesigurne tvrdnje treba odrediti onima koje su sigurne, a nejasne onima koje su jasne i razgovijetne“. (Citirano prema: Gregg Allison, *Historical Theology*, str. 122).
315. 1 Kor 11,10
316. 1 Kor 15,29
317. 1 Pt 3,19
318. 1 Tim 2,15
319. Sjećamo se da je Petar priznao da u Pavlovim spisima ima stvari koje su „teško razumljive“ (2 Pt 3,16). Petrov se izraz u antičkom svijetu rabio i za proročanstva (orakule), za koja je bilo poznato da se mogu tumačiti na više načina.
320. Na primjer, Heb 6,4-6 ima najmanje 18 smjerova tumačenja, a 1 Tim 2,12 ima ih 12.

Njegov ključni glagol, *authentein*, maglovit je izraz koji se u Novom zavjetu javlja jednom, a u izvanbiblijskoj književnosti iz Pavlova vremena vrlo rijetko. Wolters je (previše) siguran da ta riječ „vrlo vjerojatno" nema negativno značenje, iako proučava osam antičkih uporaba te riječi najbližih Pavlovu vremenu i otkriva da su „rijetkost i nejasnoća uporabe te riječi u tim grčkim izvorima znatno pridonijele nedostatku znanstvenog konsenzusa" te da je „od tih osam većina na ovaj ili onaj način sporna, bilo zato što je tekst dvojben, kontekst nejasan ili datacija osporavana". Zapravo, Wolters čak pet od tih osam prevodi kao „preuzeti vlast", „biti vještiji od", „biti začetnik", „djelovati na svoju ruku" i „počiniti ubojstvo". Njegovo objašnjenje za tu divlju raznolikost značenja glasi: „*authentein* je prije četvrtog stoljeća vodio uglavnom podzemni (to jest usmeni) život, jer je pripadao subliterarnom registru jezika."[321] Zato su se prolile rijeke tinte dok se o njegovu pravom značenju u 1 Tim 2,12 i dalje raspravlja.[322] (I nije riječ samo o *authentein* – Schreiner kaže: „O svakoj riječi u 12. retku stručnjaci raspravljaju."[323]) Jamin Hübner u svojoj doktorskoj disertaciji pomno procjenjuje najnovije studije antičkih uporaba te riječi i s pravom kritizira stručnjake komplementariste:

Jedno je reći: „Ne znamo točno što je ‚authentein' značio u prvom stoljeću ili u 1 Tim 2,12." Sasvim je drugo reći: „Ne znamo točno što je taj izraz značio u prvom stoljeću ili u 1 Tim 2,12, pa ćemo pretpostaviti da nema nikakvog posebnog razloga zašto ga je Pavao izabrao, da nema nikakvu nijansu i da stoga znači općenito vršenje vlasti" – i onda zabraniti polovici svjetske Crkve da budu pastori. To nije ispravno zaključivanje.[324]

Shvaćanje riječi *authentein* kao „vršiti vlast" čini i ovaj redak osobito teškim, ako ne i nemogućim, za dosljednu primjenu u praksi. Je li, na primjer, prihvatljivo da misionarka ustane i poučava evanđelju muškarce koji ne vjeruju? Ovaj odlomak ne kaže ništa o tome je li „muškarac" obraćen ili nije. Ako žena ne smije poučavati muškarca, u kojoj dobi dječaka više ne smiju poučavati majka ili voditeljica mladih? Smiju li žene poučavati muškarce na teološkim učilištima, u mješovitim biblijskim skupinama ili na kršćanskim

321. Al Wolters u „Women In The Church", pogl. 2.
322. Znanstvene studije riječi authentein u antičkoj izvanbiblijskoj književnosti i dalje stvaraju leksičke i interpretacijske probleme. Vidi www.bit.ly/3EHxZ8a
323. Na drugom mjestu on tomu i proturječi i pretjeruje kad kaže: „1 Tim 2,12 jasno je Pavlovo učenje i mora biti smjernica za razumijevanje uloge žena." Svi moramo priznati da to nimalo nije jasno.
324. Vidi www.bit.ly/3BNaSY8 str. 245

konferencijama? Smiju li muškarci čitati knjigu koja se poziva na nauk ili biblijski komentar koji je napisala žena? Smije li žena voditi paracrkvenu organizaciju ili službu u kojoj su joj podređeni muškarci? Do koje razine vodstva žena smije napredovati u crkvi? (Budući da Köstenberger podsjeća komplementariste da je zabrana usmjerena protiv toga da žene vode, a ne samo protiv toga da budu pastorice,[325] nedosljedno je ženama uskratiti vodstvo na najvišoj razini, a onda im dopustiti vodstvo nad muškarcima na nižim razinama, poput vođenja male skupine ili tima volontera.) I nisu samo darovite žene te koje su odložene na policu zbog komplementarnog tumačenja 1 Tim 2,12; kad se taj redak čita na komplementarni način, on postaje jedini „biblijski" temelj za razlikovanje navodnog neautoritativnog, neformalnog poučavanja od formalnog, autoritativnog poučavanja, koje je navodno prikladno samo za pastore. Koliko darovitih propovjednika muškaraca u komplementarnim crkvama koji nisu pastori nije smjelo propovijedati zbog te tumačiteljske podjele? Ako je to tumačenje jednog jedinog retka doista dio „istine koja nas oslobađa", koja od drugih uputa u Novom zavjetu izaziva toliko nesigurnosti, tjeskobe, nagađanja, kazuistike, boli i nejedinstva u Kristovu tijelu?

Ovo je jedini odlomak za koji se čini da kaže ono što kaže. Nijedan drugi biblijski tekst ne kaže da žena ne smije poučavati muškarca. Da je Bog htio da sve crkve zauvijek imaju samo muške propovjednike i pastore, zar nam ne bi dao i drugi redak koji kaže isto? Tekst je još teže tumačiti zbog našeg ograničenog poznavanja situacije kojom se Pavao bavi. Svi pokušaji da se ti reci razumiju moraju nagađanjem popuniti pojedinosti o tome kako su točno neke ili sve žene u Efezu možda griješile protiv muškaraca/svojih muževa i kako je njihovo loše ponašanje bilo povezano s neobično skraćenim prepričavanjem pripovijesti o Adamu i Evi.[326]

Konačno, prevođenje riječi *authentein* kao „vršiti vlast" dovodi ovaj odlomak u sukob s brojnim biblijskim primjerima u kojima žene *doista* vode i/ili poučavaju muškarce, i to očito uz Božje odobravanje. Kao što ćemo otkriti u 10.–12. poglavlju, komplementarno tumačenje ne slaže se s biblijskim ženama

325. „Svođenje pitanja samo na ‚nikakve žene starješine/nadglednice' moglo bi biti pretjerano minimalističko. … 1 Tim 2,12 utemeljen je na temeljnijim stvarnostima nego što je puka površinska zabrana da žene zauzimaju određenu službu." Izvor: www.bit.ly/3wsFsFr

326. Komplementarist Douglas Moo otvoreno to priznaje: „Ti reci (r. 13-14) iznose tvrdnje o stvaranju i padu, ali nije jasno kako podupiru zapovijedi u r. 11-12." (1 Timothy 2:11–15: Meaning and Significance. Str. 68.)

koje poučavaju muškarce ili upravljaju njima.[327] Pokušavati tumačiti jedan biblijski tekst – pa čak i napisati znanstvenu knjigu o njemu – a da se pritom ne vodimo onim što Biblija drugdje kaže o toj temi, i onda izjaviti: „Božja riječ jasno kaže …", nije razborit, zdrav ni čvrst način postupanja s Pismom. Ako trebamo „ispravno rukovati riječju", kako Pavao kaže Timoteju, jasniji odlomci trebaju voditi naše razumijevanje nejasnijih odlomaka o istoj temi.

Spasenje rađanjem djece

Možda je najjasniji znak da je ovo nejasan odlomak to što završava 14. i 15. retkom: „[Eva] je bila prevarena i postala grješnica. Ali žene će se spasiti rađanjem djece – ako ostanu u vjeri, ljubavi i svetosti, s razboritošću." Grudem tumači taj redak kao Pavlov način da žene vrati njihovoj kućnoj ulozi, ulozi odgajanja djece, dok muškarci i dalje obavljaju javne uloge poučavanja i vodstva.[328] Osim činjenice da 12. redak najvjerojatnije ne govori o javnim ulogama poučavanja i vodstva, glavna je slabost tog tumačenja to što „rađanje djece" (kratkotrajna biološka funkcija) nije isto što i „odgoj djece" (dugotrajna društvena uloga).

Što onda znači 15. redak? Ključ je, kako predlažu mnogi stručnjaci, sjetiti se da Evin grijeh zapisan u Post 3 odmah dovodi do posljedice bolnog „rađanja djece". Pavao preuzima tu vezu, ali je pokušava izraziti tako da ženama govori na izgradnju. Stručnjaci se dijele oko triju mogućih tumačenja. Jedna je mogućnost da Pavao upućuje na Božje obećanje u Post 3 da će Evin potomak jednoga dana satrti Sotoni glavu. Drugim riječima, žene će se spasiti po rađanju koje je doživjela majka Marija, Evina kći, i primit će spasenje koje vodi u svet život.

Druga je mogućnost da korijenska grčka riječ *sōzō*, koja se često odnosi na duhovno spasenje, može značiti i tjelesno očuvanje.[329] Drugim riječima, Bog tim ženama u crkvi u Efezu daje posebno obećanje da će biti s njima u opasnom događaju porođaja.[330]

327. Najupečatljiviji je primjer u Pismu Priska, koja je izričito poučavala jednog muškarca nauku (vidi „Primjeri žena koje poučavaju" u Dodatku 4) i to činila s pastoralnim autoritetom (dokaze vidi u 12. poglavlju). Budući da vjerujemo u jedinstvo Pisma pod nadahnućem Duha, tvrdnja stručnjaka komplementarista da 1 Tim 2,12 predstavlja zabranu da žena čini ono što čini Priska otkriva pogrešku u njihovu tumačenju 1 Tim 2,12.

328. Da budemo pošteni, drugi komplementaristi, poput Craiga Blomberga, ne slažu se s njim.

329. Kao što se rabi u Dj 27,20 i 2 Tim 4,18. Budući da ostatak Pisma kaže da se žene duhovno spašavaju vjerom u Isusa, a ne biološkom funkcijom poput rađanja potomstva, takvo se razumijevanje riječi bolje slaže s biblijskim učenjem o duhovnom spasenju.

Treća je mogućnost da se Pavao suprotstavlja tomu što je lažno učenje dovelo do odbacivanja braka.[331] Možda su zabludjele udane žene u crkvi u Efezu, poput nadduhovnih žena u crkvi u Korintu,[332] ne samo počele povlačiti se iz bračnog partnerstva nego su i prestale imati spolne odnose sa svojim muževima. Zato Pavao ponavlja da su (spolnost i) rađanje djece dio svetosti i posvećenja.[333]

To može biti bilo što od toga ili nešto sasvim drugo. Ali bit je u tome da 15. redak, jedan od najzbunjujućih redaka u Bibliji, *potvrđuje koliko su nejasni reci koje on zaključuje*. To još više naglašava da su reci 11-15, po svim mjerilima, neprikladan temelj za bilo kakav nauk, a kamoli za nauk koji, na temelju ideje „poretka stvaranja", potencijalno zabranjuje polovici svijeta da poučava i vodi drugu polovicu.

Povijest se ponavlja kad nitko ne sluša. U povijesti tumačenja Biblije Crkva je uvijek iznova bila u napasti da nauke temelji na pojedinačnim odlomcima. Početkom trećeg stoljeća Arije je tvrdio da je Sin Božji prvo Božje stvorenje, oslanjajući se na Izr 8,22: „Gospodin me [Mudrost] izvede kao prvo od svojih djela." Početkom 1500-ih Katolička crkva odbacila je Lutherov nauk o spasenju samo po milosti, oslanjajući se na Jak 2,24: „[Č]ovjek se smatra pravednim po onome što čini, a ne samo po vjeri." A krajem 1900-ih komplementaristi su tvrdili da žene ne smiju voditi ni poučavati muškarce, držeći se 1 Tim 2,12. *Pogreška je u svim tim slučajevima to što se pogrešnim tumačenjem jednog nejasnog odlomka potkopava jasnije učenje o istoj temi na drugim mjestima.* Pismo je toliko opsežno i složeno sastavljeno da u gotovo svim glavnim naucima Crkve postoje neki reci za koje se može *činiti* da kažu nešto što proturječi pravovjerju. Put naprijed jest dopustiti da jasno učenje

330. U antičkom svijetu porođaj je bio glavni uzrok smrti i invaliditeta kod žena. Efeška božica Artemida, nedugo nakon što se rodila, pomogla je vlastitoj majci pri porođaju. Žene u Efezu stoga su joj se obično molile da ih sačuva pri porođaju. To daje dodatnu težinu ovom čitanju – uz svet život, trebaju se moliti Bogu, kaže Pavao.

331. Kao što navodi u 1 Tim 4,3.

332. Gordon Fee u svojem vodećem komentaru Prve poslanice Korinćanima kaže da je to pozadina zbog koje Pavao piše 1 Kor 7, gdje savjetuje muževima i ženama da redovito imaju spolne odnose jedno s drugim. Kasnije u poslanici savjetuje „mlađim udovicama da se udaju, da rađaju djecu", da upravljaju svojim kućama i da neprijatelju ne daju nikakav povod za klevetu. (1 Tim 5,14)

333. Komplementarist Craig Blomberg u knjizi „Two Views on Women in Ministry" zastupa to čitanje: „15. redak iznimno je teško prevesti, ali ga je vjerojatno najbolje shvatiti kao borbu protiv krivovjerja i njegova protivljenja braku." (pogl. 2)

tolikog dijela Biblije ograniči naše tumačenje razmjerno malobrojnih, nejasnijih odlomaka.

Zapravo, mudrost toga da jasniji odlomci obasjaju ovaj nejasni osobito se pokazuje kad odgovorimo na pitanje „Smiju li žene poučavati muškarce?“ – pitanje na koje odgovaram u Dodatku 4.

8

Žene, podložite se

„Bračni partneri nisu postavljeni ni u hijerarhijski odnos u kojem je jedno nad drugim, niti su razdvojeni kao samostalne jedinice od kojih svaka čini što hoće. Naprotiv, bračni je odnos odnos uzajamne podložnosti." Richard Hays[334]

„Moramo odgajati svoje kćeri da se jednoga dana podlože svojim muževima." Kad sam nedavno slučajno čuo kako to jedna majka govori mojoj ženi, to me je doista potaknulo na razmišljanje. Trebam li doista učiti Ivy kako da se jednoga dana podloži svojemu mužu? Tema vodstva i podložnosti u vlastitom braku dovoljno je osobna, ali kad sam prisiljen razmišljati o tome što bih o braku trebao prenijeti svojoj djeci, osjećam se još obveznijim da to učenje shvatim ispravno.

Komplementarizam u jednoj točki

Tek dok sam istraživao i pisao ovo i sljedeće poglavlje, konačno sam i potpuno napustio ideju da Božji ideal za sve brakove uključuje čak i najblažu vrstu vlasti i podložnosti između muža i žene. Na temelju svojega dotadašnjeg čitanja Ef 5 dugo sam se držao ideje da muževo požrtvovno vodstvo nad njegovom ženom treba pokazati nešto od Kristova požrtvovnog vodstva nad njegovom Crkvom.

Komplementarizam u jednoj točki drži da žene smiju voditi muškarce u crkvi i društvu, iako supruge trebaju prakticirati neku vrstu jednostrane podložnosti svojim muževima.[335] To se razlikuje od *komplementarizma u dvije točke*, koji

334. Richard Hays, First Corinthians, str. 116

335. Čak i ako u braku postoji odnos vlasti i podložnosti, to ne znači da žena ne može imati vlast čak i nad svojim mužem u nekom drugom području. Na primjer, Debora, Lapidotova žena, u

zahtijeva podložnost žena u braku i u crkvi. Zanimljivo je da se mnogi bibličari i crkve diljem svijeta drže komplementarizma u jednoj točki.[336]

Pretpostavljam da će mnogi komplementaristi u dvije točke možda čitati ovu knjigu i uvjeriti se da trebaju napustiti isključivanje žena iz crkvenog vodstva, ali da će se možda i dalje držati neke vrste vlasti i podložnosti u braku – a budući da sam i ja nekoliko godina zastupao to stajalište, potpuno ga mogu razumjeti.

Zanimljivo je da *kad me moje daljnje proučavanje Ef 5 navelo da napustim čak i komplementarizam u jednoj točki, to nije znatno promijenilo moj brak*. Kao što ću objasniti, shvatio sam da sam već i u braku bio manje-više mutualist. To je zato što, ako me gotovo dva desetljeća bračnog iskustva išta naučila, onda je to da je brak ravnopravnih partnera mnogo poželjniji od braka u kojem jedno vodi, a drugo slijedi. I to unatoč tolikim lijepo sročenim krilaticama o „kršćanskom" braku koje smo ja i drugi tako često propovijedali, kao što je: „On se žrtvuje, ona se podlaže; on vodi, ona slijedi; on preuzima inicijativu, ona ga potvrđuje."[337]

patrijarhalnoj kulturi u kojoj je živjela možda je (a možda i nije) kod kuće primala naredbe od svojega muža, ali je ipak uspješno vodila zemlju u kojoj bi čak i njezin muž morao primati naredbe od nje. Složeno, da, ali ne i nedosljedno, jer nijedan odlomak Pisma ne rabi ženinu podložnost u braku kao temelj da joj se zabrani voditi muškarce u crkvi i društvu.

336. Kao mali uzorak, stajališta komplementarizma u jednoj točki zatekao sam kod N. T. Wrighta iz zapadne Europe, Hayka HovHannisyana iz istočne Europe te, u jednom razdoblju, kod Michaela Birda iz Australije. Oni koji su duboko uronjeni u američke „ratove" između egalitarista i komplementarista možda ne mogu ni zamisliti tu mogućnost. N. T. Wright objašnjava: „Dio problema, osobito u Sjedinjenim Američkim Državama, jest to što kulture postanu toliko polarizirane da, ako označite jednu kućicu, mnogi pretpostavljaju da morate označiti i desetak drugih kućica niz istu stranu stranice – ne shvaćajući da je sama stranica vrlo proizvoljna i kulturno uvjetovana." Kad nam se nešto kaže dovoljno puta, sklonimo to povjerovati. Ako na noćnom nebu istaknem dvije zvijezde i kažem: „Te su dvije zvijezde spojene; one su zviježđe koje se zove Pokazivači (The Pointers)", moj slušatelj počinje zamišljati nevidljivu vrpcu koja spaja te zvijezde. Svaki put kad pogleda u nebo, zamjećuje njihovu „povezanost". Zapravo su one milijunima svjetlosnih godina udaljene jedna od druge i pojedinačne su zvijezde. Samo s jednog mjesta u našoj galaktici izgledaju tako blizu. Isto je s ulogom muža kao glave i službom starješine – to su odvojene, pojedinačne zvijezde. Nisu nužno povezane u Božjem umu, a u Pismu sigurno nisu povezane.

337. Beth Allison Barr u knjizi „The Making of Biblical Womanhood" (pogl. 6) navodi knjigu „Happily Ever After".

Iako Isus ne kaže ni jednu riječ o muževu vodstvu nad njegovom ženom,[338] čini se da Pavao o tome ima mnogo toga reći, osobito u Ef 5, a upravo se tim odlomkom bavi ovo poglavlje. Evo tog odlomka:

21 Podložite se jedni drugima iz strahopoštovanja prema Kristu.

22 Žene, podložite se svojim muževima kao Gospodinu. 23 Jer muž je glava ženi kao što je i Krist glava Crkvi, svojemu tijelu, kojemu je on Spasitelj. 24 Kao što se Crkva podlaže Kristu, tako neka se i žene u svemu podlažu svojim muževima.

25 Muževi, ljubite svoje žene, kao što je i Krist ljubio Crkvu i predao samoga sebe za nju 26 da je posveti, očistivši je kupelji vode po riječi, 27 i da je sebi predstavi kao slavnu Crkvu, bez ljage ili bore ili bilo kakve druge mane, nego svetu i besprijekornu. 28 Isto tako muževi trebaju ljubiti svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu, ljubi samoga sebe. 29 Uostalom, nitko nikada nije mrzio svoje tijelo, nego ga hrani i njeguje, kao i Krist Crkvu – 30 jer smo udovi njegova tijela. 31 „Zato će čovjek ostaviti oca i majku i prionuti uz svoju ženu, i njih dvoje bit će jedno tijelo." 32 To je velika tajna – ali ja govorim o Kristu i Crkvi. 33 Ipak, i svaki od vas neka ljubi svoju ženu kao samoga sebe, a žena neka poštuje svojega muža.

Dok sam istraživao ovo poglavlje, otkrio sam da je istinito ono što je napisao C. S. Lewis: „Mnogi … otkrivaju da srce samo od sebe zapjeva dok se probijaju kroz neki težak dio teologije s lulom u zubima i olovkom u ruci." U ovom je slučaju Ef 5 težak odlomak, krcat teologijom, koji žvačem već mnogo godina. Tri su razloga zašto sam se toliko hrvao s njim.

Prvi je da je moj najvažniji zemaljski odnos onaj s mojom ženom. Želim poslušati Božju riječ i primjenjivati Božju mudrost u svojem braku, a ovaj je odlomak jedan od glavnih biblijskih tekstova o braku, pa je najbolje da ga dobro razumijem.

Drugi je razlog to što se čitanje ovog odlomka prema kojem „muž vodi, a žena slijedi" protivi mojem vlastitom iskustvu i kulturnom senzibilitetu. Dopustite da objasnim: oženjen sam ženom koja je jednako obrazovana i

338. Pa ipak, glavni stručnjaci komplementaristi pogrešno tvrde da govori! Na primjer, Andreas Köstenberger u knjizi „God, Marriage, Family" (str. 250) piše: „Isus je potvrdio izvorni plan Boga Stvoritelja za brak, citirajući i Post 1,27 i 2,24 (Mt 19,4-6 i par.). Time je naš Gospodin snažno i odlučno potvrdio Božji izvorni naum za brak, s mužem kao glavom i ženom kao podložnom partnericom koja ga podupire."

sposobna kao ja, a u mnogim pogledima i više. Bolja je od mene u upravljanju financijama i trenutačno zarađuje više od mene; bolje od mene prepoznaje emocionalne i praktične potrebe naše djece; i po naravi je bolja voditeljica skupina ljudi od mene. Osim toga, čini se da joj Bog o našoj obitelji i našoj službi govori jednako kao i meni. Kad bih nad njom nametao svoje vodstvo, to bi mi se činilo ne samo proizvoljnim nego i povredom našeg odnosa i njezine sposobnosti. Ako sam iskren, čini mi se mnogo boljim surađivati s njom *kao sa sebi jednakom* nego joj nuditi svoje vodstvo.

Treći razlog zašto sam se hrvao s ovim odlomkom jest to što izvrsni biblijski komentatori dolaze do različitih zaključaka o tome što ovaj odlomak kaže, a pastori dolaze do različitih zaključaka o tome kako svoja uvjerenja primijeniti na stvarni brak. Koliko god se riječi pri prvom čitanju činile jednostavnima, nakon dubljeg razmišljanja Ef 5 otvara više pitanja nego što daje odgovora. Razmotrite samo prvih nekoliko redaka: zašto Pavao bračni odnos uokviruje prethodnim retkom o uzajamnoj podložnosti? Što znači „glava"? Što znači „podložiti se"? Znači li „podložiti se" isto u 21. retku („podložite se jedni drugima"), 22. retku (žene se podlažu svojim muževima) i 24. retku (Crkva se podlaže Kristu)? I praktično, što znači da se žene podlažu svojim muževima „u svemu"?

Na ta ću pitanja odgovoriti tako što ću ponuditi četiri različita tumačenja – ili „stajališta". Budući da se tri četvrtine odlomka iz Ef 5 obraćaju mužu, svako ću stajalište definirati prema onome što se traži od kršćanskog muža. Ta stajališta vide muža kao donositelja odluka (stajalište 1), kao muža s odlučujućim glasom (stajalište 2), kao slugu sebi jednake (stajalište 3) i kao otkupljenog *paterfamiliasa* (stajalište 4).

Stajalište 1: muž kao (redoviti) donositelj odluka

To je stajalište Waynea Grudema. On tvrdi da Pavao, kad u Ef 5,21 kaže „podložite se jedni drugima", ne misli da se svi vjernici podlažu svim vjernicima, nego samo da se svi vjernici podlažu isključivo onima koji imaju zakonitu vlast nad njima. Drugim riječima, podložnost teče od žene prema mužu, ali nikako obratno.

On kaže da „glava" u izrazu „muž je glava ženi" znači *vlast nad*. Pavao potiče muškarce da preuzmu vodstvo nad svojim ženama, a žene da to vodstvo prihvate. Kad se govori o tome da muž polaže život za svoju ženu kao što je Isus to učinio za Crkvu, to znači da Pavao potiče muža ne samo da ljubi svoju ženu nego da je vodi s ljubavlju. A kad Pavao na kraju citira Post 2,24, Grudem tvrdi da Pavao tu muževu vlast nad ženom temelji na izvještaju o Adamovoj vlasti nad Evom prije pada.

Što se tiče praktičnih posljedica svega toga, Grudem nam govori kako to provodi u vlastitom braku:

U svakoj odluci, bilo velikoj bilo maloj, i bez obzira jesmo li postigli suglasnost ili nismo, odgovornost za donošenje odluke ipak počiva na meni. (Ovdje govorim o odlukama koje se tiču nas oboje, a ne o pojedinačnim odlukama koje svatko od nas donosi u svojim osobnim područjima odgovornosti.) Ne slažem se s onima koji kažu da muška uloga glave ima značenje samo jednom u desetak godina, kad se muž i žena ne mogu složiti. Mislim da muška uloga glave ima značenje u svakoj odluci koju par donosi svakoga dana svojega bračnog života. Ako postoji istinska muška uloga glave, postoji tiho, suptilno priznanje da je u središtu procesa donošenja odluka muž, a ne žena. I premda će često biti mnogo razgovora, i premda treba biti mnogo uzajamnog poštovanja i obzira jednoga prema drugome, ipak odgovornost za donošenje odluke u konačnici počiva na mužu.[339]

John Piper dijeli nešto od tog stajališta kad se s ljubavlju prisjeća braka svojih roditelja, u kojem je njegov otac redovito donosio odluke:

Kad bi moj otac došao kući, on je očito bio glava kuće. Predvodio je molitvu za stolom. Okupljao je obitelj na zajedničku pobožnost. Vodio nas je u nedjeljnu školu i na bogoslužje. Vozio je automobil. Vodio je obitelj do mjesta gdje ćemo sjesti. Donio je odluku da idemo na ručak u Howard Johnson's. Vodio nas je do stola. Pozivao je konobaricu. Plaćao je račun. On je bio taj s kojim smo znali da ćemo morati računati ako prekršimo neko obiteljsko pravilo ili budemo nepristojni prema mami. To su bila najsretnija vremena za mamu. O, kako se radovala što je tata kod kuće! Voljela je njegovo vodstvo. Kasnije sam saznao da Biblija to naziva „podložnošću".[340]

339. Wayne Grudem, Evangelical Feminism, pogl. 1
340. John Piper, Recovering Biblical Manhood and Womanhood, pogl. 1

Većina popularnih kršćanskih knjiga o braku zastupa to stajalište. Jedna kaže: „Muž … je odgovoran za važne odluke u domu. … Žena koja mu uzvraća i prihvaća ga voljno … predaje svoju slobodu za njegovu ljubav, divljenje, zaštitu i brigu za njezine potrebe.“[341] Druga ponavlja isto mišljenje: „Muškarac može imati mnogo šefova izvan doma, ali u domu ima priliku ljubazno pružati autoritet i primati poštovanje koje mu pripada.“[342]

Prije nego što prijeđem na istraživanje drugih stajališta, dopustite da kažem ovo: sve do 1980-ih gotovo su svi bibličari i kršćani čitali ovaj odlomak na potpuno isti način. To je stoga stajalište s kojim treba računati.

Ali dopustite mi da budem iskren: takav bi pristup bio smrt mojega braka! I kao pastor nikada nisam savjetovao to stajalište – nema sumnje da je Grudemovo i Piperovo životno iskustvo drukčije od mojega, ali ne mogu zamisliti da bi intiman odnos mogao cvjetati ako jedna osoba donosi sve ili većinu odluka koje se tiču oboje. Ne mogu a da ne zaključim kako parovi koji tvrde da im to stajalište funkcionira u braku ili zbog odgoja ili kulture više vole „tradicionalni brak“ iz prošlih vremena, ili se sastoje od muža koji je prirodni vođa i žene koja prirodno slijedi. No nije svaki bračni odnos tako ustrojen, a pogotovo ne odnos između Julie i mene. Drago mi je što su posljednjih desetljeća pastori i teolozi počeli predlagati preinaku tog stajališta, koju neki zovu „blagi komplementarizam“, a ja je zovem „muž s odlučujućim glasom“.

Stajalište 2: muž s (rijetko korištenim) odlučujućim glasom

Timothy i Kathy Keller u svojoj uspješnici *The Meaning of Marriage* nude blaže viđenje komplementarnog braka. Napisali su cijelo poglavlje o tome kako Pavao, nasuprot Grudemovu stajalištu, rodne uloge u braku postavlja kao izraz uzajamne podložnosti iz 21. retka, koju definiraju kao odluku da ponizno služimo drugome i ugađamo mu:

U Fil 2,2-3 Pavao otvoreno kaže da kršćani trebaju „u poniznosti smatrati druge boljima od [s]ebe“. … Interese drugih trebamo smatrati i držati važnijima od svojih. Na drugom mjestu kaže da ne trebamo „sebi ugađati“,

341. Ed i Gaye Wheat, Intended for Pleasure, četvrto izdanje, str. 30–31
342. Kevin Leman, Sheet Music, str. 54.

nego „ugađati bližnjemu, njemu na dobro, radi izgradnje. Jer ni Krist nije sebi ugađao“ (Rim 15,1-3). Pavao čak kaže kršćanima da budu „douloi“ jedni drugima (Gal 5,13) – doslovno robovi. … Bili mi muž ili žena, ne trebamo živjeti za sebe, nego za drugoga. I to je najteža, a ipak najvažnija zadaća muža ili žene u braku.[343]

Prema tom stajalištu uzajamna podložnost teče u oba smjera: u recima 22-24 Pavao kaže ženama da se podlože svojim muževima, dok u recima 25-29 muževima kaže kako se oni trebaju podložiti svojim ženama (u obliku žrtvene ljubavi prema njima).

Uzajamna podložnost na stranu, Kellerovi ipak zastupaju muža kao vođu. Čine to tako što s govora o mužu koji je u uzajamnoj podložnosti sa svojom ženom prelaze na govor o mužu koji se podlaže „ulozi vođe-sluge“.[344] (Moram primijetiti da je to dvojbena upotreba riječi „podložiti se“ jer sada znači nešto drugo nego u ideji uzajamne podložnosti: podložiti se ulozi nipošto nije isto što i podložiti se osobi.)

Srećom, Kellerovi nude mnogo blaži oblik vodstva nego što se u prošlim stoljećima shvaćala ženina podložnost – „[G]dje se obje strane ne mogu složiti, a neka se odluka ipak mora donijeti, [muž ima] pravo dati odlučujući glas i (time) preuzeti veću odgovornost za odluku.“[345] Na drugom mjestu Timothy Keller to naziva muževljevim pravom da „nadglasa“ svoju ženu time što ima „posljednju riječ“.[346] Drugim riječima, muž treba donijeti odluku *samo kad postoji neslaganje, a ne u svakodnevnom odlučivanju*.

Kao dugogodišnji blagi komplementarist, ja i mnogi drugi učitelji iz istog tabora primjenjivali smo to učenje govoreći otprilike ovo: „Svako toliko, u vrlo rijetkim prilikama, mora se donijeti odluka, a vas dvoje se ne možete složiti; tada žena treba zamoliti muža da on donese odluku o tome.“ Primjerice, moj prijatelj Alan Frow, utjecajan pastor komplementarist iz Južne Kalifornije, kaže da se gotovo sve odluke u njegovu braku donose suradnjom: „U braku sam 25 godina“, kaže on, „i u tom mi je razdoblju žena samo pet puta rekla: ‚Ne možemo se složiti. Ti si vođa, zato idi i traži Boga.‘“[347]

343. Tim i Kathy Keller, The Meaning of Marriage, pogl. 2
344. Tim i Kathy Keller, The Meaning of Marriage, pogl. 6
345. Tim i Kathy Keller, The Meaning of Marriage, Dodatak
346. Timothy Keller, The Timothy Keller Sermon Archive, 2012–2013
347. Poslušajte ovdje: www.bit.ly/2ZPRZGH

U mojem su braku prolazile godine a da nisam morao upotrijebiti svoju „ovlast odlučujućeg glasa“, jer smo uvijek uspijevali postići suglasnost. *Ali vidite, to znači da u našem stvarnom životu moje „vodstvo“ nad Julie i njezina potreba da mi se „podloži“ praktički nisu postojali*.

Sumnje u model odlučujućeg glasa

Mnogim blagim komplementaristima, kao i meni dugi niz godina, težak posao teološke nadogradnje vlastitog stajališta jedva da se čini vrijednim truda. Gotovo svakoga dana u godini njihov je brak potpuno jednak mutualističkom. Zapravo, možda bih se stajališta Kellerovih držao i dulje nego što jesam (i imam razumijevanja za druge koji ga se još drže), da nisam počeo propitivati je li *čak i blagi oblik odnosa autoriteta i podložnosti doista Božji ideal za sve brakove*. Zapravo, imam pet ozbiljnih sumnji.

Prvo, ako idealiziramo ženinu podložnost muževljevu autoritetu, tada je mnogo lakše zanemariti njezin dragocjen doprinos u crkvi i u društvu. Unatoč tome što blagi komplementaristi ustraju na tome da je ženina podložnost upućena *samo* njezinu mužu, a ne svim muškarcima, komplementaristi se i dalje služe tom tvrdnjom kako bi dokazivali da žena, ako je muž vodi kod kuće, ne bi smjela voditi u crkvi.[348] Frow, primjerice, s pravom kaže da su bračne uloge u ljudskoj obitelji „tajanstveno zrcalo“[349] Kristova odnosa s Crkvom, a premda zatim i dalje podržava to da žene vode u društvu, zaključuje: „i u Božjoj obitelji treba postojati neko tajanstveno zrcaljenje“.

No je li ispravno napraviti takav skok? U Ef 5 Pavao kaže da je zajedništvo muža i žene „tajna“ koja upućuje na zajedništvo Krista i Crkve. Zašto bi onda komplementaristi smatrali da smiju tu „tajnu“ općenito nametnuti cijeloj zajednici, tako da muški starješine nekako predstavljaju Isusa kao muža (i zato, prema tom argumentu, moraju biti muškarci), dok ostatak crkve

348. John Piper taj argument iznosi ovako: „Kad je riječ o međusobnom odnosu muškaraca i žena u crkvi, muškarci trebaju voditi, po analogiji s načinom na koji muž vodi kod kuće (Ef 5,22-33).“ Zanimljivo je da jedna od najvećih crkava na mojem kontinentu dopušta ženama da propovijedaju i vode crkvu, no zbog njezina naglaska na podložnosti supruga nastala je neobična kultura: te propovjednice i pastorice odbijaju se udati, jer čim se udaju, članovi crkve njihovo vodstvo počinju shvaćati manje ozbiljno.

349. Poslušajte ovdje: www.bit.ly/2ZPRZGH

predstavlja zaručnicu (pri čemu se sada neobično udaljava od analogije jer uključuje žene *i muškarce*)? Osim toga, ideja da starješine predstavljaju muža crkve opasna je i nebiblijska – pogotovo kad Isus izričito i jedini ima tu ulogu u crkvi. Ako ostanemo pri analogiji braka i crkve, najviše čemu se crkveni vođe smiju približiti jest uloga Isusova kuma, poput Ivana Krstitelja u Iv 3,29.

Drugo, pitao sam se zašto bi, prema komplementarnom shvaćanju braka, Pavao idealizirao upravo onaj hijerarhijski poredak koji je donio pad, kad je Bog njegovu posljedicu objavio ne kao obećanje, nego kao zlokobno predskazanje: „[O]n će gospodariti nad tobom."[350]

Treće, i dalje sam užasnut razinom nasilja u partnerskim odnosima za koje je dokazano da tako često postoji u kršćanskim brakovima. Sociolozi poput Elaine Storkey tvrde da nimalo ne pomaže kad se ženska podložnost poučava kao norma koju je odredio Bog. Unatoč tome što slušaju učenja o svojem „dobrohotnom" autoritetu, muževe ponekad upravo ideja o muškom autoritetu koji je odredio Bog potiče da gaje „otvoreno ili podsvjesno uvjerenje u muške povlastice i prava, prema kojemu muškarci sebi prisvajaju prava na slobodu, položaj i mišljenja koja ne vrijede za njihovu partnericu".[351] Ako nisu najposvećenija vrsta muževa, budući da svoje partnerice ne vide kao sebi uistinu jednake, i dalje su skloniji, makar i neznatno, postupati s njima kao s manje vrijednima.[352]

U Africi, gdje živim, razina rodno uvjetovanog nasilja doista je užasavajuća. Čuo sam priče o kršćanskim muževima koji tuku svoje žene zbog nepokornosti (pa čak i o pastoru koji je istukao ženu iz svoje crkve jer je bila nepokorna svojem mužu). Također, neka istraživanja[353] pokazuju da nauk o ženskoj podložnosti povećava vjerojatnost da zlostavljana žena ostane u nasilnom braku, kao i da joj crkve kojima se obrati za pomoć *ne* savjetuju da se udalji od zlostavljača. Ako je to Božje idealno učenje, pitao sam se zašto, kad padne na kršćanske uši, tako često nanosi štetu.

350. Post 3,16
351. Elaine Storkey, Scars across humanity: Understanding and Overcoming Violence Against Women, str. 210
352. Ideje se šire i izvan crkve. Zato se moramo pitati i kakav učinak kršćanske ideje imaju na širu kulturu. Kad crkva poučava da je ženina podložnost mužu Božji ideal, to ništa ne pridonosi smanjenju vjerojatnosti rodno uvjetovanog nasilja. No kad crkva naglašava da je Božji ideal za brak mutualistički, to zasigurno pomaže suzbijanju obiteljskog nasilja.
353. Vidi www.ab.co/3bHZF05 i www.bit.ly/3GNbrVt

Četvrto, koliko god mi je blagi komplementarizam draži od strožeg oblika, morao sam priznati da je to posve nova tvorevina. Ako je tumačenje iz kojega proizlazi blagi komplementarni brak staro tek pola stoljeća ili tako nešto, ono je čak mlađe od tumačenja iz kojega proizlazi mutualistički brak. Premda sam zahvalan za taj novi blagi komplementarizam u Kellerovu stilu, moram se složiti sa stručnjacima komplementaristima poput Grudema i Russella Moorea, koji daju naslutiti da je taj blaži pristup zapravo bliži mutualističkom nego komplementarnom braku. Ako jednostavno čitanje teksta zahtijeva da ja redovito donosim odluke i da se moja žena redovito podlaže, onda zapravo nikada nismo ni imali „biblijski" brak. Umjesto toga imali smo brak koji „potvrđuje uzajamnu podložnost unutar ravnopravnog bračnog partnerstva", u kojemu se odluke donose „procesom dogovorene suglasnosti" – upravo tako Moore definira „feministički", a nikako ne „biblijski" ili komplementarni brak.[354] Ako je Grudem (i povijesno stajalište) u pravu, onda ili Bog želi da promijenim svoju praksu i počnem donositi više odluka umjesto svoje žene, ili moram promijeniti svoju teologiju. Nastaviti živjeti u neskladu s onim što vjerujemo puka je nedosljednost.

Peto, kako ja to vidim, nema zadovoljavajućeg odgovora na pitanje: „*Zašto* bi se žena trebala podložiti?" Stajalište 1 mnogima od nas danas možda djeluje uznemirujuće, ali stoljećima je bilo posve smisleno: kultura i crkveni nauk vjerovali su da su žene manje vrijedne od muškaraca i da ih stoga treba voditi za njihovo vlastito dobro. No od 1960-ih te su ideje napuštene u kulturi *i* u crkvi. Svi poznajemo mnoge žene koje su inteligentnije i odlučnije od svojih muževa. Dakle, ne može biti da su lošije u donošenju odluka. Pa zašto onda?

Kellerovi se usuđuju dati odgovor: „[O]dgovor na to pitanje drugo je pitanje: ‚Zašto je Krist postao onaj koji prepušta autoritet Ocu?'" Njihova je poanta da ženina podložnost muževljevu autoritetu treba zrcaliti Kristov odnos prema Ocu. No, kao što sam objasnio u 3. i 6. poglavlju, to pogrešno prikazuje odnos unutar Trojstva, a usto zanemaruje činjenicu da Pismo *nigdje* ne uspoređuje Sina koji prepušta autoritet Ocu sa ženom koja prepušta autoritet mužu.

John Piper daje drugi odgovor: podložnost kršćanske žene njezinu mužu prikazuje svijetu koji promatra podložnost Crkve Kristu. To lijepo zvuči u propovijedi, ali pogledajte pažljivije: to funkcionira samo u stajalištu 1, u kojemu muž vodi ženu svakoga dana njezina života. Stajalište 2 jadan je

354. www.bit.ly/3nVy1CK

prikaz Kristova vodstva nad Crkvom – ako je Isus naš Gospodin, pristajemo na njegovo svakodnevno vodstvo, a ne na neko blago zajedničko odlučivanje u kojemu tek svako toliko, kad se ne možemo složiti, dopuštamo Isusu da baci svoj adut.

Premda teolozi poput Kellera i Pipera pokušavaju ponuditi klimave teološke razloge, mnogi pastori, koji su često pragmatičnije usmjereni, nude ovo opravdanje za muževljev autoritet: sve što ima dvije glave čudovište je, kažu, pa je važno znati tko snosi konačnu odgovornost. No upravo taj razlog ne mogu prihvatiti. Dopustite mi da objasnim zašto.

„Ali tko će snositi konačnu odgovornost?“

Mora li u zajednici dviju osoba konačna odgovornost doista ležati samo na jednoj osobi, inače će brak krenuti krivim putem? Mogu razumjeti potrebu za kapetanom u sportskoj momčadi, generalom nad vojskom ili izvršnim direktorom u tvrtki. No čini se da dvoje ljudi u zajednici „jednoga tijela“, koji su u idealnom slučaju, kako kaže Post 2,24, „goli“, odnosno namjerno ranjivi jedno pred drugim, ne trebaju toliko vođu koliko trebaju da se oboje potpuno posvete tome da ljube jedno drugo i služe jedno drugome kao ravnopravni partneri.

Love and Respect, najutjecajnija popularna kršćanska knjiga o braku, iznosi taj argument ovako: „Ustrojiti brak s dvoje jednakih na čelu znači osuditi ga na propast. To je jedan od velikih razloga zbog kojih se ljudi danas razvode na sve strane.“[355] No, pitao sam se, gdje je dokaz za tu nečuvenu tvrdnju? Premda se nadam da ću čitati daljnja istraživanja o toj temi, nedavno istraživanje među 21.000 udanih i razvedenih kršćanki koje redovito idu u crkvu došlo je do suprotnog zaključka: „Parovi u kojima jedan bračni drug donosi odluke, čak i ako o njima prvo razgovara s drugim i traži njegovo mišljenje, imaju 7,4 puta veću vjerojatnost razvoda od parova koji dijele moć odlučivanja.“[356]

355. Eggerichs, Love & Respect, str. 221. Tu je tvrdnju iznio bez upućivanja na ikakva istraživanja ili vanjsku potvrdu.
356. Sheila Gregoire, The Great Sex Rescue, pogl. 2. Sekularno istraživanje instituta The Gottman Institute to potvrđuje – John Gottman u knjizi „The Seven Principles for Making Marriage Work“ piše da „statistički gledano, kad muškarac nije spreman dijeliti moć sa svojom partnericom, postoji 81 % vjerojatnosti da će se njegov brak sam od sebe raspasti“.

Mnogi kršćani to intuitivno znaju (bez obzira na to tvrde li da to teološki vjeruju ili ne). Od tisuća ispitanih oko 40 % vjerovalo je da muž ima ovlast odlučujućeg glasa, dok je oko 60 % vjerovalo da žena treba ljubiti svojega muža tako što mu se podlaže – a ipak, „samo 17,3 % parova u stvarnosti živi tako da muškarac ima posljednju riječ. Nasuprot tome, 78,9 % brakova funkcionira bez odlučujućeg glasa – tako da parovi ili donose odluke zajedno ili odustanu od odluke ako se ne slažu."

Ovdje su pred nama dvije neugodne dvojbe koje pastori poput mene radije ne priznaju. Prvo, postoji nesklad između uvjerenja i ponašanja ljudi koje vodimo. Dok većina kršćana vjeruje da je muž onaj koji donosi odluke ili ima odlučujući glas, većina to ne prakticira! Drugo, „premda mnogi kršćanski parovi vjeruju da muževi imaju ovlast donošenja odluka, *to uvjerenje nije nanosilo štetu paru sve dok se nije počelo provoditi u praksi*". Trebaju li pastori poput mene *inzistirati* na tome da Božji narod počne prakticirati ono u što vjeruje, ili trebamo preispitati ono što smo ih učili vjerovati? Ako ja kao pastor doista želim najbolje za bračne parove koje vodim, moram se suočiti s nekim tvrdim podacima:

Kad se žene ne osjećaju saslušanima, nego imaju osjećaj da njihova mišljenja nisu jednako važna kao mišljenja njihovih muževa, vjerojatnost da će njihov brak završiti razvodom 26 je puta veća. … Čak i ako se savjetuje sa ženom, u brakovima u kojima muž ima moć odlučivanja njegova mišljenja po definiciji vrijede više od njezinih. A kad žene osjećaju da njihovim mišljenjima nije dana ista težina kao mišljenjima njihovih muževa, brakovi se [vjerojatnije] raspadaju.[357]

S druge strane, uzajamnost u braku donosi upadljive koristi. „Kad parovi odluke donose zajedno, žene su više od četiri puta sklonije svrstati se među 20 % najsretnijih brakova nego među 20 % najmanje sretnih, a imaju 67 % veću vjerojatnost da tijekom spolnog odnosa često dožive orgazam."[358] Te statistike potvrđuju da najbolje prolaze oni brakovi (i spolni životi) u kojima se supružnici odluče stvari rješavati zajedno, a kad se ne slažu, daju pitanju onoliko vremena i pažnje koliko je potrebno da se postigne dogovor.

Mogu razumjeti da u vodstvenom timu od, recimo, deset ljudi vođa ponekad mora imati odlučujući glas. No budimo oprezni da dinamiku odlučivanja iz

357. Sheila Gregoire, The Great Sex Rescue, pogl. 2.
358. Sheila Gregoire, The Great Sex Rescue, pogl. 2.

organizacija ne prenosimo u brak, koji čini samo dvoje ljudi, mnogo više usmjerenih na odnos nego na funkciju, zavjetovanih na zajedništvo na razini duše.

Osim toga, koliko se često parovi uopće nađu u situaciji u kojoj se ključna odluka *mora* donijeti a da nemaju vremena postići suglasnost? Obično ima vremena za odluku ili za to da se par osloni na onoga tko ima najjače uvjerenje ili najviše stručnosti u području na koje ta odluka utječe. No ako se par i dalje ne slaže, to pokazuje da oboje snažno drže do svojega stajališta. *Da se muž tada pozove na svoj položaj, i to upravo u trenutku najveće razlike, čini mi se najlošijim mogućim ishodom!* Zar ne postoji način da par to pitanje razgovorom razriješi dok ne postigne suglasnost? Dok ta jasnoća ne dođe, bolje je nastaviti razgovor, dok i muž i žena u molitvi traže najbolji ishod, traže savjet od drugih i pokušavaju se doista, doista čuti.[359]

Moje me iskustvo dovodi do ovog zaključka: služiti se svojim autoritetom upravo u trenutku kad moja žena osjeća nešto dovoljno snažno da se ne složi sa mnom čini mi se kao sabotaža odnosa. Za razliku od Alana Frowa, koji se sjeća pet prilika kad ga je žena zamolila da baci adut, ja se sjećam samo jednog slučaja kad sam donio veliku odluku tako da sam nadglasao nedoumice koje je Julie imala oko nje. Ali čak je i tada ona više vjerovala mojem uvjerenju nego što je samo prihvatila moj autoritet. Sad kad razmislim, imam mnogo više sjećanja na to kako sam pokušavao donijeti konačnu odluku protivno njezinu mišljenju, a ona mi se hrabro usprotivila. Srećom, svaki sam je put saslušao i odgodili smo konačnu odluku. Gledajući unatrag, mislim da bih narušio njezino povjerenje da sam se, unatoč njezinim opravdanim brigama, pokušao pozvati na svoj položaj.

359. U jednom intervjuu za podcast Alan Frow brani model odlučujućeg glasa govoreći da, kad kao pastor savjetuje egalitarne brakove, primjećuje da „postoji mnogo napetosti jer ne znaju tko će donijeti odluku". Poslušajte ovdje: www.bit.ly/2ZPRZGH – no vrijedi li to općenito? Ako je moje iskustvo braka, i svih parova koje sam savjetovao, ikakvo mjerilo, onda će žena koja očekuje da će odluka pripasti muževljevu autoritetu kad se ona i muž ne mogu složiti, u svojem doživljaju braka zapravo osjećati golemu dodatnu napetost. Brojni kršćanski savjetnici ustraju na tome da u konfliktnim kršćanskim brakovima s napetošću najviše pomaže ne uvođenje muževljeve ovlasti odlučujućeg glasa, nego njezino odsustvo. Umjesto toga, par treba naučiti doista slušati jedno drugo, ljubiti jedno drugo i odložiti vlastite planove kako bi služili drugome. Čuo sam dovoljno priča o ženama koje su se trudile, očajnički trudile, podložiti muževljevoj ovlasti odlučujućeg glasa, ali ih je to ipak povrijedilo. Kad pokušam zamisliti da se uloge zamijene i stavim se u kožu žene koja se strastveno zalaže za određenu odluku oko koje je njezin muž jednako strastven, a on je taj koji će na kraju odlučiti, shvaćam da bi stajalište o odlučujućem glasu moglo prisiliti muža da zanemari Isusove riječi: „[Ne] činite drugima ono što [ne] biste htjeli da oni čine vama."

Sve u svemu, počeo sam ozbiljno sumnjati u stajalište 2! Što sam stariji i što sam više parova pratio i kao pastor i kao prijatelj, to je teže te brige gurati pod tepih. Zaključio sam da je način na koji Julie i ja vodimo svoj brak pred Bogom, i način na koji odgajamo svoju djecu da se odnose prema svojim bračnim drugovima i da dopuste svojim bračnim drugovima da se odnose prema njima, toliko presudna tema da je bolje suočiti se sa slabostima čak i stajališta o odlučujućem glasu i biti otvoren za druga moguća tumačenja Ef 5. Kad sam to učinio, ponovno sam otkrio radost toga da teške odlomke poput Ef 5 ne čitam samo površno, nego da kopam dublje, pitajući ne samo što odlomak govori, nego i zašto to govori i kome je to izvorno govorio.

Stajalište 3: muž kao sluga sebi jednake

Prije nego što sam ikada temeljito istražio to treće stajalište, pretpostavljao sam da je ono očito pokušaj zaobilaženja jasnog učenja Ef 5. Složio bih se s Frowom, koji smatra da je to pokušaj izvođenja interpretacijskih „akrobacija" s tim odlomkom. *Zato sam bio zapanjen kad sam se napokon temeljito posvetio tom stajalištu i otkrio koliko je zapravo uvjerljivo* – nije riječ o egzegetskoj gimnastici, nego o plodu prijeko potrebnog mukotrpnog rada koji zahtijeva zdravo tumačenje. Bibličar Philip Payne iznosi nekoliko zapažanja o Ef 5 koja čine vrlo izglednim da Pavao zapravo promiče jednakost i uzajamnost kao temelj braka, a ne – kako sugerira površno čitanje – vodstvo i podložnost.

Prvo, Pavao kršćanski brak smješta u okvir uzajamne podložnosti. Payne kaže da je Pavlovo povezivanje riječi „podložiti se" (što znači staviti sebe pod drugoga) s recipročnim izrazom „jedni drugima" (grč. *allelous*) jedno od društveno najrevolucionarnijih i jezično najkreativnijih Pavlovih učenja. U Novom zavjetu riječ „podložiti se" (grč. *hypotasso*) najčešće znači pokoriti se autoritetu drugoga, ali time što je povezuje s izrazom „jedni drugima" *on tu podložnost čini uzajamnom i tako joj mijenja značenje: od prihvaćanja nečijeg autoriteta u stavljanje sebe u njegovu službu*. To savršeno odgovara onome što je Pavao već rekao kršćanima u Efezu, koji trebaju „podnositi jedni druge u ljubavi" (4,25), biti „jedni prema drugima dobri i milosrdni" i „opraštati jedni drugima" (4,32). Razlog koji Pavao navodi jest da se podlažemo jedni drugima „u strahu Kristovu" (5,21) – to upućuje na početak poglavlja, gdje je

pokazano kako je Krist sebe stavio u našu službu: „Krist je ljubio nas i predao sebe za nas kao prinos i žrtvu Bogu na ugodan miris“ (5,2).

Strogi komplementaristi koji zastupaju stajalište 1 tome se protive. I Wayne Grudem i Kevin De Young pokušavaju opovrgnuti recipročnu implikaciju muževljeve podložnosti ženi tvrdeći da izraz „jedni drugima“ može značiti „neki drugima“. Primjerice, Grudem upućuje na upotrebu tog izraza u rečenici „ljudi će ubijati jedni druge“ (Otk 6,4) i kaže da to znači da će „neki ljudi ubijati druge ljude“. No da je pisac Otkrivenja jednostavno zamišljao da neki ljudi ubijaju druge, a da sami ne bivaju ubijeni, uopće se ne bi poslužio tim izrazom. De Young upućuje na druge tekstove u kojima se nalazi izraz „jedni drugima“[360] za koje tvrdi da nisu recipročni – no pomnijim ispitivanjem pokazuje se da itekako jesu recipročni, kao i svaka upotreba izraza „jedni drugima“ u ostatku Poslanice Efežanima, ali i u cijelom Novom zavjetu. Grudemovi i De Youngovi pokušaji da podložnost „jedni drugima“ usmjere samo u jednom smjeru (od podređenoga prema onome koji ima autoritet) ne uspijevaju. Čak se ni pionirski teolozi komplementaristi poput Georgea Knighta i Toma Schreinera u tome ne slažu s njima.[361]

Drugo, Pavao precizira na kakvu ženinu podložnost misli. Kao što sam upravo rekao, postoje dvije vrste podložnosti. Postoji *podložnost koja se pokorava*, koju podređeni iskazuje autoritetu, primjerice građanin svojoj vlasti.[362] Zatim postoji *podložnost koja služi* – kao što smo vidjeli, na nju Pavao

360. Mt 24,10; Lk 12,1; 1 Kor 7,5; 11,33

361. Komplementaristi se protive i na drugi način: kažu da, ako uzajamna podložnost (u Ef 5,21) treba uokviriti sva tri para (muž–žena, roditelji–djeca, gospodari–robovi), onda je očito da Pavao nikako ne može potkopavati ideju vodstva i podložnosti u braku, jer su drugi i treći par po naravi hijerarhijski. Moje je shvaćanje Ef 5,21 da to nije okvirni redak za sva tri para, nego samo prijelazni redak u novi odjeljak Pavlove poslanice, koji Pavao izričito primjenjuje na bračne odnose. To je mnogo bolji pristup od pristupa komplementarista poput Schreinera i Knighta koji, prihvaćajući ideju da se uzajamna podložnost odnosi i na muževe i na žene, to neobično preformuliraju kao „žena se podlaže svojoj ulozi podložne žene, a muž se podlaže svojoj ulozi požrtvovnog vođe“. No Pavao im očito ne kaže da se podlažu ulogama, nego jedni drugima.

362. Rim 13,1

misli kad govori o uzajamnoj podložnosti.[363] Prva je jednosmjerna i može se zahtijevati. Druga može biti uzajamna i uvijek je dobrovoljna.

Kad Pavao kaže ženama da se podlože svojim muževima, na koju vrstu misli? Na našu sposobnost da odgovorimo na to pitanje utječe prijevod Biblije kojim se služimo. Otvorite bilo koju Bibliju i vidjet ćete točku na kraju 21. retka, a zatim počinje posve novi odlomak. Neki prijevodi čak umeću i podnaslov između 21. i 22. retka, primjerice „*Žene i muževi*" (ESV). No taj prijelom odlomka ili umetnuti podnaslov zamagljuje nešto vrlo važno: *u grčkom jeziku nema točke između 21. i 22. retka*.

Zapravo – i to me oborilo s nogu – najstariji grčki rukopisi koje imamo u 22. retku uopće nemaju riječ „podložiti se". Nemaju je jer 22. redak posuđuje glagol iz 21. retka.[364] Grčki doslovno kaže: „podlažući se jedni drugima u strahu Kristovu, žene [primijetite riječ koja nedostaje] svojim muževima …" *Drugim riječima, kad Pavao ovdje kaže ženama da se podlože svojim muževima, misli upravo na istu vrstu podlaganja koju svi vjernici trebaju iskazivati jedni drugima.* Pavao ovdje ne kaže ženama da budu posebno podređene svojim muževima. Naprotiv, misli na drugu vrstu podložnosti, u kojoj žene odlučuju ponizno služiti svojim muževima i ugađati im. Riječ „podložiti se" upotrebljava posljednji put u istoj rečenici kako bi zatim govorio o podložnosti Crkve Kristu, što bismo, u svjetlu upotrebe riječi „podložiti se" u 21. i 22. retku, onda trebali čitati ovako: „Kao što Crkva u svemu *ponizno služi Kristu i ugađa mu*, tako i žene trebaju u svemu *ponizno služiti svojim muževima i ugađati im*" (r. 24).[365]

Treće, „glava" (grč. *kephalē*) ovdje vrlo vjerojatno ne znači *autoritet*, nego *izvor života*. U suvremenom engleskom „glava" (*head*) u prenesenom značenju znači autoritet – izvršni direktor je „glava" tvrtke; zapovjednik je „glava"

363. „Budući da *hupotassō* nosi ideju da je netko po rangu ispod nekoga drugoga, prikladna je i za podložnost vlastima i za podložnost u osobnim odnosima među jednakima. U prvom slučaju postoji objektivno rangiranje u hijerarhiji: primjerice, vjernici su pod autoritetom građanske vlasti i stoga se moraju ponašati podložno toj vlasti. U drugom slučaju rangiranje je subjektivno: vjernici sebe trebaju rangirati ispod drugih *kao da* su u hijerarhiji; to jest, trebaju se prema drugima odnositi kao prema važnijima od sebe, jer je to bit kršćanske poniznosti (Rim 12,10; Fil 2,3)." (Andrew Bartlett, Men and Women in Christ, str. 36)

364. Cynthia Westfall u knjizi „Paul and Gender" (pogl. 1) piše: „Ef 5,18-23 u grčkom tvori jednu rečenicu, a upute ženama u r. 22 gramatički ovise o uzajamnoj podložnosti iz r. 21 zbog elipse (izostavljanja) glagola ‚podložiti se' u r. 22."

365. Čini se da Pavao u svojoj poslanici štiti to značenje riječi „podložiti se" tako što u recima koji slijede za odnos roditelja i djece te robova i gospodara bira drugu riječ – „slušati".

voda. Osim toga, kad zamislimo doslovnu glavu doslovnog tijela, mi moderni ljudi pretpostavljamo da je glava, u kojoj se nalazi mozak, zato i središte upravljanja tijelom. Preko živčanog sustava ona šalje naredbe tijelu.

Pitanje koje si moramo postaviti jest što je Pavao mislio kad je odabrao riječ *kephalē* i što bi pod njom razumjeli njegovi izvorni čitatelji. Stručnjaci komplementaristi tvrde da se, budući da Pavao Krista kao glavu uspoređuje s mužem, koji je glava, zacijelo podrazumijeva muževljev autoritet. No to zanemaruje činjenicu da, kad Pavao tu riječ upotrebljava kao metaforu, to vjerojatno uopće nije ono što on misli. Da, Pavao je shvaćao da Isus Krist ima autoritet nad Crkvom i stvorenjem, ali kad odluči govoriti o Isusu kao o *kephalē* tijela, obično ističe nešto što je povezano s autoritetom, ali nije posve isto. U Dodatku 3 („Što znači *kephalē*"), koji svakako trebate pročitati, objašnjavam da, nasuprot Grudemovoj tvrdnji, ta riječ u Pavlovo vrijeme obično nije značila autoritet.

Koje značenje Pavao ovdje u Ef 5 ima na umu? Najvažniji je trag to što je upotrebljava kao dio analogije za brak, i to posve novog književnog izuma, u kojoj je *muž glava žene, koja je njegovo tijelo*. Grčka riječ za „glavu" upotrebljava se u vezi s odnosom muškarca i žene samo dvaput (ovdje i u 1 Kor 11,3), a stručnjaci su podijeljeni oko značenja te riječi u oba slučaja (premda u 6. poglavlju zastupam stajalište da u Prvoj poslanici Korinćanima znači *izvor života dostojan časti*). Samo se u Ef 5 ta riječ upotrebljava unutar metafore glave *i tijela*. Daje li nam Pavao ikakve tragove o tome što bi onda mogao misliti pod „glava žene, koja je njegovo tijelo"?

Da, daje! Stvarna grčka struktura rečenice u 23. retku, na žalost zamagljena u većini prijevoda, glasi: „muž glava žene, … Krist glava Crkve, *on sam Spasitelj tijela*". U grčkom vidimo što Pavao misli pod „glavom". Ta tri usporedna izraza ističu da Pavao „glavu" upotrebljava kao sinonim za „Spasitelja". Da je Pavao htio naglasiti muževljev autoritet, mogao se poslužiti jednom od mnogih grčkih riječi koje bi upravo to rekle: *kyrios* (gospodar), *exousia* (autoritet) ili *proestōtes* (upravljati). Umjesto toga odabire metaforu glave i tijela, koju uspoređuje s Kristovim predanjem sebe kao Spasitelja (a ne u ovom slučaju Gospodina) svojega tijela. Naravno, teološki gledano, Krist je i Spasitelj (ono što nam daje u služenju i brizi) i Gospodin (ono što s pravom od nas traži), ali *Pavao u ovu analogiju stavlja samo značenje Krista kao Spasitelja svojega tijela*. Ako i najmanje sumnjamo da muž kao glava ovdje znači

muževljevu brigu i služenje, ideja brige i služenja nastavlja se u recima koji slijede, premda je pomalo skrivena načinom na koji Pavao utkiva još jednu metaforu, Kristov brak s njegovom zaručnicom, Crkvom:

Krist je predao sebe za nju [svoju zaručnicu/tijelo] da je [svoju zaručnicu/tijelo] posveti, očistivši je [svoju zaručnicu/tijelo] kupelji vode po riječi, i da je [svoju zaručnicu/tijelo] sebi predstavi kao slavnu Crkvu, bez ljage ili bore ili bilo kakve druge mane, nego svetu i neporočnu. Tako su i muževi dužni ljubiti svoje žene kao svoja tijela. Tko ljubi svoju ženu, ljubi sebe. Ta nitko nikada nije mrzio svoje tijelo, nego ga hrani i njeguje, kao i Krist Crkvu.

Vidite li? U cijelom tom odlomku *Pavao ne naglašava autoritet, nego služenje i brigu*. Kad govori o mužu kao glavi žene, ne implicira da bi muževi trebali nametati svoj autoritet ženama, nego da *muževi trebaju služiti svojim ženama kao što bi bilo tko od nas služio vlastitom tijelu*.

Nakon što je u recima 21-30 razložio tu trostruko slojevitu metaforu (glava–tijelo; muž–žena; Krist–Crkva), Pavao zatim dodaje još jedan sloj: zajedništvo Adama i Eve prije pada – to komplicira sliku koju oslikava, ali ipak iznosi divnu poantu: „‚Zato će čovjek ostaviti oca i majku i prionuti uz svoju ženu, i dvoje će biti jedno tijelo.‘ Velika je to tajna – ali ja govorim o Kristu i Crkvi.“ (r. 31). Pavlova analogija muža kao glave i žene kao ostatka tijela omogućuje mu da nas vrati prvom braku uopće, braku Adama i Eve, kad su prvi put uživali u metaforičkom jedinstvu „jednoga tijela“. Kao što smo već vidjeli u 4. poglavlju, zajedništvo Adama i Eve nije se ticalo autoriteta i podložnosti, nego radosne intimnosti i partnerstva. *Služeći se metaforom glave i tijela, Pavao u Ef 5 tako ističe ne zapovjedni lanac, nego vez ljubavi.*

Dopustite mi da ponudim još jedan, posljednji uvid koji se temelji na čitanju Ef 5 kao Božjeg poziva mužu da služi (a ne da vodi) svojoj ženi: *u ovom odlomku nema nijedne upute mužu da vodi svoju ženu* – ni ovdje *ni igdje drugdje u cijelom Pismu!* Samo naprijed, pročitajte to ponovno. To iz temelja mijenja tumačenje.

Sve nas to dovodi do snažnog zaključka da u Ef 5 možda *ničega* nema o muževljevu autoritetu nad podređenom ženom. Naprotiv, ono što Pavao ističe slikovitim metaforama jest da se muževi i žene trebaju s ljubavlju sjediniti te uzajamno služiti jedno drugome i ugađati jedno drugome.

Znači li to da Pavao kaže muževima i ženama da se jedno prema drugome odnose na isti način?

I da i ne. Da, jer su oboje pozvani „podložiti se jedni drugima". I premda se ovdje samo muževima kaže da „ljube" svoje žene, oboje trebaju ljubiti jedno drugo – na drugom mjestu Pavao izričito kaže ženama da „ljube svoje muževe".[366] Ali i ne, jer Pavao možda ima na umu obrasce koje je uočio u tolikim brakovima u crkvama grčko-rimskog svijeta. Primjerice, primijetite da je muž opisan kao *kephalē* ili izvor života, a ne da mu se kaže da to bude. Pavao vjerojatno uzima u obzir činjenicu da su u antičkom svijetu žene uglavnom bile mlađe i manje obrazovane, zaokupljene odgojem djece i stoga potpuno ovisne o ekonomskoj i tjelesnoj skrbi svojih muževa. Opisati ovisnu ženu kao *kephalē* ne bi imalo nikakva smisla.

Također, ako su muževi u Pavlovo vrijeme bili imalo nalik mnogim muževima koje danas poznajem, onda su (u prosjeku) bili manje skloni od žena žrtveno položiti život za svojega bračnog druga.[367] Zbog toga Pavao smatra dovoljnim ženama samo reći da se podlože svojim muževima (to jest da im ponizno služe i ugađaju), ali zatim nastavlja nagrizati muževljevu sebičnost tako što mu govori triput više – potičući ga da se žrtvuje poput Krista. To se zasigurno odnosi i na mene: u mojem braku nije Julie, nego sam ja trebao najviše poticaja iz Pisma i neprestanog preobražavajućeg djelovanja Duha da bih svojoj supruzi žrtveno i ponizno služio i ugađao joj. Slutim da je moj prijatelj Andrew Bartlett u pravu kad zaključuje: „Pavao poziva muža da prvi krene u samožrtvovanju. Premda se to po vrsti ne razlikuje od ženine kršćanske obveze nesebične ljubavi prema mužu, to je pojačanje muževljeve odgovornosti da ljubi."[368]

U 33. retku Pavao muževe usrdno moli da osobito „ljube" (a ne vode) svoje žene, a žene da osobito „poštuju" svoje muževe (a ne da im se podređuju). Zašto ženama kaže da poštuju svoje muževe, a muževima da ljube svoje žene? Premda bi većina žena, onda kao i sada, željela da je se poštuje, a većina muževa željela bi ljubav, vjerojatno je da Pavao zna nešto o osobitoj psihi tolikih muškaraca i žena svojega vremena.

366. Tit 2,4
367. Postoji čak i neurološko objašnjenje za to što su muževi skloniji sebičnosti od žena – vidi www.on.today.com/3CKRlsD
368. Men and Women in Christ, str. 64

Čak i dok opisujem stajalište 3 – muža kao slugu sebi jednake – osjećam njegovu snagu. Iskreno, nadam se da je to ispravno tumačenje, jer ga smatram tako nadahnjujućim i izazovnim. Ako Grudemovo viđenje muža kao svakodnevnog donositelja odluka smatram lošom viješću, a viđenje Kellerovih o mužu s odlučujućim glasom boljim, ali i dalje problematičnim i nedosljednim, ovo stajalište smatram i dobrom viješću i itekako provedivim.

Ipak, što ako je Pavao u ovom odlomku doista htio implicirati, čak i ako je to uravnotežio pozivom muževima na žrtvenu ljubav, da su žene u Efezu trebale priznavati neku vrstu autoriteta svojim muževima? Uostalom, svaka usporedba braka s božanskim brakom, u kojemu svakako postoji razlika u rangu između Boga/Isusa i nas, mogla bi barem prizvati u misli hijerarhiju u bračnom odnosu. Zato sam, odlučan da ovaj odlomak ispravno shvatim, o njemu razmišljao još više. Pitao sam se jesam li u tom zadatku primijenio *sva* najvažnija načela biblijskog tumačenja – i tada shvatio da nisam.

Stajalište 4: muž kao otkupljeni paterfamilias

Kao što je već rečeno, jedna od najčešćih pogrešaka koje činimo kad pokušavamo razumjeti i primijeniti Pismo jest da zamišljamo kako su njegovi različiti dijelovi napisani izravno nama. Ali nisu: *možda su napisani za nas, ali nisu napisani nama*. Tek kad razumijemo situaciju izvornih čitatelja i ono što bi oni razumjeli iz tih riječi, mi koji živimo u posve drukčijoj situaciji ili kulturi možemo započeti zadatak izvođenja značenja teksta za sebe. Srećom, u mnogim ili većini odlomaka naša je suvremena situacija prilično usporediva sa situacijom prvih čitatelja, pa je to lak zadatak. Ali što kad je njihova situacija vrlo, vrlo drukčija od naše?

Današnjeg kršćanina od biblijske publike dijeli „rijeka" razlika (npr. jezik, kultura, okolnosti). Ta nas rijeka sprječava da od značenja u njihovu kontekstu izravno prijeđemo do značenja u našemu. Zasigurno smo dio iste velike priče, ali naše je mjesto u priči često drukčije od mjesta naših duhovnih predaka. Ponekad je rijeka široka i za prijelaz zahtijeva dugačak most. Drugi put je to uzak potočić koji lako možemo prijeći. Moramo znati koliko je rijeka široka prije nego što preko nje počnemo graditi most načela.[369]

369. Duvall i Hays, Grasping God's word, pogl. 13.

Kad sam taj interpretacijski ključ primijenio na svoje proučavanje Ef 5, shvatio sam svoju pogrešku, i pogrešku gotovo svih koje sam čitao o tom odlomku: pretpostavljamo da je Ef 5 uzak potočić koji lako možemo prijeći, a zapravo je široka rijeka za čiji je prijelaz potreban dugačak most.

Dopustite mi da objasnim. Zamišljamo da su bračni parovi u crkvi u Efezu bili manje-više poput današnjih. Zamišljamo da Pavao „vidi" nas, naše suvremene brakove, i zato nama piše ovu poslanicu. Ali ne, brakovi kojima se obraća jesu brakovi u grčko-rimskom svijetu prvog stoljeća, tako drukčiji od naših. U tom se svijetu kućanstvo nije sastojalo od dvoje zaposlenih roditelja, dvoje djece te psa i mačke. Uglavnom se sastojalo od muškarca, *paterfamiliasa*, koji je vladao nad svojom ženom, svojom djecom, a ponekad i nad svojim robovima. Zbog Aristotelova učenja domovi su bili hijerarhijski uređeni – u toj je kulturi to bio najbolji način da se bude kućanstvo. (Samo kad nije bilo odraslog muškarca, vladar kuće bila je žena.) Riječ „vladar" upotrebljavam namjerno: Aristotel je rekao da je „vladavina nad kućanstvom monarhija"[370] – muž i otac bio je kralj.

Budući da sam u prethodnom odlomku spomenuo djecu i robove, možda vam je nešto počelo svitati, kao što je i meni. Odnos muža i žene u Ef 5,22-33 prvi je od triju skupova odnosa kojima se Pavao obraća. Sljedeća dva slijede odmah: roditelji–djeca (6,1-4) i gospodari–robovi (6,5-9). Ono što prije nisam uspio uočiti jest da *Pavao evanđelje primjenjuje na ta hijerarhijski raslojena antička kućanstva*, koja su se sastojala od hijerarhije muškaraca, žena, djece i robova. Muževi su imali prava, povlastice i slobode uskraćene ženama,[371] držali su moć i osiguravali najveći dio prihoda. Žene najčešće nisu mogle posjedovati imovinu i voditi posao niti obavljati pravne ili financijske poslove bez muškarca koji bi djelovao u njihovo ime.

U sredozemnom društvu prosječna dob muškarca pri sklapanju braka bila je trideset godina, a žene osamnaest ili manje. Kad se muškarac ženio, već je bio čovjek od svijeta koji je znao živjeti u društvu. Bio je osoba koja je mogla društveno i ekonomski funkcionirati. Kad se žena udavala, još je bila djevojčica kojoj nikada nije bilo dopušteno ni otvoriti kad bi netko pokucao

370. Aristotel, Politika, 1255b.

371. Polazim i od toga da „i u grčkom i u rimskom okruženju robovi pravno nisu mogli sklopiti brak. Pavlove napomene o ponašanju žena i muževa u Ef 5 stoga su prvenstveno upućene slobodnim osobama, osobito društvenom sloju koji je upravljao kućanstvima s robovima". (Andrew Bartlett, Men and Women in Christ, str. 66)

na ulazna vrata njezina doma. Tipična žena rađala je dijete otprilike svake dvije godine ili trideset mjeseci tijekom svoje plodne dobi. Uvijek je bila „bosa i trudna" i kod kuće. Rađala je dijete čim bi prethodno bilo odbijeno od prsa.[372]

Većina žena nije bila obrazovana osim u kućanskim poslovima. Bile su potpuno ovisne o muškarcu i cijeli su život bile postavljene *pod* muškarca – oca ili možda skrbnika, a zatim muža. Podređenost je bila norma za djecu, robove *i žene*. U tom kontekstu i kulturi *paterfamilias* je trebao imati nadzor, a ne ponizno služiti bilo kome, a pogotovo ne svojim podređenima, koji su zapravo trebali služiti *paterfamiliasu*. To je bila Aristotelova ideja: „[M]uško je po naravi sposobnije za zapovijedanje od ženskoga … [N]ejednakost je trajna. … Muškarčeva se hrabrost pokazuje u zapovijedanju, a ženina u poslušnosti."[373]

A sada primijetite ovo: Pavao ne stvara obiteljsku strukturu u kojoj najstariji muškarac vlada svima ostalima, ništa više nego što stvara državnu strukturu u kojoj je Cezar gospodar Rimskoga Carstva. On joj se samo obraća, pokušavajući *djelovati unutar postojećih društvenih struktura tako da pronađe načine da ih otkupi, a ne nužno tako da ih pokuša srušiti*. Kao što bi to danas učinio svaki dobar misionar kad uđe u novu kulturu, Pavao se prilagodio onome čemu se mogao prilagoditi, premda to nije nužno odobravao kao ideal.

Evanđelje susreće antičko kućanstvo

Da ste vi apostol Pavao u tom kontekstu, kako biste pastoralno vodili ta hijerarhijska kućanstva u svojoj crkvi? Pogledajmo tri načina na koja Pavao pastoralno vodi kućanstva u Efezu u njihovu kontekstu.

Prvo, sve odnose u kućanstvu uranja u evanđelje. Pavao upućuje ženu i muža da se jedno prema drugome odnose „u strahu Kristovu" i svaku uputu krsti izrazima koji se odnose na Krista: „kao Gospodinu", „kao što je i Krist", „Kristu", „baš kao i Krist" i „ja govorim o Kristu". Isti pristup nastavlja kad roditelje i djecu te gospodare i robove potiče da iznova zamisle svoj način

372. David Scholer, Journal of the Evangelical Theological Society 30, prosinac 1987., str. 416. www.bit.ly/3bDKpl9
373. Aristotel, Politika, 1259a.

odnošenja. Čini se da je svaka druga riječ „Krist" ili „Gospodin". Pavao vješto pokušava pomoći svima – ženama i muževima, djeci i roditeljima, robovima i gospodarima – da svoj način odnošenja prema drugome vide kao plod svojega odnosa s Kristom.

Drugo, Pavao osobito potkopava sebično i dominantno ponašanje tako uobičajeno kod *paterfamiliasa*. U antičkim zakonicima koji su određivali uloge u kućanstvu *paterfamiliasu* je rečeno da vlada, a svima ostalima da budu podređeni. Glavni naglasak tih zakonika bio je na podređenima koji su se trebali dovesti u red. Ali Pavlov nadograđeni „zakonik" čini nešto što nikada prije nije učinjeno: u svakom paru odnosa najviše pozornosti posvećuje tome da mužu/roditeljima/gospodarima (isti je muškarac uključen u sva tri!) kaže da se *oni* dovedu u red. Pretpostavljajući da *paterfamilias* već vlada na temelju svoje kulture, kaže mu da sada položi život za svoju ženu, da ne razdražuje svoju djecu i da ne prijeti svojim robovima. To bi u svoje vrijeme bio posve revolucionaran izazov. U kulturi koja je muževima davala vlast nad životom i smrću njihovih žena Pavao kaže muževima da polože svoju moć, čak i da umru ako treba, kako bi njihove žene mogle procvjetati.

Treće, Pavao se služi evanđeljem kako bi ublažio i preoblikovao podređenost žene, djece i robova *paterfamiliasu*. Ne sugerirajući da postanu nepokorni, on sugerira kakvu podređenost evanđelje može donijeti *u njihovoj situaciji*. Kao što smo vidjeli, za ženu to znači da se ne treba samo nevoljko podrediti muževljevu autoritetu, nego mu ponizno služiti i ugađati, na isti način na koji bi ponizno služila Kristu i ugađala mu.

Pavlovo je učenje činilo čuda.

Time što je neumorno udarao po *paterfamiliasu*, a zatim se tako nježno obraćao najnemoćnijima u patrijarhalnom društvu – ženama, djeci, robovima – Pavao je pomogao ranoj Crkvi da u masama privlači nemoćne. Poganski kritičar Celzo rugao se Crkvi u drugom stoljeću govoreći da je „kršćanstvo religija za žene, djecu i robove".[374]

Pavlov novi pristup odnosima u kućanstvu bio je u toj kulturi nečuven. *U svemu tome on ne briše antičku hijerarhiju – ali je i ne nastoji održati kao neku vrstu božanskog ideala.* Ako išta, on je potkopava tako da ne samo da je cijela

374. Celzo je bio poganski kritičar koji je živio u drugom stoljeću. Ovaj citat potječe od Ross Shepherd Kraemer iz knjige „Her Share of the Blessings" (str. 128).

struktura krštena u evanđelju, nego će se u njemu s vremenom i rastvoriti; kao što se i dogodilo u naše vrijeme.

U ono vrijeme, međutim, nijedan poganin u antičkom svijetu koji bi zavirio u kršćansko kućanstvo vjerojatno ne bi pomislio da Pavao pokušava srušiti rimsko pravo ili uvesti egalitarna kućanstva bez hijerarhije. Ono što bi primijetio kod otkupljenog *paterfamiliasa* jest neobičan način na koji se nježno brinuo i žrtvovao za one koje je vodio, i radost njegove žene, djece i robova.

Dakle, nasuprot stajalištu 3, koje sugerira da Pavao naučava nerazvodnjeni egalitarizam, ovo stajalište tvrdi da, kad Pavao muža naziva glavom, on možda doista podrazumijeva da muž ima autoritet nad ženom kao kulturnu normu. A kad odnos muža i žene uspoređuje s odnosom Krista i Crkve, moguće je da se nadovezuje na činjenicu da je jedan „nadređen" drugome. Međutim, *premda pretpostavlja da je paterfamilias nadređen, on to sigurno ne propisuje kao neku vrstu „uloge" ili položaja koji bi muž trebao imati nad svojom ženom u sva vremena i u svim kulturama.* Daleko od toga da idealizira muškarčevu kulturnu moć nad ženom, on je pokušava otkupiti evanđeljem.

Odgovor na argument Johna Pipera

Neki komplementaristi iznose protuargument: ako prihvatimo da Pavao i priznaje muževljev autoritet i povezuje ga s Kristovim odnosom prema Crkvi, onda on zapravo ipak idealizira i ovjekovječuje odnos vodstva i podložnosti između muža i žene. Piper kaže (i piše knjigu da bi to rekao) da otkupljeni, ali hijerarhijski kršćanski brak pokazuje svijetu evanđelje. On kaže: „Muževljevo vodstvo puno ljubavi nad njegovom podložnom, ovisnom ženom slika je Krista i Crkve. Ako muž izgubi vodstvo, to više nije ta slika."[375]

Njegov je argument trostruko manjkav. Prvo, Pavao kaže nešto slično o ropstvu u kućanstvu kad robovima kaže da slušaju svoje gospodare na isti način na koji slušaju Krista, koji je njihov gospodar. Prema Piperovoj logici, Bog je stvorio odnos gospodara i roba kako bi svijetu pokazao „ljepotu" naše pokornosti Isusu, našem gospodaru. Ne! U oba slučaja Pavao primjenjuje evanđelje na stvarnu, ali ne nužno idealnu situaciju.

375. Vidi John Piper, Momentary Marriage, pogl. 6–8

Drugo, evanđelje ne pokazuje hijerarhija braka, nego otkupljenje takvog braka. Ono što Pavao u ovom odlomku naglašava nije hijerarhija, nego muževljevo služenje ženi, koja mu je uzajamno podložna, i s kojom uživa u intimnom odnosu. Zar to ne može biti još očitije u mutualističkom nego u hijerarhijski ustrojenom braku? Kao što je istaknuto kod stajališta 3, Pavao svoju upotrebu riječi *kephalē* pobliže određuje naglašavajući Isusa kao Spasitelja i onoga koji održava Crkvu, a ne kao Gospodina nad njom.

Treće, nijedan hijerarhijski brak nikada ne može biti dovoljno hijerarhijski ako pretpostavimo da ono što Bog kroz brakove želi pokazati svijetu koji promatra jest Isusovo gospodstvo nad njegovom Crkvom. Isus je Gospodin svoje Crkve, dok muž sasvim sigurno nije gospodar svoje žene.

Slabosti Piperova argumenta na stranu, *slažem se s njim da kršćanski brak treba pokazivati nešto od evanđelja*. Ono što kršćanski brak može činiti doista dobro jest upravo ono što može činiti kršćanska zajednica: može svijetu pokazati da smo Isusovi učenici tako što se žrtveno ljubimo kao što je on ljubio nas. Mutualistički brakovi to mogu jednako dobro, ako ne i bolje od hijerarhijski ustrojenih. Druga stvar koju kršćanski brak može dobro činiti jest zrcaliti trajno i intimno zajedništvo koje imamo s Kristom. Analogija glave i tijela, ono što Pavao zatim naziva „jednim tijelom", upućuje na dubok vez ljubavi zapečaćen savezom te na životno važnu i organsku povezanost. Nasuprot tome, nije toliko uznemirujuće zamisliti vođu koji se razvodi od svojega sljedbenika, ali je krajnje uznemirujuće zamisliti glavu odrubljenu od svojega tijela.

Gdje griješimo u tumačenju Ef 5

U svojoj knjizi od 800 stranica Grudem hrabro zastupa ženinu podređenost u braku, ali ni u jednom trenutku ne priznaje golemu udaljenost između brakova prvog stoljeća i naših.[376] Isto tako, ni u svojem detaljnom proučavanju Ef 5 Kellerovi nigdje ne obraćaju pozornost na to niti istražuju situaciju antičkog braka. Ni jednom. To je pogreška: kao usku rijeku tretiraju ono što je zapravo široka rijeka.

376. Grudem riječ paterfamilias navodi samo jednom, u bilješci 102 u pogl. 7, gdje drugi autor zastupa važnost najstarijeg člana kućanstva.

Pavao ne pokušava ovjekovječiti strukturu antičkog kućanstva. Naprotiv, on primjenjuje evanđelje na jedinstvenu kulturnu situaciju, vrlo različitu od naše. Pavao se nije obraćao mojem svijetu, u kojemu je većina odraslih žena jednako obrazovana kao muškarci, ima nadzor nad svojom plodnošću, financijski je neovisna i nema društvenu potrebu da muškarac bude nad njom. Sve to stvara drukčiju vrstu braka.

Sljedeće je pitanje: sad kad znamo da između njihove i naše situacije postoji vrlo široka rijeka, kako „izgraditi most načela"? Ili, drugim riječima, što bi Pavao rekao današnjim brakovima u društvu, koji više nisu hijerarhijski ustrojeni, nego egalitarni? Predlažem sljedeće:

Rekao bi nam da Krista zadržimo u središtu svojega braka. Naš način „gledanja", odnošenja, suradnje i iskazivanja časti jedno drugome treba proizlaziti iz našeg prvenstvenog odnosa s Kristom. Trebamo se uzajamno podlagati jedno drugome, polažući svoju neovisnost i sebičnost i tražeći intimni odnos „jednoga tijela" poput onoga koji nam je kao uzor dan u Edenskom vrtu prije pada. Ako možemo pretpostaviti da su muškarci u prosjeku neovisniji i stoga više usmjereni na sebe od žena, koje su u prosjeku međuovisnije i stoga više usmjerene na druge od muškaraca, onda svakako muževi poput mene trebaju osobito razmatrati Kristovu žrtvenu ljubav prema Crkvi, koja dovodi do blistavog procvata njegove zaručnice.

Međutim, sad kad razumijem udaljenost između antičkog konteksta i našega, jednostavno ne mogu zamisliti da Pavao dođe u prosječan suvremeni brak, u kojemu su muž i žena bliži po dobi, jednako obrazovani, možda oboje zaposleni i pokušavaju odgajati djecu, i kaže tom paru: „Bravo za svo to partnerstvo. Samo tako nastavite! Ali htio bih inzistirati na tome da muž bude vođa, a žena da mu bude podređena." Kako bi Pavao to mogao učiniti kad naučava da je ideal stvaranja za brak potpuno partnerstvo „jednoga tijela", kao u prvotnom braku Adama i Eve?

To nije samo moje mišljenje. To je široko prihvaćeno stajalište, zapravo stajalište većine kršćana: papa Ivan Pavao II. u svojem djelu *Mulieris Dignitatem*, enciklici obvezujućoj za sve katolike, kaže da je muževljev autoritet nad ženom odraz onoga što je „staro"; govori o načinu razmišljanja „duboko ukorijenjenom u običajima i vjerskoj tradiciji onoga vremena". Ono što je „novo" i „novost evanđelja" jest to da „podložnost nije jednostrana,

nego uzajamna".[377] Ako jedna od doktrinarno najnepopustljivijih denominacija na svijetu može tako poboljšati svoj nauk, mi ostali trebali bismo to uzeti u obzir.

Naravno, u svijetu još postoje kulture u kojima muškarci doista vladaju. Za njih Pavlovo učenje možda pristaje kao saliveno. U patrijarhalnim društvima muževi obično imaju mnogo više društvene, intelektualne, političke i financijske moći od žena. E pa, muž bi tu moć trebao upotrebljavati samopožrtvovno, na dobrobit svoje žene, kao što Krist svoju nadmoćnu moć upotrebljava u korist Crkve. Međutim, ako tisuće muževa u patrijarhalnim kulturama to iskreno čine dovoljno dugo, žene i supruge s vremenom će rasti u vlastitoj društvenoj i intelektualnoj moći i biti bolje osposobljene da budu ravnopravne partnerice svojim muževima. Upravo me tamo dovelo moje istraživanje. Stajalište 4 – muž kao otkupljeni *paterfamilias* – primijenjeno na kulture u kojima su brakovi hijerarhijski ustrojeni, na kraju će tu kulturu dovesti do toga da se preobrazi i omogući brak u duhu stajališta 3, kao što se već dogodilo u zemljama koje je kršćanstvo dugo prožimalo.

Uostalom, da smo samo proširili krug biblijskih tekstova o braku koje obično odabiremo za proučavanje i u Starom i u Novom zavjetu, Božja sklonost mutualističkom braku trebala je cijelo vrijeme biti dovoljno jasna.

Žene koje usmjeravaju svoje muževe

Imajući na umu da se svaki brak spomenut u Starom zavjetu odvija u patrijarhalnom okruženju, možemo sa sigurnošću zaključiti da je kulturna pretpostavka bila da su žene podređene svojim muževima. Stoga je izvanredno da, osim Božjeg predskazanja da će „Adam vladati nad Evom", *nema nijedne zapovijedi ženama da se podlože svojim muževima*, ni u Mojsijevim zakonima ni u ustima proroka.

Zapravo, kad pogledamo male isječke koje imamo o dinamici moći u bračnim parovima u Starom zavjetu, uvijek iznova nalazimo žene koje usmjeravaju svoje muževe! Na mnogim raskrižjima svojega života molio sam Boga za mudrost i naprezao uho prema nebu da čujem što bi mi mogao reći. I mnogo sam ga puta čuo da mi govori upravo riječi koje je nekoć rekao Abrahamu:

377. Ivan Pavao II., Mulieris Dignitatem, str. 88.

„Poslušaj sve što ti [tvoja žena] kaže.“[378] Kakav sjajan savjet. *Znam o čemu govorim: žene vrlo često prve čuju Boga.*

Nije li se upravo to dogodilo Samsonovoj majci? U kulturi u kojoj nije bilo prikladno da muškarac izravno pristupi udanoj ženi, anđeo poprima oblik muškarca i najavljuje nerotkinji da će imati dijete pomazano Duhom. Žena zatim poziva svojega muža: „Žena je brzo otrčala i javila mužu: ‚Evo ga! Onaj čovjek koji mi se neki dan pokazao!‘“ Pažljivo primijetite sljedeće riječi: „[On] ustade i pođe za svojom ženom.“ Možda ne baš sretan što bi stranac prekršio patrijarhalne norme, on pita: „Jesi li ti onaj čovjek koji je govorio s mojom ženom?“[379] Štoviše, ta priča najavljuje još značajnije rođenje u kojemu, više od tisuću godina kasnije, anđeo najprije pristupa Mariji da joj kaže isto,[380] a njezinu mužu javlja tek kasnije.[381] U oba slučaja žena prva čuje Boga o nekoj stvari, a muž je tek kasnije sustigne (sustigne njezin tempo, dakako). Ako postoji ikakav „poredak stvaranja“ (a ne postoji), čini se da Bog za njega ne zna.

Zatim tu je Šunamka koja preuzima inicijativu da ugosti proroka Elizeja. Ona kaže svojemu mužu: „Znam da je ovaj čovjek koji često prolazi kraj nas sveti Božji čovjek. Napravimo mu malu sobu na krovu i stavimo u nju krevet i stol, stolac i svjetiljku. Tada će moći ondje boraviti kad god dođe k nama.“[382] Još jednom muž odmah udovoljava svojoj ženi, instinktivno vjerujući njezinoj duhovnoj pronicljivosti u toj stvari.

Ovdje je potrebno kratko zapažanje: unatoč iznimno popularnoj primjeni prema kojoj „muž je *kephalē* žene“ znači „muž treba biti duhovni vođa doma“, moram vas na žalost obavijestiti da ta ideja nije biblijski propisana. Možda ćete morati baciti one bilješke koje ste nekoć zapisali o tome kako bi muškarac (a ne žena) trebao započinjati molitvu, sazivati obiteljsku pobožnost ili birati u koju će crkvu par ili obitelj ići. Ne umanjujući ništa od ključne inicijative koju muž ili otac može preuzeti za duhovno zdravlje svoje obitelji, ipak je bolja ideja da *oboje*, i muževi i žene, učine sve što mogu: kao tim i kao pojedinci traže Boga; odaberu crkvu i ukorijene se u njoj; te teže duhovnom procvatu ostalih u obitelji. Kao odgovor onim učenjima koja kažu

378. Post 21,12
379. Suci 13,10-11
380. Lk 1,26-38
381. Mt 1,18-21
382. 2 Kr 4,8-10

da bi muž trebao biti pastor ostatka obitelji, preporučujem da muž i žena budu pastoralni vodstveni tim obitelji.

Još jedna žena koja kao da prkosi patrijarhalnim normama (iako se snalazi u stvarnosti kulture usmjerene na muškarce) jest Abigajila. Nabal, njezin vrlo bogati muž, „grub je i zao u svojim postupcima".[383] Kad David i njegova četa, u bijegu i gladni, zatraže nešto hrane, Nabal se bezosjećajno podsmjehne i odbije njihovu molbu. David, osjećajući se vrlo uvriježenim i ljutim, planira ubiti Nabala i sve muškarce na njegovu posjedu – ne baš odgovor nalik Kristu.

Abigajila sprječava krvoproliće tako što ne posluša svojega muža i ne podijeli s njim vijest koju čuje o Davidovim ubilačkim namjerama. Natovari hranu na svojega magarca, odjaše do Davida i lukavo se prilagodi Davidovu uvriježenom egu govoreći: „Neka se, molim te, *gospodar moj* ne obazire na tog opakog čovjeka Nabala. Kakvo mu je ime, takav je i on – ime mu znači Bezumnik."[384] Čak i dok razotkriva kakav je strašan čovjek njezin muž, ona u Davidu poziva na ono najbolje i moli milost. David odlučuje odložiti oružje.

Kad se Abigajila vrati kući i ispriča Nabalu kako je poništila njegovu odluku i kako mu je David poštedio život, njegovo srce zataji i on umire deset dana kasnije. Kad David pošalje neke ljude da je uzmu za svoju treću ženu, ona se pokloni i kaže: „Evo, ja sam tvoja sluškinja i spremna sam služiti ti i prati noge slugama svojega gospodara."

To je luda priča, ali primijetite da ništa u njoj ne pokazuje Božje odobravanje toga što i Nabala i Davida naziva svojim „gospodarom". Premda obojica muškaraca prihvaćaju tu titulu ne trepnuvši, jasno je da je ovdje riječ o ženi koja je naučila *preživjeti* patrijarhat prilagođavajući mu se. Ponekad to čak znači i ne poslušati svoj „muški autoritet" – nešto što odlomak hvali. Ako išta, nalazimo primjer žene koja bi u nekoj drugoj, pravednijoj kulturi vjerojatno procvala kao vođa. Ono što Davida privlači k njoj nije samo njezina ljepota, nego i njezina strateška sposobnost i šarmantna diplomacija kojom brzo sprječava nepotrebno krvoproliće.

Sve u svemu: *starozavjetne priče ne podupiru muževljev autoritet nad ženom kao normu kojoj Bog daje prednost*.

383. 1 Sam 25,3
384. 1 Sam 25,25

Mutualistički brak u 1 Kor 7

Pjesma nad pjesmama najdulji je dio Pisma koji istražuje unutarnju dinamiku nježnog, romantičnog i spolnog zajedništva jednog para. U njoj nema apsolutno nikakvog znaka odnosa autoriteta i podložnosti između muškarca i žene. U romantici i seksu oboje preuzimaju inicijativu i oboje popuštaju; oboje daju i oboje primaju. Ta pjesnička knjiga ne samo da podsjeća na radost koju su Adam i Eva prije pada, goli, kao jednaki imali jedno u drugome; ona ima i novozavjetnu paralelu.

U 1 Kor 7 nalazimo daleko *najdulji Pavlov odlomak o braku*. Ipak, u svojim smjernicama o spolnosti, služenju i rastavi u kršćanskom braku Pavao ne daje ni najmanji nagovještaj da je kršćanski brak išta drugo osim uzajamnog partnerstva punog ljubavi između jednakih. Zapravo, *to je jedino poglavlje u Bibliji koje se izričito bavi pitanjem vlasti u braku, a ta je vlast, usput rečeno, dana i ženi i mužu.*

Dopustite mi da izdvojim nekoliko citata[385] koji naglašavaju uzajamnu ljubav i uzajamnu vlast koje Bog predviđa u našim brakovima:

[S]vaki muškarac neka ima spolne odnose sa svojom ženom, i svaka žena sa svojim mužem (r. 2).

Muž neka ispunjava svoju bračnu dužnost prema ženi, a isto tako i žena prema mužu (r. 3).

Žena nema vlast nad svojim tijelom, nego ga prepušta mužu. Isto tako ni muž nema vlast nad svojim tijelom, nego ga prepušta ženi (r. 4).

Ne uskraćujte se jedno drugome, osim možda uz obostrani pristanak i na neko vrijeme (r. 5).

Žena neka se ne rastavlja od muža. … I muž neka ne otpušta žene (r. 10-11).

Ako koji brat ima ženu koja nije vjernica, a ona pristaje živjeti s njim, neka je ne otpušta. I ako koja žena ima muža koji nije vjernik, a on pristaje živjeti s njom, neka ga ne otpušta (r. 12-13).

385. Prema prijevodu NRSV (engleski prijevod Biblije)

[N]evjerni je muž posvećen po svojoj ženi, i nevjerna je žena posvećena po svojem vjernom mužu (r. 14).

[A]ko nevjernik ode, neka ode. Brat ili sestra u takvim okolnostima nisu vezani (r. 15).

Otkud znaš, ženo, hoćeš li spasiti svojega muža? Ili otkud znaš, mužu, hoćeš li spasiti svoju ženu? (r. 16).

Ali ako se [muškarac] i oženiš, nisi sagriješio; i ako se djevica uda, nije sagriješila (r. 28).

Neoženjen se muškarac brine za Gospodnje stvari … Neudana žena ili djevica brine se za Gospodnje stvari (r. 32, 34b).

[O]ženjen se muškarac brine za stvari ovoga svijeta. … udana se žena brine za stvari ovoga svijeta (r. 33-34a).

Što učimo o Božjem planu za brak u 1 Kor 7? „Pavlovi odgovori … sigurno su slušateljima u prvom stoljeću djelovali izvanredno", kaže Richard Hays. „Bračni partneri nisu postavljeni ni u hijerarhijski odnos u kojemu je jedan nad drugim, ni odvojeni kao autonomne jedinice od kojih svaka čini što joj se sviđa. Naprotiv, bračni je odnos odnos uzajamne podložnosti, u kojemu svaki partner [pripada] drugome."[386]

Kad sam ljude prvi put poučavao kako bi netko mogao izabrati bračnog druga, predlagao sam da pustimo *Boga* da bira za nas. A onda, čitajući jednoga dana 1 Kor 7, sinulo mi je da sam upravo pročitao jedino jasno učenje o toj temi u Novom zavjetu: „slobodna je udati se za koga hoće, samo neka on pripada Gospodinu" (r. 39). Pouka? *Mi* trebamo birati, i to mudro. E pa, čitajući sada ponovno 1 Kor 7, upravo sam doživio sličan *aha* trenutak: jedini redak u cijelom Novom zavjetu koji govori o tome kako parovi trebaju donositi važne odluke (primjerice kada imati spolne odnose, a kada zajedno tražiti Boga) glasi: „Ne uskraćujte se jedno drugome, osim uz *obostrani pristanak*." (r. 5) Pouka? *Kad se par potrudi odlučivati zajedno, kao ravnopravni partneri, muž ne mora zapovijedati niti davati odlučujući glas.*

Zaključujem. 1 Kor 7 jedino je poglavlje koje izričito govori o muževljevoj vlasti nad ženom – *ali, vidite, ono govori i o ženinoj vlasti nad mužem.* U

386. Richard Hays, First Corinthians, str. 116.

brakovima ono promiče ravnopravnost spolova, uzajamnu podložnost i obostrani pristanak kao temelj donošenja odluka.

S obzirom na jedinstvo Pisma, čiji je autor Duh, 1 Kor 7 može i treba usmjeravati naše tumačenje Ef 5. Čudno je, dakle, to što većina vodećih autora komplementarista 1 Kor 7 ili spominje tek kratko, na način koji zaobilazi njegov stvarni sukob s njihovim tumačenjem,[387] ili ga – što je češće – jednostavno zanemaruje.[388]

Koje stajalište, dakle?

Dopustite mi da ovo poglavlje o tome kako trebamo tumačiti Ef 5 zaključim pitanjem koje bi od četiriju stajališta trebalo prevladati u našim brakovima i crkvama.

Predlažem da odbacimo stajalište 1 (muž kao donositelj odluka) i nazovemo ga onim što jest: teologijom ugnjetavanja.

Stajalište 2 (muž s odlučujućim glasom) služilo je Julie i meni u braku mnogo godina kao usputna postaja, i na tome sam zahvalan. Međutim, analiza njegovih problema, egzegetska nadmoć stajališta 3 i 4 te šire čitanje Biblije o braku znače da bismo i njega vjerojatno trebali napustiti.

Dakle, koje ćemo od preostalih dvaju stajališta izabrati?

Možda ne moramo birati.

387. Primjerice, Grudemovo glavno djelo „Evangelical Feminism and Biblical Truth" napisano je kako bi opovrgnulo egalitarne argumente – a jedan je od njih da 1 Kor 7 naučava ravnopravan brak. Ipak, u vrlo kratkom odjeljku (6.7), koji zauzima samo 1 od njegovih 800 stranica, on tek tvrdi da 1 Kor 7 samo uređuje muževljevo autoritativno vodstvo. No ne daje nikakav argument protiv tvrdnje da 1 Kor 7 ne bi trebao samo uređivati *primjenu* hijerarhijskog tumačenja Ef 5, nego bi trebao usmjeravati i samo *tumačenje* Ef 5. Odlomak poput 1 Kor 7, koji nedvosmisleno kaže da i muž i žena imaju jednaku vlast jedno nad drugim, što je činjenica oko koje se slažu svi tumači, trebao bi imati određenu težinu u tumačenju odlomka (Ef 5) za koji samo neki tumači tvrde da mužu daje jednostranu vlast.

388. Primjerice, kao što je istaknuo Andrew Bartlett u knjizi „Men and Women in Christ" (str. 18-19), Tom Schreiner kao odgovor na knjigu Philipa Paynea „Man and Woman: One in Christ" iz 2009. piše detaljan sažetak i pokušaj pobijanja. Premda Payne cijelo poglavlje posvećuje 1 Kor 7, Schreiner to poglavlje začudo uopće ne spominje. Slično tome, Claire Smith 2012. piše knjigu „God's Good Design: What the Bible Really Says about Men and Women". Cilj joj je obraditi „ključne biblijske tekstove" koji „trebaju odrediti" najbolji model braka. Knjigu oduševljeno preporučuju Don Carson i drugi, od kojih je mnogi hvale zbog njezine sveobuhvatnosti. Ipak, bizarno je da se nijedno od njezinih pet poglavlja o braku ne bavi 1 Kor 7. Ne sugeriram da su ti autori nepošteni, nego samo da imaju značajnu slijepu pjegu i da je tu prisutna „pristranost potvrđivanja", pri kojoj ljudi nesvjesno ne pristupaju Bibliji da bi otkrili sve što ona kaže o nekoj temi, nego samo da bi našli potporu za svoje prethodno stajalište.

Stajalište 3 (muž kao sluga sebi jednake) potvrđuje mutualistički brak, dok stajalište 4 (muž kao otkupljeni *paterfamilias*) ne kaže ništa što bi proturječilo takvom braku (premda daje smjernice onim brakovima i crkvama koji i dalje postoje unutar izrazito patrijarhalnih kultura).

Drugim riječima, stajalište 4 možda nam najbolje pomaže *razumjeti* odlomak onako kako bi ga razumjeli njegovi izvorni čitatelji. Ali stajalište 3, osobito za one od nas koji žive u egalitarnijim kulturama, ispravan je način da Ef 5 *primijenimo*.

Božja mudrost za bračni par jest, dakle, da svoje zajedništvo „jednoga tijela" prepoznaju onako kako ga prikazuje edenska romansa. Također, to bi jedinstvo trebali učvrstiti potpunim uzajamnim predanjem i služenjem te – kad donose odluke – uzajamnim obaziranjem i pristankom. Dvije analogije mogu nas nadahnuti dok idemo tim putem: Kristova žrtvena ljubav prema njegovoj Crkvi i briga svakog pojedinca za vlastito tijelo.

Što učiniti s preostalim sumnjama u Božju želju za istinskom ravnopravnošću spolova? Možda najvažniji razlog da napustimo patrijarhalnu pretpostavku u braku (i u crkvi i u društvu) slijedi u nastavku.

9

Bog koji se prilagođava

„Hoćemo li [mi muževi] pokušati zadržati vlast nad svojim ženama koju nam je nekoć davala okolna kultura, ali koju danas uglavnom više nemamo? Ili ćemo [mi] rado odbaciti moć, kao i pretenziju na moć, i postupati sa [svojim] ženama kao s ravnopravnima te požeti … prisniji bračni odnos?“ Peter Davids[389]

Zaklada Gates (Gates Foundation) nedavno je financirala opsežno međunarodno istraživanje koje je pokazalo da su žene u medijskom izvještavanju drastično podzastupljene. „Primjerice, žene su bile citirani sugovornici u samo 29 % internetskih vijesti analiziranih u Ujedinjenom Kraljevstvu 2019. godine. U Indiji su činile tek 14 %.“[390] Unatoč svemu divnom napretku u uzdizanju žena u društvu, i dalje smo daleko manje skloni „vidjeti“ i „čuti“ žene nego vidjeti i čuti muškarce.

Koliko su tek više u prijašnjim tisućljećima, kada patrijarhat nitko nije dovodio u pitanje, društvene prilike potkopavale mogućnost da se žene uzdignu do javnih uloga? Arheolog Ian Morris objašnjava zašto postoji tako malo dokaza da su žene u antičkoj Ateni uopće postojale: „Žene i robovi ostaju nevidljivi“ zbog njezine „sveprisutne kulture muških građana“, u kojoj muškarci „ne samo da su podjarmljivali žene nego su nadzirali i prostore u kojima su žene živjele“, zbog čega su one bile praktički nevidljive u ondašnjoj kulturi, kao i u današnjim arheološkim nalazima.[391]

389. Citat u „Discovering Biblical Equality“, str. 238
390. Izvor: www.gates.ly/3bMqqQZ
391. Izvor: Sandra Joshel i Sheila Murnaghan, Women and Slaves in Greco-Roman Culture, str. 217–20. Citirano prema: Barr, „The Making of Biblical Womanhood“ (str. 226)

U širem grčko-rimskom svijetu, u koji se mlada Crkva širila, ženama nije bilo mnogo bolje. Iako je bilo nekih rijetkih iznimaka,[392] časne žene nisu težile javnim vodećim ulogama. Njihova se čast nalazila u kućnim poslovima i odgoju djece. U grčkim su dramama najčešći ženski likovi obično bile robinje i prostitutke, jer su te drame pripovijedale priče koje se odvijaju „vani". Od uglednih gradskih žena i mladih neudanih djevojaka očekivalo se da ostanu kod kuće, daleko od tuđih pogleda. Nije stoga iznenađujuće kako se malo žena „vođa" uopće moglo pronaći. Uostalom, osoba mora dobiti određeno obrazovanje i biti oslobođena da preuzme ulogu u javnom životu kako bi pokazala da ima dar vodstva. Budući da su žene bile skrivene, malo je koja žena s Bogom danim darovima poučavanja i vodstva ikada imala priliku da se ti darovi prepoznaju, razviju i upotrijebe u javnom prostoru.[393]

Zašto se, uostalom, žene muških vođa u Novom zavjetu tako rijetko spominju? Današnji naglasak na tome da kršćanski bračni parovi uživaju jednakost, partnerstvo i jednak položaj gotovo da nije postojao u ranom razdoblju kršćanske Crkve, kada su se – čak i u Crkvi – ženama dodjeljivali kućni poslovi i odgoj djece.

Slično tome, možemo se pitati zašto je u Bibliji tako malo ženskih likova u usporedbi s muškima. Neki današnji kritičari, koji niječu božansko nadahnuće Biblije, tvrde da to dokazuje kako je ta knjiga samo proizvod patrijarhalne kulture. Neki komplementaristi kažu da je to Božji način da naglasi jedinstvene, istaknute uloge koje su u Božjem kraljevstvu namijenjene samo muškarcima. No bolji način da razumijemo i božanski autoritet Biblije i mnoge povijesne situacije kojima se ona obraća jest reći da *se Bog svojom objavom prilagođavao ljudima u konkretnim situacijama, a da te iste situacije nije nužno idealizirao*. Kad previdimo to presudno načelo tumačenja, naivno skačemo s opažanja da su žene u biblijsko vrijeme na raznim mjestima bile podređene muškarcima na zamisao da bi se žene, kao dio Božjega univerzalnog plana, trebale podlagati muškarcima na svim mjestima i u svim vremenima.

392. Vidi Susan Hylen, Women in the World of the New Testament

393. Da bismo shvatili kako društvene prilike ograničavaju to kakvi ljudi mogu postati vođe, zamislite današnju crkvu koju čine uglavnom visokoobrazovani ljudi u imućnom kraju. Razmislite sada koliko bi bilo malo vjerojatno da neobrazovani fizički radnik služi kao istaknuti vođa u toj crkvi, iz jednostavnog razloga što bi bilo upitno hoće li ga ti ljudi htjeti slijediti (a time i prihvatiti njegovo vodstvo). Zato u Bibliji nemamo ni primjera da su robovi bili starješine.

Razumjeti Božje prilagođavanje

Na kraju povijesti Bog će konačno vladati idealnim društvom. No još od pada odlučio je djelovati otkupiteljski unutar slomljenoga društva, umjesto da ga jednostavno cijelo potopi u sudu, kao što je to nekoć učinio. Zasad Božje otkupljenje pada poput kiše, tako da se „živa voda Duha Svetoga izlijeva po [postojećem] društvenom krajoliku i, poput vijugave rijeke, prilagođava se obrisima na koje nailazi. No dok to čini, on poput nezaustavljive bujice preoblikuje krajolik i naposljetku ispravlja krivudave putove.“[394]

Ono nekoliko odlomaka u kojima se čini da novozavjetni pisci s poštovanjem kimaju patrijarhatu šire kulture zapravo su primjeri Božjega prilagođavanja. On radi s onim što ima, a apostoli slijede njegov primjer – sade sjeme kraljevstva u tlo koje je još puno kamenja i korova. Zasad živimo u preklapanju vjekova. Božje je kraljevstvo ovdje, usred palog svijeta prožetog palim društvenim sustavima. Jednoga će dana kraljevstvo potpuno zasjeniti te sustave, ali zasad pušta svoje korijenje u njih i iz njih izvodi nešto novo da procvjeta.

Komplementarist John MacArthur tvrdi da su Pismo pisali samo muškarci i da je to dokaz kako Bog želi da samo muškarci poučavaju Božju riječ. On očito zanemaruje one stručnjake koji smatraju uvjerljivom mogućnost da je Poslanicu Hebrejima napisala Priska (s Akvilom uz sebe). No ponajprije ne primjećuje da u antičkom svijetu *gotovo nijedna žena ne bi bila osposobljena za pisanje* – činjenica da su knjige Biblije pisali samo muškarci (ili uglavnom muškarci, ako je Priska uzela pero u ruku) svjedočanstvo je da Bog radi s onim što jest, čak i dok obećava da će naposljetku donijeti *shalom*, u kojem će svi muškarci *i žene* znati čitati i pisati.

Još o podložnosti žena

Antička društvena situacija žena, daleko gora nego danas (a i mi još imamo dug put pred sobom), bila je takva da je moć i javne uloge davala povlašteno muškarcima, a ne ženama; da se pozornost pridavala onomu što govore i čine

394. John Stackhouse, Finally Feminist, str. 39

muškarci, a ne žene; i da se žene ograničavalo na sićušno kućno područje, čime su postajale nevidljive poput robova i djece.

Svaka žena koja bi se zauzela za sebe morala je to platiti. U Est 1, primjerice, kralj Ahasver (Kserkso) priređuje gozbu za elitu muškaraca u kraljevstvu, a u isto vrijeme njegova žena Vašti ugošćuje svoje prijateljice na ženskoj gozbi. Usred slavlja Ahasver, „razveseljen vinom", zapovijeda da njegova prekrasna žena napusti svoju gozbu kako bi „pokazala svoju ljepotu narodu i knezovima, jer bijaše lijepa na pogled". Kad Vašti odbije doći, bijesni kralj, javno osramoćen neposlušnošću svoje žene, traži savjet od svojih mudraca. Oni odluče svrgnuti Vašti s položaja kraljice, tako da više nikada ne izađe pred lice svojega muža. Razlog zbog kojega to čine: da uguše svaku mogućnost da druge žene u zemlji slijede njezin primjer i ne poslušaju zapovijed svojih muževa. Cilj je da „sve žene iskazuju poštovanje svojim muževima, od najmanjega do najvećega".

Ova priča pokazuje da se gotovo u svakoj antičkoj kulturi – u ovom slučaju u Perziji, a ne u Izraelu – polazilo od pretpostavke da muškarci trebaju voditi u javnim ulogama, a žene trebaju biti podređene svojim muževima. Samo Pismo tako pokazuje da je *patrijarhat proizvod pada, a ne posebna tvorevina Izraelova Boga.*

Apostoli se nalaze u sličnom svijetu kojim vladaju muškarci dok propovijedaju evanđelje i osnivaju crkve diljem Rimskoga Carstva. Ef 5 već smo razmotrili, ali i izvan toga odlomka savjet apostola kršćanskim ženama u crkvi prvoga stoljeća jednoglasan je. Pavao piše Kološanima: „Žene, podložite se svojim muževima…"[395], a Titu: „Poučavaj … mlađe žene … da budu podložne svojim muževima."[396] Petar kaže isto: „Žene … podložite se svojim muževima…"[397] Svakomu tko tvrdi da Bibliju prihvaća kao mjerodavnu ovo se na prvo čitanje čini posve odlučujućim. *Mogli bismo pretpostaviti da je Božji ideal za sve brakove da se žena podlaže mužu, ali u ostatku ovoga poglavlja osporit ću taj zaključak pokazujući da ta pogrešna pretpostavka zahtijeva površno i pogrešno čitanje tih tekstova.*

Što ćemo s Pavlom u Poslanici Kološanima? „Žene, podložite se svojim muževima, kako dolikuje u Gospodinu. Muževi, ljubite svoje žene i ne budite

395. Kol 3,18
396. Tit 2,5
397. 1 Pt 3,1

grubi prema njima.“? Predlažem da iz tumačenja tih redaka ne izvodimo drugačije zaključke od onih do kojih smo došli u Ef 5. Među stručnjacima vlada suglasnost da su Poslanica Kološanima i Poslanica Efežanima napisane u isto vrijeme, pa čak pokazuju i postupak „izreži i zalijepi“ kod ključnoga gradiva koje se ponavlja u objema poslanicama. Uvodni su reci u oba odlomka gotovo jednaki. Oba rabe ove izraze istim redoslijedom: „jedni drugima“, „psalmima“, „hvalospjevima“, „duhovnim pjesmama“, „sa zahvalnošću u srcima“, „u ime“, „Gospodina“, „Isusa“, „Krista“, „Boga Oca“. Razlika je u tome što je odlomak u Poslanici Kološanima, dug samo dva retka, skraćena inačica duljega odlomka iz Poslanice Efežanima – dugoga trinaest redaka. Ef 5 proširuje oskudno gradivo iz Poslanice Kološanima i tako ga osvjetljava.

A što je s druga dva odlomka, u Tit 2,3-5 i 1 Pt 3,1? Imamo dobar razlog sumnjati da Pavao i Petar u tim odlomcima izriču univerzalnu zapovijed svim ženama kroz ljudsku povijest da se podlažu svojim muževima.[398] Riječ je

398. Da knjiga ne bi bila preduga, odlučio sam ne razlagati 1 Pt 3,1-7 u cijelosti. Ipak, za tu vam zadaću preporučujem 6. poglavlje knjige Andrewa Bartletta „Men and Women in Christ“. Poglavlje nosi naslov „Submission and Honour: 1 Peter“. Bartlett pokazuje, po mojem mišljenju uvjerljivo, da Petar u biti ide istim putem kojim ide Pavao u Ef 5 kako bi naukom o uzajamnoj podložnosti potkopao hijerarhijsko uređenje kulture. Poput Pavla, Petar u 3,1-6 ne ruši kulturno očekivanu podložnu ulogu žene niti je univerzalno odobrava, nego je preoblikuje novim pobudama iz evanđelja: ne strahom od muža koji nije kršćanin, nego nadom u Boga i nastojanjem da se muža pridobije za Krista. I poput Pavla, Petar ne idealizira niti osuđuje kulturno očekivanu autoritativnu ulogu kršćanskoga muža, nego je snažno preoblikuje na tri načina u 3,7: 1) Muževi se prema svojim ženama trebaju ponašati „isto tako“ (to je presudan izraz koji mnogi stručnjaci komplementaristi kao da previđaju) kao što je prije rečeno za: vjernike prema njihovu Bogu i kralju (2,13); robove prema gospodarima (2,18-25); Krista prema njegovim krvnicima (2,21); i žene prema muževima, uključujući Saru prema Abrahamu u Post 18 (3,1-6) – to jest, *na ponizan, podložan način.* 2) Muževi trebaju živjeti sa svojim ženama obazrivo, imajući na umu da su njihove žene manje snažne od njih. 3) Muževi trebaju iskazivati čast svojim ženama, koje (suprotno grčko-rimskoj kulturi) nisu u podređenom položaju, jer su s njima jednake subaštinice spasenja. „Čast“ je ovdje ista riječ kojom se ranije u poslanici opisuje podložnost koju svi vjernici trebaju iskazivati caru; usporedite 2,13 („podložite se“ vlastima) i 2,17 („cara častite“). Drugim riječima, Petar, a da ne upotrebljava točno te riječi, govori muževima da svojim ženama uzvrate podložnošću (to jest poniznim služenjem punim časti). Shvaćeno tako, Petar, poput Pavla u Ef 5, kao da preoblikuje značenje podložnosti u braku: od pukoga povinovanja tuđoj vlasti prema predanosti tomu da se ponizno služi i ugađa drugomu. Povinovanje vlasti može teći samo u jednom smjeru; dok, kako pokazuju Ef 5 i 1 Pt 3, i bez obzira na to u kakvim se širim društvenim strukturama nalaze, kršćanski brakovi trebaju pokazivati ponizno služenje koje teče u oba smjera. Uočite i to da Petar kao razlog za ženinu podložnost ne navodi činjenicu da muž po Božjem naumu ima jednostranu vlast nad njom. Da je Petar to vjerovao, ovo bi bilo savršeno mjesto da to spomene. Ali ne spominje, i zapravo nijedan redak nigdje u Bibliji ne nalaže muževima da vrše jednostranu vlast nad svojim ženama.

o pastoralnom savjetu ljudima Sredozemlja u prvom stoljeću koji se drže Aristotelovih kućnih zakonika, pa ga stoga *ne potiče naum stvaranja, nego razumljiva briga za ugled*. Dopustite da objasnim.

Kućni zakonici

Izlažemo se opasnosti da retke „žene, podložite se" rabimo kao dokazne tekstove kad ih istrgnemo iz konteksta. Pogledajmo književni kontekst, šire odlomke u kojima nalazimo te retke i druge njima slične:

	Žene–muževi/ Žene–muškarci	*Djeca–roditelji*	*Robovi–gospodari*
Efežanima	5,21-33	6,1-4	6,5-9
Kološanima	3,18-19	3,20-21	3,22-4,1
1 Petrova	3,1-7	Ne spominje se	2,18-25
Titu	2,1-8	Ne spominje se	2,9-10
1 Timoteju	5,1-16	Ne spominje se	6,1-3

Što primjećujemo kad analiziramo književni kontekst? Prvo, svaki put kad se spominje podložnost žene, to je dio nečega što se naziva „kućni zakonik", u kojem se govori o odnosima unutar kućanstava, koja su se sastojala od muževa, žena, djece i robova. Slijedeći Aristotelov raniji nauk, kućanstva su po rimskom pravu trebala biti slojevito uređena pod vlašću najstarijega muškarca. Ako nije bilo odrasloga muškarca, tu bi ulogu preuzela najstarija žena. Antički kućni zakonik slijedio je hijerarhiju, izrečenu silaznim redom: glava kuće; zatim žena; zatim djeca i robovi. *Drugim riječima, Pavao i Petar ne izriču neku slobodno lebdeću mudrost koju bi trebalo primjenjivati na sve bračne parove do kraja kršćanske povijesti.* Oni se obraćaju vrlo određenom kontekstu – tome kako se evanđelje ostvaruje u prosječnom antičkom kućanstvu, kako ga je uređivalo rimsko društvo.

Drugo, ni u jednom od tih odlomaka mužu se ne zapovijeda da vodi. Ženi se samo kaže da se podloži. Apostoli pretpostavljaju da je muško vodstvo već na snazi. Ono što svojim zapovijedima pokušavaju jest ublažiti muževo vodstvo i dati dostojanstvo ženinu nižem položaju. Petar i Pavao poučavaju žene da podložnost prihvate kao nešto dobrovoljno i osnaženo evanđeljem, umjesto da muževo vodstvo samo podnose.

Treće, u svim tim odlomcima – a to je u argumentaciji ovoga poglavlja najvažnije – *ženina naložena podložnost mužu ide usporedo s robovom naloženom podložnošću gospodaru.* Na dva se mjesta ta usporedba primjenjuje i na poslušnost djece roditeljima, ali veza gospodar–rob uspostavlja se svaki put.

Na usporedbu ropstva i patrijarhata vratit ću se uskoro, ali ono što sada želim istaknuti jest da Pavao i Petar ne idealiziraju ni ropstvo ni podređenost žene u braku – umjesto toga, kao što bi to trebali činiti svi dobri duhovni vođe, pomažu crkvama s kojima rade *da izvuku najbolje iz situacija koje su katkad daleko od idealnih*. Bog čini nešto slično u Post 16, kad robinja Hagara pobjegne od svoje nasilne gospodarice Sare. Nakon što je Hagaru spasio i ohrabrio, Bog kaže: „Vrati se svojoj gospodarici i podloži joj se.“[399] Tko bi od nas zaključio da je Božja uputa njoj bila izraz onoga što je za nju najviše i najbolje? Ne, njegov joj roditeljski savjet pomaže da izvuče najbolje iz situacije koja je daleko od idealne. Očito je za nju i njezino dijete bilo bolje podložiti se Sari nego pobjeći u divljinu.

I danas je katkad bolje izvući najviše iz neidealne situacije u kojoj se nalazimo. Primjerice, moj tek oženjeni otac bio je pozvan na dvogodišnju obveznu službu u Južnoafričkoj vojsci. S novorođenim djetetom i mladom ženom kod kuće znao je da je to daleko od idealnoga, ali ruke su mu bile vezane. Sve što je mogao učiniti bilo je izvući najbolje iz loše situacije. Druga mogućnost bio je zatvor. Katkad pastor može savjetovati svojoj crkvi da glasuje na demokratskim izborima, iako demokracije nema u Bibliji i ona stoga nije nužno Božji vječni ideal za ljudsko društvo. Propovijedati protiv nje izazvalo bi nepotreban otpor – isto se može reći za Aristotelov kućni zakonik u prvom stoljeću.[400]

Briga za ugled

Osim što im žele pomoći da izvuku najbolje iz neidealne situacije, zašto još Petar i Pavao savjetuju ženama i robovima da se dobrovoljno podlažu svojim muževima i gospodarima, kojima se pak nalaže da budu blagi i puni poštovanja prema svojim ženama i robovima? U većini tekstova nalazimo

399. Post 16,9

400. Osim toga, poput Aristotelova kućnog zakonika i ondašnje monarhijske vlasti, demokracija je možda najbolji sustav vlasti koji je društvo dosad otkrilo.

uvjerljiv odgovor: *Pavlu i Petru stalo je do toga da očuvaju vjerodostojnost i evangelizacijsku privlačnost mladih crkava u očima svijeta koji ih promatra, a u tom je svijetu poslušnost žena i robova paterfamiliasu bila rimski zakon*.

Evo dokaza za to u tekstovima:

- Neposredno prije nego što se obrati robovima i ženama, Petar savjetuje podložnost caru i dodaje: „Jer je Božja volja da *činjenjem dobra ušutkate neznalačko govorenje bezumnih ljudi.*“[401]
- Ženama Petar kaže: „Podložite se svojim muževima, *da bi oni od njih koji ne vjeruju riječi bili bez riječi pridobiveni ponašanjem svojih žena.*“[402]
- Ženama na Kreti Pavao kaže da „budu podložne svojim muževima, *da se ne bi hulilo na riječ Božju.*“[403]
- Kretskim robovima Pavao kaže: „budite podložni [svojim] gospodarima *kako biste [vi] u svemu činili privlačnim nauk o Bogu, našem Spasitelju.*“[404]
- Efeškim robovima Pavao kaže: „Svi koji su pod jarmom ropstva neka smatraju svoje gospodare dostojnima svakoga poštovanja, *da se ne bi hulilo na Božje ime i naš nauk.*“[405]
- O svim svojim uputama koje preko Timoteja upućuje crkvi u Efezu Pavao piše: „Zapovijedaj im to *da budu besprijekorni. … [N]e dajte protivniku nikakva povoda za klevetu*.“[406]

Što se ovdje događa? Ponajprije Prva Petrova poslanica, ali i Poslanica Titu i Prva poslanica Timoteju, poslanice su upućene malim, često progonjenim crkvama koje trpe. Sotonina je strategija privući negativnu pozornost na te crkve. Poslanica Efežanima „interni“ je dokument, upućen u cijelosti kršćanima, bez brige za one izvana (zato se u njoj ne spominje briga za ugled); dok je u te tri poslanice pobuda odgovoriti na brigu vezanu uz konkretnu situaciju: na to kako crkva djeluje u odnosima s onima izvana. Cynthia Westfall kaže:

Bila je to kultura časti u kojoj su rodne uloge imale važnu ulogu. Ako se žena „ponašala kao gospodar“ svojemu mužu tako što je njime upravljala, to se smatralo razornim izazovom cijeloj hijerarhiji Rimskoga Carstva i sustavu

401. 1 Pt 2,15
402. 1 Pt 3,1-2
403. Tit 2,5
404. Tit 2,10
405. 1 Tim 6,1
406. 1 Tim 5,7.14

pokroviteljstva. Kršenje takvih običaja shvaćalo se ozbiljno i moglo je uništiti ugled crkve – ponašanje žena bilo je hrana za polemičke napade na ranu Crkvu i na druge sektaške vjerske pokrete.[407]

U svijetu u kojem su robovi i žene po zakonu bili prisiljeni podlagati se *paterfamiliasu*, te su žene i robovi bili pozvani učiniti i više od toga te dragovoljno predati svoj život svojim muževima i gospodarima. Srećom, ako je *paterfamilias* bio kršćanin, apostoli su i njemu dali vlastite upute da se iskreno brine za one u svojem kućanstvu.

Sve to znači: kad su Petar i Pavao govorili ženama da se podlažu svojim muževima, nisu apsolutizirali rodnu hijerarhiju u svim brakovima kao neku vrstu kršćanskoga ideala. Naprotiv, prilagođavali su se neidealnoj situaciji. Petar se u početnom retku svoje poslanice ne obraća vjernicima koji žive u budućem, usavršenom društvu, nego „izgnanicima raspršenima po pokrajinama" – mi smo stranci koji se, koliko god možemo, nastoje uklopiti, dok istodobno živimo svoje pravo građanstvo u Božjem kraljevstvu. Kad razumijemo antičke norme za kućanstvo, te odlomke treba shvatiti tako da se crkvu vodi da potkopava kulturne norme, a da se izvana protiv njih ne buni. Petar i Pavao snalaze se u nesavršenim sustavima jer bi, dok su rimski službenici tražili bilo kakav izgovor da kršćane bace u tamnicu, svaki izazov tim malim crkvama donio nadzor i progonstvo. Zanimljivo je da su Prva Petrova poslanica, Poslanica Titu i Prva poslanica Timoteju napisane samo nekoliko kratkih godina prije nego što će njihovi autori, Petar i Pavao, biti pogubljeni zbog remećenja rimskoga poretka.

„Robovi, podložite se … isto tako, žene, podložite se"

Titu se kaže da vodi žene da budu podložne svojim muževima (2,3), a ubrzo nakon toga kaže mu se i da robovi trebaju biti podložni svojim gospodarima (2,9).

Petar obrće Pavlov redoslijed: najprije govori o odnosu robova i gospodara, a zatim o odnosu žena i muževa. U 1 Pt 2,18 robovima se kaže da se sa svim poštovanjem podlažu svojim gospodarima, ne samo dobrima i blagima nego i nepravednima, a zatim u 3,1 čitamo da se žene, isto tako, trebaju podlagati svojim muževima. Petrov izričaj pojačava vezu među tim uputama: „Robovi … podložite se … žene, isto tako, podložite se…".

407. Izvor: www.bit.ly/3EL7OgM

Sada glavni argument ovoga poglavlja: *iako komplementaristi uputu o podložnosti žena tumače kao bezvremenu i univerzalnu, mi suvremeni ljudi, kojima je ropstvo sada iza leđa, shvaćamo da je usporedna uputa o podložnosti robova ipak bila vezana uz situaciju!*

Budući da se povijest ponavlja kad nitko ne sluša, taj ću uvid razložiti prilično podrobno.

Kršćanski otpor ukidanju ropstva

Kršćanski abolicionisti, potaknuti osjećajem za Božju pravednost, najprije su 1833. godine u Ujedinjenom Kraljevstvu svladali ropstvo kao instituciju, a zatim se oslobađanje robova s vremenom proširilo i na druge zemlje. Ljudi poput Williama Wilberforcea, Johna Wesleyja, Johna Newtona, Charlesa Finneyja, sestara Grimke, Harriet Stowe, Olaudaha Equiana i Fredericka Douglassa na kraju su instituciju ropstva zaustavili – slavno, ali uz silan napor. Svi današnji kršćani rado pripovijedaju o tim junacima društvene preobrazbe.

Manje je poznato – a možda i namjerno zaboravljamo, jer je to danas kršćanima na sramotu – da su u SAD-u najveći protivnici ukidanja ropstva bili kršćani na Jugu. Zapravo, danas najveća denominacija u SAD-u, južni baptisti, upravo se zbog toga pitanja 1845. godine čak odvojila od sjevernih baptista.

Sve do 18. stoljeća većina je kršćana vjerovala da je ropstvo biblijsko, a pod time su mislili da ga *Bog odobrava*. Američki bibličari poput Roberta Dabneyja i J.H. Thornwella sastavili su snažne biblijske obrane držanja robova. Charles Hodge, najveći reformirani teolog svojega vremena, napisao je esej *The Biblical Case for Slavery* („Biblijski argumenti za ropstvo“), u kojem je tvrdio:[408]

- *Bog je ustanovio ropstvo.* Proklevši Noina sina Hama da bude rob,[409] sam je Bog ustanovio ropstvo.
- *Bog je odobravao ropstvo.* Čak su i Abraham, David i Job imali robove.

408. Za ovaj odjeljak zahvaljujem Kevinu Gilesu, 8. poglavlje knjige „What the Bible Actually Teaches on Women“.
409. Post 9,20-27

- *Mojsijev zakon podupirao je ropstvo.* Primjerice, u četvrtoj i desetoj od Deset zapovijedi pretpostavlja se da Božji narod posjeduje robove. Osim toga, Mojsijev je zakon dopuštao da se u robove pretvore siromašni Židovi i oni koji su poraženi u ratu.[410]
- *Isus nikada nije govorio protiv ropstva.* Ono što nije osudio, morao je odobravati.
- *Apostoli su zapovijedali robovima da se podlažu svojim gospodarima.* Ropstvo su uređivali, a nisu ga osuđivali.
- *Apostoli su ropstvom slikovito prikazivali pozitivan vid evanđelja* – mi, „Kristovi robovi", trebamo u potpunosti slušati gospodara kojemu pripadamo.

Nekolicina teologa pokušala je promijeniti mišljenje te većine teologa, ali nije uspjela. Primjerice, u četverodnevnoj raspravi 1845. godine abolicionist Jonathan Blanchard razmotrio je „široka načela Biblije" i „cjelokupan obuhvat Pisma". Njemu je bilo očito da su „načela Biblije pravda i pravednost". Tvrdio je da se tekstovi mogu citirati u prilog gotovo bilo čemu te da se tako dolazi do tumačenja koja se protive sveobuhvatnim istinama Pisma.

Nažalost, kršćani s Juga, vjerni Bibliji, bili su toliko uvjereni da Bog odobrava ropstvo da su se bili spremni latiti se oružja u građanskom ratu koji je odnio više od pola milijuna života kako bi obranili svoje pravo na održavanje ropstva! Iako građanski rat nije značio kraj rasizma na američkom Jugu, kršćane koji su nekoć držali robove ponizio je dovoljno da su naposljetku priznali kako je ropstvo bilo pogrešno. Nezaustavljiva kulturna promjena – koju je pokretao osjećaj za pravdu – navela ih je da se vrate Pismu, gdje su polako, ali sigurno uvidjeli svoju zabludu. *Danas gotovo svaki bibličar vjeruje da, bez obzira na to koliko je nekoć bilo „biblijskih" argumenata, Biblija, kad se pravilno razumije, ne podupire ropstvo i da je ta praksa grješna.*

Ropstvo i patrijarhat – usporedba

Pogledajmo sada kako ropstvo ide usporedo s patrijarhatom, pretpostavkom staroj koliko i civilizacija da muškarci trebaju voditi. Pogledajmo kako se lako može izvesti sličan niz argumenata ako se Pismo tumači onako kako ga

410. Lev 25,39-41; 25,44-46

tumače komplementaristi:[411]

- *Bog je ustanovio mušku vlast.* U vrtu, prije pada, Bog je Adama postavio za Evina vođu.
- *Bog je odobravao mušku vlast.* Božji su narod vodili patrijarsi, a ne matrijarhe. Izraelovom poviješću vladaju kraljevi, a ne kraljice.
- *Mojsijev zakon podupirao je mušku vlast.* Deseta zapovijed kaže da ne smijemo poželjeti ženu svojega bližnjega, ni njegova magarca, ni bilo što drugo što je njegovo. Svećenici trebaju biti muškarci, a ne žene.
- *Isus nikada nije govorio protiv muževe vlasti.* Ono što nije osudio, morao je odobravati.
- *Apostoli su zapovijedali ženama da se podlažu svojim muževima.* Patrijarhat su uređivali, a nisu ga osuđivali.
- *Apostoli su muževom vlašću slikovito prikazivali pozitivan vid evanđelja*, u kojem je muž trebao prikazivati Krista kao gospodara, a žena se trebala podlagati mužu kao Kristu.

Vidite li izvanredne i otrježnjujuće usporednice između pokušaja da se iz Biblije argumentira u prilog ropstvu i patrijarhatu? Čak i najveća crkva na svijetu danas priznaje usporednicu između tekstova „žene, podložite se" i „robovi, podložite se": papa Ivan Pavao II. jasno je 1988. godine ustvrdio da se upotreba Pavlovih riječi iz Ef 6 za opravdavanje ropstva ni po čemu ne razlikuje od upotrebe Ef 5 za opravdavanje podređenosti žene u braku.[412]

Jabuke i kruške?

Kako teolozi komplementaristi odgovaraju na tu sličnost? George Knight kaže da su tekstovi „žene, podložite se" i „robovi, podložite se" vrlo različiti – „jabuke i kruške". Kako to? Donijet ću ulomke iz članka[413] koji je napisao vodeći teolog komplementarist Sam Storms, koji navodi šest razloga zbog kojih vjeruje da možemo osuditi ropstvo, a ipak odobravati podložnost žena. Citirat ću ga dio po dio, stavljajući njegove riječi u kurziv i navodnike, a zatim ću odgovoriti na svaki:

411. Za ovaj odjeljak zahvaljujem Kevinu Gilesu, 8. poglavlje knjige „What the Bible Actually Teaches on Women".
412. Papa Ivan Pavao II., Mulieris Dignitatem, str. 24. Citirano prema: Barr, str. 110.
413. Izvor: www.bit.ly/2ZXK1LY

Prvo, *„Poznato je da Pismo uređuje nepoželjne odnose, a da ih ne odobrava kao trajne ideale (vidi Mt 19,8; 1 Kor 6,1-8). Pavlove preporuke o tome kako se robovi i gospodari trebaju odnositi jedni prema drugima ne pretpostavljaju da je ta institucija dobra."*

Dakle, Storms ipak razumije Božju spremnost da se prilagodi društvenim strukturama. Dobro! No upravo se to može reći i za kulturom nametnutu podložnost žene *paterfamiliasu* u grčko-rimskom svijetu – Biblija je uređuje, a ne odobrava je.

Drugo, *„Institucija ropstva nije utemeljena u stvaranju, nego je izopačenje koje je posljedica pada. Brak i muškarčeva uloga glave, s druge strane, dio su izvornoga poretka stvaranja koji prethodi padu."*

Ovdje Storms preuzima pogrešno tumačenje Post 2 i 3, a zatim idealizira nešto za što Post 3,16 kaže da je izravna posljedica pada, a ne stvaranja.

Treće, *„U nekoliko su prilika posijane sjemenke za razgradnju ropstva. Vidi Flm 16; Ef 6,9. Ništa u Novom zavjetu, međutim, ne upućuje na to da se isto predviđalo i za odnos između muževa i žena."*

To nije istina. Gal 3,28, 1 Kor 7 i pravilno čitanje Ef 5, osobito njegov nauk o uzajamnoj podložnosti, doista su „sjemenke za razgradnju" muške nadmoći u braku.

Četvrto, *„ako se argument iz ropstva rabi da bi se poništila podložnost žene mužu, ne bi li to poništilo i podložnost djeteta roditeljima? Uočite kako se Pavao u Ef 5-6 obraća odnosu između muževa i žena, roditelja i djece te robova i gospodara."*

Storms upotrebljava pogrešnu riječ: djeca trebaju „slušati", dok se žene i robovi trebaju „podlagati". To žene i robove povezuje na jedinstven način. Storms također kao da pretpostavlja da bi roditelji i djeca u onoj kulturi retke o roditeljima i djeci čitali onako kako ih mi danas čitamo na Zapadu. A tko bi od nas inzistirao na tome da djeca slušaju svoje roditelje *još dugo u odrasloj dobi*? Čitatelj prvoga stoljeća razumio bi Ef 6 tako da Pavao zapovijeda čak i odrasloj djeci da slušaju roditelje, a ne samo da ih poštuju.[414]

414. „Odnos između djece i roditelja u bitnome se razlikovao od naše suvremene kulture. U suvremenom svijetu pretpostavlja se da će u nekom trenutku nakon punoljetnosti odrasla djeca postati neovisna o roditeljima i više neće biti pod njihovom vlašću. U antičkom svijetu nije bilo tako: od odrasle djece očekivalo se da ostanu pod vlašću roditelja još dugo u odrasloj dobi." (Howard Marshal, „Discovering Biblical Equality", str. 188.)

No čak i kad bi odnos roditelja i djece tada bio jednak današnjemu (a nije bio), *rodna hijerarhija u braku vrlo je različita od generacijske hijerarhije u roditeljstvu*. Činjenica da naša mala djeca malo znaju o životu i mudrosti stavlja ih u položaj u kojem su im ovisnost i poslušnost najbolji, pa se to poštuje čak i u egalitarnim kulturama. Isto ne vrijedi za brak dviju obrazovanih odraslih osoba. Cilj je roditeljstva dovesti našu djecu dalje od ovisnosti i poslušnosti, da naposljetku sama stanu kao vođe vlastite obitelji, pa nam tada postaju ravnopravni (kao što Pavao implicira u Ef 5,31). Stoga bi bilo pogrešno pokušati roditeljevo vodstvo nad djetetom učiniti trajnim dok god su živi. Zašto bismo onda bili toliko sigurni da je ispravno to činiti svojemu bračnom drugu?

Peto, *„U Pavlovim uputama robovima ne rabi se nikakva trajna moralna zapovijed ni moralni apsolut u vezi s ropstvom."*

Ovdje Storms ponavlja prvu točku. No pogledajte riječi u 1 Pt 2-3: „Robovi, podložite se svojim gospodarima … žene, isto tako, podložite se svojim muževima." Na temelju čega je siguran da prvo nije trajna moralna zapovijed, a drugo jest? Njegovo je stajalište nedosljedno.

Šesto, *„Pavao izričito predviđa i odobrava mogućnost da rob stekne slobodu (1 Kor 7,21). Nikada ne kaže ništa slično o ženama i njihovoj podložnosti muževima."*

To je zato što je brak, za razliku od ropstva, po Božjem naumu odnos u kojem dvoje postaju jedno tijelo.[415] Sloboda od ropstva bila je poželjna jer je ona otkupljenje Bogom ustanovljene institucije *rada*. Slično tome, sloboda od patrijarhata otkupljenje je Bogom ustanovljene institucije *braka*. Pavlov je cilj pri pisanju Ef 5 da, ne šaljući poruku o pobuni protiv Aristotelovih zakonika, ostvari brak koliko je god u onoj kulturi bilo moguće ravnopravan.

Sve to znači – i usprkos tvrdnjama Georgea Knighta i Sama Stormsa – da su ropstvo i patrijarhat *doista* iznimno slični, nikakve jabuke i kruške, nego *trulo voće na istom palom stablu*. Ropstvo je u načelu vrlo slično pretpostavci da muž vodi svoju ženu. Bilo da se iskazuju dobrohotno ili okrutno, obje su prakse

415. Jane Hooker dodaje još jedan argument, koji ću pribrojiti Stormsovu popisu: „Postoje znatne razlike između biblijske prakse ropstva i novije američke prakse ropstva." (Izvor: www.bit.ly/3GNFnk9) Čini se da time misli kako je društveni pokret za ukidanje ropstva u posljednjim stoljećima razumljiv, ali da ropstvo u prvom stoljeću nije bilo tako loše. No i u prvom su stoljeću s robovima postupali užasno. Osim toga, to promašuje bit: u oba je slučaja ropstvo značilo posjedovanje osobe u gospodarske svrhe. Ukidanje ropstva nije se borilo samo protiv lošega postupanja s robovima, nego i protiv njegove dobrohotne prakse.

posljedica palog svijeta. Nema smisla osuđivati čak i „dobrohotno" ropstvo – kao što to danas čine svi kršćani – a istodobno biti utvrda „dobrohotnoga" patrijarhata.

Zapravo, ako je dugoročni učinak evanđelja na društvo to da sruši ropstvo, druga muha koju ubija istim udarcem jest patrijarhat. Zato u izvanrednom članku o tumačenju Biblije među Afroamerikancima Clarice Martin postavlja razotkrivajuće pitanje: „Kako crni propovjednici i teolozi mogu primjenjivati oslobođenu hermeneutiku kada propovijedaju i teologiziraju o robovima, a literalističku hermeneutiku kada je riječ o ženama?"[416]

Pouke iz ranije nepravde

Niječući sličnosti između ropstva i patrijarhata, stručnjaci komplementaristi ponavljaju pogrešku kršćanskih protivnika ukidanja ropstva s američkoga Juga i crkve koje se uzdaju u njihovu teološku oštroumnost uvlače u drugu sramotu za Isusovu Crkvu, kao i u produžetak toga da ona obezvrjeđuje neke od svojih vlastitih ljudi.

Ono što sve to čini još tragičnijim jest da su najutjecajniji zagovornici muške uloge glave na svijetu *južni baptisti*, zajednica vjernika kojoj pripada svaka četvrta američka crkva. Oni i dalje šire svoje ideje u svijet preko svojih vodećih stručnjaka i medija. Nažalost, kako je upozorio Georg Hegel, čini se da je „jedino što učimo iz povijesti to da iz povijesti ništa ne učimo".

Što bi, dakle, današnja Crkva točno trebala naučiti iz neuspjeha kršćanskih protivnika ukidanja ropstva? Prvo, moguće je biti uvjeren – a cijele denominacije i čitave škole bibličara zapravo i jesu – na temelju podrobnih „znanstvenih" djela koja uključuju tekstove iz cijele Biblije, a ipak biti u krivu.

Drugo, moguće je da kultura krene u pozitivnom smjeru koji je zapravo plod kršćanskih načela što su se u toj kulturi ukorjenjivala tijekom tisućljeća. Primjerice, Pavlova *Magna Carta čovječanstva* u Gal 3,28 prvi je put u povijesti da je itko tako snažno izrazio zamisao jednakosti i kraja društvenih hijerarhija. Koliko zapravo upravo tom odlomku dugujemo to što je društvo

416. Cain Felder (ur.), Stony the Road we Trod, str. 226. Citirano prema: Barr, pogl. 6.

srušilo ropstvo i mušku nadmoć? Umjesto da reagira na utjecaj evanđelja u društvu, Crkva bi ga trebala prihvatiti kao svoj i slaviti ga, a ne napadati.

Treće, moguće je da otkrića i napredak u društvu dovedu u pitanje dugo prihvaćeno tumačenje Pisma. Kad je većina ljudi mislila da je svijet ravan ili da je Zemlja središte svemira, Crkva je imala biblijske retke koji su to podupirali. Kad su znanstvena otkrića to osporila, dobili smo priliku čitati Bibliju na nove načine i vidjeti ono što je ondje bilo cijelo vrijeme. Kad su industrijska revolucija i prvi valovi onoga što će postati pokret za oslobođenje žena zahvatili Zapad, ženama je prvi put uopće dana prilika da pokažu kako su po inteligenciji i sposobnostima usporedive s muškarcima. Umjesto da to vidimo kao prijetnju, to je zapravo prilika da se vratimo samomu Pismu s pitanjem: što smo sve to vrijeme propuštali?

Četvrto, treba izbjegavati uobičajene pogreške u tumačenju. Za tumačenje svakoga dijela Biblije potrebna je cijela Biblija. Previše je lako sastaviti dokazne tekstove koji su i sami pogrešno shvaćeni. Ne smijemo zaboraviti da biblijske knjige nisu pisane nama, iako su pisane za nas. *Moramo* se uroniti u povijesni kontekst kojemu je tekst upućen *prije* nego što odredimo bezvremenu poruku koju onda možemo primijeniti na svoje vrijeme i kontekst.

Peto, osobni interes i *grupno mišljenje* mogu dovesti do snažne pristranosti da se Pismo čita na određeni način. (Više o toj temi u Dodatku 6.) Kao opće pravilo, ljudi (čak i kršćani) opiru se svemu što ugrožava njihov položaj ili povlastice. Je li trebalo dopustiti da teolozi robovlasnici budu najglasniji u teološkim raspravama u 19. stoljeću? Treba li danas dopustiti da u tom pitanju najdominantniji glasovi budu ljudi koji bi izgubili posao i ugled kao pastori, vođe ili profesori u komplementarnim crkvama, službama i učilištima?

Šesto, za tumačenje Biblije potrebna je cijela Crkva. Nikada nije mudro zanemarivati ili omalovažavati dijelove Crkve koji stvari vide drugačije od vas. Nazivati ljude koji iskreno ljube Pismo „kulturnim kapitulantima“ ili „liberalima“ može biti način da začepite uši pred Božjim glasom. Ljudi koje otpisujete kao one koji imaju „nisko mišljenje“ o Pismu možda neke njegove dijelove razumiju mnogo bolje od vas.

Napokon, držati se iskvarenih kulturnih praksi dok ih šira kultura napušta osobito šteti vjerodostojnosti Crkve u društvu. Ostati utvrda patrijarhata za Crkvu je, po mojem mišljenju, jednako samorazorno kao i nastaviti se služiti Biblijom da bi se argumentiralo u prilog ropstvu. U onim stoljećima kad su se kultura i Crkva manje-više slagale da je ropstvo prihvatljivo, čak i dok je Crkva preporučivala njegov najdobrohotniji oblik, priklanjanje tomu nije previše štetilo ugledu Crkve. No zamislite kako bi to bilo primljeno kad bi danas neki kršćanski dom na Zapadu odlučio „poslušati Boga" tako da drži dva roba koji su na to pristali iz biblijskih razloga?

Slično tome, dok se Crkva slagala s kulturnim uvjerenjem koje je izrazio Jean-Jacques Rousseau, da „[muškarac] treba biti snažan i aktivan; [žena] treba biti slaba i pasivna; jedan mora imati i moć i volju; dovoljno je da drugi pruža malo otpora",[417] nije previše štetilo ugledu Crkve priklanjati se patrijarhatu. No sada kad naše društvo na „užasima" podređenosti žena temelji čitavu nagrađivanu televizijsku seriju, *Sluškinjina priča* (*The Handmaid's Tale*), mi kao Crkva ne izgledamo mnogo drugačije od one zamišljene suvremene obitelji s robovima ako svoje kćeri učimo da se podlažu jednostranoj vlasti svojih muževa i zabranjujemo ženama s darovima poučavanja i vodstva da poučavaju i vode.[418]

Povrh prisnijega braka, ako vjernici prošire izjednačavanje žena izvan doma, na crkvu i društvo, požet ćemo i veću vjerodostojnost svojega evanđelja u svojoj kulturi. Ono što su naši sugrađani zaboravili, ali na što ih mi možemo podsjetiti, jest da je današnje uzdizanje žena u našoj kulturi povijesno ukorijenjeno u polaganom, dubinskom utjecaju upravo našega evanđelja, koje daruje dostojanstvo, i u spoznaji Božjega karaktera punog ljubavi i pravednosti – uostalom, Bog već jako, jako dugo blaženo ne zna ni za kakva ograničenja komplementarizma i podiže žene da se u svojim darovima posve vinu u let, služeći se njima i za to da snažno vode i poučavaju muškarce.

417. Jean Jacques Rousseau, Emile or On Education (1762). Citirano prema: Barr, pogl. 6
418. John Stackhouse u „Finally Feminist" (str. 56) govori oštrije: „Kad je društvo bilo patrijarhalno, kao što je bilo u novozavjetnom kontekstu i kao što je bilo posvuda u svijetu osim u modernom društvu našega vremena, Crkva je izbjegavala sablazan tako da se tomu priklanjala. Sada, međutim, kad je moderno društvo barem službeno egalitarno, sablazan je u tome što se Crkva ne priklanja društvu, što se ne raduje dosad neviđenoj slobodi da žene i muškarci služe prema daru i pozivu bez proizvoljne granice među spolovima. Ta sablazan priječi i evangelizaciju drugih i … zadržavanje i rast onih koji su već obraćeni. … Održavanje patrijarhata u crkvama u ovom društvu postavlja vjerski kamen spoticanja na put [mnogima]."

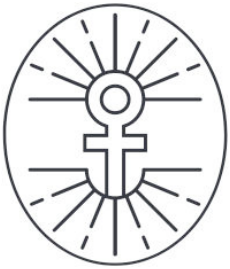

Treći dio

SLUŽBA ŽENA

10

Moćne žene u Starom zavjetu

„Bila je Gospodinova volja da se posluži Deborom kao predvodnicom Božjega naroda … kako bi pokazao da su žene u vodstvu jednako sposobne kao muškarci.“ Nijay Gupta[419]

Nakon što Bog kaže da će pali „Adam vladati nad Evom“, čovječanstvo strmoglavo izlijeće iz vrta u divljinu i – baš kako je Bog sumorno predvidio – kamo god pogledate, zapovijedaju samo muškarci. Očito poligamija i toksična muškost rastu na istom tlu kao i patrijarhat, jer samo nekoliko stranica nakon početka priče o čovječanstvu Kajin se natječe s Abelom i radije će ubiti nego ne biti alfa. Ubrzo nakon toga Lamek uzima dvije žene, a ne samo jednu, i hvali se da je ubio čovjeka koji ga je samo ranio.

Prelistajte ostatak Staroga zavjeta i vidjet ćete da muškarci i dalje vladaju javnim svijetom. Muž žene iz Izr 31 danju „sjedi sa starješinama zemlje“[420], a zatim, kad dođe kući, vjerojatno i dalje zapovijeda. To je zato što je drevno hebrejsko društvo usredotočeno na proširenu obitelj, u kojoj muškarac vodi svoje potomke, rođake, robove i svoju ženu ili žene (kao što pokazuju priče o suparništvu među ženama u Knjizi postanka).[421]

Patrijarhovo ime tada živi dalje u njegovim sinovima, dok se ime njihove majke pokapa onoga dana kada se uda. Kćeri, kao osobe nižega položaja, jednostavno se utapaju u muževljevu obitelj. Prvotna je uloga žene biti „plodna“, a njezin je najžalosniji neuspjeh, obratno, nesposobnost da rodi potomstvo.[422] Osim toga, zakon i običaji obavijaju žene poput zagušljive

419. www.bit.ly/3BFrpwV
420. Izr 31,23
421. Abraham, Jakov, Kaleb, David, Salomon i Gideon, primjerice, svi imaju više od jedne žene.
422. Vidi Izl 23,25-26; 1 Sam 1,1-2,10; Job 24,21; Ps 113,9.

plastične folije. Čak se i odrasle žene smatraju maloljetnima, koje žive pod muškim skrbnikom; a pritom muž ima moć da po svojem hiru poništi i njezine zavjete Bogu i svoje zavjete njoj.[423]

Ipak, kako se priča odvija, Bog dovoljno često zaobilazi patrijarhalne norme da bi ženu uzdigao na mjesto strateške važnosti ili vodstva u svojem predmesijanskom narodu. Kao što ćemo otkriti u ovom poglavlju, kakve god „uloge" palo društvo propisivalo ženama, Bog očito nije osjećao nikakvu sličnu obvezu da čini isto. Upoznajmo nekoliko takvih žena za koje bismo mogli reći da su služile kao *ezer kenegdos* – snažne žene koje vode, izbavljaju, poučavaju i, ako treba, odupiru se muškarcima.

Šifra i Pua – žene koje su se odupрle režimu

U antičkom svijetu, u kojem su roditelji često ubijali svoje novorođene kćeri kako bi preko sinova osigurali svoju budućnost, jedan egipatski faraon zapovijeda primaljama da ubijaju sinove njegova porobljenoga naroda: „Kad pomažete Hebrejkama pri porodu na porodnom stolčiću, ako vidite da je dijete muško, ubijte ga; a ako je žensko, neka živi."[424] Njegov je plan oslabiti budućnost Hebreja. Bez muškaraca koji bi se oženili židovskim djevojkama kad odrastu, one će se na kraju udati za Egipćane i stopiti s egipatskom kulturom. Takav je, u svakom slučaju, plan. No tada, uz opasnost za vlastiti život, dvije židovske primalje, Šifra i Pua, prkose jednomu od najmoćnijih ljudi na zemlji i postaju jedan od najranijih poznatih primjera otpora zlom režimu. Pritom spašavaju život maloga Mojsija, koji će osamdeset godina poslije osloboditi Božji narod.

Što Bog čini za te dvije *ezer kenegdos* zbog njihova truda kao snažnih pomoćnica, zaštitnica i partnerica muškaraca te kao žena koje se odupiru tlačiteljima? Kaže nam se da je „Bog bio dobrostiv prema primaljama, a narod se umnožio i postao još brojniji. A budući da su se primalje bojale Boga, dao im je vlastite obitelji."[425]

423. Br 30,4-17; Pnz 24,1-4
424. Izl 1,16
425. Izl 1,20-21

Mirjam – predvodnica i glasnica

Ubrzo nakon njegova rođenja starija sestra maloga Mojsija, Mirjam, preuzima od primalja štafetu kao njegova *ezer kenegdo*: spašava mu život tako što ga u košari pušta niz Nil. Bog uslišava njezine molitve za njegovu sigurnost kad ga faraonova kći, i sama neka vrsta *ezer kenegdo*, pronađe, odvede u palaču i time ga postavi u red za egipatsko prijestolje.

Desetljećima poslije Bog izabire Mojsija da Izraelce povede u slobodu, ali ga stavlja u svojevrstan mali vodstveni tim: to znamo jer Bog poziva i Arona i Mirjam da uz Mojsija budu Izraelovi osloboditelji i vođe. Po mnogo kasnijem proroku Miheju Bog se osvrće na izlazak: „Izveo sam te iz Egipta i otkupio te iz zemlje ropstva. Poslao sam Mojsija da te vodi, *a i Arona i Mirjam*."[426]

Mirjam pruža proročko vodstvo. Kao i Mojsije, i ona se naziva „proročicom".[427] Na drugoj strani sada zatvorenoga prolaza kroz Crveno more ona predvodi izraelske žene u pjesmi i plesu hvale.[428] Njezina pobjednička propovijed-pjesma, čije su riječi zapisane kao Pismo, prauzor je evanđelja Crkve više od tisuću godina poslije. I Mirjamini stihovi i naše evanđelje navješćuju dobrotu i kraljevanje Boga koji nas izbavlja od neprijatelja premoćnoga da bismo ga sami pobijedili, provodeći nas iz sužanjstva u Obećanu zemlju. Mirjamino naviještanje upućuje i na sve žene koje će poslije navješćivati evanđelje Isusova kraljevskog spasenja. To znamo jer stoljećima poslije jedan psalmist Mirjam i njezine prijateljice prikazuje kao rani putokaz prema svim kasnijim predvoditeljima bogoslužja i evanđelistima: „Gospodin objavljuje riječ, a žena koje je navješćuju silno je mnoštvo."[429]

Riječ upozorenja: oni od nas koji čeznu za danom kada će više žena biti na kormilu i za propovjedaonicom Božjega naroda ne bi smjeli naivno zamišljati da će one lako svladati uobičajene kušnje u koje muški vođe neprestano padaju. To kažem jer Mirjam, na vrhuncu svojega utjecaja, podlegne

426. Mih 6,4. Izraz koji se ponekad prevodi „pred tobom" (engl. „ahead of you") doslovno znači „ispred tebe" (engl. „in front of you"), u smislu „da te vodi".
427. Izl 15,20
428. Izl 15,20-21
429. Ps 68,12

natjecateljskom duhu. Kad neopravdano kritizira Mojsija, sedam dana trpi gubu izvan tabora, a narod koji je bila pozvana voditi trpi jer mora čekati da ozdravi.[430] Unatoč njezinu moralnom posrtaju, Božje se milosrđe proteže i na nju, a kad poslije premine, Božji je narod s ljubavlju pamti.[431]

Hulda – proročica

Židovska Mišna sažima proročku povijest Hebrejske Biblije: „Četrdeset i osam proroka i sedam proročica prorokovalo je u Izraelu.“[432] I Mirjam i Debora (kao što ćemo uskoro otkriti) imale su proročke službe povezane s ulogama javnoga vodstva. A Izaija se ženi proročicom.[433] Upoznajmo sada proročicu Huldu.

U doba Izraelovih kraljeva mladi kralj Jošija pokazuje se duhovno nadmoćnim mnogim svojim prethodnicima time što daje prednost duhovnoj živosti svojega naroda i iskorjenjuje ono što bi moglo štetiti duhovnom zdravlju njegova kraljevstva. Bilo je uobičajeno da kralj „pita Gospodina“ tako da pozove jednoga od svojih proroka. Stoga, kad zapovjedi velikom svećeniku i drugim vođama da u njegovo ime traže Božju misao, oni se obraćaju onomu tko im po njihovu uvjerenju kao prorok može najviše pomoći.

Zanimljivo je da ne odlaze k Jeremiji ni k Sefaniji, koji su obojica bili suvremenici kralja Jošije, nego pozivaju upravo Huldu. Ne znamo što ju je u njezinoj dotadašnjoj službi preporučivalo, ali možemo pretpostaviti da je bila poznata po svojoj „vrućoj liniji“ s nebom. Ona je žena niskorangiranoga „čuvara odjeće“ u hramu, pa njezin proročki ugled ne može počivati na braku s nekim istaknutim muškarcem.

430. Br 12,1-15. Da bude jasno: tekst nigdje ne kaže da je Mirjam sagriješila zaobilazeći mušku vlast. Ona i Aron zastranili su time što su doveli u pitanje Mojsijev položaj.
431. Osim Mihejeva osvrta na njezino vodstvo, pisari Tore bilježe njezinu smrt i uvrštavaju je u rodoslovlja. (Br 20,1; 26,59; 1 Ljet 5,29)
432. 6 Meg. 14a Bar. Citirano prema: Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women (str. 75).
433. Iz 8,3. Bilo je i nekih lažnih proročica. Da se zna: njihov grijeh nije bio u tome što su prešle granice muške vlasti, nego u tome što su proturječile onomu što je Bog doista govorio. (Ez 13,17-24)

Ona traži Boga u Jošijino ime, a zatim govori u Božje ime ne birajući riječi: osuđuje idolopoklonstvo naroda, najavljuje skoru propast i hvali Jošijino srce te kaže da će on biti pošteđen da vidi nesreću. Njezine su riječi toliko oštre da Jošija saziva sve „od najmanjega do najvećega", čita im Božju riječ, ruši žrtvenike lažnim bogovima i vodi Božji narod u ono što je možda najveće probuđenje u Izraelovoj povijesti.[434] *Usput primjećujemo da ništa u priči ne upućuje na to da Hulda postupa drugačije od muških proroka ili da se prema njoj drugačije postupa.*

Kraljice koje služe Božjim naumima

Čitao sam mnoge stručnjake komplementariste koji ističu činjenicu da su Izraelovi politički vođe (ili kraljevi) većinom bili muškarci i tvrde da je to Božje odobravanje muške vlasti kao općega načela. No time se previđa činjenica da se u patrijarhalnom svijetu podrazumijevalo da je kralj muškarac. Samo bi se u vrlo iznimnim prilikama pojavila kraljica kao samostalna vladarica, obično kad joj je muž umro, a nije imala sina. Izrael je u pogledu kraljevske vlasti slijedio norme svojih drevnih susjednih naroda. Uostalom, njihova je točna molitva, ako se sjećamo, prije nego što su dobili prvoga kralja – zamisao za koju je Bog znao da će dovesti do njihova tlačenja – bila da preklinju: „Hoćemo kralja nad sobom … kao što ga imaju svi drugi narodi."[435]

Dakle, uglavnom su vladali muški monarsi. Ali bilo je i nekih žena. Nekoliko je moćnih kraljica koje su u Izraelovoj povijesti pohvaljene. Kraljica Estera najpoznatija je od židovskih kraljica, iako je tu službu obnašala u Perzijskom Carstvu, a ne u izraelskom narodu. Premda je stvari s kraljem raspravljala nasamo, nema sumnje da je obnašala javnu službu, koju joj – ako pročitate priču – daje Bog. Potaknuta proročkim prepoznanjem da ju je Bog postavio na tu službu „za ovakvo vrijeme",[436] vješto zaustavlja zakon o genocidu nad svojim narodom. Čini to tako što hrabro razotkriva zle pobude Hamanove, a zatim donosi propast njegovoj kući, zajedno sa 75.000 neprijatelja svojega naroda.

434. 2 Kr 22,11-23,25
435. 1 Sam 8,19-20
436. Est 4,14

Da bi proslavila tu političku pobjedu, ona izdaje zakon koji ona i njezin stric Mordokaj pišu „s punom vlašću“ i koji se šalje svim Židovima u 127 pokrajina Ahasverova (Kserksova) kraljevstva. Taj zakon zahtijeva godišnje dvodnevno spomen-slavlje preokreta njihove sudbine i vrijedi i za „njihove potomke“.[437]

U svemu tome Estera vrši vodstvo u perzijskom narodu, kao i nad Božjim narodom, Izraelcima. Time je nadahnjujući primjer onim ženama koje su pozvane vršiti vodstvo u društvu, kao i onima koje bi mogle vršiti praktično i duhovno vodstvo Božjega naroda.

Ona nije jedina kraljica čiji se put križa s Izraelovom poviješću. Afričku kraljicu od Sabe[438] Isus hvali jer je prepoznala i hvalila Bogom danu veličinu na Salomonu, a time, u proročkom predznaku, i Isusovo vlastito kraljevanje.[439] Babilonska kraljica Kaldeje isto se tako sjeća duhovnoga dara proroštva na Danielu te je se Bog služi da ga nakon nekog vremena u zaboravu vrati u javnost.[440] Izraelove vlastite kraljice, Izebela i Atalija, bile su zle, kao i većina Izraelovih kraljeva. No uočite da se ni u jednom izvještaju o kraljicama ne kaže ni jedna negativna riječ o ženama u vodećoj službi, nego samo o zloporabi takve službe.

Čudno je da stručnjaci komplementaristi katkad prigovaraju kako te kraljice nisu vladale kao samostalne vladarice, nego samo uz svoje muževe kraljeve. No samostalne vladarice na drevnom Bliskom istoku bile su iznimno rijetke. U razdoblju od 500 godina (od Šaulove vladavine do Sidkijine) bilo bi vrlo malo vjerojatno da ijedno carstvo ima makar jednu. Ipak, nakon smrti svojega muža Atalija je monarhinja bez muža, a u stoljeću prije Isusova dolaska, za vrijeme hasmonejske dinastije, Saloma Aleksandra nakon muževljeve smrti devet godina vlada Izraelom kao samostalna vladarica.

Uz te Bogom postavljene žene koje su se odupirale režimima, vođe, glasnice, proročice i političke vođe, osobito jedna voditeljica krči blistav put svim budućim voditeljicama u Božjem narodu.

437. Est 9,29-32
438. 1 Kr 10,1-13; 2 Ljet 9,1-12
439. Mk 12,32
440. Dn 5,10-12

Debora – sutkinja

„A Debora, proročica, žena Lapidotova, vodila je u ono vrijeme Izrael. Sudila je pod Deborinom palmom između Rame i Betela u Efrajimovoj gori, a Izraelci su dolazili k njoj gore da im presudi u sporovima.“[441] Iako je Mirjam možda djelovala kao dio vodstvenoga tima Božjega naroda (s Mojsijem kao glavnim vođom), Debora je neko vrijeme služila kao najviša vođa Božjega naroda: kao jedna od njegovih sudaca.

Tko su bili suci? U mnogim stoljećima između Jošuine smrti i krunidbe Šaula za prvoga izraelskog kralja Izraelci su živjeli kao labav savez plemena koja su štovala Gospodina. U tom se razdoblju neprestano ponavljao isti krug: Božji bi narod najprije pao u teško moralno popuštanje i štovanje lažnih bogova; zatim bi ga susjedna plemena vojno pokorila i tlačila; zatim bi Božji narod pokajnički zavapio Bogu; a Bog bi podigao suca da „izbavi Izrael iz ruku njegovih neprijatelja“.[442] Iako ti suci nisu bili trajni kraljevi, ipak se za njih govorilo da „vladaju“ ili „upravljaju“ Božjim narodom u svojem području.[443]

Ono po čemu se Debora razlikuje od ostalih pet velikih sudaca u Knjizi o sucima jest to što je ona jedina ujedno i proročica i jedina koja donosi sudsko vodstvo u mnogim sporovima među Božjim narodom. Čini se da su se ostali specijalizirali samo za vojnu pobjedu, dok Debora vodi narod. Osim toga, čini se da se ne uzdiže „izravnim Božjim odabirom na licu mjesta“ (sjetite se kako je Bog pozvao Gideona). Naprotiv, budući da se njezin početni poziv ne spominje, ostaje nam pretpostaviti da su joj njezini iznimni, Bogom dani darovi vodstva, proroštva i mudrosti otvorili vrata sve do samoga vrha. Zapravo, ona ima najviše zajedničkoga sa Samuelom, koji je, poput nje, prorok, sudac i vojni savjetnik.

Bila je najviši sudski autoritet u zemlji. Ništa u tekstu ne upućuje na to da je Debora djelovala na isključivo privatan način. Kao posrednica u javnim sporovima, ona je, poput Mojsija prije nje, obnašala javnu ulogu u javnom

441. Suci 4,4-5
442. Suci 2,16.18; 4,10.14.24; 5,1-31
443. Daniel Block u svojem komentaru Knjige o sucima i Knjige o Ruti piše: „Rut 1,1 govori o danima kad su suci ‚vladali‘ (ESV) ili ‚upravljali‘ (NIV). Hebrejski shaphat, ‚suditi‘, znači ‚upravljati, voditi, vršiti vodstvo‘.“ (str. 23)

području. Nastavljajući Mojsijevu sudačku funkciju,[444] ona dijeli pravdu kao jedina članica najvišega izraelskog suda. I poput Mojsija[445] preuzima ulogu suca cijeloga naroda, jer ljudi dolaze k njoj iz cijele zemlje da riješe svoje sporove.

Poput ostalih velikih sudaca u Knjizi o sucima, Debora vodi Božji narod u vojnu pobjedu. Poput Samuela, koji je postavio Šaula da krene u boj, a da sam nije išao,[446] i Debora je planirala da sama zapravo ne ide u boj. Umjesto toga, zapovijeda Baraku da okupi izraelsku vojsku kako bi porazio tlačitelje.[447] Zatim strateški usmjerava planove vojnoga pohoda: uključujući veličinu vojske, položaj koji trebaju zauzeti i točan trenutak napada.

Neprijatelj na kojega cilja jest Jabin, koji ne tlači cijeli Izrael, nego samo sjeverna plemena. Iako živi na jugu, ona dovoljno zna o Jabinovoj moći da povjeri Baraku, i samomu sjeverniku, da ga porazi. Barak se toliko divi njezinoj strateškoj briljantnosti da je moli da stoji uz njega na bojišnici. Ne traži od nje da se i sama lati oružja, nego samo da ga savjetuje odande gdje se otvoreno vidi bitka dok se bude odvijala. Spreman za boj, Barak je vojni zapovjednik, a ona djeluje kao vrhovna zapovjednica. Ona mu proročki jamči pobjedu i daje zapovijed: „Idi", i on ide.[448] Divno je to što im Bog daje pobjedu koja donosi četrdeset godina mira.[449]

Neposredno nakon pobjede u bitki, s Barakom kao partnerom u pjevanju, ona poučava sav Božji narod pjesmi koju je napisala. Poput Mirjam, koja je stoljeće ili dva prije hvalila Boga što je izbavio svoj stjerani narod,[450] njih dvoje pjevaju o tome kako im je Bog donio pobjedu. Pjesma hvali Boga, ali i odaje čast Debori kao jednomu od Božjih oruđa u pobjedi, zajedno s Barakom. Pjevaju o tome kako „kad [vođe] u Izraelu preuzmu vodstvo, kad se narod dragovoljno prinese, [svi neka] slave Gospodina".[451] Vođe na koje misle očito su oni sami – pjesma dalje kaže: „Seljaci u Izraelu nisu se htjeli boriti; oklijevali su dok nisam ustala ja, Debora, dok nisam ustala, majka u

444. Pnz 17,8-13
445. Izl 18,13
446. 1 Sam 10,1
447. Suci 4,6
448. Suci 4,14
449. Suci 5,31
450. Izl 15
451. Suci 5,1-2. NIV rabi riječ „princes" (knezovi) umjesto „leaders" (vođe), čime isključuje samu Deboru, a ipak se ona u svojoj vlastitoj pjesmi u 5,8 prikazuje kao izbaviteljica. Mislim da ESV i NLT riječju „leaders" (vođe) bolje pogađaju značenje.

Izraelu."[452] Dok slušamo narod kako pjeva zajedno, i danas smo nadahnuti da odajemo čast onim vođama, uključujući žene, koji su dobro vodili.

Udana za Lapidota, ona nije neudana žena koja se može usredotočiti isključivo na svoju službu Bogu i narodu. Ipak, uočavamo redoslijed u Pismu: ona je najprije proročica, a zatim žena. Čak i u patrijarhalnoj kulturi u kojoj je možda bilo normalno biti podređena svojemu mužu, ni ona ni itko drugi u priči nema nikakve dvojbe o tome da ona vrši vlast nad muškarcima.

U svojoj se pjesmi naziva „majkom u Izraelu". No njezina majčinska narav ne umanjuje njezino javno vodstvo; naprotiv, daje mu osobit pečat. Za razliku od uobičajene gladi za slavom kod mnogih ratnih vođa, Debora želi vojnu slavu predati drugomu. Ipak, ni tu točku o njezinoj majčinskoj naravi ne treba prenaglašavati – u njezinoj težnji za vojnom pobjedom svojega naroda, sućut koju bi netko mogao očekivati od žene ne vidi se u njezinoj pjesmi, u kojoj se ruga slomljenim majkama palih neprijateljskih vojnika koji se ne vraćaju kući.[453]

Premda je vrlo sposobna u svemu, ona ipak prepušta važne zadaće drugima. Baraku nudi zadaću da sam krene u boj, možda zato što misli da je borba, zbog veće fizičke snage muškaraca, muški posao. Budući da joj je Bog zajamčio pobjedu, želi Baraku dati čast da to učini bez nje. No Barak bi je radije imao uz sebe u boju, pa ga ona tada upozorava da će sada dio ratne slave, koja obično pripada muškarcima, morati podijeliti sa „ženom" – to je proročka aluzija i na nju samu i na drugu ženu, Jaelu, koja će ubiti Jabinova vojskovođu.[454]

Kakva zapanjujuća priča! U kulturi koja uzdiže muškarce, evo žene koja je Božja glasnogovornica i koju rado slušaju i vojskovođe i obični ljudi.

Stručnjaci komplementaristi, koji su, čini se, odlučni potkopati Deborin zakoniti, Bogom dani autoritet nad muškarcima, obično to čine trima

452. Suci 5,8
453. Suci 5,28-30. Zapravo, u Deborinoj potresnoj pjesmi majka bez sina zatim saznaje da bi njezine kćeri uskoro mogle biti odvedene u ropstvo.
454. Suci 4,21. Poput Baraka i Debore, i njoj se odaje čast u Deborinoj pjesmi u Suci 5,24-26.

argumentima: tvrde da je njezino vodstvo privatno, a ne javno;[455] da Bog izabire Deboru zato što su muškarci u zemlji pasivni, pa ih time želi posramiti;[456] i da Debora priznaje Baraka kao pravoga vođu.[457] Nijedan od tih argumenata zapravo ne drži vodu. Ono što ovaj odlomak pokazuje jest da žena, po Božjem izboru, vodi Božji narod, uključujući muškarce, i u vjerskom i u građanskom području. Time ona utire put pobožnim, darovitim ženama danas koje bi mogle biti pozvane da vode u jednom ili u oba područja.

Neki stručnjaci priznaju samo njezinu građansku ulogu. Grudem, ne priznajući njezinu ulogu vrhovne zapovjednice, njezin sudački rad uspoređuje s radom savjetnika ili današnjega građanskog suca. Drugi stručnjaci komentiraju samo njezino duhovno vodstvo. Matthew Henry, puritanski komentator, niječe njezinu društvenu ulogu i kaže: „Sudila je ne kao kneginja, po građanskoj vlasti koja joj je bila povjerena, nego kao

455. Ističu da ona djeluje kao sudska posrednica malim skupinama ljudi koji dolaze k njoj kući i da Baraku zapovijeda osobno. No time se ne prepoznaje da je njezina uloga javna čak i kad ima posla s pojedincima te da izdaje zapovijed koja dovodi do toga da se 10.000 muškaraca lati oružja. Ona također predvodi mnogo veću zajednicu u slavljeničkoj pjesmi u kojoj svi pjevaju o njezinu Bogom određenom vodstvu. Razlog zbog kojega ti stručnjaci iznose taj argument jest to što pokušavaju uskladiti Deborino vodstvo nad muškarcima sa svojim pogrešnim tumačenjem 1 Tim 2,12, prema kojemu, kako kažu, žena ne smije javno voditi muškarce. Te se razlike čine nategnutima i proizvoljnima.

456. No ništa u priči ne pokazuje da muškarci odbijaju uloge proroka, sudske vlasti ili vojnoga stratega. Barakov se otpor ne odnosi ni na jednu od tih uloga – jedino ga je strah povesti pohod u boj bez Debore, zbog čega je kulturno kažnjen time što ratnu slavu mora dijeliti s Deborom i Jaelom. Ako išta znamo o Božjem izboru vođa, to je da radije izabire neočekivanu osobu. Primjerice, iako je prvi sudac, Otniel, uzorni sudac, svaki od triju sudaca koje Bog izabire nakon njega pokazuje Božju sklonost iznenađenjima. Ehud je „ljevak“ – što znači da može iznenaditi prosječnoga borca, izvježbanoga za borbu protiv ratnika koji je obično dešnjak. Gideon je bojažljiv i iz neugledne loze. I, naravno, Debora je žena, teško prva osoba od koje bi itko očekivao da izvojuje vojnu pobjedu. Za sav Božji narod nakon toga vrijedi: trebali bismo biti skloni prihvaćati Božji neočekivani izbor vođa. Ne bismo smjeli odbacivati voditeljice ništa više nego što bismo odbacivali vođe ljevake ili bojažljive vođe iz zakinute sredine.

457. Grudem u „Evangelical Feminism“ (pogl. 4) to dokazuje time što mu ona kaže da okupi vojsku, čime, prema njemu, potvrđuje „ispravnost muškoga vodstva“. Dodaje da isto dokazuje i to što ga ona prekorava zbog njegova inzistiranja da ona pođe s njim u boj. No sve je to samo izvedeno zaključivanjem. Mnogo bolje odgovara objašnjenje da ona s pravom shvaća kako je vođenje vojske u fizičku bitku prikladnije za muškarce. Ona je žena i stoga nije prikladna za vojnu operaciju u kojoj je snaga bila ključna. Nema težnju da fizički predvodi bitku i vjeruje da je fizička bitka slava muškaraca. Barak, naravno, vodi, ali i njegovo mu je vodstvo povjerila ona. Njezina željena strategija (kao i Samuelova) bila je da bude vrhovna zapovjednica koja upućuje vojnoga zapovjednika da vodi rat. No ona je i dalje vođa koja ima nadzor. Nije predala svoje vodstvo – uputila je muškarca da izvrši njezino Bogom dano vodstvo. Čak i kad bi se moglo pokazati da ona priznaje Baraka kao pravoga vođu (a ne može se), njezina uloga najviše sudske vlasti u zemlji očita je i prije nego što uopće upoznamo Baraka.

proročica i kao Božja usta za njih, ispravljajući zloporabe i otklanjajući pritužbe, osobito one koje su se ticale štovanja Boga."[458] I Grudem i Henry ne vide da ona hodi u vjerskom *i* društvenom vodstvu (uključujući političko, sudsko i vojno područje) nad izraelskim narodom.

Ova je priča snažan presedan. Ono što je dovoljno jasno jest da ni Bog ni drevni Hebreji nisu smatrali žensko vodstvo samo po sebi odvratnim. Ovdje imamo ženu koja sposobno vodi cijelu zajednicu, uključujući njezine najsnažnije muškarce.

Ono što Deborinu službu čini osobito važnom za današnje okruženje službe jest to što je Božji izbor sudaca/izbavitelja jedan od najboljih starozavjetnih primjera vrste vođa kojima se Bog može služiti danas. To je zato što Bog ni u jednom od tih slučajeva nije ograničen institucijama vezanima uz kulturu, kao što je muško pravo prvorođenstva u slučaju patrijaraha, ili podrobni Mojsijev zakon za instituciju svećenstva, ili uobičajena drevna bliskoistočna, geopolitička institucija muškoga kraljevanja. Nasuprot tomu, imenovanje svakoga suca temelji se na pozivima i darovima koje daje Duh, a ne na najpopularnijem ili najvjerojatnijem izboru drevnoga društva. Divno je to što je od šest glavnih izbavitelja u Knjizi o sucima Debora vjerojatno najuspješnija od svih – ona nije samo najviša političko-vojna vođa u zemlji, nego i proročica i najviša sudska vođa.

Oni stručnjaci komplementaristi koji to priznaju ipak tvrde da je ona iznimka koja potvrđuje pravilo da muškarci trebaju voditi Božji narod. No ništa nas u tekstu uopće ne usmjerava u tom smjeru. Ne, ona *nije* iznimka koja potvrđuje pravilo. *Naprotiv, njezino iznimno vodstvo dokazuje da takvo pravilo ne postoji, a zacijelo ne u Božjem umu.* Ona prkosi takozvanom „obrascu" muške upravljačke vlasti za koji mnogi stručnjaci komplementaristi tvrde da postoji u Božjem umu. To što je Bog u patrijarhalnom svijetu izabrao ženu za tako značajno vodstvo posve je izvanredno. To djeluje kao „novum" (nešto novo i neočekivano u priči ili tekstu) koji izvorne čitatelje Knjige o sucima (a i nas) navodi da posve preispitaju svoje pretpostavke o Bogu, spolu i vodstvu. Drevnom čitatelju Knjige o sucima bilo je kulturno očekivano čitati o muškarcu koji vodi, dok je iznenađujući detalj bio sama „poruka". Ako ne vidimo ono što su oni vidjeli u ovom izvještaju o Debori, pa onda pogrešno

458. Izvor: www.bit.ly/3bIr6am

stavimo duhovno vodstvo u istu kutiju s muškim spolom, na kraju samo pokušavamo Boga strpati u kutiju.

Bog koji se prilagođava

Ostavimo li po strani Huldu, Mirjam, Esteru i Deboru, ostaje pitanje: zašto Bog u Starom zavjetu uglavnom bira muškarce za vođe?

Stručnjaci komplementaristi često nabrajaju muške starješine, muške poglavare rodova, muške patrijarhe, muške kraljeve i tako dalje u Starom zavjetu, kao da Bog uspostavlja normu za sva vremena da samo muškarci smiju voditi. No taj zaključak promašuje nešto ključno u Božjem otkupiteljskom djelovanju: Izrael nije sam smislio nijednu od tih uloga – svi su narodi drevnoga Bliskog istoka imali muške starješine, muške poglavare rodova, muške patrijarhe i muške kraljeve. Ne smijemo pretpostaviti da je Bog, dopuštajući Izraelu da se povede za drugima, to odobravao kao nekakav opći ideal. Duljina Biblije i golemo razdoblje koje obuhvaća pokazuju da se Božje otkupljenje palog svijeta događa *polako*. Dok se Bog objavljuje otkupljenim zajednicama i po njima nevjerničkom svijetu, primjećujemo da se često prilagođava neidealnim, a ponekad i posve groznim kulturnim stvarnostima, a pritom u njih sije sjeme koje će s vremenom dovesti do njihova otkupljenja.

Drevni Bliski istok bio je jednako izrazito patrijarhalna kultura kao što je to Bliski istok danas. Zato su poglavari rodova i plemena u Starom zavjetu uvijek bili muškarci, a nigdje se ne spominje žena na čelu plemena ili roda. Božji narod u Starom zavjetu jest obitelj Abrahama, Izaka i Jakova. Kad Mojsije želi podijeliti vlast glavarima obitelji i plemena, izabire 70 starijih muškaraca, nazvanih „starješine". Kad smo već kod „starješina", sjetimo se i da su muške starješine sjedile na gradskim vratima – ali vidite, to je bio uobičajeni oblik vodstva u širem svijetu: i Egipat je, primjerice, imao „starješine".[459]

No Božja objava i njegovo djelovanje u postojećoj kulturnoj praksi patrijarhata nisu ništa više opće odobravanje patrijarhata nego što je to, recimo, podizanje dvanaestorice patrijarha, Jakovljevih sinova, *kroz kulturnu praksu mnogoženstva*. Znamo da je mnogoženstvo pogrešno, a ipak mu se Bog prilagodio do te mjere da dvanaest Izraelovih plemena za svoje osnivače ima

459. Post 50,7

muškarce koji imaju istoga oca, ali više od jedne majke. Isto je i s ropstvom, kao što smo vidjeli u 9. poglavlju. To što je Bog djelovao u narodu kojemu su mnogoženstvo, ropstvo i patrijarhat bili norma ne znači da Bog idealizira ili odobrava ijednu od tih praksi. U dugom procesu u kojem Bog postupno objavljuje sebe i svoje otkupiteljske namjere za cijeli svijet, očito je spreman podnositi stvari kojima na kraju obećava stati na kraj.

Ipak, čak i kad bi Bog u Starom zavjetu doista uvijek birao samo muškarce za vođe (a nije), ne bismo smjeli pretpostaviti da opći kulturni obrazac treba prenijeti na Isusovu Crkvu. Razlog je ovaj: Božji narod prije Isusova dolaska bio je doslovni narod, ali je nakon njegova dolaska, a osobito nakon progona prve crkve u Jeruzalemu, poprimio nov oblik. Božji plan, sada otkriven, jest da crkve ne postoje *kao* narod, nego kao živa zajednica *unutar* naroda diljem svijeta. Budući da više nije geopolitički narod, današnji Božji narod nema potrebe za drevnim ulogama vodstva poput kraljeva, poglavara rodova, velikih svećenika ili nacionalnih proroka. Novi zavjet uglavnom naglašava diskontinuitet između vjere pod Starim i pod Novim savezom. Zanemarujući tu činjenicu, komplementaristi iznose još jedan argument iz Staroga zavjeta za muško vodstvo kao normu kojoj Bog daje prednost.

Svećenici muškarci

Tri velike službe Staroga zavjeta jesu prorok, svećenik i kralj. Iako znamo za proročice i za moćne kraljice kojima se Bog služio, jedina služba koja je nedvojbeno bila pridržana muškarcima, bez ikakvih iznimaka, bila je služba svećenika.

Neki stručnjaci komplementaristi od toga rade veliku stvar: „Ako se prihvati da u Starom zavjetu postoje iznimke u svim ulogama vodstva osim kod svećenika, onda zacijelo postoji obrazac: Bog ženama otvara sve vrste vodstva, osim jedne. U tom su smislu svećenici iznimka u Starom zavjetu, a starješine u Novom zavjetu.“[460]

Sasvim nedavno drugi su stručnjaci tom argumentu dali dodatnu snagu s još dva argumenta, od kojih svaki povezuje upravo starozavjetne svećenike i crkvene starješine. Prvo, ističu da je vodećim svećenicima, Aronu i Leviju, rečeno da narod poučavaju Mojsijev zakon[461] – što donekle odgovara

460. Craig Blomberg, „Two Views of Women in Ministry“
461. Lev 10,11; Mal 2,7

starješinama koji moraju biti „sposobni poučavati“.[462] Drugo, naglašavaju da su svećenici bili čuvari svetišta i njegovih dobara, što je usporedivo sa službom današnjih starješina, koji trebaju biti duhovni i moralni čuvari crkve.

Kako odgovoriti na te argumente?

Iako su svećenici bili muškarci, ne smijemo zaključiti da je Bog odobravao patrijarhat, osobito zato što Pismo to ne kaže. Možda su postojali posebni razlozi, nama možda nespoznatljivi, zašto su samo muškarci bili svećenici. Postoje tri uvjerljiva razloga zašto su žene bile isključene iz službe u svetištu. (Kad bih se morao kladiti samo na jedan od njih, bio bi to prvi.)

Prvo, Mojsijev je zakon žene za vrijeme mjesečnice smatrao obredno nečistima pa im četvrtinu svakoga mjeseca nije bilo dopušteno ni kročiti u hram. Danas bismo se tome možda podsmjehnuli, ali u religioznoj mašti drevnih Izraelaca to je bilo itekako važno. Mojsije je zapovjedio: „Kad žena ima svoje redovito krvarenje, nečistoća njezina mjesečnog razdoblja trajat će sedam dana, i tko god je dotakne, bit će nečist do večeri. … Tko god dotakne bilo što na čemu ona sjedi, bit će nečist; neka opere svoju odjeću i okupa se u vodi, i bit će nečist do večeri.“[463] Zbog toga bi bilo neprikladno da žene budu svećenice u obrednoj službi, osim ako bi se rasporedi službe slagali prema njihovim promjenjivim menstrualnim ciklusima, što je, naravno, posve nategnuta zamisao.[464]

Drugo, svećenice su mogle izazvati poistovjećivanje sa svećenicama poganskih religija koje su bogoštovlje spajale s prostitucijom.[465] Treće, svećenici su morali biti tjelesno snažni. Morali su tjelesno braniti hram, a bude li potrebno, i pogubiti svakoga tko bi nezakonito ušao u njega;[466] cijeli su dan rasijecali i nosili životinje; a u prvih 300–400 godina postojanja svetišta svećenici su morali iznova rastavljati i nositi cijelo svetište i sav njegov namještaj s mjesta na mjesto. U tom je smislu isključivanje žena iz svećeništva

462. 1 Tim 3,2
463. Lev 15,19.22
464. Hvala Bogu, Isus je došao da stane na kraj tim propisima o čistoći: sjetite se dvaju uzastopnih čuda, uskrišenja Jairove kćeri i ozdravljenja žene koja je bolovala od krvarenja, u kojima je Isus, prema Mojsijevu zakonu, postao nečist zbog dodira s njima. U oba slučaja Isus ono što je nečisto čini čistim.
465. Što zabranjuje Pnz 23,18 – Bog je Izraelu više puta zabranio da i samim izgledom stvara dojam kako slijedi nemoralne prakse okolnih naroda.
466. Br 18,7

u hramu bilo jednako prirodno ograničenje kao i isključivanje žena iz izraelske vojske.

No ima nešto još temeljnije što treba reći o pokušaju da se muški spol svećenika upotrijebi kao presedan. Upravo je Mojsijev obredni zakon propisivao da svećenici trebaju biti muškarci. Kao što je primijetio sam Isus,[467] Mojsijevi zakoni nisu propisivali idealno društvo, nego su bili ustupci učinjeni u nesavršenom društvu. Činjenica da su samo muškarci bili svećenici (i to, valja primijetiti, samo iz jednoga plemena) stoga nema nikakvu težinu za naše pitanje o vodstvu u današnjoj crkvi. To je bilo pravilo za drugu kulturu i drugi savez. Kao vjernici Novoga saveza nismo pod Mojsijevim zakonom. Postati svećenikom nije imalo nikakve veze s nečijim darovima ili pobožnošću, nego samo s tim da se netko rodio kao muškarac u Levijevu plemenu i da je imao sreću da nema tjelesnih nedostataka; stoga njihova služba nije preteča duhovnoga vodstva.

Sve to znači da je tvrđena veza između starozavjetnoga svećenika i novozavjetnoga pastora vrlo slaba. Tjelesna obrana nekoga posjeda nešto je sasvim drugo od duhovnoga i moralnoga čuvanja jednoga naroda:[468] ono prvo ima veze s tjelesnom snagom, koja je svojstvena muškarcima, a ono drugo s duhovnom zrelošću i dubinom u nauku, koje nisu ograničene na muškarce. I dakako, svećenici su u Starom zavjetu, poput današnjih pastora, poučavali Božju riječ, ali su za njezino poučavanje bili odgovorni i proroci, vladari i roditelji – uloge koje su uključivale i žene.[469]

Najvažnije je to što, prema Petru i piscu Poslanice Hebrejima, svećenici uopće nisu bili preteče pastora, nego Isusa, savršenoga svećenika koji samoga sebe prinosi kao savršenu žrtvu,[470] i svih vjernika, *i muškaraca i žena*, koji su „sveto

467. Mt 19,8

468. Nedavno je jedan teolog komplementarist pokušao ojačati taj argument dodajući mu Adamovo čuvanje vrta. Ističe da je muškarac Adam trebao biti svećenik i čuvar vrta-hrama, da su svećenici muškarci trebali čuvati fizički hram te da stoga starješine muškarci trebaju čuvati crkvu-hram. Iako teološki postoji veza između vrta-hrama, fizičkoga hrama i crkve-hrama (to su mjesta u kojima Bog prebiva), tvrđeni obrazac ne stoji iz tri razloga. Prvo, Bog daje Evu Adamu kao snažnu pomoćnicu da s njim zajedno skrbi za vrt-hram (Post 2,18), pa je Adamov muški spol nebitan. Drugo, prema Novom zavjetu Adam nije preteča crkvenih pastora, nego Isusa, posljednjega Adama (1 Kor 15,45), a i svih ljudi u Kristu, i muškaraca i žena, koji trebaju služiti kao svećenici u Božjem domu (1 Pt 2,5). Treće, Adam je nad vrtom koji čuva i nije njegov dio, kao što su i svećenici nad hramom, dok pastori nisu nad crkvom-hramom, nego su njezin dio.

469. Osim toga, to što se spominje da su Levi i Aron (a ne cijelo svećenstvo) poučavali ne znači da je svaki svećenik bio učitelj.

470. Heb 8-10

svećenstvo, da prinose duhovne žrtve, ugodne Bogu po Isusu Kristu".[471] Novi zavjet nigdje izravno ne povezuje pastore sa svećenicima. Štoviše, jedno od velikih otkrića reformacije bilo je da starozavjetni svećenici uopće ne odgovaraju crkvenom kleru, nego svim vjernicima. Želimo li poništiti jedan od kamena temeljaca reformacije?

Vratimo se glavnoj misli ovoga poglavlja: ti sjajni primjeri žena koje su vodile muškarce, djelujući kao njihove *ezer kenegdos*, odnosno snažne partnerice, unatoč muškoj prevlasti koja je na drevnom Bliskom istoku bila norma, bljeskovi su budućnosti, dana kad će žene stajati uz muškarce u punom partnerstvu u Božjem djelu. Joelovo proroštvo o muškarcima *i ženama*, o sinovima *i kćerima* koji djeluju u punoj sili Duha,[472] prekrasno izražava to iščekivanje budućega, većega ustajanja žena koje će nositi plašt vodstva i propovijedanja. To ne bi trebalo nikoga iznenaditi: u Starom zavjetu nema ničega što bi dovodilo u pitanje mogućnost da Bog izabere žene za moćne službe vodstva i poučavanja u društvu i u crkvi. Štoviše, mnogi primjeri žena koje je Bog izabrao u drevnoj patrijarhalnoj prošlosti trebali bi nas navesti da očekujemo kako on ni u budućem izboru vođa neće biti pristran – a to uključuje i to jesu li nečiji kromosomi XX ili XY.[473]

Na kraju će prokletstvo biti potpuno poništeno: Adam više neće vladati nad Evom, nego će oni vladati jedno uz drugo, što je – ako želimo biti vjerni nauku Staroga zavjeta – Božji ideal jasno izrečen već u njegovu prvom poglavlju.

471. 1 Pt 2,5
472. Jl 3,1-2
473. Ili bilo koje druge varijacije za koje znanost može dokazati da postoje kod interspolnih osoba.

11

Moćne žene u evanđeljima

„Sva evanđelja pokazuju da su upravo Isusove učenice bile prve osobe koje su navijestile poruku o Isusovu uskrsnuću, koja je u ranoj Crkvi bila središnja za evanđelje.“ David Scholer[474]

Srećom, stručnjaci komplementaristi priznaju da je Isus uzdigao žene. Taj dio Isusove službe, uostalom, podupire komplementarno načelo da su žene stvorene s jednakom vrijednošću kao i muškarci. Međutim, *ti stručnjaci onda obično previde ili umanje način na koji Isus u evanđeljima ne samo da otkriva vrijednost žena nego i oslobađa službu žena.* To je pogreška. Kršćanstvo je u svojoj biti učenje da sve stvari, pa i žene i službu, gledamo onako kako ih gleda Isus.

Dio Isusove službe na koji svaki komplementarist jedva čeka istaknuti jest činjenica da je Isus izabrao samo apostole muškarce. Često se čini da je to sve što oni primjećuju u Isusovu gledanju na službu žena u evanđeljima. Zaključuju da Isus želi da žene služe, *ali ne i da vode*. Na kraju ovoga poglavlja pokazat ću koliko je pogrešno Isusovu *Dvanaestoricu* smatrati nekakvim predloškom za svako buduće vodstvo u njegovoj Crkvi. No u većem dijelu ovoga poglavlja opovrgnut ću samu zamisao da je Isus podupirao ideju službi pridržanih samo muškarcima. Iako evanđelja prije svega govore o Isusovoj službi, posve je izvanredno koliko prostora pisci evanđelja daju tome kako Isus oslobađa žene za službu i stavlja ih u prvi plan i u središte Božjega djela, *bez imalo obzira na to da ih zadrži u ikakvoj „sferi“ primjerenoj njihovu spolu.* U ovom ćemo poglavlju pregledati neke od žena kojima se Isus služio kao snažnim djelatnicama svojega kraljevstva. Počnimo s najznačajnijom.

474. www.fuller.edu/womeninministry/

Tko je prva osoba u povijesti koja je čula ime *Isus*? Tko je prvi čuo i povjerovao da je on Sin Božji koji dolazi spasiti svijet i koji će pokrenuti kraljevstvo u kojem će najmanji postati najveći? Tko je u novozavjetnom razdoblju prvi primio poruku koju Bog šalje i na koga je prvoga Božji Duh sišao u sili? Tko je prvi propovijedao (dobro, zapravo pjevao) propovijed o Isusu i njegovu kraljevstvu milosti koje sve okreće naglavačke? I tko je prvi trpio, točnije bio progonjen, zbog vjere u Božjega Sina? Još jedan trag: to je ujedno i prva osoba u koju je Isus došao i u kojoj je živio.

Naravno, govorim o Mariji, majci našega Gospodina.

Majka Marija

Iako je bila tinejdžerica niskoga položaja u opasnoj i okupiranoj zemlji, Marija u svojoj pjesmi objavljuje koliko je blagoslovljena jer Bog „zbaci silnike s prijestolja, a uzvisi ponizne“.[475] Dok se ona uzda u Boga i sluša ga (a ne muškarca ili kulturnu normu), on joj daruje vrijednost koju joj nijedan muškarac ni kultura nikad ne mogu oduzeti.

Augustin razmišlja o teološkom značenju toga što je Marija rodila Sina Božjega: „Gospodin Isus Krist, došavši osloboditi ljudska bića, i muškarce i žene određene za spasenje, nije se stidio muške naravi, jer ju je uzeo na sebe; ni ženske naravi, jer je rođen od žene.“[476] Lucy Peppiatt komentira taj Augustinov navod: „Kad je Bog izabrao doći na zemlju, izabrao je skrovitost ženske utrobe. Kad je Bog izabrao uzeti tijelo, izabrao je to tijelo uzeti od žene. … Po muškarcu nam se Bog objavljuje, a po ženi Bog uspostavlja vezu s čovječanstvom.“[477]

Dugo nakon što je Isus odrastao, Marija ostaje djelatna u služenju njemu i u spremnosti da zbog njega trpi: „Tko mu se drugi unosi u lice da mu kaže kako je ponestalo vina ili kako će upasti u nevolju ako nastavi vrijeđati vjerske vođe? Komu se drugomu probada duša dok gleda kako stražar probada bok njezina Sina onoga groznoga prvog Velikog petka – u ispunjenje proroštva koje joj je rečeno dok je Isus bio tek dijete, sigurno povijeno u pelene?“[478]

475. Lk 1,52
476. Citirano prema: Thomas Oden, Classic Christianity: A Systematic Theology, str. 266
477. Lucy Peppiatt, Rediscovering Scripture's Vision for Women, pogl. 2.

Tko je, nakon Isusa, učinio najviše za Božje kraljevstvo? Moj odgovor nije Abraham, ni Mojsije, ni David, ni Pavao. Bez ikakve dvojbe, to je Marija. Sumnjam da je u ljudskoj povijesti ikad postojala veća služba od nošenja Mesije u vlastitoj utrobi i od toga da ga se održi na životu dovoljno dugo da stane na vlastite noge.

Nije važan samo njezin sin, i ona je silna: obično mislimo na njezinu neznatnost i ranjivost, ali zaboravljamo da je ona snaga s kojom treba računati, i to tolika da je Ivan, zamjenski sin komu ju je Isus povjerio na brigu, proročki prikazuje kako preživljava borbu s demonskim crvenim zmajem dok rađa.[479]

Ana proročica

„Bila je i proročica Ana, [koja] se nije odvajala od hrama, nego je noću i danju služila Bogu postom i molitvom. Pristupivši u taj isti čas Mariji, Josipu i djetetu, zahvaljivala je Bogu.“[480]

Ana je prva osoba koja se u novozavjetnom razdoblju naziva proročicom. Štoviše, nemamo biblijskoga zapisa ni o jednom proroku koji je objavljivao Božju riječ u cijelih pola tisućljeća prije toga svetog trenutka. Izgubivši muža nakon samo sedam godina braka, ostatak života provodi u hramu. Kako godine prolaze, njezina bol za preminulim suprugom ustupa mjesto čežnji za Spasiteljem svijeta. Jednoga dana, kad Marija i Josip dođu u hram da posvete svoje dijete, njoj su dane oči da ga vidi, da ga doista vidi. Čekanje je napokon gotovo. Sva njezina razočaranja nestaju dok trenutačno provaljuje u hvalu i ispunjava svoju službu propovijedajući „o djetetu svima koji [iščekuju] otkupljenje Jeruzalema“.[481]

U hramskim predvorjima, divno nesvjesna ikakvoga komplementarnog nauka o tome da nije ovlaštena poučavati vjernike muškarce na vjerskom, javnom mjestu, ona podsjeća žene i muškarce vjere na proročka obećanja Pisma. Objavljuje im radosnu vijest o djetetu koje će biti kralj spasitelj – i sve to bez muža koji bi je „pokrivao“ ili stajao uz nju.

478. Lucy Peppiatt, Rediscovering Scripture's Vision for Women, pogl. 2.
479. Otk 12,1-6
480. Lk 2,36-37
481. Lk 2,38

Žena na zdencu

Ako bilo kojega čitatelja Biblije pitate tko je bio prvi kršćanin koji je Isusa objavio kao Mesiju velikom mnoštvu ljudi, s velikim evangelizacijskim uspjehom, vjerojatno će reći da je to bio Petar na dan Pedesetnice. No netko ga je u tome pretekao za nekoliko godina.

U 5. poglavlju govorio sam o tome kako Isus vodi teološki razgovor nasamo sa ženom Samarijankom – najduži takav zabilježeni razgovor koji imamo. Ovdje želim istaknuti da ona ne samo da povjeruje da je on Mesija; *ona postaje i prva evangelistica koja predvodi svojevrsno javno probuđenje*.

To je izvanredan preokret jednoga života. Kad joj se Isus predstavi tražeći vode, ona je samo još jedna žedna duša. Ujedno je na samom dnu društvene ljestvice u svojem gradu. Žene su obično dolazile na zdenac rano ujutro, i to zajedno s drugim ženama, ali evo nje – posve same i to u podnevnoj žezi – što je znak njezine stigme u očima drugih žena, koje su je vjerojatno ogovarale jer je ulazila u veze i izlazila iz njih s previše muškaraca.

Isus, međutim, razgovara s njom. S njom vodi teološki razgovor. Pritom ona postupno doživljava kako joj se on objavljuje, dok se i ona sama otkriva njemu. Kad Isus dovede razgovor do vrhunca riječima „Ja sam Mesija“, ona otpije gutljaj Žive vode koji čisti, ostavi svoje staro vjedro i otrči natrag u grad da drugima ponudi istu vodu koju je upravo sama primila. Piše: „[A] žena ostavi svoj vrč, ode u grad i reče ljudima: ‚Dođite i vidite čovjeka koji mi je rekao sve što sam ikad učinila! Da nije on Mesija?‘ Oni izađoše iz grada i krenuše k njemu.“[482]

Posljedica je ta da su „[m]nogi … povjerovali u njega zbog riječi žene koja je svjedočila“. Nakon što su sami susreli Isusa, rekli su ženi: „Više ne vjerujemo samo zbog onoga što si ti rekla; sada smo sami čuli i znamo da je ovaj doista Spasitelj svijeta.“[483] Ona nije samo prva osoba u povijesti koja je čula riječi „Ja sam Mesija“, nego je, nakon Ane, prva koja je to otkriće razglasila svakome tko ju je htio slušati, bili to muškarci ili žene! Isusov izbor i čast koju joj je

482. Iv 4,28-30
483. Iv 4,39-42

iskazao znače da njezin identitet izopćenice ustupa mjesto visokom položaju Isusove glasnice.

Oni stručnjaci koji umanjuju njezinu evangelizacijsku službu – „samo je podijelila svoje svjedočanstvo" – previđaju činjenice: otišla je i pronašla ljude; riječima je ljude usmjerila k Isusu; i objavila je da je on Mesija, tako da su oni povjerovali u Isusa. Isus se čak njezinim primjerom, upravo dok se događa, služi u kratkoj pouci o evangelizaciji svojim učenicima. Nakon što je mnoštvo usporedio s poljem zrelim za žetvu, upućuje na nju riječima: „*Već sada* žetelac … skuplja plod za vječni život."[484] Njegova propovijed završava dok se evangelistica penje uzbrdo prema Isusu, a za njom njezini novi prijatelji. Učenici su se možda ranije „čudili što razgovara sa ženom"[485] (r. 27), ali koliko su se tek više morali čuditi kad su vidjeli kako je njezina evangelizacijska služba odmah pokrenuta na način koji je nadmašio bilo koju njihovu u to vrijeme.

Marta svjedokinja

Kad čujemo ime „Marta", mnogi se od nas sjete kako je jednom pogriješila, kad ju je Isus ukorio jer je propustila priliku da je on poučava, izabravši da mu bude kućna pomoćnica umjesto učenice. Njezina je pogreška bila u tome što mu je pripremala tjelesni obrok koji on nikad nije naručio, dok on njezinoj sestri poslužuje duhovni obrok.

Međutim, malo se tko od nas sjeti kako je ona drugom prigodom zadivljujuće dobro pogodila i kako se Bog njome služi da pouči svakoga tko danas ima Bibliju. Ivanovo evanđelje, više od drugih izvještaja o Isusu, prikazuje Isusove susrete nasamo s ljudima tako da svatko od njih spozna nešto ključno o njemu – i tu objavu otključava i nama čitateljima. Primjerice, otkriće žene na zdencu da je Isus Mesija sada se po Ivanovu evanđelju navješćuje ljudima i mjestima daleko izvan kruga njezinih sumještana iz prvoga stoljeća. Ona ipak nije jedina svjedokinja Isusa kojoj Ivan u svojem spisu daje prostor: i Marta svjedoči o nečemu ključnom u vezi s Isusom.

484. Iv 4,36
485. Iv 4,27

Kratka napomena prije nego što dođemo do nje: većina čitatelja Biblije zna koliko su važne te izjave svjedočanstva u evanđeljima. Najpoznatija je ona kad Isus pita svoje učenike: „Što vi kažete, tko sam ja?“, a Petar odgovara: „Ti si Mesija.“[486] Petrova izjava zapravo služi kao šarka koja spaja prvu polovicu Markova evanđelja (o tome tko je Isus) s drugom (o Isusovoj odlučnosti da za nas umre na križu). Što je još važnije, Petrovo priznanje jest stijena objave na kojoj se treba graditi Crkva.

Malo tko shvaća da se Ivan Martinom izjavom svjedočanstva o Isusu služi na isti način na koji se Marko služi Petrovom. U Iv 11 čitamo kako Isus dolazi i nalazi Martu kako plače za nedavno preminulim bratom. Isus joj kaže (i to je jedino mjesto u evanđeljima na kojem imamo nešto takvo): „Ja sam uskrsnuće i život. Tko vjeruje u mene, živjet će, makar i umro … Vjeruješ li ovo?“

„Da, Gospodine“, odgovara ona (a sada dolazi njezino priznanje), „*vjerujem da si ti Mesija, Sin Božji, koji ima doći na svijet*.“[487] Ivan zapisuje njezine riječi za buduće naraštaje – i upravo tako ono što ona vidi u Isusu i govori o njemu postaje čvrst temelj na kojem milijuni čitatelja Ivanova evanđelja mogu graditi svoj život i svoju vječnu sudbinu.

Isusov uži krug žena

Evanđelja imenuju 23 osobe u Isusovu užem krugu učenika. Tu su Dvanaestorica, Josip Just, Lazar, Nikodem i Josip iz Arimateje. Malo tko shvaća da su preostalih sedam imenovanih učenika sve žene: Marija, njegova majka, Marija Magdalena, „druga“ Marija, Marija iz Betanije, Ivana, Suzana i Saloma. Uzmimo za primjer ovaj odlomak:

Isus je putovao od grada do grada i od sela do sela, propovijedajući radosnu vijest o Božjem kraljevstvu. S njim su bili Dvanaestorica, a i neke žene koje su bile izliječene od zlih duhova i bolesti: Marija (zvana Magdalena), iz koje je izišlo sedam zloduha; Ivana, žena Kuze, upravitelja Herodova doma; Suzana i mnoge druge. Te su žene pomagale uzdržavati ih svojim vlastitim sredstvima.[488]

486. Mk 8,29
487. Iv 11,25-27
488. Lk 8,1-3

Ovaj odlomak upućuje na to da je Isus imao uži krug koji je bio širi od same Dvanaestorice, a mnogi su u njemu bili žene. Nakon što su iskusile Isusov oslobađajući dodir, te su se galilejske žene od vremena do vremena pridruživale Isusu i Dvanaestorici te s njima prevaljivale naporan put dolje u Jeruzalem.

Isus je te žene izabrao za svoje učenice, za suputnice u misiji i za pokroviteljice koje su misiju financirale iz svojih osobnih sredstava. U antičkoj kulturi primati pokroviteljstvo značilo je postaviti se u položaj ovisnosti i zaduženosti. Zato je Isus tim ženama zacijelo iskazao veliku čast.

U Lk 10 čitamo da je „Gospodin odredio još sedamdeset i dvojicu drugih i poslao ih dva po dva pred sobom u svaki grad i mjesto kamo je sam namjeravao doći". Primijetite da Isus nije samo okupio ljude koji su se zatekli nadohvat njegova glasa, nego je taj misijski tim posebno izabrao, a zatim pripremio. Vrlo je moguće da su mnoge, ako ne i sve žene iz njegova užeg kruga bile među 36 parova koje je Isus poslao u munjevit misijski pohod po židovskoj domovini.[489] Tako bi te žene – u poslušnosti Isusovim uputama – navješćivale prisutnost Božjega kraljevstva kućanstvima i selima koja su ih primala; hrabro osuđivale one koji su odbacili Isusov poziv i njegovu vladavinu; i pokazivale njegovu kraljevsku moć izgoneći zloduhe.

Ipak, neki stručnjaci tvrde da je prethodnica od 72 bila sastavljena samo od muškaraca, pozivajući se na to da je riječ „drugi" (grčki: *heterous*) muškoga roda. No to je nerazumijevanje načina na koji su antički govornici u jezicima usredotočenima na muškarce redovito upotrebljavali muški oblik riječi za opis mješovitih skupina. (Ista se riječ, na primjer, upotrebljava i za sve „hrome, slijepe, sakate, nijeme i mnoge druge [*heterous*]"[490] koji su bili položeni Isusu pred noge da ih ozdravi – a nema sumnje da su mnogi Iscjeliteljevi bolesnici bili žene.)

Kasnije će mnoge od tih žena iz Isusova užeg kruga postati glavne svjedokinje; bit će posljednje od njegovih učenika koje su otišle od križa

489. Malo je vjerojatno da je Isus pronašao neku drugu skupinu od 72 najodanija učenika koja ne bi uključivala većinu ili sve učenike imenovane u evanđeljima. Razlog zašto ipak nisam odlučniji u tvrdnji da su te žene bile uključene jest taj što je Isus, koji je u svojem pristupu misiji često bio strateški, možda uzimao u obzir da bi izrazito patrijarhalni Izrael lakše prihvatio javnu službu muškaraca.

490. Mt 15,30

onoga tragičnog petka; a bit će i prve koje su stigle na njegov grob na Uskrsnu nedjelju. Jedna od tih žena počašćena je više od ostalih.

Marija Magdalena

Vjerojatno ste dosad shvatili da je u srcu kršćanskoga evanđelja tvrdnja da je Isus, prema povijesnim činjenicama, bio razapet, pokopan i uskrišen od mrtvih. Ako sumnjamo u te povijesne događaje, onda sumnjamo u samo kršćanstvo.

Srećom, Isus se pobrinuo da svaki od tih znamenitih povijesnih događaja – njegovu smrt, ukop i uskrsnuće – vide mnogi ljudi. *Možda će vas ipak iznenaditi to što je za te svjedoke prvenstveno izabrao žene! Zapravo, samo su Marija Magdalena i njezine prijateljice bile svjedokinje svih triju tih događaja.* One su posljednje ostale kod križa, dugo nakon što su učenici muškarci pobjegli.[491] Neke su ga čak pomogle pokopati.[492] I bile su na grobu u zoru u nedjelju – piše da je „[a]nđeo rekao ženama: ‚Ne bojte se, jer znam da tražite Isusa, koji je bio razapet. Nije ovdje; uskrsnuo je … [I]dite brzo i recite njegovim učenicima: Uskrsnuo je od mrtvih.'"[493] Razmislite što to znači: nijedan apostol muškarac nije vidio kako Isusovo tijelo polažu u grob *i* tri dana poslije zatekao grob prazan. Umjesto toga, Bog povjerava Mariji i njezinim prijateljicama zadaću da budu svjedokinje svih tih događaja i da prenesu ono što su vidjele. Štoviše, velik dio te prve Uskrsne nedjelje te su žene bile *jedine nositeljice poruke o uskrsnuću na planetu Zemlji*. Razmislite o tome – u tom presudnom trenutku odvijanja najveće priče svemira cijela vjerodostojnost kršćanske vjere počiva u rukama tih nekoliko žena. Eto koliko Bog vjeruje ženama!

Od tih žena Isus je Mariji Magdaleni podario prvi stvarni susret sa sobom kao uskrslim Gospodinom: „Misleći da je on vrtlar, rekla mu je: ‚Gospodine, ako si ga ti odnio, reci mi kamo si ga stavio, pa ću ga ja uzeti.'" Kad je zatim Isus zazove po imenu, ona se okrene prema njemu i povikne na aramejskom:

491. Mt 27,55-56; Mk 15,40-41
492. Mt 27,57-61; Mk 15,42-47; Lk 23,50-56
493. Mt 28,5-6

„Rabbuni!“ (što znači: Učitelju). Tada Marija odlazi učenicima sa zapanjujućom viješću: „Vidjela sam Gospodina!“[494]

Moramo se zapitati: zašto je Isus izabrao žene, iako je znao da je svjedočanstvo žene manje vjerodostojno, ako ne i odmah odbačeno?[495] I zašto bi to učinio kad je znao da im ni učenici muškarci vjerojatno neće vjerovati? To se, usput rečeno, i dogodilo – Luka pripovijeda da „nisu vjerovali ženama, jer su im se njihove riječi činile kao besmislica“.[496] Naravno, kad se muškarci kasnije toga dana i sami susretnu s Isusom, shvate koliko je bilo glupo sumnjati u poruku žena. To što im Isus kasnije sasvim jasno predbacuje što nisu slušali svoje sestre[497] čini nedvojbenom pouku kojom nas muškarce želi poučiti, upravo na početku Crkve u svijetu: *naučite prihvaćati Božju riječ u ustima svojih sestara*. To što Isus taj presudni uvid utkiva u najvažniji dan povijesti i što ga pisci evanđelja bilježe znači da je to prvorazredna pouka koju mi, kasnije zajednice Kristovih sljedbenika, nikada ne smijemo zaboraviti.

S tim u vezi: koja je prva riječ izišla iz usta uskrsloga Gospodina?

To je: „Ženo …“

Nemojte to propustiti. Ivanovo evanđelje kaže nam da je Isus uskrsnuo „prvoga dana“, što upućuje na novo stvaranje. Isus ponovno proživljava priču o Adamu koji se budi iz svojega dubokog sna u vrtu i odmah nalazi Evu, koja ga oduševljava i koju naziva „ženom“, a kasnije „Evom … majkom svih živih“. I tako Marija Magdalena u tom trenutku *déjà vu* predstavlja sve žene u razdoblju novoga stvaranja koje treba slaviti kao glasnice koje donose život svakome komu objave da je Isus živ.

Eva je možda podbacila u vrtu prvoga stvaranja, kad je Adamu prenijela Sotoninu poruku koja porobljuje. *No u vrtu praznoga groba i novoga stvaranja prokletstvo je poništeno – Evina kći sada sinovima Adamovim nosi Božju poruku koja oslobađa.* I upravo tako u ovaj stari i slomljeni svijet provaljuje posve nov svijet – donoseći sa sobom slavnu mogućnost da žene stoje rame uz rame s muškarcima na prvim crtama Božje misije. Uskrsli Isus ženama ne daje samo

494. Iv 20,15-18
495. Na primjer, židovski rabinski zakon smatrao je da svjedočanstvo stotinu žena ne vrijedi koliko svjedočanstvo jednoga muškarca.
496. Lk 24,11
497. Mk 16,14

prvu presudnu službu u novom razdoblju stvarnosti uskrsnuća; on ih časti novom razinom jednakosti i mogućega utjecaja u službi. „Uzdizanje žena do uloge u službi znak je kraljevstva koje se probija, a pokazuje da je stari poredak prestao i da su započeli novi odnosi.“[498]

Marija ima i svojevrsnu apostolsku ulogu. U prvim poglavljima Djela apostolskih služba „svjedoka uskrsnuća“ postala je način označavanja apostola.[499] Apostoli su bili oni koji su susreli uskrsloga Isusa i koje je on poslao da drugima kažu radosnu vijest. Zato su crkveni oci Mariju Magdalenu od milja nazivali „apostolicom apostolâ“. N.T. Wright se slaže: „Ako je apostol [poslani] svjedok uskrsnuća, bilo je žena koje su taj naslov zaslužile prije ijednoga muškarca.“[500] Da budemo jasni: ona strogo uzevši nije dio Dvanaestorice, ali se čini da je, barem zasad, dio šireg kruga „poslanih“ koji su svjedoci Isusova uskrsnuća (to znači riječ apostol).

Zaključujemo: od dana kad je novo stvaranje osvanulo Isusovim dolaskom, očito je da Bog želi da istinu o Isusu ne naviještaju samo muškarci nego i žene. Ne samo nevjernicima, ne samo nasamo ili samo ženama, nego i (suprotno komplementarnom nauku) svakome tko ima uši da čuje – ženama *i muškarcima*, nevjernicima *i vjernicima*, nasamo *i javno*.

Zašto samo apostoli muškarci?

Još jedno opravdanje koje stručnjaci komplementaristi nude za isključivanje žena iz najviših vodstvenih timova današnjih crkava jest da je Isus, iako je cijenio ulogu žena u Božjem djelu, ipak njih isključio pri izboru svojih dvanaest apostola. Da budemo pošteni, ne pridaju svi komplementaristi tome toliku težinu: „Ne bismo tvrdili da je Isus, samo zato što je za svoje apostole izabrao Dvanaestoricu muškaraca, morao biti sklon tome da u crkvi starješine budu samo muškarci“,[501] pišu Piper i Grudem. Ipak, mnogi se time služe kao ozbiljnim argumentom. Oni koje sam čitao, a koji iznose taj argument, služe se više-manje istim osnovnim zaključivanjem, koje ću s poštovanjem pokušati svesti na njegovu bit:

498. Grant Osborne, Women in Jesus' Ministry, str. 289-90.
499. Dj 1,22; 2,32
500. www.bit.ly/3k5tah6
501. Recovering Biblical Manhood and Womanhood, str. 62

Dva su moguća razloga zašto je Isus za apostole, koji će kasnije voditi jeruzalemsku crkvu, možda izabrao samo muškarce. Prvi je da je poštovao društvene običaje u patrijarhalnoj kulturi. Drugi je da je budućoj Crkvi oprimjerio načelo da Božji narod vode samo muškarci. Znamo da Isus nije imao problema s rušenjem društvenih običaja (sjetite se kako je razgovarao sa ženom nasamo ili kako je služio u subotu), što znači da mora biti riječ o drugom razlogu. Stoga, slijedeći Isusovu praksu, samo bi muškarci trebali služiti u pastoralnim vodstvenim timovima crkava.

Na prvo čitanje to obrazloženje djeluje uvjerljivo. No pri pomnijoj analizi raspada se u prah.

Za početak, možemo se zapitati zašto se stručnjaci komplementaristi usredotočuju samo na muški spol apostola. Možemo li doista reći da Isusov obrazac za apostole treba odrediti obrazac svake mjesne crkve za to kakve pastore ili starješine izabire? Isus je izabrao dvanaestoricu. Trebaju li sve crkve imati dvanaestoricu? Izabrao je Židove, a ne pogane; trebaju li ih sve crkve u tome slijediti? Isus je izabrao slobodne muškarce, a ne robove; trebamo li siromašnima uskratiti uloge vodstva? Bili su mladi; što bi crkve s time trebale učiniti, jer tu nailazimo na zapreku: riječ „starješina" znači *stara osoba*? Problem koji ta pitanja otvaraju jest u tome da, ako Isusov izbor dvanaestorice židovskih muškaraca shvatimo kao doslovan predložak za sve kasnije izbore pastora ili starješina, onda moramo zaključiti i da Isus nije pristran samo po spolu, nego i po etničkoj pripadnosti (Židovi, a ne pogani) i po društvenom sloju (slobodni, a ne robovi). Vjerojatnije je da je njegov izbor dvanaest ljudi služio određenoj svrsi i određenom trenutku u povijesti spasenja.

Glavna slabost argumenta komplementarista jest u tome što *ne* postoje samo dva razloga zašto bi Isus izabrao muškarce – zapravo postoji vrlo jasan simbolički razlog, a možda i neki strateški razlozi da žene ne uključi u Dvanaestoricu.

Razmotrimo najprije simbolički razlog. Isus se vješto služio simboličkim djelima kako bi ispunio starozavjetne slike i obećanja o Mesiji koji dolazi. Na primjer, Isus se penje na goru da poučava svoje sljedbenike i hrani mnoštvo kruhom. Time pokazuje da je on pravi Mojsije, koji prima zakon na gori i vodi Božji narod da primi kruh s neba. Kad Isus na magarcu ujaše u glavni

grad, ispunjava Zaharijino proroštvo o poniznom Mesiji koji dolazi neprimjetno da uništi svoje ohole neprijatelje. Kad prevrne stolove u hramu, slikovito priopćuje kako Bog prijeti da će očistiti pokvarenost izraelskoga bogoštovlja. A i vrijeme i mjesto njegove smrti bogati su simbolikom – mogao je biti razapet bilo kojega dana i bilo gdje, ali umire za Pashe upravo u gradu u kojem se tisuće janjaca žrtvuju u spomen na to kako je Bog nekoć izbavio svoj narod iz tiranije i ropstva.

A sada moja poanta: *Isusov izbor dvanaestorice židovskih muškaraca možda je njegovo najupečatljivije simboličko djelo od svih*, koje bi oni upućeni u hebrejske spise prepoznali, čak i ako ga mi moderni ljudi ne prepoznajemo. Izabravši dvanaestoricu slobodnih židovskih muškaraca, Židovima onoga vremena pokazuje da pod svojim vodstvom iznova uspostavlja razjedinjeni i pali Božji narod. Prema Isusovu izričitom objašnjenju,[502] oni simboliziraju novi Izrael, odnosno dvanaest Izraelovih plemena, a posebno dvanaest Jakovljevih sinova od kojih potječe cijeli narod. Nije slučajno ni to da Isus na svojoj posljednjoj večeri[503] proglašava da je uloga Dvanaestorice suditi Izraelu – a to je događaj prepun simbolike kao malo koji.

Sve to znači da je Isus htio da Izrael shvati kako je *njegov mali tim od dvanaestorice židovskih učenika muškaraca prethodnica Božjega naroda u njegovoj mesijanskoj fazi*. Njegov izbor apostola *muškaraca* odgovara njegovoj odluci da ih bude *dvanaest*, a i da budu *Židovi* i *slobodni*.[504] On uopće ništa ne govori o bilo kakvom vodstvenom timu koji će kasnije voditi bilo koju mjesnu crkvu koja nastane. Štoviše, na jedinom mjestu na kojem Isus spominje mjesnu crkvu ističe duhovnu vlast danu cijeloj zajednici, a ne samo nekolicini vođa.[505]

502. U Mt 19,28 i Lk 22,30
503. Lk 22,14-30
504. Michael Bird u djelu „Evangelical Theology" objašnjava značenje ljudi na koje je Isus u početku usmjerio svoju misiju – Židova u Izraelu: „Broj 12 simbolizirao je 12 Izraelovih plemena. Međutim, svi su u Izraelu znali da židovskoga plemenskog saveza odavno više nema. Deset sjevernih plemena Asirci su u osmom stoljeću odveli u progonstvo, a dva preostala plemena otišla su u Babilon u šestom stoljeću i samo se ostatak vratio u Judeju. Velika je nada bila da će, kad osvane doba izbavljenja, ono donijeti ponovno sjedinjenje 12 plemena u obnovljenom židovskom kraljevstvu (npr. Iz 34,10; 43,5; 56,8). Izabravši 12 učenika … Isus je zapravo govorio da je obnova Izraela sada započela oko njega i njegovih 12 sljedbenika. Oni su bili prethodnica novoga Izraela. Zato je Isus izabrao 12 učenika da vladaju nad obnovljenim narodom (Mt 19,28 / Lk 22,30), zato je svoju službu usmjerio isključivo na Izrael (Mt 10,5-6; 15,24) i zato je izjavio da će uskoro mnogi doći s istoka i zapada da se pridruže tom znamenitom događaju (Mt 8,10-12 / Lk 13,28-30)."
505. Mt 18,17

Iz naše kasnije perspektive možda bismo više voljeli da je Isus svoj tim malo više izmiješao, ali moramo prihvatiti da simboličko značenje nije bilo toliko radi pogana (poput većine nas do kojih će evanđelje kasnije doprijeti u ostatku svijeta), nego radi Isusova izvornog misijskog polja – Židova, čiji je svjetonazor bio potpuno oblikovan hebrejskom Biblijom. Možda bismo više voljeli da je Isus pozvao šest muškaraca i šest žena, ili šest Židova i šest pogana, ili šest starih i šest mladih, ili šest robova i šest slobodnih, ali simbolika bi tada posve promašila one kojima je bila namijenjena.

Možda je najveći znak da je Isusu bilo stalo do simbolike, a ne samo do podizanja budućih vođa, činjenica da većina Dvanaestorice nakon samo nekoliko godina nestaje iz istaknute službe. Dakako, Petar, Ivan i Jakov i dalje su istaknuti vođe u Djelima apostolskim, ali ostali se apostoli više nikada ne spominju poimence. Još jedan dokaz da je simbolika imala prednost jest to što Petar u Dj 1 toliko žuri pronaći zamjenu za Judu. Ne zato što misli da 11 ljudi ne može obaviti posao koji može obaviti 12. *Nego zato što zna da je važno da Dvanaestorica muškaraca stanu pred Jeruzalem i pozovu ga k njegovu Mesiji.* Zato nam se kaže da je u prvoj propovijedi crkve gradu „Petar ustao s Jedanaestoricom“[506] dok je navješćivao evanđelje. Da je pisalo „Petar je ustao s Desetoricom“, simbolička poruka – Isusu toliko važna – bila bi izgubljena.

U početku Petar i Jedanaestorica djeluju kao vodstveni tim jeruzalemske crkve, ali također shvaćaju da je njihova zadaća navješćivati evanđelje Židovima kao prethodnica novoga Izraela, više nego služiti kao pastori nove crkve. Zato, kad im se posao poveća pa moraju rješavati i pastoralne izazove, dopuštaju crkvi da izabere sedmoricu vođa koji će zajedno voditi crkvu.[507] Ta odluka da se oslobode praktičnih vidova pastoralnoga vodstva potvrđena je činjenicom da nakon nekog vremena jeruzalemsku crkvu vode starješine, a ne apostoli. Primijetite da Djela apostolska jasno razlikuju Dvanaestoricu od tih kasnijih starješina.[508] Čovjek se onda pita zašto se stručnjaci komplementaristi, kad se Dvanaestorica toliko razlikuju od starješina, muškim spolom apostola služe kao argumentom za muški spol starješina.[509]

506. Dj 2,14
507. Dj 6,1-6
508. Vidi Dj 11,30; 15,2
509. Zapravo, Isus uopće ništa ne govori o starješinama budućih crkava. Jedine starješine o kojima ikad govori, i to mnogo, jesu zle jeruzalemske starješine koje će ga na kraju razapeti.

Kako se evanđelje počinje širiti izvan Izraela, Bog podiže širi krug apostola izvan Dvanaestorice, među njima Pavla, Barnabu i Silu. Ta šira skupina više ne nosi simboličku poruku svojstvenu Dvanaestorici. Stoga nije iznenađenje što je među njih ubrojena i jedna žena, Junija.[510] (Više o njoj u sljedećem poglavlju.)

Ostavimo li simboliku po strani, *možda je bilo i strateških razloga zašto je Isus u svoj tim od dvanaestorice izabrao samo muškarce.* Iako Isusu nije smetalo povremeno kršiti društvene običaje, to ne znači da je to činio nasumce. Isus je u svojim nastojanjima često bio *strateški* – na primjer, kad je davao caru carevo;[511] kad je odlučio u ranim fazama svoje službe ne isticati javno priznanje svojega mesijanstva; i kad je planirao postupno, fazu po fazu, zemljopisno širenje crkve u njezinoj misiji.[512] Isus je možda sam bio bezazlen kao golub, ali, živeći ono što je propovijedao, bio je i „mudar kao zmija" te stoga nije bio naivan, nego praktičan i strateški.

Budući da je Isusov misijski prioritet bio najprije doprijeti do Izraela,[513] vjerojatno je bilo strateški mudrije za apostole izabrati Židove nego pogane, a to je i učinio. Njegov izbor isključivo židovskih muškaraca bolje se uklapa u njegove neposredne prioritete da dopre do Izraela. Osim toga, izrazito patrijarhalni Izrael lakše bi prihvatio javnu službu muškaraca. Da su žene bile najviše, javne predvodnice pokreta, to bi vjerojatno bacilo nepotrebnu sumnju na vjerodostojnost novoga pokreta i njegove poruke u izrazito patrijarhalnom svijetu. (Sjetite se koliko su se Isusovi učenici opirali svjedočanstvu žene na dan uskrsnuća – koliko bi se tek više opirali oni koji nisu slijedili Isusa?) Zato su u Djelima apostolskim glavni javni svjedoci uskrsnuća apostoli muškarci.

Ne možemo biti sigurni, ali postoje i drugi praktični razlozi zašto je Isus možda izabrao muškarce: pozivajući učenike koji su ga zatim nazivali Rabbi, Isus se namjerno služio židovskom ustanovom rabinskoga odgajanja učenika, koja je bila isključivo muška stvar. Osim toga, prvotno apostolstvo uključivalo je napuštanje vlastite obitelji radi misije i vjerojatnost mučeništva, a to Isus možda nije htio tražiti od majki.[514]

510. Rim 16,7
511. Mk 12,17
512. Dj 1,8
513. Vidi Mt 10,5-6; 15,24.

Štoviše, ne bismo smjeli kao apsolutno uzeti nešto što u najboljem slučaju zaključujemo iz Isusove prakse. Isus nikada nije ništa rekao o spolu ljudi koji će kasnije voditi u crkvi koju je gradio. Zapravo, njegovo izričito učenje o vodstvu u crkvi, koje je postalo temelj prioriteta pastoralnoga vodstva u crkvama, usredotočilo se na prihvaćanje služenja kao temelja i težišta njihova vodstva.[515] Jasno je dao prednost i propovijedanju evanđelja i stvaranju učenika koji „drže sve što im je zapovjedio"[516] – ali vidite, nijedna od tih službi nije ograničena na muškarce, kao što nije ograničena ni na izvornu Dvanaestoricu.

Učitavati ideje i zaključke u Isusov izbor Dvanaestorice nespojivo je s načinom na koji je on snažno oslobodio žene za službu. To se temelji i na nedosljednom čitanju teksta (koje odlučuje zanemariti sve ostale svojstvene osobine Dvanaestorice osim njihova spola). Isus je bio radikalno za žene i za žene u službi, daleko više od ijedne javne osobe prije njega u povijesti. Sustavno je rušio patrijarhat koji je podrezivao krila njegovim sestrama i otvarao im vrata da uđu u uloge pridržane samo muškarcima, ako ih je onamo vodila misija. *Stoga komplementaristi griješe kad iz šutnje izvode razlog za njegovo isključivanje žena iz Dvanaestorice koji Isus nikad izričito ne navodi niti na nj upućuje. Proširivati takvo isključivanje kako bi se ženama za sva vremena zabranilo vodstvo grubo proturječi Isusovoj praksi da tako često prkosi patrijarhalnim normama oslobađajući žene za službu bez i najmanje brige o sferama primjerenima spolu.*

Žene prve

514. Na primjer, u Lk 14,26 ne spominje se ostavljanje muževa, nego samo žena i djece, a Isus je znao da će apostolstvo vjerojatno voditi u mučeništvo (prema crkvenoj predaji, jedanaest od dvanaest apostola umrlo je mučeničkom smrću). Iako su žene s vremena na vrijeme putovale s njim na nekim misijskim putovanjima (Lk 8,1-3), Isus je možda smatrao da bi bilo previše tražiti od majki, koje su u toj kulturi bile glavne odgajateljice djece, da trajno ostave svoju djecu i putuju s njim. Isus je znao da će neki od njegovih apostola s vremenom putovati daleko izvan Izraela. U antičkom svijetu žene su mnogo rjeđe putovale. Bile su u većoj opasnosti, a bile su i mnogo više vezane uz kućanske obveze i odgoj djece kod kuće. Stoga ne iznenađuje da postoje samo četiri imenovane žene za koje sa sigurnošću znamo da su putovale u dijelu Novoga zavjeta nakon uskrsnuća: Petrova žena, u kasnijem razdoblju njegove službe (jesu li djeca tada već odrasla?), Feba, bogata pokroviteljica koja si je nedvojbeno mogla priuštiti tjelohranitelje, te Junija i Priska, koje su obje putovale sa svojim muževima (djeca se ne spominju). Zanimljivo je da Ivan Zlatousti u 73. homiliji o Mt 23,14 spominje vrlo malobrojne žene, među njima i Prisku, koje su se na putovanja odvažile „s muževnom hrabrošću". U ono su doba misijska putovanja, kao i borba u vojsci, više odgovarala tjelesnoj snazi svojstvenoj muškarcima.
515. Mk 10,42-45
516. Mt 28,19

Iako se činjenica da je Isus izabrao 12 muškaraca, sama za sebe, ne može upotrijebiti kao potpora vodstvu žena, ne može se upotrijebiti ni kao argument protiv vodstva žena kad se otkrije razlog zašto je izabrao 12 židovskih muškaraca, a i način na koji je Isus oslobađao žene za službu bez obzira na ograničenja vezana uz spol koja su postojala u Izraelu prvoga stoljeća.

U svijetu koji je žene uvijek stavljao na posljednje mjesto Isus ih je tako često stavljao na prvo. Žena je bila prva koja je čula za njegovo utjelovljenje i propovijedala evanđelje;[517] prva obraćenica među Samarijancima i prva javna evangelistica;[518] prva obraćenica među poganima;[519] prva koja je primila objavu o Isusu kao „uskrsnuću i životu";[520] prva koja je shvatila središnje mjesto križa u Isusovoj misiji;[521] i prva svjedokinja Isusova uskrsnuća.[522] Stručnjaci komplementaristi mnogo polažu na to da je „Adam bio stvoren prvi, a onda Eva", pogrešno izjednačujući to što je netko prvi s tim da je on zakoniti vođa – a pitam se što misle o svim tim „prvima".

Ipak je crkva stoljećima braću Lava iz Judina plemena tretirala kao lavove, a njegove sestre pripitomljavala dok ne bi postale mačići. Unatoč dugoj, žalosnoj tradiciji u kojoj su se samo muškarci smatrali prikladnima za vladanje, našem su svijetu i našoj crkvi potrebni i kršćani i kršćanke koji će vršiti vlast u službi.

U svijetu koji je potiskivao žene Isusovo postupanje sa ženama i njihovo uključivanje bilo je tako zapanjujuće napredno da mi nema nikakvoga smisla da bi nas Isus *sada* pozivao da budemo nazadni – u vrijeme svjetske povijesti kad se darovi vodstva i poučavanja kod žena *napokon* slave i oslobađaju kao jednaki darovima muškaraca.

Osim toga, Isusovo oplemenjivanje ženskoga identiteta i službe jedan je od glavnih korijena današnjeg uzdizanja i emancipacije žena u društvu. Predlažem da bi kršćani to trebali isticati kao dugoročni učinak svojega evanđelja na društvo, a ne mu se opirati na temelju ma koliko manjkavih

517. Lk 1,32-35
518. Iv 4,7-42
519. Mt 15,21-28
520. Iv 11,23-27
521. Mt 26,7-11
522. Iv 20,16

argumenata koje komplementaristi iznose. Štoviše, gledati žene očima tih argumenata znači ne vidjeti žene onako kako ih je vidio Isus.

Uostalom, to znači i ne vidjeti ih onako kako su ih vidjeli mnogi u najranijim crkvama.

12

Moćne žene u ranoj Crkvi

„Dok se današnji vjernici razilaze oko ređenja žena, oko toga smiju li žene poučavati muškarce i slično, [Rim 16] pokazuje da bi takvi prigovori zbunili Pavla … [koji] nema problema sa ženama kao učiteljicama ili voditeljicama, navjestiteljicama ili misionarkama radosne vijesti. Jesu li žene u novozavjetnom razdoblju vršile službe koje će se kasnije smatrati crkvenim službama? Svi dokazi upućuju na to da je odgovor potvrdan.“ William Witt[523]

Prokrustova postelja

Jeste li čuli za *Prokrusta*? Prema grčkoj legendi, on je ugošćivao umorne putnike i dopuštao im da spavaju na krevetu u njegovoj kući. Dok su spavali, ili bi im rastezao udove ili bi im odsijecao stopala, sve dok im tijela ne bi savršeno pristajala uz njegov krevet. Odatle potječe izraz u području argumentacije, nazvan *Prokrustova postelja*, kad netko zauzme jedno stajalište o nekoj stvari, a zatim to stajalište silom prilagođava drugim izvorima informacija koji ga zapravo opovrgavaju. To čini tako da u te izvore informacija učitava ideje kojih u njima nema – bilo da ih rasteže, bilo da im odsijeca dijelove.[524]

Proučavajući komplementarne protuargumente biblijskim izvještajima o ženama u službi u Starom zavjetu, u evanđeljima i u ostatku Novoga zavjeta, bio sam zapanjen koliko se neumorno stručnjaci komplementaristi trude

523. William Witt, Icons of Christ, str. 99

524. To se češće naziva „pogreškom posebnoga zagovaranja“, pri kojoj netko, umjesto da prizna kako je neko ranije uvjerenje opravdano dovedeno u pitanje suprotnim podacima, pokušava te podatke „objasniti tako da nestanu“.

umanjiti ulogu i doprinos žena poput Mirjam, Hulde, Debore, Marije Magdalene, Febe, Priske i Junije. Naravno, to čine s razlogom. *Po mojem mišljenju, njihovo čitanje 1 Tim 2,12 jest Prokrustova postelja za sve žene u službi.* Pogrešno ga čitajući kao da kaže: „Ne dopuštam kršćankama da s autoritetom poučavaju kršćane muškarce ili da nad njima vrše pastoralnu vlast", služe se njime ne samo da ograniče službu žena danas *nego da ograniče i preoblikuju službu svake žene u Bibliji*. Jedno što komplementaristi ne mogu dopustiti jest vjernica u biblijsko doba koja čini upravo ono što, prema njihovu tumačenju, ne smije činiti: da se Bog njome služi da duhovno vodi ili poučava muškarca. Prije nego što se biblijski dokazi uopće valjano ispitaju, komplementarist je već odlučio da Debora nije mogla biti javna voditeljica Božjega naroda, ili da (kao što ćemo vidjeti u ovom poglavlju) Priska nije mogla zajedno sa svojim mužem biti pastorica i poučavati crkve, ili da Junija zapravo nije mogla biti apostolica pionirka, i to istaknuta.

U vlastitom proučavanju tih i drugih biblijskih žena uspio sam ih doista „vidjeti" tek kad sam shvatio da problem nije veličina njihove službe, nego proizvoljna veličina postelje koju predstavlja komplementarno tumačenje 1 Tim 2,12. To navodi stručnjake komplementariste na svakojake zaključke kojima biblijske podatke koji su nam dostupni „objašnjavaju tako da nestanu". Poslušajte, na primjer, kako Kevin De Young sažima Priskinu službu: „Možda je bila učena, mudra i utjecajna, ali nema naznaka da je nad muškarcima vršila učiteljsku vlast."[525]

Što god govorio tekst 1 Tim 2, moramo ga tumačiti u svjetlu ostatka Pisma, a to znači ozbiljno uzeti „otkupiteljski luk biblijskoga kanona, smjer Isusove službe i sliku života rane Crkve koju dobivamo od samoga Pavla".[526]

Dio onoga što me potaknulo da napišem ovu knjigu bila je želja da branim legitimne darove vodstva i poučavanja svojih sestara u crkvama danas i sutra. No dok sam proučavao kako stručnjaci komplementaristi kljaste darove vodstva i poučavanja žena u Bibliji, *otkrio sam da se u meni budi želja da branim i svoje sestre iz Pisma*.

Trebamo li vjerovati da je Priska, dok je poučavala jednoga muškarca, pazila da bude pod pokrivanjem svojega muža, ili da se to događalo nasamo i izvan službenoga kršćanskog sastanka, ili da nije govorila ni s kakvim autoritetom

525. Izvor: www.bit.ly/3nXd763
526. Tako kaže Amy Etikson. Izvor: www.bit.ly/2ZQo0Pj (str. 61)

u nauku, nego ga je umjesto toga uputila na pastore muškarce u crkvi koji su to najbolje znali? Trebamo li vjerovati da je Debora vodila tako da je njezino vodstvo ostalo privatno ili da se sklonila pod Baraka, koji je bio Božji pravi izbor za vođu? Ne, jednostavno čitanje odlomaka koji opisuju službe Priske, Debore i drugih pokazuje da su one ili grješno odstupale od Božje takozvane komplementarne sklonosti ili, mnogo vjerojatnije, *da te biblijske žene uopće nisu znale ni za kakvo božansko pravilo da žena ne smije muškarca duhovno poučavati ili voditi*.

Nema pastorica?

Pročitajte Djela apostolska i sigurno ćete primijetiti brojna spominjanja žena kao ključnih obraćenica u svakoj fazi širenja evanđelja u Jeruzalemu, zatim u Samariji, a onda, jedan po jedan, u europskim gradovima Filipima, Solunu, Bereji, Ateni i Korintu.[527] Međutim, budući da Luka priču o tim ranim crkvama pripovijeda tako da se *usredotočuje* najprije na službu Petra, vođe Dvanaestorice (u Dj 1-12), a zatim na Pavla, najuspješnijega iz šireg kruga apostola (u Dj 13-28), dok sporednu pozornost daje, na primjer, Stjepanu, Filipu i Barnabi, većina površnih čitatelja Biblije obično ne primijeti snažne službene uloge koje su imali drugi ljudi, uključujući mnoge žene.

Stručnjaci komplementaristi barem su svjesni većine tih ženskih doprinosa – *ono na što se umjesto toga usredotočuju jest to da nijedna od tih žena nije izričito imenovana kao starješina ili pastorica u crkvama*. Koliko god te žene učinile za napredak evanđelja ili rast crkve, kažu oni, te žene nisu vršile najvišu pastoralnu ili učiteljsku vlast u crkvi. Ili, njihovim vlastitim riječima – a evo Schreinerove prokrustovske izjave: „Služba žena u crkvi bila je zapažena i značajna, ali *nikada* nije istisnula muško vodstvo; umjesto toga, djelovala je kao potpora muškom vodstvu.“[528]

Na tu tvrdnju odgovaram u ovom poglavlju tako što pregledavam neke od snažnih doprinosa žena u ranoj Crkvi. Također ću izravno osporiti komplementarne tvrdnje da u Novom zavjetu *nije* imenovana nijedna žena koja je bila crkvena voditeljica; i da nijedna žena nije stajala rame uz rame s drugim muškarcima na najvišim razinama doprinosa kraljevstvu.

527. Dj 5,14; 8,12; 16,13-15; 17,4.12.34 i 18,2.
528. „Recovering Biblical Manhood and Womanhood“, str. 216.

Ali najprije kratko pojašnjenje pojmova „starješina“ i „pastor“. Ovisno o obliku upravljanja koji crkva danas ima, retke o pastorima i starješinama obično čitamo različito. Iako neke denominacije razdvajaju uloge „pastora“ i „starješine“, u ovom poglavlju polazim od toga da Novi zavjet pojmove „starješina“, „pastor“ i „nadglednik“ upotrebljava naizmjenično za različite funkcije iste osobe.[529]

I Stari i Novi zavjet primjenjuju metaforu pastira koji se brine za ovce na ulogu duhovnoga vođe. Iako je u Bibliji bilo i pastirica,[530] komplementaristi su nekako obično sigurni da u Bibliji nema pastorica. Deset sam godina novim članovima naše crkve davao ovo objašnjenje zašto ne ordiniramo pastorice: „U Novom zavjetu nema pastorica ni žena starješina, a mi ne bismo htjeli u načinu na koji vodimo crkvu ići dalje od Pisma.“ Ako se dobro sjećam, to sam preuzeo od jednoga poznatog teologa koji je to rekao još snažnije: „Nigdje u Novom zavjetu nema spomena ni jedne žene starješine. Možda ćete prigovoriti ističući da je to argument iz šutnje. Da, jest. Ali to je zaglušujuća šutnja.“[531]

Tijekom svojega istraživanja postao sam znatiželjan tko su bili imenovani starješine ili pastori *muškarci* u ranoj Crkvi. Očekivao sam da ću ih pronaći barem deset. Kakav je to bio šok kad sam pronašao *samo jednoga* imenovanog starješinu: apostol Petar obraća se „sustarješinama“[532] i time kao da daje naslutiti da je kasnije u svojoj službi možda bio ujedno i starješina, iako je prvenstveno bio apostol, premda neki bibličari smatraju da možda nije mislio na svoju službu, nego samo na svoju dob.

Odmah postaje jasno da *Novi zavjet ne navodi imena nijednoga pastora ili starješine osim Petra, a možda ni on to nije bio!* Ipak znamo da će mnoge crkve spomenute u Novom zavjetu, a vjerojatno i većina njih, s vremenom imati tim takvih ljudi koji ih vode.[533] Zašto nitko, osim možda Petra, nije imenovan kao starješina, ostaje tajna. Očito je taj podatak bio izvan opsega i svrhe različitih novozavjetnih pisaca. *Ipak ostaje pitanje: koji su od mnogih imenovanih*

529. Vidi Dj 20,17.28; 1 Pt 4,1-2 i Tit 1,5-7.
530. Post 29,9; Pj 1,5-8
531. Sam Storms. Izvor: www.bit.ly/3CL3GNt
532. 1 Pt 5,1-2. Isus se naziva „pastirom i nadglednikom naših duša“ (1 Pt 2,25), ali to se odnosi na njegovo jedinstveno vodstvo cijele Crkve. Ivan sebe naziva „starješinom“ (2 Iv 1,1) dok piše jednoj osobi, što se vjerojatnije odnosi na njegovu dob i mudrost iskusnoga apostola.
533. Vidi Dj 14,23; 1 Sol 5,12 i 1 Tim 5,17.

ljudi u ranim crkvama Novoga zavjeta vjerojatno bili pastori ili starješine? Srećom, postoje neki dokazi o tome tko bi to mogao biti.

Mjerila za prepoznavanje mogućih starješina

Mislim da nijedan stručnjak komplementarist ne može sa sigurnošću reći da u ranoj Crkvi nije bilo žena starješina. U najboljem slučaju mogu reći da je malo vjerojatno da ih je bilo. Nasuprot tom stajalištu, upravo ću obrazložiti da je krajnje vjerojatno da ih je bilo.

Iako ni Luka u Djelima ni Pavao u svojim poslanicama ne imenuju nijednoga starješinu ili pastora, ipak daju jake naznake o tome tko bi ti starješine mogli biti. Predlažem pet glavnih pokazatelja da bi neka imenovana osoba u Novom zavjetu mogla biti pastor koji služi u najvišem vodstvenom timu crkve.

Prvo, uhićeni ljudi vjerojatno su bili istaknuti vođe, učitelji ili pastori. Ako je za vrijeme nekoga progona u povijesti Crkve netko u crkvi bio uhićen, s pravom pretpostavljamo da je to najvjerojatnije bilo zato što su ga smatrali kolovođom ili javnim glasnogovornikom zajednice pod sumnjom.

Drugo, prvi obraćenici ili članovi koji su već primili apostolsku pouku obično su bili prvi izbor apostola za brigu o kasnijim obraćenicima i za njihovo učeništvo. U Djelima apostolskim, u Pavlovoj poslanici Korinćanima i u spisima crkvenoga oca Klementa postoje dokazi da je to bila uobičajena praksa.

Treće, glave kućanstava koje su ugošćivale crkvu vjerojatno su bile vođe u toj crkvi. Za razliku od modernih crkava u njihovim posebnim prostorima, rane su se crkve uglavnom okupljale u kućama većima od uobičajenih i sastojale su se od cijeloga kućanstva i drugih koji su dolazili na sastanke. Pavao u 1 Tim 3 smatra dobrom zamisli da se starješine biraju između tih glava kućanstava, pa možemo pretpostaviti da su mnogi vođe kućnih crkava doista bili crkveni vođe.

Četvrto, ljudi koji su osnovali crkvu, okupili u njoj obraćenike, utvrdili ih i poučavali vjerojatno su bili crkveni vođe. Priznajem, to nije nikakva raketna znanost. U nekim bi slučajevima evangelisti poput Filipa i apostoli poput Pavla pokrenuli crkvu, a zatim krenuli dalje i predali je drugim vođama, ali

ponekad bi ljudi i osnovali crkvu i zatim nastavili voditi i poučavati njezine ljude.

Peto, mnogi s Pavlova popisa u Rim 16 vjerojatno su bili vođe rimske crkve. Na kraju svoje poslanice Pavao poimence navodi nekih 27 ljudi. To je najdulji popis imena u Novom zavjetu. Mnogima od njih pripisuje upravo one pojmove koje pripisuje sebi i onima s kojima je najtješnje surađivao u pionirskom djelu svoje misije među poganima. Vrlo je uvjerljivo da su neki od tih tako označenih ljudi bili u vodstvenom timu rimske crkve.

Ako možemo prihvatiti da je tih pet mjerila valjanih pokazatelja vodstva u ranoj Crkvi, onda pri pregledu poslanica i Djela apostolskih otkrivamo sljedeće: *za svakoga imenovanog muškarca koji je najvjerojatnije bio starješina ili pastor nalazimo jednu ili više imenovanih žena koje se, po kvalifikacijama ili funkciji, s tim muškarcima podudaraju u svemu*. Dopustite da vam pokažem.

Usredotočenost na progon

Gotovo univerzalan pristup progonu bilo koje skupine ljudi jest izdvojiti njezine vođe te ih zastrašiti ili uhititi. Zato su u Djelima apostolskim izdvojeni za uhićenje i zatvor Petar i Ivan, a zatim Pavao i Sila. To ima smisla: svi su oni bili glavni vođe, učitelji i evangelisti u crkvama kojima su u to vrijeme služili.

Koliko je onda zanimljivo da Savao, nakon pogubljenja crkvenoga vođe Stjepana u Jeruzalemu, nastoji nastaviti progon kršćana u susjednim mjestima. Piše: „Savao je pustošio crkvu. … [O]dvlačio je i muškarce *i žene* i bacao ih u tamnicu.“[534] To će zapravo postati dio njegova svjedočanstva – kad mu se kasnije i samome sudi, prisjeća se da je progonio i „uhićivao *i muškarce i žene*“.[535] U Pavlovim očima mnoge su žene u mladim crkvama koje je progonio imale toliko značajne službe (ne samo kuhanje, čišćenje i odgoj djece) da je zaključio kako pokret ne može zaustaviti a da i njih ne baci u tamnicu. N.T. Wright primjećuje: „To ima smisla samo ako se i žene smatraju vođama, utjecajnim osobama u zajednici.“[536] To nije čvrst dokaz da je ijedna od tih žena bila dio najviših vodstvenih timova svojih crkava, ali ipak, samo

534. Dj 8,1.3
535. Dj 22,4
536. Vidi www.bit.ly/3BEnYqo

bi žene koje su imale istaknute uloge u evangelizaciji, poučavanju ili vodstvu opravdavale to da ih se uzme na nišan.

Žene – „prvine" crkve

Pavao i apostoli obično su za vođe birali prve obraćenike ili prve članove novonastale crkve. Iako su zrele crkve imale tu povlasticu da biraju vođe koji „nisu novoobraćenici", posve nove crkve ipak su trebale neku vrstu vodstva.

Klement Rimski 95. godine po. Kr. bilježi da su apostoli imali običaj birati svoje „prvine" za vođe crkve.[537] To potvrđuje Dj 14,23, gdje Pavao pri svojem drugom posjetu postavlja pastore iz skupine obraćenika sa svojega prethodnog putovanja, samo nekoliko mjeseci ranije. Zato i mnogi tumači smatraju da je Stefana bio starješina u Korintu, kad Pavao potiče tamošnju crkvu da se „podloži takvima" koji su bili „prvi obraćenici" (doslovno „prvine"), a ujedno i sjajni primjeri „služenja svetima".[538] Starješina dakle nije nužno bio stariji od ostalih ljudi, nego duhovno iskusniji (makar i samo malo). Takvi su ljudi bili prisutni i u vrijeme prvoga temeljnog poučavanja koje je dao apostol koji je osnovao crkvu.

Izvanredno je, dakle, to što je mnogo puta upravo žena bila prva obraćenica ili članica crkve – Lidija je, na primjer, bila Pavlova prva obraćenica u Europi, a i prva članica crkve u Filipima, koja se također okupljala u njezinoj kući.[539]

Žene na čelu kućanstava i domaćice crkava

Tko može zanijekati da je Filemon, bogata i ugledna glava kućanstva u čijem se domu okupljala crkva, vjerojatno bio starješina u crkvi u Kolosima? Uostalom, znamo da ga je Pavao doveo Gospodinu,[540] vjerojatno u Efezu,[541] te da ga je, nakon što ga je utvrdio svojim poučavanjem, poslao u Kolose da

537. „Propovijedajući po zemljama i gradovima, apostoli su svoje prve obraćenike – pošto su ih iskušali Duhom – postavljali za nadglednike … za buduće vjernike." (1 Klementova poslanica, 42)
538. 1 Kor 16,16-17
539. Dj 16,13-40
540. Flm 3.8-9.19
541. Dj 19,9-10

služi u tamošnjoj crkvi, gdje ga je Pavao potvrdio kao „suradnika“ koji ljubi svete.[542]

No čekajte, ako možemo reći (kao što su to činili neki crkveni oci[543]) da je Filemon bio starješina u Kolosima, što je onda s Nimfom? Uostalom, znamo da je ona vodila *drugu* kućnu crkvu u Kolosima.[544] Djela apostolska usredotočuju se na djelo pionirske evangelizacije i svjetske misije apostola, ali nam daju i dovoljno naznaka o važnosti službe u mjesnim crkvama. Upadljivo je, dakle, to što te kućne crkve ugošćuju, a vjerojatno i vode, ne samo muškarci nego i žene.

Stručnjaci komplementaristi obično odbacuju ovu tvrdnju tako da voditelja kućne crkve pogrešno uspoređuju s današnjim domaćinom male grupe, koji bi mogao upitati: „Kod koga se možemo okupiti sljedeći tjedan?“ No to otkriva nepoznavanje naravi kućanstva u prvom stoljeću. Na čelu kućanstva u grčko-rimsko doba obično je bio muškarac, nazivan *paterfamilias*, ali ako je muž umro, a najstarija osoba u kući bila je žena, ona bi ga vodila kao *materfamilias*. Oni su automatski imali nadzor nad svima koji su živjeli u njihovu domu, uključujući djecu, rodbinu, robove i podstanare. Trebale su im dobre vještine u odnosima s ljudima, u organizaciji i upravljanju,[545] kao i sposobnost da poučavaju, odgajaju stegom, brinu se za druge i upravljaju materijalnim sredstvima. Stoga se može pretpostaviti da je, barem u nekim slučajevima, vođenje kućanstva činilo osobu glavnim kandidatom za vođu crkve koja se u tom kućanstvu okupljala. Nimfa je učinila više od toga da samo otvori svoja vrata. Uostalom, kućne su crkve služile kao uporište za mjesnu evangelizaciju i za odgoj obraćenika u učenike – a sve je to zahtijevalo vodstvo, osposobljavanje i osiguravanje sredstava. „Gostoprimstvo kakvo se pružalo u novozavjetnom razdoblju bilo je uspostavljanje dugoročnog, strateškog uporišta djelovanja, u kojem je domaćin bio ključan za uspjeh ili neuspjeh ciljeva crkve.“[546]

Ako su se već dokazali u pobožnosti i bili utemeljeni u evanđelju, bili bi idealni kandidati za pastoralno vodstvo. Razmotrite tri zadaće pastora koje se

542. Flm 1.5.7

543. Vidi, na primjer, odlomak XLVI na www.bit.ly/3CN1tRo

544. Kol 4,15. Oni stručnjaci koji tvrde da je Nimfa možda bila muškarac ne služe se najboljim sačuvanim grčkim tekstovima, u kojima stoji da se „crkva okupljala u ‚njezinoj‘ (autēs) kući“.

545. Zato Pavao u 1 Tim 5,14 potiče materfamilias da „upravlja svojim kućanstvom“, doslovno da bude „despot“ u kući.

546. Jamin Hübner. Izvor: www.bit.ly/3BNaSY8

navode u 1 Sol 5,12: „oni koji naporno rade“ (grčki: *kopiōntas*), oni „koji se brinu za vas“ (grčki: *proistamenous*) i oni „koji vas opominju“ (grčki: *nouthetountas*). „Naporan rad“ govori o tjelesnom trudu potrebnom da se služba podupre i praktično i duhovno.[547] „Brinuti se za“ znači davati smjer zajednici, upravljati njome i preuzimati odgovornost za njezinu dobrobit.[548] „Opominjanje“ uključuje poučavanje koje ispravlja.[549] Uporaba sadašnjeg vremena upućuje na to da te odgovornosti nisu bile povremene, nego trajne. Ali pogledajte – upravo su to bile vještine i sposobnosti u kojima bi se dobar predvodnik kućanstva isticao. Osim toga, domaćini su okolnoj zajednici odgovarali i za ono što se događalo u kući.[550] Stoga se, kao opće pravilo, „činilo da domaćin stječe autoritet vodstva u crkvi.“[551]

Brian Capper, stručnjak za rano grčko-rimsko okruženje i za oblik crkava u prvom stoljeću, primjećuje da se crkva u nekom gradu sastojala od jedne ili više kućnih crkava, i zaključuje:

[I]z „stanične“ strukture Pavlovih zajednica … proizlazi razlog zašto je bilo više mjesnih vođa. Svaka se podskupina sastajala u kući nekoga od vođa kršćanske zajednice; svaki takav vođa jest starješina/nadglednik, a u svakom ih je gradu bilo više. … Možemo biti sigurni da je u antičkom svijetu domaćinu pripadala konačna vlast nad svakim okupljanjem koje je ugostio. To je bio običaj i opće pravilo pristojnosti. Budući da su ranokršćanski domaćini koji su u svojim kućama primali crkvene sastanke uvijek bili stariji u vjeri i bili mjesni pokrovitelji evanđelja, postali su vodeće osobe zajednice na mjesnoj razini. Društveni položaj, zrelost, velikodušnost, karizma i apostolsko poslanje zajedno su tim mjesnim pokroviteljima evanđelja davali autoritet. … Za starješinu je crkva bila jednostavno produžetak vlastitoga kućanstva, jer je crkvu ugošćivao u svome domu.“[552]

To objašnjava zašto su se kasniji patrijarhalni čitatelji, bliži antičkom kontekstu, ustezali pred spomenom žena koje su ugošćivale kućne crkve. Na primjer, prepisivačima je Nimfina očita uloga vođe bila toliko sablažnjiva da

547. Vidi 1 Sol 2,9 i 3,5.
548. Ista se riječ upotrebljava za zadaću povezanu s „darom vođenja“ u Rim 12,8, kao i za ono što se očekivalo od svih marljivih predvodnika kućanstava koji su dobro „upravljali“ svojim kućanstvima.
549. Vidi 1 Kor 4,14
550. Vidi Dj 17,5-7 kao primjer.
551. www.bit.ly/3bHJPmo
552. www.rb.gy/cmxtqm

su neki od njih njezino ime pretvorili u muško i nazvali „njega“ Nimfas. Njima je bilo prihvatljivije biblijskom liku promijeniti spol nego priznati pastoricu.

Ukratko, unatoč općenito niskom položaju žena u javnom životu, *materfamilias* s domom dovoljno velikim da primi ljude bila bi za posao vođenja crkve jednako prikladna kao i *paterfamilias*, jer je imala iste vještine. Zato bi nas trebalo zaintrigirati to što *Novi zavjet, kad navodi domove u kojima su se okupljale crkve, spominje više ženskih nego muških imena* – ne samo Nimfu i Lidiju, nego i Mariju, Markovu majku, čiji je dom služio kao uporište jeruzalemske crkve;[553] Kloju, čiji se ljudi doslovno nazivaju „Klojini ljudi“ i koji su otputovali k Pavlu da ga izvijeste o nekim problemima u korintskoj crkvi;[554] Prisku,[555] na koju ću se uskoro vratiti; a vrlo vjerojatno i jednu neimenovanu ženu koja je vodila kućnu crkvu, nazvanu „izabrana gospođa“.[556]

Žena osnivačica crkve

Drugi vjerojatan pastor jest netko tko je osnovao i vodio crkvu, a ipak nije apostol. Počnimo s muškim primjerom – najistaknutiji primjer u Djelima apostolskim jest Akvila. S Pavlom je pomogao pokrenuti crkvu u Korintu, ugošćujući je u svome domu i financirajući njezin rad.[557] Nakon što ga je Pavao 18 mjeseci osposobljavao, otplovio je s Pavlom. „Stigli su u Efez, gdje je Pavao ostavio Akvilu“,[558] očito zato da se brine za neke obraćenike nakon jedne jedine evangelizacijske poruke koju je Pavao uputio Židovima u mjesnoj sinagogi.[559] Tijekom šest do dvanaest mjeseci dok Pavla nije bilo Akvila je u svome domu ugošćivao crkvu koju je činio sve veći broj „braće i sestara“.[560] I dalje je posjećivao sinagogu tražeći prijemčive ljude s kojima bi

553. Dj 12,12
554. 1 Kor 1,11
555. Rim 16,3
556. Komplementaristi inzistiraju na tome da se „izabrana gospođa“ odnosi na samu crkvu, ali, da budemo pošteni, to ne objašnjava zašto se „izabrana gospođa“ razlikuje od „njezine djece“ (2 Iv 1), ni zašto se „njoj“ obraća na isti način na koji Ivan pozdravlja pojedinca Gaja, kojemu upućuje 3 Iv. Vidi Scot McKnight, „The Elect Lady“, Patheos (blog), 18. rujna 2014., www.bit.ly/3CMNSd1
557. Dj 18,1-3
558. Dj 18,18
559. Dj 18,19-21
560. Dj 18,27

mogao razgovarati o evanđelju. To znamo zato što je jedne subote susreo izvanrednog čovjeka, „Apolona, rodom iz Aleksandrije", koji je „bio učen čovjek, temeljito upućen u Pisma. Bio je poučen u Gospodinovu putu, … točno je poučavao o Isusu, premda je poznavao samo Ivanovo krštenje. Počeo je hrabro govoriti u sinagogi. Kad ga je … Akvila čuo, [on] ga je pozvao [svojoj] kući …"[561]

Iako je Apolon poznavao Stari zavjet i očito je o Isusu čuo dovoljno da shvati kako je on Mesija obećan u Starom zavjetu, u njegovoj su teologiji još postojale praznine koje je Akvila uočio. Pozvao ga je k sebi kući i „točnije mu izložio Božji put". Riječ „izložio" (grčki: *exethento*) istoznačnica je riječi „poučavati" i upotrebljava se za opis Pavlove službe u Rimu, gdje je „od jutra do večeri" „*izlagao* o Božjem kraljevstvu".[562] Budući da Akvili nije bilo stalo samo do okupljanja obraćenika, nego i do slanja poslanika evanđelja, potaknuo je Apolona da ode u drugi grad, gdje je Akvilina teološka izobrazba donijela obilat rod.[563]

Nije li Akvila zacijelo bio starješina ili pastor korintske crkve, a još sigurnije efeške? Iako Novi zavjet nigdje ne upotrebljava izraze kao što su „osnovati crkvu" ili „voditi crkvu", upravo je to posao koji Akvila obavlja.

A sada obrat: iako sam njezino ime u prethodnim odlomcima namjerno izostavio, Dj 18 Akvilino ime brižljivo povezuje s imenom njegove žene, Priske. *Sve što je činio Akvila, činila je i Priska. Oboje* su ugošćivali crkvu u Korintu i podupirali je svojim zajedničkim radom izrađivača šatora. *Oboje* su otplovili s Pavlom. Pavao je *oboje* ostavio u Efezu da ondje uspostave prisutnost evanđelja. *Oboje* su okupljali nove obraćenike u *svome* domu. *Oboje* su u mjesnoj sinagogi dopirali do onih koji još nisu vjerovali. *Oboje* su poučavali Apolona.

Na temelju svjedočanstva u Dj 18 i u drugim tekstovima[564] možemo gotovo sa sigurnošću reći da je Akvila bio starješina ili pastor u Efezu. On je najvjerojatniji novozavjetni kandidat kojega imamo! A ipak, na temelju istih

561. Dj 18,24-26
562. Dj 28,23
563. Dj 18,27-28
564. Iako ovdje ne istražujem Dj 18 dubinski, drugdje iznosim mnogo više dokaza o tome da je taj par u efeškoj crkvi poučavao, osnivao crkve i vodio crkvu, te odgovaram na navodne protudokaze – vidi moj članak „Was Priscilla a pastor?" na www.terranwilliams.com, na adresi www.rb.gy/ttr2do, u kojem pobijam pokušaj Marka Ellisa da „disabuse Priscilla as a pastor" (opovrgne da je Priska bila pastorica).

tekstualnih dokaza, nemamo razloga sumnjati da je u duhovnom smislu ili u vodstvu crkve imao viši položaj od svoje žene. *Umjesto toga, oni su – poput Adama i Eve prije pada – djelovali kao ravni jedno drugome i kao partneri u pozivu i službi.*

Suradnici iz Rim 16

U Rim 16 Pavao poimence pozdravlja 27 ljudi u rimskoj crkvi. Budući da su mnoge od tih ranih crkava bile tako male, neki su od tih ljudi zacijelo bili dio vodstva te crkve. Ali koji? Najbolji su trag izrazi kojima ih Pavao označava – „koji naporno rade u Gospodinu" (grčki: *polla ekopiasen en kyriō*) i „suradnici" (grčki: *synergos*) – a pripisuje ih samo nekima na popisu. To znamo zato što Pavao drugdje te iste izraze upotrebljava za najvažnije članove svoga tima. Timoteja, Apolona, Urbana, Tita, Epafrodita, Marka, Epafru i Luku naziva svojim „suradnicima"[565] – to su njegovi glavni partneri u pothvatu širenja evanđelja. Pavao također često upotrebljava glagol „naporno raditi" da označi one koji su dostojni vodstva, kao i jednu od ključnih zadaća službe starješine.[566] To je i njegov omiljeni način da opiše vlastitu službu.[567]

Očito Pavao nije imao običaj upotrebljavati nazive službi kao što su „pastor" (za one koji su djelovali u nekoj crkvi) ili „misionar" (za one koji su bili poslani u nova područja), nego o njima govori kao o „suradnicima" koji „naporno rade u Gospodinu". Štoviše, u poslanici Korinćanima oba ta izraza upotrebljava da opiše one kojima se crkva treba podložiti.[568]

Zanimljivo je da je na popisu u Rim 16 deset osoba opisano tim i drugim izrazima koji označavaju ozbiljan doprinos službi. Možda biste trebali sjesti za ono što ću sada reći: *sedam od tih deset su žene!* Nabrojimo ih: Priska se naziva „suradnicom" (r. 3), a za Mariju (r. 6), Trifenu, Trifosu i Persidu (r. 12) kaže se da su „naporno radile u Gospodinu". Ostala značajna spominjanja

565. Vidi Rim 16,21; 1 Kor 3,9; Rim 16,9; 2 Kor 8,23; Fil 2,25; Kol 4,11; Flm 24.
566. 1 Sol 5,12
567. 1 Kor 4,12; 15,10; Gal 4,11; Fil 2,16; Kol 1,29; 1 Tim 4,10
568. 1 Kor 16,16.

jesu Junija, apostolica (r. 7), i Feba, koja je i đakonica crkve u Kenhreji (r. 1)[569] i Pavlova dobročiniteljica ili zaštitnica (r. 2). Feba je ujedno ona kojoj je Pavao povjerio da otputuje u Rim noseći sa sobom – molim vas, malo bubnjeva – Poslanicu Rimljanima.

Neki se od tih izraza pripisuju i drugim ženama u drugim crkvama. Pavao odaje čast dvjema ženama, Evodiji i Sintihi, koje preporučuje kao „suradnice" koje su se „borile uz [njega] za evanđelje".[570] Grčka riječ za „borile se" (*synēthlēsan*) služi se slikom sportaša ili vojnika koji napinje svaki mišić da bi izvojevao pobjedu. Drugim riječima, Pavao njihovu predanost Kristovoj stvari izjednačuje sa svojom.[571]

N.T. Wright kaže: „Nekoć sam mislio da je Rim 16 najdosadnije poglavlje u poslanici, a sada, dok proučavam imena i razmišljam o njima, zadivljen sam time kako se snažno u praksi ostvarivao nauk i Isusa i Pavla."[572] Ovaj popis tako označenih žena posve nedvojbeno pokazuje da između njih i muškaraca nije bilo razlike ni u položaju ni u službi.

Nije li moguće, čak i vjerojatno, da su barem neke od tih žena u rimskoj crkvi, kojima Pavao odaje čast nazivima službe, bile u najužem vodstvu svoje crkve? Pogotovo kad se uzme u obzir da su uglavnom djelovale u toj crkvi, a nisu bile misionarke na putu? Cynthia Westfall kaže: „U kršćanstvu prvoga stoljeća ti se izrazi usko podudaraju s onim što će kasnije postati zaređeni

569. Slijedi kratka pohvala Febi: ona je prva zabilježena ‚đakonica' u povijesti kršćanstva, iako neki stručnjaci raspravljaju je li doista bila đakonica, jer se izraz „diakonos" katkad odnosi na „sluge", a ne na službu đakona spomenutu u Fil 1,1. No ona je diakonos „crkve u Kenhreji". To je jedino mjesto u Novom zavjetu gdje je ta riječ izričito povezana s mjesnom crkvom. Da je Pavao mislio samo „sluga", vjerojatno bi upotrijebio glagolski oblik poput „onaj koji služi" (diakoneo) (Rim 15,25) ili opći izraz „služba" (diakonia) (1 Kor 16,15). Čini se da particip sadašnji (biti đakon) upućuje na trajnu službu. To, zajedno s odrednicom „crkve u Kenhreji", upućuje na priznatu službu u crkvi. N.T. Wright kaže da ne uspijevaju pokušaji da se izrazu pripiše bilo koje drugo značenje osim „đakon". Prevesti ga kao „sluga" samo pomiče problem korak dalje, jer bi to „značilo ili da je Feba bila plaćena zaposlenica crkve (da radi što?) ili da je postojao neki inače nepoznat red službe koji se zvao ‚sluge'." Craig Keener ističe: „Većina bi čitatelja ovdje vjerojatno pretpostavila to značenje [đakon] da se ovaj odlomak ne odnosi na ženu." Izraz općenito znači „služitelj riječi" – Pavao ga primjenjuje na sebe kao apostola evanđelja na sedam mjesta (1 Kor 3,5; 2 Kor 3,6; 6,4; 11,23; Ef 3,7; Kol 1,23.25) i upotrebljava ga za svoje partnere u evanđelju (Ef 6,21; Kol 1,7; 4,7; 1 Sol 3,2; 1 Tim 4,6). Sve to upućuje na to da je u svojoj crkvi imala priznatu službu ili odgovoran položaj.

570. Fil 4,3

571. Te su dvije žene u svojoj crkvi imale tako istaknut položaj da je, kad su se međusobno sukobile, Pavao morao napisati cijelu poslanicu – Poslanicu Filipljanima – o važnosti jedinstva.

572. www.bit.ly/3URMrTN

kler. Čini se da Pavao te izraze dosljedno upotrebljava kad odaje čast vođama."[573]

U antičkom sredozemnom društvu ženama je bilo dano malo društvene moći. Pa ipak, u tom krajnje šovinističkom svijetu, u kojem društvene prilike ženama gotovo nikada nisu davale javni glas ni značajnu ulogu u vodstvu zajednice, pogledajte koliko je žena preuzimalo značajnu službu za Krista i koliko ih je apostol Pavao zbog toga hvalio. Ako su žene u kulturi tako neprijateljskoj prema ženama mogle procvjetati u službi, koliko se više žene mogu uzdići u snažnom doprinosu kraljevstvu sada kad mu se društvene prilike u našoj kulturi više ne opiru?

Ali previše sam požurio. Dopustite da sažmem. Novi zavjet ne imenuje pastore svojih crkava, ali, kako tvrdim, pruža pet glavnih tragova o tome tko bi ti ljudi mogli biti: oni koji su trpjeli najteže progonstvo; oni koji su prvi došli do vjere i stoga mogli druge odgajati kao učenike; oni koji su svoje kućanstvo pretvorili u uporište crkve; oni koji su osnovali crkvu; i/ili oni koji su u Rim 16 dobili najviša priznanja za postignuća u službi.

Ništa od toga nije nepobitan dokaz, ali svaki trag čini prilično uvjerljivim da je takva osoba bila u timu vodstva svoje crkve. A sada se nadam da još sjedite, jer *postoji jedna žena čije ime izbija u prvi plan u svih pet tih kategorija*.

Priska

Je li Priska bila glavna meta progona? Da. Pavao nam kaže da je „izložila svoj život"[574] surađujući s njim u evanđelju, što upućuje na to da je njezina uloga u službi crkve bila toliko istaknuta da je privukla pozornost neprijateljski raspoloženih vlasti.

Je li bila „prvina" sposobna odgajati novije vjernike kao učenike? Da. Zajedno sa svojim mužem bila je prva članica i korintske i efeške crkve i jedna od duhovno najiskusnijih osoba u objema. Osim toga, u Efezu je u Pavlovoj odsutnosti bila jedinstveno osposobljena da se brine za prvih nekoliko obraćenika, koji su došli do vjere za Pavlova kratkog posjeta mjesnoj sinagogi i koji su, čini se, kasnije postali (drugi) efeški pastori, te da ih odgaja kao

573. Cynthia Westfall, Paul and Gender, pogl. 8.
574. Rim 16,3

učenike.[575]

Je li vodila kućnu crkvu? Da. Zapravo, imamo biblijske dokaze da je svoje kućanstvo pretvorila u uporište crkvenog djelovanja u čak trima različitim crkvama: korintskoj, efeškoj i rimskoj.

Je li osnovala crkvu? Da. Osobito u Efezu ona i njezin muž činili su sve što bi činili današnji osnivači crkava: preselili su se u novo područje da pomognu pokrenuti djelo; evangelizirali su; okupljali su obraćenike; teološki su ih poučavali; podizali su ih za službu; i slali su ih u misiju.

Naziva li se „suradnicom" na popisu u Rim 16? Opet, da. Štoviše, od svih ljudi pozdravljenih u rimskoj crkvi *njezino je ime prvo!* Njezina je služba bila toliko poznata da joj Pavao za nju ne samo sam zahvaljuje, nego joj prenosi i zahvalnost „svih crkava pogana"![576]

Nudim ovo kao zaključak: *činjenica da se Priska nalazi u svih pet kategorija gotovo je najjači tekstualni dokaz da je služila u najužem timu vodstva jedne ili više crkava*. Išao bih tako daleko da kažem kako je to gotovo sigurno.

Kad već naglašavam tu poantu, dopustite da otvoreno izreknem što iz toga slijedi: ako možemo pronaći makar jednu Isusovu učenicu iz prvoga stoljeća koja je, unatoč izrazito patrijarhalnom okruženju u kojem je živjela i radila, gotovo sigurno bila pastorica, onda je posve jasno da bismo u izrazito egalitarnom okruženju u kojem se nalazimo u dvadeset i prvom stoljeću trebali biti spremni s radošću osloboditi obdarene i pozvane žene za službu u pastoralnim timovima vodstva.

Prigovori Priski kao pastorici

Ako sam išao prebrzo, dopustite da se na trenutak vratim. Možda imate neke rezerve prema mome zaključku da je Priska doista bila jedna od glavnih vođa crkve, kao i njezin muž. Zapravo, postoje četiri uobičajena prigovora tome da je Priska imala ulogu glavne voditeljice i učiteljice. Prvi je da 1 Tim 3 govori o nadgledniku (grč. *episkopos*) kao o onome koji je „vjeran svojoj ženi". To ćemo

575. Vidi moj članak „Was Priscilla a pastor?" na www.rb.gy/ttr2do, u kojem na temelju Dj 18,17-19.27 i 20,18 tvrdim da je Pavao svoje prve obraćenike iz efeške sinagoge ostavio na brigu Priski i Akvili sve dok i sami nisu postali pastori efeške crkve, uz Prisku i Akvilu.
576. Rim 16,3

opširno razmotriti u sljedećem poglavlju, ali dopustite da se sada pozabavim ostalim trima prigovorima.

Prvi je prigovor tvrdnja da je Priska samo podupirala Akvilu. U današnjim komplementarnim krugovima uobičajeno je govoriti o „bračnim parovima u službi". Koliko god taj izraz bio divan, kad ga svedete na bit, oni zapravo misle da je muž s pravom vođa, a žena njegova sposobna pomoćnica (u skladu s tvrdnjom Johna Pipera da je Eva bila Adamova „vjerna asistentica"). Bez muževljevih darova vodstva koji paru otvaraju vrata žena ima malo izgleda da ikada upotrijebi vlastite darove vodstva. U ovom bi slučaju, dakle, Akvila bio pastor, a Priska samo njegova divno sposobna asistentica.

Pa ipak, model „vođa – pomoćnica" krajnje je nevjerojatan u slučaju Priske i Akvile. *Od šest puta koliko se par spominje u Bibliji, četiri puta ona je navedena prva.* Suvremenim ušima to možda ne znači mnogo, ali u antičkoj patrijarhalnoj književnosti rijetko je da se nečija žena uopće spomene (sjetite se, na primjer, kako je malo supruga imenovano u Novom zavjetu). Još je rjeđe da se ime žene navede *prvo*.

Neki kažu da je to puka slučajnost. No činjenica da je *i* Pavao *i* Luka u svojim spisima navode prvu, i to četiri puta (a ne tek jednom ili dvaput) od šest, pokazuje da to nije slučajnost. Nasuprot tome, nekoliko redaka nakon spomena Priske i Akvile u Rim 16 Pavao spominje drugi bračni par i vraća se uobičajenoj praksi da se prvo navede muževo ime.

Neki stručnjaci kažu da to samo pokazuje kako je imala istaknut društveni položaj. Možda je bila plemenita roda, a Akvila niskoga, ili je ona bila rimska građanka, a on nije? No to zaobilazi očitije značenje. Kad god novozavjetni pisci nekoga dosljedno navode prvoga, to obično svjedoči o istaknutosti njegove službe (što je pak povezano s njegovom posebnom obdarenošću). Zato Luka i drugi evanđelisti na popisu apostolskih imena uvijek navode Petra prvoga. Zato Luka navodi Barnabu prije Pavla kad govori o njihovu partnerstvu u službi u antiohijskoj crkvi, a onda, kad naposljetku krenu na misijski put i kad Pavlovo propovijedanje i njegova služba čudesa dosegnu višu razinu, od tada nadalje prvoga navodi Pavla.[577]

577. U Dj 11,26.30; 12,25; 13,1-2 uvijek stoji „Barnaba i Savao/Pavao". Međutim, nakon njegove dramatične službe na otoku Pafu, prvoga koraka na njegovu i Barnabinu misijskom putovanju, Pavao se počinje navoditi prvi – vidi primjerice Dj 13,13.42.43.46.49; 14,1.3. Kad Luka opisuje kako Akvila i Priska osnivaju crkvu u Efezu, trebali bismo, dakle, primijetiti da on triput navodi njezino ime prvo – vidi Dj 18,18.19.26.

U svome pregledu imenovanih bračnih parova u Bibliji otkrio sam da je samo u tri druga para žena navedena prije muža: sutkinja Debora navedena je prije Lapidota;[578] proročica Hulda navedena je prije Šaluma;[579] a Marija je navedena prije Josipa.[580] Na svim tim mjestima to što su navedene prve jasno naglašava njihovu istaknutiju službu. Zašto nas to onda ne bi navelo da isto zaključimo o Priski? Iako možemo samo nagađati koje je darove Priska imala zbog kojih je bila istaknutija od Akvile, jedno možemo sa sigurnošću reći: nije bila tek pomagačica u službi svoga muža. Ukratko, u najmanju ruku bila je Akvili ravna, jednako oslobođena za svoju javnu obdarenost kao i on (ako ne i više od njega).

Drugi je prigovor usredotočiti se na to da su „starješina" i „pastor" riječi muškoga roda, pa stoga, koliko god Priska bila obdarena i cijenjena, jedno nije mogla biti – muškarac, a time ni starješina.

Taj prigovor ne shvaća da je starogrčki jezik, kao i svi antički jezici, bio *androcentričan* i stoga usredotočen na muškarca. Čak i engleski jezik, koji danas ubrzano napušta svoj androcentrizam, još uvijek upotrebljava muške imenice za oba spola: generičko „he" (on) može značiti „he or she" (on ili ona); „mankind" (čovječanstvo) i „manmade" (koji je napravio čovjek) uključuju i žene; kao i izrazi poput „chairman" (predsjedatelj) i „fireman" (vatrogasac).

U starogrčkom je taj androcentrizam mnogo izraženiji *zbog toga što su imenice za osobe ili muškoga ili ženskoga roda, bez mogućnosti srednjega roda*. Ženski se oblik upotrebljava samo kad se odnosi isključivo na ženu ili na skupinu žena. Kad se odnosi samo na muškarca ili muškarce *ili na mješovitu skupinu muškaraca i žena*, upotrebljava se oblik imenice muškoga roda.[581]

Kad se Petar na Pedesetnicu obraća tisućama muškaraca *i žena* u mnoštvu, naziva ih imenicama muškoga roda, „braćo" (*adelphoi*) i „muževi" (*andres*). Slično tome, kad se u Djelima apostolskim govori o „učenicima", i ondje gdje su očito prisutne žene ipak se upotrebljava muški oblik. Ili, kad se spominju mnogi proroci koji sudjeluju na crkvenim sastancima opisanima u 1 Kor 14, upotrebljava se oblik muškoga roda, iako znamo da su i žene

578. Suci 4,4
579. 2 Kr 22,14
580. Mt 1,18
581. Katkad kontekst jasno pokazuje da autor misli samo na muškarce, drugi put na muškarce i žene, a katkad čitatelj ne može biti siguran jesu li žene uključene ili nisu.

prorokovale.[582] Ili razmotrite ovo: „Pavao i Sila … otišli su u Lidijinu kuću, gdje su se sastali s *adelphoi* (doslovno ‚braćom') i ohrabrili ih"[583] – a cijelo su vrijeme Lidija i mnoge druge žene dio te mješovite skupine, koja se ipak opisuje skupnom imenicom muškoga roda. Ta androcentrična uporaba jezika bila je toliko krajnja da se ponekad čak i jedna jedina žena u službi vodstva mogla opisati imenicom muškoga roda – primjerice, kao što sam već prije naveo, Feba se, iako je žena, u Rim 16,1 naziva đakonom, a *ne* đakonicom.

To znači da je, kad čitamo da je Pavao „postavio starješine … u svakoj crkvi",[584] među njima možda bilo i žena, ili, u najmanju ruku, njegova uporaba riječi „starješina" sama po sebi nije znak da nije postavio žene starješine. Naravno, u izrazito patrijarhalnoj kulturi onoga vremena bilo bi sasvim vjerojatno da su mnoge crkve imale tim sastavljen samo od muškaraca. Ipak, to nije nužno uvijek bio slučaj, osobito ako je Priska u to vrijeme bila u toj crkvi.

Evo jednog zamišljenog prizora koji ilustrira moju misao: nakon povratka u efešku crkvu Pavao ju je ponovno napustio, a nešto kasnije, prolazeći pokraj Efeza, odlučio je ne ući u grad, nego samo starješine crkve pozvati u obližnji grad, Milet, kako bi proveo dan prepričavajući svoje dvije godine službe i iznova ih nadahnjujući za pastoralnu službu. Taj je susret opisao kao „posljednji put da će ikada vidjeti njegovo lice".[585] Susret je završio tako što su se okupili oko njega i plakali dok su ga molitvom ispraćali. Ali primijetite: nije bila pozvana cijela crkva, nego samo starješine.[586] Možete li sada zamisliti da Akvila kaže Priski, koja mu se pokušava pridružiti na putu u Milet: „Dušo, Pavao je rekao samo starješine. Morat ćeš ostati ovdje"? Ja ne mogu. I reći ću vam zašto: Priska je u toj crkvi djelovala kao pastorica jednako kao i njezin muž.

Posljednji je prigovor isticanje da su izvornu, jeruzalemsku crkvu vodili samo muškarci. Istina je da su muški apostoli vodili jeruzalemsku crkvu (u Dj 1-5), a zatim su postavili sedmoricu muškaraca da im pomognu u vodstvu (u Dj 6-8), ali ni jedno ni drugo nije opći uzorak za sve crkve. Ostavimo li po strani simboličnu važnost toga što su Dvanaestorica bili muškarci (o tome sam

582. Vidi 1 Kor 11,2; 14,29.
583. Dj 16,40
584. Dj 14,23
585. Dj 20,38
586. Dj 20,17

govorio u prethodnom poglavlju), moramo se sjetiti da je, kao i svaku crkvu, jeruzalemsku crkvu *oblikovala njezina mjesna situacija*. U Dj 6, na primjer, crkva, a ne apostoli, bira sedmoricu muškaraca da riješe velike sukobe između ranjivih udovica iz redova grčkih Židova i udovica iz redova hebrejskih Židova. U toj judejskoj kulturi očekivalo bi se da će marginalizirane žene, kojima je trebao netko tko će ih zaštititi i zauzeti se za njih, za to izabrati slobodne muškarce (ne druge žene i ne robove).

O prividnoj usredotočenosti jeruzalemske crkve na muškarce može se reći još nešto. Nove teološke stvarnosti koje su pokrenuli Isusovo uskrsnuće i dar Duha ipak su, čini se, trebale nekoliko godina da prožmu mladu crkvu prvoga stoljeća. Dok čitamo Djela apostolska od početka do kraja, primjećujemo određeni napredak u praksi, jer ranoj crkvi treba vremena da primijeni evanđelje koje je tako nedavno primila. Uz opasnost da previše pojednostavnim: razdoblje „rane crkve" opisano u Novom zavjetu dijeli se na dvije faze. U prvom desetljeću crkva je prvenstveno židovska sljedba u Jeruzalemu. Zatim se brzo širi izvan svoje židovske osnovice u Malu Aziju i Europu, gdje postaje prvenstveno zajednica pogana. Prateći taj razvoj unutar rane crkve, vidimo jasan pomak od vodstva *samo* Židova prema vodstvu Židova *i* pogana – proces kojemu je trebalo vremena, iako od samoga početka, teološki gledano, „nema ni Židova ni pogana". *E pa, nešto se slično može pretpostaviti i o sporom napretku crkve u potpunijem uključivanju žena u službu, iako od samoga početka, teološki gledano, „nema ni muškog ni ženskog"*. Koja od tih dviju faza novozavjetne crkve više odgovara suvremenim crkvama? Iako se možemo nadahnjivati jeruzalemskom crkvom iz 35. po. Kr., vjerojatno bi nas bolje vodila rimska crkva iz 57. po. Kr. – više ne židovska sljedba (velika misao Rim 1-15) i više ne pod prevlašću muškaraca (velika misao Rim 16).

Zaključno: ima mnogo dobrih razloga da vjerujemo kako je Priska bila pastorica, a nijednog valjanog razloga da u to ne vjerujemo. Ali možda smo se previše usredotočili na Prisku. U Rim 16 spominje se još jedna žena čije vjerodajnice za službu snažno ukoravaju umanjivanje službe žena u crkvi u povijesti i danas.

Junija, apostolica

Nakon što je pozdravio Prisku i Akvilu, Pavao preporučuje još jedan bračni par u rimskoj crkvi: „Pozdravite Andronika i Juniju, moje sunarodnjake Židove, koji su bili u zatvoru sa mnom. Oni se ističu među apostolima, a bili su u Kristu prije mene."[587]

Katkad pretpostavljamo da je sva značajna služba koja se odvijala u prvim desetljećima svjetske crkve opisana u Djelima apostolskim. No ovaj redak razbija tu predodžbu. Evo bračnoga para koji Djela apostolska uopće ne spominju, a ipak su očito obavljali iznimno važnu i pionirsku službu, i to uz veliku cijenu: zbog nje su bili u zatvoru.

Kad Pavao piše rimskoj crkvi, još nije bio ni u tom gradu ni u toj crkvi. To je jedna od rijetkih crkava u Europi koje nije osnovao. Preostaje nam nagađati tko ju je osnovao, a mnogi stručnjaci smatraju da su ovaj par najvjerojatniji kandidati. Junija i Andronik, Židovi kao i Pavao, bili su vjernici prije Pavla, što znači da su počeli slijediti Isusa u jeruzalemskoj crkvi. Možda su pripadali užem krugu vjernika u Jeruzalemu koji su vidjeli uskrsloga Isusa i koji su bili raspršeni u širi svijet kad je Stjepan ubijen.

Kao i kod Priske i Akvile, Pavao nam ne daje nikakvu priliku da u njihov brak učitamo komplementarni „uzorak vođa – pomoćnica", nego se prema njima odnosi kao prema pravom bračnom paru u službi tako što obama istodobno pripisuje istu pohvalu – *oboje* su apostoli; *oboje* su se istaknuli u svojoj pionirskoj službi; i *oboje* su bili u zatvoru. Nažalost, tumači hijerarhisti već dugo pokušavaju umanjiti njezinu službu, i to na jedan od tri načina.

Prvo, neki tvrde da Junija nije bila žena. Iako se do kasnoga srednjeg vijeka smatrala ženom,[588] Egidije Rimski u četrnaestom stoljeću proglasio ju je muškarcem jer je nazvana apostolom. No ta je „promjena spola", kako kaže jedan stručnjak, bila „plod šovinističke mašte".[589] Ime *Junia* bilo je u Rimskom Carstvu uobičajeno žensko ime latinskoga podrijetla. Nasuprot tome, iscrpno

587. Rim 16,7

588. Vidi Paul Jewett, Romans, str. 961–62. Iznimka je Epifanije (315.-403.), koji govori o muškarcu imenom Junias, ali koji također misli da je Priska iz Rim 16,3 muškarac, za što znamo da nije istina. Stoga se čini sigurnim isključiti ga kao pouzdanog svjedoka. Vidi Eldon Epp, *Junia*, str. 34.

589. Paul Jewett, Romans, str. 962.

pretraživanje baze podataka antičkih imena pokazuje da nije pronađen nijedan primjer navodnoga muškog imena *Junias*.[590] Nakon što su je u dvadesetom stoljeću iznova počeli nazivati muškarcem, sada već gotovo četiri desetljeća znanstveni konsenzus ponovno potvrđuje da je bila žena[591] (iako neki stručnjaci komplementaristi i dalje tvrde drukčije[592]).

Drugo, neki kažu da nije bila apostolica. Godine 2001. dvojica stručnjaka komplementarista[593] napisala su članak kojim se opravdavao prijevod ESV, koji se odlučio za: „Junija je bila vrlo cijenjena kod apostola", pa dakle nije bila jedna od apostola. No tvrdnja tih stručnjaka (a time i prijevod tog retka u ESV-u) nije izdržala stručnu provjeru drugih znanstvenika. Nakon što su ispitali bazu podataka i analizirali rječnik i gramatiku, stručnjaci za tekst poput Linde Belleville, Eldona Eppa i Richarda Bauckhama brzo su pobili tu tvrdnju i pokazali da je mnogo uvjerljivije razumjeti redak tako da je Junija bila i žena i apostolica, u skladu s razumijevanjem rane crkve.[594]

Njihovi su argumenti toliko uvjerljivi da je čak i Tom Schreiner naposljetku priznao da je bila žena i apostolica,[595] iako je istodobno iznio još jedan prigovor.

Nije bila pravi apostol. Schreiner kaže da se „riječ ‚apostoli' ovdje vjerojatno odnosi na ‚osnivače crkava' ili ‚misionare', pa stoga Juniju i Andronika ne stavlja na istu razinu kao Dvanaestoricu ili Pavla."[596]

590. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, str. 276
591. To stajalište zastupaju, primjerice, noviji komentatori Poslanice Rimljanima poput M.J. Lagrangea, Leona Morrisa, Johna Zieslera, J. A. Fitzmyera, C. E. B. Cranfielda i Jamesa Dunna.
592. Međutim, većina vodećih stručnjaka komplementarista i gotovo svi današnji komentatori, poput Andreasa Köstenbergera i Douglasa Mooa, priznaju da je bila žena.
593. Michael Burer i Daniel Wallace u „Was Junia Really an Apostle? A Re-examination of Romans 16:7" NTS 47 (2001), str. 76–91.
594. Vidi Linda Belleville, „A Re-examination of Romans 16:7 in Light of Primary Source Materials", NTS 51 (2005): str. 231–49; Eldon Epp, Junia: The First Woman Apostle; Richard Bauckham, Gospel Women, str. 165–85.
595. U knjizi „Recovering Biblical Manhood and Womanhood" iz 1995. (str. 221) osporava svaku sigurnost da je Junija apostolica, dok se u knjizi „Two Views of Women in Ministry" iz 2005. (pogl. 1) slaže s većinom stručnjaka. Slično tome, u svojoj recenziji knjige Philipa Paynea „One in Christ" slaže se s Payneom: „Junija je gotovo sigurno bila žena, a Pavao je naziva apostolom." (Izvor: www.bit.ly/3qaJctI) Nije sam – i drugi vodeći stručnjaci komplementaristi koji se s time slažu jesu Douglas Moo u svome komentaru Romans (str. 923) i Köstenberger u „God's Design for Man and Woman" (str. 153).
596. Kaže Schreiner u „Two Views of Ministry", str. 105. Douglas Moo iznosi sličan argument u svome komentaru na Poslanicu Rimljanima, str. 922.

No čini se da Schreiner nedovoljno razumije apostolstvo. Iako riječ „apostol" znači *poslanik*, u Novom zavjetu postoje tri vrste „apostola". Postoji apostol prve vrste, Dvanaestorica koje je Isus izabrao dok je još bio na zemlji. Zatim postoji apostol druge vrste. To se odnosi na širi krug apostola, uključujući Pavla, Barnabu i Jakova, koje Isus može podizati i slati sada kad je na nebu.[597] Gotovo sva spominjanja apostola u Novom zavjetu uklapaju se u ta dva značenja, iako se u vrijeme pisanja Poslanice Rimljanima, nekoliko desetljeća nakon početka povijesti crkve, izraz „apostoli" više ne odnosi na Dvanaestoricu, nego na širu skupinu. Tako je Pavao obično upotrebljavao taj izraz.

Naposljetku, postoji apostol treće vrste: oni koje neka crkva izabere i pošalje na važan zadatak, osobito da prenesu novčani dar. Samo se na dva mjesta u Novom zavjetu ta riječ upotrebljava za osobu koju mjesna crkva može poslati s posebnim zadatkom da predstavlja crkvu pred nekim ili pred drugom crkvom: filipljanska crkva šalje Epafrodita kao „poslanika" da Pavla utješi i pobrine se za njega,[598] dok nekoliko crkava izabire i šalje po nekoga da pomogne prenijeti velik novčani dar jeruzalemskoj crkvi[599] – NIV tu riječ ovdje prevodi kao „predstavnici".

Na koje, dakle, Pavao misli kad kaže da je Junija jedna od „apostola"? Očito ne može biti riječ o apostolima prve vrste, koje Pavao drugdje naziva „Dvanaestoricom".[600] A gotovo sigurno nije riječ ni o pukim predstavnicima crkava, apostolima treće vrste, poslanima na poseban zadatak. To znamo zato što na dva mjesta na kojima Pavao upotrebljava taj izraz u smislu poslanoga predstavnika on ga pobliže određuje posvojnim oznakama: Epafrodit je „*vaš* apostol", a oni koji nose novac jesu „apostoli *crkava*". Nasuprot tome, apostol druge vrste nije samo predstavnik neke mjesne crkve – takve šalje sam Krist. To što Pavao taj par jednostavno naziva „apostolima" pokazuje da ih nije samo poslala neka crkva na neki zadatak. Ni Epafrodit ni oni koji su nosili novac nisu riskirali zatvor obavljajući te zadaće, dok su Junija i njezin muž bili u zatvoru – najvjerojatnije zato što su obavljali posao apostola druge vrste. Poput Pavla, njih je izravno opunomoćio Isus Krist da obavljaju pionirsku službu visoke cijene, uključujući propovijedanje evanđelja,

597. Vidi Dj 14,14; 1 Kor 9,5-6 i Gal 1,19.
598. Fil 2,25
599. 2 Kor 8,23
600. 1 Kor 15,5

osnivanje i utvrđivanje crkava, utvrđivanje nauka tih crkava te podizanje i zaređivanje pastora.

Iako je Pavlovo apostolstvo jedinstveno unutar širega kruga apostola, jer on, slično kao i neki od Dvanaestorice, piše i Pismo, ipak se služi jezikom koji taj apostolski par poistovjećuje sa samim sobom. Oni su njegovi „sunarodnjaci Židovi". Bili su u zatvoru „s" njim.

Pitamo se kako to što Schreiner Juniju naziva samo „osnivačicom crkava" ili „misionarkom" nju čini nečim manjim od Pavla, koji je bio upravo to. Zapravo, Pavao se služi jezikom kojim izražava da mu je, po njegovu mišljenju, Junija ravna. Što bi drugo mogao misliti time što kaže da se ona „ističe [to jest, najbolja je u razredu] među apostolima", a ta skupina uključuje i njega samoga. Barem dio onoga čime je Junija toliko impresionirala Pavla jest to što je, čini se, apostolsko djelo obavljala dulje od njega. Kao što kaže, bila je „u Kristu prije" njega.

U tome je Schreinerova pogreška: njegov pokušaj da Juniju učini nečim manjim od Pavla protivi se Pavlovu nastojanju da je prikaže kao nekoga tko mu je sličniji, *zapravo čak i veći* od njega samoga. Možda bi Schreiner dobro učinio da posluša riječi crkvenoga oca Ivana Zlatoustoga iz njegova drevnog komentara na Rim 16: „Biti apostol nešto je veliko. Ali biti istaknut među apostolima – samo pomislite kakva je to divna pohvala! Bili su istaknuti na temelju svojih djela i krepostnih postupaka. Doista, kolika je morala biti mudrost te žene kad je bila smatrana dostojnom čak i naslova apostola."[601]

Zaključujemo: Junija je bila žena i bila je apostolica – i to apostolica druge vrste. Ali vidite li što sve to znači?

Iako većina suvremenih crkvenih denominacija ne priznaje službu apostolstva, Novi zavjet na dva mjesta kaže da je to najvažnija služba koja postoji. Štoviše, Pavao čak upotrebljava riječ „prvo" kad opisuje način na koji Duh Sveti uspostavlja sve više crkava u svijetu. Kaže: „Bog je u crkvi postavio *prvo* apostole, drugo proroke, treće učitelje, zatim čudesa, zatim darove ozdravljanja, pomaganja, upravljanja i različite vrste jezika."[602]

To izaziva jednostavno pitanje: ako Rim 16,7 imenuje ženu koja je bila apostolica, dakle dio najviše, najvažnije, temeljne i najmjerodavnije službe na

601. Ivan Zlatousti, 31. homilija na Poslanicu Rimljanima
602. 1 Kor 12,28-29. Vidi i Ef 4,11.

svijetu, bi li bio problem da žena vodi na bilo kojoj nižoj razini službe, pa i kao vođa mjesne crkve? Odgovor toliko proturječi komplementarnom uvjerenju da žene ne mogu imati visok autoritet u crkvi da sada razumijemo dokle su njegovi stručnjaci, čini se, spremni ići kako bi doveli u pitanje Junijin spol i apostolstvo.[603]

Proročice

U Novom zavjetu imamo apostolicu (Juniju), evangelisticu (Samarijanku) te pastoricu i učiteljicu (Prisku). To nas podsjeća na peterostruke službe vodstva spomenute u Ef 4,11 („Sam Krist dao je apostole, proroke, evangeliste, pastire i učitelje da opreme njegov narod.“[604]), što nas pak upućuje na još jednu važnu službu kojom se u ovom poglavlju dosad nismo bavili: proroke.

Nastavljajući tradiciju proročica u Hebrejskoj Bibliji (među kojima su Mirjam, Debora i Hulda) i ispunjavajući Joelovo proroštvo o ženama i kćerima koje će prorokovati, u Novom zavjetu postoji nekoliko poimence navedenih proročica: Ana, Marija, Isusova majka, i četiri Filipove kćeri.[605] Pavao također hvali neimenovane žene koje prorokuju u korintskoj crkvi.[606] U Otkrivenju se Isus suprotstavlja jednoj proročici i učiteljici, a možda i vođi u crkvi u Tijatiri, i čak joj daje vremena da se obrati – ne zato što je pokušavala poučavati i prorokovati *kao žena*, nego zato što je bila nemoralna osoba koja je promicala nemoral.[607]

Iako se čini da u Novom zavjetu postoji razlika između rječe *službe vodstva* proroka (spomenute u Ef 4,11) i češćeg *dara* prorokovanja, u tekstu nema baš ničega što bi upućivalo na to da su žene mogle imati samo dar, a ne i službu, osobito u svjetlu žena koje su u Starom zavjetu očito obnašale službu proroka. Razmislite sada koliko je taj uvid važan.

603. Druga je posljedica svega toga da imamo još jedan razlog da Prisku prihvatimo kao pastoricu: ako je Junija sa svojim mužem dijelila službu apostolstva, onda možemo pretpostaviti da bi bilo uobičajeno da Priska sa svojim mužem Akvilom dijeli službu pastoralnog vodstva.
604. Iako 1 Kor 12 i Rim 12 govore o darovima kao o zadaćama danima raznim ljudima (uključujući žene), Ef 4,11 govori o određenim vođama koji su sami Isusovi darovi crkvi.
605. Lk 2,36; Dj 1,14 i 2,17; Dj 21,9
606. 1 Kor 11,4
607. Otk 2,20-24

I proroci su bili učitelji – zašto bi inače Pavao u 1 Kor 14 rekao da mogu donijeti „pouku“[608]? Analizirajući 1 Kor 14, Derek Morphew zaključuje: „Za Pavla je proroštvo izraz koji obuhvaća određene vrste nadahnutog poučavanja. Poučavanje proroka preklapa se s poučavanjem učitelja i od njega se može razlikovati samo po načinu na koji se iznosi ili po priznatom statusu proroka koji ima onaj tko poučava.“[609]

Suvremene denominacije koje obično povlače jasnu granicu između učitelja i proroka, a učitelje stavljaju iznad proroka, pokušavaju svoja uvjerenja naknadno ugraditi u Novi zavjet govoreći da je poučavanje pouzdano i stoga mjerodavno, dok proroštvo može biti spontanije pa stoga nije. U stvarnosti se i od poučavanja učitelja i od poučavanja proroka očekuje da bude istinito i vođeno Duhom, ali i jedno i drugo je u opasnosti da bude neistinito i zato ga crkve moraju prosuđivati.[610] Petar čak izjednačuje lažno poučavanje s lažnim proroštvom, a time i poučavanje s proroštvom: „[B]ilo je i lažnih proroka u narodu, kao što će i među vama biti lažnih učitelja.“[611] S obzirom na to pojmovno preklapanje poučavanja i proroštva, „protestantski teolozi i komentatori prije nego što su se pojavili komplementaristi tvrdili su da je proroštvo oblik [biblijskog] propovijedanja, [koje je bilo] jedna od najvažnijih službi u ranoj crkvi. Čak je i Ivan Kalvin proroštvo shvaćao kao ‚tumačenje Pisma primijenjeno na sadašnju potrebu‘.“[612]

Novi zavjet jednostavno ne podupire način na koji stručnjaci komplementaristi govore da je poučavanje „službena“, a proroštvo „neslužbena“ služba.[613] Izvan peterostrukih službi vodstva koje Pavao spominje u Ef 4,11, najbliže što se Pavao približava izricanju nečega što bi se moglo nazvati „službenom“ službom jest Ef 2,20, gdje Pavao kaže da crkve trebaju biti izgrađene na službama „apostola i proroka“ (bez spominjanja pastora ili učitelja), i 1 Kor 12,28, gdje Pavao službe navodi redom od

608. 1 Kor 14,26
609. Derek Morphew u „Equal but Different“ navodi E.E. Ellisa u „Prophecy and Hermeneutics in Early Christianity“ (str. 141).
610. 1 Kor 14,29; Otk 2,20.24
611. 2 Pt 2,1
612. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 6.
613. Kevin Giles navodi jednoga stručnjaka komplementarista koji kaže: „mjerodavna zadaća proroštva ne počiva na institucionaliziranoj službi, nego na samom izričaju kao Božjoj riječi.“ (pogl. 6) No taj argument vrijedi u oba smjera. Može se reći i: „Učitelj i poučavanje nemaju nikakav autoritet sami po sebi; ono što je mjerodavno, kao i kod proroštva, jest ‚izričaj kao sama Božja riječ‘.“

najistaknutije i najstrateškije do najmanje: „Bog je postavio, prvo, apostole, drugo proroke, treće učitelje." Nemamo biblijskog opravdanja da poučavanju dodijelimo viši rang nego prorokovanju – ako ništa drugo, možemo tvrditi da su proroci iznad učitelja. Poučavanje i proroštvo mjerodavni su u onoj mjeri u kojoj je poruka koju donose istinita i od Boga. Ukratko, argument komplementarista da žene mogu biti proročice, ali ne i pastorice ili učiteljice, koji u svojoj „službenoj" službi imaju viši autoritet, možda ima smisla u mnogim suvremenim crkvenim okruženjima, ali proturječi Pavlovoj teologiji.

Argument iz crkvene povijesti

Još jedan način na koji stručnjaci komplementaristi nastoje pobiti i to da je Priska bila pastorica i to da je Junija bila apostolica jest isticanje da, koliko znamo, crkveni oci od drugoga stoljeća nadalje nisu postavljali žene za vođe ili učiteljice. Štoviše, kako je vrijeme odmicalo, to su sve više suzbijali.[614] Što reći na to?

U 2. poglavlju ponovno smo razmotrili mizogine stavove očite kod tolikih crkvenih otaca. Kao što smo vidjeli, oni su nažalost izgubili iz vida kako Isus vidi žene i čitali su Pismo kroz naočale svoje patrijarhalne kulture umjesto da svoju kulturu čitaju kroz naočale Pisma. I tako se, prije nego što se uopće osušila tinta Novoga zavjeta koji slavi žene, mizoginija uvukla u crkvu. Da i ne govorimo o zaređivanju pastorica – crkva je postala toliko uvjerena u manju vrijednost i podređenost žena da u minulim stoljećima gotovo nijedna crkva nije zaređivala ni đakonice.

Iako od crkvene povijesti imamo toliko toga naučiti, moramo je i kritički procjenjivati s pomoću boljeg razumijevanja Pisma i biblijskog nauka o svim mogućim temama. Na primjer, iako je crkva u prvih nekoliko stoljeća silno napredovala u definiranju nauka o Trojstvu i o Isusu Kristu, čini se da je brzo skrenula s novozavjetnog nauka o vodstvu crkve. Do kraja prvoga stoljeća napušteno je višečlano vodstvo koje Novi zavjet naglašava. Crkveni otac Ignacije usmjeravao je svaku crkvu da je vodi monarhijski episkopat – jedan jedini pastor, zamisao koja se i danas široko primjenjuje.

614. Da su barem neke žene u patrističkom razdoblju bile zaređivane za starješine crkava, vidi se po tome što su takvu praksu zabranjivali sabori poput sabora u Laodiceji 370. po. Kr.

Tek su nakon reformacije skupine poput prezbiterijanaca ponovno preuzele zamisao višečlanoga vodstva. Iako je danas čitave denominacije ponovno prihvaćaju, primjećujemo da je to bilo odstupanje od više od tisućljeća „crkvene povijesti", odstupanje utemeljeno na ponovnom otkriću onoga što je Novi zavjet cijelo vrijeme poučavao. *Slično tome, odbacivanje i manje vrijednosti i podređenosti žena, toliko raširenih u crkvenoj povijesti, opravdano je ponovnim otkrićem onoga što je Novi zavjet cijelo vrijeme poučavao.*

Iako je ljudska povijest u posljednjem stoljeću većinom dopuštala sve većem broju žena da se pridruže muškarcima na kormilu društva, ironija je u tome što su mnoge crkve s višečlanim vodstvom krenule u suprotnom smjeru. Tijekom stoljeća monarhijskih episkopata crkvu je vodio samo jedan muškarac, što je značilo da su barem mnoge žene u načelu mogle stajati uz njega u službama drugoga reda. *Ali kad su oni koji su ponovno preuzeli višečlano vodstvo pretpostavili i da svi u timu vodstva moraju biti muškarci, te su crkve postale više pod prevlašću muškaraca nego ikada prije!*

Toliko sam zahvalan što živim u vrijeme kad sve više stručnjaka ponovno otkriva cjelokupni nauk Pisma – ako je Priska bila pastorica, a Junija apostolica, i ako je bilo proročica, onda nema dobrog razloga da se žene isključuje iz bilo kojeg djelovanja kraljevstva. Iako se prema predaji ne bismo smjeli odnositi s omalovažavanjem, Isus nas uči da svoje predaje obnavljamo na temelju obnovljenog razumijevanja Pisma i upozorava nas da se predajama ne služimo kako bismo izbjegli djelovati u skladu s onim što iz evanđelja proizlazi.[615]

Biblijski nasuprot biblicističkom

Čak i nakon svega što sam rekao, neki i dalje tvrdoglavo ustraju govoreći da, ako nemamo stopostotnu sigurnost da je Priska ili neka druga žena bila pastorica, trebamo radije biti oprezni i danas ne zaređivati pastorice.

Prvi je problem s time što nemamo apsolutnu sigurnost da je ijedan poganin ili rob u Novom zavjetu bio postavljen za starješinu. Znamo samo za jednoga muškarca koji je možda bio pastor – Petra, slobodnog Židova. Hoćemo li sada, u ime sigurnosti, zabraniti poganima i ljudima niskoga položaja da

615. Mt 15,2-6

budu u najvišem vodstvu crkava?[616] Moramo biti dosljedni. Ako smo nervozni zbog žena starješina jer se ne mogu navesti izričiti primjeri, onda bismo trebali biti jednako nervozni zbog starješina iz redova pogana.

No veći je problem to što Pismo uopće nije zamišljeno da se tako primjenjuje! To je biblicistički pristup, a ne biblijski. Prvi ne dopušta ništa ako se za to ne može pronaći redak, dok drugi nastoji djelovati u skladu s načelima Pisma, čak i ako to znači da se ne može pronaći redak koji tu praksu točno propisuje. Predlažem da, kad je riječ o misiji crkve koju pokreće Duh i koja je osjetljiva na kontekst, umjesto da zauzmemo bojažljivo biblicističko držanje i ne činimo ništa dok se ne pronađe dokazni redak, radije zauzmemo stav slobode da djelujemo u skladu s načelima Pisma.

Doista, to je već naš modus operandi u stotinu stvari koje misijski usmjerene, suvremene crkve danas čine: možda upotrebljavamo glazbene instrumente i ozvučenje, organiziramo specijalizirane timove za zagovornu molitvu, dijelimo evangelizacijske traktate, uspostavljamo programe za razvoj vođa, zapošljavamo nekoliko djelatnika, tiskamo i dijelimo Biblije, izrađujemo mrežne stranice, kupujemo zgrade ili odvajamo djecu i tinejdžere jedne od

616. Zašto nam je tako lako zaređivati pogane u današnjoj crkvi? Ne želim tom argumentu o nepostojanju dokaza za starješine iz redova pogana pridavati preveliku težinu, ali razmotrit ću ga kako bih pokazao da završavamo na istom mjestu neodlučnosti na kojem smo i kad argumentiramo za žene starješine ili protiv njih. Tko su grčki vođe u ranoj crkvi? Grk Tit nije bio starješina, nego apostolski izaslanik. Timotej, kojega su Pismu poučile majka i baka Židovke, bio je više Židov nego ne. No čak i da je bio poganin, i dalje je bio apostolski izaslanik, a ne starješina. Dvojbeno je da je Luka bio poganin, ali čak i da jest, bio je suputnik i pisac, a ne starješina. Barem je uvjerljivo da je Pavao, budući da mu je strategija bila da u svakom gradu ide najprije Židovima, a tek nakon toga poganima, starješine birao iz židovskog dijela zajednice, koji je dobro poznavao Pisma. Pa ipak, tko bi od nas, čuvši sve to, zbog toga zabranio poganima da budu starješine? Ne ja, a vjerojatno ni vi. Zašto su onda toliki spremni sprječavati žene da služe kao starješine zato što se ne može sa sigurnošću navesti nijedan primjer iz Pisma? Kad bi netko pokušao obraniti zašto pogani mogu biti starješine, kako bi to učinio? Pretpostavljam, navođenjem jednoga od četiri argumenta: 1) Gal 3,28 kaže da u Kristu „nema ni Židova ni pogana". Ali tada se moramo sjetiti da isti redak isto kaže i o spolu: „nema ni muškog ni ženskog". 2) Petrovo viđenje na krovu i izlijevanje Duha na Kornelija koje je uslijedilo pokazali su mu da pogani nisu nečisti, kako su Židovi zamišljali, nego da su dostojni punog članstva u crkvi. Ali tada se moramo sjetiti da su, kao što svjedoči izlijevanje Duha na njih na Pedesetnicu, i žene imale puno članstvo. 3) Ukazivanjem na grčkoga apostolskog izaslanika poput Tita, čime se pokazuje da i ljudi nižega autoriteta, poput starješina, mogu biti Grci. Ali tada se moramo sjetiti da imamo apostolicu Juniju, koja je na ljestvici autoriteta za stupanj iznad Tita. 4) Isticanjem činjenice da bi izvan Rimskoga Carstva i prvoga stoljeća vjerojatno postojale kulture sastavljene samo od pogana, za razliku od mjesta i gradova u Novom zavjetu u kojima su se uvijek mogli naći Židovi (6 milijuna njih živjelo je izvan Palestine). Ali tada se moramo sjetiti da to odjekuje egalitarnim argumentom da se danas nalazimo u egalitarnoj kulturi, za razliku od patrijarhalnih kultura prvoga stoljeća.

drugih i od odraslih. A ništa od toga Novi zavjet ne propisuje, pa čak ni ne opisuje.

Sloboda da se zaređuju pastorice smjer je koji u Bibliji ima usporedan naglasak: s obzirom na to da je u crkvi zasigurno bilo evangelistica, žena koje su vodile kućanstva, učiteljica, proročica, đakonica i apostolica, a u nedostatku jasne biblijske zabrane, razumno je, a ne nerazumno, priznati žene starješine u onim situacijama u kojima ih Bog podiže i u kojima je to korisno za misiju – što je slučaj u većini današnjih egalitarnih kultura. Kao što kaže Jamin Hübner, nema smisla „službu starješine ili pastoralnu službu svrstati u zasebnu, posebnu kategoriju odvojenu od tih drugih zadaća – tako da jedan spol može biti automatski, univerzalno i trajno isključen iz jedne uloge, a ipak obavljati *sve* ostale zadaće.“[617] To osobito vrijedi kad se *ne može* biti siguran da su u novozavjetno doba starješine bili samo muškarci; kad *ne postoji* izričita zabrana da žene budu starješine; i kad možemo biti *gotovo sigurni* da je Priska, kao i njezin muž, bila pastorica.

Osim toga, razlog zbog kojega je rimska crkva bila spremna osloboditi voditeljice i učiteljice za službu u svojoj sredini bio je u tome što je dobro razumjela vodeće načelo prepoznavanja duhovnih darova.

617. Kaže Jamin Hübner u svojoj doktorskoj disertaciji „A New Case for Female Elders“. (Izvor: www.bit.ly/3BNaSY8 str. 171)

13

Obdarenost (Rim 12) nasuprot spolu (1 Tim 3)

„Kad se spol upotrijebi za prvu selekciju, svi darovi i sposobnosti koje je Bog dao … ženama mogu završiti na polici u ormaru. Osjećaj frustracije koji uskraćivanje tih darova može izazvati jedna je posljedica, ali još je teža ljutnja ili tuga koju doživljavamo kad je obezvrijeđen bitan dio naše osobnosti." Alice Mathews[618]

Jedna od cijena patrijarhata u društvu nije samo to što guši doprinos polovice stanovništva, nego i to što čini vjerojatnijim osrednji doprinos onih u drugoj polovici koji se prečesto smatraju ovlaštenima za promaknuća, iako su drugi možda kvalificiraniji za posao**.** U svojoj knjizi iz 2019. godine o ženama u vodstvu Melinda Gates objašnjava svoje gledište o uravnoteženju vage ravnopravnosti spolova i kaže:

Nikada nisam smatrala da su žene bolje od muškaraca ni da je najbolji način da se svijet poboljša taj da žene steknu više moći od muškaraca. Mislim da je muška prevlast štetna za društvo jer je svaka prevlast štetna: ona znači da društvom upravlja lažna hijerarhija u kojoj se moć i prilike dodjeljuju prema spolu, dobi, bogatstvu i povlaštenosti – a ne prema vještini, trudu, talentu ili postignućima.[619]

Nešto se slično može reći i za crkvu kad vođe i učitelje bira na temelju spola. Naravno, u izrazito patrijarhalnom kontekstu (kao što je strogo islamska država), gdje bi se to moglo smatrati teškim kamenom spoticanja za one izvana da prihvate evanđelje, možda je s misijskoga gledišta korisno birati samo muškarce za vođe u crkvi. Ali kad takvoga kamena spoticanja više nema, meni se čini jasnim da obdarenost mora odnijeti pobjedu.

618. Alice Mathews, Gender Roles and the People of God, pogl. 13
619. Melinda Gates, The Moment of Lift: How Empowering Women Changes the World

Pregledajte Pavlove brojne popise duhovnih darova[620] u njegovim poslanicama rimskoj, efeškoj i korintskoj crkvi (slučajno upravo onima koje je Priska u određenim razdobljima pomagala voditi) i otkrit ćete da *Duh dodjeljuje te darove ne mareći za nečiji spol ili položaj u društvu*. Duh koji daruje, čini se, slijep je za spol.

Razlog zbog kojega je rimska crkva tako spremno oslobađala žene za uloge značajnog doprinosa, kao što je vidljivo u Rim 16, jest to što je dobro razumjela darove kao temelj za raspodjelu uloga, kao što je vidljivo u Rim 12:

Imamo različite darove, prema milosti danoj svakome od nas. Ako je tvoj dar prorokovanje, prorokuj u skladu sa svojom vjerom; ako je služenje, služi; ako je poučavanje, poučavaj; ako je ohrabrivanje, ohrabruj; ako je davanje, daj velikodušno; ako je vođenje, čini to marljivo; ako je iskazivanje milosrđa, čini to radosno.[621]

Da je Pavao vjerovao kako su određene uloge ograničene spolom, ovo bi bilo savršeno mjesto da to kaže. Ali on to ne kaže. U ovom odlomku nema baš ničega što bi upućivalo na to da Pavao možda isključuje žene iz bilo kojeg od tih darova.[622] Kad čitamo do kraja njegove poslanice i nailazimo na spomen, na primjer, Priske, koja je prema dokazima i vodila i poučavala muškarce, imamo objašnjenje: Priska je zacijelo imala duhovne darove poučavanja i vodstva.

Duhovni darovi izjednačuju

Oslobađanje ljudi za službe i zadaće na temelju položaja, etničke pripadnosti ili spola nehotice dijeli ljude, dok ih isto to, učinjeno na temelju duhovne obdarenosti, ujedinjuje. Prvo se temelji na ljudskim sklonostima, a drugo na Božjem izboru. Razmislite o Pavlovoj predanosti praktičnom jedinstvu Židova i pogana u njegovim remek-djelima, poslanicama Efežanima i Rimljanima. U Ef 1-3 i Rim 1-11 on počinje teološkim temeljem jedinstva, a zatim u Ef 4-6 i Rim 12-15 iznosi pobožnost potrebnu da se to jedinstvo praktično živi. Ali primijetite da je *nauk o duhovnim darovima koji očituju jednakost* u Rim 12,3-8 i Ef 4,11-16 ljepilo koje povezuje prednji i završni dio.

620. Vidi Ef 4,11; 1 Kor 12 i 14 te Rim 12,6-8.
621. Rim 12,6-8
622. Nema čak ni jedne zamjenice muškoga roda, kao u „ako je poučavanje, neka on poučava".

Čini se da Pavao kaže: budući da Duh raspodjeljuje darove, uključujući darove vođenja i poučavanja, *bez obzira na nečiju etničku pripadnost*, to je još jedan način na koji on ujedinjuje ljude različitih etničkih skupina. Slično tome, u Prvoj poslanici Korinćanima, iako nije uredno podijeljena na iste dijelove, vidimo kako Pavlovo teološko suočavanje s nejednakostima između muškaraca i žena te bogatih i siromašnih dobiva snagu iz njegova nauka o tome kako Duh suvereno dijeli darove (dakle ne obazirući se na nečiji društveni položaj ili spol).

U svemu tome Pavao navodi tri poticajna razloga za jedinstvo koje očekuje između Židova i pogana (a možemo dodati: između bogatih i siromašnih, robova i slobodnjaka *te muškaraca i žena*): razumijevanje evanđelja koje ujedinjuje i ruši društvene prepreke; predanost ljubavi i služenju ljudima koji su drukčiji od nas, koja izgrađuje jedinstvo; *i priznavanje darova koje Bog daje komu god on odluči*. Nasuprot „borbi spolova", Božje rješenje koje ujedinjuje spolove jest da se mi kao crkva pridružimo njemu u tome da „ne gledamo tko je tko" i oslobodimo za vodstvo i poučavanje one ljude koje Bog suvereno obdaruje i poziva na to.

Opasnost od gušenja darova

Tragedija pogrešnog tumačenja 1 Tim 2,12 kao opće zabrane svakoj ženi da poučava ili vodi bilo kojeg muškarca jest u tome što ono postaje ludačka košulja za žene koje Duh osnažuje tim darovima. Reći tim ženama da svoje darove upotrebljavaju samo za djecu i druge žene ne samo da ih vrijeđa, nego – i to je moja prava briga – lišava crkvu, kojoj su toliko očajnički potrebni, svih putova milosti koje joj Bog daje.

Pa ipak, jedna od utemeljiteljica komplementarizma zapravo savjetuje ženama da navuku veo preko svoje obdarenosti kad je u prostoriji muškarac: „Mudra žena radije će se odreći prilike da pokaže i upotrijebi svoju obdarenost ako bi upotrebom te obdarenosti riskirala da nanese sramotu Božjoj riječi, a time i njemu."[623] Isto tako Kevin De Young, nakon što priznaje: „Žene imaju važne duhovne darove, uključujući darove poučavanja i vodstva", ipak te darove odvodi dalje od muškaraca: „Pa poučavanje djece i

623. Kaže Dorothy Patterson u „Women in the Church" (2. izdanje), pogl. 6

drugih žena valjda nije rasipanje ženinih darova?“[624] No Pavlov nauk o poniznom primanju doprinosa drugih vjernika upozorava na takve štetne stavove: „Ne može oko reći ruci: ‚Ne trebam te!‘ Ni glava nogama: ‚Ne trebam vas!‘“[625]

Upravo sam sjedio na kavi s fantastično obdarenom voditeljicom koja je napustila plaćenu službu u crkvi. Govori mi o boli zbog toga što su muškarci u crkvi njezin doprinos gurali u stranu, nisu joj vjerovali, a u nekim su je slučajevima i ušutkivali. Slično tome, Alice Mathews, teologinja i bivša akademska dekanica, sada u 80-ima, govori o mukama zbog toga što su njezini darovi veći dio njezina života stajali na polici:

Prije mnogo godina, kad smo moj muž i ja služili kao misionari u Europi, jednoga sam jutra sjedila na našem krevetu i čitala Mt 25. Kad sam došla do kraja prispodobe o talentima, zatekla sam se kako plačem. I molila sam: „Gospodine, hoćeš li imati malo razumijevanja za mene što ne upotrebljavam ono što si mi dao zato što mi oni koji imaju vlast to ne dopuštaju?“ Spol je nadjačao obdarenost, a ja sam se osjećala bespomoćno da išta u vezi s tim učinim. To nije neuobičajeno iskustvo za mnoge kršćanke.[626]

Komplementarna crkva ne riskira samo da povrijedi pojedince, nego koči i cjelokupnu misijsku djelotvornost te crkve. U svome gradu imao sam prednost gledati kako obližnja crkva brzo raste na tisuće ljudi dok oslobađa muškarce i žene za službu prema obdarenosti, bez obzira na spol. I muškarci i žene vode. I žene i muškarci propovijedaju.

John Piper i Tom Schreiner možda smatraju „lijepim“ to da vode samo muškarci, a žene te muškarce podupiru, ali meni je mnogo ljepše gledati muškarce i žene kako vode i poučavaju jedni uz druge.

Nekoliko puta u posljednje vrijeme, vjerujem, Božji je Duh sa mnom podijelio nešto od svoje tuge zbog gušenja doprinosa žena. Jednom je prilikom, na konferenciji za vođe jednoga komplementarnog pokreta, jedna žena 15 minuta govorila o svemu što je naučila o tome kako svoje prijatelje dovesti Isusu. Grozničavo sam bilježio i iz toga crpio mnogo nadahnuća. No poslije mi je jedan teološki vrlo obrazovan prijatelj rekao, i to iako se ona držala zadanoga okvira i nije poučavala nikakvu teologiju: „Ježim se kad žena stane

624. Izvor: www.bit.ly/3k2AA4x
625. 1 Kor 12,21
626. Alice Mathews, Gender Roles and the People of God, pogl. 13

za propovjedaonicu.“ Njegova me primjedba rastužila – budući da je nije vidio onako kako je vidi Bog, nije mogao čuti ni Božje riječi po njoj.

Nametanje pogrešnog tumačenja jednoga jedinog teksta crkvi nosi neprocjenjiv duhovni rizik za ljude koji bi inače imali koristi od službi evangelizacije, odgajanja učenika, pastoralne skrbi, vodstva i osnivanja crkava koje obavljaju i muškarci i žene? U mjesnoj crkvi potreban nam je svaki dar na djelu, tako da može koristiti svakoj drugoj osobi, da crkva „raste i izgrađuje se u ljubavi, dok svaki dio obavlja svoju zadaću“.[627] Čovjek mora biti apsolutno siguran u svoje tumačenje 1 Tim 2,12 da bi opravdao ograničavanje punog korištenja darova koje Duh Sveti dodjeljuje ženama. No kao što sam predložio u 7. poglavlju, nijedna otvorena i doista iskrena osoba ne bi trebala biti toliko sigurna.

Ograničavanje darova ne stavlja ludačku košulju samo ženama, nego i samome Bogu. Pronaći iskrivljeno teološko opravdanje za to da se čovjek ježi dok mu Božji Duh služi preko žene žalosti Duha Svetoga, koji „puše gdje hoće“[628] i ima običaj za svoja usta postavljati koga god smatra prikladnim.[629] Gordon Fee kaže:

Novozavjetni dokazi pokazuju da Duh Sveti uključuje oba spola: obdaruje i muškarce i žene i tako potencijalno oslobađa cijelo tijelo, da svi dijelovi služe i da na različite načine pružaju vodstvo drugima. Stoga moja tema na kraju nije program za žene u službi. Ona je, naprotiv, program Duha, molba da se Duh oslobodi naših stega i struktura kako bi crkva mogla djelotvornije služiti samoj sebi i svijetu.“[630]

Postoje dva načina na koja obično gušimo darove kojima Bog obdaruje žene i koji promiču kraljevstvo: možemo im postaviti gornju granicu; ili ih društvene prilike mogu spriječiti da se uopće i otkriju.

Kad stare mješine rasipaju novo vino

Iako je u crkvenoj povijesti bilo trenutačnih izbijanja značajne službe žena, u povijesti crkve prije 1900. vrlo je malo primjera da su žene *tijekom duljeg*

627. Ef 4,16
628. Iv 3,8
629. Izl 15,20; Suci 2,16; 4,4; Est 4,14
630. Izvor: Discovering Biblical Equality, 2005, str. 254.

razdoblja vodile u crkvama. Zašto je tako? Isus je upozorio na opasnost da stare mješine unište novo vino. Jedan od načina na koji se to događa jest kad Duh snažno djeluje i dovodi u prvi plan razne obdarene ljude, ali onda kasnije sile institucionalizma uspostave previše strogo određena pravila i postupke kako bi zamijenile ono što je rodio Bog. Pridržavanje opisa radnih mjesta zamjenjuje ono što je nekoć bilo pokretano darovima.

Kad netko pregleda stoljeća probuđenja, na primjer, u ranim fazama nalazi izlijevanje novoga vina – kad svakakvi „neovlašteni" ljudi, uključujući žene, u sili Duha izbijaju na pozornicu vodeći, propovijedajući, evangelizirajući i osnivajući crkve ili pastoralno skrbeći o njima. Sjetite se pentekostnoga pokreta početkom prošloga stoljeća, kad je Duh mnoštvo žena snažno obdarivao za evangelizaciju, propovijedanje i pionirsko vodstvo. Ali onda, kad prođe dovoljno vremena, uvuče se institucionalizam i crkva se vrati svojim starim mješinama „profesionalnih" služitelja (malobrojne elite koja obavlja većinu Božjeg djela) i podređenosti žena (katkad manje obdarenim muškarcima). Maria Boccia u djelu *Hidden History of Women Leaders of the Church* sažima taj tužni obrazac koji se u crkvenoj povijesti ponavlja: „Kad je vodstvo uključivalo karizmatski Božji izbor vođa po darovima Duha Svetoga, žene su bile uključene. Kako je vrijeme prolazilo, vodstvo se institucionaliziralo, svjetovna patrijarhalna kultura procijedila se u Crkvu, a žene su bile isključene."[631]

To seže sve do drugoga stoljeća. Koliko znamo, u crkvi nakon onoga opisanog u Rim 16 nikada više nije bilo tima vodstva sastavljenog od muškaraca i žena. Unutar nekoliko desetljeća nakon što je Pavao napisao poslanicu rimskoj crkvi, snažan patrijarhalizam i institucionalizam čvrsto su se omotali oko crkve. Tertulijan je, na primjer, crkvu iznova zamislio kao mikrokozmos rimskoga društva, sa stupnjevima rangiranih službenika, tako da su pastori postali vladari. Nestalo je dinamične uporabe darova, a na njezinu se mjestu rodila podjela na kler i laike, s posebnim pravima za kler, kao i pretpostavka da samo muškarci mogu biti kler.

Kad crkva odluči da nijedna žena neće voditi ni propovijedati, iz nje iscuri dio njezina otkupiteljskog potencijala. Srećom, Bog i dalje djeluje u njoj (jer nikada nije imao savršenu crkvu). Ali ako crkva (ili pokret crkava) ne želi izgubiti dio opskrbe Duha, *mora* se riješiti starih mješina koje se usredotočuju

631. Izvor: Journal of Biblical Equality, rujan 1990., str. 58.

na hijerarhiju upravljanja ili koje vodstvo i poučavanje temelje na spolu. Ako su rana crkva i brojna kasnija probuđenja ikakvo mjerilo, bolja mješina otkriva i pokreće darove koje Duh daje *svim* ljudima: mladima i starima, bogatima i siromašnima, crncima i bijelcima, muškarcima i ženama. Uza sve to, postoji nešto još pogubnije od postavljanja gornje granice ženinoj obdarenosti. To je kad je se uopće ne može ni uočiti.

Društvene prilike mogu spriječiti razvoj darova

Slavim uspjeh pokreta za oslobođenje žena, osobito ondje gdje se zalagao za jednake mogućnosti obrazovanja i zaposlenja. Gledano u širokoj, povijesnoj perspektivi, svijet tek počinje otkrivati koliko su žene sposobne kad ih se pusti u sva područja društva. Doista, sve do 1960-ih gotovo se jednoglasno prihvaćalo da žene ne mogu činiti ono što danas čine milijuni njih! Bogu slava za talente, darove i prilike koje je dao muškarcima *i ženama*!

To nas mora zaustaviti i potaknuti da razmislimo o svim talentima i darovima koji su u povijesti svijeta propali jer su društvene prilike bile takve da ženama gotovo nikada nisu davani obrazovanje ni prilike da ostvare svoj potencijal. To vrijedi i za povijest crkve – koliko apostola, proroka i učitelja nikada nije ni ugledalo svjetlo dana? Koliko Božjih dobrih darova njegovoj crkvi nikada nije ni otvoreno? Nažalost, nisu samo crkve iz prošlosti toliko toga izgubile. To su i današnje crkve koje imaju teologiju koja ograničava prema spolu, a koja ih ili zaslijepi za obdarene žene u njihovoj sredini ili ih, ako se ti darovi i uoče i razviju, ograniči na prostorije u kojima nema muškaraca.

Zahvaljujem Bogu što živim u egalitarnoj kulturi, u kojoj su društvene prilike takve da će moja kći vjerojatnije dati bilo koji profesionalni doprinos društvu za koji ju je Bog obdario. Iskreno se nadam da isto vrijedi i za njezinu službu u crkvi.

Ipak, moram priznati da se još nisam pozabavio jednim uobičajenim prigovorom koji iznose stručnjaci hijerarhisti: ako vodstvo crkve ne treba počivati na spolu, zašto onda 1 Tim 3,2 kaže da pastor treba biti „vjeran svojoj ženi“? To je pitanje koje navodi čovjeka da pomno pogleda ne samo sam redak, nego i vlastitu metodu tumačenja.

Poslanica Rimljanima nasuprot Prvoj poslanici Timoteju – normativno nasuprot korektivnom

Evo odlomka u kojem se to nalazi:

Ako tko želi nadgledništvo, želi plemenito djelo. Nadglednik, dakle, treba biti besprijekoran, **vjeran svojoj ženi**, umjeren, samosvladan, ugledan, gostoljubiv, sposoban poučavati, ne sklon piću, ne nasilan, nego blag, ne svadljiv, ne pohlepan za novcem. Mora dobro upravljati svojim kućanstvom i paziti da ga njegova djeca slušaju, i to tako da zaslužuje puno poštovanje. (Ako tko ne zna upravljati vlastitom obitelji [doslovno „kućanstvom"], kako će se brinuti za Božju crkvu?) Ne smije biti novoobraćenik, da se ne bi uzoholio i pao pod istu osudu kao đavao. Mora imati i dobar glas kod onih izvana, da ne bi pao u sramotu i u đavolsku zamku.[632]

Ovaj je odlomak prilično sličan popisu uvjeta za starješine koji je dan Titu u njegovoj apostolskoj službi na otoku Kreti.[633] Razlika je između njih u tome što odlomak iz Prve poslanice Timoteju zatim dodaje sličan, ali kraći popis uvjeta za đakone.[634] Sva tri dijela – onaj u Poslanici Titu o starješinama i dva u Prvoj poslanici Timoteju o starješinama i đakonima – sadržavaju izraz „vjeran svojoj ženi" kao uvjet.

Na prvi pogled čini se da se to sukobljava s Rim 12 i 16, gdje su obdarenost i poziv, a ne muški spol ili bračni status, jedini kriterij. *Zato pitamo: „Trebamo li tumačiti Rim 12 i 16 u svjetlu 1 Tim 3 ili obrnuto?"*

Kad bih napisao pismo svome djetetu u kojem bih podijelio svoju ljubav prema njemu i svoju najbolju mudrost za njegov život, a zatim napisao još jedno pismo u kojem bih podijelio svoju zabrinutost zbog načina na koji je loše postupio u nekoj situaciji i savjetovao ga kako to treba ispraviti, nadao bih se da će moje dijete, kako godine prolaze, dopustiti da prvo, pozitivno pismo bude okvir za kasnije, korektivno. Slično tome, trebali bismo dopustiti da Rim 12 i 16 budu okvir za 1 Tim 3. Kao što sam pokazao u 7. poglavlju, cijela Prva poslanica Timoteju uglavnom je korektivnoga tona i nastoji

632. 2 Tim 3,1-7
633. Tit 1,6-9
634. 1 Tim 3,8-12

popraviti crkvu kojoj su naudili lažni učitelji. Iako u njezinim odlomcima ima bezvremene mudrosti, te istine moraju pažljivo iskopati današnje crkve, koje se možda suočavaju s posve drukčijim situacijama.

Vratimo se mojoj usporedbi: kad bi moja kći, u posve drugačijoj situaciji, pročitala pismo koje sam napisao njezinu bratu o tome kako da raščisti nered u svojem životu, nadao bih se da ne bi nepromišljeno primijenila sve što sam u tom pismu rekao. Primijenimo li tu usporedbu, Poslanica Rimljanima više je nalik okružnom pismu koje pišem svima petero svoje djece, bez obzira na njihovu situaciju. Iako se bavi jedinstvenom situacijom – zajedništvom Židova i pogana – po svojoj naravi nije prvenstveno korektivna; Pavao naprotiv poučava tako da se gotovo sve što kaže može izravno primijeniti na bilo koju crkvu bilo gdje. Razlog je to što u toj crkvi još nije ni bio, pa uglavnom piše onako kako bi pisao bilo kojoj crkvi općenito.

Nasuprot tomu, Prva poslanica Timoteju, kao i Poslanica Titu, upućena je uglavnom jednoj osobi. Iako je s njezinim sadržajem možda bila upoznata i određena mjesna crkva, činjenica da je napisana određenomu vođi koji se probija kroz vrlo određene izazove znači da treba biti osobito oprezan kad se njezin sadržaj primjenjuje na sve crkve.

Konačno, moramo imati na umu da jasne odlomke treba upotrebljavati za tumačenje nejasnijih. Iako se 1 Tim 3 pri prvom čitanju može činiti dovoljno jednostavnim, malo razmišljanja pokazuje kako se čini da proturječi onomu što toliki drugi odlomci u Bibliji jasno poučavaju. Uskoro ću navesti primjere. Budući da Pismo tumači Pismo, a jasni odlomci trebaju baciti svjetlo na nejasnije, *naš pokušaj da iz 1 Tim 3 izvučemo općevažeću istinu mora se ravnati prema Rim 12 i 16*.[635]

Dva načina čitanja 1 Tim 3 i Tit 1

Postoje dva načina tumačenja 1 Tim 3 (i Tit 1) kad je riječ o spolu i vodstvu u crkvi. Prvi je način čitati taj tekst kao da Pavao *zapovijeda* da starješine u efeškim (i kretskim) crkvama budu muškarci, a time i u svim crkvama

635. Molim vas, nemojte mi pripisivati ono što ne kažem. Potreban nam je cijeli korpus Pisma da bismo protumačili bilo koji pojedini odlomak, ali ipak bi možda bilo bolje Prvu poslanicu Timoteju, korektivnu poslanicu, čitati kroz leću Poslanice Rimljanima, normativne poslanice, nego obrnuto.

posvuda. *Drugi je način čitati ga kao da Pavao pretpostavlja da će najvjerojatniji, a možda i najprikladniji starješina u tim grčko-rimskim crkvama biti paterfamilias, muški glava kućanstva, iako su moguće i iznimke.*[636]

Predlažem da je drugi način čitanja bolji. Kao što kaže N.T. Wright: „[Iako] Pavao o [nadgledniku (grč. *episkopos*)] govori kao o muškarcu … to je zato što grčka gramatika obično obuhvaća oba spola zajedno i zato što su u prvim danima Crkve vođe većine zajednica vjerojatno bili muškarci. Ne vidim da to ženama zabranjuje ovu posebnu službu i poziv.“[637]

Wright je u pravu kad kaže: „grčka gramatika obično obuhvaća oba spola“. Za razliku od naših engleskih prijevoda, riječi kojima se Pavao služi prvenstveno obuhvaćaju oba spola. U grčkom izvorniku Pavlova riječ za „tko“ (*tis*) u rečenici „ako tko želi nadgledništvo“[638] obuhvaća oba spola. Ali, što je još važnije, *ni u jednom od dvaju popisa u 1 Tim 3 i u Poslanici Titu nema zamjenica muškoga roda*. Usporedite to s našim engleskim prijevodima popisa o nadglednicima u Prvoj poslanici Timoteju – „his … He … his … him …he … his … he … He … he … He … he …“ (njegov … on … njegov …) – koji nas navode da gotovo u svakom retku zamišljamo muškarca, a izvorni čitatelji to ne bi činili.

Ta mogućnost da su obuhvaćena oba spola dobiva na snazi kad shvatimo da je izraz „vjeran svojoj ženi“ (doslovno „muž jedne žene“) jedini dio popisa koji pri površnom čitanju upućuje na muški spol. Ipak, to je zapravo izraz koji se u ovom kontekstu upotrebljava za bilo koju osobu *općenito*, mušku ili žensku. Istina, kad bi se Pavao obraćao *samo* ženama, upotrijebio bi izraz „žena jednoga muža“ (kao što to čini u 1 Tim 5,9). No budući da se Pavao, kao i svaki antički androcentrični grčki pisac, služio muškim oblikom izraza kad su u skupinu bila uključena oba spola, možemo razumjeti kako je to ovdje moglo biti tako. Isus čini nešto slično kad navodi androcentrično

636. Nakon što sam dovršio svoju knjigu, pročitao sam knjigu Andrewa Bartletta „Men and Women in Christ“ i na str. 315–327 otkrio treći način: Pavao namjerno upotrebljava općenit jezik koji obuhvaća oba spola i stoga uopće ne pretpostavlja da će nadglednici biti muškarci. Da nije spomena tajanstvenih „žena“ u 11. retku, koje pokušavam objasniti u Dodatku 5, prešao bih na njegovo stajalište. Ovako se kolebam između drugoga i trećega načina. Bilo kako bilo, odlomak ne bi trebalo čitati kao da isključuje žene iz pastoralne uloge.

637. Tom Wright, Paul for Everyone: The Pastoral Letters, str. 29

638. Ista riječ „tko“ ili „netko“ (*tis*) ponovno se pojavljuje u 5. retku, a i u Tit 1,6. Ne znači „bilo koji muškarac“, nego „bilo koja osoba“ – primjerice, Isus kaže: „Ako tko (*tis*) hoće ići za mnom, neka uzme svoj križ.“ (Mt 16,24)

sročenu zapovijed da se ne poželi „žene bližnjega svojega“[639] – zapovijed koja vrijedi i za žene, koje ne bi smjele poželjeti muža svoje bližnje.

Ako muški spol nije poanta izraza „vjeran svojoj ženi“, što onda jest? Izraz znači *bračno i spolno monogaman*. Isključuje osobe s više od jednoga bračnog druga, kao i osobe koje su spolno nevjerne svojemu bračnom drugu.[640] Čak i stručnjaci komplementaristi poput Schreinera (i drugih) priznaju tu mogućnost: „Zahtjevi za starješine u 1 Tim 3,1-7 i Tit 1,6-9, uključujući i tvrdnju da trebaju biti muževi jedne žene, sami po sebi ne isključuju nužno žene iz službe starješina.“[641]

No pretpostavimo (iako za to možda nema bitnoga razloga) da je Pavao u ovom popisu *doista* mislio samo na muškarce. Pa, i dalje imamo dobar razlog zaključiti da Pavao u najboljem slučaju *pretpostavlja* da će starješine u tom kontekstu vjerojatno biti muškarci, a da to nužno ne čini strogim i nepromjenjivim pravilom za sve crkve u svim vremenima.

To teško da je nova misao. Desetljećima sam služio u crkvama „koje vode starješine“, a koje su tvrdile da primjenjuju 1 Tim 3 kad biraju pastore. Ipak, nitko od nas crkvenih vođa nije Pavlove uvjete koji više ovise o okolnostima shvaćao kao strogo zakonodavstvo o tome tko smije voditi. Svi smo se slagali da su opće one osobine koje se odnose na karakter („blag, ne svadljiv, ne srebroljubiv“), na sposobnost vođenja u odnosima („da dobro upravlja“) i na poznavanje nauka („sposoban poučavati“). Međutim, *čimbenici koji više ovise o okolnostima, spomenuti u 4. i 5. retku, nisu opći*. Dapače, kad bismo ih shvatili kao obvezujuću zapovijed, crkve bi smjele zaređivati samo ljude koji su stari (riječ „starješina“ podrazumijeva starost), koji su u braku i koji imaju dvoje ili više odrasle djece, od kojih svako oduševljeno služi Kristu i sluša svaku zapovijed svojih roditelja. Zar Pavao doista općenito zabranjuje mogućnost da se zaređuju pastori koji možda *nisu* stari, *nisu* u braku, *nemaju* više od jednoga djeteta, *nemaju* dobro odgojenu djecu ili djecu koja vjeruju, *nemaju*

639. Mk 10,12

640. „Muž jedne žene“ idiom je koji treba shvatiti kao zbroj njegovih dijelova. Slično tome, i u engleskom smo imali nazive s riječju „man“ (muškarac), kao što su „mailman“ (poštar) i „chairman“ (predsjedatelj), koji nisu značili da je riječ o muškarcu, nego da je muški rod bio zadani rod. Vidi raspravu u: Philip Payne, Man and Woman, One in Christ, pogl. 24.

641. Izvor: www. bit.ly/31ls4qR str. 36. Isto tako Douglas Moo, zagovornik vodstva samo muškaraca, ipak kaže: „Bilo bi pretjerano tvrditi da izraz [muž jedne žene] jasno isključuje žene.“ (The Interpretation of 1 Timothy 2: 11-15: A Rejoinder.) Tako i Craig Blomberg: „1 Tim 3,1-7 i Tit 1,5-9 nisu osobito relevantni.“ (Two Views on Women in Ministry, pogl. 1).

vlastito kućanstvo (obično s robovima, rođacima i zakupcima), *i, ako taj argument proširimo, nisu muškarci*?

Trebamo li doista vjerovati da Pavao misli kako Isus, Timotej i on sam – svi neoženjeni – ne bi smjeli biti u najužem timu vodstva neke crkve? Uz malo zdravoga razuma shvaćamo da u ovom popisu imamo Pavlovu pretpostavku o najvjerojatnijim i/ili najprikladnijim starješinama za efešku crkvu u ono vrijeme – a ne njegov opći propis o vrstama ljudi koji smiju voditi crkve za sva vremena.

Kao što sam rekao, osobine karaktera u 1 Tim 3 i Tit 1 ključna su biblijska građa koja nam pomaže birati starješine, *ali čak je i taj popis osobina karaktera oblikovan situacijom*: zašto je, možemo se upitati, popis toliko usredotočen na vanjske osobine – na to kako se pravednost vidi izvana – a ne na unutarnje? Zašto se ne spominje nijedna osobina koja se odnosi na ljubav prema Bogu i ljudima? Zašto taj popis ima tako upadljive usporednice u grčkoj književnosti onoga vremena da bi se, osim „da ne bude novoobraćenik" (r. 6), svaka od navedenih osobina očekivala i od nekršćanskoga javnog službenika u grčko-rimskom svijetu? Zašto bi to što netko ne pokazuje te osobine vodilo u „sramotu" (r. 7)?[642] Zašto Pavao nije sam primijenio sve svoje upute kad je postavljao starješine – primjerice, iako ovdje kaže da se novi kršćani ne bi smjeli postavljati za starješine (r. 6), on i Barnaba ponekad su postavljali starješine između tek obraćenih?[643]

Čini se da je odgovor na svako od tih pitanja ovaj: crkva u Efezu već je doživjela sramotu zbog lažnih učitelja i palih vođa koji su razorili ugled crkve. *Iza ovoga popisa stoji Pavlova pokretačka briga da crkva, vjerodostojnošću svojih vođa, ponovno stekne vlastitu vjerodostojnost i svjedočanstvo u svojoj sredini.*[644] U toj kulturi crkva koju vode stariji ljudi slala bi bolju poruku od one koju vode mladi – osim toga, muški spol, brak i podložni članovi

642. Pavlova briga za vjerodostojnost u kulturi glavni je pokretač cijele njegove poslanice Timoteju. Pavao želi da vođe u crkvi „imaju dobar glas kod onih izvana, da [vođa] ne padne u sramotu". Slično tome, 1 Tim 2,10.15; 3,4.8.11; 5,10; i 6,1 otkrivaju sveprisutnu brigu za ugled crkve kod onih izvana.

643. Dj 14,8-23

644. William Mounce u svojem komentaru na 1. i 2. poslanicu Timoteju i Poslanicu Titu pokazuje: kad se popisi iz 1 Tim 3 i Tit 1 stave jedan uz drugi i kad se sastavi popis onoga što iz tih dviju poslanica znamo o Pavlovim protivnicima i lažnim učiteljima te o njihovu utjecaju na crkvu, gotovo svaka odrednica u Pavlovim popisima ima svoju jednaku suprotnost kod protivnika. Drugim riječima, Pavao potiče Timoteja i Tita da traže vođe koji nimalo ne sliče protivnicima koji su opustošili crkvu (crkve).

kućanstva bili su poželjne, vidljive osobine vođa bilo koje zajednice u nastajanju u ono vrijeme. No ne bismo smjeli pretpostavljati da će svi ti čimbenici koji ovise o okolnostima uvijek vrijediti i u drugim kulturama i kontekstima. Dapače, u našoj kulturi vođe bez djece, neoženjeni ili neudani, mlađi ili ženskoga spola ne potkopavaju vjerodostojnost crkve. Postao sam pastor kao tek oženjen muškarac s vrlo malo „starješinske" starosti (još sam bio u dvadesetima) i bez djece, a oni koji su me zaredili nisu mislili da krše biblijski nauk, kao ni ljudi u crkvi koji su prihvatili moje duhovno vodstvo.

Ako ičemu možemo naučiti o ispravnom čitanju Prve poslanice Timoteju, onda je to koliko su mnoge njezine upute vezane uz situaciju. Nije sve u njoj opće zakonodavstvo. Primjerice, nikada nisam bio član crkve koja je vodila „popis udovica", a 1 Tim 5,3-9 kaže da novčanu potporu od crkve smiju primati samo udovice (ne udovci) starije od 60 godina (ne od 59 ili manje). Ipak, mnoge su crkve spremne podupirati i udovce koji su mlađi od 60 godina! Kad ih pitamo zašto zanemaruju „jasan nauk" iz 1 Tim 5, s pravom odgovaraju da je u njihovoj situaciji – drukčijoj od efeške – ispravno tako postupati. Isto tako, ako pitamo zašto bi neka crkva danas u svoj najuži tim vodstva uključila darovitoga, pobožnoga neoženjenog muškarca ili udanu ženu, unatoč „jasnom nauku" iz 1 Tim 3, s pravom odgovaraju da je u njihovoj situaciji – toliko drukčijoj od one u ranjenoj efeškoj crkvi – ispravno tako postupati.

„Postoji li išta što ona ne može?"

Često se divim izvanrednoj spretnosti svoje žene kao svestrane osobe i iskusne stručnjakinje pa si postavljam to pitanje. No kad je riječ o pastoralnoj službi, to pitanje zaslužuje da se postavi i o pobožnim i prikladno darovanim ženama.

Novi zavjet potanko navodi i osobine i zadaće koje se traže od starješina ili pastora. Ono što me pogađa dok pregledavam te pojedinosti jest da je svaka od njih dosežna i ženama.

Počnimo s popisom uvjeta koji se tiču karaktera u 1 Tim 3 (koji odjekuje i u Tit 1). Osim izraza „muž jedne žene" (za koji sam ranije tvrdio da ga treba čitati općenito, kao „bračno i spolno monogaman"), u popisu nema ničega što bi

suvremeni čitatelj mogao smatrati dosežnim isključivo muškarcima. Ipak se možemo upitati: je li Pavao tako mislio? Ne moramo nagađati da bismo odgovorili: na drugim mjestima u svojim poslanicama Timoteju i Titu on izričito zamišlja pobožne žene koje utjelovljuju upravo te osobine:

Služba starješine dobro je djelo (3,1); žene trebaju činiti dobra djela (5,10). Starješine i, kako se spominje drugdje, žene moraju biti: besprijekorni (3,2; 5,7); umjereni (3,2; 3,11); razboriti (3,2; 2,9.15); dostojanstveni (3,2; 2,9); gostoljubivi (3,2; 5,10); ne odani vinu (3,3; Tit 2,3); dobri upravitelji svojih kućanstava (3,4; 5,14); i na dobru glasu kod onih izvana (3,7; 5,7.10). Starješine moraju biti sposobni poučavati (3,2), žene trebaju poučavati dobru (Tit 2,3). Starješine ne smiju biti srebroljupci (3,3); žene ne bi smjele nositi zlato, biserje i skupu odjeću (2,9). Starješine trebaju pokazivati dostojanstvo u tome kako drže svoju djecu u poslušnosti (3,4); i žene trebaju pokazivati dostojanstvo (3,11). Starješine ne smiju biti novoobraćenici koji se uzohole i padnu pod osudu (3,6); žene trebaju biti ponizne i ne pod osudom (5,10.12).[645]

Osim osobina karaktera, što je s potrebnim sposobnostima pastora ili starješine? Ukratko, oni trebaju „pasti, voditi, poučavati, opominjati i bdjeti nad stadom. To uključuje i čuvanje od lažnih učitelja. Oni također trebaju biti dobar primjer i moliti za ozdravljenje bolesnih. Mogu sudjelovati u proroštvu i u polaganju ruku radi prenošenja duhovnih darova.“[646] Postoji li uopće ijedna od tih zadaća koja nadilazi mogućnosti žena koje su za nju dovoljno darovane, osposobljene i iskusne?

Budući da ne postoji biblijski odlomak koji ženama jasno zabranjuje da budu pastorice (u ovoj sam knjizi dosad pokazao da takva odlomka nema), razumno je pretpostaviti da ni u popisu uvjeta ni u popisu zadaća nema baš ničega što bi ženu isključivalo iz toga da teži upravo onom pozivu na koji Pavao poziva „svakoga tko“ kad piše: „Ako tko želi nadgledništvo, želi plemenito djelo“ (3,1). Sve to znači: zacijelo je u egalitarnoj kulturi u kojoj živim ispravno i mudro zaređivati u vodstvo crkve i žene čvrstoga karaktera, pozvane i sposobne.

645. Andrew Bartlett u „Men and Women in Christ“ (str. 318–319) upozorio me na te točke. On dodaje: „Pavao uključuje još tri uvjeta: blag, ne nasilan (usp. 1,13) i ne svadljiv (3,3). Nije sporno da se te osobine mogu naći i kod žena.“

646. Dj 20,28; 1 Tim 3,5; 5,17; 1 Pt 5,2-3; Dj 20,28-31; Jak 5,14-15; 1 Tim 4,14. Hvala Andrewu Bartlettu, koji u „Men and Women in Christ“ (str. 294) donosi ovaj popis zadaća, koji navodim gotovo doslovno.

(Osim Pavlovih riječi „vjeran svojoj ženi“ postoje još dva argumenta iz 1 Tim 3 kojima se komplementaristi služe kako bi dokazivali da starješine smiju biti samo muškarci. Njima se bavim u Dodatku 5: Još dva argumenta iz 1 Tim 3.)

Darovi kao temelj poučavanja i vodstva

Ponovimo: u Poslanici Rimljanima, normativnoj poslanici, Pavao naglašava darove kao temelj vodstva i poučavanja u crkvi, dok se u Prvoj poslanici Timoteju, korektivnoj poslanici, više bavi ispravljanjem situacije u efeškoj crkvi.

Međutim, to ne znači da Prva poslanica Timoteju posve napušta važnost prepoznavanja darova pri izboru vođa i učitelja. To otkriva jedan ključni redak pri kraju poslanice: „Starješine koji dobro upravljaju poslovima crkve dostojni su dvostruke časti, osobito oni kojima je zadaća propovijedanje i poučavanje.“[647] Uočite u ovom retku dva prešutna upućivanja na darove. Prvo je dar vodstva. Neki su starješine, kaže Pavao, osobito dobri u „upravljanju crkvom“. Grčka riječ za upravljanje (*proestōtes*) najčešće je upotrebljavana riječ za vođenje crkve.[648] A ipak – i to bi nas trebalo prodrmati – Pavao istu riječ upotrebljava za „dar vodstva“ u Rim 12, koji nije vezan uz spol. Želim reći: najsigurniji znak da Bog možda želi da netko bude nadglednik jest to što ta osoba pokazuje Bogom dani dar vodstva.

Drugi je dar poučavanja. Ranije u poslanici Pavao kaže da svi starješine trebaju „biti sposobni poučavati“, ali kad piše: „osobito oni kojima je zadaća propovijedanje i poučavanje“, pojašnjava da bi neki starješine to vjerojatno trebali činiti mnogo više od drugih. Moje iskustvo u životu crkve navodi me da se složim: neki su propovjednici za to jednostavno darovitiji od drugih. Iz Prve poslanice Timoteju znamo da pastoralni timovi vodstva trebaju biti duboko svjesni Bogom danih darova (među sobom i u drugima), jer Pavao Timoteja podsjeća: „Ne zanemaruj dar koji ti je dan po proroštvu kad je starješinstvo položilo ruke na tebe.“[649]

647. 1 Tim 5,17
648. Pojavljuje se u 1 Tim 5,12, gdje se za opis vodstva crkve upotrebljava srodna riječ toga glagola.
649. 1 Tim 4,14

Završimo ovo poglavlje ondje gdje smo ga i započeli: „mješina Duha“ koju bismo trebali nastojati primijeniti jest prepoznavanje darova, a svakako ne isključivost prema spolu. Crkve bi trebale tražiti pobožne, darovane ljude kako bi ih osposobile i oslobodile za službe poučavanja i vodstva koje imaju velik utjecaj. Uostalom, Pavao to izravno zapovijeda: „Ako je tko dobio dar … poučavanja, neka poučava; … ako je dar vodstva, neka vodi revno.“[650] Umjesto da se osjećamo ugroženima od darovitih žena, trebali bismo zbog njih slaviti Boga. Možda u ovom zaključku Bena Witheringtona, bibličara Novoga zavjeta koji je doktorirao o službi žena u ranoj Crkvi, ima više istine nego što bismo htjeli: „[P]roblem u crkvi nisu snažne žene, nego … muškarci koji se osjećaju ugroženima od snažnih žena i koji su raznim sredstvima, pa i dvojbenom egzegezom, pokušavali spriječiti da se one u crkvi služe svojim darovima i milostima.“[651]

Loren Cunningham iz organizacije YWAM prepričava nešto što mu je jednom rekao pokojni David Yonggi Cho: „Sve su crkve [u Koreji] male [jer] sputavaju svoje žene i ne dopuštaju im da čine ono na što ih Bog poziva. Rekao sam im da oslobode svoje žene, ali oni ustraju u tome da to nije problem. Pitaju me: ‚Koji je ključ vaše crkve?‘ Ponovno im kažem: ‚Oslobodite svoje žene‘, ali oni me jednostavno ne čuju!“[652]

Nedavno sam razgovarao s prijateljem koji je sa svojom ženom iznova pokrenuo crkvu s pedeset odraslih i gledao kako je narasla na tisuće ljudi. Budući da vode i veliku obitelj crkava u južnoj Africi, kao i obitelj crkava koja se umnaža, a koju su prije osnovali u Zambiji, pitao sam ga kako se nosi s tim teretom. Odgovara tako da pokazuje kako prepoznavanje darova, bez obzira na spol, i u braku i u službi prihvaća kao mješinu u koju se Božji blagoslov izlijeva u svijet:

Moja žena i ja vodimo zajedno. Nama to umnaža učinak svega što radimo. Oboje vodimo i djelujemo kao tim – oboje vodimo i podlažemo se jedno drugomu u raznim područjima, prema svojim jakim stranama. Nastojimo jedno u drugome izvući ono najbolje i podupirati jedno drugo. Kad osnivamo crkve u Zambiji, imamo više prilika nego muških crkvenih vođa. Žene su

650. Rim 12,6-8
651. Izvor: www.bit.ly/3BJj5wh
652. Loren Cunningham, Why Not Women? A Biblical Study of Women in Missions, Ministry, and Leadership

često najdarovitije i imaju najbolji karakter. Kad crkve povjerimo njihovoj brizi, uvijek iznova vidimo kako one i crkve koje vode cvjetaju.

Toliko Božje milosti gubimo kad darovite žene guramo u stranu ili umanjujemo njihovu vrijednost. Uskraćujemo partnerstvo koje im je tako očajnički potrebno ne samo samim darovitim ženama nego i crkvama koje vodimo, svijetu kojemu služimo i muškarcima.

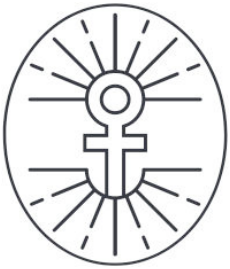

Četvrti dio

OSLOBAĐANJE ŽENA

14

Biblijska ženstvenost i muževnost

„Ostavite po strani staru tradicionalnu predodžbu o ženi kao onoj koja njeguje i o muškarcu kao vođi. Ostavite po strani i nove predodžbe o ženi kao superženi i o muškarcu kao tlačitelju. Počnite od onoga što je najstrašnije od svega – od posve praznoga lista.“ **Anna Quindlen**[653]

John Piper kaže: „Crkvi je potreban odgovor na pitanje što reći osmogodišnjem dječaku ili djevojčici koji pita: ‚Mama, što znači odrasti i biti muškarac, a ne žena?‘ … Nemojte mi govoriti o općeljudskim vrlinama. Recite mi što znači biti muškarac, a ne žena.“[654] No ja bih njega mogao pitati isto. Što bi on rekao mojoj djeci, koja su otprilike te dobi? Oprostite mi što mu u nastavku stavljam riječi u usta, ali to su njegove vlastite riječi.

Izjava iz Danversa, koju je napisao, kaže da Bog sve muškarce poziva da vode žene, da ih uzdržavaju i da ih štite. Žene se pak trebaju podložiti tom vodstvu, uzdržavanju i zaštiti i primati ih te se osobito usredotočiti na dom i djecu. Kad bi me moja djeca pitala što znači biti pravi, *muževan* muškarac i prava, *ženstvena* žena, Piper se usuđuje dati odgovor:

U srcu zrele muževnosti nalazi se osjećaj dobrohotne odgovornosti da vodi žene, da ih uzdržava i štiti na načine primjerene različitim odnosima koje muškarac ima … i … u srcu zrele ženstvenosti nalazi se oslobađajuća sklonost da potvrđuje, prihvaća i njeguje snagu i vodstvo dostojnih muškaraca na načine primjerene različitim odnosima koje žena ima.[655]

653. Govor na svečanoj dodjeli diploma, Mount Holyoke College, 1999.
654. Vidi www.vimeo.com/44525286.
655. Izvor: Recovering Biblical Manhood and Womanhood, pogl. 1.

Ali vidite, Piper sada svoje shvaćanje uloga u braku prenosi na *sve* odnose između muškaraca i žena. Ako je u pravu, onda bih svoju osmogodišnju kćer trebao usmjeravati da počne „prihvaćati vodstvo" svoje četvorice braće. Je li to doista ono što Bog očekuje od mojih sinova i moje kćeri? Pozabavimo se što temeljitije možemo pitanjem što Biblija poučava o muževnosti i ženstvenosti.

Komplementarnost kao nauk

Već prvi redak o čovječanstvu u Bibliji, u njezinu prvom poglavlju, kaže nam: „*Muško i žensko stvorio ih je.*" Biološki gledano, Bog je ljudski rod stvorio spolno dimorfnim, to jest u dva različita spola. Ranije u Post 1 govor o noći i danu te o suncu i mjesecu možda daje predložak za komplementarnost muškoga i ženskoga. Jedno smo drugomu pandan. Poput dvaju dijelova slagalice popunjavamo praznine jedno drugoga. Isus je istaknuo razliku među spolovima pozivajući se na Post 1: „Zar niste čitali da ih je Stvoritelj od početka ‚stvorio kao muško i žensko'?"[656]

I drugo poglavlje Biblije pokazuje *komplementarnost spolova*. Ako Adama i Evu shvatimo kao praslike muškaraca i žena općenito, onda smo „slični i suprotni" (*kenegdo*) – upotpunjujemo jedno drugo kao pandani *i* surađujemo kao partneri kako bismo jedno u drugome izvukli ono najbolje. (Spojimo li te misli, mi smo „partneri-pandani".)

Komplementarnost je dakle Božja zamisao! Dosad je sve dobro. *Ali kad ovih uvodnih biblijskih poglavlja upitamo u čemu je točno razlika između muškaraca i žena, osim očitih bioloških razlika, teško nalazimo odgovor.* Muškarac zacijelo ne može nositi, roditi i dojiti djecu, ali što još ne može ili ne bi smio činiti? A što žena ne može činiti, osim oploditi ženu? Mislim da uvodna poglavlja Pisma daju malo jasnih odgovora.

Najbliže što možemo doći nekoj vrsti „određivanja uloga" jest način na koji Bog izriče kazne u Post 3. Žena će trpjeti bolove pri porodu – je li to Božji način da prizna kako će njezin život biti usmjeren na podizanje djece? A

656. Mt 19,4. Zanimljivo je da razliku poništava samo lažni, gnostički Isus: „Kad dvoje učinite jednim … tako da muško ne bude muško i žensko ne bude žensko … tada ćete ući [u kraljevstvo]" (Evanđelje po Tomi 22).

muškarca će mučiti polje – je li to Božji način da potvrdi kako će on biti onaj koji obitelj financijski uzdržava?

Trebamo li se uopće usuditi iz tih kazni izvoditi toliko zaključaka o svojim ulogama? Uostalom, opisuje li ovaj odlomak ili propisuje? Kad promotrimo izvorne čitatelje Knjige postanka, shvaćamo da se ovdje vjerojatno nešto opisuje, a ne propisuje. Pisano je za zemljoradničku kulturu, u kojoj bi muškarci obavljali tjelesno zahtjevan dio poljskih radova, dok bi žene dojile svoje šesto dijete.

Dapače, u tim kaznama nema ničega što bi svim muškarcima i ženama, neoženjenima, neudanima ili onima u braku, u svim kulturama propisivalo područja odvojena po spolu. Post 1 naprotiv naglašava da su muškarac i žena *oboje* uključeni u podizanje djece („plodite se"). Eva možda rađa djecu, ali i Adam brine za njihovu djecu i podiže je. (U Post 2 pripovjedač daje naslutiti da je Božji naum da dijete podižu *oboje* – i otac i majka.[657])

I *oboje* su uključeni u obrađivanje polja („podvrgnite zemlju sebi"). Možda je istina da je Adam, prije nego što je došla Eva, stavljen u vrt da ga obrađuje, ali rečeno nam je da mu je Eva dana kao prikladna pomoćnica i partnerica, što znači da ona dijeli posao.[658] Nije da s tim ulogama hranitelja i njegovateljice nešto nije u redu, ali kad ih komplementaristi nameću *svim* muškarcima i ženama, idu dalje od jasnoga nauka ovoga odlomka.

Ukratko, spolni dimorfizam i zamisao komplementarnosti mogu biti očiti u Post 1-3, ali propisi o ulogama i područjima muškaraca i žena, ili definicije muževnosti i ženstvenosti, nisu.

657. Vidi Post 2,24

658. Alastair Roberts nedavno je predložio da u tekstu iščitamo više o razlikama među spolovima: ako Post 2 čitamo u svjetlu Post 1, muškarčev poziv, kako je opisan u Post 2, prvenstveno odgovara zadaćama prvih triju dana stvaranja: davanju imena, ukroćivanju, dijeljenju i vladanju. Ženin poziv prvenstveno uključuje ispunjavanje, proslavljanje, rađanje, uspostavljanje zajedništva i donošenje novoga života – zadaće povezane s drugim trima danima stvaranja. Koliko god takvo čitanje bilo uzbudljivo, to je nov pristup i možda primjer maštovite eisegeze (učitavanja vlastitih misli u tekst). Ako ga treba prihvatiti (a sumnjam da treba), ja bih Robertsov prijedlog nadogradio tako da i „vladanje" uključim u ženin poziv: uostalom, 6. dan izrazito govori o vladanju i podvrgavanju.

Muževnost i ženstvenost: društveni konstrukt?

Pitanja o tome što znači biti „pravi muškarac“ ili „prava žena“ u našoj suvremenoj kulturi dodatno otežava činjenica da je postmoderna zamisao o rodu kao „društvenom konstruktu“ odnijela pobjedu. Osim biološkoga spola, danas se naširoko tvrdi da su predodžbe poput muževnosti i ženstvenosti mnogo više plod odgoja i kulture nego genetike.

Dio snage argumenta naše kulture jest u tome što mnoge metaanalize istraživanja o muškarcima i ženama dolaze do istih zaključaka: osim bioloških razlika, prosječni muškarac i prosječna žena izvanredno su slični. Mnogi znanstvenici zaključuju da su razlike, kad se uzmu u obzir kulturni utjecaji, tako male da ih ne vrijedi primjenjivati kao uopćavanje.

Prije nego što dođemo u napast da taj zaključak odbacimo kao feministički program koji iskrivljuje nalaze društvenih znanosti, sjetimo se da se donekle podudara s naukom Post 1 i 2: muškarci i žene stvoreni su na istom planetu (ne jedni s Marsa, a druge s Venere); stvoreni su od iste građe („kost“ i „meso“); i stvoreni su na istu sliku i sličnost (Božju). „Sličnost“ koju muškarac i žena dijele s Bogom u Post 1 ima svoju analogiju u „sličnosti“ između muškarca i njegove žene u Post 2. Osim toga, riječ *kenegdo* možda ne naglašava toliko razliku koliko istovjetnost, otuda i prijevod „suitable“ („prikladna“; kod Šarića „koja mu pristaje“). Između muškarca i žene postoji podudarnost, ljudska „istovjetnost“, koju Adam, koliko god se trudio, nije mogao pronaći ni u jednoj životinji u vrtu. Sve nam to pomaže da ne pretjerujemo s razlikama između muškaraca i žena.

Tikva Frymer-Kensky proučavala je žene u Starom zavjetu i primijetila da je naglasak na njihovoj ljudskosti, a ne na njihovoj ženskosti:

Kad pregledamo biblijsko svjedočanstvo o ciljevima i strategijama žena, izranja začuđujuća činjenica. U načinu na koji su žene prikazane u Bibliji nema ničega izrazito „ženskoga“, ničega osobito ženstvenoga ni u njihovim ciljevima ni u njihovim strategijama. Ciljevi žena isti su kao ciljevi muških likova u Bibliji i autora tih priča.[659]

659. Tikva Frymer-Kensky, In the Wake of the Goddesses: Women, Culture and the Biblical Transformation of Pagan Myth, pogl. 11

Uza sve to, po mojem mišljenju postoji dovoljno istraživanja koja podupiru predodžbu da muškarci i žene u prosjeku imaju kognitivne, psihološke i emocionalne razlike, koliko god one male bile. Da upotrijebim izraz koji sam čuo od uličnih prodavača na Istoku: muškarci i žene su „same, same, but different" (isti, isti, ali drukčiji).

Razlike

Pomislite na razlike u našim mozgovima. Naši su mozgovi stvoreni da rade naizmjence između intuitivne, kreativne desne polutke i činjenične, analitičke lijeve polutke. U muškom mozgu neuralne veze u prosjeku idu od prednjega prema stražnjem dijelu unutar svake polutke, što muškarcima daje prednost u opažanju i usklađenom djelovanju. Ženski mozak, nasuprot tomu, ima mnogo više putova koji povezuju dvije polutke, što žene prirodnije osposobljava za komunikaciju i opažanje. Navodno je to razlog zašto muškarci često lakše odrede smjer i bolje izvršavaju pojedinačne zadatke, a žene se ističu u obavljanju više zadataka odjednom i u skupnom rješavanju problema. I zašto muškarci u prosjeku razmišljaju linearnije, a žene obuhvatnije, objema polutkama i kontekstualnije.[660] Možda to objašnjava i raširenu tvrdnju da muškarci u prosjeku nastoje sazrijevati tako da se odvajaju, a žene tako da se vežu uz druge.[661]

Osim toga, snimke mozga otkrivaju razlike u količini sive tvari (gdje se informacije obrađuju) i bijele tvari (kojom se informacije električnim putem prenose u druge dijelove tijela). Muškarci, s više bijele tvari, lako se ističu u tjelesnoj koordinaciji, dok žene brže obrađuju informacije i prepoznaju društvene znakove.[662]

Po mojem mišljenju najzanimljivije je to kako su društveni znanstvenici odredili deset ljestvica osobina ličnosti – svaka mjeri koliko je osoba nisko ili visoko kad je riječ o suosjećajnosti, uljudnosti, maštovitosti, marljivosti, zanosu, stabilnosti raspoloženja, urednosti, asertivnosti (odlučnosti u nastupu), analitičnosti i sposobnosti da ostane smirena – te su ustanovili da

660. Vidi dva članka o toj temi: www.bit.ly/2ZR6n12 i www.cbsn.ws/2YaJ7L6
661. Carol Gilligan, In a Different Voice. Citirano prema: Tim i Kathy Keller, „The Meaning of Marriage", pogl. 6.
662. Alice Mathews, Gender Roles and the People of God, pogl. 13

su muškarci i žene u prosjeku na različitim mjestima na mnogim od tih ljestvica, što pokazuje sljedeća tablica.[663]

	Percentil – žene	Percentil – muškarci
Suosjećajni	61	39
Uljudni	59	41
Maštoviti	56,5	44,5
Puni zanosa	55	45
Uredni	54,5	45,5
Marljivi	50	50
Asertivni	48	52
Analitični	45	55
Stabilno raspoloženje	42,5	57,5
Ostaju smireni	40	60

Da biste razumjeli tablicu, zamislite da se od stotinu nasumično odabranih muškaraca i stotinu žena sastavi stotinu parova muškarca i žene. Što se tiče marljivosti, statistička je vjerojatnost da će u polovici parova žena biti marljivija od muškarca, a u drugoj polovici muškarac marljiviji – to pokazuje da su jednako skloni marljivosti. Što se tiče suosjećajnosti, međutim, u 61 paru žena će biti suosjećajnija od muškarca, a u preostalih 39 parova bit će obrnuto.

Iako su izjednačeni u marljivosti, uočite da žene u prosjeku postižu neznatno više rezultate u suosjećajnosti, uljudnosti, maštovitosti, zanosu i urednosti, dok muškarci postižu više rezultate u asertivnosti, analitičnosti, stabilnosti raspoloženja i sposobnosti da ostanu smireni.[664]

Vrlo zanimljivo! Ali ipak se trebamo upitati što činiti s tim prosjecima. Zacijelo ih ne bismo smjeli projicirati kao očekivanje za svakog pojedinca ili par. Roditelj može imati kćer koja je analitičnija od svojega brata, a on je suosjećajniji od nje. Isto tako, kad dijelimo poslove, ne bismo smjeli automatski ograničavati kandidate na temelju spola. Dorothy Sayers rekla je:

663. Izvor: www.bit.ly/3pZn7OU

664. Vidi www.bit.ly/3q6HGJh. Da budemo pošteni, društvene znanosti još nisu sa sigurnošću utvrdile u kojoj su mjeri ti prosjeci posljedica prirode, a u kojoj odgoja.

Malo je žena rođenih mehaničarki; ali ako postoji takva, uzaludno ju je pokušavati nagovoriti da bude nešto drugo. … Ako [ona] može biti prvorazredna odvjetnica, liječnica, arhitektica ili inženjerka, onda joj se mora dopustiti da se okuša u tome. Pravilo [treba biti] da je posao na prvom mjestu, a zatim [da se otvori] svakom pojedincu, muškarcu ili ženi, debelom ili mršavom, visokom ili niskom, ružnom ili lijepom, koji taj posao može obavljati bolje od ostatka svijeta.[665]

To je jedan od glavnih problema argumenta komplementarista za propisivanje rodnih uloga. Ispravno je tvrditi da je Bog muškarce i žene stvorio različitima. U prosjeku muškarci možda prirodnije preuzimaju zapovijedanje zbog svoje asertivnosti, dok su žene u prosjeku možda bolje opremljene da organiziraju kućanstvo i brinu se za malu djecu zbog svoje urednosti i suosjećajnosti. No onim muškarcima i ženama koje njihovi darovi čine iznimkama nametanje tih uloga bilo bi krajnje štetno.

Zapravo sumnjam da se Biblija uopće može upotrijebiti kao potpora rodnim stereotipima.

Biblijski muškarci koji ruše rodne stereotipe

Proučite biblijske likove i možda ćete otkriti da većine naših današnjih kulturnih pretpostavki o muževnosti i ženstvenosti tamo nema nigdje.

Kad su muškarci Besalel i Oholijab od Boga pomazani da „režu kamenje“ i „rezbare drvo“, mogli bismo misliti da to potvrđuje posao vezan uz spol, u kojem muškarci podižu teške terete. Ali što ćemo s činjenicom da su bili obdareni i za izradu „umjetničkih nacrta“ i za šivanje „tkanih haljina“?[666] Ili kad kralj David juriša u rat ili baca kamen u glavu diva, možemo pozdraviti Božji izbor muškarca za taj posao, ali što ćemo s njim dok svira harfu i piše osjećajnu poeziju? Ili kad Isus prevrće stolove u Hramu, rado komentiramo njegovu mušku hrabrost, ali što ćemo s time što želi skupiti svoj narod pod svoja krila kao kokoš koja skuplja svoje piliće?[667] Pravi muškarci ne plaču? Pa, Isus je plakao. Pravi muškarci rukuju oružjem? Isus je rekao Petru da svoje

665. Dorothy Sayers, Are Women Human? Essays on the Role of Women in Society, str. 19, 29. Citirano prema: William Witt, Icons of Christ, pogl. 17
666. Izl 31,1-10
667. Mt 21,12-17; 23,27

odloži. Pravi muškarci ne pokazuju nježnost? Isus je dopustio Ivanu da mu nasloni glavu na prsa. Pravi muškarci ne obavljaju kućanske poslove? Isus je kuhao i pripremao hranu za svoje učenike i prao im noge.[668]

Rado mislimo da Pavao utjelovljuje „muške" osobine poput nezaustavljive ustrajnosti, neiscrpne ambicije i prihvaćanja svih vrsta opasnosti. Ipak, kad poseže za slikama koje pokreću i oblikuju njegovu službu, često se hvata ženskih. Jednoj crkvi kaže: „Dječice moja, za koju ponovno trpim porođajne muke dok se Krist ne uobliči u vama."[669] A drugoj kaže: „Kao što se majka dojilja brine za svoju djecu, 8 tako smo se i mi brinuli za vas."[670]

Ili pročitajte Pavlove riječi o braku u Ef 5 još nekoliko puta i uočite što Isus, idealni muž, čini za svoju zaručnicu: kupa je, odijeva je, hrani je, njeguje je i pere za svoju ženu – u onoj kulturi to su bili kućanski poslovi.[671] Ne zaboravimo da je svaki muški čitatelj u Pavlovim analogijama Krist/muž i Crkva/žena uspoređen s Isusovom zaručnicom. Muškarci, koji zbog svoje „muškosti" po naravi često teže neovisnosti i osamljenosti, trebali bi naučiti težiti prisnosti s Kristom, svojim mužem, ranjivo primajući njegovu brigu. Eto kako se ruše muški stereotipi.

Biblijske žene koje ruše rodni stereotip

Isto tako brkamo „tradicionalnu" ženstvenost s „biblijskom" ženstvenošću. Nisu samo muškarci ti koji ubijaju da bi zaštitili svoj narod. Vidio sam mnoge dječje Biblije u kojima je priča o Davidu i Golijatu, ali nijednu koja pripovijeda priču o Jael i Siseri, u kojoj žena Jael neustrašivo zabija šatorski klin u glavu neprijateljskoga vojskovođe u bijegu – i tako Božjemu narodu osigurava još sigurniju pobjedu.[672] Ili što je sa ženom koja spašava svoj opsjednuti grad tako što se pobrine da se jednom čovjeku odsiječe glava i prebaci preko zidina, čime umiruje neprijatelje utaborene pred gradom.[673]

668. Hvala mojoj prijateljici Margo Davies na ovim uvidima u njezinu blogu: www.bit.ly/3mLLnlK
669. Gal 4,19
670. 1 Sol 2,7-8
671. Redak 27 možda se čak odnosi na to da on nabavlja i održava ženinu vjenčanu haljinu.
672. Suci 4. Isto tako Judita iz apokrifa, čije ime jednostavno znači „Židovka", lukavstvom odsijeca glavu neprijateljskomu vojskovođi Holofernu.
673. 2 Sam 2,22

Koliko su te žene drukčije od klasično „ženstvenih" žena u romanu Jane Austen, koje „neprestano pišu dnevnik o svojim osjećajima, smišljaju kako da se najbolje udaju, padaju u nesvijest gotovo pri svakoj emocionalnoj nevolji, nose sloj preko sloja odjeće, uključujući i tijesan steznik, i od kojih se ne očekuje da rade".[674] To nikako nisu žene koje je Elisabeth Elliot imala na umu kad je netočno idealizirala biblijsku ženstvenost: „Žene se predaju, pomažu i odgovaraju, dok muževi uzdržavaju, štite i preuzimaju inicijativu. Biblijska je žena podložna žena."[675]

Naravno, u antičkom patrijarhalnom svijetu (i u današnjim tradicionalnim kulturama) žene su trebale brinuti o djeci, pokorno prepuštati muškarcima vodstvo i pružati udobnost hrane i spolnosti muškarcima čiji je život bio zaokupljen javnim područjem. Ali iako se Biblija prilagođava takvu svijetu, ne potvrđuje ga kao Božji najviši ideal – a to još sigurnijim čine sve one biblijske žene koje se nisu držale tih klasičnih uloga. Ponekad to ne možemo prihvatiti. Primjerice, pristranost u prevođenju pokazuje se u tri odlomka[676] o ženama: naše nam Biblije kažu da je Ruta bila žena „plemenite naravi" (engl. „noble character"); da je žena „plemenite naravi" kruna svojemu mužu; i da žena iz Izr 31 nadmašuje „plemenita djela" (engl. „noble things") drugih žena. Međutim, hebrejska riječ *nayil* u svakom je od tih odlomaka prevedena kao „plemenit" *iako je u preostalih 95 biblijskih pojavljivanja, kad se upotrebljava za muškarce, prevedena kao „hrabar", „ratnik" ili „snaga".*

Biblijske su žene također žestoke! Ako Pavao u Ef 5 ne samo žene nego i muškarce poziva da se poistovjete s Kristovom zaručnicom (i da obavljaju kućanske poslove poput dobroga muža Crkve, Isusa), onda nas ne bi smjelo iznenaditi što u Ef 6 ne samo muškarce nego i žene poziva da budu ratnici u Kristovoj vojsci, da uzmu svoje štitove i mačeve i potiskuju tamu.

Ja sam svim srcem za muškarce koji su jaki u Kristu, ali ne vidim zašto bismo trebali išta drugo nego da i žene budu jake u Kristu – i da zauzmu svoje mjesto uz nas muškarce. Uz sve ono čime u našem svijetu vlada tama, potrebno je da oslobodimo drugu polovicu vojske kako bi se pridružila nama muškarcima kao osvetnici protiv nepravde i prijevare, kao borci za slobodu koji nastoje izbaviti potlačene i traumatizirane te kao nositelji baklje i prvaci Kristove stvari. Ne govorim ovdje samo o budućnosti kojoj se nadamo.

674. Ne mogu pronaći gdje sam prvi put naišao na ovaj citat, ali nije moj.
675. Elisabeth Elliot, Let Me Be A Woman, str. 50. Citirano prema: Barr, Introduction
676. Rut 3,11; Izr 31,29; Izr 12,4

Uvijek iznova žene ratnice za Krista već su postigle golem utjecaj za Isusa. William Booth, osnivač Vojske spasa, običavao je reći da su njegovi „najbolji muškarci bile žene". Slično tome, knjiga *Life and Work on the Mission Field* bilježi: „što je posao teži i opasniji, to je veći udio žena u odnosu na muškarce".[677]

Zanemariti stereotipe

To što Biblija ne daje definicije ženstvenosti i muževnosti govori mi da smo se možda neopravdano usredotočili na te zamisli. Da, ljudi su muško i žensko i trebamo živjeti u skladu sa svojim utjelovljenim spolnim identitetom, ali Biblija o naravi ženstvenosti ili muževnosti ne govori gotovo ništa. Studija Tikve Frymer-Kensky o biblijskim likovima otkriva:

[Pismo] ne prikazuje nikakve značajke ljudskoga ponašanja kao „ženske" ili „muške", nikakvu podjelu svojstava između polova ‚ženstvenoga' i ‚muževnoga', ni nagovještaja razlikovanja polariteta kao što su muška agresivnost – ženska prijemčivost, muška inovativnost – žensko očuvanje, muško izbijanje prema van – žensko obuzdavanje … ni bilo kojih drugih polariteta po kojima smo navikli razmišljati o razlici među spolovima.[678]

Dok ovo pišem, otvaram Twitter i čitam jednoga profesora s baptističkoga teološkog učilišta. Prije nekoliko dana, uoči Majčina dana, kad neke crkve obično pozivaju ženu da govori, napisao je: „Dobro me čujte. Ako vaša crkva čak i povremeno ima ženu propovjednicu, morate napustiti tu crkvu."[679] Zatim kao da predviđa naše pitanje o tome čime bi se žene onda trebale baviti, jer njegov sljedeći tweet hvali žene koje peru rublje, šiju i pletu te brinu o djeci – sve djelatnosti koje će, kaže on, Krist nagraditi kad ih žene dobro obavljaju.[680] Dok pregledavam njegove objave, iskače još jedan tweet o tome kako „poglavarstva i vlasti mrze poredak stvaranja, mrze biblijsku muževnost i ženstvenost, mrze Boga".[681] Njegova su uvjerenja zabludjela: što

677. Herbert Kane, Life and Work on the Mission Field, str. 143. Citirano prema: Bessey, Jesus Feminist, pogl. 8.
678. Frymer-Kensky, In the Wake of the Goddesses: Women, Culture and the Biblical Transformation of Pagan Myth, str. 141.
679. www.bit.ly/2ZNt9ai
680. www.bit.ly/3nQAwpC
681. www.bit.ly/2ZS465M

ako je Sotonina strategija bila navesti jednu polovicu vojske da udomaći drugu polovicu? Ono što Sotona *zapravo* mrzi jesu muškarci i žene ujedinjeni u snazi, koji stoje rame uz rame u duhovnoj borbi i u navješćivanju evanđelja.

Izjava iz Danversa kaže da su „razlike u muškim i ženskim ulogama Bogom određene i trebale bi naći odjek u svakom ljudskom srcu". No razmislite koliko je ta izjava nekorisna. Budući da njezin autor drugdje „muževno" definira kao „snagu i vodstvo", a „ženstveno" kao „potvrđivanje muške snage i vodstva", što to podrazumijeva ako ste muškarac, a ipak možete potvrditi snagu i vodstvo žene, ili ako ste snažna žena koja želi voditi? Podrazumijeva da u vama djeluje nešto što nije od Boga.

Pravi znak Božjega djelovanja i u muškarcima i u ženama jest to da oboje teže tomu da budu slični Kristu. Nije tajna kakav je Isus. Možda Otk 5 najbolje sažima Isusovu narav koja ruši stereotipe. Ondje Ivanu kažu da pogleda „Lava od plemena Judina" koji je pobijedio, ali kad podigne glavu da ga vidi, iznenadi se ugledavši „Janje, kao zaklano". Isus je i neustrašivi lav i zaklano janje. Nosi žezlo vlasti, ali nosi i ožiljke od pribijanja na križ. On je i veličanstven i krotak. On je i kralj i sluga. Stoji uspravno, uzvišen do nebesa, ali se i saginje da nas privine na svoja prsa. Moćan je, a ipak ranjiv; ima vlast, a ipak je pristupačan; odlučan, a ipak popustljiv; riče, a ipak plače; nesalomljiv, a ipak slomljen.

Odlučnim, iako ponekad agresivnim muškarcima (i ženama) koji su možda po naravi skloniji Isusovim lavljim osobinama upućen je Isusov poziv: „[U]čite od mene, jer sam krotak i ponizan srcem."[682] Blagim, ali lako zastrašenim ženama (i muškarcima) koji su možda po naravi skloniji Isusovim janjećim osobinama upućen je Isusov poziv: „[K]raljevstvo nebesko silovito napreduje i silni ga ljudi osvajaju."[683] Da budem jasan: Biblija nam nikada ne zapovijeda da težimo većoj mjeri muževnosti ili ženstvenosti. Umjesto toga pozvani smo da sve više budemo slični Kristu. Ne pitamo: „Ispunjavam li svoj nalog da postanem ‚biblijska' žena ili ‚biblijski' muškarac?" Nego: „Nasljedujem li Krista?"

Zato Pavao piše: „Kad sam postao muž, odbacio sam ono što je djetinje", a ne: „odbacio sam ono što je žensko". Umjesto da odraslu ženu, kao što često činimo, suprotstavljamo odraslom muškarcu, možda bismo oboje trebali

682. Mt 11,29
683. Mt 11,12

suprotstaviti djetetu. Djeca obično čekaju upute, usredotočena su na sebe, plašljiva i krajnje ovisna o drugima. Nasuprot tomu, znamo da smo sazreli kao žene i muškarci kad smo naučili služiti drugima, biti međusobno ovisni te preuzimati više inicijative i odgovornosti.

Ali postoje li *uopće* zapovijedi vezane uz spol? Mislim da postoji jedna za žene i jedna za muškarce.

Odgovorno upravljati ljepotom i snagom

Počnimo s uputom za žene koja se odnosi na njihovu ljepotu: „Želim da se žene odijevaju pristojno, čedno i razborito, i da se ne kite pletenicama ni zlatom ni biserjem ni skupocjenom odjećom, nego dobrim djelima, kako dolikuje ženama koje ispovijedaju da štuju Boga.“[684]

Uočite da Pavao ne kritizira, nego potvrđuje ženinu želju da bude lijepa. Zapravo, na drugom mjestu nagovješćuje da je ženina ljepota vrhunac stvaranja.[685] Pavlova je briga, međutim, to što se mnoge žene prelako zadovoljavaju površnom ljepotom. Ženu iz Izr 31 ne hvali se zbog njezine površne ljepote, koja je prolazna, nego zbog njezine blistave ljubavi prema Bogu. U efeškoj crkvi očito je bilo bogatih žena koje su raskošnim ukrasima nastojale privući pozornost na sebe. Pavao kaže da bi se radije trebale usredotočiti na Onoga koji im ne sudi po vanjštini, nego po djelima koja potiče ljubav. Pavao možda izaziva i kršćanke koje se izazovno odijevaju kako bi svoju ljepotu iskorištavale. Nipošto ne tvrdim da bi način na koji se žena odijeva trebao određivati kako se muškarci prema njoj odnose ili da bi se žene ikada trebale osjećati odgovornima za spolnu čistoću muškaraca. Svaka se žena smije odijevati kako god želi, ali pobožne žene trebale bi se odjenuti ponajprije u ljubav. A ta bi ljubav *najprije* trebala biti usmjerena prema njima samima. Unatoč tomu što naša kultura navodno slavi samoizražavanje, žene i djevojke nikada nisu toliko trpjele pod tiranijom tjelesnoga ideala. Ne malom zaslugom utjecaja društvenih mreža, razina depresije, tjeskobe i poremećaja hranjenja među mladima vrtoglavo raste.[686] U beskrajnoj potrazi za savršenstvom i za sve više „lajkova“ naša se prirodna želja za ljepotom izobličila. Naš izgled nikada nije trebao imati takvu moć nad nama ili nad drugima.

684. 1 Tim 2,9-10
685. 1 Kor 11,15
686. www.bit.ly/3bIo4mc

Dopustite mi sada da o tome kažem nešto iz muške perspektive. U Govoru na gori Isus nalaže *muškarcima* da ne gledaju žene s požudom – ne nalaže ženama da se suzdrže od toga da budu predmet požude. Kao muškarac znam da i na pristojno odjevenu ženu mogu gledati s požudom. I kao kršćanin shvatio sam da rješenje za požudu nije izbjegavati gledati žene. Uostalom, Isus je stalno gledao žene. Naprotiv, najbolja strategija u borbi za moju čistoću jest da žene *doista vidim* onako kako ih Bog vidi – ne kao predmete spolnoga zadovoljenja, nego kao one koje zajedno sa mnom nose Božju sliku.

Promotrimo sada zapovijed danu muškarcima koja se možda odnosi na njihovu tjelesnu snagu. Petar poziva muškarca da ispravno upotrebljava svoju tjelesnu snagu u odnosu prema ženama: „Muževi … budite obzirni u životu sa svojim ženama i iskazujte im poštovanje kao slabijoj strani i kao sunasljednicama s vama milosnoga dara života, da vam ništa ne priječi molitve.“[687] Koliko god se žene mogle buniti zbog ovih Petrovih riječi, one nisu zamišljene kao uvreda. On samo primjećuje opću činjenicu: odrasli muškarci gotovo su uvijek tjelesno jači od žena. Muškarci bi svoju snagu osobito trebali upotrebljavati da štite, a nikada da nanose bol.

Strašno je to što je obiteljsko nasilje tek sredinom prošloga stoljeća proglašeno neprihvatljivim i kaznenim djelom. Kao što sam ranije naglasio u 2. poglavlju, tek su se 1960-ih godina žene počele smatrati jednakima i, posljedično, podređenost žena dovedena je u pitanje. Zapravo, pronašao sam novinski članak iz 1960-ih u *New York Daily Mirroru* pod naslovom „If a Woman Needs It, Should She Be Spanked?“ („Ako žena to zaslužuje, treba li je istući po stražnjici?“)[688] Na temelju četvorice muškaraca koji su se javili s odgovorima, odgovor je jednoglasan: da! „To ih uči tko je gazda“, piše neki Teddy Gallel. „Mnoge žene sklone su zaboraviti da je ovo muški svijet, a mnogi muškarci koji su odstupili s mjesta gazde u obitelji žale što su to učinili.“ Živim u zemlji u kojoj će zapanjujućih 50 % žena tijekom života biti silovano ili spolno zlostavljano. Svaka je tragična priča primjer muškarca koji svoju snagu upotrebljava da bi žene lovio kao plijen umjesto da ih štiti. Kakva zlouporaba muške tjelesne snage!

687. 1 Pt 3,7
688. www.bit.ly/3EI1Tcr

U ratovima i bitkama Staroga zavjeta, kad je bila potrebna gruba tjelesna snaga, na bojišnicu su slani muškarci.[689] Kad su im životi bili u opasnosti, Marija i dijete Isus mogli su se pouzdati u Josipa kao svoj tjelesni štit.[690] Dapače, Pavao od svih muževa očekuje da budu spremni položiti život za svoje žene.[691] Opet, ne želim stvarati uopćavanje. Može biti trenutaka kad stara žena na brodu koji tone zaključi da je bolje posljednji prsluk za spašavanje dati mladiću, ili kad tjelesno jača žena svojim tijelom zaštiti muža s invaliditetom od opasnosti, ili kad žena poput Rahabe izrazi svoju vjeru u Boga tako da u svojem stanu sakrije nedužne muške bjegunce.[692]

Vrlo je važno da Petar, za razliku od mnogih stručnjaka komplementarista, ženinu tjelesnu slabost ne proširuje na emocionalnu ili duhovnu slabost – kroz povijest Crkve žene su se pogrešno smatrale emocionalno, intelektualno, moralno i duhovno slabijima od muškaraca. Ali Petar ne govori to i to se zacijelo ne bi smjelo upotrebljavati kako bi se žene isključile iz službi. Nedavno sam pročitao argument vodećega teologa jednoga komplementarnog pokreta od tisuća crkava, u kojem on s pravom primjećuje da su muškarci stvoreni da budu tjelesni zaštitnici, a zatim s pravom kaže da je jedan od glavnih opisa posla pastora duhovno štititi stado. No onda pogrešno zaključuje da su muškarci stoga prikladniji za posao vođenja crkava.[693] Zapravo, kad je riječ o netjelesnim područjima života, žena je jednako sposobna kao muškarac štititi druge, pa i muškarce.

Vratiti komplementarnost bez hijerarhije

Komplementaristi počinju na pravom mjestu kad potvrđuju činjenicu da su muškarci i žene stvoreni različito i da trebaju jedni druge. Ali onda idu dalje od teksta i tvrde da se „Bogom određene" razlike u biti svode na vlast i podložnost. Za njih je komplementarnost hijerarhijska i zato vodi gubitku komplementarnosti, jer stvara isključivo muška područja u crkvi, poput upravljanja crkvom i propovijedanja s propovjedaonice, gdje se čuje samo

689. Pnz 20,7-8; Jš 1,14
690. Mt 2,13-14
691. Ef 5,25 i d.
692. Jš 2
693. Isto tako Owen Strachan u „The Grand Design" tvrdi da su hrabrost i agresivnost potrebne za suprotstavljanje duhovnoj tami svojstveno muška obilježja. Stoga bi muškarci trebali voditi. Međutim, tekstovi kojima se služi kako bi to dokazao – 1 Kor 16,13-14; Iz 19,16; 1 Kr 2,2 i Ez 22,30 – ne podupiru njegovu tvrdnju. Naravno, za tjelesne bitke potrebna je tjelesna snaga, ali duhovne bitke ne zahtijevaju tjelesnu snagu, pa i žene mogu hrabro služiti na prvim crtama Božjega djela.

muški glas. Time potkopavaju spolnu komplementarnost, koja bi cjelovitije odražavala Božju sliku.

U ovom sam poglavlju pokušao komplementarnost oteti natrag od komplementarizma i vjenčati je ne s hijerarhijom, nego s uzajamnošću. Božji naum nije da općenito muškarci vode žene, nego da općenito muškarci vode zajedno sa ženama. U Pismu ne postoji ništa što bi intelektualne sposobnosti ili sposobnosti vođenja povezivalo s jednim spolom. Najviše što možemo reći jest da će žene *u prosjeku* razmišljati ili voditi na jedan način, a muškarci na drugi.

Ako uzmemo u obzir različitu građu mozga muškaraca i žena ili deset točaka iz tablice ranije u ovom poglavlju, gdje su žene u prosjeku suosjećajnije i kreativnije, a muškarci u prosjeku asertivniji i analitičniji, ne bi li naši brakovi, službe i radna mjesta bili toliko bogatiji kad bismo spojili svoje jake strane? Potrebni smo svi kako bismo postali sve ono što smo pozvani biti. Ako su žene i muškarci u prosjeku različito „ustrojeni", onda će vodstveni tim muškaraca i žena u prosjeku pružiti mnogo zaokruženije vodstvo bilo kojoj ustanovi ili zajednici koju vodi.

Doista je žalosno što je društvo u tome ispred crkve, ali korist od uključivanja žena u najviše razine vodstva, iako se u mnogim zemljama sporo prihvaća, daje izvanredne rezultate. U jednom opsežnom istraživanju[694] pokazalo se da timovi višega rukovodstva u tvrtkama, kad se sastoje samo od muškaraca, donose dobre odluke u 58 % slučajeva. Ako se tim timovima, međutim, pridodaju žene, vjerojatnost donošenja dobrih odluka skače na 73 %![695]

Kad pokušavamo trčati utrku s jednom nogom u gipsu, šepat ćemo i poskakivati. S dvije zdrave noge možemo činiti mnogo veće korake i dosezati mnogo veće udaljenosti. Isto je s jedinstvenim komplementarnim doprinosima muškaraca i žena. Nakon što opiše kako Bog stvara muško i žensko kao nositelje svoje slike, pripovjedač u Post 1 kaže da Bog „vidje sve što je učinio, i bijaše veoma dobro". Ne tako davno na Zapadu se možda činilo smislenim služiti se samo jednom nogom (druga se, uostalom, smatrala manje vrijednom: sklonom iracionalnosti, nestabilnosti i strahu). Sada kad je

694. www.bit.ly/3BKuImw

695. Kad bi se tim sastojao od osoba različitih spolova, dobi te mjesta odrastanja i visokoškolskog obrazovanja, broj bi se popeo na 87 %.

naša kultura otkrila da je drukčije i kad su izvorno značenje i namjera Pisma ponovno otkriveni, možemo i trebamo trčati objema nogama.

Toliko se toga možemo radovati dok sve više surađujemo kao partneri, ali to što smo različiti znači da neće uvijek sve ići glatko. Različitost vodi većem rastu i plodnosti, ali i većoj složenosti i nesporazumima. Naše su stare predrasude osobito tvrdokorne. To je barem djelomično razlog zašto brak može biti tako težak. Ipak, teško ne znači pogrešno – vrlo je često upravo prilika koja nam je potrebna da rastemo u sličnosti Kristu.

Uostalom, biblijski određeni cilj života nije postati muževniji ili ženstveniji, nego postati sličniji Isusu, koji je i Lav i Janje.

15

Kraj udomaćivanja Eve

„Posve je idiotski ženama oduzeti njihova tradicionalna zanimanja, a onda se žaliti što ona traži nova. Svaka je žena ljudsko biće – to se ne može dovoljno često ponoviti – a ljudsko biće mora imati zanimanje ako on ili ona ne želi postati napast za svijet.“ Dorothy Sayers[696]

Kad su nedavno jednoga vodećeg biblijskog učitelja upitali koje bi dvije riječi rekao najpopularnijoj propovjednici Južne baptističke konvencije, odgovorio je: „Idi kući.“ To nije bilo samo njegovo osobno ponižavanje Beth Moore, nego i savjet vjeran njegovoj komplementarnoj teologiji.

Godine 1998. Južna baptistička konvencija je, nakon godina rasprave, službeno potvrdila udomaćivanje žena kao njihovu Bogom određenu sudbinu: „Žena … ima od Boga danu odgovornost da poštuje svojega muža i da mu služi kao pomoćnica u upravljanju kućanstvom i odgajanju sljedećega naraštaja.“[697] Prema komplementaristima, Adam se može vinuti kao vođa u društvu, crkvi *i* domu. Eva bi, međutim, svoj puni let trebala dosegnuti unutar doma – ali čak i ondje samo pomaže Adamu, „glavi doma“, tako što vodi kućanstvo i brine o njegovoj djeci. Kao što smo već primijetili, takav šovinizam nije ništa novo. U petom stoljeću jedan je crkveni otac tu zamisao objasnio drugim muževima:

Žena ima samo jednu dužnost: čuvati ono što smo stekli, štititi naš prihod, brinuti se za naše kućanstvo. … [N]aš se život sastoji od dvaju područja djelovanja, javnoga i privatnoga. Kad je Bog ta dva područja podijelio, upravljanje kućanstvom dodijelio je ženi … [O]na ne može iznijeti mišljenje u

696. Dorothy Sayers, Are Women Human? str. 32.
697. Barry Hankins, Uneasy in Babylon, str. 214–215. Citirano prema: Barr, pogl. 1.

javnom vijeću, ali može iznijeti svoje mišljenje u kućanstvu.[698]

Takav nauk sužava puni doprinos žene u društvu, u crkvi i – u manjoj mjeri – u domu. Naravno da bi majke (i očevi) trebali voljeti svoju djecu svim srcem i njegovati ih u sigurnom domu, ali što je s neudanim ženama? Ili s onima bez djece? Čak i u mnogim desetljećima majčina života intenzivne godine podizanja djece (ako im se odluči posvetiti puno radno vrijeme) ne traju vječno. Uzdizanjem kućne uloge komplementarizam umanjuje važnost svake druge uloge koju žena može imati u svakom drugom životnom razdoblju.

Sarah Bessey pripovijeda kako je odrasla u crkvi u kojoj su je poučavali širokoj teologiji o tome kako može služiti Isusu, pa je čeznula za „životom otkupiteljskoga mirotvorstva i traženja pravde". Kad se, međutim, preselila na američki Jug, gdje je služba žena bila usmjerena ponajprije na majčinstvo kod kuće, doživjela je „iz dana u dan sve skučenije shvaćanje nasljedovanja Isusa".[699] Dapače, taj nauk o udomaćivanju žena, koji ne vidi sve što Bog vidi u ženi, mnoge žene s vremenom navodi da žive manjim, ograničenim, neostvarenim životima, a ne većim i širokim.

U pohvalu majkama

Molim vas, nemojte mi pripisivati ono što *ne* kažem. Kad tvrdim da je žene umanjio nauk koji kaže da se njihov glavni doprinos nalazi u majčinstvu, zacijelo ne želim umanjiti ni ulogu majki. One su temelj obitelji i zdravih društava. Tu bismo ulogu trebali častiti i najviše je cijeniti. Neprestano me ponizuje i ispunja zahvalnošću način na koji Julie izlijeva svoj život za naše petero djece. Među svim njezinim ulogama u životu ovu najviše cijeni, a naša djeca i svijet zbog toga su bogatiji.

Ipak, Izjava iz Danversa, koja majke poziva da se ponajprije usredotoče na dom i djecu, više je kulturni artefakt nego biblijski. Crkva je prečesto i prelako brkala ono što je tradicionalno – tatu koji zarađuje kruh i mamu koja vodi kućanstvo – s onim što je biblijsko. Tradicionalna obitelj nedavni je kulturni izum. Tek od industrijske revolucije očevi su masovno napuštali dom kako bi radili. To je osobito prevladavalo u gospodarskom procvatu

698. Sveti Ivan Zlatousti, On Marriage and Family Life
699. Sarah Bessey, Jesus Feminist, pogl. 3.

nakon Drugoga svjetskog rata, kad je otac na proizvodnoj traci mogao zaraditi dovoljno da pokrije sve troškove svoje obitelji. Osim u najimućnijim područjima, takva je obitelj nestala s globalnoga gospodarskog krajolika. Dapače, u mojoj zemlji, u kojoj 60 % djece podižu samohrane majke, a još veći postotak majke koje moraju raditi izvan kuće, pretjerano naglašavanje i očekivanje da bi se pobožne majke idealno trebale posve posvetiti kućnoj ulozi zastarjelo je, pa čak i okrutno. Majkama koje se muče doista ne treba dodatni osjećaj krivnje. Osim toga, čak i majka iz Izr 31 „smisli njivu i kupi je" i tim novcem „daje hranu svojoj obitelji".[700]

Zapovijed da ostanu kod kuće?

Köstenberger nudi takozvanu „biblijsku osnovu" za udomaćivanje žena kakvo zagovaraju komplementaristi:

U Pavlovoj poslanici Titu žene su pozvane da budu „radnice u kući" i da „ljube svoje muževe i djecu". Radost i rad ženina života najbolje će se živjeti ako se ona prvenstveno usredotoči na svoju obitelj i svoj dom. Istodobno, komplementarizam ne isključuje da žene ikada rade izvan kuće. [Ipak] nema potrebe odustajati od Božjega nauma da žena bude usredotočena na obitelj i dom, osim ako postoje posebne okolnosti, kao što je muževa bolest itd.[701]

Drugim riječima, žene smiju raditi izvan kuće, ali ako je ikako moguće, ne bi trebale. Poučava li to doista Tit 1? Köstenberger ne uzima u obzir grčko-rimski kontekst crkve kojoj je to napisano. Izvlačeći tekst iz konteksta, nudi nam pretekst.

Platon je rekao da muškarac treba „upravljati državom" (to je javno područje), a žena „urediti svoju kuću, čuvati ono što je u kući i slušati svojega muža".[702] Filon je bio još strožiji:

Žena ne bi smjela biti radoznala nametljivka koja se miješa u stvari izvan svojih kućanskih briga, nego bi trebala tražiti povučen život. Ne bi se smjela pokazivati poput skitnice na ulicama pred očima drugih muškaraca, osim

700. Izr 31,15-16
701. www.bit.ly/3SHnecQ
702. Platon, Menon, odjeljak 71e–f

kad mora ići u hram, a i tada bi trebala nastojati ići ne kad je tržnica puna, nego kad je većina ljudi otišla kući.[703]

Upravo je u takav svijet Pavao poticao žene u crkvi da „budu radnice u kući".[704] Usput rečeno, to je jedina takva uputa u Bibliji. Pavlu je bilo stalo da crkva sačuva vjerodostojnost kod ljudi na Kreti, gdje se od „pristojnih" žena očekivalo da ostaju kod kuće. Kad to ne bi činile, objašnjava Pavao odmah zatim, „hulilo bi se na riječ Božju"[705] u očima promatrača koji su pokušavali stvoriti mišljenje o toj mladoj kršćanskoj skupini. Na drugom mjestu Pavao kaže da bi ostajanje kod kuće spriječilo dojam da su kršćanke „besposlene i obilaze od kuće do kuće" te da su „brbljave nametljivke koje govore koješta".[706] Ta uputa „da budu zaposlene kod kuće" nije opći ideal ni propis. To je mudrost vezana uz određenu situaciju, na dobro evanđelja.[707]

Drugi dokazni tekst kojim se komplementaristi služe kako bi žene (a ne muškarce) usredotočili na dom i podizanje djece jest 1 Tim 5. Opet se zanemaruje kontekst situacije. Naravno da bi udovice bez sredstava kojima se obraća to poglavlje, one koje ovise o crkvenoj dobrotvornosti, trebale svoje vrijeme i snagu upotrijebiti za brigu o svojoj djeci i unucima.[708] A mlade udovice koje se ponovno udaju i za koje se stoga brine njihov *paterfamilias* trebale bi zauzvrat upravljati svojim kućanstvom, uključujući robove i djecu.[709] Osim toga, komplementaristi zanemaruju mogućnost da neke žene mogu zarađivati: Pavao kaže „svakomu" (to uključuje i žene) tko može raditi da to čini, kako bi se mogao „brinuti za svoju rodbinu".[710]

Ukratko, Tit 1 i 1 Tim 5 zacijelo nisu dovoljna biblijska osnova za tako odlučno izrečen nauk koji bi jednako vrijedio za sve. Ne postoji nalog da sve žene posvuda svoj život ponajprije usmjere na dom.

703. Filon. Izvor: www.bit.ly/3kqueP
704. Tit 2,5. Prijevod NIV „busy at home" („zaposlene kod kuće") promašuje smisao da su žene mogle činiti više od pukih kućanskih poslova i podizanja djece. Grčko-rimski dom bio je mjesto gdje se mogao obavljati najveći dio gospodarski produktivnoga rada.
705. Tit 2,5
706. 1 Tim 5,13
707. Istina je da je vrlo mali broj žena iz višega sloja imao javne uloge kao pokroviteljice, vlasnice poslova i javne dužnosnice. Ali takvo je ponašanje bilo prihvatljivo samo kod žena iz elite – golema većina žena izložila bi se kritici kad bi se izvan kuće ponašala poput muškaraca. Primjerice, takve su bogate žene u najranijim crkvama bile toliko rijetke da je Luka smatrao vrijednim spomenuti kad bi se koja obratila (Dj 13,50; 17,12.34).
708. 1 Tim 5,3-4
709. 1 Tim 5,14
710. 1 Tim 5,8

Žene koje rade

Ne samo da većina majki u svijetu *mora* raditi, nego mnoge to i *žele*. U predindustrijskim kulturama, kao i danas u velikom dijelu ruralne Afrike, žene su bile ograničene u tome kakav posao mogu obavljati jer su morale imati mnogo djece kako bi bilo radne snage. Velik dio svojega života te su žene obično bile trudne ili su dojile malu djecu, što je značilo da nisu mogle obavljati teške poslove ni putovati daleko od kuće. Poslovi blizu kuće koje su mogle obavljati uključivali su izradu odjeće te hranjenje i brigu o malima, bolesnima i starima. Muškarci, koji su bili jači i slobodni napustiti kuću, mogli su obavljati sve druge poslove, uključujući i javne uloge u društvu.[711]

U svojem slavnom eseju *Are Women Human?* iz 1971. Dorothy Sayers spominje vrste poslova kojima su žene u predindustrijsko doba mogle zarađivati, kao što su predenje, bojenje, tkanje, pripremanje hrane, pivarstvo, konzerviranje, kiseljenje i upravljanje imanjem. Onda dolazi industrijska revolucija i …

Lijepo je reći da je ženino mjesto u kući – ali moderna je civilizacija sve te ugodne i probitačne djelatnosti iznijela iz kuće, gdje su se žene brinule o njima, i predala ih velikoj industriji, da njima upravljaju i organiziraju ih muškarci na čelu velikih tvornica. Posve je idiotski ženama oduzeti njihova tradicionalna zanimanja, a onda se žaliti što ona traži nova. Svaka je žena ljudsko biće – to se ne može dovoljno često ponoviti – a ljudsko biće mora imati zanimanje. … Rad nije prvenstveno nešto što čovjek čini da bi živio, nego ono za što čovjek živi. … {S}vaki stvaratelj i radnik pozvan je služiti Bogu u svojoj profesiji ili zanatu – ne izvan njih.[712]

U toj izjavi Sayers razotkriva pogrešno tumačenje komplementarista prema kojem je „ostati kod kuće“ značilo da pobožna žena na drevnoj Kreti ili u Efezu nije zarađivala za život: u prvom stoljeću „kod kuće“ bilo je upravo *mjesto* na kojem su žene radile za zaradu – „predenje, bojenje, tkanje, priprema hrane, pivarstvo, konzerviranje, kiseljenje i upravljanje imanjem“.

711. Carrie Miles, The Redemption of Love: Rescuing Marriage and Sexuality from the Economics of a Fallen World, str. 43-46. Citirano prema: Witt, Icons of Christ, pogl. 7.
712. Dorothy Sayers, Are Women Human? str. 32; i Dorothy Sayers, Why Work? (Izvor: www.bit.ly/31wL85K)

Ipak, čak su i u biblijsko doba neke žene radile izvan kuće: Debora je bila sutkinja i vojna strateginja, Estera kraljica i zakonodavka.

U Novom zavjetu susrećemo poduzetnicu Lidiju iz Tijatire, grada u Turskoj poznatog po proizvodnji i prodaji purpurne boje. Ondje je kupovala boju i prevozila je u svoj drugi dom u Grčkoj, koji je vjerojatno ujedno bio i sjedište njezina posla. Pavao je u snu čuo „čovjeka iz Makedonije" kako ga zove. Kakvo li iznenađenje kad se pokazalo da je taj „čovjek" zapravo Lidija, žena – i to neudana. I ne bilo koja žena: bila je Pavlova prva obraćenica u Europi. Pošto je otvorila srce evanđelju, otvorila je i svoj dom i poslovni prostor, koji je sada dobio i treću namjenu – postao je mjesto okupljanja nove crkve u gradu.[713] Svaka žena, osobito neudana, može se nadahnuti Lidijinim poduzetnim duhom, profesionalnim uspjehom i plodnošću u službi (te odbiti da je guši ikakvo komplementarno uvjerenje da je brak istinski plemenita svrha žene).

Zatim u Djelima apostolskim susrećemo Tabitu ili Dorkadu, koja se posebno posvetila prikupljanju sredstava kako bi mogla izrađivati odjeću za udovice u gradu Jopi. Kad ju je Petar uskrisio od mrtvih, prve koje su došle proslaviti čudo bile su upravo te udovice koje je ona odjenula u haljine.[714] Njezin primjer, odmah iza milosrdnog Samarijanca, nadahnuo je crkve da služe potrebama najranjivijih, ali i da pokreću dobrotvorne udruge, humanitarni rad i neprofitne organizacije.

Sve te biblijske žene svojim su životom nešto promijenile izvan svoga doma. Pa ipak, evanđeoski kršćani u Americi statistički su skupina koja „najviše oklijeva" kad je riječ o ženama koje rade izvan kuće[715], a ujedno im je najmanje ugodno pomisliti na ženu kao izvršnu direktoricu ili predsjednicu. Ta raširena nelagoda bez sumnje proizlazi iz sveprisutnog uvjerenja mnogih komplementarista da je razlog muškog autoriteta to što je Adam oblikovan prvi, prije Eve. Ako je hijerarhija muškarca i žene doista načelo stvaranja, onda se ne može primjenjivati samo u crkvi, a ne i u društvu – otuda i

713. Dj 16,11-16.40
714. Dj 9,32-43
715. Istraživanje koje je Barna proveo 2017. pokazalo je da su evanđeoski kršćani skupina koja „najviše oklijeva" kad je riječ o podršci radu žena izvan kuće: samo 52 % „osjeća se ugodno s mogućnošću da u budućnosti među zaposlenima bude više žena nego muškaraca" (20 % manje nego u općoj američkoj populaciji). Izvor: www.bit.ly/3CNBtoX

raširena nesklonost evanđeoskih kršćana tome da ih u bilo kojem području života vodi žena.

No, divno, čini se da Pavao taj dopis nije primio! Iako je navodno upravo on izrekao taj „poredak stvaranja", čini se da ga uopće nije svjestan kad robovima, od kojih su polovica bili muškarci, govori da budu podložni svojim gospodarima[716], od kojih su mnogi bili žene – *materfamilias*. Udovice su imale isključivu vlast, a supruge prenesenu vlast nad svojim robovima. Isto tako, čini se da Pavao ništa ne zna o Piperovoj zabrinutosti da „kad je utjecaj žene na muškarca osoban i usmjeravajući, to će … proturječiti poretku koji je Bog stvorio". To što je Pavao očekivao da *materfamilias* ima vlast nad muškim robovima, jednaku vlasti muških gospodara, dokaz je da ne bi imao ništa protiv toga da muškarci budu podložni svojim šeficama, kao što je to nekoć Barak učinio prema Debori.

Uz te suptilne, ali neporecive prepreke, zaposlene su se žene morale suočiti i s poniženjem i nepravdom razlike u plaćama između spolova. Iako je industrijska revolucija dovela mnoge žene na tržište rada, gdje su mogle zarađivati izvan kuće, ona je ujedno učvrstila obezvređivanje tih istih žena time što su bile plaćene manje od svojih muških kolega. Godine 1833. James Mitchell, britanski tvornički povjerenik, ponudio je opravdanje: „Njezina niska plaća ne mami je da napusti brigu za vlastitu djecu. Priroda se stoga brine da njezine namjere ne budu osujećene."[717]

Jedan od načina na koji komplementarizam u mnogim crkvama održava tu nepravdu jest zapošljavanje vodećih djelatnika u službi. Muškarci obično dobivaju financijsku nagradu za „upravljačku" narav svoga posla, dok su žene, koje možda nose jednako tešku odgovornost vodstva, često slabije plaćene jer se, iz teološkog uvjerenja, njihov rad smatra više potpornim nego autoritativnim.

Isus i Pavao nikada ne hvale kućnu ulogu

Zanimljivo je da su upravo Isus i Pavao dvije biblijske osobe koje najviše dovode u pitanje današnji komplementarni naglasak na udomaćivanju žene. *Pogledajte, na primjer, kako Isus potkopava majčinski identitet žene.* U toj je kulturi primarna svrha žene bila rađati djecu, po mogućnosti sinove. Neplodna

716. Ef 6,9; Kol 4,1
717. Beth Allison Barr, The Making of Biblical Womanhood, str. 164

utroba smatrala se znakom Božjega nezadovoljstva. Ali Isus se s tim nije slagao. Čitamo da je jednom prilikom, dok je Isus poučavao, „neka žena iz mnoštva povikala: ‚Blažena majka koja te rodila i dojila!'" Umjesto da primi kompliment u Marijino ime, on je odgovorio: „Blaženi su više oni koji slušaju riječ Božju i drže je se."[718] Zašto ta naizgled Isusova neuljudnost? *Zato što je želio pomaknuti težište primarne vrijednosti žene s njezine kućne i odgojne uloge na njezin odnos s Bogom.* Prema Isusu, ni odnos prema bračnom drugu ni odnos prema djetetu nije ono najsredišnije u nečijoj osobnosti. Središnje je biti Isusov učenik. Nije najvažnije rađanje potomstva, nego novo stvaranje po Božjoj riječi. Ne imati sina ili kćer, nego biti sin ili kći Božja – to je prava nagrada života.

Kao obiteljski čovjek, i sam cijenim svako nadahnuće koje mogu dobiti o tome kako svoj život izliti za svoju obitelj – ali moramo priznati da je Isus redovito dovodio u pitanje idola u kojeg se pretvara biološka obitelj kad joj posvećujemo previše svoga života. Iako je on ljubljeni sin, on također kaže: „Tko ljubi oca ili majku više nego mene, nije mene dostojan; i tko ljubi sina ili kćer više nego mene, nije mene dostojan."[719]

U istom smislu Pavao kaže da brak može odvratiti od još višeg prioriteta – služenja Bogu:

Neudana žena ili djevica brine se za Gospodnje stvari: cilj joj je biti posvećena Gospodinu i tijelom i duhom. A udana se žena brine za stvari ovoga svijeta – kako da ugodi mužu. To govorim za vaše dobro, ne da vas ograničim, nego da možete živjeti kako valja, nepodijeljeno odani Gospodinu.[720]

Pavlova izjava nije apsolutna, jer on spominje ono što naziva „sadašnjom nevoljom"[721], ali s obzirom na njegove stavove, smatram krajnje nevjerojatnim da bi on, ništa više nego Isus, potpisao Izjavu iz Danversa – koju treba vidjeti onakvom kakva jest: kao sinkretistički pokušaj da se biblijski nauk vjenča s idolom nedavno izmišljene tradicionalne obitelji.

Prelazeći Pavlove opsežne spise, nalazim samo jednu pohvalu nekoj majci. U Rim 16 on pozdravlja Rufovu majku, „koja je i [njemu] bila majka". I ja hvalim Boga za one majke u crkvi koje su me u pojedinim razdobljima uzele

718. Lk 11,27-28
719. Mt 10,37-38
720. 1 Kor 7,34-35
721. 1 Kor 7,26

pod svoja krila! No ni ovdje Pavao ne hvali tu ženu kao biološku majku, nego kao onu koja Božjem narodu služi na majčinski način.

Scenariji koje Duh nikada nije napisao

Iako evolucijski razvoj bilo koje kulture može kršćanstvu donijeti nove izazove, novije kretanje u suvremenom zapadnom društvu – da je više žena na radnom mjestu, a više očeva izravnije uključeno u odgoj djece – po mome mišljenju ne bi trebalo odbaciti kao nešto loše.

Ni drevno grčko-rimsko kućanstvo ni tradicionalna obitelj 1950-ih nisu scenariji koje je Duh napisao za sve žene i sve muškarce. Duh jednostavno ne vodi sve muškarce da budu hranitelji obitelji i donositelji odluka, ništa više nego što vodi sve žene da budu domaćice i odgajateljice djece. Muškarci i žene mogu imati neke od tih uloga ili sve njih, ali nemojmo, kao što to čine komplementaristi, tradicionalnu obitelj vjenčati s duhovnim pozivom. To samo guši puni doprinos žena i potkopava spremnost i sposobnost muškarca da otvori prostor za doprinos i glas žena u crkvi i društvu.

Iako mnoge žene mogu procvjetati u tradicionalnim ulogama i u njima pronaći svoj poziv, pretpostaviti da će to vrijediti za sve žene ili da bi trebalo vrijediti nije samo pogrešno nego i nebiblijski. Nekim ženama te tradicionalne uloge postaju „jaram ropstva“ ako pretpostave da je Bog napisao scenarij koji uči da je „najviši poziv žene [da] obogaćuje život svoga muža i djece, … da žene trebaju prakticirati nesebičnost i poslušnost; [i] gušiti osobne želje i snove radi svojih obitelji.“[722]

Jedna od uzbudljivih strana toga što svoju ženu vidim kao partnericu, a ne samo kao svoju potporu u roditeljstvu i službi, kao i u poslu i zaradi, jest to što to omogućuje mnogo raznolikosti na našem zajedničkom putu. Većinu dosadašnjih godina našega roditeljstva ja sam svaki mjesec zarađivao lavovski dio prihoda. Sada smo u razdoblju u kojem moja žena zarađuje više, i dok mi to omogućuje da pišem knjige i studiram za još jednu diplomu, imao sam i povlasticu preuzeti više kućnih poslova i poslova oko djece. To je doista bila povlastica (iako se moja djeca možda ne bi posve složila – mamini su obroci uvijek popularniji od mojih). Ipak, svakako bih radije izabrao to dinamičnije partnerstvo nego da sam desetljećima ograničen na nepromjenjive uloge.

722. Beth Allison Barr, The Making of Biblical Womanhood, pogl. 7.

Istodobno, nema ničega lošeg u parovima koji izaberu tradicionalniji pristup. Mnogi ljudi pronalaze određenu sreću jednostavno u tome da izaberu konzervativniji scenarij. Ali taj raspored ne smijemo idealizirati kao Božju univerzalnu volju za svaki par. Teologija cijele Biblije ne dopušta takav zaključak. Kakve god generalizacije postojale, ima dovoljno iznimaka da odbacimo ideju da su sve majke prikladnije za pečenje kruha, a svi očevi za zarađivanje kruha. Ono što Biblija *doista* uči jest koliko je važno da par zajedno radi kao tim na uzajamnu dobrobit i na što veće služenje drugima.

Kad razmišljam o bračnim parovima koje poznajem, neke žene čeznu ostati kod kuće, dok druge užasava sama pomisao na to. Neke žude za više vremena s djecom, druge mole za više vremena izvan kuće. Neke rado odustaju od svojih ambicija u karijeri; druge su odlučne napredovati u svome poslu. Ne postoji idealan model. Unatoč tome, koji god model netko prihvatio, čini se da Pavao ipak daje naslutiti da bi, osim ako je netko samohrani roditelj, *i* žene i muževi trebali biti uključeni u kućni život i u odgoj svoje djece[723] – odgoj sljedećeg naraštaja tako je važna zadaća da zaslužuje naše udružene snage i žrtve.

723. 1 Tim 5,14 govori o ženama koje odgajaju djecu i upravljaju svojim kućanstvom, dok 1 Tim 3,4.12 govori o muževima koji upravljaju svojim kućanstvima i odgajaju svoju djecu.

16

Praktične posljedice za crkve

„Teološko pitanje, iako važno, zapravo nije glavni pokazatelj toga koriste li žene u potpunosti svoje darove vodstva i druge darove u službi. Sve se svodi na kulturu koju stvaramo. Jesmo li kultura koja darovitost stavlja ispred spola? Jesmo li spremni pozvati svakoga u prilike – ili o tome uopće nismo razmišljali?" Kadi Cole[724]

Jedna od stvari koje su me probudile da uvidim doktrinarnu zabludu hijerarhije spolova u svojoj vlastitoj crkvi bio je moj sve veći kognitivni nesklad. Unatoč znatnim, a ponekad i nadmoćnim duhovnim darovima vidljivima kod tolikih žena koje sam poznavao – samo su muškarci bili ordinirani za najviše vodstvo i stoga im je bilo dopušteno pridonositi sa stvarnim duhovnim autoritetom.

Dok sam dublje istraživao navodnu biblijsku osnovu te sveobuhvatne zabrane, počeo sam uočavati pukotine u argumentima kojima se branilo isključivanje žena. Pomno prosijavajući svaki tekst, otkrio sam i mnoge dodatne tekstove i argumente koje je moj komplementarni krug, čini se, zgodno zanemarivao. Umjesto da odnos autoritet–podložnost između muškarca i žene čitam kao objedinjujuće tumačenje Pisma, otkrio sam nešto mnogo bolje: usklađujuću, oslobađajuću hermeneutiku uzajamnosti muškarca i žene u crkvenoj službi, u braku, u domu, a i u društvu.

Prema mome iskustvu, mnoge su crkve počele uočavati iste pukotine u svojoj teologiji isključivanja žena, ali se ipak osjećaju paraliziranima da promijene svoje stajalište zbog praktičnih posljedica. Vrlo se često pragmatizam pokazao jačom silom od čiste egzegeze.

724. www.bit.ly/2ZRzaCO

Stoga u ovom poglavlju budimo što praktičniji i pozabavimo se manje teološkim, ali vrlo stvarnim praktičnim pitanjima koja se tiču življenja teologije crkvenog vodstva koja u većoj mjeri uključuje oba spola.

Oslobodite se svojih pretpostavki

Moje je iskustvo da se većina crkava, bez obzira na svoje stajalište o vodstvu žena, može mučiti s time kako doprijeti do muškaraca i podići ih u vodstvo. Razumljivo je, dakle, da se neki boje da će crkva, ako (više) žena bude postavljeno da vode i propovijedaju, još više izgubiti sposobnost da privuče i zadrži muškarce.

Ipak, kao što crkve sa starijim vodstvenim timovima trebaju nastojati dodati mlađe vođe, a da pritom ne uklone sve starije, tako i timovi sastavljeni samo od muškaraca trebaju nastojati dodati darovite žene, a da pritom ne uklone jednako darovite muškarce.

Osim toga, voditeljice ne moraju uvijek imati „blag i osjećajan" tip osobnosti – iako su mnoge žene blage (poput Isusa), mnoge su druge snažne i odlučne (poput Isusa). Ne bismo trebali pretpostavljati da će svaka voditeljica koju dodamo unijeti samo emocionalniju, suradničku notu u poruke i odluke crkve (iako to itekako može).

Istodobno, muškarce trebamo poučiti da, kad sve više žena istupi da vodi uz njih, to nipošto nije poziv da se oni povuku. Kao što kaže Jen Pedersen, koja je sa mnom u vijeću starješina: „Kad su muškarci pasivni, nama ženama je previše lako izdići se – ali Božji je ideal da snažni muškarci i snažne žene stoje zajedno."

Čak i kad crkva promijeni svoju teologiju tako da uključi žene u više razine službe, može proći neko vrijeme dok se žene ne uzdignu u te nove prilike. Umjesto da to jednostavno prepustimo ženama, možemo poduzeti korake prema promjeni crkvene kulture kad je riječ o vodstvu žena.

U tom smislu možda ćemo morati priznati seksističke dvostruke standarde i odreći ih se. To ne vrijedi samo za crkvu nego za sva područja društva. Sjećam se kako je Taylor Swift pokušala dovesti u pitanje to isto u svome području: „U glazbenoj industriji postoji drugačiji rječnik za muškarce i za

žene. Kad muškarac nešto učini, to je strateški. Kad žena učini isto, to je proračunato. Muškarcu je dopušteno reagirati. Žena može samo pretjerano reagirati.“[725]

Kadi Cole u knjizi *Developing Female Leaders* kaže da su joj žene na vodećim položajima u crkvi, s kojima je razgovarala, rekle kako su u svojim crkvama primijetile da se „strast kod muškarca, osobito kad je riječ o emocionalno nabijenim pitanjima vodstva, doživljava kao snažna, korisna i pozitivna. Ali ta ista strast kod žene može djelovati ljutito, nametljivo, tvrdoglavo i negativno. Slično tome, muškarci koji daju jasne upute i očekivanja smatraju se dobrim vođama, dok se za žene koje čine isto često misli da su zapovjedničke.“[726]

Možda je prvi način da poboljšamo kulturu svoje crkve to da otkrijemo kakva je sadašnja kultura doista – tako da darovitim i pozvanim ženama postavimo nekoliko pitanja koja idu u dubinu, primjerice: *Kakav je osjećaj biti voditeljica u ovoj crkvi? Što vas, ako išta, sprječava da budete potpunije uključeni u službu? Kako bismo sve to mogli poboljšati?* Muškarci koji vode mogu pogrešno pretpostaviti da već znaju odgovore na ta pitanja, ali upravo je ta podrazumijevana pretpostavka dio problema. Ako želimo bolje surađivati kao tim i izgraditi zdravije crkvene kulture, prvi je korak ništa ne pretpostavljati, nego postavljati teža pitanja.[727]

Prema vlastitom iskustvu, često sam primjećivao da su strateški darovite žene na sastancima vodstva iznenađujuće tihe. George Surrat pripovijeda o sličnom iskustvu. Iako njegovo iskustvo možda ne odgovara vašoj kulturi, iznosim ga jer se zasigurno podudara s mojim. Kad je upitao zašto je nova članica tima tako tiha, ona je odgovorila: „Često je bilo teško doći do riječi dok su se muškarci neprestano prekidali i nadglasavali. ‚Osim toga', rekla je, ‚nisam sigurna da je moje mišljenje doista potrebno.'“ Surrat je toj pretjerano pristojnoj voditeljici na to iznio dva zapažanja: „Prvo, u prostorijama punima muškaraca, ako čekate da vas pitaju, vjerojatno vas nikada neće pitati. Htjeline htjeli, morate progovoriti. I drugo, da vaše mišljenje nije potrebno, ne biste sjedili za stolom. Crkvi je potreban vaš doprinos.“[728] Sve to govorim da bih

725. www.cbsn.ws/3wNUpSk
726. Kadi Cole, Developing Female Leaders, pogl. 3.
727. Ova duhovita parodija pokazuje pogrešku koju muškarci čine kad govore umjesto žena, umjesto da puste žene da same govore: www.bit.ly/3bKamzu
728. George Surrat, Why Women Don't Lead in your Church, www.bit.ly/2YgL4FR

rekao kako ženama, kad ih se prvi put pozove u vodstvene timove u kojima prevladavaju muškarci, možda treba osobno ohrabrenje da doista počnu govoriti.

Osposobite muške vođe da vode uz žene

Oslonimo se na još malo Surratove mudrosti. On ima ženu i kćer koje su obje izvrsne voditeljice, ali koje dobro poznaju i bol koju nanose muškarci što ne podnose njihovu prisutnost u vodstvenim krugovima. On daje četiri savjeta muškarcima koji tek počinju raditi sa ženama:[729]

Slušajte: Žene često imaju nijansiraniji stil komunikacije od mnogih muškaraca. Sklonije su u raspravu unijeti kontekst, osjećaje i odnose. Odbaciti tu složeniju teksturu pogreška je.

Ne prekidajte: Muškarci se često međusobno prekidaju, osobito kad razgovor postane emocionalno nabijen. Iako je to uvijek nepristojno, mnogim voditeljicama osobito otežava uključivanje u raspravu.

Postavljajte pitanja radi pojašnjenja: Uvijek je korisno postavljati pitanja kako biste razumjeli, ali osobito je korisno kad muškarci i žene vode zajedno. Mi svijet doživljavamo različito i do zaključaka dolazimo na različite načine. Umjesto da odbacite mišljenje koje ne razumijete, zatražite kontekst.

Imajte povjerenja: Žene koje su tek došle za stol vodstva u vašoj crkvi moraju znati da im vjerujete da će voditi. Ne postupajte s njima kao s mlađim partnerima ili djecom koju treba štititi. Vjerujte ženama da će voditi kao inteligentne odrasle osobe i to povjerenje potvrđujte svojim riječima i djelima.

Bit će trenutaka, upozorava Surrat, kad će muškarci (a možda i žene) biti krivi za šovinizam ili mizoginiju. To se ne bi smjelo tolerirati, nego se tome treba suprotstaviti. Ako se ta osoba ne želi pokajati, onda ne bi smjela voditi. Surrat kaže: „To možda zvuči pretjerano, ali biste li zadržali rasista u vodstvu? Biste li tolerirali vođu koji se prema [ljudima druge rase] odnosi drugačije nego prema svima ostalima i tako potkopava njihovo vodstvo? Ako nije prihvatljivo diskriminirati zbog rase, onda nije prihvatljivo ni diskriminirati zbog spola."

729. www.bit.ly/2YgL4FR

U drugim slučajevima problem može biti u tome što se muški vođe teško odriču onoga na što su navikli. Čest prigovor vodstvenih timova sastavljenih samo od muškaraca, s kojima sam razgovarao, jest da se, kad su prisutne žene, „mijenja dinamika u prostoriji". Taj komentar implicira da je razgovor, kako piše Surrat, „autentičniji i plodniji kad su prisutni samo muškarci". Istina je, međutim, da kad u vodstvenom timu ima različitih ljudi, razgovori mogu biti nešto složeniji, ali uvijek će biti mnogo bogatiji i vjerojatnije će otvoriti širu perspektivu, a time i dovesti do boljih odluka.

Vodite crkvu da prihvati službu žena

Svaka promjena u crkvi uvijek će zahtijevati određenu vještinu vodstva. Najvažniji način da se crkvu provede kroz promjenu, predlažem, jest poučavati je iz Pisma. Bila bi pogreška da samo vodstveni tim prođe biblijski i teološki put koji ga navede da počne oslobađati žene za vođenje i propovijedanje, a da kroz sličan put ne povede i cijelu crkvu. Nadam se da će sadržaj ove knjige pružiti građu za takve propovjedničke cikluse i putovanja u malim skupinama.

Nakon poučavanja o vrijednosti koju Pismo, Isus i Duh zajedno pridaju ženama koje vode i poučavaju, počnite crkvi, možda polako i malo-pomalo, pokazivati žene koje vode i žene koje propovijedaju. Nije dovoljno samo poučavati ljude o velikom doprinosu koji žene mogu dati, a da im to ne pokažete. Za mnoge ljude vidjeti znači vjerovati. Tek kad čuju ženu kako propovijeda ili vide ženu kako vodi, počinju to prihvaćati kao biblijsku normu. Na primjer, Vojska spasa u 19. stoljeću smatrala je sebe pionirom u vodstvu žena. Godine 1929. Bramwell Booth, sin bračnog para koji ju je osnovao, rekao je upravo to:

Malo je sumnje da su žene u Vojsci imale udjela u općoj emancipaciji žena koja se, kako vidimo, odvija u zapadnim narodima. Žene koje su u prošlim godinama marširale na čelu malih skupina prezrenih pripadnika Vojske spasa privikavale su javnost na prizor žene koja zapovijeda, žene koja aktivno i neustrašivo preuzima svoj dio javne dužnosti i Božjom milošću nadvladava svoje navodne slabosti. Stoga doista možemo reći da smo otvarali vrata kroz koja su žene mogle donijeti Poruku Ljubavi i Života

mnoštvima koja je nikada ne bi [bila] primila [osim] iz ženskih usta. Ta se vrata nikada više neće zatvoriti.[730]

Jedna od stvari koje je Vojska spasa činila bilo je javno postavljanje žena u iste službe vodstva kao i muškaraca. Vrijedi razmisliti o tome da se isto čini i u crkvi. Neke netipične komplementarne crkve spremne su ženama dati funkcije usporedive s funkcijama muškaraca – pozivaju ih da iznesu svoje gledište u pastoralnim vodstvenim timovima ili im dopuštaju da propovijedaju – ali ipak ne priznaju biblijsku službu ili poziv koji imaju muškarci s istim funkcijama. No osloboditi nekoga da vodi ili poučava u crkvi, a ne priznati mu službu koju mu je Bog dao, nehotice umanjuje njegov doprinos. Uostalom, jedan od načina na koji nas Isus uči da od onih koji nam služe primimo najviše milosti jest da potvrdimo i milost *i službu* koju im je Bog dao: „Tko prima proroka *kao proroka*, primit će proročku nagradu.“[731] U mojoj prijašnjoj crkvi, iako komplementarnoj, dopuštali smo ženama pastoralne uloge, ali nismo službeno priznavali njihovu pastorsku službu. Iako je to mnogo bolje od potpunog potiskivanja žena, s vremenom sam povjerovao da je to ipak umanjivalo milost na životima mnogih žena.

Dopustite mi da navedem osobni primjer službe moje žene u crkvi koju smo osnovali. Kad razmišljam o njezinu propovijedanju i doprinosu vodstvu tijekom jednog desetljeća, sada shvaćam da bi, da je sebe smatrala pastoricom koju je Bog postavio, i to samu po sebi (a ne samo udanom za pastora), vjerojatno dala veći doprinos u crkvi. A da su ljudi koji su je slijedili i slušali mislili isto, vjerojatno bi još više crpili iz onoga što je davala. Ovako je zahvatila velik, *ali nepotpun* dio Božje milosti na sebi, kao i oni koji su primali njezinu službu.[732]

Ulažite u voditeljice i propovjednice i budite im mentori

Ako želimo u budućnosti vidjeti više vrsnih voditeljica i propovjednica, moramo ih početi osposobljavati danas. Nakon desetljeća podizanja izvrsnih vođa i propovjednika i sam znam da se oni ne rađaju, nego izgrađuju. Kad

730. Bramwell Booth, Echoes and Memories, str. 172
731. Mt 10,41
732. Ovu priču iznosim uz njezino dopuštenje i moram naglasiti da ona, mislim kao znak svoje poniznosti, nije posezala za više. Ali moram biti iskren i reći da je, kad bolje razmislim, imala više za dati.

bismo mi, postojeći vođe poput mene, uočili potencijalne vođe, provodili bismo ih kroz proces razvoja u kojem bismo ih postupno osposobljavali i uključivali u službu.

Ipak, kad razmišljam o svojim godinama kao komplementarista, moje su oči tragača za talentima imale naočnjake: tražio sam darovite muškarce i bez sumnje propustio mnoge darovite žene. *Krajnji je učinak toga bio da je, godinama poslije, naša crkva bila puna provjerenih muških vođa i propovjednika, ali vrlo malo usporedivih žena.* To u komplementarnoj crkvi održava začarani krug pristranosti potvrđivanja. Pitamo se: „Da je Bog htio da darovite žene oslobodimo za više razine doprinosa, zašto ih je tako malo?" A Duh Sveti je možda nekoj ženi među nama dao slične (ili nadmoćnije) darove vodstva i komunikacije, ali samo je njezin brat bio uočen, osposobljen, dobio prilike, savjetovanje i bio uključen u službu. Uskoro se čini da je on mnogo darovitiji od nje. U stvarnosti je to posljedica naše diskriminacije, ne Božje, i toga što u njoj nismo uspjeli vidjeti ono što Bog vidi.

Imam prijateljicu koja služi među ženama. Ona mi govori kako je godinama gledala žene koje su se izmjenjivale u vođenju ili propovijedanju drugim ženama, ali – koliko je ona mogla vidjeti – bez ikakve izobrazbe od strane pastora crkve. Kaže mi: „Te su žene neizbježno služile s napola razvijenim darovima i nisu postizale mnogo, upravo zato što nisu bile osposobljene. Osposobljeni muški vođe puštali su neosposobljene voditeljice da šepaju dalje."

Sjećam se i druge prijateljice, iznimne govornice u poslovnom svijetu. Ipak, unatoč njezinoj desetljećima dugoj želji da propovijeda, pastori su na „obuku za propovjednike" pozivali samo muškarce, uključujući njezina muža. Shrvana time što nije pozvana, zamolila je muža da snimi obuku kako bi se potajno mogla sama osposobljavati.

Vođama je potrebno mentorstvo da bi napredovali na sljedeću razinu. Kadi Cole razgovarala je s jednom voditeljicom koja je rekla: „Najvažnije što je crkva učinila da me razvije kao voditeljicu bilo je to što me postavljala na položaje koji su me rastezali preko mojih granica i istodobno me kroz sve to mentorski pratila. Nikada nisam bila prepuštena samoj sebi u razdobljima velikog rasta." Mentor mora biti dostupan u odnosu sa svojim štićenikom.

Upravo tu često dolazi do zastoja – muški mentori nerado provode vrijeme licem u lice sa ženama koje mentoriraju. Pod nazivom *The Billy Graham Rule* (pravilo Billyja Grahama, prema jednom od njegovih ranih zagovornika) poznato je razmišljanje da muški kršćanski vođe koji drže do svoje čestitosti nikada ne bi smjeli biti nasamo sa ženom. Iako se Billy možda držao toga pravila, vrijedi primijetiti da se Isus nije držao takva pravila.[733] Naravno, i dalje je potrebna praktična mudrost: mentorski ručak vjerojatno je mudriji od mentorske večere; povesti dvije osobe na putovanje u službi bolje je nego povesti samo jednu; a mentorirati dvije osobe istodobno može biti sigurnije nego ulagati samo u jednu. Ali priznajmo i to da držanje pravila ne guši grješnu želju – osoba koja želi imati izvanbračnu vezu naći će način da je ima! Na kraju bismo trebali podizati vođe s takvim karakterom, mudrošću, duhovnom dubinom i primjerenim granicama u odnosima koji će im pomoći da smanje i/ili nadvladaju kušnju. U nekom trenutku čovjek mora razviti zrelost da se s kušnjama nosi mudro, a da ih pritom ne izbjegava posve.[734]

Iznova promislite o službi bračnih parova

Jedna od slabosti komplementarizma jest njegov pristup „jedna veličina za sve" kad je riječ o bračnim parovima koji služe Bogu. Glavni predložak, u nekim slučajevima i jedini, jest ono što nazivam *modelom „Petar i žena"*.[735] U tom je modelu muž vođa, a žena pomoćnica. Muškarac je, poput apostola Petra, vođa i/ili propovjednik na vidljivom mjestu, dok ga njegova žena (koja u ovom slučaju ostaje bezimena) rado podupire iza kulisa u njegovoj službi. U tome nema ničega lošeg! Mnogim parovima, možda i većini, to izvrsno funkcionira. Problem je u tome što to zasigurno ne funkcionira za sve parove u službi. Predlažem da postoje još tri moguća modela.

733. Na primjer, Iv 4,8 jasno pokazuje da su Isus i Samarijanka bili sami. Umjesto da izbjegne tu situaciju (kao što bi učinili mnogi muškarci komplementaristi), čini se da je Isus taj trenutak namjerno potražio i iskoristio priliku ne samo da s njom površno razgovara, nego da se s njom poveže na najdubljoj razini.

734. Toplo preporučujem poglavlje Kadi Cole „Create a safe environment" u knjizi „Developing Female Leaders" za cjelovitiji odgovor na to pitanje. Ona se bavi i pitanjem seksualnog uznemiravanja i neprimjerenih odnosa na radnom mjestu i u crkvi.

735. Čini se da je Petrova žena Petru samo pružala potporu i nije imala vlastitu javnu službu. Na početku svoje službe Isus je u Petrovoj kući izliječio Petrovu punicu. (Lk 4,38-40) Pretpostavljamo da su i mnogi, ako ne i svi drugi apostoli bili oženjeni. No ona se ne spominje sve do desetljeća poslije, kad je s Petrom putovala u Europu na njegovim misijskim putovanjima (1 Kor 9,5) – možda su im djeca tada već odrasla pa je mogla više putovati.

Postoji model „Debora i Lapidot“.[736] U tom je slučaju žena vođa na vidljivom mjestu, a njezin muž njezina glavna potpora. Čak i u komplementarnim krugovima mnoge su žene pozvane u javne službe širokog dosega, dok su njihovi muževi, možda više obdareni za rad iza kulisa, ponosni što podupiru svoje žene u njihovu djelu za Boga.

Postoji i model „Priska i Akvila“. U tom slučaju žena i muž udružuju svoje darove vodstva radeći zajedno – na vrlo sličan način na koji je taj biblijski par surađivao u poslu, vođenju kućanstva i vodstvu crkve. To je model koji najbolje opisuje ono što imam u vlastitom braku. Oženjen sam osobom koja radije sa mnom čini tim u službi nego da slijedi zaseban poziv. Ona rado udružuje svoje darove vodstva s mojima. Ja joj uzvraćam s jednakom radošću.

Ne zaboravimo ni „Esteru i Ahasvera (Kserksa)“[737] *kao model.* Iako je kraljica Estera možda podupirala neke pothvate vodstva svoga muža, svoju je sposobnost vođenja usmjerila na drukčije prilike i područja te je za to tražila i dobila njegovu potporu. Kao i kod Priske i Akvile, i ovakav brak u službi uključuje dvojac s javnim darovima vodstva, samo što u ovom slučaju vode dvije različite cjeline.

Kao što vidimo, postoji mnogo mogućih oblika u kojima bračni parovi mogu biti uključeni u službu. Nažalost, hijerarhijsko viđenje braka podupire samo prvi model braka („model ‚Petar i žena‘“) i baca sjenu sumnje i zabrinutosti na tisuće parova koji su drukčije sazdani. Nasuprot tome, mutualistička vizija otvara prostor za svaki model i slavi ga.

Ta raznolikost modela braka u službi mogla bi biti i temelj za crkvene vodstvene timove koji uključuju oba spola.

736. Vidi Suci 4,4.

737. Iako Ahasver nije uzor pobožnog muškarca i njegovi brakovi nisu bili ravnopravni, ipak se čini da je činio nešto što se može ponoviti u pobožnim brakovima danas: dopuštao je svojim ženama (najprije Vašti, zatim Esteri) da slijede vlastite pothvate dok je on slijedio svoje – Vašti je priredila gozbu za žene, a Estera je pisala zakone. Takav je bračni dogovor u drevnom svijetu bio toliko rijedak, dostupan samo najvišoj eliti, da je to jedini primjer u Pismu. U mnogim suvremenim kulturama, u kojima su žene sve više intelektualno i društveno ravnopravne muškarcima, izvedivije je da bračni partneri slijede različite ciljeve, karijere ili službe, a da pritom ostanu u dinamičnom partnerstvu.

Mješoviti timovi muškaraca i žena

U crkvi koja prihvaća muško-ženski mutualizam nijedna dva vodstvena tima neće biti posve jednaka, jer će svaki tim biti sastavljen od drukčije kombinacije darova vodstva koji su u toj crkvi na raspolaganju. Ipak, možemo prepoznati različite vrste ljudi koji u njemu mogu služiti:

- *Možda je tu neka Lidija ili neki Timotej – ili njih dvoje.* To su neudane žene i neoženjeni muškarci s darovima vodstva. Budući da Novi zavjet samcima i onima u braku pripisuje jednak poziv, bračni status nikoga ne bi smio isključiti iz vodstva. Štoviše, Pavao daje naslutiti da samci možda mogu ulagati u crkvu s jedinstvenom usredotočenošću.[738]
- *Možda je tu neki par Priska i Akvila – ili dva.* To su parovi u kojima oboje imaju isti poziv na vodstvo i oboje su u timu.
- *Možda je tu neki Petar ili Ahasver – ili dvojica.* To su oženjeni muškarci s darovima vodstva čije žene radije preuzimaju potpornije uloge ili imaju darove vodstva koji su u potpunosti uloženi drugdje, pa stoga nisu na raspolaganju vodstvenom timu. Bilo bi nepravedno, vjerujem, trošiti ograničene volonterske snage tih žena tako da ih tjeramo da presjede sate i sate sastanaka i da im postavljamo zahtjeve za koje možda nemaju ni želje, ni kapaciteta, ni sklonosti, kad bi vjerojatno više radosti našle služeći u crkvi ili izvan crkve na načine za koje *imaju* želju, kapacitet i sklonost.
- Slično tome, *možda je tu neka Debora ili Estera – ili dvije.* To su udane žene s darovima vodstva čiji muževi ili radije preuzimaju potpornije uloge ili imaju darove vodstva koji su u potpunosti uloženi drugdje, pa stoga nisu u vodstvenom timu.

Mutualističke crkve koje izgrađuju vodstvene timove sastavljene od muškaraca i žena mogu na mnogo načina pokušati kombinirati te vrste ljudi. Glavni izazov koji vidim u tom modelu vodstva koji uključuje oba spola jest briga za Petrovu ženu i Deborina muža i njihova povezanost s timom. Jedan od načina da ti bračni drugovi ostanu uključeni, iako se od njih ne traži vodstvo, jest zajedništvo u pastoralnom timu koje gradi odnose. Ako ih pozovete na dan zabave, na posebnu večeru ili na vrijeme intenzivne molitve

738. 1 Kor 7,32-34

za crkvu, to će mnogo pridonijeti tome da ostanu unutar kruga, a ne izvan njega.

Naravno, svaki sastav vodstvenog tima ima neke prednosti, ali i neke moguće slabosti. Umjesto da se odlučimo za jednostavnu, ali potencijalno sterilnu strukturu, poput komplementarnog modela sastavljenog samo od „Petara", mnogo je bolje prigrliti složenost raznolikosti i osloniti se na Duha mudrosti, koji će svaki pojedini vodstveni tim voditi da pronađe određenu praksu u svome određenom razdoblju.

Učite od drugih crkava

Mnogi crkveni vodstveni timovi promijenili su svoj nauk s komplementarizma na mutualizam ili razmišljaju o takvoj promjeni. Ali kako to treba učiniti? Tijekom svojih godina u crkvenom vodstvu dvaput sam sudjelovao u provođenju službene promjene teologije neke crkve. Na teži sam način naučio da je jedno imati ispravnu teologiju, a sasvim drugo pridobiti cijelu crkvu. Upravo zato je toliko važno učiti od drugih crkava koje su već prošle tu promjenu. Zahvalan sam dr. Robu Dixonu i April Fiet što su izradili putokaz za crkve koje prelaze prema muško-ženskom mutualizmu, na temelju ciljanih razgovora koje su vodili s crkvama koje su već napravile taj korak nabolje.[739]

Na primjer, možemo učiti od Bent Tree Bible Fellowship, istaknute crkve u Dallasu u Teksasu. Iako su se isprva opirali muško-ženskom mutualizmu, razabrali su da im je Bog možda poslao dva poticaja za promjenu – pouzdanog vođu i teologa među njima koji je predložio bolju teologiju i davno njegovano vrednovanje zajedničkog vodstva koje se sve više kosilo s time što su žene isključivali iz najvišeg vodstvenog tima. Vijeće starješina crkve Bent Tree, sastavljeno samo od muškaraca, provelo je cijelu godinu proučavajući relevantne tekstove i povremeno se okupljajući da usporede bilješke. Pozivali su se na knjige koje su pročitali. Kad su se napokon okupili da podijele svoje zaključke, skupina je bila jednoglasna u svome proučavanju Pisma i u osjećaju za smjer koji Duh pokazuje crkvi: nijedna služba u crkvi više ne bi smjela biti zatvorena ženama.

739. www.bit.ly/3nECNFR

Zatim su crkvu otvoreno i bez žurbe uključili u tu doktrinarnu promjenu. Učinili su to na mnogo načina: izjavama starješina; propovijedi;[740] teološkim radom koji su sastavili; i, što je najvažnije, time što su bili dostupni u mnogim prilikama da odgovore na pitanja ili se pozabave zabrinutostima pojedinaca u crkvi. Naučili su koliko je presudno voditi taj razgovor s članovima crkve koji se ne slažu ili su nesigurni na pristupačan, pun ljubavi, strpljiv i pastoralan način.

Crkve koje prođu tu promjenu pričaju istu priču: iako velika većina članova prihvati promjenu, nekolicina ne može prihvatiti tu doktrinarnu prilagodbu. To je neizbježno, ali mi crkveni vođe ipak trebamo moliti da svi koji su s nama ostanu s nama; i činiti sve što možemo da im pomognemo.

Ta promjena nije kraj puta. Ona je početak puta. Nakon doktrinarne promjene vrijeme je da zahvalimo Bogu i duboko udahnemo; a zatim da počnemo provoditi strukturne i kulturne promjene dok kao zajednica i kao vođe razabiremo nove načine na koje možemo istinski surađivati kao žene i muškarci – sve to kako bi evanđelje u većoj mjeri napredovalo u našoj crkvi i preko nje.

740. Pomaknite se prema dolje i poslušajte ovu propovijed ovdje: www.bit.ly/3xbsb4h

17

Narod protiv patrijarhata

„Taj narativ da muškarci nose Božji autoritet zastrašujuć je i nije kršćanski.“ Beth Allison Barr[741]

„Moje je iskustvo nakon četrdeset godina pastorske službe da je, kad se u životu crkve potvrđuje vodstvo žena, sve bolje.“ Kevin Giles[742]

Jednog mi je jutra nedavno moja žena pomogla da uvidim da je to kako muškarci vide žene (i kako žene vide same sebe) najveća ideja ove knjige. Ja sam započeo razgovor: „Komplementarne crkve nastavljaju maršírati dalje, a da ne shvaćaju što propuštaju, jer ima dovoljno darovitih muškaraca sa ženama koje ih svesrdno podupiru i kojima komplementarizam pristaje kao saliven. Problem je u tome što to često ograničava ili isključuje one supruge i neudane žene koje su same po sebi vođe i kojima prekipljuje toliko toga više što mogu ponuditi, izvan službi među ženama i djecom te administrativnih i savjetodavnih službi.“

Moja je žena odmahnula glavom. „Ne, to nije problem. Pa, barem ne glavni“, objasnila je:

Glavni je problem način na koji komplementarna teologija i praksa uče muškarce da gledaju na žene i – možda još tužnije – način na koji uče žene da gledaju na same sebe. Koliko god suptilno, poruka je da je žena na neki način manje od muškarca i da stoga ima manje za ponuditi. Kad je takav podsvjesni način razmišljanja na snazi, koliko god muškarci bili dobrohotni i „puni poštovanja“ prema ženama, to će zajamčiti prizvuk paternalizma u najboljem slučaju ili nadmoći u najgorem – u načinu na koji se muškarci

741. Intervju u časopisu The New Yorker, 25. srpnja 2021. Izvor: www.bit.ly/2YjaG4Z
742. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, pogl. 8

odnose prema ženama i na koji žene dopuštaju muškarcima da se odnose prema njima.

Moja žena to bi trebala znati – cijeli svoj život u nasljedovanju Krista izlijevala se u komplementarnim crkvama. Začudo, imala je takav temperament, prilike i samopouzdanje da se nije osjećala osobito omalovaženom. Ipak, pogodila je bit stvari: *problem je teologija*. Teologija crkve nije, kako pretpostavljamo, neotvoreni dokument s biblijskim argumentima pohranjen negdje na Google Driveu. Ona je nešto mnogo bliže od toga: teologija je naša percepcija, vizija i način na koji vidimo stvarnost. Stoga je teologija žena naš temeljni način gledanja na žene.

Doista, glavni učinak toga što sam se odrekao komplementarne teologije bila je suptilna, ali neporeciva promjena u mojoj percepciji žena. Jednostavno rečeno: *u ženama vidim više nego prije*. Polako, ali sigurno, Bog mi milosrdno uklanja brvna iz očiju. Sada primjećujem, zasigurno više nego ikada prije, koliko žene imaju za ponuditi – ideje, perspektive, razlučivanje, formulacije, smjernice – u domu, u crkvi i u društvu. I što više vidim u njima, to više osjećam težinu i uvjerljivost Božjih riječi Adamu (i njegovim sinovima): „Nije dobro da [muškarci] budu sami."

Stakleni stropovi i pozlaćeni kavezi

Čudim se koliko mi ljudi Bog i dalje šalje na put koji mi pripovijedaju svoje srceparajuće priče. Nisam tražio nijednu od njih – čini se da one traže mene!

Jedna zrela i darovita vjernica pripovijeda mi kako je naivno podijelila sa svojim crkvenim vođama duhovna iskustva u kojima je osjetila da je Bog poziva da se pripremi za vođenje i propovijedanje u crkvi, samo da bi čula kako bi njezin osjećaj poziva bio pohvaljen kao nešto legitimno da je muškarac, ali budući da nije, mora ga usmjeriti negdje drugdje. Ona je otada napustila tu crkvu i uspješno osnovala drugu.

Druga žena, još uvijek uvjerena komplementaristica, nakon desetljeća naprezanja da bude podložna svome mužu, otkriva da je gotovo izgubila pristup vlastitom glasu, pa je stoga njezin brak u nesigurnom stanju. Pita se kako bi u njemu ikada mogla ponovno pronaći osjećaj vlastitog identiteta.

Prijatelj pastor govori mi da se njegova žena, nakon što je desetljećima pomagala voditi njihovu crkvu, sada s velikim žarom posvećuje poslovnom svijetu i ostalo joj je vrlo malo motivacije da služi crkvi – objašnjava da se ondje, vani, poštuje njezina darovitost i da se muškarci prema njoj odnose kao prema sebi ravnoj.

Druga prijateljica, darovita voditeljica, nakon što je cijeli život radila u crkvama, napokon se pridružila crkvi koja žene vidi kao ravnopravne. Kaže mi da se prvi put u životu ne pita ignoriraju li drugi njezine strateške ideje zbog njezina spola, niti se boji da će je zbog snage njezinih uvjerenja i vizije smatrati nekom vrstom Jezabele.

Prije nekoliko godina, nakon trodnevne konferencije za crkvene vođe, jedna uspješna voditeljica povjerava mi se da se svakoga dana konferencije osjećala sve manjom i sve manje ambicioznom za Božje kraljevstvo. Isprva se branim, ali onda mi ona pokazuje sve suptilne i ne tako suptilne načine na koje joj je dano do znanja da je kršćansko vodstvo muška stvar. Pokušavam samo slušati i napokon je čujem – ne samo njezine riječi nego i duboko razočaranje i povrijeđenost skrivene ispod njih.

Nedavno sam sudjelovao na konferenciji pastora, gdje sam se odlučio pridružiti radionici o ženama u službi. Slušao sam kako jedna žena za drugom izražava muku pokušaja da svoje darove upotrijebi u služenju Bogu u okruženjima kojima dominiraju muškarci. „Bog me pozvao – ali ostavljena sam da taj poziv iznova i iznova dovodim u pitanje. A moju braću nitko nikada ne potiče da sumnjaju u svoj poziv." Druga se žali na dvostruki standard: „Mnogi su muškarci u vodstvu zapravo krivi za agresivnost, ali budući da su muškarci, svi to toleriraju. A ako je žena samo asertivna, pretpostavlja se da sigurno griješi."

Tome dodajte priče žena koje mi pripovijedaju kako su se obraćale muškim vođama u crkvi koji, unatoč svoj svojoj karizmi i uspjehu u službi, kao da nisu u stanju istinski čuti njihove brige. Znakovito je da su neke otkrile kako je djelotvornije zamoliti muškarce u svom životu – muževe, očeve, sinove – da govore u njihovo ime. I tako mi danas jedan prijatelj piše e-poštom o tome kako teško zadržava svoju ženu i kćer uključenima u svoju crkvu. Kao darovite žene kakve jesu, one mu govore da se u svojoj crkvi ne osjećaju viđenima, a on ih nikako ne uspijeva uvjeriti u suprotno.

Imajte na umu: sve te priče žena koje su bile dovoljno hrabre da ih podijele sa mnom, a koje su do mene došle posve slučajno, dogodile su se u *blago* komplementarnim okruženjima.

U mome gradu jugoistočni vjetar zavija, ponekad tjednima bez prestanka. Posljedica je to što su mnoga stabla trajno nagnuta prema sjeverozapadu. Tijekom desetljeća crkvenog života primijetio sam da „teologija" neke crkve – njezin sustav vjerovanja i način tumačenja Pisma u vezi s nekom ključnom temom – oblikuje stavove, pretpostavke i praksu crkve više od ičega drugog. Komplementarizam je jedan takav vjetar – ako je dovoljno dugo izložena njemu, žena koja je živjela u tom prevladavajućem vjetru vjerojatnije će biti povijena: njezin potencijal za službu sputan, a njezina osobna dobrobit ugrožena. (Ne, ne preuveličavam – postoje čvrsti podaci koji to pokazuju.[743])

Kad se osvrnem, nikada nisam pomislio da sam učinio ili rekao išta što bi ograničilo žene u njihovu služenju Kristu – sve dok se nisam uhvatio kako razmišljam o budućnosti svoje djece u službi. Iako sam vjerovao da će ih Bog voditi kako on smatra najboljim, zatekao sam se kako se nadam da će moji sinovi jednoga dana biti pastori i uživati u uzbuđenju zajedničkog rada s drugima u poučavanju i vođenju crkava. Zatim sam pogledao svoju jedinu kćer, Ivy, kako se igra uz svoju braću, i poželio sam da se *ona uda za takvoga muškarca*.

U tom me trenutku pogodilo da stakleni stropovi na koje nailazi toliko žena rijetko nastaju djelom proračunatih arhitekata patrijarhata, odlučnih da žene drže na njihovu mjestu. Ne, ti su stropovi vrlo suptilno izgrađeni od naše teologije o spolu. Evo mene, oca koji obožava svoju darovitu kćer – a nametao sam nevidljive, ali neprobojne granice njezinu potencijalu i doprinosu Božjem narodu. Sve zato što sam vjerovao da samo udajom za pravoga muškarca može imati jednaku razinu doprinosa kao njezina braća.

„Učini da to prestane!"

Dok pišem posljednja poglavlja ove knjige, pridružio sam se mješovitom vodstvenom timu jedne crkve u svome gradu. Ondje se trudim prakticirati

743. Istraživanje provedeno na 2.234 žene prosječne dobi od 47 godina, na temelju anketa iz posljednjih petnaest godina, potvrđuje da više žena ima zdravstvenih problema kad pohađaju komplementarne crkve nego kad pohađaju crkve koje uključuju žene. (Patricia Holman i Amy Burdette, „When Religion Hurts: Structural Sexism and Health in Religious Congregations", *American Sociological Review*, 2021, Vol. 86 (2): 234–55.)

duhovnu disciplinu „gledanja“ i (jednako važno) „slušanja“ žena u tom timu. Na jednom nedavnom sastanku vodstva pričao sam kako mi je pisanje posljednjih dijelova ove knjige bilo kao da vučem kamion uzbrdo: „Nastavljam“, rekao sam, „jer želim da to prestane!“ Pod „to“ mislio sam na iscrpljujući, dugotrajan i emocionalno zahtjevan posao pisanja knjige.

Na to je jedna od žena u timu rekla: „Učini da to prestane!“ i ponovila tu kratku zapovijed još dvaput, s proročkom težinom. Bio sam malo zbunjen, a onda sam shvatio na što misli: „Učini da prestane taj način na koji kršćani i crkve gledaju na žene i postupaju s njima!“ U njezinoj je molbi bila ozbiljnost koja se činila gotovo kao poslana s neba. Dok molim za ustrajnost u dovršavanju ove knjige, Duh Sveti mi neprestano dovodi na um njezine riječi: „Učini da to prestane! Učini da to prestane!“ Ova je knjiga moj mali prilog tome.

Što to, dakle, točno mora prestati?

Čak i ako komplementarizam promašuje cilj kad je riječ o pristojnom tumačenju toga pitanja u svjetlu cijele Biblije, mogli bismo se zapitati: je li on doista toliko štetan? Zar svi ne poznajemo komplementarne crkve koje pomažu tolikim ljudima? Možda smo čak i sami u jednoj takvoj. I kao dugogodišnji vođa komplementarist i sam iz prve ruke znam da komplementarizam kao kvasac ne prožima svako tijesto (svaku crkvu) u jednakoj mjeri. Blago komplementarne crkve, poput one koju sam pomagao voditi, trude se najbolje što mogu spojiti nauk koji isključuje žene s naukom koji žene oslobađa za službu, i to tako da se većina žena osjeća istinski poštovanima. Nijedna crkva nije savršena, a Bog je savršeno sposoban upotrijebiti čak i nesavršene crkve da čine divne stvari. Ipak, dovoljno sam dugo prisutan da vidim kako se loše strane očituju čak i u najblažim komplementarnim crkvama.

Komplementarizam previše lako skriva seksističke stavove. Seksizam, bilo neprijateljski (i mizogin) ili „dobrohotan“ (i stoga paternalistički), potkopava sposobnost muškarca da doista sluša ženu. Rachael Denhollander, koja je prva od mnogih žrtava javno iznijela optužbe protiv svoga zlostavljača, Larryja Nassara, liječnika američkog gimnastičkog saveza USA Gymnastics, poručila je svojoj denominaciji, Južnoj baptističkoj konvenciji: „Mislim da je vrlo znakovito što sam čula stotine, doslovno stotine propovijedi o tihoj i

podložnoj sferi koju bi žena trebala imati. Nisam čula nijednu o tome kako cijeniti ženin glas."[744]

Tek kad su se bijele crkve u Južnoj Africi pokajale za lažni nauk apartheida, uopće su se mogle početi kajati za rasističke stavove. Žalosti me što se, dok toliki nekršćanski muškarci u mojoj kulturi priznaju grješne šovinističke stavove, toliki kršćanski muškarci jednostavno skrivaju iza svoje komplementarne teologije.

Komplementarizam stvara crkvu koja misli samo jednom polovicom mozga. Isključujući žene iz najviših vodstvenih timova i iz propovjedničkih timova, crkva sebi jamči slijepe točke – nesposobnost da se služi objema stranama mozga u donošenju odluka, u pastoralnom pristupu, u tumačenju Pisma i u služenju i muškarcima i ženama. „Krajnje je vrijeme da se uravnoteži muška dominacija u crkvenoj službi i vodstvu", kaže Alan Hirsch. „Ako to ne učinimo, možemo očekivati još istih (donekle jednopolutnih) rezultata koje trenutačno postižemo."[745]

To je velika ironija komplementarnih crkava – iako tvrde da promiču komplementarnost muškaraca i žena, one zapravo samo muškarcima dodjeljuju dvije glavne uloge koje usmjeravaju i poučavaju crkvu – ulogu propovijedanja i ulogu pastoralnog vodstva – i time nas odsijecaju od glasa i prijeko potrebnih gledišta žena. Blago komplementarne crkve barem to pokušavaju ublažiti pozivajući žene na sastanke vodstva i za propovjedaonicu – ali im istodobno, kako ja to razumijem, ne dodjeljuju dovoljno autoriteta da doista progovore.

Komplementarizam nanosi golemu bol nekim marginaliziranim, darovitim i pozvanim ženama. Neprestano slušam istu priču: o pozvanim ili darovitim ženama koje su zanemarene ili bez ceremonije gurnute u stranu u korist muškaraca. Da stvar bude gora, komplementarizam ima ugrađen mehanizam gaslightinga (manipulacije kojom se druga osoba navodi da sumnja u vlastitu percepciju): on kori ženu koja želi voditi ili propovijedati zbog toga što uopće ima tu neumjesnu, ako ne i grješnu želju. Ako ona prihvati tu optužbu, onda optužuje samu sebe. *Mora da sa mnom nešto nije u redu kad uopće želim ono što Bog navodno zabranjuje.* Jedna darovita prijateljica kaže mi: „Kao mlada žena čula sam kako me Bog poziva da vodim njegov narod – ali kad su mi rekli da

744. Izvor: www.bit.ly/3COpaJc
745. Alan Hirsch i Dave Ferguson, On the Verge, pogl. 3.

sam Boga krivo čula, potpuno sam izgubila povjerenje u svoju sposobnost da razaberem Božji glas."

Ali kako bi trebale reagirati one žene koje odbijaju tu presudu i sada imaju opravdan osjećaj nepravde? Trebaju li samo zakopati bol i nastaviti služiti? Trebaju li progovoriti i izložiti se mogućem ismijavanju ili daljnjem gaslightingu? Ili trebaju napustiti crkvu i potražiti drugu? Sve su tri mogućnosti nevjerojatno bolne.

Bol zanemarene žene – strah, ljutnja, frustracija – može se snažno osjećati, ali najčešće crkva uopće nije svjesna cijene koju plaća kad se Božji dar jedne darovite osobe marginalizira samo zbog njezina spola. Ne samo u poslovnom svijetu nego i u crkvi, osrednjost je cijena kad se manje sposobni ljudi promiču ispred drugih zbog svoga spola.

Komplementarizam pridonosi gušenju ženina potencijala za vodstvo. Ovdje navodim savjetnicu za vodstvo Kadi Cole:

Kad imate vjerne, zrele žene koje su spremne i trebale bi preuzimati dijelove vodstva, kakvi god oni bili – bilo da vode tim volontera, ili poučavaju razred nedjeljne škole, ili imaju neku formalnu ulogu vodstva – [muškarci] bi se mogli iznenaditi kad bi znali koliko energije i truda te kršćanske, pobožne žene ulažu u pitanje prisvajaju li autoritet. Pobožne su žene vrlo osjetljive na to da vjerojatno negdje postoji crta ispod koje bi trebale živjeti. A problem je u tome što, ako je ta crta na, recimo, sedam [dok je za muškarce na deset], većina će pobožnih žena živjeti negdje oko četiri, da slučajno ne bi [prekoračile granicu].[746]

Coleino mi je zapažanje ovdje mnogo objasnilo. U blago komplementarnim crkvama koje sam vodio pitao sam se zašto se toliki muškarci, razumljivo, uzdižu kao vođe, dok su se žene koje su bile potaknute da vode u nekom određenom području često uzdigle samo do osrednje razine. Kad postoji stakleni strop, granica ograničenja vezana uz spol, vrlo se malo žena uopće približi njemu – problem nije samo u tome što postoji stakleni strop; problem je u tome što stakleni strop stvara ljepljivi pod.

Komplementarizam pridonosi ušutkivanju ženskih glasova. Adam Galinski u svome TED-predavanju *How to Speak Up for Yourself*[747] kaže da hrabrost da se

746. www.bit.ly/3wvNjlD
747. www.bit.ly/3k7dsSF. Zahvaljujem Williamu Wittu što me uputio na to predavanje.

progovori zahtijeva nekoliko preduvjeta: moralno uvjerenje da je ispravno progovoriti, potporu zajednice, moć ili platformu da se to učini i slobodu od straha od kazne.

Zato se toliko žena u crkvi osjeća ušutkano ili nesaslušano u komplementarnim crkvama: nauk o podložnosti i šutnji žena navodi ih da sumnjaju je li uopće ispravno progovoriti; zajednica ih stoga u tome ne podupire; ne daje im se ni platforma ni moć da progovore; a kad ipak progovore, suočavaju se s posljedicama da ih se prozove zbog nepodložnog stava ili zbog prelaska granice primjerene njihovu spolu.

U onih nekoliko komplementarnih crkava koje dopuštaju ženama da propovijedaju nedjeljom, tim se ženama nalaže da poučavaju, ali ne da „poučavaju s autoritetom" (na temelju pogrešnog tumačenja 1 Tim 2,12). No to unosi strah u srce mnoge propovjednice koja misli da bi u bilo kojem trenutku propovijedi mogla pokazati previše uvjerenja ili možda nehotice upasti u neku doktrinarnu formulaciju i tako sagriješiti.

Jedna od osnivačica komplementarizma, Mary Kassian, napisala je članak na internetskoj stranici Johna Pipera pod naslovom *Women Teaching Men—How Far Is Too Far?*[748] Ona kaže da je žene često pitaju smiju li propovijedati u nedjelju ujutro ili u nedjelju ili srijedu navečer. I smiju li podijeliti svoje svjedočanstvo. Ili govoriti na zajedničkom proučavanju Biblije za muškarce i žene ili mješovitoj publici na vjerskoj konferenciji. Ili održati seminar ili predavati na teološkom učilištu pred muškarcima. Ili voditi molitveni sastanak. Ili privatno mentorirati muškarce. Ili propovijedati na televiziji ili radiju. Ili poučavati muškarce kroz članke i knjige. Ona odgovara: „[P]itanje kako ja – kao žena s duhovnim darom poučavanja – trebam poštovati to da je muškarac glava u crkvi ima mnogo sličnosti s pitanjem kako mlada žena [sa svojim dečkom] treba poštovati načelo [spolne] čistoće."

Iako priznaje da u oba slučaja crta u Pismu nije izričito jasna, time što poučavanje muškarca od strane žene uspoređuje sa spolnim grijehom s njim, i time što tako implicira da bi se žena trebala držati što dalje od te crte, njezin široko čitani članak nedvojbeno je već mnoge žene prilijepio za pod šutnje. One će ili jednostavno izbjegavati prilike za govor koje Kassian spominje ili će, ako ipak govore, vrlo paziti da ne kažu nešto pogrešno – ili ono ispravno s imalo izravnosti i uvjerenja.

748. www.bit.ly/3fxTcKC

Komplementarizam sputava mnoge žeteoce koje je Bog dao. Isus je rekao da je žetva obilna, ali radnika je malo. Trebali bismo moliti za više radnika, a zatim se pobrinuti da te radnike uposlimo. Poslanje crkve – evangelizacija i činjenje učenicima – previše je važno, a mjesna crkva i nedjeljna propovjedaonica previše su ključne za ispunjenje toga poslanja, da bismo mogli potencijalno otpisati polovicu njezinih darova vodstva i propovijedanja. Carolyn Custis James kaže: „Kad se polovica crkve suzdržava – bilo svojom voljom ili zato što nemamo izbora – svi gube, a naše poslanje trpi nazadovanja.“[749]

Komplementarizam nas čini slijepima za voditeljice u povoju među nama. Kad sam prvi put razmišljao o odlasku iz crkve koju sam pomagao voditi dvadeset godina, bio sam svjestan da crkvi treba više katalitičkih darova vodstva – godinama me Bog obdarivao milošću da budem jedan od takvih i molio sam za više darova sličnih mojemu koji bi me zamijenili. Jednom sam prilikom stajao na začelju na bogoslužju naše najmlađe zajednice – stotine ljudi u dvadesetima – i pitao se koji bi od muškaraca u tom mnoštvu mogao biti odgovor na moje molitve. Iznenada sam osjetio kako mi Duh Sveti kaže: „Što ako su sljedeći katalitički darovi žene?“ Oči su mi se odjednom otvorile za drugu polovicu mnoštva. U tom sam trenutku shvatio kolika je moć restriktivne teologije da nas unaprijed uvjetuje da ne vidimo toliko darova koji su nam točno pred očima.

Komplementarizam ograničava snove žena o Božjem kraljevstvu. Nije svaka ambicija loša. U nekima od nas gori ambicija rođena od Duha da proslavimo Boga i učinimo velika djela za njega. U svojim dvadesetima bio sam dio pokreta osnivača crkava koji je brzo rastao. Kao mlađi čovjek gledao sam sa strahopoštovanjem starije muškarce koji su predvodili taj pokret. Morat ću čekati cijelu vječnost da činim ono što oni čine za Boga, mislio sam. Sve dok vođa pokreta nije objasnio da dob nije mjerilo za vodstvo, nego samo nečija pobožnost i darovitost. Uklonivši okolnosti iz jednadžbe, potaknuo me da dam sve od sebe, i dao sam.

Pa, nešto slično događa se kad mladim ženama kažemo da glavni čimbenici koji određuju njihovu moguću korisnost Bogu u crkvi i u svijetu nisu ni njihova dob ni njihov spol, nego samo njihova pobožnost i darovitost. Čak i ako ne postanu propovjednice i pastorice, vjerojatnije je da će se istaknuti u bilo kojim drugim zadaćama u Božjem kraljevstvu na koje ih Bog pozove.

749. Carolyn Custis James, Half the Church, str. 162. Citirano prema: Bessey, pogl. 10.

Komplementarizam može biti osobito oštar prema blažim muškarcima, a pretjerano pohvalan prema prirodno odlučnim ili agresivnim muškarcima. U komplementarnim krugovima svjedočio sam mnogim razgovorima o problemu „slabih muškaraca" koji ne mogu voditi „jake žene". Je li to doista glavni problem? Ili bi u našem vlastitom oku moglo biti mnogo veće brvno:

Neki su muškarci prirodni vođe. Prema komplementarnoj teologiji, muškarac koji dobro vodi vrši Božju volju. Ali ako muškarac ne vodi dobro, on popušta svojoj grješnoj, paloj naravi. Dakle, ako ste muškarac i prirodno vam je i ugodno biti vođa kod kuće, lako je pomisliti da ste bolji kršćanin od onoga drugog muškarca koji jednostavno ne voli biti vođa i nije baš dobar u tome. Ali je li to doista duhovnost – ili samo osobnost?[750]

Nasuprot tome, komplementarizam može biti osobito neljubazan prema odlučnim ženama, a pretjerano pohvalan prema prirodno podložnim ženama. Primijetio sam da žene koje imaju povlasticu ostati kod kuće dok im muževi rade, ili žene koje su po naravi popustljive, često uopće nemaju problema s postojećim stanjem. Drevne patrijarhalne pretpostavke same su sebe potvrđivale: žene koje su bile usmjerene na djecu i financijski potpuno ovisne o svojim muževima prirodno su se podlagale svojim muževima, a ti su muževi za sve to vrijeme rasli u samopouzdanju s kojim su djelovali u društvu. I danas u crkvi mnoge majke koje ostaju kod kuće lako prihvaćaju istu pretpostavku. Njima se podložnost žene mužu čini ispravnom. Usto ih se hvali kao primjere pobožne ženstvenosti.

Češće su to zaposlene žene, osobito one kojima je na radnome mjestu povjeren autoritet i koje imaju dar vodstva, koje se počnu buniti protiv nepravednosti takvoga stanja. Ako doista podignu glas u znak prosvjeda, i snaga njihova mišljenja i njihova spremnost da progovore brzo se shvaćaju kao znakovi nepodložnoga duha.

Razmislite koliko je nepravedna ta diskriminacija na temelju spola: kad vlada komplementarni način razmišljanja, samouvjereni muškarac koji je spreman glasno iznijeti svoje viđenje stvari smatra se potencijalnim vođom, a samouvjerena žena koja progovori smatra se potencijalnom prijetnjom.

750. Kristen Rosser u članku „The Consequences of Complementarianism for Men". www.bit.ly/3BNNCsL

Komplementarizam crkvi oduzima dio sposobnosti da se suprotstavi razornim hijerarhijama spolova u društvu. Ideje imaju posljedice. Iza svjetske pošasti nasilja nad ženama stoji grijeh nejednakosti spolova. Crkva treba biti sol i svjetlo u društvu koje je grijeh opustošio i suprotstavljati se nepravednim i grješnim stavovima i sustavima koji uzrokuju patnju. Ipak, sociolozi unutar pokreta za oslobođenje žena uvjerljivo su pokazali da

[u] društvima u kojima muškarci imaju prednost, a žene su im podređene, nalazimo: sklonost dječacima koja dovodi do desetaka milijuna pobačenih ženskih fetusa; nejednakost žena u obrazovanju, zdravlju, prihodima, vlasništvu nad imovinom i radu; raširenо i prihvaćeno nasilje nad ženama; [i] trgovinu ženama, ponajprije radi prostitucije.[751]

Iako nijedan komplementarist ne bi otvoreno podupro ijednu od tih nepravdi, nauk o uzajamnosti spolova – koji žene uzdiže na mjesto istinske jednakosti s muškarcima – mnogo je bolji dar društvu: pridonosi njegovu otkupljenju, umjesto da daje sjeme predrasuda koje bi mogle produljiti nepravdu.

U Africi i Aziji, na primjer, kvaliteta života prosječne djevojčice zbog patrijarhalnog načina razmišljanja posve ovisi o dobrohotnosti ili zlonamjernosti njezina oca, stričeva i braće. Kulture nejednakosti spolova, u kojima žene imaju malo prostora da same djeluju, prepuštaju ih na milost i nemilost muškarcima. Budući da su te kulture obično religiozne i svoj način postupanja prema ženama izvode iz svojih vjerskih zajednica, te su djevojčice neizravno prepuštene na milost i nemilost i onome što se ondje poučava. Nažalost, analiza 50 zemalja pokazala je da je razina jednakosti spolova u negativnoj korelaciji s religioznošću.[752] Komplementarna učenja primijenjena u prvom svijetu samo ponekad štete ženama, jer šire društvo uravnotežuje njihove učinke, ali kad ta učenja stignu u dvotrećinski svijet, a stižu, njihov se negativan učinak umnogostručuje. Istraživanja pokazuju da je religija „važan čimbenik koji oblikuje norme zajednica i njihova očekivanja za žene i djevojčice. Ona može biti poticaj na djelovanje za poboljšanje života žena, ili može biti izvor sukoba i kočnica promjenama.“[753] Kako je onda tragično kad

751. Giles, 549
752. Izvor: www.bit.ly/3xSsK5k
753. Berkeley Center for Religion, Peace and World Affairs; Georgetown University (2008). *Challenges of Change: Faith, Gender and Development,* str. 5

Isusovi sljedbenici, zbog zabludjelog nauka o podređenosti žena, ne upute jasan poziv na jednakost spolova radi milijuna žena koje pate.

Komplementarizam slabi teološke i tumačiteljske sposobnosti crkve. Kao što sam se kroz ovu knjigu trudio pokazati, on normalizira lošu hermeneutiku. Gradi važne nauke na nejasnim tekstovima i dopušta tumačenja nejasnih tekstova koja proturječe poučavanju jasnijih tekstova. Sporedna pitanja pretvara u temeljni nauk – zašto bi inače profesori na teološkim učilištima Južne baptističke konvencije morali svake godine potpisivati Izjavu iz Danversa ili ostati bez posla? Demonizira one koji vjeruju Bibliji i promišljaju, a stvari vide drukčije, optužujući ih da Bibliju ne shvaćaju ozbiljno i da kapituliraju pred kulturom. U odnosu prema društvu potiče reakcionarnost, a ne kritičko pravovjerje. Donedavno je u raspravu čak uvlačio i Trojstvo te pokazivao spremnost da iznova zamisli vječne odnose unutar Božanstva, a sve to kako bi poduprio svoju unaprijed zauzetu privrženost hijerarhiji spolova.

Komplementarizam ne služi dobro sljedećem naraštaju. Dok sam odlučivao je li uhvatiti se ukoštac s komplementarizmom doista vrijedno mojega truda, ohrabrila me upravo briga za buduću crkvu. Iako sadašnje strukture moći i savezi unutar većine komplementarnih crkava ili denominacija razumljivo mogu u njima stvarati otpor prema ispravljanju njihove teologije na tom području – kad sebe maknemo iz slike i zamislimo svoju djecu kako za dva desetljeća vode tu istu crkvu, stvari postaju jasnije. Zamišljam svoju djecu kako jednoga dana sjede u vodstvenim timovima crkava i tužnu mogućnost da *oni* moraju braniti taj sve neobranjiviji nauk. Kako smo kratkovidni ako njima prepustimo da raščiste naš nered. Ako to učinimo, slutim da će se možda osvrnuti na naše vrijeme i smatrati neoprostivim to što smo bili toliko spremni braniti hijerarhijsku teologiju utemeljenu na prilično klimavim argumentima i nejasnim pragmatičnim brigama.

Mogao bih nastaviti. Komplementarizam može umanjiti snove mlade djevojke da za Isusa promijeni svijet. Nekršćanima i kršćanima koji sumnjaju daje još jedan razlog da odbace kršćanstvo. Može neudanim ženama dati osjećaj da im nedostatak supruga umanjuje glas, korisnost i doprinos, i u crkvi i u društvu. Dovodi do nepravedne prakse da se ženama udanima za muške vođe u komplementarnim crkvama daje veći prostor za doprinos nego možda darovitijim i predanijim ženama koje su neudane ili nisu udane za vođu. Uzrokuje to da žene koje je Bog možda doista pozvao (a njihova ih je

crkva možda i oslobodila za službu) da vode i poučavaju doživljavaju nepotrebnu bol jer ih drugi Isusovi sljedbenici osuđuju umjesto da ih ohrabruju. Može stvoriti sigurna utočišta za nasilne muškarce. Povećava vjerojatnost da muž ograničeno, „jednim mozgom", donosi odluke u ime svoje obitelji. Može poticati brakove „tipa roditelj–dijete" koji guše osobni razvoj, umjesto brakova „odrasli–odrasli" s beskrajnim mogućnostima rasta. Može umnožiti krivnju i pritisak kod zaposlene kršćanske majke: krivnju zato što, dok radi, osjeća da bi trebala biti kod kuće; i pritisak zato što je nakon punoga radnog dana više nego njezin muž dužna održavati kućanstvo i organizirati djecu. Može dovesti do toga da se žena odrekne dijela svoje sposobnosti da sama djeluje – uostalom, čini se da njezino procvjetanje ponajprije ovisi o tome koliko je dobro vodi njezin muž.[754]

Isus je rekao: „Po plodu se poznaje stablo."[755] Iako se njegovo načelo uglavnom odnosilo na ljude i njihova djela, može se primijeniti i na nauke i njihove učinke. Zdrav i istinit nauk trebao bi voditi do pozitivnih iskustava u crkvama i među kršćanima. Ipak, kad pogledam gorke plodove komplementarizma, to me tjera da dvostruko sumnjam u njegovu valjanost. I kad samo pomislim da cijelo vrijeme postoji održiva biblijska alternativa tom „kršćanskom" patrijarhatu – alternativa koju zastupaju mnogi od vodećih svjetskih bibličara.

Ideologija krajnje ljevice ili sklizak teren?

Mnogi bi se mogli bojati da mutualizam povlađuje sveprisutnom utjecaju ideologije krajnje ljevice, s njezinom politikom identiteta, koja, ironično, kao da prijašnje žrtve nasilnih oblika patrijarhata postavlja u ulogu novih tlačitelja. *„‚Muškarci su smeće', zato neka radije vode žene!"*

Ali oni koji pokušavaju preokrenuti odnose moći u korist onih kojima je moć prije bila oduzeta bliži su mizoginim čuvarima moći nego što se na prvi pogled može činiti. Gospodariti nad nekadašnjim gospodarima znači vraćati

754. Objašnjenje moje supruge Julie: „U komplementarizmu mi je bilo prelako prepustiti odluke mužu i preuzimati manje inicijative. Često sam se ‚isključila' iz osjećaja istinske odgovornosti za svoj život, svoju službu i smjer jednoga i drugoga – nikada otvoreno, naravno, nego u svakakvim malim, ali vrlo važnim odlukama, jednostavno zato što sam, u vrlo suptilnom, ali snažnom smislu, to mogla!"
755. Mt 12,33

zlo za zlo – i zapravo dodatno produbiti raspad odnosa između muškaraca i žena.

Nasuprot tome, prihvaćanje muško-ženskog mutualizma oslanja se na biblijsko uvjerenje da ni muškarci ni žene, ni crnci ni bijelci, ni žrtve ni počinitelji, ni povlašteni ni nepovlašteni nemaju nikakvo urođeno pravo vladati nad drugima. Umjesto da jedne smatra na neki način nadređenima, on traži međuovisnost ukorijenjenu u poniznom priznavanju prave vrijednosti drugoga, kao i u svijesti o vlastitim slabostima, slijepim točkama i grijesima.

Argumente za mutualizam iznesene u ovoj knjizi često optužuju da su argumenti „skliskog terena", koje naša kultura gura prema sve labavijem držanju temeljnoga kršćanskog pravovjerja. Ali ne. Naša je egalitarna kultura možda stavila ovaj razgovor na stol, ali Pismo, a ne kultura, odlučuje *kako* se taj razgovor treba voditi i gdje treba završiti. Kao što sam u ovoj knjizi potkrijepio, Pismo zapravo daje pokretačku snagu za obnovu dostojanstva i doprinosa žena – što nije malo kad uzmemo u obzir koliko su mizoginija i patrijarhat tisućljećima vladali ljudskim kulturama. Pitanje je: kako pojedini vjernici mogu sudjelovati u toj preobrazbi cijele Crkve?

Postati pokretači promjena

Ako se nalazite u crkvi koja na razini nauka potvrđuje mutualizam, ova bi vam knjiga mogla pomoći da produbite svoja uvjerenja o tom pitanju.

Ali ako ste u komplementarnoj crkvi, a većinu argumenata u ovoj knjizi smatrate uvjerljivima i ispravnima, kako biste u svojoj crkvi mogli poticati pomak od hijerarhije muškarca i žene prema muško-ženskom mutualizmu? Taj je odgovor nešto složeniji.

Progovorite. Isus je propovijedao: „Blago mirotvorcima." Katkad je jedini način da postanete pravi mirotvorac to da budete prividni narušitelj mira. Progovoriti zahtijevat će hrabrost. I moglo bi vas skupo stajati. Ali možda nadahnuće možete crpsti iz jedne priče skrivene u Knjizi brojeva. Ako postoji ikakva sumnja u duhovnu važnost suprotstavljanja zakonima i normama koji održavaju nejednakost spolova, imamo Selofhadove kćeri da nas uvjere u

Božju potporu. Na drevnom Bliskom istoku glavno bogatstvo čovjeka bila je njegova zemlja. Prema izraelskim zakonima o nasljeđivanju posjed je prelazio s oca na sina, a nikada na kćeri. No pet se žena hrabro udružilo kako bi se suprotstavile tom nepravednom sustavu, i iako nisu uklonile njegovu patrijarhalnu narav, uspjele su izboriti iznimku.

Kad im otac umre, njegovih pet kćeri moli Mojsija: „Zašto da ime našega oca nestane iz njegova roda zato što nije imao sina? Daj nam posjed među rođacima našega oca." Mojsije ljubazno iznosi stvar pred Boga, koji se (divno) slaže sa ženama. Donesen je pravedniji zakon: „Ako tko umre, a ne ostavi sina, njegovu baštinu predajte njegovoj kćeri. … To neka Izraelcima bude zakonska odredba, kako je Gospodin zapovjedio Mojsiju."[756]

I danas, gdje norme ili pravila u crkvama, zakoni država i postupci u poduzećima potkopavaju jednako postupanje prema ženama, legitimno je da žene prosvjeduju protiv te nepravde tako da se obrate vođama, koji bi onda, poput Mojsija, trebali ozbiljno shvatiti njihove brige.

U kontekstu današnjih crkava žene mogu dovesti u pitanje činjenicu da muškarci obično prevladavaju u njihovim najvažnijim službama – poput vodstva i poučavanja. Uostalom, starozavjetna ideja nasljeđivanja zemlje kasnije se u Bibliji produhovljuje i govori o nečijoj duhovnoj baštini ili o nečijoj jedinstvenoj službi među Božjim narodom.[757] Iako je Bog onaj koji nas u konačnici uvodi u našu baštinu, sasvim je moguće biti u društvenom ili vjerskom sustavu koji ometa pristup vlastitim, od Boga danim mogućnostima, i to tako da osiromašuje vlastitu crkvu i ograničava njezinu sposobnost da dopre do više ljudi dalekih od Boga.[758] To nije u redu, i trebamo neke hrabre ljude koji će privlačno i s poštovanjem progovoriti.

Budite realistični. Kanadski teolog John Stackhouse vrlo je koristan u tome:

756. Br 27,4.8.11

757. U Ps 2,8 cijela je zemlja, uključujući sav Božji narod, jedinstvena Isusova baština. U Ps 16,6 David se osvrće na praksu podjele obećane zemlje, kad se bacanjem ždrijeba svakom rodu i obitelji dodjeljivao njihov dio zemlje: „Mjerni su mi konopi pali na mjesta ugodna; doista, divna mi je baština." Pavao jednoj skupini starješina kaže da im Bog želi dati „baštinu među svima posvećenima". (Dj 20,3) Svatko od nas treba „nasljedovati one koji vjerom i strpljivošću baštine obećano". (Heb 6,12)

758. To se ne bi smjelo činiti na način koji izaziva podjele. Moguće je biti u pravu oko nečega, a ipak to provoditi na pogrešan način. Tih pet kćeri pokazuje koliko je važno obratiti se izravno vođama, umjesto da svoje nezadovoljstvo ili osjećaj nepravde, sijući razdor, iznose svakome tko ih je spreman slušati.

Isus nam je rekao da ljubimo Boga i da ljubimo svoje bližnje. Ali moramo što jasnije vidjeti što znači ljubiti Boga i svoje bližnje u određenoj situaciji. Što Bog u danim okolnostima želi da se dogodi? Koji su Božji prioriteti s obzirom na očita ograničenja? S obzirom na to tko su ti bližnji, na koje ih načine mogu ljubiti i na koje će mi načine oni to dopustiti? Takav realizam pomoći će nam donijeti potrebne teške odluke u svijetu u kojem obično ne možemo uspjeti u svemu što pokušamo, u svijetu u kojem se često moramo zadovoljiti pola kruha, u svijetu u kojem se često suočavamo sa sukobom vrijednosti i moramo raditi za višu po cijenu niže.

Moramo razmotriti što upravo pojedinac ili određena skupina ili sloj ljudi može postići u danoj situaciji. Starješine u određenoj crkvi neće saslušati mnoge mlade ljude, na primjer, ma koliko oni bili u pravu. Mnogi muškarci neće saslušati žene. To nije pošteno i nije dobro, ali tako je. Takvi kršćani moraju među stvarnim mogućnostima koje imaju odlučiti kako mogu najbolje častiti Boga i promicati njegovo kraljevstvo. Što je prije moguće, trebali bi odbaciti svaku iluziju da će ih saslušati samo zbog vrijednosti njihovih argumenata, bez obzira na društvenu stvarnost situacije.

Da me se u ovome ne bi pogrešno shvatilo, dopustite mi da potvrdim svoje uvjerenje da Duh Sveti može preobraziti srca i da to katkad čini na iznenađujuće načine. Ali moramo realistično vidjeti da je ono o čemu sada govorimo obustava normalnih ljudskih odnosa, ono što ja nazivam „sociološkim čudom“.[759]

U mojoj prijašnjoj crkvi, koja se sastojala od deset zajednica punih tisuća ljudi, nadao sam se da ću temeljito kritički preispitati teologiju svojih kolega s kojima sam donosio odluke: najvišega vodstvenog tima od desetak ljudi. Razumljivo, smatrali su me prijetnjom jedinstvu crkve. Što bi se dogodilo da se samo polovica tih ljudi predomisli? To bi onda podijelilo cijelu crkvu na dvoje. A što ako bi se predomislilo samo dvoje ili troje od njih? To bi možda dovelo do toga da izgube posao i svoje mjesto za stolom. Naivno sam se nadao „sociološkom čudu“. Kolike su bile šanse da se svi ili većina tih ljudi

759. John Stackhouse, Finally Feminist, str. 99–100.

ne samo predomisle nego i da se predomisle istodobno? Pokazalo se – vrlo male.[760]

Ipak, unatoč tjeskobi koju je to pitanje izazvalo mnogoj mojoj braći, vjerujem da je bilo ispravno pokrenuti ga. I još uvijek sam pun nade, zahvaljujući sljedećoj točki.

Gledajte dugoročno. Stackhouse nastavlja:

Može biti situacija u kojima će prebrzo i predaleko guranje [mutualizma] prouzročiti raskol, pa čak i uništenje braka ili crkvene zajednice. Čini se da to, barem općenito, nije Božja volja. Ideolog može crpsti osobno zadovoljstvo iz svoje čistoće i revnosti, ali Bogu je mnogo više stalo do stvarnih ljudi nego do apstraktnih načela.[761]

Kako je to istinito! Pomislite koliko je Bog bio strpljiv prema svakome od nas, vodeći nas u svoju volju i na svoje putove onoliko brzo koliko možemo ići, ali rijetko brže nego što možemo. Zato bi polagano, ustrajno poticanje crkve da iznova promisli o tom pitanju trebalo biti popraćeno zahvalnom potporom svemu istinskom djelu koje Duh u njoj čini.

Razmotrite svoje mogućnosti. „Ako nemamo čvrstih razloga očekivati čudo u određenom slučaju, onda bismo trebali donijeti druge odluke – prije nego što postanemo ogorčeni ne samo na članove svoje crkve zbog njihove tvrdoglavosti nego i na Boga jer nije učinio čudo koje smo tražili.“[762] Ako se počnete ne slagati s komplementarnom teologijom svoje crkve, spremnost da progovorite povežite s onim što Stackhouse naziva „proročkim oklijevanjem“.

760. Neki bi se mogli pitati zašto neke crkve jednostavno ne prihvate i komplementarizam i mutualizam. Ali to pitanje pripada posebnoj vrsti nauka, koja se naziva „određujućim uvjerenjem“. Dopustite mi da objasnim. Postoje tri vrste nauka. Postoje bitni nauci – to su prave točke kršćanskog pravovjerja o kojima se ne pregovara. Pomislite na Apostolsko vjerovanje, pomislite na Isusovo božanstvo i spasonosno djelo križa. Zatim postoje sporna pitanja – pomislite na pijenje alkohola i uvjerenja o proročanstvima o posljednjim vremenima. Zatim postoje određujuća uvjerenja – to su nauci o kojima se u cijelom kršćanskom svijetu raspravlja, ali koji ipak određuju kako bi crkva trebala funkcionirati. Crkva mora odlučiti, na primjer, vjeruje li u nadnaravne darove Duha, hoće li je voditi starješine i, naravno, kojega spola trebaju biti oni koji su starješine. Vođe crkve moraju biti jedinstveni u odgovorima na ta pitanja, jer ona određuju praksu crkve.
761. John Stackhouse, Finally Feminist, str. 100.
762. John Stackhouse, Finally Feminist, str. 100.

Prvenstvo čekanja priznajemo kad oklijevamo prije nego što djelujemo. Sjećamo se svoje konačnosti i grješnosti i podsjećamo se da inicijativa ne pripada ljudima. … Usred djelovanja zastajemo i ponavljamo … u znak poštovanja – prema Bogu i prema stvorenjima s kojima dijelimo zemlju. A to izražava i poniznost: postoje vrijednosti i stvarnosti izvan našega razumijevanja i nadzora.[763]

Sve bismo svoje napore također trebali prožeti molitvom. I dok to činimo, moramo vjerovati da će naš trud, poput strpljivosti trudne žene, na kraju donijeti plod: bolju crkvu.

Ako unatoč tome morate odlučiti hoćete li ostati u crkvi ili je zbog tog pitanja napustiti, što je najbolje?

Možda je bolje ostati. Predani Isusovi sljedbenici nisu slobodni napustiti crkvu svaki put kad se ne slažu s nekim vidom načina na koji njihova crkva pristupa stvarima. Previše nas je u našim modernim individualističkim kulturama izgubilo pojam saveza koji je u korijenu zajedništva naše zajednice. Prijatelje možda možemo birati, ali obitelj ne biramo. U većini slučajeva trebali bismo pretpostaviti da je Bog za nas izabrao upravo ovu crkvenu obitelj – sa svim njezinim manama.

Osim toga, kad bi svatko tko se nadao boljim danima za nauk svoje crkve jednostavno otišao, kakva bi bila nada da ta crkva jednoga dana promišljeno promijeni svoj nauk? U međuvremenu, dok u molitvi čekamo promjenu, možemo što bolje oponašati Isusovu poniznost i strpljivost i učiti se disciplini slavljenja svega što se u našoj crkvi može slaviti.

Proces posvećenja u toliko brakova često dovodi supružnika do točke u kojoj na svojem partneru nalazi nešto što mu se uistinu ne sviđa, ali ipak pronalazi milost i milosrđe da ostane u tom braku te u njemu pronađe pravi smisao i sreću. Isto bi načelo moglo vrijediti i za našu crkvu.

Ipak, nekim je ljudima ostati u crkvi koja ne podupire muško-ženski mutualizam možda nepodnošljivo ili nemudro. Kad me mutualisti pitaju trebaju li ostati u svojoj crkvi ili je napustiti, postavljam im dva pitanja. Prvo glasi: „Postoje li u vašem kraju mutualističke crkve u koje možete zamisliti da biste išli?“ Za ljude u manjim mjestima možda takvih jednostavno nema.

763. Glenn Tinder, The Political Meaning of Christianity, str. 164. Citirano prema: Stackhouse, str. 97.

Drugo pitanje koje postavljam glasi: „Kad biste sastavili popis deset stvari koje su vam u crkvi vrlo važne, od najvažnije do najmanje važne, gdje biste smjestili muško-ženski mutualizam: među prvih pet ili među zadnjih pet?“ Moje pravilo od oka, koje se nikako ne smije shvatiti kao vodstvo Duha, glasi: ako je ta vrijednost među vaših prvih pet, onda vam možda neće biti održivo ostati u toj crkvi. Ako je pak među zadnjih pet, onda vjerojatno nije dovoljno važna da bude odlučujući čimbenik pri izboru crkve koju ćete pohađati.

Ako ne možemo ostati, a u našem kraju nema prikladnih crkava kojima bismo se mogli pridružiti, druga bi mogućnost mogla biti osnovati novu – naravno, samo ako Bog tako vodi. Katkad je možda bolje novo vino uliti u novu mješinu nego vršiti pritisak na staru mješinu koja je skroz-naskroz prošivena komplementarnom niti.

Epilog: Kako Isus vidi žene

Isus je savršena teologija. On je Božje samoobjavljenje. Ako želimo znati kako Bog vidi žene, ne trebamo ići dalje od čitanja evanđelja da bismo otkrili kako Isus vidi žene.

U Lk 13 Isus u subotu poučava u sinagogi, kad susreće ženu koju je Sotona osamnaest godina držao uzetom. Rečeno nam je: „bila je zgrbljena i nikako se nije mogla uspraviti. Kad je Isus ugleda …"

Polako sada …

Isus …

ugleda …

nju.

Ranije u Lukinu evanđelju nalazimo Isusa kako pokušava pomoći jednom muškarcu da u ženi vidi ono što on vidi: „[Isus] se okrenu prema ženi i reče [muškarcu]: ‚Vidiš li ovu ženu?'"[764] Njegovo pitanje i danas odjekuje svakome od nas.

Isusovo opažanje zgrbljene žene podsjeća na to kako je Bog vidio Hagaru u Knjizi postanka. Kao što je Bog učinio za Hagaru, tako Isus čini ovdje. On je ne samo vidi. On je oslobađa. On iznosi na vidjelo njezinu veličinu. Zatim ju je „pozvao k sebi i rekao joj: ‚Ženo, slobodna si od svoje bolesti!'"[765] Dotiče je; ona se odmah uspravlja, viša nego što je ikada bila, i slavi Boga!

Vidite li kako se prisutni raduju zajedno s njom?

Ne tako brzo: predstojnik sinagoge bijesan je što ju je Isus ozdravio u subotu. To razljuti Isusa i on tog čovjeka optuži da mu je više stalo do njegovih

764. Lk 7,44
765. Lk 13,11-13

životinja nego do te žene.

Stanite tu.

Evo žene koja je gotovo dva desetljeća dolazila u tu vjersku zajednicu, unakažena i zgrbljena od boli. Duhovnoga vođu, čija je zadaća vidjeti ljude u svojoj zajednici onako kako ih Bog vidi, kao da ne smeta njezino jadno stanje.

Tek kad se ona uspravi, on se uvrijedi.

Isus zatim izaziva nove potrese među okupljenima kad toj ženi daje naziv koji nikada prije nikome nije bio dan: „[O]va žena [jest] kći Abrahamova." Sarah Bessey komentira taj trenutak: „Ljudi su dotad čuli samo za ‚sinove Abrahamove' – nikada za kćeri. Ali na zvuk Isusovih riječi ‚kći Abrahamova' on joj je dao mjesto da stoji uz sinove, osobito uz one koji su režali iz svojega osjećaja da su svemu tome vlasnici i da im sve to isključivo pripada."[766]

Nije samo njezino novo ime ono što joj vraća mjesto u Božjem svijetu. To je i njezin obnovljeni stas. Isus je majstor simboličnog djelovanja. Pomislite na njezino poniženje, njezinu duševnu tjeskobu i tjelesnu bol. U patrijarhalnom svijetu sve su žene na neki način zgrbljene, mučeći se pod pogrešnim shvaćanjem da su katkad manje od muškaraca ili ispod muškaraca. Pa čak i ako sebe doista vide kao jednake muškarcima, prečesto ne osjećaju slobodu da se protegnu do pune mjere svoje darovitosti i svojega doprinosa.

Jedan norveški pastor u trećem naraštaju nedavno mi je ispričao o razgovoru sa svojim osamdesetogodišnjim djedom. „Žalim samo za jednim, i što bih sve dao da se mogu vratiti i to promijeniti", rekao je uplakani starac na samrti. „Moja žena nikada nije bila potpuno oslobođena da živi svoju darovitost. Mogao sam to promijeniti. Mogao sam se suprotstaviti crkvenoj kulturi koja ju je držala u sjeni."

I stvaranje i otkupljenje trebali bi nas potaknuti da se suprotstavimo smicalicama patrijarha koji gospodstvo daju samo muškarcima, a žene pripitomljuju. Prema Post 1, Peteri, Susan, Edmundi i Lucy trebaju vladati rame uz rame. A otkupljene žene nose istu narav kao Uskrsli Lav iz plemena Judina. Iako mnogi od nas paze na opasnost da Isusa pripitome u kućnog ljubimca, ipak krotimo njegove kraljevske sestre u kojima teče Lavlja krv.

766. Sarah Bessey, Jesus Feminist, pogl. 1.

Kao što je Isus učinio za tu Abrahamovu kćer prije toliko stoljeća, tako čini i danas: suprotstavlja se onima kojima je draže da žene budu zgrbljene; donosi ljekovitu pomast napuknutim trskama; i zgrbljene mladice preobražava u visoke hrastove pravednosti. Naša je povlastica i odgovornost pridružiti mu se u tom svetom djelu – pozivajući svaku ženu da se protegne i uspravi, uz muškarce, u sve što Bog za nju namjerava.

Dodatak 1: Je li Bog muškog spola?

Bog se u Pismu objavljuje pretežno na muške načine. Ako je Isus najviše Božje samoobjavljenje, onda njegova muškost još više naglašava taj naš dojam. Mnoge feministice odbacuju Pismo upravo na toj osnovi – muški je Bog očito patrijarhalna tvorevina muškaraca i proizvod koji pogoduje muškoj nadmoći i moći nad ženama, tako one kažu. Istina je da su kršćanski muškarci kroz povijest to upotrebljavali kao argument za svoje pravo da ostanu na vlasti. Pismo je, uostalom, izloženo tome da ga se upotrijebi za podupiranje takvoga zaključka (kao i gotovo svakoga drugog oblika ugnjetavanja). Postoji li način da Bibliju prihvatimo kao Božju riječ, uključujući njezin prikaz Božje „muškosti", a da patrijarhat ne istaknemo kao ideal?

Svakako! Ali samo ako se Pismo čita *pažljivo*.

Većina ozbiljnih teologa svih vremena odbacila je ideju da Bog ima spolne organe ili druge znakove ljudske muškosti. U jednom smislu Bog nije ni muško ni žensko, a ipak je, *u načinu na koji nam se odlučuje objaviti*, i muško i žensko. Najbolji je dokaz za to prvo poglavlje Biblije: „Bog stvori čovjeka na svoju sliku, na sliku Božju stvori ga; muško i žensko stvori ih."[767] Uočite da muško *i* žensko *zajedno* najbolje utjelovljuju i izražavaju nešto od Božje biti. Nije tako da je muški nositelj slike isto što i Bog, dok je ženska nositeljica slike Bogu nešto drugo. I žene *i* muškarci svoju bit izvode iz Boga i na neki su način povezani s njegovom sličnošću.

Ženske slike Boga

Većina crkvenih vođa i propovjednika Biblije potvrđuje da je Bog i muško i žensko, iako se u Pismu uglavnom objavljuje na muške načine. Ipak, primijetio sam da ga u crkvenim tradicijama kojima sam pripadao prečesto prikazujemo kao *uvijek* muško i *nikada* kao žensko.

767. Post 1,27

A Biblija pritom pruža brojne ženske slike Boga. Margo Houts u djelu *The IVP Women's Bible Commentary*[768] navodi primjere opisa Boga, koji je prikazan kao majka koja rađa Izraelce; doji svoju djecu; ne zaboravlja dijete koje doji; tješi svoju djecu; te poziva, poučava, drži, liječi i hrani svoje mlade.[769] Na raznim mjestima biblijske priče Bog je švelja koja šije odjeću koju će Izrael nositi; primalja koja pomaže pri porodu; žena na položaju vlasti „u koju njezina sluškinja gleda iščekujući milost"; žena koja kvasac umijesi u tijesto; i žena u trudovima čiji su snažni udisaji slika Božje moći.[770] Kad Isus pogledom prijeđe preko mnoštva koje će ga uskoro razapeti, uzvikuje: „Jeruzaleme, Jeruzaleme, koji ubijaš proroke i kamenuješ one koji su ti poslani! Koliko sam puta htio skupiti tvoju djecu kao što kokoš skuplja svoje piliće pod krila, a vi niste htjeli!"[771] Time za sebe upotrebljava sliku koja se često ponavlja: Bog kao ptica majka koja svoje mlade tješi pod svojim krilima,[772] često izričito orlica[773]. Na drugom se mjestu Božja žestoka ljubav uspoređuje s pomahnitalom medvjedicom: „Kao medvjedica kojoj su oteli mlade, napast ću ih i rastrgati."[774]

Trenutačno sa svojom djecom čitam odabrane odlomke Biblije. Kad sam prvi put čitao Izr 8, poglavlje koje Mudrost personificira kao ženu po kojoj je stvorenje rođeno, upitao sam ih koji im se dio poglavlja najviše svidio – moja je kći oduševljeno rekla da joj se svidjelo to što je Bog žena. Blago sam je ispravio i objasnio da taj odlomak zapravo govori o Mudrosti kao o nekoj posredničkoj osobi, koja nije ni Bog ni stvorenje.

Ipak, nakon dodatnog razmišljanja: sam Pavao, a za njim i mnogi rani crkveni oci i drevni teolozi, primijetili su da se u tom odlomku događa više nego što smo skloni priznati. Pavao izričito poučava da je Isus „Božja mudrost", onaj u kojemu su „skrivena sva blaga mudrosti".[775] Krist, samo utjelovljenje mudrosti, ujedno je i sam Bog i onaj po kojemu je stvorenje učinjeno. Slično tome, crkveni otac Irenej tumačio je tu tajanstvenu ženu kao vid Božjega bića, koji se odnosi ili na Duha Svetoga ili na Isusa kao Riječ (s obzirom na Isusa u

768. Margo G. Houts, „Images of God as Female", u: The IVP Women's Bible Commentary, str. 356-58. Citirano prema: Peppiatt, pogl. 1.
769. Br 11,12; Pnz 32,18; Iz 49,14-15; 66,12-13; Hoš 11,1-4
770. Neh 9,21; Ps 22,10-11; 71,6; Iz 66,9; Ps 123,4; Lk 13,20-21; Iz 42,14
771. Mt 23,37
772. Ps 17,8; 36,8; 57,2; 91,1.4; Iz 31,5
773. Pnz 32,11-12; Izl 19,4; Job 39,27-30
774. Hoš 13,8
775. 1 Kor 1,30 i Kol 2,3

Iv 1,1-3 i Heb 1,1-2). Ne možemo biti sigurni, ali činjenica da pisci Novoga zavjeta i Irenej tu „nju" poistovjećuju sa Sinom i s Duhom dovodi u pitanje naše pokušaje da izbrišemo Božja otajstva, ovdje prikazana na ženski način.

Bog tepa

Reformacijski teolog Ivan Kalvin hrvao se s načinom na koji Pismo Bogu pripisuje „usta, uši, oči, ruke i noge". Objasnio je da to ne treba shvatiti doslovno: „Kao što to čine dadilje s malom djecom, Bog ‚tepa' kad nam govori. Takvi oblici govora ne izražavaju toliko jasno kakav je Bog koliko *prilagođavaju* spoznaju o njemu našoj maloj sposobnosti. Da bi to učinio, mora se spustiti daleko ispod svoje uzvišenosti."[776]

Teološki izraz za Božju spremnost da se našemu umu predstavi na ljudske načine glasi *antropomorfizam*, što znači *poprimanje ljudskog oblika*. Riječju „prilagoditi" Kalvin misli na to da se Bog spušta sa svoje nedokučive uzvišenosti i „tepa", kako bismo mi, konačna stvorenja, mogli početi shvaćati više o njemu. Bog nam ima toliko toga pokazati, ali mora se snaći s našim jezikom, našim oblicima mišljenja i rasponom ljudskih iskustava. Te prilagodbe, iako mnogo otkrivaju, ne obuhvaćaju sve što se može znati o beskonačnom i svetom Bogu, koji je, po samoj definiciji, prevelik da bi se zatvorio u granice stvorenih umova. Istina je da je Bog vlasnik vinograda, stijena zaklona, žestoki ratnik, muž, majka, otac, lončar, pastir, graditelj i kralj – svaka od tih slika govori nam nešto *stvarno* o Bogu, ali ne *sve* o njemu. I te metafore ne bismo smjeli rastezati predaleko – ni najbolje analogije ne prenose savršeno sve o Bogu.

Slično tome, kad se Bog objavljuje kao muško, on tepa. Za razliku od hinduističkih bogova, koji doslovno imaju spol i mogu imati spolne odnose s drugim bogovima, Jahve nije doslovno muškog spola. Njegova je muškost analogija. Svaka analogija koju Bog upotrebljava ima granicu. Na primjer, spominju se Božje ruke i oči, ali analogija muškosti ne navodi nas da ga zamišljamo i ispod pojasa. Isus je poučavao da je Bog duh.[777] Kao takav, on nema muško tijelo s pripadajućim udovima. Ljudske metafore u najboljem će slučaju biti pokušaj da se opiše neki dio Boga koji je u stvarnosti neopisiv.

776. Ivan Kalvin, Institutes of the Christian Religion, 1.13.1. Citirano prema: Peppiatt, pogl. 1.
777. Iv 4,24

Muška slikovitost za Boga, toliko prisutna u Pismu, zapravo ne sugerira da Bog ima spol, tijelo ili spolnost, ništa više nego što je Crkva doista djevičanska zaručnica koja čeka svojega muža. Ipak, to vodi do jednoga pitanja.

Zašto toliko prevladava Božja muškost?

Ako Bog zapravo nije muškog spola, zašto se onda u Pismu odlučio objaviti uglavnom kao muško? Zašto nam se Bog objavljuje kao „on" (a ne kao „ona")?

Svaka od knjiga koje čine Bibliju napisana je za nas, ali ne nužno nama. Svaki je pisac – Mojsije, Amos, David, Petar – pisao određenim ljudima u određeno vrijeme u određenoj situaciji. Božju riječ *za nas* možemo razumjeti tek kad ispravno razumijemo Božju riječ *njima*. Zato, da bismo razumjeli Božju riječ, moramo ostaviti po strani osjećaje i pretpostavke svoje kulture i dati sve od sebe da uđemo u okvir njihove. To nas dovodi do dijela odgovora: *na većini mjesta u Pismu Bog je smatrao najboljim prilagoditi se drevnoj patrijarhalnoj kulturi kao muško*. Kanadski teolog John Stackhouse izaziva nas da razmislimo zašto bi to moglo biti tako. Evo njegova prijedloga:

U Pismu Bog nastoji ljudima prenijeti dvije glavne istine o sebi. Prva je da je on transcendentan, svemoguć, da postoji sam po sebi; da je stvoritelj[778] i uzdržavatelj svega, začetnik povijesti, čuvar pravednosti, sudac zemlje, onaj koji dovršava vjekove. Kako bi Bog tu istinu najbolje priopćio ljudima u kulturama Staroga i Novoga zavjeta? Upotrebom slike gospodina, vladara, monarha, suca, gospodara – slika položaja koje su u tim kulturama uglavnom zauzimali muškarci.

Druga, dopunska istina koju nam je Bog nastojao prenijeti jest da mu je duboko stalo do ljudi, kao i do ostatka stvorenja. Bog nas je stvorio, brine se za nas, odgaja nas stegom i privlači nas u obnovljeno zajedništvo sa sobom. Osobito, Bog bira i njeguje jedan narod, s njim sklapa savez skrbi i nastoji s

778. Dopustite mi da proširim misao o Bogu kao muškom stvoritelju. Budući da Stari zavjet naglašava ideju da se Bog razlikuje od lažnih bogova te da je uključen u svoje stvorenje, a ipak od njega odvojen, Božja prilagođena objava kao muškog Stvoritelja to prenosi bolje nego što bi bio slučaj da je Bog ženski Stvoritelj. Pri razmnožavanju, na primjer, majke stvaraju život iz sebe samih, pa bi se s tom metaforom izgubila kategorična odvojenost Stvoritelja i stvorenja.

njim iskovati vječnu vezu vjerne, uzajamne odanosti. Kako to prenijeti ljudima u kulturama Staroga i Novoga zavjeta? Upotrebom slike onoga koji ljubi – roditelja, da, ali još više udvarača i supružnika. Da bi se spojile ideje gospodara i onoga koji ljubi, zacijelo bi uglavnom bila potrebna muška slikovitost. U kulturama u kojima su muškarci preuzimali inicijativu u udvaranju, morajući osvojiti i zadobiti nevjestu (obično uz pristanak njezinih roditelja), slika muškog udvarača djelovala je najprirodnije. U kulturama u kojima su muževi i očevi vladali svojim kućanstvima, materijalno ih uzdržavali i branili, muška je slika djelovala najprirodnije.

Kad se „tepa", može doći do nesporazuma. Prilagođavanje je rizik koji Bog preuzima. To što svoje samoobjavljenje prilagođava našim oblicima mišljenja i kulturnim shvaćanjima ne znači da ih posve odobrava. Na primjer, to što se Bog objavljuje kao kralj ne znači da je monarhija bolja od demokratske vlasti. To samo pokazuje dokle će Bog ići da nas susretne ondje gdje jesmo.

Isto se može reći o Božjem samoobjavljenju kao – ponovno uz upotrebu muške slikovitosti – Oca i Sina. Taj odnos Oca i Sina snažna je i bogata metafora za načine na koje Isus tako djelotvorno objavljuje Jahvu; za način na koji Stari zavjet i Izrael i obećanoga Davidova kralja prikazuje kao „Božjega sina"; i za blizak odnos koji dijele Sin i Otac (i za način na koji smo mi, kao Isusova posvojena braća i sestre, dobrodošli u Očevu skrb). Ali to je ipak analogija. Nije svaka dimenzija metafore istinita – Otac nije doslovni otac sina začetoga spolnim putem.

„Rodit ćeš sina"[779]

To su Gabrijelove riječi djevici Mariji. Tisućljećima kasnije ispunjenje tih riječi – to što je Isus sin, a ne kći – moglo bi navesti na zaključak da Bog odobrava patrijarhat. Zauvijek je jedini Spasitelj i Gospodin kojega imamo muškarac.

Kad apostol Ivan pokušava opisati Božji najveći čin objave, kaže: „Riječ je postala tijelo."[780] Božji glavni dar ljudskom rodu jest Osoba. Tijekom te 33 godine na zemlji Isusova utjelovljena prisutnost s nama kao Židova iz Nazareta nadmašila je sve druge načine na koje se Bog objavio, jer je Isus

779. Gabrijelove riječi djevici Mariji u Lk 1,31
780. Iv 1,14

izravno, neposredovano priopćenje Boga. To je doslovni *antropomorfizam* – Bog je doista uzeo oči, ruke, usta i muško tijelo.

Zašto je onda Isus bio muškarac?[781]

Možda zato što je to u patrijarhalnom svijetu bolje odražavalo njegov identitet kao Gospodina i muža Crkve te njegovu sposobnost da opskrbljuje i štiti. Isusova muškost također dovodi do vrhunca starozavjetne teme koje Mesiju objavljuju kao glavu novoga čovječanstva (novi Adam), novoga izlaska (novi Mojsije) i novoga kraljevstva (novi David). Njegova muškost podupire snagu njegova izbora da bude naš sluga. U kulturi časti i srama u koju je Sin Božji ušao žene su već bile potčinjene muškarcima. Muški Spasitelj mogao je bolje poraziti njezine ugrađene strukture moći: on spašava tako što polaže svoj autoritet i *dobrovoljno* preuzima ulogu sluge, koji polaže svoje moći da bi nas sve spasio i služio nam.

Osim tih biblijskih motiva i kontekstualnih stvarnosti, ne bismo smjeli preuveličavati značenje Isusove muškosti. S druge strane, ne bismo ga smjeli smatrati ni androginim bićem. Ipak, kad je Sin Božji postao jedan od nas, nije toliko uzimao muškost koliko ljudsku narav. Teološki, Crkva je uvijek naglašavala da Isus nije uzimao toliko mušku spolnost koliko ljudsku narav u njezinoj cjelini, bilo mušku bilo žensku. Zato on može, u svojem raspetom i uskrslom zemaljskom tijelu, spasiti i muškarce i žene. I zato i muškarci i žene mogu biti dio njegova duhovnog tijela, Crkve.

Pogreška je značenje Sina Božjega svesti na njegovu tjelesnost i zemaljski život. Evanđelja možemo letimično pročitati, ali i tada nam može promaknuti toliko toga o njemu. Isus je možda najvažnije što znamo o Bogu, ali koliko Sina Božjega doista poznajemo? Čak su i učenici koji su s njim hodali i razgovarali shvatili da samo klize po površini osobe koja je stajala pred njima. Uzmite preobraženje: prije nego što se Isus preobrazio pred njihovim očima, možda su ga poznavali kao judejskog Židova koji čini čudesa. Ali poslije su govorili: „Bili smo očevici njegova veličanstva“ i „Boga nitko nikada nije vidio, ali jedini Sin, koji je i sam Bog i u najprisnijem je odnosu s Ocem, objavio ga je.“[782] Lucy Peppiatt razmišlja o iskustvu učenika i njegovu značenju za nas: „Mogli bismo reći da je u Isusu više nego što se vidi na prvi

781. Zahvaljujem prvom poglavlju knjige Lucy Peppiatt „Rediscovering Scripture's Vision of Women“ što mi je pomoglo s odgovorom na ovo pitanje koji slijedi.
782. 2 Pt 1,16 i Iv 1,18

pogled. … Zato moramo paziti da Isusa prikazujemo tako da Riječ koja dolazi u tijelu ne bude svedena na tijelo. … Ukratko, znamo da zasad znamo samo djelomično i da gledamo kao u zrcalu, nejasno.'"[783] Istina je da je Isus na zemlji *glavno* Božje samoobjavljenje, ali sigurno nije istina da je zemaljsko Isusovo tijelo *isključivo* Božje samoobjavljenje. U Sinu Božjem ima toliko više od Isusove muškosti, a ta nam činjenica pomaže da pažljivo promislimo o jednom čestom prigovoru protiv vodstva žena u crkvi.

Predstavlja li muški vođa bolje muškoga Krista?

Neke protestantske crkve i većina katoličkih crkava iznose ovaj argument za isključivanje žena iz najvišega crkvenog vodstva ili svećeništva: „Muškarac, na temelju svoje muškosti, bolje predstavlja Isusa crkvi."

Razlog zašto katolici prihvaćaju to stajalište jest to što u njihovoj tradiciji svećenik ima posredničku ulogu između Boga i zajednice vjernika. Osobito kad predsjeda euharistiji, svećenik predstavlja Krista.[784]

Čak i kad bih prihvaćao tu ideju da pastor/svećenik na poseban način predstavlja Isusa (a ne prihvaćam je, jer nema biblijsku osnovu), argument ipak ne bi bio održiv. Zašto bi Isusova *muškost* morala biti prikazana u crkvenom vođi, a ne i njegovo židovstvo (čime bi se isključili pogani), njegova tjelesna zdravost (čime bi se isključile osobe s invaliditetom) ili to što nije bio u braku (čime bi se isključile osobe u braku)? (Usput, posljednja stavka na popisu slučajno je glavni argument za svećenički *celibat* u katolicizmu.[785]) Iako katolicizam svoje nauke izvodi ne samo iz Pisma nego i iz crkvenih otaca, te ideje nema nigdje čak ni u spisima crkvenih otaca.[786]

Najvažnije je to što tvrdnja da muški vođa bolje predstavlja muškoga Krista ne razlikuje svećenika/crkvenog vođu kao *predstavnika* Krista od *prikaza*,

783. Lucy Peppiatt, Rediscovering Scripture's Vision for Women, pogl. 1.
784. Taj se nauk naziva „in persona Christi".
785. Zasluga za ovaj argument pripada Johnu Stackhouseu u knjizi „Finally Feminist".
786. „Postoji jedan odlomak (kod Ciprijana) na koji se pozivalo kao na rani primjer teologije zaređene službe in persona Christi, ali to je gotovo sigurno pogrešno čitanje." Tvrdnji kardinala Ratzingera u „Responsum Ad Propositum Dubiu" da je taj nauk „utemeljen na pisanoj Božjoj riječi te od početka postojano čuvan i primjenjivan u predaji Crkve" nedostaje provjerljiva potpora. To je učenje prvi uveo Toma Akvinski u srednjem vijeku. (William Witt, Icons of Christ, pogl. 10.)

odnosno tjelesne sličnosti s Kristom. Nema biblijske potpore za tvrdnju da vođa ili propovjednik mora tjelesno nalikovati Isusu – dok postoji mnoštvo biblijskih dokaza da svaka osoba može biti Isusov predstavnik kao njegov glasnogovornik.[787]

787. Vidi, na primjer, 1 Pt 4,11, gdje se upotrebljava riječ „anyone" (tko god; Šarić: „tko") – izraz koji uključuje oba spola.

Dodatak 2: Adam i Eva prije pada (nastavak)

Kad čitatelj unaprijed odluči da neki pripovjedni dio Pisma nešto poučava, čak i ako to ne poučava, moguće je poduprijeti taj unaprijed doneseni zaključak nagađanjem o svakakvim zaključcima koji nadilaze jasno učenje odlomka. U 4. poglavlju iznio sam i kritički ocijenio pet popularnih zaključaka koje stručnjaci komplementaristi učitavaju u Post 2-3. U ovom ću dodatku odgovoriti na još nekoliko čestih argumenata.

„Bog je stvorio ‚čovjeka' na svoju sliku"

Neki komplementaristi tvrde da *budući da se ljudski rod naziva „čovjek" (u Post 1,27; engl. „man", što znači i „muškarac"), Bog sigurno više voli da vode muškarci, a ne žene*. Tako argumentira Ray Ortlund: „To što Bog ljudski rod naziva ‚čovjekom' šapuće o muškoj ulozi glave." Međutim, taj argument ne čita svoj dokazni tekst u kontekstu. Prvo, propušta književni kontekst. Istina je da Post 1,27 kaže: „Bog stvori čovjeka (ili ljudski rod) na svoju sliku." Ali isti redak pojašnjava da „čovjek" uključuje i muško i žensko.[788]

Drugo, propušta androcentrični (na muškarca usmjereni) kontekst. Božja riječ dolazi nam u jezičnom obliku tipične drevne bliskoistočne kulture, u kojoj se imenice muškoga roda često upotrebljavaju za oba spola. U posljednjih nekoliko desetljeća engleska riječ „mankind" (čovječanstvo, riječ koja sadrži „man" – muškarac) zamijenjena je uključivijom riječju „humankind" (ljudski rod). To je zato što živimo u novom razdoblju, u kojem se sam jezik čisti od svojih androcentričnih sklonosti. Nasuprot tome, prvi su čitatelji živjeli u kulturi u kojoj je androcentrični jezik bio neupitan i normalan.

Treće, to je pogrešna logika. Hebrejska riječ *ha'adam* (koju ne treba miješati s imenom *Adam* ni s riječju za muško) u Post 1 znači *ljudski rod*, a ne rod muškaraca. Kad bi Bog htio da *ha'adam* znači „rod muškaraca" (a ne želi), žene bi bile tek naknadna misao ili nešto manje od ljudi. Ipak, danas nijedan komplementarist u to ne vjeruje – prije 1960-ih vjerovalo se da su žene inferiorne, ali više ne, pa je čudno, proizvoljno i nedosljedno da oni onda

788. Vidi i Post 5,2, gdje se ime „čovjek" (ili „ljudski rod") odnosi na oba spola.

tvrde, kao Ortlund, da to ne implicira inferiornost žene, nego samo njezin podređeni položaj.

Adam predstavlja ljudski rod

U vrtu prije pada postoji vrijeme kad Adam postoji kao jedini čovjek, i stoga u to vrijeme on predstavlja cijelo čovječanstvo koje će doći – sve one koji su „u Adamu". Zapravo, iz Post 2 može se izvući uvid da je čak i Eva bila „u Adamu". Na primjer, njezino je tijelo potjecalo iz njegova tijela (kao i naše). Također, iako je Bog dao zapovijed muškarcu prije nego što je Eva postojala, ona je Bogu bila odgovorna za to što je nije izvršila. I iako je u Post 3 samo Adam osuđen na smrt, a zatim na progonstvo, i Eva je u sramoti izišla iz vrta i vratila se u prah – očito je „u Adamu" i ona umrla.

Možda zato Adamova predstavnička uloga dobiva poseban simbolički značaj u Pavlovim spisima, gdje on dvaput ističe Adamovu ulogu predstavljanja cijeloga čovječanstva u njegovim izborima: „neposlušnošću jednoga čovjeka mnogi su postali grješnici" i „jer kao što u Adamu svi umiru …"[789]

Znači li to da Pavao Adama vidi kao jedinoga predstavnika ljudskog roda u njegovu neuspjehu? Možda ne – možda ne isključuje ideju da je Eva supredstavljala kasnije čovječanstvo.[790] Ipak, ako pretpostavimo da Pavao doista aludira na Adama kao *jedinoga* predstavnika, što da s tim mislimo? Je li Adam stoga – kako tvrde neki komplementaristi – vođa ljudskog roda i Eve?

Ne. Adamova predstavnička uloga ne govori ništa o nekoj navodnoj funkcionalnoj vlasti nad Evom. Ako u Knjizi postanka ima naznaka o Adamovoj jedinstvenoj ulozi, one govore da je on prvi čovjek, prototip svih nas – i muškaraca i žena, uključujući prvu ženu, Evu.

Biti prethodnik ne znači da je on kralj svih kasnijih ljudi, pa ni Eve. Zaključiti iz Adamova predstavljanja da je on bio vođa ljudskog roda (ili Eve) znači

789. Rim 5,9; 1 Kor 15,22

790. Možda Pavao jednostavno izabire Adama, a ne Evu, ne zato što je on predstavnik cijeloga čovječanstva, nego zato što ga uspoređuje s Isusom, pa bi imalo više smisla izabrati onoga koji je također muškarac i prvi takve vrste. Također, Pavao možda misli na Adama prije nego što se on „umnožio" u Adama i Evu – iako griješe i Adam i Eva, „Adam" je skraćeno za „Adam-i-Eva", ujedinjeno roditeljstvo ljudskog roda.

pogrešno stopiti teološke kategorije. Predstavljanje nipošto nije isto što i vodstvo.

Adam možda predstavlja Evu, ali on nije ni Evin ni naš regent. Kao primjer: kad se mladi David borio protiv Golijata kao predstavnik Izraela, još nije bio njegov vođa. To je bio Šaul. (Kralj će postati tek desetljećima kasnije.) Na isti način Adam nije bio vladajući regent Eve (ni bilo koga drugoga), iako je bio Evin (i svačiji) pali predstavnik ili prototip.

Najvažnije je to što Adam više nije naš predstavnik. U oba odlomka Pavao Adama kao našega palog predstavnika suprotstavlja Kristu kao našemu uskrslom prethodniku. Smrt i patrijarhat možda su potekli iz Adamova pada, ali otkupljenje odnosa među spolovima ima svoj početak u Isusovu uskrsnuću od mrtvih.

Drugi argumenti za Adamovu vlast nad Evom

Teološka unaprijed zauzeta privrženost uvjerenju da je Adam na neki način bio nadređen Evi prije pada rađa još četiri argumenta, a svi se temelje na nagađanju:

Samo Adam govori u vrtu. On izjavljuje da je ona kost od njegovih kostiju i meso od njegova mesa, a ona ništa ne odgovara. Neki komplementaristi kažu da to implicira njegovo vodstvo nad Evom. On započinje odnos, a ona prima njegovu inicijativu. Međutim, to zamagljuje tijek pripovijesti u kojoj Adam, prije nego što je Eva stvorena, traži sebi prikladnu partnericu. Nije čudo da ima nešto reći kad je napokon pronađe! U onome što kaže nema ničega što bi impliciralo vodstvo ili vlast, samo prepoznavanje i radost. Učitavati u to više upravo je to – učitavanje više nego što tekst daje. Osim toga, to što u Post 2 (prije pada) govori samo Adam ne otkriva njegovo vodstvo nad ženom ništa više nego što to što u Post 4 (nakon pada) govori samo Eva označava njezino vodstvo nad muškarcem.

Bog daje zapovijed Adamu, a ne Evi. Komplementaristi tvrde da se, iako to nije izričito rečeno, čini da je Adam odgovoran poučiti svoju ženu zapovijedi koju je primio od Boga kad ona dođe – stoga je on njezin vođa. Čak i kad bi to bilo istina, biti u položaju da prenesete informaciju, čak i zapovijed koju ste čuli,

samo po sebi ne stavlja vas na čelo osobe koju zatim obavijestite. Prema tom argumentu, žena koja čuje evanđelje prije svojega muža njegov je vođa. Najveći je problem toga argumenta to što nije istinit. Ako pažljivo čitamo hebrejski tekst, Post 3,3 upućuje na to da je Bog ponovio zapovijed koju je prije dao Adamu, ovaj put u Evinoj prisutnosti, jer ona kaže zmiji: „Bog je doista rekao: ‚Ne jedite [množina] ploda … i ne dirajte [množina] ga, inače ćete [množina] umrijeti.'"

Post 2,24 kaže da „muškarac ostavlja oca i majku" kad se ženi. Neki komplementaristi kažu da to implicira da on izlazi ispod vlasti kako bi postao nova glava obitelji. Ali kako je čudno da *muškarac* ostavlja majku i oca – u drevnim patrijarhalnim kulturama odlazile su žene, priznajući muževu vlast. Ovaj tekst to *preokreće*. Jasno je da je muškarac u svojoj prijašnjoj obitelji bio pod vlašću svojega oca *i* majke.

Bit pada bila je zamjena rodnih uloga. Taj argument, koji je prvi iznio utemeljitelj komplementarizma George Knight 1977. godine, obrađen je u 7. poglavlju, pod naslovom „Eva je bila prevarena, a ne Adam". Ovdje ću reći samo to da tragedija u vrtu *nije* bila u tome što je Eva trebala stajati pod Adamom kao njegova podređena, a umjesto toga preuzela je njegov položaj. Ispravno čitano, pogubno je bilo to što je trebala stajati *uz Adama kao njegova partnerica-pomoćnica*, a umjesto toga dala mu je otrov.

Ono što je izričito treba ograničiti ono što se može zaključiti

Dopustite mi da se odmaknem i uočim najvažnije uvide ovoga dodatka i 4. poglavlja, „Partnerstvo sklopljeno u raju".

Biblijske su pripovijesti osobito izložene pogrešnom tumačenju. Zapravo, *svi* argumenti komplementarista za Adamovo navodno vodstvo nad Evom u Post 2 i 3 *učitani su* u ono što je oskudna pripovijest.

Srećom, pisci biblijskih pripovijesti često ugrađuju neke tumačiteljske kontrole. U slučaju Post 1-3, u priču su utkane izjave koje služe kao okvir za ono što se o muškarcima i ženama može, a što se ne smije zaključivati iz priče.

Razmotrite što Post 1-3 *izričito* poučava o odnosima među spolovima:

- *Muškarac je stvoren da vlada zemljom uz ženu (1,26-28).*
- *Žena je dana muškarcu kao partnerica i pandan u vladanju Edenom/zemljom (2,18.23-25).*
- *Nakon pada muškarac će sada vladati nad ženom (3,16).*

Stoga treba napustiti sve argumente, utemeljene na navodnim naznakama u pripovijesti Knjige postanka, koji žene podvrgavaju muškarcima kao nekakav Stvoriteljev ideal.

Vidite li što to znači? Grudem kaže da bi se mutualisti mogli žaliti da „nije pošteno da muškarci imaju vodeću ulogu … samo zato što su muškarci. Ali ako se to temelji na tome što je Bog dodijelio uloge od početka, onda je pošteno.“[791]

Ali ako Bog nije dodijelio *nikakve* takve „uloge od početka“ utemeljene na odnosu vlasti i podložnosti, onda *jest* nepošteno. Kad crkva, bez posebnih okolnosnih razloga za to, isključuje žene iz vodstva *zato što su žene*, pred svijetom koji promatra loše prikazuje Boga kojemu tvrdimo da služimo, Boga koji „nije pristran“.[792]

791. Wayne Grudem, Evangelical Feminism and Biblical Truth, pogl. 1.
792. Rim 2,11

Dodatak 3: Što znači kephalē

Što Pavao misli kad upotrebljava grčku riječ *kephalē*? U suvremenom engleskom riječ „head" (glava), upotrijebljena metaforički, često znači autoritet, kao kad je izvršni direktor glava tvrtke ili zapovjednik glava voda. Osim toga, kad mi suvremeni ljudi zamišljamo doslovnu glavu doslovnoga tijela, pretpostavljamo da je glava, u kojoj je mozak, stoga upravljačko središte tijela. Preko živčanog sustava ona tijelu šalje naredbe. Pitanje koje moramo postaviti jest što je Pavao mislio kad je izabrao riječ *kephalē* i što bi bili razumjeli njegovi prvi čitatelji.

Dok pratim godine rasprava između stručnjaka svih strana, vidim da Grudem tvrdi da ta riječ gotovo *uvijek* znači *vlast nad*, dok drugi stručnjaci tvrde da to *rijetko ili nikada* ne znači. Ja zaključujem da je ona u Pavlovo vrijeme, a svakako u Pavlovoj upotrebi, samo *u rijetkim prilikama* implicirala

autoritet.[793] Kao i sve metafore, može imati različit smisao u različitim kontekstima, i možda je u nekima uključena ideja autoriteta. Ipak, dopustite mi da iznesem argumente zašto bi to bilo vrlo rijetko značenje.

U Pavlovo vrijeme grčka riječ za nečiju tjelesnu glavu imala je drukčije metaforičko značenje od naše engleske riječi. U stoljećima prije Pavlova rođenja glava se katkad shvaćala kao izvor života tijela. Aristotel je poučavao da je glava poput vrela ili izvora opskrbe za cijelo tijelo,[794] a to su gledište dijelili mnogi medicinski pisci. Pitagora je, na primjer, poučavao da je tjelesna glava izvor muškoga sjemena, koje se kralježničnom moždinom spušta do spolnih organa. Filon, židovski učitelj koji je govorio grčki, tvrdio je da glava crpi snagu s neba i svoju životnu silu razdjeljuje cijelom tijelu.[795] Stoga kad su

793. Kako se grčka riječ *kephale* upotrebljavala prije i tijekom prvoga stoljeća u grčko-rimskom svijetu? Gotovo se uvijek odnosila na doslovnu tjelesnu glavu, iako se katkad upotrebljavala i preneseno. Najbolji se stručnjaci razilaze oko prenesenih upotreba te riječi, uglavnom zato što se čini da se metaforička riječ upotrebljava na mnogo različitih načina: 1) Najčešće se u prvom stoljeću odnosila na onoga koji je najistaknutiji i ima predstavničku ulogu (na isti način na koji je glava osobe javni predstavnik cijeloga tijela). U tom smislu znači „najistaknutiji". 2) Rjeđe se odnosila na onoga koji ima „autoritet" (na isti način na koji mozak upravlja tijelom.) 3) Također rijetko, odnosila se na onoga koji daje hranu ili postojanje (na isti način na koji usta hrane tijelo ili na koji glava bez tijela umire). U tom smislu znači „izvor". Ali kako ju je Pavao upotrebljavao? Sve do 1970-ih većina je bibličara pretpostavljala da Pavao misli na „autoritet" – ali to se može pripisati 1) činjenici da u latinskom, njemačkom i engleskom jeziku (glavnim jezicima na kojima se odvijala povijesna teologija) riječ za glavu označava onoga koji ima autoritet i 2) činjenici da je crkva, kao i društvo, sve do 1960-ih vjerovala u inferiornost žena, pa se podređenost žena pretpostavljala bez pitanja. Kao što pokazuje vodeći komentar Gordona Feeja na Prvu poslanicu Korinćanima, u posljednjoj četvrtini prošloga stoljeća došlo je do velikog pomaka mišljenja stručnjaka prema značenju „izvor". Ali mišljenje stručnjaka ponovno se pomaknulo prema značenju „najistaknutiji" – o čemu svjedoči jednako mjerodavan komentar Anthonyja Thiseltona na Prvu poslanicu Korinćanima. Međutim, iako je Thiselton jednako uvjeren kao i Fee da Pavao ne misli na „autoritet", on bira „najistaknutiji", a ne „izvor", ali priznaje da su on i njegov tim suistraživača taj izbor donijeli „tijesnom" razlikom. Proučivši sve argumente, slažem se s Feejem i Thiseltonom da ne znači „autoritet" i razumijem Thiseltonovo zapažanje da se izvan Pavlovih spisa u prvom stoljeću rijetko upotrebljavala u značenju „izvor". Međutim, uz pomoć novijeg rada Cynthije Westfall „Paul and Gender", slažem se s Feejem da Pavao misli na „izvor", u smislu „onaj od kojega drugi dobiva svoje postojanje ili opskrbu". Pavlova metaforička upotreba te riječi očito je bila nova osobito zato što ju je, za razliku od svih drugih starogrčkih pisaca, jedini primijenio na odnos muškaraca i žena te na muža i njegovu ženu. Također, „izvor" i u 1 Kor 11,3 i u Ef 5,23 najbolje osmišljava odlomke koji slijede. 1 Kor 11,3 možda uključuje nijansu „najistaknutijega" jer Pavao u recima koji slijede naglašava čast koja pripada nečijim doslovnim i prenesenim glavama. U Ef 5,25 Pavao drevnoga grčko-rimskog muža naziva *kephale*, i ti su drevni muževi doista bili nadređeni svojim ženama, ali ne smijemo miješati samu riječ s osobom na koju se ona odnosi – za više vidi „Stajalište 4: muž kao otkupljeni paterfamilias" u 8. poglavlju.

794. Aristotel, Problems 10 867a

795. „Kreposni će biti *kephale* ljudskoga roda, a svi ostali poput udova koji svoj život crpe iz sila glave." (Philo Det. Pol. Ins. 85)

stari Grci za neku osobu govorili da je „glava" drugome ili skupini ljudi, to nije nužno značilo da je ona autoritet, nego je vjerojatnije govorilo o tome kako je ona izvor života ili praotac.

Hebrejska riječ za ljudsku glavu jest *rosh* i, kao u engleskom, u hebrejskom je značila autoritet kad se upotrebljavala metaforički. Zanimljivo je onda to što su prije Pavlova vremena hebrejski spisi prevedeni na grčki jezik (taj se prijevod naziva *Septuaginta* ili *LXX*). Cynthia Westfall proučava 171 mjesto u *LXX* gdje je pouzdano potvrđeno da *rosh* znači autoritet i primjećuje da grčki prevoditelji riječ *kephalē* upotrebljavaju samo četiri puta, a gotovo uvijek biraju druge grčke riječi koje jasnije označavaju autoritet.[796]

Razmislite o tome. Grčki prevoditelji čitaju hebrejsku riječ *rosh* i, ako se odnosi na tjelesnu glavu, biraju *kephalē.* Ali u 97,7 % slučajeva u kojima se *rosh* metaforički odnosi na nekoga tko ima autoritet, umjesto toga biraju druge grčke riječi.[797] To znači da u svijesti Grka neposredno prije Pavlova vremena *autoritet nije bio uobičajeno metaforičko značenje riječi kephalē*, inače bi to bila najprirodnija riječ za upotrebu. To je nadaleko poznato. *The LSJ Greek–English Lexicon,* najiscrpniji starogrčki rječnik koji imamo, navodi 48 mogućih metaforičkih značenja – *i nijedno od njih nije autoritet*. Novi *Cambridge Greek Lexicon* slijedi taj primjer.[798]

Kad proučavamo Pavlove brojne metaforičke upotrebe te riječi, očito je da on to zna. Budući da je odrastao kao Židov iz dijaspore u Maloj Aziji, morao je dobro poznavati grčke izraze i način razmišljanja. Svoje poslanice također

796. Grudemov je najnoviji broj 14 mjesta. Međutim, Westfall mi je u prepisci rekla ovo: „Grudem tvrdi da na Pavla utječu odlomci u LXX gdje je rosh preveden s kephalē ondje gdje je značio autoritet. Od 171 slučaja u kojima se čini da se rosh u hebrejskoj Bibliji odnosi na ‚autoritet', bila su samo četiri odlomka u kojima je preveden kao *kephalē*, a da nisu imali varijante (2 Sam 22,44; Ps 18,44 [17,44 LXX]; Jr 31,7 [LXX 38,7]; Tuž 1,5). Ta bi pojavljivanja mogla biti loši prevoditeljski izbori prevoditelja Septuaginte (hebraizmi), ili neka mogu odražavati simbiotski odnos između drevnoga kralja i njegova naroda ili područja. Ta četiri odlomka nemaju intertekstualne ni semantičke veze s Pavlovom upotrebom riječi *kephalē*, pa Grudemov argument da odlomci iz LXX objašnjavaju Pavlovu upotrebu riječi kephalē nije uvjerljiv." Članak R. S. Cervina podupire zaključak Westfall: „LXX je precijenjena kao dokaz da *kephalē* znači vođu ili autoritet." Vidi www.bit.ly/3GOWjqB

797. I to unatoč tome što su prevoditelji Septuaginte pokazivali snažnu sklonost doslovnim prijevodima i rastezanju grčkih riječi preko njihovih uobičajenih značenja kako bi ostali blizu hebrejskom tekstu.

798. Philip Payne, Man and Woman, One in Christ, str. 121. Osim toga, rječnici klasičnoga svjetovnog grčkog jezika od dvanaestoga stoljeća često navode da kephalē („glava") znači „izvor", ali ne navode nijedan primjer iz razdoblja prije Novoga zavjeta sa značenjem „autoritet".

piše ljudima koji govore grčki. Kao jedini biblijski pisac koji tu riječ upotrebljava metaforički, on je uglavnom upotrebljava kao dio analogije glave i tijela, u kojoj se o Isusu govori kao o izvoru života s kojim je crkva, po spasenju i po Duhu, organski povezana. Poslušajte kako to izriče u Ef 4,15-16: „[R]ast ćemo da u svakom pogledu postanemo zrelo tijelo onoga koji je glava, to jest Krista. Iz njega cijelo tijelo … raste i izgrađuje se u ljubavi." Zatim u Kol 2,19 Pavao kaže da imamo „povezanost s glavom, iz koje cijelo tijelo, poduprto i povezano svojim svezama i tetivama, raste onako kako mu Bog daje rast". Drugim riječima, kad Pavao razlaže svoju metaforu glave i tijela, Isus kao glava svojem tijelu, Crkvi, posebno daje rast i povezanost, ljubav i život, uzdržavanje i snagu. Mi suvremeni ljudi, s *našim* razumijevanjem izvršne funkcije mozga, pretpostavljamo da bi Pavao također nekako spomenuo to što Isus daje vodstvo i smjer. Međutim, Pavao s *njegovim* razumijevanjem glave to ne čini.

Grudem, iako priznaje da metafora glave i tijela može implicirati ideju „izvora",[799] odbacuje ideju da je *kephalē* rijetko značila autoritet i skuplja impresivan popis primjera iz literature u kojima su vojskovođe i kraljevi *kephalē* vojske ili naroda. Ali za to se ponajprije okreće kasnijoj literaturi. Osim toga, stari su Grci svojega vođu vjerojatno shvaćali i kao svoj izvor života. Odsijecite glavu životinji ili čovjeku i oni umiru. Isto je s vojskom ili narodom: ubijte vojskovođu ili kralja i narod propada. Kraljevi i vojskovođe glave su u smislu da njihovo kraljevstvo pod njima ostaje na okupu. Tako se čini da Pavao u Ef 1,10 upotrebljava riječ srodnu s *kephalē* kad govori o Isusu, gdje kaže da je Božji naum sve (kao što su Židovi i pogani) okupiti zajedno, *sažimajući ih pod jednu glavu*, Isusa Krista. Naravno, Isus je Gospodin s autoritetom, ali ovdje se čini da Pavao upotrebljava metaforu glave da istakne ne njegov autoritet, nego njegovu ulogu *izvora života koji ujedinjuje* njegov narod.[800] Slično tome, kad Pavao u Kol 1,16-17 kaže da je Isus „prije svega; sve drži na okupu; glava tijela, Crkve, i početak". Ti opisi ne usredotočuju se na njegovo gospodstvo, nego opisuju vidove Isusove službe različite od njegove

799. „Osnovna je životna činjenica da hranu primamo kroz usta, a time u određenom smislu kroz glavu, i ta je ideja bila jasna i antičkom svijetu; stoga nije nemoguće da se pojavi metafora u kojoj ‚glava' znači ‚izvor'", piše Grudem u djelu Evangelical Feminism and Biblical Truth (str. 567).

800. U onome što teolozi nazivaju Pavlovim naukom o „federalnoj ulozi glave" (federal headship), postoje dvije moguće „glave" čovječanstva: Adam ili Isus. Kao prvi grješnik, Adam nije naš vođa, ali je, nažalost, naš izvor: od njega baštinimo svoj položaj porobljen grijehom i pokvarenu narav. Hvala Bogu, Isus postaje nova glava otkupljenoga ljudskog roda: od njega baštinimo njegov uzvišeni položaj i sličnost s njim.

vladavine – ipak, svaki od njih podupire njegovu sposobnost i dostojnost da bude na čelu, što je Pavlova poanta kad kaže: „*kako bi* u svemu on imao prvenstvo". Iako Pavao ovdje ideje o Isusu kao uzdržavatelju, izvoru života i začetniku *stavlja uz* izjavu o njegovu prvenstvu, ne smijemo jednostavno *stopiti* ta značenja. Isus kao *glava* Crkve i stvari koje su nastale i održavaju se u njemu nije posve isto što i Isus kao *Gospodin* svojega naroda i stvari stvorenih po njemu i uzdržavanih njime.

Što je s dva mjesta na kojima se čini da Pavao doista stapa ta značenja – Ef 1,22 i Kol 2,10? Čak i u tim odlomcima Pavao možda ideje o Isusu kao onome koji ima autoritet drži tik uz ideju o Isusu kao *kephalē*, ali ih ne mora nužno spojiti u jedno.[801]

U Ef 1,22 stoji izraz „*kephalē* nad svime". Grčka riječ za „nad" (*hyper*) obično znači *za dobrobit*, kao u rečenici „Krist je sebe predao *za (hyper)* nas kao prinos" (Ef 5,2). Međutim, u Ef 1,22 ona znači *iznad ili nad*, ali ne *od* – uvodi prostornu sliku Isusa na prijestolju *iznad* svega. Iznenađenje je, kad taj redak čitamo u kontekstu 1,18-2,6, to što na prijestolju ne sjedi samo Isus-kao-glava, nego Isus-*i*-*Crkva*, odnosno glava-*i*-*tijelo*. Pavao kaže da je Isus kao *kephalē* iznad svega „za Crkvu, *koja je njegovo tijelo*". Sve je „pod njegovim nogama" – *ali mi smo njegove noge*. Sve to govori da to što je Isus ovdje *kephalē* ne znači posebno da on ima autoritet nad nama, pa ni nad svime (što, naravno, ima) – nego objašnjava kako Isus, koji je zakoniti Gospodin nad svime, taj autoritet dijeli s nama; uostalom, vlast nema samo kraljeva glava, nego cijelo njegovo tijelo.

Kol 2,10 govori o tome da je Isus *kephalē* „svakoga" (a ne, kako to neki prijevodi kažu, „nad svakim") poglavarstva i vlasti. To je jedan od dvaju odlomaka koji govore o Isusu kao *kephalē* nečega drugoga osim Crkve. U 1 Kor 11,3 za njega se kaže da je *kephalē* „svakoga muškarca" – što znači da je Bog po Kristu stvorio Adama (i, izvedeno, njegove sinove). Slično tome, Isus kao glava svih poglavarstava i vlasti u Kol 2,10 nadovezuje se na 1,16, gdje se kaže da su ta ista poglavarstva i vlasti stvoreni po Kristu i da se stoga u njemu održavaju na okupu. Kao njihova glava, Isus je dakle *Stvoritelj-izvor* svake duhovne sile – zato Pavao kaže da bi Kološani za svoju puninu trebali

801. Ovdje se oslanjam na pomoć Cynthije Westfall, koja je na moje pitanje o značenju riječi *kephalē* u Ef 1,22 i Kol 2,10 u prepisci sa mnom odgovorila ulomkom iz eseja koji je napisala za drugo izdanje „The IVP Dictionary of Paul and his Letters".

gledati na Isusa, a ne na anđele, jer Krist Stvoritelj može za nas učiniti ono što ne mogu ni anđeoska stvorenja.

Svaki pojedini odlomak nastoji izvući nijansirano značenje riječi *kephalē*, specifično za svoj kontekst. Alan Johnson, na primjer, provodi metastudiju 17 velikih studija riječi *kephalē* sa svih strana i zaključuje: „Čini se da raste slaganje da *kephalē* kao metafora može imati različit smisao u različitom kontekstu.“[802] To nas dovodi do problema s Grudemovim uzorkom vojskovođa i kraljeva kao *kephalē* drugih: Pavao, kad *kephalē* primjenjuje na ljudske odnose, čini to samo za odnos muškarca i žene, a ne kralja i njegovih podanika, ni vojskovođe i njegove vojske, ni roditelja i djece, ni gospodara i robova. To su posve različiti registri, i svaki će registar izvući drukčiju nijansu značenja. Zapravo, među svim antičkim piscima do njegova vremena Pavao je jedini za kojega znamo da je tu metaforu primijenio na muškarca i ženu – u 1 Kor 11,3 za Adama se kaže da je *kephalē* Eve, a u Ef 5,25 za muža se kaže da je *kephalē* svoje žene.

Ali čak ni u ta dva slučaja Pavao ne upotrebljava riječ na posve isti način. U 1 Kor 11,3 on se osvrće na to kako je Eva načinjena od Adamova tijela, pa bi stoga Adam (i njegovi sinovi) trebao častiti vlastitu sliku u Evi, dok bi Eva (i njezine kćeri) trebala častiti Adama kao onoga u kojemu ima svoje podrijetlo. Ovdje, dakle, čini se da ne znači *autoritet*, nego *izvor života dostojan časti*. (Više u 6. poglavlju.)

A u Ef 5,25 Pavao povlači usporednicu između Isusa kao glave ili izvora života svojega tijela i muža kao izvora života svoje žene, pa bi stoga muževi trebali ljubiti svoje žene, s kojima su „jedno tijelo“, i brinuti se za njih jednako kao što glava s pravom opskrbljuje svoje tijelo i brine se za nj. Čak i John Piper (nesvjesno) priznaje da *kephalē* ovdje može nositi i to značenje.[803] Ovdje, dakle, čini se da ne znači *autoritet*, nego *životno i prisno povezan izvor skrbi i služenja*. (Više u 8. poglavlju.)

802. Vidi www.bit.ly/3GJ9Vnc

803. U trenutku nedosljednosti, u 15. bilješci prvoga poglavlja knjige „Recovering Biblical Manhood and Womanhood“, John Piper pokušava dati biblijsku osnovu za svoju izvanbiblijsku tvrdnju da muškarci ponajprije trebaju financijski uzdržavati svoje žene. Navodi kako Bog muškarca naziva „glavom“ u Ef 5,25, pa on stoga treba uzdržavati nju na isti način na koji Isus uzdržava Crkvu. Piše: „Slika glave implicira da je Krist onaj koji opskrbljuje …“ Ironija je u tome što Piper, nedvojbeno nesvjesno, priznaje da *kephale*, među ostalim, ipak može značiti i izvor ili opskrbitelj – iako komplementarizam u čije ime govori to odlučno niječe.

Dodatak 4: Smiju li žene poučavati?

Strogo provođenje komplementarnog čitanja 1 Tim 2,12 ne dopušta ženama da poučavaju muškarce u crkvi. Nažalost, The Gospel Coalition zastupa upravo to stajalište.[804] Mnoge crkve ženama ne dopuštaju poučavati u malim grupama ili na molitvenim sastancima, a pogotovo ne na tjednim bogoslužjima. Neke ženama ne dopuštaju čak ni čitati Bibliju na bogoslužju.[805] John Piper ne podržava to da žene predaju muškarcima u izobrazbi za službu i u teološkom obrazovanju (iako odobrava da teologinje pišu, jer to „autoricu kao ženu uklanja iz čitateljeva vidokruga i, u određenom smislu, oduzima dimenziju njezine ženske osobnosti.“[806]).[807]

Ipak, neki *blagi* stručnjaci komplementaristi nastoje pronaći način da ženama dopuste poučavanje u crkvi. Evo tri načina na koja to čine: prvo, neki ženama dopuštaju da poučavaju muškarce izvan bogoslužja. Na posebnim predavanjima i tečajevima žene smiju poučavati muškarce, ali ne na glavnom nedjeljnom okupljanju. To opravdavaju tvrdnjom da Pavao u 1 Tim 2 govori upravo o sastanku crkve, pa je stoga njegova zabrana ograničena na taj okvir.

Drugo, neki ženama dopuštaju da poučavaju pod vlašću starješina ili pastora i unutar doktrinarnih granica koje oni postave. Poslužimo se usporedbom: dirigent i violinist „interpretiraju“ Beethovena. Violinist samo izvodi interpretaciju, ali pod nadzorom i vodstvom nekoga drugoga. Na isti način glavni pastoralni vođe određuju nauk, a drugi, uključujući žene, smiju taj nauk prenositi.

Treće, neki ženama dopuštaju da u propovijedi „prorokuju“ i „potiču“, ali ne i da „poučavaju“. „Poučavanje“ definiraju kao „postavljanje temeljnih apostolskih nauka“. Kažu da nisu sve današnje propovijedi „poučavanje“ u

804. Viši suradnik Kevin De Young i dalje izdvaja svaki izazov propovijedanju žena u evanđeoskom svijetu i nastoji ga ispraviti. Vidi www.bit.ly/3BHFz0N.
805. Vidi www.bit.ly/3ENSkc4.
806. Vidi www.bit.ly/3wqsGXW.
807. Razmislite koliko je bolno to Piperovo široko raširenо uvjerenje tako da poslušate kako jedna vrhunska učiteljica opisuje njegov učinak na sebe: „Osjećala sam se neopisivo tužno i frustrirano. Uvijek na trenutak ostanem bez riječi kad takva mišljenja vidim napisana. Ja sam teološka odgojiteljica i ravnateljica teološkog učilišta (koje je specijalizirano za duhovnu formaciju za život, vodstvo i službu). Službu poučavanja i propovijedanja u crkvi imam više od dvadeset godina.“ www.bit.ly/31xWCWF

tom smislu. Sam Pavao razlikuje „poticanje“, „prorokovanje“ i „poučavanje“. Pavao očekuje da žene „prorokuju“ u zajednici i nikada ženama nije zabranio da „potiču“ zajednicu.

Koliko god cijenim ova tri dobronamjerna pokušaja da se opravda to da žene poučavaju muškarce, to su izvijeni pokušaji da se zaobiđe vlastito pogrešno tumačenje 1 Tim 2,12.[808] *Zato ih stručnjaci komplementaristi neprestano pobijaju.*[809] Međutim, kao što izlažem u 7. poglavlju, kad jednom napustimo komplementarno čitanje 1 Tim 2,12, toj temi možemo pristupiti na mnogo bolji način. Tada se možemo zapitati: *Tko, prema pastoralnim poslanicama, ne bi smio poučavati?* i *Koji bi nam jasni tekstovi Pisma o ženama koje poučavaju mogli pomoći da bolje protumačimo nejasni odlomak 1 Tim 2,12?*

Ljudi koji ne bi smjeli poučavati

Što se tiče prvoga pitanja, postoje tri vrste ljudi koji *ne* bi smjeli poučavati. Prvo, ne bi smjeli poučavati lažni učitelji. Pavao kaže Titu da im „treba začepiti usta, jer … poučavaju ono što ne bi smjeli poučavati“.[810] Drugo, ne bi smjeli poučavati ljudi koji se ne daju poučiti i koji nisu nalik Kristu. Kao što sam obrazložio u 7. poglavlju, 1 Tim 2,12 trebali bismo tumačiti kao zabranu skupinama ljudi koje je zahvatio iskrivljeni nauk da prema drugima imaju ohol, samovoljan, nametljiv ili gospodovalan stav. Takvim je ljudima potrebna svježa doza poniznoga sjedenja pod Božjom riječju i primanja pouke.

Treće, ne bi smjeli poučavati ljudi koji nisu poučeni. Pavao kaže Timoteju: „[I] što si čuo od mene pred mnogim svjedocima, to povjeri pouzdanim ljudima

808. Prvo je stajalište pogrešno jer 1 Tim 2 ne govori samo o okupljanju na bogoslužje, a Novi zavjet ne pravi oštru razliku između različitih vrsta sastanaka koje crkva može imati u bilo kojem tjednu. Drugo griješi jer, ako (kako oni vjeruju) Bog crkvama kaže da žene ne smiju poučavati, onda starješine ne mogu dopustiti suprotno. Nedostatak trećega, koje je uveo John Dickson u svojoj inače izvrsnoj knjizi „Hearing Her Voice“, jest u tome što se riječ „poučavati“ čak i u pastoralnim poslanicama odnosi na prenošenje apostolskog nauka, a ne – kako kaže Dickson – na autoritativno „postavljanje [nauka]“; a u praksi ne mogu zamisliti kako netko može održati tridesetominutnu propovijed, ma koliko bila proročka ili poticajna, a da ne prenosi apostolski nauk.

809. De Young se suprotstavlja stajalištu Johna Dicksona: www.bit.ly/3wqsXtW Isto tako, Schreiner nastoji pobiti Andrewa Wilsona: www.bit.ly/2ZTCIoH

810. Tit 1,11

koji će i sami biti sposobni poučavati druge.“[811] Pošto je Timoteja poučio apostolskim naucima, Pavao od njega traži da njima poučava druge, kako bi oni opet mogli poučavati još više ljudi. Uočite da su ti učitelji u izobrazbi „ljudi“, a ne muškarci – Pavao upotrebljava opći izraz *anthrōpois* i time uključuje i muškarce i žene.[812] Iako Pavao predviđa da će velik dio poučavanja obavljati starješine, službu poučavanja nikada ne ograničava samo na njih.[813] Isto tako, pisac Poslanice Hebrejima želi da cijela zajednica, muškarci *i* žene, na temelju svojega zdravog nauka i duhovne zrelosti bude sposobna za službu poučavanja, kad kaže: „Iako biste po vremenu već trebali biti učitelji, treba vam netko da vas poučava početnim istinama … sve iznova.“[814] (Usput, to nam daje nadu da bi i efeške žene u budućnosti mogle ponovno postati sposobne poučavati.)

Primjeri žena koje poučavaju

Koji bi nam jasni tekstovi Pisma o ženama koje poučavaju mogli pomoći da bolje protumačimo nejasni odlomak 1 Tim 2,12? Ima ih mnogo: Pavao zapovijeda i muškarcima *i ženama* da se služe svojim darom poučavanja;[815] da poučavaju i opominju jedni druge kad se okupljaju na bogoslužje;[816] i da na sastancima crkve donose riječ pouke.[817] Svi ti odlomci upotrebljavaju grčku

811. 2 Tim 2,2. NIV te pojedince ispravno prevodi kao „people“ (ljudi), a ne „men“ (muškarci) (ESV), jer se grčki izraz „anthropos“, premda je po obliku muškoga roda, upotrebljava uključivo i za žene. Na primjer, kad nam Isus kaže da opraštamo drugima koji su se ogriješili o nas, za „druge“ upotrebljava „anthropos“ (Mt 6,14).
812. Na primjer, ta se riječ izričito upotrebljava za žene u 1 Pt 3,4.
813. Čitao sam nekoliko stručnjaka komplementarista koji tvrde da poslanice kažu kako samo starješine smiju poučavati. To je možda pravilo u nekim denominacijama, ali nije pravilo u Pismu. Ti stručnjaci obično nižu sljedeće reference kako bi poduprli svoju tvrdnju: 1 Tim 2,12; 3,2; 4,11-13; 5,17; 2,24-26; 4,1-5; Tit 1,5-6.15 i Jak 3,1. Ali te reference ne podupiru isključivanje onih koji nisu starješine iz poučavanja. Osim činjenice da 2 Tim 2,2 upućuje na to da svaka poučena osoba može poučavati, pažljiv pregled dugoga popisa „dokaznih“ redaka otkriva da samo tri od njih govore izričito o tome da poučavaju starješine (1 Tim 3,2; 5,17 i Tit 1,5-6). Četiri od njih govore o tome da poučavaju apostolski izaslanici poput Timoteja i Tita, a ne starješine (2 Tim 4,11-13; 2 Tim 2,2; 4,1-5; Tit 2,1-6.15). I nije li moguće da žena bude apostolska izaslanica? Pomislite, na primjer, na Febu koja je osobno u Pavlovo ime donijela Poslanicu Rimljanima (Rim 16,1-2). Još više pomislite na Juniju koja je (zajedno sa svojim mužem) bila apostolica (stupanj iznad apostolskog izaslanika). Konačno, Jak 3,1 (gdje „braća“ znači „braća i sestre“) ostavlja otvorena vrata da potencijalno bilo tko, a ne samo muškarci ili starješine, bude učitelj.
814. Heb 5,14
815. Rim 12,7; 1 Kor 12,28-30
816. Kol 3,16

riječ *didaskein*, koja se upotrebljava i u 1 Tim 2,12. Sve se to, na primjer, slaže sa Samarijankom koja evangelizira muškarce,[818] s mnogim naukom bogatim odlomcima Pisma koje su sastavile žene[819] i s izvještajem o Priski i Akvili koji su, pošto su Apolona pozvali k sebi, „točnije mu izložili put Božji".[820]

Što se tiče Priskine službe poučavanja, riječ „izložili" (grč. *exethento*) sinonim je za riječ „poučavati"[821] i upotrebljava se za opis Pavlove službe u Rimu, gdje je „od jutra do večeri" „*izlagao* o kraljevstvu Božjem".[822] Ipak, stručnjaci komplementaristi zamagljuju jednostavno značenje Priskina poučavanja Apolona kako bi ga uklopili u *Prokrustovu postelju* svojega pogrešnog tumačenja 1 Tim 2,12, za koje vjeruju da ženi ne dopušta autoritativno poučavati muškarca u crkvi. Tvrde da je njezino poučavanje bilo privatno i neformalno, a ne javno i formalno. Ta tvrdnja ne uzima u obzir da su se sastanci efeške crkve vjerojatno održavali u toj istoj kući i da su bili (osim ako u sredinu prvoga stoljeća ne pokušamo unijeti mnogo kasnije crkvene običaje) prisni i neformalni.[823]

Što se tiče argumenta da njezina vrsta poučavanja nema nikakve veze sa „službenim" ili „autoritativnim" poučavanjem koje Pavao spominje u svojim pastoralnim poslanicama Timoteju i Titu – Priska je u stvarnosti savršen primjer službe poučavanja koju Pavao nalaže Timoteju da je umnoži u „pouzdanim ljudima koji [su] sposobni *poučavati* druge".[824] Priska nije samo dijelila pobožne misli – budući da ju je poučio Pavao, bavila se snažnom vrstom poučavanja: poučavala je Apolona u nauku i ispravljala njegove pogrešne i nedostatne zamisli. I uočite plod njezina poučavanja: Apolon je, primivši njezinu službu poučavanja, poslije bio poslan, potpuno opremljen, da bude jedan od velikih učitelja u razdoblju rane Crkve.[825]

817. 1 Kor 14,26
818. Iv 4,39
819. Vidi na primjer Suci 5,2-31; 1 Sam 2,1-10; 25,24-31; Lk 1,25.42-45.46-55.
820. Dj 18,26
821. www.bit.ly/3q7sZpi
822. Dj 28,23
823. Stručnjaci komplementaristi, primjećuje Kevin Giles u knjizi „What the Bible Actually Teaches about Women" (pogl. 6), skloni su previdjeti činjenicu da su se „prvi kršćani okupljali u domovima u malom broju. Budući da te činjenice ne priznaju, u Novi zavjet učitavaju vlastito suvremeno kulturno shvaćanje crkve i crkvenog vodstva, a zatim se na to pozivaju kako bi poduprli svoje zaključke o tome što bi danas trebalo biti propisano za život crkve."
824. 2 Tim 2,2
825. Vidi www.rb.gy/ttr2do za temeljitu studiju o Priskinoj službi u Efezu i njezinoj službi poučavanja Apolona.

Ukratko, smiju li žene, prema tumačenju Pisma koje uzima u obzir cijelu Bibliju, danas poučavati i propovijedati u crkvama? *Da, svakako.* Ali uz tri uvjeta, koji vrijede i za muškarce: moraju biti pouzdani ljudi koji su, pošto su bili poučeni, sada sposobni poučavati druge; moraju imati dar poučavanja; i (za taj pažljivo iskopani uvid zahvaljujemo 1 Tim 2,12) moraju poučavati tako da se u tome ne očituje oholost ili grješno neprijateljstvo prema određenim ljudima u crkvi. Zaključak da žene smiju propovijedati muškarcima dodatno osnažuje činjenica da Novi zavjet slavi proročice u crkvi – službu navješćivanja koja se preklapala s funkcijom poučavanja i kojoj je pridavana čak i veća strateška važnost nego poučavanju.[826] Stoga nema smisla danas isključivati žene s propovjedaonice.

826. Više o tome vidi u 12. poglavlju, „Proročice".

Dodatak 5: Još dva argumenta iz 1 Tim 3

U 12. poglavlju bavim se argumentom komplementarista koji se temelji na tome što Pavao u 1 Tim 3 nadglednika opisuje kao nekoga tko je „vjeran svojoj ženi". U ovom se dodatku bavim još dvama argumentima, također utemeljenima na 1 Tim 3, koje komplementaristi iznose kako bi žene isključili iz vodstva crkve.

Tajna „žena" u 1 Tim 3,11

Nakon što je naveo uvjete za starješine, Pavao čini nešto slično i za đakone. Obratite pozornost na spominjanje „žena":

Tako i đakoni neka budu dostojni poštovanja, iskreni, ne odani mnogom vinu i ne pohlepni za nepoštenim dobitkom. Neka čuvaju duboke istine vjere s čistom savješću. Neka se najprije iskušaju; i onda, ako im se ništa ne može prigovoriti, neka služe kao đakoni.

Tako i **žene** neka budu dostojne poštovanja, ne klevetnice, nego trijezne i vjerne u svemu.

Đakon neka bude vjeran svojoj ženi i neka dobro upravlja svojom djecom i svojim kućanstvom. Jer oni koji su dobro služili stječu ugledan položaj i veliku sigurnost u vjeri u Krista Isusa.[827]

Nakon 1 Tim 2,12-15 ovo je drugi najosporavaniji odlomak u toj poslanici. Razlika u mišljenjima među stručnjacima odnosi se na pitanje tko su bile te „žene". Odnosi li se to na supruge đakona ili na đakonice? Iz kojega god razloga, Pavao to ne pojašnjava. Ta se nejasnoća očituje u radu prevoditelja – od 28 engleskih prijevoda njih 18 odabire „supruge đakona", 2 „đakonice", a preostalih 8 ostavlja „žene" (kako bi čitatelj mogao sam odlučiti). Osobno mislim da većina prevoditelja s pravom upotrebljava riječ „supruge" jer Pavao upravo istu riječ *gunaikas* upotrebljava u značenju „supruga" u izrazu „vjeran svojoj ženi", koji se nalazi nekoliko redaka prije (r. 2), kao i u retku

827. 1 Tim 3,8-13

koji neposredno slijedi (r. 12). Malo je vjerojatno da bi ona, tako tijesno okružena tim drugim uporabama, ovdje imala drugo značenje.

Stručnjaci komplementaristi tvrde da, shvatimo li to kao supruge đakona ili kao đakonice, to pokazuje da Pavao nije dopuštao žene starješine. Ako se odnosi na supruge đakona, kažu, to znači da je Pavao predviđao dvije skupine: starješine muškarce i đakone muškarce sa suprugama. S druge strane, ako se odnosi na đakonice, kažu neki stručnjaci komplementaristi, onda to znači da Pavao predviđa tri skupine: starješine muškarce, đakone muškarce i đakonice (ali ne i žene starješine). Oba čitanja isključuju mogućnost žena starješina.

Za početak, čak i ako prihvatimo drugu mogućnost, ostaje pitanje: *propisuje* li Pavao onda da u svakoj mjesnoj crkvi bez iznimke moraju postojati tri službe, naime starješine muškarci, đakoni muškarci i đakonice? Ili on *pretpostavlja ili zna* da su to službe koje u vrijeme njegova pisanja postoje u efeškoj crkvi, pa u 1 Tim 3 samo propisuje *kakvi su ljudi* najprikladniji za te službe? Mislim da je to pretpostavka, a ne propis. Osim toga, ako Pavao govori o đakonicama, onda to znači da, kad Pavao već u sljedećem retku kaže da đakoni (uključujući i đakonice) trebaju biti „vjerni svojoj ženi" (r. 12), to samo potvrđuje rodno uključivu uporabu tog idiomatskog izraza koju nalazimo na primjer u uvjetima za starješine u Tit 1, gdje Pavao kao ordiniranu službu u kretskim crkvama predviđa samo starješine, a ne i đakone.[828] To znači da bi uvjeti za starješine u Tit 1, slobodni od svih rodno isključivih zamjenica ili idioma, dopuštali ordinaciju žena starješina.

Većinsko je stajalište, međutim, da Pavao misli da te žene nisu đakonice, nego supruge đakona. U tom slučaju čini se da predviđa samo starješine muškarce i đakone muškarce. Ali slabost tog stajališta jest u tome što onda imamo dodatni dokaz da popise u 1 Tim 3 ne bismo trebali uzimati kao zakonodavnu normu za sve crkve, jer Rim 16,2, napisan otprilike u isto vrijeme kad i ova poslanica, spominje ženu po imenu Feba koju Pavao preporučuje kao đakonicu iz crkve u Kenhreji.[829]

828. Ivan Zlatousti to je uočio. U 11. homiliji o 1 Tim 3 piše: „Muževi jedne žene … to je prikladno reći i za đakonice."
829. Dokaz da je bila đakonica vidi u bilješci o Febi pod naslovom „Suradnici iz Rim 16" u 12. poglavlju.

Drugim riječima, *bilo koje stajalište o tim ženama potkopava komplementarno uvjerenje da Pavlov odlomak u 1 Tim 3 isključuje mogućnost pastorica u svim crkvama*.

Postoji li neki drugi način da se shvate „žene" u 11. retku? Uvjerljivijim smatram stajalište da te žene zapravo ne uključuju samo supruge đakona ili đakonice (kako god to shvatili), nego i supruge starješina ili žene starješine. Dopustite da objasnim. Kao što objašnjava Michael Eaton u svojem komentaru na Prvu poslanicu Timoteju, i kao što je bilo uobičajeno u antičkom pisanju, Pavao sastavlja dva slična popisa (jedan za starješine, a drugi za đakone), ali, *kako bi izbjegao pretjerano ponavljanje*, na ta dva odjeljka raspoređuje neki sadržaj *koji treba primijeniti na oba*.[830] Njegova je tvrdnja čvrsta, osobito u ovom odlomku. Uočite, na primjer, da u odjeljku o starješinama 1. redak govori o želji da se obavlja taj posao, a 7. redak o potrebi dobrog ugleda kod onih izvana. Zatim u odjeljku o đakonima 9. redak govori o potrebi da se čuvaju duboke istine vjere, 10. redak o potrebi da netko bude iskušan prije nego što preuzme tu ulogu, a 13. redak o Božjoj nagradi onima koji dobro služe. *Ipak, svih se tih pet točaka odnosi i na starješine i na đakone.* Antički bi čitatelji to shvatili brže nego mi današnji ljudi. Budući da sam se tim odlomkom desetljećima služio u izobrazbi starješina i đakona, upravo sam tako instinktivno organizirao svoje izlaganje tog teksta. Ne bi li i đakoni, a ne samo starješine, trebali željeti tako služiti Bogu i imati dobar ugled kod onih izvana? I ne bi li i starješine, a ne samo đakoni, trebali duboko razmišljati o Pismu, biti iskušani prije nego što budu ordinirani i očekivati nagradu od Boga za dobro vodstvo?[831]

Ali vidite, takav način čitanja, po kojem se neki uvjeti odnose na obje skupine, možda je jedino objašnjenje zašto Pavao piše samo „supruge/žene", a ne „supruge *đakona*" ili „žene *đakoni*" – on ne želi ograničiti njegovu primjenu samo na đakone.

Prema tome, ako Pavao u 11. retku misli na supruge, onda govori o osobinama karaktera koje moraju imati supruge i đakona i starješina. Imamo

830. „Neke stvari koje se odnose na starješine odnose se i na đakone, i obratno. Tipično je za hebrejski stil pisanja da, kad netko želi reći slične stvari o dvjema temama, podijeli građu u dva odlomka i kaže jedno o jednom dijelu, a drugo o drugom dijelu. Ali hebrejski stil želi da to primijenimo na oba dijela." (Michael Eaton, Preaching Through the Bible: Timothy)
831. Ipak se možemo zapitati zašto je Pavao spreman velik dio sadržaja ponoviti za obje skupine. Odgovor je da to čini osobito kad je riječ o osobinama karaktera, koje zaslužuju dodatni naglasak.

li na umu postojanje đakonice Febe, onda je bezvremenska istina koju treba izvući iz ovog odlomka to da je važna pobožnost bračnih drugova (ne samo supruga) starješina i đakona.

A ako Pavao u 11. retku misli na žensku inačicu službe, onda govori o osobinama karaktera koje se traže i od đakonica i od žena starješina. To je tumačenje utoliko vjerojatnije što su Priska i njezin muž nekoć osnovali i vodili upravo tu crkvu.

Kako god to shvatili, što se dulje zadržavamo na ovom odlomku, to smo manje sigurni tko su bile te tajanstvene žene, a sve sigurniji da je 11. redak ili toliko nejasan ili toliko vezan uz određeni kontekst da, prema bilo kojem razumnom pristupu tumačenju, teško može biti dostatna osnova za zabranu ordinacije žena uvijek i svugdje.

Jesu li starješine očevi?

P. J. Smyth, nekadašnji vođa jednog pokreta, nedavno je objavio *novi* argument za starješinstvo rezervirano samo za muškarce, za koji vjerujem da zaslužuje kritiku. Navodim ga u tri dijela i procjenjujem svaki posebno.

U našem suvremenom, tehnološki oblikovanom svijetu skloni smo o ljudima razmišljati mehanicistički. To znači da izraz „starješina" obično čitamo kao da znači isto što i „vođa" u poslovnom svijetu, politici ili industriji. U tim je područjima smisleno da položaj izvršnog direktora, predsjednika ili menadžera dobije osoba koja je najsposobnija – bez obzira na spol. Ali kad Biblija opisuje ulogu starješina, ona zapravo nema na umu naše suvremene korporativne modele vodstva. Naprotiv, to je mnogo više slika crkve kao obitelji koju nadgledaju i štite očevi.

Smyth tvrdi da u obitelji uvijek vodi otac. Budući da je crkva obitelj, spol još jednom mora nadjačati obdarenost, pa tim muškaraca mora voditi bez obzira na to postoje li žene koje su za to jednako obdarene. Ali Smythov se argument temelji na dvjema pogrešnim pretpostavkama.

Prvo, djecu trebaju voditi i očevi *i* majke. Svako spominjanje očeva koji vode svoju obitelj u Novom zavjetu *opisuje* grčko-rimski svijet, u kojem je svako kućanstvo vodio paterfamilias, osim ako nije umro. *Kad, međutim, tražimo što*

Biblija propisuje (a ne samo opisuje) o tome tko vodi djecu, jasno je da majke i očevi zajedno, kao tim, vode svoju obitelj. U mnogim smo suvremenim crkvenim krugovima slušali da „otac treba biti glava doma" i to smo toliko široko provodili da nismo shvatili kako tome zapravo nedostaje uporište u Pismu.

Muž možda jest glava ženi (iako smo u 8. poglavlju vidjeli da se to ionako vjerojatno ne odnosi na vlast), ali dom treba voditi samo *zajedno sa svojom ženom*: „Djeco, slušajte svoje roditelje u Gospodinu, jer je to pravedno. Poštuj oca svojega *i majku*."[832] Slično tome, na čak četiri mjesta Pismo potvrđuje zajedničko vodstvo majke i oca formulom: „Tada će čovjek ostaviti majku i oca i sjediniti se sa svojom ženom."[833] Ta formula prikazuje sina koji napušta obitelj koju vode oba roditelja kako bi zasnovao (pretpostavlja se) novu obitelj koju će opet voditi oba roditelja.[834] Umjesto da majku prikazuje kao vođu drugoga reda, koja se u strukturi vlasti nalazi na pola puta između oca i djece, Biblija propisuje da majka i otac zajedno kao „jedno tijelo" vode dom. Moje osobno iskustvo potvrđuje taj uvid: postoji nešto bolje od oca koji vodi svoju djecu – a to su otac *i majka* koji zajedno vode svoju djecu.[835]

Iako mnogi pogrešno skaču s ideje da je muž glava ženi na ideju da je muž glava obitelji, nijedan novozavjetni pisac to nije učinio. Prvo mjesto za koje imamo zapis da se ta pogreška dogodila jest drugo stoljeće, u trećoj knjizi Herme.[836]

Drugo, Smyth se jednom metaforom za crkvu (crkva kao obitelj) služi tako da ona poništava drugu (crkva kao tijelo). A Novi zavjet nam daje dvije glavne metafore koje su temelj za to kako trebamo ustrojiti crkve. Smyth umanjuje crkvu kao višefunkcionalno tijelo tako što samu ideju darova povezuje s poduzećem ili narodom. Istina je da je crkva, kako on kaže, obitelj utemeljena na pripadnosti, ali je jednako tako istina da je crkva organsko tijelo (a ne

832. Ef 6,1

833. Vidi Post 2; Mk 10; Mt 19; Ef 5

834. Isto tako, u Mudrim izrekama i majke i očevi poučavaju i vode svoju djecu: „Slušaj, sine moj, pouku svojega oca i ne odbacuj nauk svoje majke" (Izr 1,8). „Slušaj oca i majku, koji su ti dali život, i ne preziri svoje majke." (Izr 23,22). I u mnogim drugim recima majke i očevi zajedno vode u njezi, odgoju, stezi i poučavanju svoje djece (Izl 20,12; Lev 19,3; Pnz 6,6-9; 21,18-21; 27,16; Ef 6,1-4; Kol 3,20; 2 Tim 1,5; vidi i Lk 2,51).

835. Osim toga, čak i ako je Božja volja da otac bude „glava doma", čudan je skok – na temelju činjenice da Pavao predviđa više vođa – reći da nekoliko očeva koji djeluju zajedno mora biti „glava" crkve.

836. Kod Herme, Prispodobe 7,3, muškarcu se kaže da njegova „obitelj ne može biti kažnjena ni na koji drugi način nego tako da ti, glava kuće, budeš pogođen nevoljom".

samo organizacija) utemeljeno na darovima. Iako je ta usmjerenost na darove nešto mnogo organskije i više vođeno Duhom od onoga što se može naći u svjetovnom poduzeću ili organizaciji, crkva je barem u jednom pogledu slična suvremenoj tvrtki: i u jednoj i u drugoj prepoznavanje darova nema nikakve veze sa spolom.

U poslanici Timoteju slika nije, kako će Smyth tvrditi u onome što slijedi, „mnogo više slika crkve kao obitelji" – zapravo, samo jedan redak u poslanici izravno izjednačuje crkvu s obitelji.[837] Pavlova se poslanica naprotiv uglavnom usredotočuje na efešku crkvu kao na *skup grčko-rimskih kućanstava*. Timotej dobiva upute da mudro služi ljudima različitog položaja u tim antičkim kućanstvima – starima i mladima, robovima i slobodnima, bogatima i siromašnima, muškarcima i ženama, udovicama i udanima.

Smyth svojem argumentu dodaje još jedan sloj:

[C]rkva [je] obitelj koju nadgledaju i štite očevi [čija je] glavna kvalifikacija njihov pobožni karakter kao očeva. To je osobito jasno u Pavlovoj Prvoj poslanici Timoteju: muškarca treba priznati kao starješinu samo ako je dobar otac svoje biološke obitelji. To je točka koja se ne može dovoljno naglasiti: starješine moraju biti očevi.[838]

Taj se dio njegova argumenta opet temelji na dvjema pogrešnim premisama. Prvo, Pavao se ne usredotočuje na starješine isključivo kao na očeve, nego kao na vođe kućanstava. Ne razumijevajući antički kontekst izvornih čitatelja ove poslanice, Smyth zamišlja da se dom tih vođa sastojao samo od „biološke obitelji" – možda dvoje ili troje djece. Ali u 1 Tim 3 Pavao kaže da pastor treba „dobro upravljati svojim kućanstvom". U tom se odlomku grčka riječ (*oikos*) bolje prevodi ne kao „obitelj", nego kao „kućanstvo" – koje je moglo uključivati robove, zakupce i druge rođake. Ali složimo li se sa Smythom da bi pastori, budući da su postali očevi djeci, stoga trebali biti očevi crkvi, onda moramo biti dosljedni i reći da bi pastori trebali biti i muževi crkvi,

837. 1 Tim 3,1

838. Alan Frow iznosi isti kružni argument: „Starješina je poput oca, a starješinina žena poput majke. Iako zajedno roditeljski skrbe za crkvu, ipak, kao u biblijskoj obitelji u kojoj vode očevi, a ne majke, tako i crkvu vode starješine. Ne bih očekivao da starješine budu žene, kao što ne bih očekivao da majke budu očevi." www.bit.ly/2ZPRZGH

gospodari crkve i stanodavci crkve – jer su i te uloge dio upravljanja kućanstvom.[839]

Drugo, kao što sam već istaknuo u 12. poglavlju, i *materfamilias* bi ispunjavala uvjete! Sposobnost vodstva potrebna za upravljanje kućanstvom, čak ni u antičkom svijetu, nije bila nešto isključivo muško. Pavao poslije u ovoj poslanici govori o udanoj ženi koja upravlja svojim domom;[840] a znamo i da je prva zajednica vjernika koju je Pavao osnovao u Europi bila u domu kojim je upravljala Lidija.[841]

Smyth zatim zaključuje svoj argument: „To mora značiti da su sposobni biti očevi crkvi. Žene ne bi trebale biti starješine jer žene ne mogu biti očevi.“[842]

Pošto je upravljanje kućanstvom sveo na očinstvo, Smyth tu redukciju zatim koristi kako bi stvorio posve novu metaforu za pastorsku službu: očinstvo. Ipak, upravo u toj poslanici vidimo kako Pavao raskida s kulturnom normom antičke hijerarhije kućanstva time što mlađega čovjeka, Timoteja, postavlja nad starijim muškarcima – nešto što je činio i sam Isus kad je za apostole izabrao mladiće. Suprotno Smythovoj pretpostavci, Timoteju se izričito kaže da duhovno vodi ne kao otac, nego kao sin prema ljudima starijima od sebe i kao brat prema svojim vršnjacima.[843] Uostalom, glavna biblijska metafora za pastorsku službu nije roditeljstvo, nego pastirstvo. Isus je vrhovni pastir, a pastori su „potpastiri“.[844] Ali nijedan tekst Pisma nigdje ne upućuje na to da bi pastori, budući da je Bog otac crkve, trebali biti „podočevi“.[845] Zapravo bismo trebali biti osobito oprezni kad starješine muškarce naglašavamo kao očeve crkve, jer Isus zapovijeda upravo suprotnu osnovnu postavku: „Nikoga na

839. To nam pomaže shvatiti koliko se antička situacija u domu razlikuje od naših suvremenih nuklearnih obitelji. Dakako, važan dio „upravljanja kućanstvom“ u toj kulturi uključivao je brigu o tome da „ga njegova djeca slušaju“, ali uključivao je i to da dobro vodi svoju ženu, kao i druge koji su možda živjeli u njegovu kućanstvu, poput robova, rođaka i zakupaca. Zato Pavao u 12. retku jasno razdvaja te dvije kategorije: đakoni trebaju, s jedne strane, dobro upravljati svojom djecom, a s druge strane i dobro upravljati svojim kućanstvom. Osim toga, Pavao isto kaže i za đakone – trebaju li onda i đakoni „biti očevi crkvi“?
840. 1 Tim 5,14
841. Dj 16,14-15.40
842. P.J. Smyth, Elders, pogl. 12.
843. 1 Tim 5,1-2
844. 1 Pt 5,1-4
845. Samo u rijetkim prilikama Biblija nekog duhovnog vođu naziva „ocem“ drugih: u slučajevima odnosa 1) prema apostolskim nasljednicima (2 Tim 1,2), 2) prema crkvi koju su osnovali od nule (1 Kor 4,14-15) ili 3) prema crkvi koja je pod njihovom apostolskom skrbi, osobito ako je apostol sada već starac (1 Iv 2,1).

zemlji ne zovite ocem, jer imate Oca na nebesima.“[846] Teološki gledano, biblijska metafora crkve kao obitelji, ispravno primijenjena, kao našega jedinoga pravog oca ne postavlja nijednoga zemaljskog pastora, nego Boga, a naše vođe postavlja kao (često stariju) braću i sestre u Kristu.

Osim toga, ako prihvatimo Smythovo shvaćanje crkve kao ponajprije obitelji koju vode očevi (a s dužnim poštovanjem sumnjam da bismo to trebali), onda je smislenije da imamo tim „roditelja“ – *i pastora i pastorica* – koji zajedno vode, kao što bi ga imala svaka zdrava obitelj.

846. Mt 23,9

Dodatak 6: Zašto činjenice možda neće promijeniti naše mišljenje

„Većina ljudi ne želi točne informacije, nego informacije koje ih potvrđuju. Rast zahtijeva da budete otvoreni za odučavanje od ideja koje su vam prije služile.“ James Clear

Kad sam postao kršćanin i prihvatio evanđelje kao, eto, evanđeosku istinu, sjećam se da sam pomislio: „Samo čekajte da svojim prijateljima nekršćanima ispričam što sam otkrio! Svi će i oni povjerovati.“ Divno je što su neki doista povjerovali. Ali na moje iznenađenje, većina nije.

Moram priznati sličnu naivnost u svojem početnom pristupu promjeni vlastitog mišljenja (i potom pokušajima da promijenim mišljenje drugih) o hijerarhiji spolova.

U mojem je slučaju to buđenje bilo bolno. Koliko sam mogao vidjeti, ono u što sam desetljećima vjerovao nije bilo ništa drugo nego carevo nepostojeće ruho. Zašto onda, pitao sam se, veliki ljudi još uvijek vide nevidljivu odjeću, čak i kad je jednostavno nema? To me jako zbunjivalo, ali sam naposljetku naišao na vjerojatno objašnjenje: *kognitivnu pristranost*.

Pokazuje se da vrsta teoloških razgovora koje vode mnoge crkve stvara savršene uvjete za djelovanje svakojakih pristranosti. Nitko od nas – uključujući i mene – nije toliko objektivan koliko misli.

Čak i našu „racionalnost“ pokreću osjećaji

Možemo sami sebi govoriti da smo odluku donijeli samo na temelju činjenica, ali čak i naše najobjektivnije odluke zapravo podupiru osjećaji. Možda tu subjektivnost ne izričemo, pa čak ni nismo svjesni nje, ali ona je ipak prisutna.

U knjizi *The Righteous Mind* Jonathan Haidt emocionalno razmišljanje naziva „intuicijom“. On piše: „Relativne uloge intuicije i racionalnosti kod ljudi najbolje je zamisliti kao analogne odnosu između slona i njegove jahačice.

Intuicija je moralni slon; racionalnost je njegova jahačica. Jahačica pogrešno misli da upravlja slonom, a zapravo mu služi, obično tako što nudi naknadna opravdanja za intuitivne prosudbe te osobe."[847]

Drugim riječima, svaki je razum emocionalno motiviran. Neke nas ideje i vrste informacija privlače. Druge nas užasavaju. Zato ne vjerujemo nužno u ono što je istinito. Uglavnom vjerujemo u ono u što više volimo vjerovati. Obično i ne shvaćajući, unaprijed se opredijelimo za neko uvjerenje, a zatim smišljamo „pametna opravdanja" ili se hvatamo za njih. Stackhouse to načelo primjenjuje posebno na našu teologiju spolova:

Budimo iskreni sami sa sobom: nitko ne odlučuje o skupu tako presudnih pitanja jednostavno na temelju teološke argumentacije. Ne smijemo si laskati da sjedimo na nekoj intelektualnoj uzvisini i mirno vagamo svaku stavku na vagi svojega fino kalibriranog intelekta i potpuno posvećene duše. Svi smo mi bespomoćno i temeljito uloženi u određeni skup pretpostavki o spolu, kakav god taj skup bio. Svi smo upleteni u društvene strukture koje nas zbog naših stavova nagrađuju ili kažnjavaju. Jednostavno ne možemo biti nepristrani dok odlučujemo o tom velikom i iznimno važnom skupu pitanja. Stoga … zapitajmo se: U što zapravo želim vjerovati kada je riječ o spolu?

Pristranost potvrđivanja

Pristranost potvrđivanja nesvjesno je selektivno traženje dokaza koji potvrđuju naša trenutačna uvjerenja, umjesto traženja informacija koje ta uvjerenja dovode u pitanje. Na podsvjesnoj razini napuhujemo dokaze koji nas potvrđuju, a suprotne informacije izbjegavamo, odbacujemo ili umanjujemo. Svim srcem prihvaćamo argumente za svoje stajalište čak i kad su možda slabi – zapravo smo slijepi za mogućnost da bi mogli biti slabi. Njihovu snagu naprosto „hoćemo", čak i kad nisu jaki.

Kao što kaže ekonomist J. K. Galbraith: „Suočen s izborom između toga da promijeni mišljenje i toga da dokaže kako to nije potrebno, gotovo se svatko prihvati dokazivanja."[848]

847. Jonathan Haidt, The Righteous Mind, str. 32.
848. John Galbraith, Economics, Peace and Laughter

Ta pristranost potvrđivanja razlog je zašto smo skloni graditi pojednostavljene priče na temelju nepotpunih informacija. Zatim u tu priču vjerujemo sve dok je u našim mislima suvisla. Problem nastaje kad oskudne, a možda i nepovezane podatke spojimo u veću sliku koju te malobrojne točke zapravo ne podupiru. Naravno, potrebno je raditi s informacijama koje imamo, ali griješimo kad te informacije smatramo svime što se može znati.

Upravo mi je zato komplementarizam kao priča nekoć imao smisla. Slijedeći put kojim je išao utemeljitelj revidirane hijerarhije spolova, George Knight, u svojoj knjizi iz 1977., sastavio sam šačicu redaka iz Pisma – ili, točnije rečeno, spekulativnih zaključaka o tim recima – u jednu priču. Ali kad sam te podatke pomnije proučio, zapanjilo me koliko su oskudni i koliko su međusobno nepovezani. Komplementarizam djeluje poput zviježđa na nebu: netko gleda u svjetlucavo noćno nebo i spaja hrpu zvijezda, zamišljajući vezu među njima (i usput popunjavajući neke točke koje nedostaju), a zatim to nazove Djevicom ili Strijelcem. Zviježđa, kao i komplementarizam, postoje u oku promatrača.

Kad jednom na određeni način spojimo točke, gotovo je nemoguće „prestati vidjeti" zviježđe. Lav Tolstoj jednom je napisao: „Najteže se stvari mogu objasniti i čovjeku najsporije pameti ako o njima već nije stvorio nikakvu predodžbu; ali ni najjednostavnija stvar ne može se razjasniti najinteligentnijem čovjeku ako je čvrsto uvjeren da već, bez trunke sumnje, zna ono što mu se iznosi." Doista, vidjeti ono čega nema osobita je vrsta sljepoće. Na primjer, kad jednom „vidimo" odnos vodstva i podložnosti kod Adama i Eve prije pada u Post 2, postajemo slijepi za pravu ljepotu njihove jednakosti i uzajamnosti.

Jedan od razloga zašto pristranost potvrđivanja cvate nije samo to što se njome služimo kako bismo poduprli ono u što već vjerujemo, nego i to što ne volimo preispitivati sami sebe. Ovisno o tipu osobnosti, mnogi od nas imaju veću potrebu za zaključenošću – za donošenjem konačne odluke o nekom pitanju. Budući da smo tako ustrojeni, ne volimo nejasnoću niti preispitivanje svojih prijašnjih zaključaka. Nestrpljivi smo prema dugim procesima razgovora o nekom pitanju. Skloni smo razmišljati crno-bijelo i rado slušamo samo jednu stranu. Ako nam je ona uvjerljiva, rado se (zbog svoje potrebe za zaključenošću) opredijelimo za tu stranu.

Ništa ne iskrivljuje naše razmišljanje kao strah od gubitka

Emocionalno vođeni slon o kojem govori Haidt u biti izbjegava prijetnje i traži prilike. Ipak, od tih dvaju emocionalnih pokretača strah od prijetnje jači je od mogućnosti nagrade. Ne bojimo se toliko promjene koliko gubitka. U pojavi koja se naziva *pristranost negativnosti* (ili *pristranost statusu quo*) naš je mozak ustrojen tako da veću težinu pridaje onome što bismo mogli izgubiti nego onome što bismo mogli dobiti.

Na primjer, toliko se toga može dobiti u crkvi ili u braku kad muško-ženski mutualizam zamijeni muško-žensku hijerarhiju. Ali prosječna se osoba ne usredotočuje na ono što se može dobiti. Umjesto toga, opsjednuta je onim što bi se moglo izgubiti. Kad istražuju novo teološko stajalište, ljudi se ponajprije ne pitaju: „Je li to istina?“, nego podsvjesno: „Kad bih u to povjerovao, što bih mogao izgubiti?“ Iako promjena mišljenja dugoročno može donijeti iznimno pozitivne plodove, ti su dobici zasjenjeni mogućnošću kratkoročnog gubitka, koji je to upečatljiviji zbog prirodne sklonosti većine ljudi da izbjegavaju drastične promjene.[849]

Možda nema većeg straha od gubitka od straha da ćemo izgubiti svoje mjesto u plemenu. Kao što je primijetio Stackhouse: „Svi smo upleteni u društvene strukture koje nas nagrađuju ili kažnjavaju zbog … naših stavova o spolu.“[850] Uglavnom vjerujemo u ono što naše pleme, naš glavni krug odnosa, smatra ispravnim i istinitim. Strah da ćemo razočarati vođu čije nam je priznanje dragocjeno ili užas da ćemo izaći iz sklada sa svojim krugom saveznika pokretački je strah koji prožima sve naše razmišljanje. Dok to ne priznamo, nikada se nećemo moći približiti ispravnom razmišljanju i činjenice nikada neće promijeniti naše mišljenje.

Jedan harvardski psiholog rekao je to ovako: „Ljude se prihvaća ili osuđuje prema njihovim uvjerenjima, pa jedna od funkcija uma može biti to da drži uvjerenja koja onomu tko ih drži donose najveći broj saveznika, zaštitnika ili

849. Jedan od načina na koji sam shvatio vlastitu ustrojenost i ustrojenost drugih jest „Rogersova zvonolika krivulja“ (Roger's Bell Curve) – dok sam ja među onih 16 % ljudi koji su skloni biti inovatori i rani prihvatitelji kad mi se obrazloženje čini utemeljenim, većina ljudi treba mnogo dulje oklijevati i promišljati.
850. John Stackhouse, Finally Feminist, str. 102.

učenika, a ne uvjerenja za koja je najvjerojatnije da su istinita.“[851] Zato su ljudima toliko dragocjena uvjerenja koja obilježavaju identitet – to su ona koja se traže da bismo bili uključeni u neki krug odnosa. Zato je i pokušaj da nekome promijenimo mišljenje zapravo proces pokušaja da ga uvjerimo da promijeni svoje pleme. Već u prvom trenutku preispitivanja svojih postojećih uvjerenja ljudi procjenjuju hoće li ih promjena uvjerenja stajati njihovih društvenih veza. Stackhouse upućuje na sličnu zanimljivu dinamiku koja djeluje u mnogim komplementarnim skupinama:

Za neke su kršćanske skupine pitanja spolova postala oznake „granice“ i „identiteta“ povezane s još temeljnijim pitanjima religijskog autoriteta, teološke metode i otpora svjetovnosti. Kao takva, pitanja spolova postaju gotovo nemoguće velika da bi se podvrgnula ozbiljnom preispitivanju – i zato se i ne podvrgavaju.[852]

Budući da su unaprijed odlučili da su uvjerenja njihove skupine ispravna, sve što trebaju učiniti jest vratiti se obrambenim dokumentima zajednice za svoje uvjerenje ili zamoliti „vodeće stručnjake“ u pokretu ili denominaciji da odgovore na tu novu prijetnju – što oni neizbježno i čine. Problem je u tome što nitko nije dublje ukopan u neku skupinu od „stručnjaka“ koji profesionalno definiraju i brane njezina uvjerenja, pa stoga nitko ne može više izgubiti ako prizna pogreške u svojem razmišljanju. Osim ako se ne dogodi čudo, slutim da će vrlo malo tih stručnjaka uopće moći promijeniti mišljenje. Cijena – gubitak poštovanja u njihovu krugu i vjerojatni gubitak posla – prevelika je.

Nisu samo stručnjaci u komplementarnim pokretima ili oni koji formuliraju nauk u komplementarnim crkvama ti koji će ustati u obranu tog nauka – mnoge će žene, osobito supruge muških vođa, također ustati u njegovu obranu. Iako neke od tih žena uvjeravaju same činjenice (kako ih one vide), slutim da se u mnogim slučajevima događa nešto pomalo podsvjesnije. Kao što kaže Kevin Giles:

U svakoj vladajućoj ideologiji određeni postotak onih koji su lišeni moći uvijek podupire postojeće stanje. U hinduističkom kastinskom sustavu i u klasičnim aristokracijama, na primjer, neki od najvatrenijih zagovornika prevladavajućeg hijerarhijskog društvenog poretka upravo su oni na dnu.

851. Steven Pinker, Language, Cognition and Human Nature
852. John Stackhouse, Finally Feminist, str. 103, bilj. 35.

Događa se to da oni taj poredak internaliziraju; vjeruju da oni iznad njih s pravom vladaju nad njima i da im je niži položaj dao Bog.[853]

Kad bolje razmislim, možda postoji vrlo razumljiv razlog zašto brane hijerarhiju: kao komplementarne supruge, davno su se obvezale podupirati službu (i stavove) svojih muževa. Dovesti to u pitanje zahtijevat će golemu hrabrost i možda čak ugroziti sklad njihove primarne zajednice – njihova vlastitog braka.

Razmišljati kao vojnik

Kad su naša uvjerenja koja obilježavaju identitet dovedena u pitanje, lako se vraćamo u vojnički način razmišljanja. Suočeni s neugodnim skupom činjenica, svi smo skloni još se čvršće držati svojega trenutačnog stajališta umjesto da priznamo kako bismo mogli biti u krivu. Budući da je ova rasprava o teologiji spolova tolikima tako prijeteća (mogli bi izgubiti posao ako promijene mišljenje), razumljivo je (a ipak tragično) što biva tako brzo oborena.

Doista, mnogi koji taj razgovor pokušaju unijeti u svoje crkve nose rane kao dokaz. To je zato što je iznimno teško odvojiti osobu koja donosi prijeteću ideju od same ideje. U svojim najgorim trenucima možda ne bismo samo ubili glasnika, nego bismo ga i naveli da posumnja u vlastitu percepciju (gaslighting): njegova bol, govorimo sami sebi, nije mogla nastati zato što smo mi bili u krivu. Vjerojatnije je da je nastala zato što je on nama učinio nepravdu. Barem tako mislimo.

Ipak, budući da je komplementarni nauk toliko sporan, većina iskusnih vođa komplementarista danas ima dug popis ljudi u svojim crkvama koji su promijenili mišljenje o tom pitanju i zbog toga ih napustili. Uz toliko žrtava, čovjek se pita zašto ti vođe ne zastanu češće da pažljivo preispitaju svoju teologiju. Odgovor opet dolazi u obliku kognitivne pristranosti, koja je najočitija u ratu: *što je veća cijena koju smo već platili da bismo obranili neku crtu, to je vjerojatnije da ćemo i dalje plaćati istu cijenu*. U bitki kod Verduna 1916., koja je trajala godinu dana, Francuzi i Nijemci izabrali su crtu na kojoj je gotovo milijun ljudi poginulo ili bilo teško ranjeno. Iako bi bilo bolje da je

853. Kevin Giles, What the Bible Actually Teaches on Women, str. 225.

jedna ili obje strane jednostavno napustile svoje rovove, što je više života bilo izgubljeno, to su bili spremniji i dalje gubiti živote.

Osim toga, kad nam kao skupini prijete oni izvan skupine koji bi mogli imati drukčije stajalište, lakše podlegnemo *grupnom mišljenju*, kolektivnoj pristranosti koja jamči neosvojivost naših slijepih točaka. Kad štitimo svoje zajedničko stajalište i prerano odbacujemo druga stajališta, donosimo loše odluke. Postoji dovoljno javnih primjera toga koji mogu poslužiti kao upozorenja: bilo da je riječ o odluci Busheve administracije da napadne Irak na temelju neosporavanog pogrešnog uvjerenja o njegovu oružju za masovno uništenje, bilo o krugovima financijskih igrača koji su potaknuli slom hipotekarnih derivata. Oba primjera katastrofalnoga *grupnog mišljenja* uključivala su izolirane skupine donositelja odluka koji su zanemarivali „podatke koji ih opovrgavaju u silaznoj spirali samopotvrđivanja".[854]

Srećom, postoji mnogo bolji put od vraćanja u vojnički način razmišljanja:

Čuvari vrata i izviđači

Naravno, mi koji vodimo crkve, koji stojimo na vratima, moramo štititi nauk svoje crkve. Ali nismo pozvani biti vojnici koji pucaju na svakoga tko se približi gradskim zidinama. Kao dobri starješine na gradskim vratima, ne obvezujemo se unaprijed da nećemo pustiti ništa unutra: naprotiv, procjenjujemo svakoga posjetitelja i njegov teret, gledajući ima li tu nešto što bi nam moglo trebati. Mi nismo zidine Jerihona, koje zatvaraju unutra ono u što već vjerujemo, a vani ono u što ne vjerujemo. Naprotiv, trebali bismo pokazivati i otvorenost za mogućnost da u nekim stvarima griješimo i kritičku procjenu same stvari.

Povijest kršćanske teologije povijest je njezina susreta s kulturom koja se neprestano razvija. Na jednoj su krajnosti crkve koje vjeruju da kultura uvijek griješi. Na drugoj krajnosti neki kao da pretpostavljaju da je kultura uvijek u pravu. Većina nas nalazi se negdje u sredini, što znači da smo, barem teoretski, otvoreni za nove ideje. Zato, iako možda postoji vrijeme da se bude vojnik, ne bismo trebali uvijek živjeti u obrambenom načinu razmišljanja. Julia Galef u jednom TED-predavanju tvrdi da bismo trebali naučiti živjeti i

854. Daniel Goleman, Focus: The Hidden Driver of Excellence, pogl. 7.

razmišljati i na izviđački način: „Zadaća izviđača nije napadati ili braniti. Zadaća izviđača jest razumjeti. Izviđač želi znati što se ondje stvarno nalazi, što je moguće točnije. A u pravoj, stvarnoj vojsci nužni su i vojnik i izviđač.“[855]

Kad je naš um u vojničkom načinu razmišljanja, pokreću nas osjećaj potrebe za obranom i plemenska pripadnost, kaže Galef, a nasuprot tome:

Izviđači su znatiželjni. Vjerojatnije je da će reći kako osjećaju zadovoljstvo kad saznaju nove informacije ili kako ih svrbi da riješe zagonetku. Vjerojatnije je da će ih zaintrigirati kad naiđu na nešto što proturječi njihovim očekivanjima, [i] vjerojatnije je da će reći kako misle da je vrlina provjeravati vlastita uvjerenja, a manje je vjerojatno da će reći kako netko tko promijeni mišljenje djeluje slabo.

Drugim riječima, izviđanje je strategija protiv pristranosti. U svojoj je srži to ponizno uvjerenje da bi naši prijašnji zaključci mogli biti pogrešni i da nam možda nešto promiče – to bi moglo biti ono što Petar naziva „poniznim umom“.[856]

Promjena paradigme

U povijesti znanosti, filozofije i teologije ključni su proboji i promjene paradigme došli upravo zahvaljujući takvoj otvorenosti uma. Stoljećima nekim područjem može vladati dobro utvrđena paradigma koja prevladava u pretpostavkama svih. Zatim neki ljudi počnu uočavati ozbiljne anomalije. Misiolog Alan Hirsch to dobro objašnjava:

Unutar paradigme razvija se sve jači osjećaj anomalije, osjećaj da nešto nije u redu. Ili barem da prevladavajući način mišljenja ne može riješiti sve probleme s kojima se suočava sama paradigma. Paradoksalno, upravo oni koji su ovladali prevladavajućom paradigmom najčešće prvi raskidaju s konsenzusom – na primjer Einstein i Heisenberg u znanosti ili Kalvin i Barth u teologiji. Pravi su stručnjaci oni koji su najsposobniji i najskloniji uočiti kad nešto nije u redu! Tako počinje ono što Kuhn naziva „lutanjem uma“, novi

855. www.bit.ly/3BKjApP
856. 1 Pt 3,8

osjećaj slobode da se bavimo anomalijama bez oslanjanja na unaprijed stvorene pretpostavke i skup rješenja.[857]

Upravo je to slučaj s usponom mutualizma iz paradigme hijerarhizma. To donekle opisuje i moje vlastito putovanje prema punijem partnerstvu spolova – kad sam krenuo dokazati komplementarizam dublje istražujući njegove brojne potporne argumente, osjećao sam se pomalo kao Neo koji, ne svojom voljom, nailazi na sve više pogrešaka u matrici. Što sam temeljitije mogao objasniti zašto ja kao komplementarist vjerujem u ono u što vjerujem, to sam manje mogao u to vjerovati.

Dio tog procesa bio je da sam učio čitati Pismo kao izviđač, a ne kao vojnik. U svojoj knjizi *Models for Interpretation of Scripture* John Goldingay upozorava na to da se Biblija ne bi smjela upotrebljavati kao obrambeni dokument koji podupire naša postojeća uvjerenja: *„Provjera je li tako jest pitanje kada je netko posljednji put promijenio mišljenje (ili, još bolje, ponašanje) zbog nečega što je pročitao u Pismu. Općenito, svi se Pismom služimo da bismo [svoja uvjerenja] potvrdili, a ne da bismo se s njima suočili, samo da bismo ‚umnožili sami sebe'."*

Prirodno je da osjećaje samopouzdanja i sigurnosti pretpostavljamo uznemirujućem i ponižavajućem osjećaju spoznaje da smo u nečemu bili u krivu. Zapravo, čak i kad smo izloženi snažnim dokazima da bi osjećaj sigurnosti u naša uvjerenja mogao biti zavaravajući, teško se otresamo osjećaja da je naše uvjerenje ipak ispravno. Oni koji proučavaju kognitivne pristranosti tu vrstu pristranosti nazivaju *iluzijom valjanosti*.

Hirsch objašnjava kako se stara paradigma, koju su nekoć svi tako odlučno branili, počinje raspadati. „Polako sve više ljudi uviđa da nešto nije u redu u prevladavajućem poimanju stvari; naposljetku se dosegne prijelomna točka."[858]

Obično se, međutim, kad nova paradigma počne svitati, stara ponovno nameće snažnim otporom. Biti u pravu nije dovoljno da bi se zajamčila brza promjena mišljenja. (Na primjer, Galileo je spasio glavu samo tako što se odrekao „krivovjerja" o stvarnosti u čijem je središtu sunce.) Hirsch objašnjava da je to tako „jer su neki u paradigmu uložili svoj osjećaj vlastitog identiteta i zato iz nje crpe svoju legitimnost".[859]

857. Alan Hirsch, On the Verge, pogl. 2.
858. Alan Hirsch, On the Verge, pogl. 2.
859. Alan Hirsch, On the Verge, pogl. 2.

Ipak, uz dovoljno vremena nova paradigma naposljetku zamijeni staru. Kao što je ustvrdio njemački filozof iz devetnaestoga stoljeća Arthur Schopenhauer: „Svaka istina prolazi kroz tri faze. Prvo, ismijava se. Drugo, nailazi na otpor. Treće, prihvaća se kao samorazumljiva." Kad sam se prije nekoliko desetljeća prvi put susreo s mutualističkim tumačenjem Pisma, imao sam tada osjećaj da se ono nalazi na granici između ismijavanja i otpora. Kad se danas osvrnem oko sebe, ono se koleba između otpora i samorazumljivosti. Unatoč strahu američke evanđeoske crkve od liberalizma, zbog kojega se ona priklanja najkonzervativnijem tumačenju stvari, već četvrtina svih najvećih crkava u SAD-u danas dopušta pastorice i propovjednice.[860] Prijelomna je točka već prijeđena, potočić je već postao bujica i slutim da sada više nema povratka.

Još nešto o pristranosti što se osobito odnosi na one od nas koji su prešli s hijerarhizma na mutualizam: čuvajte se *pristranosti naknadne pameti*. Riječ je o tome da, kad jednom promijenimo mišljenje, tako brzo izgubimo suosjećanje za one koji vjeruju kao što smo mi prije vjerovali. Kad ljudi promijene svoja uvjerenja u svjetlu novih informacija (rijedak podvig!), poslije se teško prisjećaju sadržaja svojih starih uvjerenja, pa misle da su cijelo vrijeme naginjali ispravnom stajalištu. Kad djeluje ta pristranost, sjećanje na povijest naših uvjerenja biva iskrivljeno. Zapravo, nije li *pristranost naknadne pameti* objašnjenje za osuđivanje koje je posljednjih godina prečesto prisutno u mnogim društvenim pokretima? Prije manje od godinu dana netko je možda vjerovao nešto drugo, a sada je promijenio mišljenje i spreman je žestoko osuditi „zadrte" koji još uvijek vjeruju ono što je on vjerovao prošle godine! Zato je tako važno ostati ponizan čak i nakon što vas vaša poniznost navede da promijenite mišljenje.

S tom mišlju završavam svoju knjigu i sažimam uvjerenje koje veći dio svojega života u službi nisam imao, ali sada, nakon što sam Pismo istražio najbolje što mogu, imam – stajalište koje vam preporučujem da ga razmotrite:

Muško-ženski mutualizam teološko je stajalište, utemeljeno na Pismu, da su muškarci i žene različiti, a ipak jednaki, stvoreni da služe i djeluju kao partneri jedni uz druge u svim područjima života. Bogom dani autoritet, darovi i stručnost svake osobe mogu se i trebaju prepoznati i slaviti, bez obzira na njezin spol.

860. www.bit.ly/3COXZxW

Veliko hvala

Najveća hvala mojoj najbližoj obitelji i timu – Julie, Eliju, Fynnu, Ivy, Charlieju i Samu – vi ste trpjeli muža i oca koji je ovoj knjizi posvetio previše svojega uma, srca i vremena. Koliko god dobra ona učinila, učinili smo to zajedno.

Hvala mojoj punici i puncu, Joy i Keithu, i mojoj drugoj obitelji u Nest Deli. S najboljom kavom u ruci, prekrasnim pogledom na planine i dragim ljudima oko mene, to mi je mjesto pružilo siguran, prostran prostor koji mi je bio potreban da napišem ovu knjigu.

Onima koji su molili za mene – osobito Shae Walton i Edwini Hanslo – hvala, hvala vam. Nikada neću zaboraviti dan kad sam se osjećao posve sam dok sam tipkao, a onda je stigla vaša glasovna poruka: „Gospodin nam te stavio na srce, Terrane. Na čemu god sada radiš, nastavi! On je s tobom dok to radiš i bodri te."

Bezbrojnim bibličarima koji su za mene izgradili bolje čitanje Pisma – na primjer dr. Lucy Peppiatt, dr. Jaminu Hübneru, dr. Williamu Wittu, dr. Alice Mathews, dr. Dereku Morphewu, dr. Katiji Adams – zauvijek sam zahvalan. Po mojem skromnom mišljenju, četvero bibličara osobito zaslužuje nagrade za životno djelo jer su tako dugo bili usamljeni proročki glasovi: dr. Cynthia Westfall, dr. Craig Keener, dr. Philip Payne i dr. Kevin Giles. Budući da su se prema vama ponekad odnosili kao prema krivovjercima zato što ste se zauzimali za istinu, vi ste uistinu junaci Crkve. Jednoga će dana mnogo više ljudi zahvaljivati Bogu za vašu ljubav prema Crkvi, za darove intelekta i razlučivanja, za dubinu hrabrosti i za sve suze koje ste vjerojatno posijali. Vaš trud nije bio uzaludan.

Ryane Botha, hvala ti što si svoj iznimni Bogom dani dizajnerski talent posudio za naslovnicu i ikonu ove knjige. Mojoj supruzi Julie, Christine Van Wyk i Craigu McKellaru za vaše uredničke i lektorske vještine – jako sam vam zahvalan. I konačno, prijateljima koji su me hrabrili i molili za mene – Paulu Van Colleru, Sari i Steveu Binosu, Davidu Childu, Jen Pedersen, Garethu i Angeli Marillier, Julianu i Katiji Adams, Kelly i Guyu Chennellsu,

Sue i Antu Ryanu, Mikeu Dayu, Tomu i Jess Basson te mojoj sestri i bratu, Mandy i Richardu – bez vas bih od ovog projekta odustao davno.

Odabrana bibliografija

Barr, Beth Allison, 2021, "The Making of Biblical Womanhood: How the Subjugation of Women Became Gospel Truth." Brazos Press

Bartlett, Andrew, 2020: "Men and Women in Christ: Fresh Light from the Biblical Texts." Intervarsity Press.

Beck, James R. (ed), 2005: "Two Views on Women in Ministry (Counterpoints: Bible and Theology)." Zondervan

Bessey, Sarah, 2013: "Jesus Manifesto: An Invitation to Revisit the Bible's View of Women." Howard Books

Davidson, Richard, 2012, "Flame of Yahweh: Sexuality in the Old Testament." Baker Academic

Frymer-Kensky, Tikva, 1992, "In the Wake of the Goddesses: Women, Culture and the Biblical Transformation of Pagan Myth." Ballantine Books

Giles, Kevin, 2019: "What the Bible Actually Teaches on Women." Cascade Books

Gregoire, Sheila; Lindenbach, Rebecca; Sawatsky, Joanna, 2021: "The Great Sex Rescue." Baker Books

Grudem, Wayne, 2012: "Evangelical Feminism and Biblical Truth: An Analysis of More Than 100 Disputed Questions." Crossway

Hübner, Jamin, 2013: "A New Case For Female Elders: An Analytical Reformed-Evangelical Approach." PhD Thesis *www.bit.ly/3BNaSY8*

Hübner, Jamin, 2015: "Translating Authentein in 1 Timothy 2:12a." *www.bit.ly/3EKqWM8*

Keller, Kathy, 2012: "Jesus, Justice and Gender Roles: A Case for Gender Roles in Ministry." Zondervan

Keller, Timothy and Kathy, 2016: "The Meaning of Marriage." Penguin Group

Knight III, George, 1977: "The New Testament Teaching on the Role Relationship of Men and Women." Baker Books

Köstenberger, Andreas: Köstenberger, Margaret, 2014: "God's Design for Man and Woman: A Biblical-Theological Survey." Crossway

Köstenberger, Andreas; Schreiner, Thomas, 2016: "Women in the Church: An Analysis and Application of 1 Timothy 2:9-15." Baker Academic

Mathews, Alice, 2017: "Gender Roles and the People of God." Zondervan

Payne, Philip, 2015: "Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters." Zondervan Academic

Peppiatt, Lucy, 2019: "Rediscovering Scripture's Vision for Women." IVP Academic

Pierce, Ronald; Groothuis, Rebecca; Fee, Gordon (eds), 2005: "Discovering Biblical Equality: Complementarity without Hierarchy." IVP Academic

Piper, John; Grudem, Wayne (eds), 2021: "Recovering Biblical Manhood and Womanhood: A Response to Evangelical Feminism." Crossway

Stackhouse, John, 2005 "Finally Feminist: A Pragmatic Christian Understanding of Gender." Baker Academic

Storkey, Elaine, 2018: "Scars Against Humanity: Understanding and Overcoming Violence against Women." IVP Academic

Westfall, Cynthia, 2016: "Paul and Gender: Reclaiming the Apostle's Vision for Men and Women in Christ." Baker Publishing Group

Westfall, Cynthia, 2014: "The Meaning of Authentein in 1 Timothy 2:12." *www.bit.ly/3EL7OgM*

Witt, William, 2020: "Icons of Christ: A Biblical and Systematic Theology for Women's Ordination." Baylor University Press

Wojtyła, Karol, 2002: "Mulieris Dignitatem: On the Dignity and Vocation of Women." Catholic Truth Society

Sljedeći koraci za crkve: preporučeni materijali

Cole, Kadi, 2019: "Developing Female Leaders: Navigate the Minefields and Release the Potential of Women in Your Church." Thomas Nelson

Dixon, Rob, 2021: "Together in Ministry: Women and Men in Flourishing Partnerships." IVP Academic

Williams, Terran, 2022: "How God Sees Women: End of Patriarchy, 10 Session Group Study Guide." Prođite kroz ovu knjigu zajedno s drugima u 10 susreta; ovaj besplatni *Study Guide* (vodič za proučavanje u grupi) preuzmite na *www.bit.ly/37FBBfQ*

Druge knjige Terrana Williamsa

What's So Amazing About Scripture? How To Read It Right And Tap Into Its Power

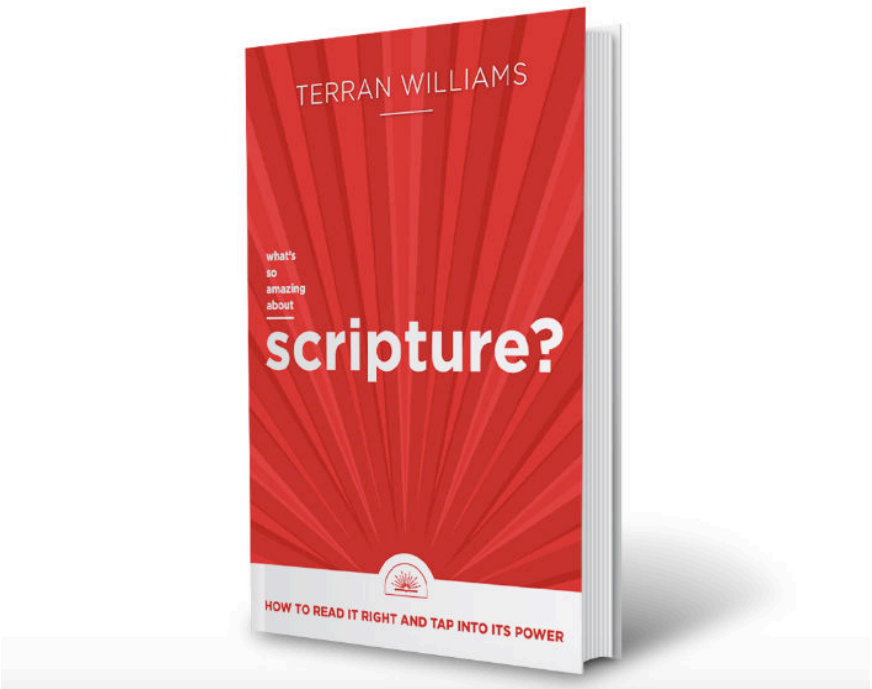

Terran Williams piše s dubinom ispod jednostavnosti. Knjiga je laka i pristupačna, a ipak iza nje stoji suvremeno čitanje najvažnije teološke literature. On piše i sa strašću. U svakom se poglavlju osjeća da on jednostavno voli svoju temu. Voli Bibliju, voli veliku priču i voli njezina središnjeg junaka. Molim se da se dok čitate „zarazite" njegovom strašću za Pismo.

—dr. Derek Morphew, autor knjiga Breakthrough i The Kingdom Reformation te osnivač međunarodnog Vineyard Bible Institute

Kao pastor koji je pokušavao pomoći ljudima da se pozabave Pismom, tražio sam knjigu koja bi jasno izložila što je Biblija i o čemu govori, zašto i kako nam još uvijek govori, kako je nastala, kako je čitati i primjenjivati i kako se po njoj približiti Bogu. Knjigu napisanu za iskusne čitatelje Biblije i pastore poput mene, ali i za početnike i one koji sumnjaju. Velik zahtjev, ali napokon sam je pronašao!

—Grant Clark, pastor crkve One Harbour

Terran Williams obavlja genijalan posao dok živo i pristupačno sažima složena djela bibličara. Pripremite se za vožnju svojega života dok budete nalazili nadahnuće da kopate po Pismu i bivali opremljeni da sami otkrivate Bibliju.

—Minah Koela, pastorica i izvršna direktorica organizacije Beautiful Gates

Većina knjiga o Bibliji jednostavna je i zanimljiva, ali se ne bavi složenijim biblijskim dinamikama; ili je složena i akademska, ali ne pomaže običnom čitatelju. Ova rijetka i izvanredna knjiga čini oboje.

—Stephen Pohlman, autor knjige The Reason For Everything.

Vjerujem da u Terranu svjedočimo pojavi vrlo značajnog mislioca, govornika i pisca. On ima nevjerojatnu sposobnost da Božju istinu točno prenese vrlo privlačnim i proročkim stilom, koji je toliko potreban u našoj kulturi „postistine“.

—Craig Botha, izobrazitelj pastora

„What's So Amazing About Scripture? How to Read it Right and Tap Into Its Power“ dostupna je kao knjiga s mekim uvezom na Amazonu i kao elektronička knjiga za Kindle.

www.terranwilliams.com